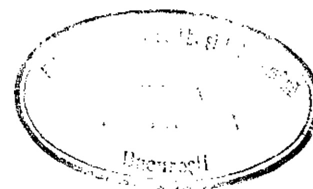
IL. MACEDONSKI

O P E R E

VII

T E A T R U

Ediție critică
de
ELISABETA BRÂNCUȘ
(text ales și stabilit, note și variante)
și
ADRIAN MARINO
(note)

S C R I I T O R I R O M Â N I

E D I T U R A M I N E R V A
București, 19 80

T E A T R U

i

I A D E S !

COMEDIE ORIGINALĂ ÎN DOUĂ ACTE ŞI ÎN VERSURI

Autorul dedică această piesă artistei care a jucat roiul principal, d-na *A. Romanescu.*

P E R S O A N E L E

GUGUȚĂ
E L E N A, soția lui
G E O R G E ANINOŞESCU, vărul lui Guguță
DOAMNA DAVIDESCU
SMARANDA B E R D E A N U, amică a Elenii
S A F T A, servitoare
UN SERVITOR

Scena se petrece în Bucureşti.

A C T U L I

(Scena înfățişează un salon elegant mobilat.)

S C E N A I

GUGUȚĂ, ELENA

GUGUȚĂ

Găteşte-te, Eleno. Diseară-avem la masă
Pe-Aninoşescu.

ELENA

Iară. Mi-aduci mereu în casă
Tot veri de-ai dumitale şi d-ăi nesuferiți!...

GUGUȚĂ

în alte case, verii adesea-i văd doriți...

ELENA

Drept cine mă iei oare?... E i ! Domnule...

GUGUȚĂ

Mă iartă
Că n-am avut în cuget să te provoc la ceartă,
Eleno, dar ascultă, îmi pare foarte rău
De-asprimea ta, şi-n fine, el e şi vărul tău!...

ELENA

(cu dispreț afectat)

Al meu?...

GUGUȚĂ

Fără-ndoială...

ELENA

Sunt condamnată dară,
Să-l văd, şi ieri, şi astăzi, şi mîine, şi diseară,
Şi poimîine... Eu judec, Guguță...

GUGUȚĂ

(impacientat)

Judeci tot...

ELENA

De rude, că e bine, să facem *table d'hote!*

GUGUȚĂ

Poftim? Dar ce ai, dragă, şi ce ți-a făcut oare
Aninoşescu?... Are o voce-ncîntătoare...
Politicos în toate, aşa încît mă mir...

ELENA

Asa?

GUGUȚĂ

Ş-apoi, el cîntă şi bine la clavir...

ELENA

Şi!

GUGUȚĂ

(impacientat)

Si! Este în toate atît de cumsecade!
Frumos...

ELENA

(cu vioiciune)

Vorbă să fie! Mustățile îşi rade,

GUGUȚĂ

E advocat.

ELENA

Ei bine! Vorbeşti ca cum ar fi
O lege ce-l condamnă mustățile-a-şi jertfi!

GUGUȚĂ

Desigur, nu e-o lege, dar tu-nțelegi în fine
Că-i sade fără ele, ca om de legi, mai bine!
Aceasta-ți dă un aer cu mult mai important,
Te face mult mai clasic, te-arată mai savant,
Ş-apoi, unde e răul să lase să se vadă
Că, raşi de sunt la piele, la piele ştiu să radă!

ELENA

(rîzînd)

Ha! Ha! Guguță,-i aperi...

GUGUȚĂ

(îndesat)

Îi apăr!

ELENA

Aşa-ncît,
Chiar unul să te-audă, te-ar strînge, zău, de gît!

SCENA II

SERVITOAREA, ACEIAŞI

SERVITOAREA

Afară...

ELENA

Ce e, Safto?

SERVITOAREA

Aşteaptă în carîtă
Cucoana Davideasca!

ELENA

Ce vizită urîtă!
Uf! Spune-i că acasă nu suntem...

SERVITOAREA

Dar i-am spus
Că astăzi nicăierea de-acasă nu v-aţi dus!

ELENA

Ce slugi! Zi-i să poftească! Guguţă, într-o clipă
Mă duc să-mi trec o rochie şi mă re-ntorc în pripă.

(Servitoarea iese.)

De vorbă păn-atuncea mai ţine-o...

GUGUŢĂ

(cu naivitate)

Draga mea,
Ce vrei să-i spun?...

ELENA

(aparte)

Nerodu!

GUGUŢĂ

Dar..

ELENA

Spune-i...

GUGUŢĂ

Ce?

ELENA

Ce-i vrea!

(Elena iese supărată.)

SCENA III

D-na DAVIDESCU (în tualetâ de vizită), GUGUŢĂ

D-na DAVIDESCU

Cum?... încă nu e gata Elena?

GUGUŢĂ

(invitînd-o să şează)

Poftiţi, doamnă,
Soseste-ndată.

D-na DAVIDESCU

Foarte frumoasă zi de toamnă!
închipuieşte-ţi lume din lume ce-am văzut...
Şoseaoa era plină!

GUGUŢĂ

E lesne de crezut!
De ultimile zile de soare se profită...

D-na DAVIDESCU

Dar apropo: Elena să nu cadă-n ispită,
E lucru de mirare...

GUGUŢĂ

Vezi, doamnă, că avem
Pe văru-Aninoşescu la masă...

D-na DAVIDESCU

(aparte)

Să vedem;
Ocazie mai bună arare se găseşte...
L-a încopcat Elena, dar fata mea-1 iubeşte,
Ş-apoi,— are şi zestre !...

(Tare.)

De care văr vorbeşti,
Că sunt, pe cît îmi pare, mai mulţi Aninoşeşti

GUGUȚĂ

De care?... De-advocatu!

D-na DAVIDESCU

Un tînăr plin de toate
Talentele!

GUGUȚĂ

Ei bine! Să-1 sufere, nu poate
Elena; — cum vă pare?

D-na DAVIDESCU
(cu finețâ)

Caprițiul e nou
Şi are, zău, cam multe...

(Aparte.)

Ce dobitoc! Ce bou!

(Tare.)

Aceasta, în tot cazul, îmi readuce-aminte
Scandalul de deunăzi...

GUGUȚĂ

Scandalul ?...

D-na DAVIDESCU

Da. Cuvinte
Să-1 pot descrie n-aflu...

GUGUȚĂ

în fine?

D-na DAVIDESCU

Domnul... M...
Să nu mă-ntrebi de nume, a-1 spune-ntreg mă tem;
Să vie să mă vadă, găsi-ntr-o zi cu cale,
Ştiindu-mă amică cu doamna dumisale
Ce-1 maltrata întruna pe-un vechi amic al său,
Spunîndu-i că e anost, neghiob şi nătărău,
Ba chiar că nu-nțelege de ce-n necaz îi face
Şi-n casă i-1 aduce de nu mai află pace!

GUGUȚĂ

(aparte)

Ce zice?

(Tare.)

Dar...

D-na DAVIDESCU

Aşteaptă. Aceasta nu e tot:
Venise să mă roage să stăruiesc, s-o scot
Din astfel de prevenții ce-avea cu nedreptate
Pe-acel amic al casei cu inimă de frate...

GUGUȚĂ

Şi,— ați primit desigur?...

D-na DAVIDESCU

Ba nu; nu am primit,
I-am zis...

GUGUȚĂ
(neliniştit)

Ce i-ați zis oare?...

D-na DAVIDESCU

Şi poate c-am greşit,
I-am zis... — şi într-aceasta sunt poate vinovată —
Că-n fond, ades, un lucru, e-altfel de cum s-arată
în formă... şi că noaptea, de-ai sta să nu te culci,
Vrăjmaşii cei de ziuă se văd prieteni dulci!

GUGUȚĂ
(şi mai neliniştit)

Si ce-a făcut atuncea?

D-na DAVIDESCU

Coprins de gelozie
Porni acas' şi spuse că pleacă la moşie...
Mijlocul este simplu şi vechi, dar foarte des.
Asa uzat cum este e lucru de succes.

GUGUȚĂ

Pe urmă?

D-na DAVIDESCU

Se-nțelege că el se-ntoarse-ndată,
Ş-atunci, află odaia nevestii încuiată...
Iar restul... Se dezleagă acum la tribunal!

GUGUȚĂ
(atins)

Sunt luminat,— şi, doamna, regret c-a dat de mal.
Vă rog a crede însă că orice-nsinuare...

D-na DAVIDESCU
(cu demnitate afectată)

Am povestit scandalul şi n-am făcut-o-mi pare...

(Aparte.)

Am izbutit!

(Tare.)

Elena! De ea, într-un cuvînt,
Eu pot să zic că este un înger pe pămînt...
Model de castitate! A! zău, n-o cunoşti bine!
Ea, domnule, e-o sfîntă, şi iat-o chiar că vine...

(Elena intră; — ele se sărută de mai multe ori; în timpul acesta Guguță îşi zice aparteul.)

GUGUȚĂ
(aparte)

Oricum, Aninoşescu e tînăr, şi ciudați
Sunt tinerii,— Guguță! Ia seama să n-o păți!

SCENA IV

ELENA, CEI DE SUS

ELENA

Cît te doream!

D-na DAVIDESCU

Esti bună!

ELENA
(cu cochetărie)

M-ai aşteptat, îmi pare,
Prea mult.

D-na DAVIDESCU

Nu; nicidecum.

ELENA

Să n-ai vreo supărare
Pe mine...

D-na DAVIDESCU
(dulceros)

Lasă, dragă!... De-aş fi ca dumneata
Mai mult la tualetă să mă gătesc aş sta!

ELENA

Eşti încă foarte bine la față, şi fireşte
Că vîrsta dumitale din ea nu se ghiceşte!

D-na DAVIDESCU
(cu cochetărie)

îmi place complimentul că e frumos, dar vai,
O fată, de pe-acuma, de măritat cînd ai
Ca mine...

GUGUȚĂ

Cum se poate!

D-na DAVIDESCU

Ei da, căci pe Pipica
Din pension am scos-o chiar astăzi...

ELENA

(cu afectare)

Mititica!

D-na DAVIDESCU

La baluri, am de iarnă s-o duc; i-am poruncit
La „Viile de France" o rochie...

ELENA

Ce modă-a mai ieşit?

D-na DAVIDESCU

Pe foi acum se poartă pliseuri,— şi se bagă
Prin ele, cîte-o funtă...

ELENA

Auzi, Guguță dragă!

GUGUȚĂ

Aud!

(Aparte.)

Uf! Cîte mode!

ELENA

Auzi?

GUGUȚĂ

Aud, îți zic!

ELENA

(apâsînd)

Guguță!

D-na DAVIDESCU

Şi pe toate le iei mai pe nimic!

ELENA

Bărbații zic întruna că facem un lux mare,
Ş-apoi, nu vor la baluri să mergem ca oricare
Mahalagioaice...

D-na DAVIDESCU

Lasă-i să zică, n-au rezon!
Ascultă, la „Briola" o rochie roz pompon,
în treacăt, am văzut-o. E zău, încîntătoare,
Si cred că de minune ți-ar sta...

ELENA

Costisitoare
Prea mult poate că este.

D-na DAVIDESCU

Aş! Fugi de-aci! Un
Aproape de nimica. Ea costă!...

ELENA

Cît?

GUGUȚĂ

(aparte)

îngheț!

D-na DAVIDESCU

O sută zece galbeni şi-ți dă cu ea ş-o pană..

GUGUȚĂ

De struț?

D-na DAVIDESCU

Se înțelege, de struț!

ELENA

E de pomană!

GUGUȚĂ

(aparte; imitîndu-i vocea)

Poftim! E de pomană!

ELENA

Guguță,-ai auzit?

GUGUȚĂ

Am auzit.

ELENA

Atuncea...

GUGUȚĂ

(aparte)

Cu ce să scap?...

(Tare.)

Ascultă,
Iți aminteşti, desigur, că nu e vreme multă,
La prînzul de deunăzi, un iadeş am ținut,
Pe-un fleac, şi păn-acuma, nici unul n-a putut
Din noi ca să-1 cîştige...

D-na DAVIDESCU

Un iadeş?

ELENA

Da.

GUGUȚĂ

Ei bine !
Iți cumpăr rochia-ndată, de vei putea, pe mine
A mă-nşela cu dînsul.

ELENA

(cu cochetărie)

Aşa!

GUGUȚĂ

Neapărat...

ELENA

(anienințîndu-l cu degetul)

Atuncea, poți fi sigur...

GUGUȚĂ

(aparte)

Uf ! Iată-mă scăpat!

D-na DAVIDESCU

Sunt martoră-a prinsoarii, dar n-am vreo îndoială
Că ai făcut, acuma, o foarte rea tocmeală,
Stimabile domn...

GUGUȚĂ

Oare de ce, pot şti şi eu?

D-na DAVIDESCU

De ce?... De ce?... — Răspunsul nu-mi pare-aşa de greu!.
De cînd e lumea lume, — femeia-nvingătoare
Se joacă cu bărbații şi-i calcă în picioare!
în toate îi întrecem, şi numai de-am voi,
Am face orice dintr-înşii... — la tot s-ar învoi!
Noi suntem suverane pe-al lor destin.— în lume
Domnim în fapt, şi dînşii domnesc... Prin ce?. Prin nume !
Bărbatul este robul de lanțuri încărcat...
Cînd crede că ne-nşală, tot el e înşelat!

GUGUȚĂ

(cu galanterie)

Mă-nclin fără-ndoială 1-această teorie;
Victoria în parte-mi cred însă c-o să fie
în lupta întreprinsă cu iadeşul ştiut...

ELENA

Să nu te prinzi, Guguță...

D-na DAVIDESCU

în cursă ai căzut,
Şi iadeşul acesta, oricît de mult te-ai teme,
Oricît!... Pentru Elena, va fi venit la vreme !...

ELENA

De-acum aş putea, rochia, să merg să mi-o rețiu
Atît sunt de convinsă...

GUGUȚĂ

Ei! Ei!

D-na DAVIDESCU

(uitîndu-se la ceasornic)

Dar e tîrziu!

(Sculîndu-se.)

Mă duc! Sunt cinci trecute...

(Ia de mină pe Elena.)

însală-1...

GUGUȚĂ

(aparte)

Să mă-nsele?.

D-na DAVIDESCU

(salutîndu-l cu mina)

La revedere!.

GUGUȚĂ

(înclinîndu-se)

Doamnă, omagiile mele!

SCENA v

GUGUȚĂ *(singur)*

Să zică, ce-a vrut oare, cu tot ce-a povestit?...
Scandalul ce mi-1 spuse îmi pare născocit
Anume pentru mine. Şi chiar vorbele care
Le spuse despre iadeş sunt pentru mine-mi pare!
Elena! Să mă-nşele!... Şi el... Dar vom vedea.

SCENA VI

ELENA, GUGUȚĂ

ELENA

Credeam că nu e mijloc să mai mă scap de ea!
E zău, nesuferită... Ce zici?.. Ori n-am dreptate?

GUGUȚĂ

Ba da; — dar adineauri păreați amorezate...

ELENA

Să fac, ce voieşti, dragă?... Sunt lucruri de salon!
în față, nu se spune ce cugeti...

GUGUȚĂ

(cu amârîciune)

Ai rezon!
în lume, arta mare stă toată-n amăgire,
Sa porți în suflet iadu, şi raiu-ntr-o zîmbire !
Să rîzi, cînd ochiu-ți arde de plîns, şi să plîngi, cînd
Comprimi cu greu surîsul pe buze fluturînd!
Să juri prietinie, în suflet cînd simți ură!
Să nu se potrivească cu vorbele din gură
Nici cuget, nici simțire! Să-nşeli pe toți şi tot!

ELENA

(aparte; turburată)

Va fi simțit el oare?

(Tare.)

Ca să-nțeleg nu pot
Ce scop poate să aibă această litanie?

GUGUȚĂ

(conținîndu-se şi schimbînd tonul)

Te rog, nu lua seama, e-o simplă nerozie
Din parte-mi, şi se vede că unde n-am mîncat...
Căci, apropo, îmi pare că văru-a-ntîrziat!

SCENA VII

ANINOŞESCU, ELENA, GUGUŢĂ

ANINOŞESCU

(cu codul subt braţ şi cu un portofoliu)

Sosesc!

(Se înclină dinaintea Elenei.)

Advocatura e misie ciudată,
Cu greu dispui de tine, iar soarta ţi-e legată
De soarta clientelii pe care-o reprezinţi!
Minciuna ţi-este viaţa, şi trebuie să minţi
în oricare momente din zi, şi-ntotdauna
Să lupţi la tribunale ca să distrugi furtuna
Adesea ridicată de adversari greoi,
Turtindu-i subt citaţii sau teorii mai noi;
Mourlon, Demolomb ş-alţii sunt puşi la contribuţii,
Să-ncaleci pe sisteme, să inventezi astuţii,
Să faci dintr-un culpabil un inocent, un sfînt,
Să-ncriminezi pe altul c-un trăsnitor cuvînt;
Să strigi, să zbieri şi părul din cap să-ţi rupi adese!
Cu linişte în suflet, să baţi cu pumnii-n mese!
în ochi, să nu aibi lacrimi şi lacrime să smulgi
Şi pe client în urmă să-1 jumuleşti de fulgi;
Docil să-1 faci să scoată din pungă tot ce are.
Advocatura este un cîmp de luptă mare!

GUGUŢĂ

Ia lasă vorba, vere, şi şezi, că, orişicum,
Advocatura este un foarte neted drum;
Prin ea poţi foarte lesne s-ajungi degrab' în lume,
Să-ţi faci avere mare, să-ţi faci şi mare nume;
Ea singură te-alege prin cameri deputat,
Prefect te face-ndată, te bagă în Senat,
Pe banca de ministru te-aşază chiar, şi poate
Cu două-trei palavre din pulbere-a te scoate!
Apoi, unde pui, dragă, că poate-a te purta
Nesupărat prin case, cucoanele-a curta!
Bărbat, mumă sau tată, nu au de zis nimica,
Şi-ascunde tatăl grija, ca şi bărbatul, pica!
Şi nimini nu se-ntreabă ce gînduri te-au băgat
La Stan sau Bran în casă ştiindu-te-advocat!

ANINOŞESCU

(aparte)

Să zică, ce vrea oare?

ELENA

(turburată)

Ciudată teorie...

GUGUŢĂ

(aparte)

Să-i observăm, e timpul...

ELENA

(apârîndu-se cu evantalia; către Aninoşescu)

Ce noutăţi?

GUGUŢĂ

Să fie
Adevărat scandalul?

ANINOŞESCU

De ce scandal vorbeşti?

ELENA

(către Guguţă)

Scandal?... Sunt curioasă...

GUGUŢĂ

Şi cum de nu ştii asta
Că domnul X... sau Y... îşi lasă-acum nevasta?

ANINOŞESCU

Un X nu e un nume. Nimic n-am auzit...

GUGUŢĂ

Mă mir...

ANINOŞESCU

Dar...

ELENA

(către Guguță cu turburare)

Şi ce-ți pasă?

GUGUȚĂ

(încurcat)

Nimic...

(Aparte.)

A-ngălbenit!

SERVITORUL

(intrînd)

Un domn este afară şi vrea să vă vorbească...

GUGUȚĂ

Să-i spui mai lîngă seară că-l rog ca să poftească
C-asupra mesii tocmai ne-a nemerit...

SERVITORUL

I-am spus
Şi n-a voit să plece...

GUGUȚĂ

Atunci, să urce sus!

(Către Elena.)

Mâ-ntorc, Eleno,-ndată...

(Către Aninoşescu.)

Te rog să mă ierți, vere!

(Iese.)

SCENA VIII

ANINOŞESCU, ELENA, mai pe urmă GUGUȚĂ

ANINOŞESCU

(sculîndu-se îşi trage cu precipitațiune scaunul lîngă canapeaua pe care sade Elena.)

ELENA

L-ai auzit?.

ANINOŞESCU

Ei bine! Să fim cu priveghere
Pe cît mai multe piedici se nasc,— pe-atît voiesc
Să le sfărâm pe toate... — Eleno! — Te iubesc!

(Ii ia mîna.)

Eşti însă turburată şi palidă... — Vederea
îți este-ntunecată, şi-n ea, citesc durerea,
Şi norii întristării pe frunte ți s-au strîns
Iar ochii tăi de lacrămi sunt roşii... Tu ai plîns?

ELENA

Te-nşeli... N-am plîns...

ANINOŞESCU

Zadarnic voieşti a te ascunde.
Că-ți tremură subt gene amarnicele unde
Văd bine. Altădată, tu nu plîngeai cînd eu
Veneam a-ți lua mîna s-o pui pe sînul meu
Spre a simți cum bate o inimă-nfocată...
Ce s-a făcut, Eleno, trecutul de-altădată?

ELENA

(uitîndu-se împrejur cu grijă şi voind să se scoale)

Amicul meu, aibi milă de mine...

ANINOŞESCU

(reținînd-o)

Şezi aice...
Şi înapoi că timpu l-am dat, lasă-m-a-ți zice:
Trecutul e-n picioare! Nimic nu s-a schimbat.
Eşti încă-acea fecioară cu chipul adorat...
Sunt încă acel june, adolescent în viață
Şi stau încă-n genuche pierdut în a ta față!

(Se lasă să alunece în genuche.)

ELENA

-se împrejur cu nelinişte)

O! Dar...

ANINOŞESCU

Mai ţii tu minte?... Eu n-am uitat nimic...
Că tu eşti măritată, e rătăcire-ţi zic!
Şi azi ca şi atuncea, tu eşti a mea, şi-n tine
îmi stă speranţa toată cu inima din mine!
Şi azi ca şi atuncea era un cer de-azur!
Citeam cu ochi de flăcări în sufletu-ţi cel pur!
Asupră-mi, a ta frunte alene înclinată,
Făcea să-mi bată pieptul, şi inima să-mi bată!
Şi ne şopteam cuvinte ce nu se uită,— iar
Prin geamuri, luna plină ne contempla de-afar',
Elena mea; — şi raza-i venea să cadă albă,
Pe faţa ta suavă, pe mîna ta rozalbă,
Şi-n lunga-i sărutare ne coprindea,— ş-apoi,
Pălea de gelozie, uitîndu-se la noi,
Pe cînd ecoul serii vibra de dulci cuvinte
Ca şi acum. Răspunde-mi, Eleno, mai ţii minte?

ELENA

Taci... Taci, nu-mi vorbi astfel, priveşte-mă... nu ştiu
Ce am, dar simt că tremur... pălesc... E prea tîrziu!
Şi orice amintire e ca parfumul tare,
Omorîtor adesea prin simpla-i respirare!

ANINOŞESCU

Ce zice?... Aud bine?... — Să tac?

ELENA

(rugătoare şi îngrijită)

Amicul meu,
Delirul te coprinde... Gîndeşte-te...

ANINOŞESCU

Mereu,
în somn, deştept, cînd umblu, cînd stau, prin cugetare
Te văd, şi-n orice floare respir a ta suflare,
Şi dacă astăzi încă trăiesc,— e că trăieşti:
Cînd mă gîndesc la tine îmi pare că-mi vorbeşti!
Nestrămutată umbră, te afli lîngă mine,
Cînd stau subt tei alene, în nopţile senine,
Sau iarna cînd în casă la foc m-aşez pe gînd,
Şi-mi trec o mînă rece pe-obrazul meu arzînd!

ELENA

(sculîndu-se)

Destul!... Nu vezi tu oare că mor? Am cugetat
Adeseori 1-aceste, ş-adîiic am suspinat...
Cu inima-nsetată de-o fericire moartă,
Mi-am blestemat şi viaţă, şi naştere, şi soartă
Dar toate-au fost zadarnici. Ce ştiu,— e că iubesc,
Şi unde-o să ne ducă iubirea,— nu voiesc
Nici chiar să cuget. George, ce înţeleg — ce ştiu,
Ce simt, e că e moartă, căci azi e prea tîrziu'!
Sunt roabă azi; stăpînul ce am e soţul care
Mi l-au ales părinţii c-o rece ne-ndurare!
Erai sărac, departe, şi nimini nu credea
Pe-atunci, că poate-avere şi cartea ca să dea!
Erai sărac, părinţii pun totul în avere,
Cît am luptat, ştii bine! Că n-am avut putere
E-adevărat. Ştii însă că e ş-adevărat
Că adulterul este pedeapsa ce mi-am dat!
Ştii tu ce e-adulterul?... — Ştii tu cîtă iubire
îi trebuie femeii, să cadă!... — Ce-njosire
E pentru o femeie acest cuvînt fatal
Ştii tu? Cîte turmente în cercu-i infernal
Se-nchid şi se frămîntă, le simţi, le ştii tu oare?
Cînd amăgirea-ncepe şi pacea-n suflet moare,
Ca să trăieşti, cînd astfel, destinul te-abătu,
Ştii tu cîtă virtute îţi trebuie?... Ştii tu?

ANINOŞESCU

Dar ştii şi tu ce este o viaţă înşelată?...
Să vezi în alte braţe femeia adorată!
Să ştii că-n a ta faţă o poate săruta
Un altul, cînd prin suflet şi corp este a ta!
Simţi tu aceste toate?... Le ştii?... îngălbeneşti..
Eleno... le ştii oare...

ELENA

O! George!

ANINOŞESCU

Şi-mi vorbeşti
Acum de suferinţă cînd iadul arde-n mine!
Cînd simt că n-ar ajunge tot sîngele-mi din vine
Trecutu să-1 răscumpăr, să zic că n-a trecut!
De haina căsniciei ca de-un vesmînt de lut
Să te dezbrac. Şi singuri, scutiţi de-orice furtune,
Să ne-mbătăm de viaţă şi de plăceri nebune!

ELENA

Amar ne-a fost destinul! Pervers şi fără milă
Ne-a despărţit în silă şi ne-a unit în silă!
Mă însoţi c-un altul în lipsa ta, ş-apoi,
Pe calea rătăcirii ne-mpinse pe-amîndoi!
Minciuna şi trădarea tîrîm de-atunci subt soare
Precum tîrăşte-ocnaşul butucul de picioare,
Şi apărarea noastră e greu de întocmit...

ANINOŞESCU

Ea stă în două vorbe, Eleno: ne-am iubit!

ELENA

O ! Da; ne-am iubit, George ! O ! Ne-am iubit; şi dacă
N-ar fi voit destinul din noi un joc să-şi facă,
Pierduta fericire, puteam ca s-o avem:
Acum, şi-n faţa lumei, aş fi a ta!

ANINOŞESCU

Blestem!...
Cînd cuget la aceste, de viu, l-aş rupe îndată...
Dar n-a ştiut nimica din patima-nfocată
Ce mă ardea... — îl scapă că n-a ştiut!

ELENA

Ţi-o jur!

ANINOŞESCU

(cu pasiune, luîndu-i mîna)

Mi-o juri... Mi-o juri, Eleno?...

ELENA

(uitîndu-se spre uşă cu grijă)

Conţine, te conjur,
Transporturile-aceste... căci,— cine ştie,— poate...

(Schimbînd tonul şi cu exaltaţiune crescîndă.)

Sau nu! Te iubesc, George! Voi şti să afrunt toate
Lovirile fatale ce pot a m-aştepta.
Ne-a despărţit destinul, dar am rămas a ta!
De două ori acuma îţi aparţiu: — Şi mire
Prin adulter o dată, ş-o dată prin iubire
îmi eşti! Fatalitatea rîzînd de-al nostru plîns
De două ori în lume la pieptul său ne-a strîns!
Ascultă: înainte de a veni, prin minte,
Mă frămîntam a-ţi zice: „Fugi! Pleacă." înainte
Voi merge însă astăzi pe drumul cel cotit!
Sirenă-amăgitoare cu zîmbet ipocrit
Voi fi şi eu! Din viaţă/ voi face o minciună
Şi voi purta pe frunte a spinilor cunună!
Voi rîde... Ş-orice lacrimi din cîte voi avea
Le voi lăsa-n tăcere pe inimă-a cădea!
Voi răsfoi la vînturi a castităţii floare,
Oricare datorie călcînd-o în picioare!

ANINOŞESCU

Eleno!

ELENA

Lumea poate să ne acuze! Ea
Poate să ne-arunce cu piatra dacă vrea...
De cer, de omenire, de univers, ce-mi pasă!
Eu te iubesc ! Sunt gata!

(Se apropie de el cu vioiciune.)

GUGUŢĂ

(intrînd)

Am isprăvit! La masă!

(Către Aninoşescu.)

Aidem! Dâ-i braţul, vere...

(Aninoşescu se înclină dinaintea Elenei, îi oferă braţul şt se îndrepteazâ spre uşă.)

GUGUȚĂ

(aparte)

Ce văd?... Sunt turburați
Şi unul lîngă altul şedeau alăturați?...

ELENA

(trecînd pragul uşei)

Nu vii?

GUGUȚĂ

îndată.

(Se îndreptează spre uşă si după aceea revine repede în fața scenii.)

Oare,— acuma timp să fie
Să pleci şi tu, Guguță, ca alții, la moşie?...

(CORTINA CADE)

ACTUL II

(Scena reprezintă un buduar elegant. Un mare garderob cu oglindă în stînga. Uşă în față. Canapea în dreapta. Mese de colțuri. Candelabre etc.)

SCENA I

ELENA

(uitîndu-se la ceasornic)

El nu mai vine... Şapte... Şi Gogu a plecat
Be-un ceas.

(După o mică pauză.)

Oricum, plecarea, la vreme s-a-ntîmplat..
încai, acea scrisoare ce-1 reclama afară
Să-1 ție de-ar fi-n stare ceva mai mult la țară!
O zi de-ar fi stat încă, m-aş fi trădat. Simțeam
Că-n față mi se urcă roşeața, şi vedeam
Prea bine că observă neliniştea în care
Mă zvîrcoleam în luptă cu recea-nfiorare
Ce-mi îngheța pe buze cuvintele, făcînd
Surîsu-amărăciunii să nască. Şi e blînd,
E bun: Orice femeie, ar fi putut să fie
Cu el, preafericită ! — Iar eu... a lui soție,
O!... Eu... Sunt cea mai demnă de plîns!

(îşi duce batista la ochi. Doamna Bevdeanu intră şi se opreşte un moment.)

SCENA II

ELENA, DOAMNA BERDEANU

D-na BERDEANU
(înaintînd)

Ciudat de tot.
Sosesc şi eşti tot tristă!

(Ele se iau de mîna şi se îmbrăţişează.)

Să te-nţeleg nu pot,
Amica mea; deunăzi plîngeai.. Să cred îmi vine
Că tu-mi ascunzi desigur ceva.

ELENA
(căutînd sâ-şi stâpînească uimirea, — cu afectaţiune)

îmi pare bine
Că vii ca să petrecem serata între noi...
încît despre-ntristare — aşa sunt eu!... Ş-apoi
Motive am destule... închipuieşte-ţi, dragă,
Că soţul meu la ţară se-nfundă şi se bagă,
De stă mai toată vara. Abia-1 credeam scăpat
Şi tocmai, adineauri, se pomeni chemat
Din nou. înţelegi bine c-ajunge să-mi displacă
Asemenea purtare...

D-na BERDEANU

Şi ce voieşti să facă?
Vrei oare să nu-şi vază de interesul său?
De-aceasta de eşti tristă, amica mea, faci rău...

ELENA
(cu neastîmpăr)

Ce oră ai?.

D-na BERDEANU

Sunt şeapte şi jumătate.

ELENA
(turburată)

Iată
Ce grabnic este timpul! Cum trece!

D-na BERDEANU

Dar ciudată
De tot, ţi-o jur, Eleno, că-mi pari... şi că ceva
Ţi s-a-ntîmplat... Sau poate... — Aştepţi pe cineva?

ELENA
(cu nelinişte şi sculîndu-se)

Pe cineva?... Pe cine?... Ce vrei să zici? Ascultă,
îţi sunt amică, doamnă, dar nu pan' la insultă...
Şi n-aş putea să sufăr... Deja, şi e prea mult!

D-na BERDEANU
(sculîndu-se asemenea)

Dar vino-ţi în simţire... Ce?... Eu să te insult,
Eleno?... Ce? A crede putea-vei tu vreodată
Că inima mea este aşa de preschimbată
încît să uit trecutul în care ne-am iubit,
Copilăria noastră uitînd-o?

ELENA
(luîndu-i mîna)

Am greşit...
O! Iartă-mă, Smarando!

D-na BERDEANU

Eleno !

ELENA

Amăgită
N-ai fost. A mea juneţe se duce înnegrită
Şi plîng. Nenorocirea asupră-mi s-abătu
Şi astăzi îmi fac rîndul.

D-na BERDEANU

Nenorocită, tu?
Şi ce voieşti tu, însă, să zici atunci de mine?

ELENA

De tine?... Nu simţi, oare, c-aş da să fiu ca tine
Şi viaţa mea, şi totul...

D-na BERDEANU

Glumeşti, sau aiurezi?...
Sau poate c-a mea soartă, ştiind-o, nu o crezi?
Ştii tu?...

ELENA

Ştiu tot.

D-na BERDEANU

Ei bine?

ELENA

Te plîngi — şi n-ai dreptate:
Nenorocirea-ţi toată e-o simplă vanitate
Şi ce-ţi lipseşte numai e-avere ca să ai...
La baluri, nu mergi iarna, şi n-ai trăsură, cai,
N-ai slugi să-ţi stea la uşă, lachei să te servească
Şi rar te duci la teatru; — dar ai să te iubească
Bărbatul care-ţi este idol şi Dumnezeu;
Te-nchini la el. Ai toate din cîte nu am eu!

D-na BERDEANU

Ce zici?

ELENA

A! Pană astăzi, subt vesela mea haină
Păstrai adînc ascunsă a vieţii mele taină!
Şi pentru că voioasă mă arătam, credeai
Că soarta mă răsfaţă, şi poate-mi pizmuiai
Această fericire! Ţi-o las, şi fii ferice:
Ea, toată, e-ntocmită din rochii şi panglice!

SMARANDA

Eleno, dar vorbeşte-mi... Voi şti să-mpărtăşesc
Durerea ta; răspunde-mi, ce ai?

ELENA

Ce am? Iubesc!

SMARANDA

Iubirea ta îmi pare o dragoste firească
Şi soţul tău se cade mai mult să te iubească!
Iubeşti, el te iubeşte... Nimic mai drept şi mai
Frumos...

ELENA

Nenorocito! Tu nu-nţelegi că, vai,
înmărmurită-n faţă-i rămîi fără suflare...
Acum mă simt pierdută şi-n crima mea cea mare
Aş vrea să am putere să pot ca să-l zdrobesc...
Iar George, Dumnezeul îmi este, şi-l iubesc
Pe el, mai mult ca viaţa, şi n-am nimic pe lume
Mai scump c-a sa vedere, mai dulce c-al său nume
Şi iată, chiar acuma l-aştept...

D-na BERDEANU

Pe vărul tău!

ELENA

Da. — El mi-e Dumnezeul, — el înger, — el călău!

D-na BERDEANU

Ce? Este cu putinţă atîta rătăcire?
Ce? Tu să calci, Eleno, pe-ntreaga-ţi fericire?
Să dai în vîntul soartei pe-un vis amăgitor,
Pe-o patimă ce trece, întregu-ţi viitor?
Vorbeşte-mi, spune-mi însă c-ai vrut să faci o glumă
C-o simplă aiurare de-o clipă te consumă,
Că tot ce-ai spus nu este-adevărat, că minţi,
C-ai stăpînit în tine asemenea dorinţi,
Că n-ai căzut, că astăzi esti numai abătută,
Să scapi că mai poţi încă.

ELENA

O ! Nu. — Eu sunt pierdută !

D-na BEREEANU

Pierdută!

ELENA

Da! Pierdută! A lui eram de mult,
Fugeam de el, şi-n mine trăia prin al meu cult;
Logodnică-i fusesem, şi-n fiece minută
Eram prin cugetare de zece ori pierdută...
Odată... Dar zadarnic mă-ntorc l-acele vremi...
Acuma ce-mi rămîne?...

D-na BERDEANU

Virtutea să rechemi!

ELENA

Virtutea?... Crezi tu oare că poți pe porunceală
Să cazi aşa de lesne cu dînsa la tocmeală?...
Şi crezi tu oare-n fine că, dacă ai căzut,
Trecutul nu rămîne?

D-na BERDEANU

Trecutul? E trecut!
Ce-ai fost, nu-ntreabă nimeni; ce eşti, aci e totul!

ELENA

Eşti crudă; dar în lume acesta mi-a fost lotul.

D-na BERDEANU

Sunt foarte realistă, nimic mai mult, si sunt
Cuvîntul dintre bine şi rău..

ELENA

Ciudat cuvînt!

D-na BERDEANU

Alege. Am zis *bine* şi trebuia, desigur,
Să zic tot *rău...*

ELENA

Atuncea ?...

D-na BERDEANU

E rău şi rău, te-asigur;
Cînd te-afli între două, alegi pe cel mai mic
Ş-aceluia-i zici *bine* precum şi eu îi zic...
Ascultă-mă, Eleno, şi crud oricît să fie,
îngăduie-mi cangrena s-o tai din carne vie.
Tu trebuie cu dînsul să rupi; — la soțul tău
Să te re-ntorci. Aibi milă de viitorul său,
Şi dacă de el milă nu ai, — de tine-aibi milă!....
Amorul e ca pirul, te scapi,, de-l smulgi în silă,
Şi inima ce are în ea atîtea flori,
De pir nu are lipsă.

ELENA

Destul... că mă-nfiori—
Atîta scepticism din partea ta!...

D-na BERDEANU

Fireşte
Că-n poezie altfel adesea se vorbeşte,
Dar să te scap, Eleno, cu orice preț voiesc!

ELENA

Tu n-ai iubit, se vede...

D-na BERDEANU

Aşa. Mărturisesc
Că dacă este-amorul, afar' din căsnicie,
Bolnavă n-am fost încă de-această nebunie...

(Elena face o mişcare.)

în gînd, n-am vreo mustrare să-ți fac. Voi să vedem
De nu este amorul al cerului blestem,
O patimă de creieri, ş-atîta tot. în urmă
Ia spune-mi ce-ți rămîne îndată ce se curmă?...
Nimic decît dezgustul şi dezonoarea. Ştiu
C-Aninoşescu este gentil, şi chiar, conviu

Că place, şi cu ochii că-n inimă-ți vorbeşte,
Bărbatului tău însă, răspunde-mi, ce-i lipseşte?
Vei zice, şi aicea te aşteptam, că el
E-n toate fără sare şi vino-ncoaci defel,
Dar cine garantează că dac-a lui soție
N-ai fi, ş-Aninoşescu ar fi bărbat să-ți fie,
Că mult mai fără sare, în scufă şi-n halat,
Nu l-ai găsi îndată ce-ar fi al tău bărbat?

(Mică pauză.)

O 1 crede-mă, el poate să fie de minune,
Cu el n-ai trăit însă mereu, ca să-mi poți spune
Că-n orişice momente, în veci neschimbăcios,
E-n veci fără defecte, — poetic, — bun, — frumos,
Precum îl vezi acuma?... Cu gîndul nu te duci
Să cugeti vreodată, la pat c-are papuci,
Prozaic, ca oricare din oameni, şi că poate
Să fie a lui proză mai proză decît toate...
Că, cel puțin, el poate să fie uşurel...
în tine să nu creadă, iar tu să crezi în el,
Că, chiar dacă ar crede, amorul însă trece
Şi-n locul lui rămîne dezamăgirea rece...
Eleno... tu taci însă?...

ELENA

Adesea m-am gîndit
La toate, şi a rupe, adesea am voit,
Dar povîrnişul este teribil, şi de-aluneci,
în lacrime, vederea, zadarnic ți-o întuneci...
Te duci, că te atrage prăpastia, şi vai,
Să te opreşti, de cauți, putere simți că n-ai...
Ca tine, mi-am pus toate de mii de ori în față...
Mi-am zis c-a simți spada lui Damocles de-o ață
C-âtîrnă-n veci asupră-ți, e chin nesuferit,
Că este-o infamie să minți necontenit,
Dar, spune-mi, e vrun mijloc să scapi? Şi între tine
Ş-amor, — ce barieră în stare este-a ține?

D-na BERDEANU

însoară-1; — lucrul este vulgar, însă mereu
îl văd că izbuteşte...

ELENA

Ce? Eu să-1 însor? Eu!
Din brațe, căsniciei să-1 dau ca pe o pradă!...
Mai bine aş vrea cerul asupra mea să cadă!

D-na BERDEANU

Atunci, preferi mai bine ruşinea, şi-ntr-o zi,
Pe față, s-o vezi dată, oricît te vei păzi,
Să-ți sfarîmi viitorul, şi soțul tău, în lume,
Nemaiputînd să poarte o pată pe-al său nume
Să-şi caute odihna şi pacea în mormînt?...
Fă cum voieşti... Acesta mi-e ultimul cuvînt!

ELENA

Ei bine, da; sunt gata să fac orice; vorbeşte...
Ruşinea?... Oh! Această idee mă munceşte
Din ziua cea funestă în care am căzut...
Smarando!... Mi-ai fost soră şi nu te-am cunoscut!
Ruşinea!... — Dezonoarea! — Ce?... Eu, dezonorată?...
Şi stau la îndoială!... Sunt dar o blestemată
Atunci?... îmi merit soarta?... Ei bine, nu: voi fi
Destul de tare-a rupe, ş-amorul a-mi jertfi!
Ca însăşi rătăcirea căința mi-e de mare...

D-na BERDEANU

(cu expansiune)

îți mulțumesc, Eleno... Vei fi tu însă tare?

ELENA

Da...

D-na BERDEANU

Bine. Ştii atuncea mijlocu că-mi aleg,
Şi c-are Davideasca o fată...

ELENA

în-țe-leg!

(S-aud paşi.)

Şi iată chiar acuma 1-aud... E dînsu... — Vine!

D-na BERDEANU

(îi ia mîna şi o îmbrăţişează)

Mă duc atunci: Adio, şi demnă fii de tine!

(Iese repede. Elena se lasă a cădea pe canapea)*

ELENA

Cît sufăr... O! Dar iată-l...

(Uşa se deschide.)

SCENA III

GEORGE, ELENA

ANINOŞESCU

Sunt eu, Elena mea!

ELENA

Esti tu?

ANINOŞESCU

S-a dus?

ELENA

(stăpînindu-şi uimirea)

Departe va fi de mult, — zicea
Că e tîrziu, fireşte, să plece pe-nserate...
Mi-a spus că-l cheamă însă afaceri însemnate
Ce nu puteau s-aştepte nici un moment.

ANINOŞESCU

Ciudat!
De mine să s-ascundă!... — în fine... — A plecat!...
Eleno, niciodată în zilele trecute
De aspiraţii stinse, de fericiri pierdute,
Nu te-am iubit atîta!

ELENA

(cu agitaţiune)

Pe scări, n-ai întîlnit
Pe niminea?

ANINOŞESCU

Ba-mi pare că-n treacăt am zărit
Pe-amica ta...

ELENA

(cu agitaţiune crescîndă)

Şi dînsa nimic nu ţi-a spus oare?

ANINOŞESCU

Nimic.

ELENA

Nimic?... Ei bine!... Ar vrea ca să te-nsoare

ANINOŞESCU

Ce glumă?

ELENA

Nu e glumă. E-ntocmai cum îţi spui...

ANINOŞESCU

Atunci... e lucru lesne să-şi puie pofta-n cui!
Mă mir însă, Eleno, că astfel de cuvinte
Le-aud tocmai acuma, ş-acuma-ţi trec prin minte...

ELENA

Ei! Ea de bună seamă te-nsoară, George...

ANINOŞESCU

Dar...

ELENA

Şi tu, nici chiar cu cine să-ntrebi nu vrei măcar...

ANINOŞESCU

Eleno !

ELENA

E gentilă.şi zestre are bună...
Ne invităm la nuntă de astăzi într-o lună...

ANINOŞESCU

O! Dar...

ELENA

Aşteaptă încă puţin...

ANINOŞESCU
(aparte)

A-nnebunit!

(Tare.)

S-aştept ?,.. E lucrul însă...

ELENA

Un lucru isprăvit!

ANINOŞESCU
(aparte)

Desigur e nebună!

ELENA

Ţi-am spus că are zestre?...

ANINOŞESCU
(aparte)

îmi vine să iau cîmpii, să sar peste ferestre!...

(Tare şi cu accent glumeţ.)

Şi n-ai putea a-mi spune cu cine mă însor?...

ELENA

Vrei numele să-i afli?... Nimica mai uşor...
El chiar se potriveşte cu cel de-Aninoşescu...

ANINOŞESCU
(pe acelaşi ton)

Ei bine... Se numeşte?...

ELENA

Pipica Davidescu!

ANINOŞESCU

Eleno, dar cu gluma tu te-ai trecut. Ş-apoi
La timp nu e venită acuma...

ELENA

între noi,
Aşa e: ai dreptate că nu mai merge gluma...

ANINOŞESCU

Ce zici?

ELENA

Eu zic că totul sfîrşit este acuma,
Că lucrul nu mai merge, astfel precum a mers...
Trecutul să rămîie din mintea noastră şters!
Să reîncepem viaţa din nou, — şi fiecare
Să ne-mpăcăm cu gîndul trăind pentru uitare...
Să nu mă-ntrerupi însă... Nu zice un cuvînt;
Amorul nostru s-aibă al inimei mormînt
Şi orice suvenire dintr-însul, să s-aştearnă
Asupră-i, ca frunzişul bătut în vînt de iarnă!
Să rupem trebuieşte. Am suferit destul:
De-amor, prin suferinţă, mi-e sufletul sătul...
Destulă dezonoare am pus pe-a noastră frunte.
Acela ce nu ştie o jertfă ca s-afrunte
E mic de suflet. George, fii mare, ş-amîndoi
O stavilă eternă să punem între noi!
Gîndeşte-te la mine, la soţul meu, la crimă,
De vrei pe conştiinţă să nu mă aibi victimă,
De vrei să m-aibi în lume prietenă şi sor\..
Gîndeste-te... Sunt tare...

ANINOŞESCU

(şovăind)

Şi eu mă simt că mor !
Ce? Tu să fii atîta de crudă şi de rece?
Ce? Tu să-mi vorbeşti astfel?...

ELENA

Ascultă: timpul trece.
Şi orice imputare e de prisos. Crezi tu
Că dacă sunt ca frunza ce vîntul abătu,
Putere îndestulă nu mi-a rămas în mine
Să lupt cu preţul vieţii ş-al inimei în fine?...
Şi încă, mai crezi, oare,, că rece de-ţi vorbesc
în piept nu-mi arde iadul? Dar trebuie! Voiesc !

ANINOŞESCU

Eleno !

ELENA

E zadarnic orice...

ANINOŞESCU

Orice?

· · ELENA

Grăbeşte
Să-mi dai răspunsu-ndată.,. Primeşti sau nu?.
Vorbeşte.

ANINOŞESCU

O! Cerule!

ELENA

Atuncea voi şti să mor!

ANINOŞESCU

Să mori?.
Să mori!...

ELENA

Sunt hotărîtă. Primeşti?

ANINOŞESCU

(după un moment de ezitaţiune şi cu o voce stinsă)

Primesc !... — O !

ELENA

Jură!

(în acel moment se aude duruitul unei trăsuri; Elena aleargă la fereastră şi, dupâve s-a uitat, strigă cu spaimă.)

El!... George ! — Se scoboară şi intră...

ANINOŞESCU

însă eu
Nimic nu-nţeleg încă!... El, cine?...

ELENA

(cu spaimă)

Soţul meu!

ANINOŞESCU

(se repede şi-nchide uşa din fund)

El?

ELENA

El! Şi tu stai încă!... Fugi! Pleacă!...

ANINOŞESCU

Şi pe unde?...

ELENA

(alergînd la uşa laterală)

Pe-aicea...

(Cu decepţie.)

E închisă...

(Aleargă la dulap, îl deschide şi i-l arată.)

Dar iată... A te-ascunde
Aicea poţi prea bine...

ANINOŞESCU

(cu un gest de refuz)

O!

ELENA

(împingîndu-l către dulap)

Iute...

ANINOŞESCU

(pe jumătate în dulap)

Dar...

ELENA

(împingîndu-l de tot înăuntru)

Astfel!

(în momentul acela s-aud paşi pe scară; Elena căznindu-se a încuia dulapul.)

Tăcere-acum!

GUGUŢĂ

(de afară, bătînd în uşă)

Eleno!

ELENA

(câznindu-se a închide dulapii)

Aşteaptă puţintel...

GUGUŢĂ

(zguduind uşa)

Deschide sau sparg uşa!

ELENA

Da, da, deschid îndată...

(Elena, care a reuşit a încuia dulapu, bagă cheia în pozunar şi descuie uşa odăii; Guguţă face irupţiune pe scenă.)

SCENA IV

GUGUŢĂ, ELENA

GUGUŢĂ

(turburat)

în fine!... Ce-nsemnează?... Cu uşa încuiată?...

ELENA

(afectînd liniştea)

Nimic...

GUGUŢĂ

(uitîndu-se lung prin casă)

Că însemnează ceva însă, îmi zic...

ELENA

Mi-era urît... Şi iată!... Mai mult decît nimic!
Dar zău, mi-ai tras o spaimă, ş-o spaimă cît de bună!
Plecat în murgul serii să vii-ndărăt pe lună!
Ţi s-a-ntîmplat desigur ceva...

GUGUŢĂ

Un lucru mic...

ELENA

Dar ce?... Voiesc să aflu...

GUGUŢĂ

(cu ironie imitîndu-i vocea)

Mai mult decît nimic!

ELENA

Guguţă!... Spune-mi însă...

GUGUŢĂ

(aparte)

Să-i spui?... Ce să-i spui oare?...

(Tare.)

Uitasem o hîrtie, şi încă de valoare
Că-mi trebuia la ţară s-o am numaidecît...
Acum înţelegi totul, Eleno.

ELENA

Pentru-atît
Să te re-ntorci pe noapte, — oricum!

GUGUŢĂ

(aparte)

E turburată !..,

(Tare şi imitîndu-i vocea.)

Dar pentru-atît să te-aflu cu uşa încuiată.
Oricum!...

ELENA

Guguţă, însă...

GUGUŢĂ

Ia spune-mi ce făceai?

ELENA

(cu cochetărie)

Şedeam.

GUGUŢĂ

Şedeai! Atuncea, cu cine îmi vorbeai?...

ELENA

Eu!...

GUGUŢĂ

Fără îndoială; — urcîndu-mă pe scară:
„Tăcere-acum" deodată am auzit de-afară...

ELENA

(turburată)

Citeam... o poezie...

GUGUŢĂ

(aparte)

Că zău s-a-nemerit!

(Tare şi cu ironie.)

De-amor ?...

ELENA

Ei!.. .Nu...

GUGUŢĂ

(prefăcîndu-se liniştit)

Ce-mi pasă, în fine!

ELENA

(cu vioiciune)

Negreşit!

GUGUŢĂ

(uitîndu-se către dulap)

De la dulap, dă-mi cheia, c-aş vrea, dacă se poate,
Hîrtia ce-am uitat-o să caut a mi-o scoate!...

ELENA

Dar...

GUGUŢĂ

Ce?..

ELENA

Poate-năuntru n-o fi.

GUGUŢĂ

Ba e.

ELENA

în jaf
Auzi să-mi dea dulapu !... Ş-apoi, — eşti plin de praf.
Treci dincolo mai bine şi scutură-te iute,
Că-ţi caut eu hîrtia şi ţi-o aduc, — dar du-te!

GUGUȚĂ

(cu ironie)

Ia lasă ! Şi dă-mi cheia... La ce să te-osteneşti?

ELENA

Eu? — Nu... — îți jur... din contra că...

GUGUȚĂ

N-ai ca s-o găseşti;
Dă-mi cheia...

ELENA

(aparte)

Sunt pierdută!

GUGUȚĂ

(apucînd-o de mîna)

Dă-mi cheia!

ELENA

Niciodată!

GUGUȚĂ

(zguduind-o)

Curînd...

ELENA

N-o am...

GUGUȚĂ

(o înlătură cu violență şi se repede la dulap)

Atuncea, — voi şti să-1 sparg îndată!

ELENA

Opreşte-te ! Stăi!...

GUGUȚĂ

Cheia!

ELENA

(rugătoare)

Ascultă.. .

GUGUȚĂ

Nu, nimic!

ELENA

Aibi milă... te rog însă, ş-ascultă...

GUGUȚĂ

Cheia-ti zic

ELENA

Nu.

GUGUȚĂ

Cheia !

ELENA

Nu.

GUGUȚĂ

(înlâturînd'O)

Atuncea... 'Napoi de-aci, femeie!

(Vrea să se repeadă la dulap.)

ELENA

(dîndu-i cheia)

Ei bine ! Na-o.

(Pe cînd Guguță aleargă la dulap, Elena se umflă de rîs şi îi strigă.)

Iadeş!

GUGUȚĂ

(după o secundă de extaz o azvîrle jos cu violență)

Afurisită cheie !

(Iese furios.)

SCENA V

ELENA, ANINOŞESCU

ELENA

(repezindu-se către dulap, îl deschide; el iese)

Iesi. Repede...

(Arătîndu-i uşa pe care a ieşit şi Guguţă.)

Pe-aicea...

ANINOŞESCU

S-a dus?

ELENA

(împingîndu-l spre uşă)

S-a dus; dar fugi!.
Asa.

ANINOŞESCU

(îi ia mîna)

Mă duc.

ELENA

(retrăgîndu-i mîna)

Adio ! Fereşte-te de slugi!

(Aninoşescu iese.)

SCENA VI

ELENA, GUGUŢĂ, ANINOŞESCU

ELENA

(cade pe canapea şi după un moment de tăcere)

îţi mulţumesc, o, Doamne!...

(Uşile se deschid; Elena se scoală spăimîntată.)

GUGUŢĂ

(lăsînd pe Aninoşescu să intre întîi)

Poftim şi intră, vere,
Soseşti la timp. Ascultă să vezi ce e-o muiere...
Sunt furios...

ANINOŞESCU

în fine...

GUGUŢĂ

Stii iadesul ţinut
Deunăzi?...

ANINOŞESCU

Da; ştiu, însă...

GUGUŢĂ

Ei! Iacă: l-am pierdut!...
O sută zece galbeni... închipuieşte-ţi, dragă.
C-o rochie a Briolii în ce capcan mă bagă!

ELENA

(aparte)

Respir...

GUGUŢĂ

(către Aninoşescu)

Şi cînd în sală te-am întîlnit...

ELENA

Ei bine?

GUGUŢĂ

(către Elena, luîndu-i mîna)

Veneam degrab' iertarea să caut a-mi obţine...

ANINOŞESCU

Şi eu — veneam o nuntă s-anunţ...

GUGUȚĂ

O nuntă ?...

ELENA

(aparte)

Mor!

GUGUȚĂ

Ş-a cui e oare nunta?

ANINOŞESCU

A mea, — că eu mă-nsor !.. .

GUGUȚĂ

Te-nsori ?... Auzi minune !... Se-nsoară-Aninoşescu !...
Şi cine ți-e mireasa?...

ANINOŞESCU

Pipica Davidescu!

GUGUȚĂ

Atuncea, vere, bravo !... Elena va purta
O rochie minunată de cununia ta!

ELENA

(către Aninoşescu cu înțeles)

Da; rochia de pe iadeş!...

GUGUȚĂ

(înaintînd către public şi luînd la braț pe Elena şi pe Aninoşescu)

Oricum, — mă prind că asta
O să mâ-nvețe minte să-mi bănuiesc nevasta!

UNCHIAŞUL SĂRĂCIE

LEGENDĂ ÎN TREI TABLOURI ŞI ÎN VERSURI

Autorul închină această piesă d-lui general *Chr. Tell.*

P E R S O A N E L E

UNCHIAŞUL SĂRĂCIE
O ŢĂRANCĂ
PETRU } **călători**
PAVEL }
STANCU
î-iul ŢĂRAN
II-lea ŢĂRAN
MOARTEA
INTRODUCĂTORUL PIESII

PROLOG

(Scena reprezintă un foarte îngust spaţiu; — fundul e mascat printr-o cortină. Intrarea unui ţăran.

Acest personagiu se află îmbrăcat în haine ţărăneşti de munte. El înaintează în faţa scenii, salută şi ia cuvîntul.)

Cinstită Adunare, povestea mea e scurtă,
Dar cine-a născocit-o nu este cunoscut,
Iar mulţi au botezat-o precum s-au priceput
Şi-n multe ţări pe capu-i s-a frînt cîte o turtă!
Franţuzii au furat-o de pe la talieni;
La rîndul meu acuma le-o iau — ş-am botezat-o
Unchiaşul Sărăcie îndată ce-am aflat-o,
Ş-am scris-o s-o priceapă rumâni şi moldoveni,
Iar de s-o găsi vrunu să zică, — c-o poveste,
Fiind a tutulora, averea mea nu este,
Şi că, fiind a obştei, e lucrul cel mai sfînt
Din care nu ai dreptul să iei nici un cuvînt,
Răspundeţi-i îndată c-un lucru ce se ştie,
Că şi la noi trăieşte „Unchiaşul Sărăcie",
Moşneag de multe veacuri, ş-adesea întîlnit
Bătut de vifor, iarna, şi vara, prăfuit;
La fiecare poartă îl poţi vedea cînd sade
Cerşindu-şi gologanul ce-n palmă nu-i mai cade;
Cu toate-aceste, dînsu e-arare întristat

Ş-ades se mulţumeşte pe ce nu i s-a dat
Căci Dumnezeu din ceruri în grija sa îl are...
I-a dat inimă bună, credinţă şi răbdare,
Nădăjduieşte-n oameni: nu vede decît fraţi...
Şi dacă, cîteodată, durerile-l apasă
Se luptă: — A lor pradă să pice nu se lasă!
Acum iată-mi povestea, priviţi... şi ascultaţi

(Actorul salută şi se retrage repede. Perdeaua cenuşie ce masca fundul scenii se ridică. Scena înfăţişează o privelişte cîmpenească; plouă şi se aud tunete depărtate; la dreapta se vede o casă boierească; gard cu poartă împrejurul ei; la stînga o colibă. Dinaintea ei o ţărancă tînără spală rufe sub tindă, într-o albie pusă pe o laviţă mai înaltă.)

TABLOUL ÎNTÎI

SCENA I

ŢĂRANCA, la urmă PETRU şi PAVEL
(Ţăranca, la ridicarea cortinei, cîntă cu jumătate voce şi îşi bate rufele.)

ŢĂRANCA

Răvaş puică, răvaş dragă,
Răvaş de la vornicu
Că-ţi vine ibovnicu.

(Cu glas tare.)

Las' să vie
Domnu-l ştie,
Calea, trandafiri să-i fie!
Cămăşuţa i-am spălat-o,
Cu busuioc i-am frecat-o,
Pe trandafiri i-am uscat-o!
Şi-n lădiţă-am aşezat-o!

(Bătîndu-şi rufele.)

Am aşezat-o.
Răvaş leică, răvaş dragă,
Răvaş de la împăratu
Că-ţi vine bărbatu!

(Cu glas mai tare.)

Las' să vie,
Dracu-1 ştie,
Calea, mărăcini să-i fie!
Cămaşa de i-am spălat-o,
Tot mai rău i-am imoşat-o,
Şi pe garduri i-am uscat-o!
După uşi i-am aruncat-o!

(Bătîndu-şi rufele.)

I-am aruncat-o!

(Petru şi Pavel apar în fundul scenii şi înaintează încet. Ei sunt îmbrăcaţi astfel precum se văd zugrăviţi pe biserici sfinţii cu aceleaşi nume. Sunt înfăşuraţi, unul într-o manta roşie, iar celălalt într-una albastră. In picioare, poartă sandale.)

PAVEL

(către Petru)

Departe mai fu satu!

PETRU

Ş-apoi, — ce mai furtună!...

(S-aude zgomotul tunetului.)

Ei! Pavele! Ascultă...

PAVEL

Ascult, Petre; tot tună!

PETRU

(storcîndu-şi colţu mantalii)

Ce vreme!... Ia te uită, e un întreg potop!...
Dar ce să facem oare să trecem peste hop
Ce zici, bunul meu Pavel?

PAVEL

Ce vrei ca să zic, Petre,
Eu sunt mai ud ca tine şi nu ştiu în ce vetre
Vom fi primiţi la noapte; n-ai bani, n-ai adăpost!

PETRU

Şi nici o bucăţică de pîine!... Strajnic post!...
Ce bun ar fi acuma un colţ de jimblă caldă...

PAVEL

Şi cum ne-ar usca focul de ploaia ce ne scaldă!..
Ne-am încălzi sub vatră şi am dormi niţel!

PETRU

(entuziasmat)

Eu aş mînca o ciorbă de borş cu pătrunjel!

PAVEL

Prea bine; însă... plouă!

PETRU

(arătînd casa proprietărească)

Te uită: ce mai casă,
Ceva pare că-mi spune că adăpost şi masă
Avem s-aflăm într-însa. Stăpînul e bogat...
Să încercăm...

PAVEL

Desigur că are un palat,
în cît despre avere, aceasta nu se ştie;
Or fi amanetate şi case şi moşie!
Cîţi n-am văzut ca dînsu!... O duci pe cît o duci..

PETRU

Şi creditorii-n urmă te lasă la papuci!

PAVEL

întocmai. De aceea, e numai moartea care
Ne poate da averea de gol la fiecare!

PETRU

îmi plac aceste toate şi nu mă îndoiesc
Că-n vorbe înţelepte abia mă potrivesc
Cu tine. Dar ia spune-mi: cînd vezi [că] plouă încă,
în drum, şezînd de taină, să bea şi să mănîncă?

PAVEL

Fireşte c-ai dreptate. Să nu întîrziem.
Că tocmai o femeie zăresc:

(arătînd Ţăranca)

S-o cercetăm,
Priveşte-o! Spală rufe... Va şti fără-ndoială
De este-n astă casă * avere ori spoială!

PETRU

E i ! Ce mai stai la gînduri?... Aştepţi ca să zic: da...
Grăbeşte-te mai iute că nu mai pot răbda!

PAVEL

Grăbirea niciodată nu naşte niscai poame...
Cu-ncet să fierbe fieru...

PETRU

S-a fiert, că mor de foame!

(Pavel înaintează către Ţărancă. Petru îl urmează mai încet.)

PAVEL

(cu glas miglişitor)

Ce ploaie, jupîneasă, şi tot nu s-a sfîrşit;
O vreme ca şi asta de mult n-am pomenit,
Şi tocma-n toiul verii.

ŢĂRANCA

I-ascultă-mă, mă neică,
Eu nu sunt jupîneasă...

PAVEL

(tăindu-i vorba)

Grozavă, vreme, leică!

ŢĂRANCA

Aşa, de! Tot mai merge. Da' ce pofteşti acum
De-ai început taifasu cu ploaia de pe drum
Şi ce-ai mă rog pe ploaie astfel de te bosumfla

Cînd boabele de struguri dintr-însa mi se umflă?
Ai să mai vezi la toamnă bădanul nostru plin;
E i ! Plouă, Doamne, plouă, ca să mai bem d-ăl vin!

PAVEL

îmi place veselia! Eşti veselă, şi-mi pare
Prea bine...

ŢĂRANCA

Veselia nu este de mirare;
Nimica nu-mi lipseşte. Muncesc şi mă hrănesc;
Dar ce e drept, parale, de cauţi, îmi lipsesc!

PAVEL

Pe-atît mai de mirare mi-e vorba dumitale
Că nu e nici o lipsă ca lipsa de parale!

ŢĂRANCA

Apoi, pe felul ăsta, boierule, de-ncepi,
Paraua pentru mine nu face două cepi!
Găinile îmi ouă, văcuţa îmi dă lapte;
Mănînc cît şapte oameni şi mă muncesc cît şapte!
Trăiesc...

(gest comic arătîndu-şi obrazul)

Precum vezi bine! Da' cară-mi-te-acum
Eu am să-mi văd de lucru, iar dumneata de drum,
Şi e tîrziu.

(Ea-şi bate rufele şi la urmă reia vorba.)

Ori uite-ţi, tovarăşul în cale
Stă potopit în ploaie cu vorba dumitale
La ce-mi tot îndrugi fleacuri şi tot mă îndrăgeşti,
Te crezi la oraş poate şi-ncerci să m-amăgeşti
Cu vreo făgăduială de salbă-ori de scurteică?
Dar nu esti la oraşe si nu sunt teleleică!

PAVEL

Ba nu; ferească Domnu!

ȚĂRANCA

Atuncea, ce mai sezi,
Că eu sunt așteptată cu rufele, nu vezi?

PAVEL

Ești așteptată? Unde?...

ȚĂRANCA

(arătînd casa proprietarească din dreapta)

Colea, la chir Ioniță!

PETRU

(care s-a apropiat de Țărancă)

Pe nume, se arată, a fi rumân, leliță,
Și după case, pare a fi un om bogat?

ȚĂRANCA

(aprinzîndu-se treptat)

Firește, după nume, că e rumân curat,
Da'-ntreabă pe moș-popa că-1 știe de-altădată,
Că nu-și avea p-atuncea porecla preschimbată;
La curtea boierească era isprăvnicel...
Boierul*își pusese încrederea în el
Pe cînd la secretadă se iscălea Stavrache,
Și biede, a pățit-o cuconu Dumitrache!
Să-1 vezi, te strîmbă rîsu: e-o loază de pitic!

PETRU

Da' bine, leiculiță, de este venetic,
O fi poate la suflet...

ȚĂRANCA

La suflet!... Nu ți-e silă,
La suflet, e o liftă, un zgripțor fără milă,
E-n stare ca să-ți vîndă chiar coaja după pom
Chiar apa de prin ciuturi, văzduhu chiar!...

PETRU

Ce om!

(Țăranca reîncepe să-și stoarcă rufele. Petru și Pavel coboară în dreapta scenii.)

PETRU

Ei! Pavele!...

PAVEL

Ți-am spus-o!

PETRU

Așa. Dar mi se pare
Că nu se păgubește nimic c-o încercare.

PAVEL

Să încercăm.

PETRU

(făcînd semnul tăcerii)

Tăcere!

(Petru se îndreptează spre casa proprietarului, bate-n poartă și ascultă.)

PETRU

(după ce-a ascultat)

Nimic încă; n-aud
Nimic.

PAVEL

Uf! Și ce ploaie!... Mă simt așa de ud!

PETRU

Să mai încerc o dată.

PAVEL

Dar dă mai tare, frate,
Că mi-am ieșit din fire.

PETRU

Așteaptă.

(Se duce iar spre poarta și bate din toate puterile.)

VOCEA UNUI SERVITOR

Cine bate?

PETRU

Om bun!

VOCEA SERVITORULUI

Ce cauți aicea?

PETRU

Cătam...

VOCEA

Vezi-ți de drum!

PAVEL

(apropiindu-se la rîndul său)

Afar' plouă de varsă şi s-a-nnoptat acum!...

PETRU

Cătam adăpostire.

VOCEA

Auzi neobrăzare!
Ce? Casa boierească e han de drumul mare?

VOCEA STĂPÎNULUI

(mai depărtată)

Cu ce calici de vorbă stai, Gheorghe, ca un prost?

PAVEL

Boierule, ne iartă, ceream un adăpost
Că plouă şi-nnoptează...

VOCEA STĂPÎNULUI

Propteşte poarta bine
Si lasă-i ca să urle..

PETRU

Bogatul se cuvine
De sărăcime milă să aibă.

VOCEA STĂPÎNULUI

Marş d-aici!...
Ia pune-te, măi Gheorghe, cu' păru pe mojici.

PAVEL

Ce inimă de piatră!

PETRU

Ce om fără-ndurare!

VOCEA SERVITORULUI

Cătați-vă mai iute de cale fiecare!

PAVEL

Aidem d-aicea, Petre, că nu este mijloc.
La cei bogați, în casă, săracii n-află loc...
Nu ne-a mințit țăranca...

PETRU

Aidem! Dar ce furtună!

PAVEL

Nu e nimica, Petre!

PETRU

Să mergem...

VOCEA SERVITORULUI

Noapte bună.

SCENA II

PETRU, PAVEL, la urmă ȚĂRANCA

PETRU

Vai! Pavele!

PAVEL

Vai! Petre!

PETRU

Ce suflet împietrit!

PAVEL

Aşa este bogatu?

PETRU

Zi cel îmbogățit!

PAVEL

Mi-e frig!

PETRU

Mie mi-e foame!

(Țăranca, care şi-a sfîrşit spălatul, se îndreptează în acel moment către casa proprietarului cu coşul de rufe pe cap şi-i zăreşte în drum.)

ȚĂRANCA

Ce? Tot în drum aicea?

PETRU

Da.

PAVEL

Unde să ne ducem?

ȚĂRANCA

E i ! bată-v-ar fericea !
Doar n-eți fi luat cîmpii de ziceți că nu ştiți
Nici încotro vă duceți, nici unde-o să v-opriți!

PAVEL

Ia dă-ntr-o parte gluma şi spune-ne, surată,
Că spre apus e bolta de tot întunecată,
Nu e mijloc, p-aicea, prin sat, să ne faci rost ,
Ca să aflăm la noapte şi noi vreun adăpost,
Că n-avem chioară-n pungă şi suntem şi streini?

ȚĂRANCA

De merge astfel treaba, p-aci printre vecini,
Zău, nu cunosc pe nimini, cu voia dumitale,
Un biet crîmpei de ață să-1 dea fără parale!
Ar fi, nu este vorba, un suflet de moşneag,
Ce pe la noi se află de vremuri lungi pribeag...
De om cu îndurare. Moş popa chiar îl ştie,
Dar vezi că lumea-i zice: „Unchiaşul Sărăcie!"
E îmbrăcat în zdrențe ca şi un cerşetor...
L-au pomenit bătiînii,— bătrîn,— că-i vrăjitor
Zic unii, iar moş Sandu zicea, anțărț, că soartea
Nu are să-şi mai schimbe, că i-a murit chiar moartea;
Cu toate astea, bine el a făcut la mulți,
De n-o fi la guri rele să crezi şi să asculți...
Povețe înțelepte a dat la multe fete
Şi n-a lăsat flăcăii ca să le dea pe bete!
Pe mulți din trîndăvie îndată i-a sculat;
A-mbogățit prin muncă pe cîți l-au ascultat!

(Mică pauză.)

Acum, de vă e pofta, la el pot a vă duce;
Săracii dau din pîine la mai săraci să-mbuce
Şi dacă n-au subt vatră vreo bîlbăre de foc,
Pot lesne, călătorii, să afle cîte-un loc.
Şi eu am o căscioară, fireşte, şi ştiu bine
C-ar fi de cuviință să vă poftesc la mine,
Dar de un an de zile de cînd am văduvit
Aşa, şi fel de vorbe-mi-aud necontenit!

PETRU

Să mergem cît mai iute!

ȚĂRANCA

Zăbava e de-o clipă;
Să duc rufele astea şi mă întorc în pripă!

PAVEL

(mai mult către public)

De-ar fi, ca după unul, să judec pe bogat
Atunci fără-ndoială e bun de spînzurat!

PETRU

Dar nu să prea cuvine să-1 judeci după unu.
Un rău, de e averea, tot rău-şi are bunu,
Şi multe milostenii fac mulţi...

PAVEL

(batjocoritor)

Aşa să fie!
Aidem deocamdată la Moşul Sărăcie !...

(Ţăranca iese din curtea proprietarului.)

ŢĂRANCA

Şi iată-mă, sunt gata şi eu ca să vă duc;
Naintea dumneavoastră lăsaţi-mă s-apuc!

(Iese; ei o urmează; cortina cade.)

TABLOUL AL II-LEA

(Perdeaua rîdicîndu-se, scena înfăţişează interiorul colibei Unchiaşului Sărăcie. în fund, se aflǎ o vatră; focul e stins. E noapte. Unchiaşul e culcat pe o rogojină lîngă vatră. Două laviţe, una în dreapta, alta în stînga. Uşi laterale.)

SCENA I

TARANCA, UNCHIAŞUL SĂRĂCIE

(Se aude bătînd la uşa din dreapta şi după aceea, vocea exterioară a Ţărancei.)

ŢĂRANCA

(de afară şi bătînd în uşă)

Unchiaşule! Deschide!

(Bătînd mai tare.)

Unchiaşule!

UNCHIAŞUL

(deşteptîndu-se şi îndreptîndu-se "spre uşă)

Îndată...
Da' cum pe aşa vreme de-ntîrziaşi, surată,
Afară?

(Unchiaşul deschide uşa şi intră mai întîi Ţăranca; în urma ei se arată Petru şi Pavel.)

SCENA II

ȚĂRANCA, UNCHIAŞUL SĂRĂCIE, PETRU şi PAVEL

ȚĂRANCA

Lasă vorba şi vezi de le fă rost
La doi drumeți în lipsă de hrană ş-adăpost.

UNCHIAŞUL

(către Petru şi Pavel)

Poftiți, mă rog!

(Către Țărancă.)

Vecină! Aprinde-o luminare
Şi uită-te-n firidă că e pe cît îmi pare
Un sfert întreg de pline pe care-lam oprit
De azi. Cîteva pere mai sunt.

(Către călători.)

Bine-ați venit!

PETRU şi PAVEL

Să-ți dea Dumnezeu bine!

UNCHIAŞUL

Cu bine să vă fie!

(Cu mîhnire.)

De ce nu poate-acuma Unchiaşul Sărăcie
Să vă întind-o masă, aşa precum ar vrea!...
Dar sunt săraci,— săracii!

PAVEL

Ai zis o vorbă rea.
Sărac e numai omul ce-n pieptul său nu are
O inimă frățească!

PETRU

Bogatul cît de mare
De-o fi sărac la suflet, la toate e sărac!

ȚĂRANCA

(care pînâ atunci s-a îndeletnicit cu de-ale casei, aparte)

Boierilor, pe dată mă-ntorc.

(Iese.)

UNCHIAŞUL

Cu păr umflate
N-am jețuri de damască pe droturi aşezate,
Am numai două laviți pe care le vedeți...
Poftiți şi dumneavoastră pe ele de şedeți
Că le-am făcut eu singur şi-n multe vremuri grele
Destui' fruntaşi de-ai țării s-au odihnit pe ele!
P-atuncea, altă vreme era, dar a trecut!...
In uşa casii mele Maghieru a bătut;
Iar prigonit de soartă, mintosul Iliade
Veni şi el la urmă. Ce oameni cumsecade!
Cunosc şi pe Bălcescu, prieten sunt cu Tell;
Pe lavițele mele, cu toți au stat nițel!

ȚĂRANCA

(intrînd cu o ploscă de vin şi cu felurite de-ale mîncării)

V-aduc peşte d-ăl proaspăt că-mi rămăsese-acasă,
Şi vin d-ăl bun, o ploscă!

PETRU şi PAVEL

îți mulțumim!

UNCHIAŞUL

Pe masă
Ia pune-le, vecină, şi-ntinde un peşchir!

(Către călători, mişcînd masa.)

Ea nu este făcută din lemn de trandafir,
Precum vedeți, şi încă, e şchioapă într-o parte,
Dar bine că s-o aibă, rumânii mai au parte!

ȚĂRANCA

Poftiți si lasă sfatu!

(Petru şi Pavel se aşază la masă şi mănîncâ.)

PAVEL

Arare ammîncat
O jimblă-atît de bună!

PETRU

Ce peşte minunat!

ȚĂRANCA
(către Unchiaş)

Vecine, ia îmbucă nițel din astă pîine...

UNCHIAŞUL

De-o fi destulă, las-o, că este zi şi mîine î

ȚĂRANCA

încai, încearcă vinu. E bun.

UNCHIAŞUL
(gest de refuz)

îți mulțumesc !

ȚĂRANCA

Ne-ascunzi vreo supărare atuncea?

PAVEL

Bănuiesc
Că trebuie să fie aşa.

UNCHIAŞUL

Pe cît trăieşte
De multe mai dă omu, ş-adesea se mîhneşte.

PAVEL

Dar spune-ne şi nouă, Unchiaşe, de ce-ai dat?

UNCHIAŞUL

Asemenea-ntîmplare la mulți s-a întîmplat
Şi-n zile c-ale noastre e foarte-obicinuită:
Averea nimăruia nu este ocrotită;
La sat şi la oraşe, pungaşii s-au prăsit
De cînd avem legi multe, mai mult ne-am prăpădit!
Iertați-mi supărarea. Dar toat-a mea avere,
Nu e vrun lucru mare, şi grije mari nu cere;
Ce am este de față. De casă rezemat
Mai am un pom afară cu roade încălcat.
De-o vîrstă e cu mine şi frate mi-este dînsu,
La umbra-i de prieten, adesea îmi vărs plînsu
Şi poamele-i, adesea, ca o cerească mană,
La vremuri de nevoie sunt singura mea hrană,
Şi nu iubesc pe lume nimic ca părul meu!

PAVEL

Să-1 binecuvînteze, din ceruri, Dumnezeu!

PETRU

Ei bine?...

UNCHIAŞUL

Adineauri, ieşisem pe răcoare,
Şi stam în pragul uşei în scăpătat de soare,
Cînd, ochii rîdicîndu-i, în păr, mă pomenesc
C-un drac de flăcăiandru pe care îl zăresc
Din pere că-mi culege, zdrobind bietele crece,
Şi pîn' s-alerg a-1 prinde, pîrleazu mi-1 şi trece!

PAVEL

Cei răi sunt mulți la număr; cei buni, de sunt, se duc]

PETRU
(către Pavel)

Aşa e; dar ascultă...

ȚĂRANCA

Auzi ce dalhauc!

UNCHIAŞUL

La.uşă cînd băturăți, mîhnit adînc în mine
Eu tocmai mă culcasem...
(După o pauză.)
Nu sunt, că mă ştiu bine,
Răutăcios la suflet, da' "trebuie s-o spun,
Aş vrea de astă dată să pot ca să-mi răzbun...

Aş vrea, dac-ar vrea Domnul hatîru să mi-1 facă,
Să-mi pironească hoţul înţepenit pe-o cracă,
Şi ca să se coboare din pom, să-1 văd plîngînd
Că umilit mă roagă, de frică tremurînd,
Iar eu, rîzînd cu hohot de-o astfel de ocară,
l-aş zice: „Mai mănîncă, flăcăule, o pară,
Că roade minunate ca iestimp n-a mai fost
Şi nu-şi păzeşte păru Unchiaşu ca un prost!"

PAVEL

Dorinţa dumitale deloc nu e semeaţă.

PETRU

E o dorinţă dreaptă...

ŢĂRANCA

Şi este şi glumeaţă!

PAVEL

(către Petru, aparte)

îmi pare c-ar fi lesne astfel să-1 mulţumim...
Cum dai cu socoteala şi tu?

PETRU

Să i-o-mplinim!

PAVEL

(către Unchiaş)

Unchiaşule, ascultă: eu ştiu că, cu credinţă,
Oricine izbîndită îşi vede-a lui dorinţă;
Ne vom ruga de-aceea şi noi lui Dumnezeu,
Hatîru să ţi-1 facă.

ŢĂRANCA

Mă voi ruga şi eu!

UNCHIAŞUL

Amin! Şi să v-asculte, că glasul meu nu are,
încai pînă acuma, la el, trecere mare;
în cumpăna cerească atîrn foarte puţin!

PAVEL

Credinţă şi răbdare să aibă-orice creştin,
Că mai întîi ne-ncearcă, ş-apoi ne răsplăteşte;
Nu te-ndoi, Unchiaşe, şi-n el: nădăjduieşte!

UNCHIAŞUL

Am plîns, adesea poate, dar nu m-am îndoit!

PETRU

(care în timpul acela a deschis uşa şi s-a uitat afară)

S-au spart cu totul norii şi luna s-a ivit.
Privighetoarea-n frunze s-a deşteptat. Pe vale
Se-ngîn-apele limpezi cu cîntecile sale
Şi cred că ar fi vremea ca să plecăm acum,
Că vara, pe răcoare, mai lesne e la drum.

PAVEL

Afar' de nu mai plouă... Să mergem! Ai dreptate..

(Către Unchiaş.)

îţi mulţumim, Unchiaşe!

(îl ia de mîna şi se îndreaptă spre uşă.)

PETRU

(mulţumindu-i asemenea)

Rămîi cu sănătate,
Şi dea Dumnezeu, mîine, să fie altă zi!

(El urmează pe Pavel care în acel moment trece pragul.)

UNCHIAŞUL

De orice neajunsuri îl rog a vă păzi!

ŢĂRANCA

(către Unchiaş după ce au rămas singuri)

încai, drumeţii noştri au parte că e lună!
Ce oameni de ispravă!

UNCHIAŞUL

Fireşte!

ȚĂRANCA

Noapte bună!

(Iese.)

UNCHIAŞUL

(închizîndu-şi uşa se duce spre rogojina de Ungă vatră)

Acuma este vreme ca să mă culc şi eu
Că cine ştie, mîine!... Credință-n Dumnezeu!

(CORTINA CADE)

TABLOUL AL III-LEA

Pârul Unchiaşului Sărăcie

(Priveliştea înfățişează, la ridicarea perdelii, grădina Unchiaşului. în mijloc, un pâr mare şi stufos încărcat cu roade. în fund se zăreşte, după pom, coliba Unchiaşului.)

SCENA I

(Stancu intră uitîndu-se cu sfială împrejur spre a nu fi văzut. Pe umăr poartă o scară, o reazemă de pom, urcă repede aşezîndu-se călare pe crecile cele mai înalte şi începe a culege pere şi a-şi umple sînul cu dînsele. Unchiaşul strănută dinăuntrul colibei. Stancu se încearcă atunci să sară jos şi strigă mai întîi mirat şi pe urmă îngrijit.)

STANCU

Da' ce-o mai fi şi asta, că parcă sunt o bîrnă?
O sută de ocale picioarele mi-atîrnă;
Cîrceie prin tot trupul le simt că mi se pun...
Da' ce-o mâi fi şi asta?... Sunt beat ori sunt nebun?...

(Face noi încercări spre a se da jos.)

Sunt slab ca o muiere, şi gîtu mi se fringe
Iar fiecare creacă ca cerc de fier mă strînge;
De-o fi ca să se afle, cu hohot prelungit
Tot satul o să rîdă...

SCENA II

STANCU, UNCHIAŞU

UNCHIAŞU

(zărind pe Stancu)

Ei! Iată că-n sfîrşit
Te prind cu rața-n traistă...

STANCU

(aparte)

M-a prins!

(Tare.)

Mă voi supune
La orice plăți, dar pomul ți-e fermecat!

UNCHIAŞU

Minune!

(Aparte.)

Ce oameni astă-noapte am ospătat?

STANCU

Dă zor
A mă scăpa dintr-însul, Unchiaşule, că mor!

UNCHIAŞU

Fiindcă, împlinită îmi văd a mea dorință,
Ascultă-mă, băiete, e-a Domnului voință
Ca să rămîi acolo că astfel ți-a plăcut î
Să-mi furi perele mele, pungaşule,-ai ştiut?

STANCU

Unchiaşule, mă iartă.

UNCHIAŞU

Aşteaptă-mă o țîră...
Unchiaşul nu se lasă prin barbă să-i faci dîră!
Am să te fac pastrama!... Am să te ard de viu!
Am să-ți arăt eu ție, aşteaptă-mă că viu!

STANCU

(strigînd şi zbâtîndu-se în pom)

Unchiaşule! Se duce!... Fiorul mă petrece:
Auzi! Să mă prăjească de viu ca pe-un berbece î

(După un moment.)

Săriți că mă omoară! Săriți! M-am prăpădit...
Şi nu m-aude nimini!

VOCE

(în apropiere)

Cumetre,-ai auzit?
P-aicea, pe aproape, un om e în primejde...

STANCU

(strigînd mai tare)

Săriți că mă jupoaie! Săriți!

VOCILE

(apropiindu-se)

Sosim! Nădejde!

SCENA III

î-tiul ȚĂRAN, AL Il-lea ȚĂRAN, STANCU

î-tiul ȚĂRAN

Da' ce, de zbieri acolo, măi Stancule?

STANCU

Să ştiți
Că-n pom e Ăl-din-baltă! M-am prăpădit! Săriți

AL n-lea ȚĂRAN

Că vino-ți în simțire!

î-tiul ȚĂRAN

Ori de-ai băut, băiete,
Un alt ciocan de țuică mai bea-1 să te dezbete!

STANCU

Uf! Uf!

Î-TIUL ȚĂRAN

Ce zici, cumetre?

AL II-LEA ȚĂRAN

E, zău, un ticălos!

STANCU

Mă string crăcile toate şi nu mă pot da jos!

Î-TIUL ȚĂRAN

Descurcă-te din ele! .

STANCU

Mi-âm rupt bietele şale!
Şi mă încerc zadarnic să mă cobor la vale!

Î-TIUL ȚĂRAN

Eu cred că se cuvine, cumetre, să urcăm
Că nu putem acolo aşa ca să-1 lăsăm!

AL N-LEA ȚĂRAN

Să ne urcăm!

Î-TIUL ȚĂRAN

Atuncea, aşteaptă, ține scara!

(El se urcă şi se aşează-pe o cracă. Tovarăşul său îl urmează şi amîndoi vor ca să apuce pe Stancu şi să-l dea jos.)

AL N-LEA ȚĂRAN
(mirat)

Ce naiba!

Î-TIUL ȚĂRAN
(zbâtîndu-se între creci)

Mi se pare că am pățit ocara!

AL N-LEA ȚĂRAN
(zbâtîndu-se asemenea)

Cumetre, mi se pare că sunt legat curmei,
De fiecare cracă, c-o funie de tei!

STANCU
(cu un fel de mulțumire)

V-am spus-o.

Î-TIUL ȚĂRAN

Nu e glumă, şi vraja este mare;
Ce crăci afurisite!

AL N-LEA ȚĂRAN

Au! Au! Biata spinare!

Î-TIUL ȚĂRAN

Unchiaşul Sărăcie e drac dar, nu e om!

SCENA IV

ACEIAŞI, UNCHIAŞUL
(Unchiaşul, zârindu-i, lasă să-i scape jos brațul de nuiele ce aducea ca să afume pe Stancu cu dînsele.)

UNCHIAŞUL

Ce văd?... E cu putință! Sunt trei acuma-n pom!
Sunt trei! Atît mai bine! Să-i pui pe toți la fumuri!
Ce?... Trei sunteți acuma, pungaşilor de drumuri?
Ce?... Astăzi toată lumea dă iama-n părul meu?

Î-TIUL ȚĂRAN

Nu suntem oameni d-āia, Unchiaşule, că eu,
Cît şi cumătru, uite, am vrut ca ajutoare
Să înlesnim pe Stancu din păr să se coboare.

STANCU

Aşa e, nu e vorba, şi le-a ieşit pe dos!
Au! Şalele!

î-tiul ȚĂRAN

Au! Capu!

UNCHIAŞUL
(către cei doi țărani)

Atunci, dați-vă jos!

(Ei se dau jos şi încep să-şi tragă brațele şi să se întindă.)

STANCU
(tot din pom)

Dar cui mă laşi pe mine?

UNCHIAŞUL

Pe tine?— zău, drăguță!
Ascultă-mă pe tine te las lui Aghiuță!

STANCU

Sărac de mine, Doamne! Unchiaşule, îți dau
Trei icosari întocmai.

UNCHIAŞUL

Nu-mi trebuie!

î-tiul ȚĂRAN

Îl iau
Pe chezăşie, vere.

UNCHIAŞUL

Aşa, dar nu se ştie!
De cinste nu se lasă cinstitul. De hoție,
Pungaşul, de asemeni, nu se dezbăra..,

STANCU

Jur
De părul dumitale să fug,— şi să nu fur
De astăzi înainte, măcar un cap de ață,
Aşa precum la carte şi dascălul ne-nvață!

UNCHIAŞUL
(zîmbind cu bunătate)

De este-aşa, băiete, atunci nu te mai cert
Şi dă-te jos de-acolo mai iute, că te iert!

(Stancu se dă jos cu greutate şi-i cad perele din sîn.)

STANCU

Îți mulțumesc!

UNCHIAŞUL
(cu înduioşare; el adună în acelaşi timp şi perele căzute şi i le bagă în sîn)

Ia lasă! Şi na şi ale pere!

CEI DOI ȚĂRANI

Hai! Stancule! Să mergem, şi, ziua bună, vere.

SCENA V

UNCHIAŞUL
(El sade jos pe brațul de nuiele ce a trîntit lîngă păr. După cîteva momente de cugetare se adresează către pom.)

Ei! Iată-ne acuma păziți de orice hoți,
Iubitul meu prieten, mai bine decît toți
Bogații, ce se-ncuie cu feluri de zăvoare
Prin case înfundate şi-nchise pentru soare!
De astăzi înainte putem dormi tihniți
Că însăşi împărații nu sunt ca noi păziți,
Şi pîn' la ceasul morții, nu au să ne mai vie
Nici supărări, nici grijuri...

SCENA VI

UNCHIAŞUL, MOARTEA

(Moartea se arată în fundul grădinii sub trăsurile unei frumoase şi tinere femei. Părul său e lung şi-i cade deznodat pe umeri. Ea este îmbrăcată într-o rochie de gaz albă împodobită cu ghirlande de flori de siminoc şi de tufânicâ. în mînă poartă o coasă de argint. Fruntea îi este încoronată cu o diademă de foi de chiparos şi de flori de siminoc. Ea înaintează, alunecînd pe parchetul scenii, maiestoasâ şi palidă ca o fantomă. Cînd soseşte lîngă Unchiaşul Sărăcie, care nu o vede, îl loveşte prietineşte pe umăr. Unchiaşul nu se scoală de jos, ci se întoarce către dînsa, în profil, fără ca să se arate neliniştit.)

MOARTEA

Unchiaşe Sărăcie!
Sosesc! Mă cunoşti oare?

UNCHIAŞUL

(cu linişte)

Prin casele din sat
Eu te-am văzut adesea intrînd neîncetat;
în negre, sovonită erai; te cunosc bine:
în urma dumitale, laşi lacrămi şi suspine
Iar cînd te-arăţi pe lume cu cîte-un suflet zbori
Spre lumea veciniciei.

MOARTEA

Si nu te înfiori?

UNCHIAŞUL

Nu. Cel poftit ca mine 1-a vieţuirii masă,
Nu poate rău să-i pară de pîinea ce-o mai lasă
Şi nici de picătura din vinul oţetit
Cît a rămas în ploscă.

MOARTEA

Rar lucru, negreşit!
Asemenea cuvinte le-aud întîia dată...
Şi toţi deopotrivă cer viaţă-ndelungată;
Ciobanul şi-mpăratul, hatîru să le fac
Mă roagă deopotrivă!

UNCHIAŞUL

Afară de sărac!
(Sculîndu-se.)
Ascultă-mă: în lume, ce vrei ca să mă ţie?
Eu n-am copii, nevastă, tarlale, ori moşie!
De mic în suferinţă m-am pomenit. De mic,
Zadarnică-mi fu munca şi n-am avut nimic!
Călătoria mare, n-aveam de.gînd, fireşte
S-o-ncep de pe acuma; dar gata sunt, loveşte!
(După o tăcere.)
Că se-ngrozesc de moarte zgîrciţii, mă pricep,
Şi-ndrăgostiţii tineri cîţi dragostea şi-o-ncep,
Că au şi unii ş-alţii comori dăinuitoare
Şi pot ca să te vadă, urîtă,-ngrozitoare !
Dar eu, ce n-am nimica, într-altfel te privesc:
Te văd aşa frumoasă,— şi simt că mă topesc
La flacăra din ochii-ţi, cu săgetări senine,
Curată ca si focul ce arde încă-n mine !
O mumă este moartea cînd eşti nenorocit,
Şi groapa este leagăn adînc... şi liniştit!

MOARTEA

Astfel, nu ai pe nimeni? De nimeni rău nu-ţi pare?.

UNCHIAŞUL

(uitîndu-se împrejur)

De niminea, afară de pomul ăsta, care,
Mi-a fost al meu prieten; şi te-aş ruga,—niţel
Să mai mă laşi,— o pară ca să culeg din el!

MOARTEA

De-mi ceri numai atîta, mănîncă şi grăbeşte...

UNCHIAŞUL

(uitîndu-se la păr şi scârpinîndu-se în cap)

Dar cum să te urci oare cînd trupul şovăieşte...
Cînd eşti bătrîn ca mine?...

MOARTEA

Aidem! Te înțeleg!
Mă voi urca în locu-ți, o pară să-ți culeg
Căci voi ca pentru tine să fiu ca şi o mumă,
Unchiaşule!

(Ea se urca repede şi îi azvîrle o pară.)

Na para, mănîncă, şi...

(Mirată.)

Ce glumă?

(Zbătîndu-se între ramurile părului care a prins-o.)

Au! Crăcile cu toate de mijloc m-au coprins,
Unchiaşule! Ia seama!

UNCHIAŞUL

(mirat însuşi)

Ce?... Pomul mi te-a prins?

MOARTEA

(supărată)

Ființă muritoare! Ia seama! L-al meu nume,
Tot tremură,, şi totul, supus îmi e pe lume.
Dac-aş rămîne-aicea un ceas, cu susu-n jos
Se va răsturna totul şi va umbla pe dos,
Iar relele în matcă se vor umfla ca marea.

UNCHIAŞUL

(cu o spaimă nuanțată de voioşie)

Pre legea mea, îmi pare ciudată întîmplarea,
Şi renghiul mi se pare că este bunicel
Măcar că niciodată nu m-am gîndit la el!
Fiindcă însă dînsul s-a întîmplat, se cade
Ca să rămîi acolo...

(El muşcă din pară.)

MOARTEA

(înfuriată)

Ce zici?

UNCHIAŞUL

(cu gura plină)

Eu zic că-ți şade
Acolo de minune...

MOARTEA

îți bați şi joc de mine,
Unchiaşule! Dar crede că n-o să-ți meargă bine...

(Zbătîndu-se înfuriată.)

Prea mare cutezanță! Prea mare-n adevăr!
Bucăți am a te face!...

UNCHIAŞUL

(îndesat)

Vei rămînea în păr!

MOARTEA

(cu glas rugător)

încai gîndeşte-atuncea, şi spune, vrei tu oare
Să vezi mereu că răii se încălzesc la soare
Neturburați de nimeni, de nimeni pedepsiți?

UNCHIAŞUL

Aşa! Dar spune-mi mie, să vii ca să înghiți
Pe-un biet bătrîn ca mine ce n-are nici o vină,
Se cuvenea, cînd lumea, de oameni răi e plină?

MOARTEA

Abia în cartea soartei asemeni taine-ncap —
Cam vrei să ştii prea multe!...

UNCHIAŞUL

Eu? Nu. Voi ca să-mi scap
Aceste zile lîncezi ce gata stau să pice

Subt secera-ți cumplită ca nişte biete spice,
Şi sunt degeaba toate; E greu să m-amăgesc;
Rămîi în pom, cumătră, că Voi ca să trăiesc!

MOARTEA

O! Iată-mă acuma în mîna lui! Pieire!
Eu, Moartea., sunt învinsă!

(Schimbînd tonul.)

Dar vino-ți în simțire,
Unchiaşule, şi singur, gîndeşte-te puțin
Că-n mine se sfîrşeşte nevindecatul chin
Al celor care sufăr, zbătîndu-se cu trudă
Subt foarfece de doftori intrînd în carne crudă!
Gîndeşte-te că firea preface ce-a făcut,
Şi că mormîntul este cazanul cel tăcut,
Din care ies adesea, la viață, mii de fluturi,
Cu aripe de aur, cu miere în săruturi,
Gîndeşte-te că stîrvul pe care, în mormînt,
L-arunc fără de milă şi-1 copăr cu pămînt,
îl tot frămînt acolo, de-1 scot din nou la soare
în iarbă încolțită sau flori mirositoare!
Zic unii că menirea îmi este de călău,
Dar nu! Menirea-mi este să ar pămîntul rău!
Mă-mpinge soarta oarbă în mersu-mi fără seamăn
Şi a reînvierii sămînță o tot seamăn
De veacuri. Nu sunt moartea! Reînvierea sunt!
Pămîntul naşte totul, bag totul în pămînt,
Ca-n sînu lui de muma să se-ntregească iară
Şi re-ntregit o dată, sa dea din nou afară.

(Mică pauză.)

Zadarnic cleteni capul a,şa, cînd mă asculți...
Prea-ncet sosesc adesea în lume, pentru mulți!
Cu brațele deschise, sunt mulți care m-aşteaptă
Să le-ncunun viața ca o răsplată dreaptă
Şi să le dau odihna de care-au fost lipsiți!
N-auzi, cum de pe-acuma, atîți nenorociți
împovorați de chinuri, în jalea lor adîncă
Mă cheamă, plini de spaimă că nu mai sosesc încă?...
N-auzi, bătrînii-n două de vîrstă-ncovoiați,
Că-ncep ca să se creadă de Dumnezeu uitați,
Şi grija, dînd deoparte, îşi uită de-al său nume?.

UNCHIAŞUL

Le-aud, şi le ştiu toate, şi înțeleg că-n lume
Menirea dumitale e rău trebuincios
Şi Omenirii noastre că-i vine spre folos!
Dar ceea ce nu poate deloc în cap să-mi intre
E cum de-ai avut gîndul să vii grăbită, dintre
Atîți oameni, pe mine ca să m-alegi acum,
Că zău, nu te chemasem aicea nicidecum!

(Mică pauză.)

încai, de alegeai vremea, mă mai puteam pricepe
Dar cum?... Vii tocmai astăzi cînd binele începe
Şi mie să-mi zîmbească nițel? Nu mă-nvoiesc.
Te las, lasă-mă însă cîtva să mai trăiesc!

MOARTEA

(apăsînd)

Vrei să trăieşti?

UNCHIAŞUL

Fireşte ! Ciudată întrebare !
Mărturisesc că astăzi dorință n-am mai mare!
Gîndeşte-te mai iute să hotărăşti, te rog,
Că nu am ajuns încă nici gîrbov, nici olog,
Să nu mai am *cu traiul nimic de împărțeală!*

MOARTEA

Un om să-nvingă Moartea ş-a ei orînduială!...
O! E grozav! Voi însă, Unchiaşule, să fiu
De omenie astăzi, şi-n seamă ca să-ți țiu
Dorința: Hai!... Fii vesel. Mă învoiesc. Trăieşte!
Dar drumul de aicea să-mi dai, vezi de grăbeşte;
Un biet bolnav m-aşteaptă să viu ca să-1 sugrum,
Cu doftorul alături, ce-i dă răvaş de drum!

UNCHIAŞUL

Eşti slobodă !... Coboară!

(Cu blîndețe.)

Cu îngrijiri mai dulci
Fii însă pentru-aceia ce-n groapă cînd îi culci
Le poți citi pe frunte c-au fost goniți de soarte
Şi că nădejdea toată ce-avură,— era-n moarte !

MOARTEA

(coborîtâ din pom)

Mă duc!... Şi ține minte: n-am multe ca să spun,
Dar ai să mă chemi singur, iar eu, ca să-mi răzbun,
Nu am să viu vrodată să-ți schimb ursita ție:
Ai să trăieşti cît lumea, Unchieşe Sărăcie!

(Moartea se depărtează repede. Unchiaşul reintră în colibă încet după ce* repetă acest vers ca un ecou.)

Ai să trăieşti cît lumea, Unchiaşe Sărăcie!

(Cade o cortină intermediară care acopere pomul şi rămasul scenii. Introdvicătorul piesii reintră.)

EPILOG

SCENA VII

INTRODUCĂTORUL

Acesta îmi e basmul, dar pînă se va pune
în cumpănă, am încă vro două vorbe-a spune
Ş-anume: Că noi suntem în zile de nevoi
Căci „Sărăcie", încă, trăieşte printre noi!
Cu toate-aceste, soarta îi e-mbunătățită,
Şi-ncepe ca să-şi ducă mai lesne-a lui ursită!
Dar are ca să vie o vreme ce-aşteptăm,
Ş-atunci, vom fi în stare deplin să i-o schimbăm,
6 vreme de dreptate, de muncă, de frăție,
Şi nu va mai fi-n lume, prisos, nici sărăcie!

(Actorul salută, cortina cade.)

C U Z A - V O D Ă

SPECTACOL ORIGINAL: UN ACT ÎN VERSURI

PERSOANELE

CUZA
ELENA DOAMNA
UMBRA LUI TRAIAN
UMBRA LUI MIHAI
UMBRA LUI ŞTEFAN
ŢĂRILE-UNITE (înfăţişate prin două ţărance, legate cu lanţuri de trandafiri una de alta)
UMBRA TRĂDĂREI (înfăţişată de un corp cu mai malte cipete, csle ale oan^nilor de la 1856)
ŢĂRANUL ÎMPĂMÎNTENIT (purtînd la mîini şi Ia picioare lanţuri rupte)
CEI DOI FII AI LUI CUZA
UN ARNĂUT
UN DELEGAT AL ADUNĂREI DEPUTAŢILOR
Deputaţi, ofiţeri, soldaţi.

(S^ni ss patrecs în Iaşi, în noaptea alegarei d3 domn.)

(Scena: o cameră de culcare; pat cu polog în fund, în faţa publicului. Uşi laterale. Sofa. Scaune. O masă. Două candelabre aprinse.)

SCENA I

CUZA, ELENA
(Ei stau pe sofa.)

ELENA

îţi arde mîna... Iată: ghicesc... Tu ai jucat
Din nou pierzîndu-ţi banii la stosul blestemat.
De-ai pierde numai banii — dar chiar şi sănătatea
Ţi-o pierzi — şi tu-mi juraseşi...

CUZA

Te rog, aibi bunătatea;
Eleno, şi m-ascultă... Mi-era de tot urît
Ş-am vrut numai în glumă să joc.

ELENA

în glumă !... Cît
Te costă oare gluma?

CUZA

(încurcat)

Nimic... o secătură...
Dar cad de oboseală şi somnul mă cam fură.

ELENA

Şi ce? Să dormi cînd e alegere de domn?

CUZA

Aleagă-se în pace oricine...

(Cască.)

Mi-este somn...

ELENA

Alegerea lui Negri e sigură se pare...

CUZA

Ei! zău dacă se ştie... E multă dezbinare.
Eu cred că, dimpotrivă, Sturziştii sunt mai tari
Căci au în a lor parte atîţi proprietari...
Moldova jumătate le cade pe moşie...

ELENA

Dar dacă este vrajbă şi ceartă pe domnie...

CUZA

Eleno, toate bune...

(Cască.)

ELENA

Văd însă că ţi-e somn...

CUZA

Şi e mai dulce somnul decît s-alegi un domn...
Mă culc deocamdată aşa cum sunt,— căci poate
La noapte să se-ntîmple răzmeliţă-ntre gloate.,
Acuma, noapte bună.

ELENA

Te las ca să te culci.

CUZA

Faci bine. Noapte bună.

ELENA

(aparte)

Ce grabă! *(Tare.)* Vise dulci.

SCENA II-a

CUZA (singur)

CUZA

(sculîndu-se şi descheind tunica)

în fine... Da: sunt singur...
Aidem! să uit o clipă
De trai, de griji, de ţară, de-a banului risipă...

(Stingînd cîteva lumînări, către pat.)

O! pat! Nu este somnul mai bun, mai cu folos,
Decît să mergi acolo, s-alegi vrun ticălos?

(Mai stinge lumînări.)

Şi am pierdut o sută de galbeni pe un rigă...
Norocul şi-a dat mîna la joc ca să mă frigă.

(Sade pe pat şi zice versurile ce urmează, culcat cu faţa către public.)

De-o-nvinge Vogoride, atunci pîrjol şi foc...
De astăzi joc pe dama... Noroc!
Noroc!
Noroc!

(Adoarme; muzică în surdina. Rampa se coboară şi o cortina de gaz albastru se lasă peste scenă. Cuza se vede dormind.)

SCENA III-a

CUZA, UMBRELE

(Umbra lui Traian se arată din dreapta scenei şi naintează cu păsuri şi gesturi automatice către pat.)

UMBRA

(voce gravă)

El doarme?

(Pauză.)

Dormi, căci soarta în locul tău veghează
Şi Dacia, sub tine, în parte, o-ntrupează
Din nou...

CUZA

(dormind)

Un om aicea?... Prieten sau duşman,
Răspunde-mi cum te cheamă şi ce voieşti?

UMBRA

Traian.

CUZA

Traian?... E cu putinţă? Traian? Dar porunceşte
Să fac orice şi gata voi fi la tot...

UMBRA

Domneşte!

CUZA

Eu domn? Eu?

UMBRA

Pentru-aceasta mormîntul mi-am lăsat.
Nepoate, ş-al meu suflet în toţi s-a strecurat...
Sub tine-apar unite surorile-amîndouă
Şi Dunărea pe ţărmu-i revede-o Romă nouă.
Fii bun, fii drept, fii mare — coroanele sosesc.

(Trece în stînga şi rămîne nemişcată.)

CUZA

Dar cînd? Dar cum? Vorbeşte-mi, Traian.

(Se uită împrejur.)

Nu-1 mai zăresc
Nimic... ca o nălucă s-a dus... — Ce aiurare!

(Umbra lui Ştefan intră şi s-apropie de pat.)

CUZA

De astă dată însă eşti tu, Ştefan cel Mare,
Te recunosc...

UMBRA

Tăcere!

(Umbra îşi scoate mantia domnească şi coroana şi le depune pe pat.)

Acuma, să trăieşti,
Moldova multă vreme ca domn s-o stăpîneşti...
Ce n-au putut să facă străbunii tăi, vei face...
La mal vei scoate ţara prin cîrma ta dibace
Şi pregătind cu-ncetul măreţul viitor,
Vei ridica opinca la rangul de popor.

UMBRA LUI MIHAI

(Ea a intrat în timpul versurilor zise de Umbra lui Ştefan. Către aceasta.)

Ştefan, şi eu, din parte-mi, dorind să se-nfrăţească
Cu dulcea ta Moldovă cîmpia românească,
I-aduc a mea coroană — şi mîna ţi-o întind.

(Depune tradiţionala lui căciulă lîngă coroană şi întinde mîna lui Ştefan.)

UMBRA LUI ŞTEFAN

A mea de azi-nainte de-a ta n-o mai desprind...
Mihai, Călugărenii sfinţesc a ta mărire.

UMBRA LUI MIHAI

Şi tu ai viaţa toată drept cîmp de nemurire.

CUZA

Dar mie ce-mi dați oare, măreților eroi?
Ce glorie-mi va face mîndria-n lume?

ȚĂRILE-UNITE și ȚĂRANUL DEZROBIT

Noi.

CUZA
(mirat)

De cînd se află-n stare un om și două fete
A laurului frunză s-amestece în plete?
Mihai, Ștefan, răspundeți...

UMBRA MOLDOVEI

Vei ști... fii liniștit.

UMBRA ROMÂNIEI

De cînd și om și fete au nume strălucit.
Privește-mă mai bine: ca slovă lîngă slovă
Cu mine stă unită surora mea Moldovă.
Și tu, ce faci minunea unirei noastre, ești
Mai mare ca toți domnii bătrînelor povești...
Trăiască Voda-Cuza, trecut la vecinicie,
Căci noi dacă ne ducem se naște-o *Românie.*

(Umbrele se așază lîngă celelalte. Țăranul rămîne.)

CUZA
(către Țăran)

Dar tu, cine ești oare?

ȚĂRANUL

Țăranul dezrobit.

(Trece în stînga.)

CUZA

Ce soartă — ce mărire — ce vis...

(Umbra Trădărei, care a intrat nainte de a se zice versul de mai sus, întrerupe.)

UMBRA TRĂDĂREI

Si ce sfîrsit!

CUZA
(cu groază)

Cu capete mai multe, născînd înfiorarea,
Dar tu, grozavă umbră, ce nume porți?

UMBRA

Trădarea!

(Trece în stînga.)

UMBRA MORȚEI, ținînd de mînă pe a POSTERITĂȚEI

Și eu, ce-i merg în urmă, sunt Moartea — însă eu
Sunt mama care duce pe om la Dumnezeu.
M-arăt tocmai atuncea cînd nimini nu m-așteaptă
Dar eu aduc cu mine Posteritatea dreaptă
Să judece senină pe mici ca și pe mari...
Privește-o: ea-ți depune coroane funerari.

(Depune la picioarele patului coroane și trece în stînga.)

PRINȚII
(fii ai lui Cuza, în uniforme de soldați)

Iar noi, iubite tată, urmașii tăi în lume,
Spre ținta lui măreață vom duce al tău nume
Căci vrem ca toți românii cu glasul întrunit
Să strige: „Vodă-Cuza trăiește, n-a murit".

UMBRA STRĂINISMULUI
(șoptind către Umbra Morței)

Nu crede... Mort odată, va fi și moartă slava...
Să lupte n-au să poată... în mînă țiu otrava.

(Arată un flacon.)

CUZA

Oroare.

UMBRA

Vor sorbi-o.

CUZA

Trăiască românismul.
Napoi.

UMBRA

Cuvinte goale... Sunt...

CUZA

Cine?

UMBRA

Străinismul.

(Trece în stînga. Muzică stinsă ce cîntă **Hora Unirei.** *Umbrele îşi dau mîna şi cîntă cu jumătate de voce, apoi se mişcă încet. Treptat ele întocmesc o horă împrejurul patului. Umbra Trădărei stă mai la o parte şi îşi dă mîna cu a Străinismului, rămînînd nemişcată împreună cu ea. Hora se porneşte. Umbrele Trădărei şi Străinismului întovărăşesc cupletele cu cîte un rîs* Vocile se ridică, muzica dje asemenea.)*

UMBRELE
(Hora Unirei)

Hai să dăm mînă cu mînă
Cei cu inima română,
Să-nvîrtim hora frăţiei
Pe pămîntul României.

UMBRA TRĂDĂREI şi a STRĂINISMULUI

Ha — ha — ha! Ha — ha — ha!

(Muzica se opreşte deodată în scurt. Umbrele se desfac în două şi pier între culise. Singure Trădarea şi Străinismul se ascund la căpătîiul patului sub polog. Se aud lovituri de tunuri, ha întîia Cuza se deşteaptă, sare în picioare. Cortina de gaz e trasă repede în sus spre a arăta că visul s-a sfîrşit. Sub ferestre, muzică, zgomot, hurale. Uşile se deschid, din dreapta şi din stînga, zgomotos.)

SCENA IV-a

CUZA, DELEGAŢI AI ADUNĂREI DEPUTAŢILOR, OFIŢERI, SOLDAŢI, UN ARNĂUT, ELENA DOAMNA

CUZA

Cu zgomot şi iuţeală, ce faptă vă aduce?
Ori intră turcii-n ţară, bătu-i-ar sfînta cruce?
Ori Iaşii ard în flăcări? Dar spuneţi-mi, vorbiţi.

UN DELEGAT
(cu vocea turburată)

Obşteasca Adunare...

CUZA

Ei bine?

DELEGATUL

Să trăiţi
Măria-voastră,— astăzi v-alege domn.

CUZA
(glumeţ)

Prea bine;
Dar glume de-alde astea n-au trecere la mine...
Duceţi-vă şi spuneţi la cine v-a trimes
Că festa e hazlie desi fără-nteles.

Voci
(afară)

Trăiască Vodă-Cuza!

Voci
(dinăuntru)

Trăiască!

ELENA DOAMNA

Unde este?

UN ARNĂUT

(la uşă)

Lăsaţi-mă să intru că am să-i dau o veste.

ELENA

(zărind pe Cuza)

A! iată-1... Alexandre, eşti domn.

CUZA

(aparte)

A-nnebunit.

ELENA

Esti domn.

CUZA

E cu putinţă?

ELENA

Da.

CUZA

Visul s-a-mplinit!

(Către Elena.)

Atunci, de nu e glumă...

(Către delegaţi.)

Primesc coroana ţărei.
întoarceţi-vă-ndată şi spuneţi Adunărei
Că jur pe sfînta cruce...

ARNĂUTUL

(din prag)

Dar vreau ca să-i vorbesc...

CUZA

S-o port cu demnitate, şi-n lege să domnesc.

DELEGAŢII

Trăiască Vodă!

TOŢI

Hura! Trăiască!

ARNĂUTUL

(izbutind sâ-şi facă loc)

La o parte !...

(Către Cuza, repezindu-se la el.)

Măria-ta! de moarte...

(arâtînd cuţitul)

Atît te mai desparte...

(Se opreşte însă la doi paşi de Cuza, aruncă cuţitul şi cade în genuchi.)

ARNĂUTUL

Măria-ta! Iertare. Cu braţul înarmat
Veneam a te răpune, de duşman cumpărat,
Cînd te-ai uitat la mine, şi-n mîndra ta privire
Văzui a ta chemare, ş-a ţărei strălucire.

(Toţi vor sâ-l aresteze.)

CUZA

Lăsaţi-1. Este liber să meargă unde vrea!

(Sentenţios.)

O faptă ne-mplinită nu este-o faptă rea.

(Către Elena.)

Acuma — vin, Eleno, ne-aşteaptă toţi...

ELENA

Condu-mă.

(Cuza îi dă braţul şi merge spre uşă. Un delegat naintează în faţa scenei.)

DELEGATUL

Moldova are de-astăzi un tată şi o mumă.

(CORTINA CAD E)

S A U L

TRAGEDIE ORIGINALĂ ÎN CINCI ACTE ÎN VERSURI

(ÎN COLABORARE CU CINCINAT PAVELESCU)

PERSOANELE

SAUL, I-iul rege al Iudeei
HIRAM, consilierul său
DAVID
SAMUEL, ultimul judice al Israelului
AGAG, rege al Hamalecului
ASURA, iiica sa
MICAL, fiica lui Saul
TENEJAH, frate al Asurei
IONATHAN, fiul lui Sau!
UN LEVIT BĂTRÎN
UN OSTAŞ
UN CURTEAN
UN SUTAŞ
UN DEMNITAR
RABET } sclave
SENAR }
I-a DĂNŢUITOARE
I-a VOCE
A H-a VOCE
1-a SCLAVĂ
A H-a SCLAVĂ
A IH-a SCLAVĂ

Cor de bărbaţi şi femei, leviţi, sclavi, sclave, demnitari, purtători de harpe, copii de casă, capi de triburi, soldaţi etc.

ACTUL I

(Scena înfăţişează interiorul unei săli în genul egiptean. Un tron pe estradă cu trepte în stînga; tronul între coloane; fundul deschis asupra oraşului, balustradă înfund. Sală profundă.)

SCENA I

SAUL, apoi HIRAM
(Sard, la ridicarea cortinei, culcat pe piei de tigru pe estrada tronului; muzică în surdină; încet, Saul se deşteaptă; intră Hiram.)

SAUL

Hiram, un vis sinistru pe sufletu-mi coboară
De cîte ori pămîntul în negru se-nfăşoară...
Abia mă las odihnei şi groazele răsar,
Năluci ce din penumbră spasmotice tresar.
Nu ştiu, dar mă-nfioară dementa presimţire
Că plebea şi leviţii urzesc a mea pieire.
Pontificele, dînsul,

(ironic)

al vostru Samuel,
Mi-a dat să port un sceptru ca să mi4 ia tot el,
Iar David de-altă parte, frumos ca-nchipuirea,
Seraf cu părul galben ce-mi turbură simţirea,

De cîte ori pe harpa furată de extaz
Se pierde feciorelnic pe-al muzicei talaz,
Chiar David îmi apare perfid. O vreme-ntreagă
Cercat-a al meu suflet în van să-l înțeleagă...
Adesea bunătatea spre dînsul m-a tîrît,
Dar astăzi, ți-o voi spune, Hiram,—sunt hotărît...
îl știu, îl simt ce este... El trebuie să moară.

(David intră. Saul care a luat o lance.)

A! iată-l... e copilul cu voce de fecioară.

SCENA II

SAUL, HIRAM, DAVID

DÂVID

(cu harpa)

Un cîntec nou, stăpîne, aseară m-a-nălțat
Și vin a ți-l aduce prinos, căci m-ai chemat.

SAUL

Cum, David? îndrăzneala nebună te orbește,
Și demonul în mine-ntrupat nu te-ngrozește?

DAVID

Nu, rege; cine crede ca mine-n Dumnezeu...

SAUL

(dîndu-se înapoi cu cîțiva pași și azvîrlind lancea)

Atunci să depărteze de tine fierul meu...

DAVID

(evită lancea și recită cîntecul următor; în orhestră, harpa)

Dumnezeirea e în tot locul...
Spre apărare mi-a dat mijlocul
Și este harpa pe care cînt...
O! Rege Saul, ești preaputernic,
Dar fiecare este nemernic
Căci fiecare este pămînt.

A ta mînie nu mă spăimîntă...
înariparea mea este sîntă
Și al meu cuget este vergin...
Trăiește, rege... Domnește-n pace...
Eu n-am cu lumea nimic de-a face...
Sunt alba roză, sunt albul crin.

(în timpul cît a cîntat David, Saul se liniștește. O rază, de soare cade pe pârul lui David.)

SAUL

Iertare; sunt nebunul ce vede-n fiecare
O iasmă ce pîndește satanica trădare...
Mai cîntă, întrupare a viselor, și vin'
Aproape, mai aproape, efebule divin.

(Către Hiram.)

Iar tu, Hiram, degrabă te du-n al meu tezaur
Și adu cu mîni pline, monetele de aur...
Averea e adesea un dar neprețuit...
Pe David voi puternic să-l fac și fericit.

DAVID

(care a îngenuncheat dinaintea lui Saul)

O! rege, pentru alții păstrează avuția...
A mea este cîntarea și nevinovăția.
O nouă melodie ascult-o:

(harpa în orhestră)

în Hebron,
O roză mai frumoasă ca cele din Saron
Suavă înflorise, era ca o minune,
Dar ea fu jucăria sălbaticei furtune.
în Ophir,
Senin plana poetul cu ochii de safir;
înalta lui cîntare era de ciocîrlie,
Dar aripile smulse i-au fost de vijelie.
Biet copil,
Pămîntul pentru mine e jalnicul exil;
în lume cînd venit-am intrai pe-aceeași poartă
Și voi avea ca lumea și eu aceeași soartă.

(Saul își trece mîna prin pârul lui David.)

SCENA III

SAUL, HIRAM, DAVID, SAMUEL, LEVIȚII

SAMUEL

Uitărei ai dat, rege, făgăduiala ta,
învins-ai Hamalecul cînd nu se aştepta...
Agag, superbul rege, de ieri e-n a ta mînă
Şi cruți o viață neagră şi-o inimă păgînă.
De fiica lui Asura toți spun că eşti robit,
C-ai da chiar a ta viață pe zîmbetul iubit,
Că vei lăsa intacte avutele trofee
Pe-o rază scăpărată din ochii de femee.
Dar, Saule, răspunde: astfel îndeplineşti
Solia pentru care eşti rege şi domneşti?
Dar unde este timpul cînd demn de-a ta menire
Ardeai pentru virtute de-o sacră-nsuflețire?
i unde, cînd poporul vedea un Dumnezeu
n tine, june falnic, ales şi fiu al meu?
Te-ai dat de-atunci orgiei, şi anii prefăcură
în tina cea mai neagră divina ta făptură...

(Către leviți.)

Leviți, mai lecunoaşteți uitîndu-vă la el
Pe cine a fost primul bărbat în Israel?

SAUL

De mult doream cu tine să am o-ntrevorbire...
Minutul mi se pare ales... — Cu îndîrjire
Mă-nfrunți ca totdauna, bătrîne, — dar voiesc
Ajuns pe culmea vieței să ştiu dacă domnesc:

(mişcare a lui Samuel; Saul ironic)

Desigur: n-ai nevoie a-mi spune, pontifice,
Că Saul este rege, fiindc-ai fost judice,
Că tronul de pe care vorbesc l-ai înălțat,
Cu purpura supremă că tu m-ai îmbrăcat,
Dar uiți că demnitatea, deşi e pămîntească,
Impune tutulora supunere orbească...
Iar dacă eu sunt rege, trufaşe Samuel,
Abis de-ambițiune, — atunci eşti tu rebel...

SAMUEL

Şi n-ai decît îndată să dai orice poruncă...
Un semn, — şi mercenarii în temniță m-aruncă;
Un altul, — şi de mine prin gladiu te scapi...
Eu nu voi fi întîia victimă dintre capi.
Urmează legea firei în veci nestrămutată
Şi binele să-şi aibă a răului răsplată.

SAUL

Prin vorbe nu se schimbă ce este-adevărat...
Din tot trecutul sumbru nimica n-am uitat...
Te văd, înalt judice, în ora dezolată
Cînd nu-ți mai rămăsese nici numele de tată,
Cînd furia mulțimei spre tine se-ndrepta
Şi moartea, în căderea finală, te-aştepta...
Te văd, pierdut de groază sub ura tutulora
Crezînd chiar tu, în fine, sosită că ți-e ora...
Perfidele pumnale în umbră s-ascuțeau,
Cei laşi uitau de frică, domolii se iuțeau...
Leviții, chiar leviții, sătui de-a ta domnie
Porneau clocotitoare a obştelor mînie...
Erai muiat în sînge de victime-omeneşti...
Răpiseşi, împilaseşi, în loc să cîrmuieşti...
Un tigru-ar fi fost poate coprins de îndurare
Dar tu la orice lacrimi priveai cu nepăsare...
Putea să moară pruncul în pîntec sfîşiat,
Erai ş-atunci de piatră, divinule bărbat.
Ostaşii erau numai o armă pentru tine
Să semeni țara toată cu jalnice ruine...
Revoltele, în sînge de frați le-năbuşeai,
Pe cînd, de amoniții sălbatici, te-ascundeai..„
Lăsaseşi pradă statul invaziei barbare,
Intra în țara sîntă în voie fiecare...
Curgeau amalekiții, demoni dezlănțuiți
Şi rîurau potoape de keni şi edomiți.
Atunci, văzînd că sceptrul îți tremură în mînă,
Că e teocrația o fantasmă bătrînă,
Că nu mai e speranță să poți să te impuni,
Şă nu mai afli credit nici chiar printre nebuni,
Ci-n fundul conştiinței simțindu-te o iasmă,

Hidoasă zămislire, sînțită cu aiasmă,
Deschis că ți-e mormîntul, atunci... ai înțeles
Că trebuie un rege, un scut, — şi m-ai ales.

SAMUEL

Aud?... Aşa să fie?... E Saul ce vorbeşte?...

SAUL

Chiar el. Şi va mai spune că nu mai s-amăgeşte...
Ani lungi văzui în tine pe-al cerului trimis,
Dar astăzi, rupt e vălul, şi ochii s-au deschis;
Ani lungi, la orice vorbă, supus cu umilință
Păru că nu sunt rege, — domnea a ta voință;
Rapace, — pentru tine erau oricare prăzi,
Războaiele, comoare ți-aduseră în lăzi...
Cereai întotdauna şi numai pentru templu...
Ți-am dat cu mînă largă, şi tu mă dai exemplu...
Eram cel mai bun rege... cuvinte nu găseai
Să lauzi bunătatea prin care foloseai,
A, demone !

(Mişcare între leviți.)

DAVID

(către Saul)

Stăpîne...

UN LEVIT

Demența-1 predomneşte!

SAMUEL

Eternul priveghează şi rău-1 pedepseşte...
Lăsați-1, e de astăzi căzut sub interdict...
Leviți, acesta este al nostru veridict.
Oriunde se va duce să n-afle-n a lui cale
Decît priviri de ură şi vîrfuri de pumnale;
Armată, obşte, toată suflarea de ebreu
Să afle că din pază 1-a scos chiar Dumnezeu.
Veniți.

(Iese cu leviții şi cu David.)

SCENA IV

SAUL, HIRAM, UN OSTAŞ

OSTAŞUL

înalte doamne, imploră a ta milă
Agag, robitul rege, şi mîndra lui copilă.

SAUL

(către Hiram)

Hiram, mă lupt zadarnic, îmi pare c-o iubesc...
Aş face-o chiar soție...

HIRAM

Stăpîne, dar... — Sosesc.

SCENA V

SAUL, HIRAM, AGAG, ASURA, SCLAVE ale ASUREI cu mari evantalii, 4 SCUTIERI, 6 SCLAVI etc.

AGAG

Splendoare
Ce nu e întrecută de nimenea sub soare,
Blîndețe sufletească sub peplu de monarh,
înaltă-nțelepciune de sacru patriarh,
Deşi căzuți prin soartă în jalnică robie,
Durerea ne-o-ndulceşte a ta mărinimie;
Sub lanțuri zdrobitoare puteai să ne-njoseşti
Şi chiar a noastră viață puteai să ne-o răpeşti,
Dar nu, poruncă aspră ai dat la toți curtenii,
Respectul să ni-1 poarte şi plebea şi oştenii...
Venim...

ASURA

O sîntă datorie voios să-ndeplinim;
Cu frunțile-n țărînă, priveşte-ne...

SAUL

(ridicînd-o)

Voim

Să ştergem orice lacrimi din ochii frumuseţei
Ce-mprăştie parfumul suav al tinereţei,
Făptură fără seamăn, crescută în spendori,
De tine depărtează ai grijelor fiori.
Şi tu, Agag, ascultă: Ne eşti un oaspe sacru...
A mea prietenie primeşte să-ţi consacru...
Eu nu mai am în faţă un rob sau un duşmaa
Şi-ntinsă ţi-e o mînă de-amic şi suveran.

(Dă mîna cu Agag.)

SCENA VI

ACEIAŞI, DAVID

DAVID

îţi este cunoscută, stăpîne, a mea silinţa
Să-mi fie călăuză domneasca ta voinţă.
Măritul pontifice doreşte să-1 urmez:
Tu însă hotărăşte, şi eu adeverez.

SAUL

Rămîi...

ASURA

Dar e un farmec.

O SCLAVĂ

Cu pletele de aur.. ~

ALTĂ SCLAVĂ

El poartă în ochi cerul.

O ALTĂ SCLAVĂ

Şi-n voce un tezaur.

SCENA VII

ACEIAŞI, IONATHAN

[IONATHAN]

Ce aflu, scumpe tată? Să fie oare-astfel?
E gata de plecare bătrînul Samuel.
Leviţii au lozinca mulţimea s-o agite...
Cetatea este plină de glasuri răzvrătite...
Neliniştea e mare, iar unii din soldaţi
încep să şovăiască de vorbe îmbătaţi.
Veneam urmat de ceata de-arcaşi obicinuită,
Vînasem toată ziua în lunca înflorită,
Cînd iată că la colţul palatului mai mulţi
Cu capete aprinse de vin, nişte desculţi,
Strigau: Ce bine face bătrînul că se duce
Şi că-ţi luă puterea şi dreptul de-a conduce...
Am rîs... cu toate-aceste, e poate nemerit,
Deşi, pe cît se vede, bătrînul e smintit,
Să nu intrăm în luptă făţişă...

SAUL

(către Hiram)

Mi se pare,

Hiram, că acest tînăr, părerea nu e-n stare
Să-şi dea, cînd are încă nevoie de poveţi.
Dar tu, trăit în lupte, poţi lesne să ne-nveţi.

HIRAM

Eu cred, ilustre rege, că-n lume se cuvine
S-avem măsură dreaptă, la rău, ca şi la bine,
Iar tu, ce eşti cîntarul dreptăţei pămînteşti,
Mai sus eşti decît mine să ştii ce hotăreşti...
Fireşte: eu o clipă n-aş sta la socoteală...
Cînd e rebeliune iertarea e greşeală;
Dar sunt sărmanul vierme, cînd tu eşti un vultur.
Coprinzi cu o privire ce este împrejur.
Nu zic: e lungă vremea de cînd, în tot minutul,
A sufletelor falşe religia e scutul.
Dar oastea totdauna a fost şi e a ta.

SAUL

Pe leul care doarme e rău a-1 deştepta...
Să tremure rebelii... Voi fi fără cruțare...

SCENA VIII

ACEIAŞI, UN CURTEAN

CURTEANUL

Doi soli, înalte doamne, cerşesc a ta-ndurare.
Dorind răscumpărarea viteazului Agag
Porunca ți-o aşteaptă să treacă acest prag.

(Mişcare a lui Agag şi a Asurei.)

SAUL

Dă ordin să-i conducă în sala hipostilă
Şi noi venim îndată...

(Către Asura.)

Frumoasa mea copilă,

(către Agag)

Agag,

(către ceilalți)

Şi voi cu toții, urmați-ne.

(Saul iese cu ceilalți; în urma lui, ies soldații, scutierii,, sclavii etc. David voieşte a-si lua harpa ce era rezimatm de o coloană si a urma pe Saul, dar în acel momenU intră Mical.)

SCENA IX

DAVID, MICAL

MICAL

Dar cum?
Raşela îmi spusese că regele...

DAVID

Acum
Ieşi cu toată curtea de-aci al tău părinte,
Mical...

MICAL

Răspunde-mi însă... S-aud nişte cuvinte,
Se zice, şi a crede nu-mi vine, că voieşti
Pe Saul şi chiar țara, mîhnit să-i părăseşti.

DAVID

Că astfel mi-a fost gîndul, e drept, dar o simțire
Adîncă mă reține, zdrobit sub umilire;
Ea-nvinse-a mea voință din nou, şi am rămas
Invidiei o țintă să fiu la orice pas;
Să simt cum toți curtenii împinşi de duşmănie
Sub trude mormîntează senina mea junie...
De-a regelui favoare, geloşi, mă ocolesc,
Pe cînd, a mea pieire, în taină chibzuiesc,..
Sărmanul tău părinte ascultă orice gură
Şi intriga mîrşavă sporeşte a sa ură...
Chiar azi era sub lance să cad jerfit de el
Ca cel mai de pe urmă netrebnic sau mişel...
Şi nu e nici un suflet pe-al meu să-1 înțeleagă...
Abia o aspirare cu viața mai mă leagă...
Dar ea e sus, e sîntă, şi eu sunt jos, — sunt jos.
Ah! visul, — visul însă, era aşa frumos!
E steaua ideală din sferele înalte,
E cîntecul ce face o strună să tresalte,
Caliciul de lotus şi zîmbetul din zori,
Cîntarea fericirei şi roua de pe flori,
Iar dorul cînd m-avîntă pe aripe divine,
E moartea, este viața, e totul pentru mine...

(Mică pauză.)

Crescut sub cer albastru, ades, mă simt răpit
De magica poemă, de chipul preaiubit,
Şi-n valea şerpuită de ape argintoase,
Mă văd din nou prin iarbă cu turme mătăsoase,
Şi este lîngă mine fecioara de-mpărat,

Căci ea, — dar a ți-o spune nu e de cutezat, —
E . . . calcă-mă feroasă îndată sub sandale,
îneacă-mă sub vălul mîniei virginale,
Zdrobeşte-mă, — căci iată, Mical, eşti tu, — eşti tu.

(David îngenunchează.)

MICAL

Dar, David...

DAVID

Al meu suflet vorbi, cînd nu putu
în el să mai înece delirul pasiunei
Ce aripe semeţe a dat iluziunei...
Taci... ştiu că sunt nemernic, chiar eu mă osîndesc...
Omoară-mă, — dar visul mi-1 lasă... — te iubesc.
Cît timp stăpîn pe mine am fost, întotdauna,
Trufaş, înăbuşit-am în inimă furtuna...
A fost a mea mîndrie să par nepăsător
Şi lumea să mă creadă că sunt nesimțitor;
Dar tu, neştiutoare/domneai a mea ființă...
Erai, cum eşti şi astăzi, oculta mea credință,
Sperarea mea supremă, unicul Dumnezeu...
Dormeai neturburată, iar eu vegheam mereu ...
Cînta privighetoarea în ciprul ce-nflorise,
în mreaja-nchipuirei amorul mă răpise...
Mical, a ta fereastră închisă m-a văzut
în dulce reverie cu sufletul pierdut;
Mical, n-a fost o clipă să nu te port în minte,
Să nu te simt aproape prin gînd şi prin cuvinte;
în iris, în aloes, în mirt, te respiram,
La fiecare zgomot de păsuri, tremuram...
Părea numai de tine că plin e tot pămîntul...
Parfumul, şoapta, focul, azurul, umbra, vîntul,
Vibrarea de pe harpă, al paserilor cînt,
Erau cristalizarea amorului meu sînt.
Nu fi fără-ndurare, acum întîia dată,
E unda tinereței din suflet revărsată,
Şi trebuie sub farmec să pier sau să ți-o spun,
Pe buze, tu porți moartea sau viața...

MICAL

Eşti nebun.

DAVID
(se duce spre a ieşi)

Nebun? Ei bine, fie! Mi-e soarta împlinită.

MICAL

Te duci? Ce faci? Opreşte...—nu simți că sunt robită,
Că nu e o secundă în ochi să nu te port,
Că viața fără tine e marea fără port?
Da: Saul mi-este tată, dar purpura regală
E zdreanță pentru mine, infamă şi fatală,
Căci vana maiestate a pompelor iumeşti
îți ia pînă şi dreptul să simți şi să voieşti.
Ah! sclavă, am fost sclavă, din ziua-ngrozitoare
Cînd ochii mei văzură a soarelui splendoare
Dar astăzi radioasă renasc: Sunt, simt, voiesc,
Zîmbi-voi soartei mele ştiind că te iubesc.
Vom merge împreună s-aflăm vre o pustie.
Nici om să nu ne-ajungă, nici gînd să nu ne stie,
Şi...

DAVID

Vai! sub fericire mă simt că şovăiesc...
Urmează, mai repetă ce-ai zis...'

SCENA X

ACEIAŞI, A SURA

ASURA
(care a intrat fără să fie văzută)

Ei se iubesc.

MICAL
(către David)

Asura...

ASURA

Să te aflu veneam cu nerăbdare
Din sala de primire scăpînd, dar mi se pare
Că nu este prielnic minutul aşteptat...
Şi... iată... aud zgomot... e regele...

SCENA XI

ACEIAŞI, SAUL, HIRAM, AGAG, IONA THAN? 6 PAGI, SUITA SOLILOR, SOLDAŢI pe doua rînduri, în dreapta şi în fund. (Mai întîi intră pagii,, apoi soldaţii, suita solilor etc., la urmă, regele cu Agag etc.)

SAUL

(către Agag)

Ciudat!
Abia de ieri căzut-ai prin arme în robie
Şi patria te crede pierdut de-o vecinicie.

(Ironic.)

Mă prind că dacă soarta vreodată m-ar lovi
A mea răscumpărare cam mult ar zăbovi.

HIRAM

Ne-am da a noastră viaţă, stăpîne, — n-ai dreptate...

SAUL

Ei da! se află poate şi inimi devotate...

(Ironic.)

Cred însă că e bine să nu anticipăm...

(Către Agag.)

Agag, deocamdată, de noi să ne-ocupăm:
Primesc răscumpărarea cu dragoste deplină,

(către Asura)

Dar nobila Asura cuvîntul să şi-1 ţină.

ASURA

(înclinîndu-se cu umilinţă)

Onoarea e prea mare, nedemnă sunt de ea,
Dar roabă datoriei ai tăi mă vor vedea.

SAUL

(luîndu-i mîna)

Nu roabă, ci regină...

(Se duce spre tron.)

TOŢI

Selah!

SAUL

(către David)

Pentru serbare
Să intre cîntăreţii a grijilor uitare.

(David iese.)

SAUL

(către Mical)

Mical, copilă scumpă, apropie-te, eu
Acelaşi bun părinte voi şti să fiu mereu.

(O îmbrăţişează. Asura vrea să îmbrăţişeze pe Mical; ea se refuză. Joc de scenă.)

IONATHAN

Că ai să fii acelaşi, o tată, este sigur...
Supunere orbească şi dragoste ţi-asigur.

(Saul urcă pe tron cu Asura, Mical, Ionathan, Agag; grupare pe treptele tronului.)

SCENA XII

ACEIAŞI, DAVID, CÎNTĂREȚII
(Cîntâreții se aşazâ pe două rînduri; David cu harpa între ei, în mijloc; în orhestră, harpa.)

DAVID
(recitativ)

Soare peste lume
Binecuvîntat,
Slava cea mai naltă este al tău nume,
Doamne, al tău nume fie lăudat.

(Corul din dreapta : muzică în orhestră, voci de soprano.)

Soare peste lume,
Slava cea mai naltă este al tău nume...

(Corul din stînga, voci de contralto.)

Doamne, al tău nume fie lăudat

(Corul integ.)

Soare peste lume
Binecuvîntat,
Slava cea mai naltă este al tău nume,
Doamne, al tău nume fie lăudat.

DAVID
(recitativ)

Sub a ta domnie
Țara s-a-nălțat:
Ai învins duşmanii prin mărinimie
Doamne, al tău nume fie lăudat.

(Corul din dreapta, voci de soprano.)

Ai învins duşmanii prin mărinimie.

(Corul din stînga, voci de contralto.)

Doamne, al tău nume fie lăudat.

(Corul întreg.)

Sub a ta domnie
Țara s-a-nălțat,
Ai învins duşmanii prin mărinimie
Doamne, al tău nume fie lăudat.

DAVID
(recitativ)

Demn de fericire
Eşti neîncetat,
Mare prin dreptate, mare prin iubire,
Doamne, al tău nume fie lăudat.

(Corul din dreapta, soprano.)

Demn de fericire,
Mare prin dreptate, mare prin iubire.

(Corul din stînga, contralto.)

Doamne, al tău nume fie lăudat.

(Corul întreg.)

Demn de fericire
Eşti neîncetat,
Mare prin dreptate, mare prin iubire:
Doamne, al tău nume fie lăudat.

SAUL
(către David)

Fiindcă de avere te-nlătură dispreţul
O caldă-mbrățişare primească cîntărețul.

(Coboară treptele tronului şi îmbrățişează pe David.)

ASURA
(către o sclavă)

Arhanghelii n-au farmec nici cîntec mai suav.

SCENA XIII

ACEIAŞI, CINCI DĂNȚUITOARE, UN OSTAŞ, UN CURTEAN

I-a DĂNȚUITOARE

Omul vecinie este sclav...
Toate sunt deşertăciune
Şi suprema-nțelepciune

E să uiți prin veselie
Şi-mbătat de armonie,
Om, al raiului proscris,
Să faci viața ta un vis.

(Corul din dreapta, soprano.)

Om, al raiului proscris,
Fă din viața ta un vis.

(Corul din stînga, contralto.)

Fă din viața ta un vis,
Om, al raiului proscris.

(Corul întreg.)

Fă din viața ta un vis,
Fă din viața ta un vis.

UN OSTAŞ

O veste furtunoasă v-aduc de la hotare:
Din nou au dat năvală oştirile barbare,
Fug toți din a lor cale...

SAUL

Curate secături!
Serbarea să urmeze... Voi şti să iau măsuri.

I-a DĂNȚUITOARE

Toate sunt deşertăciune,
Chiar şi dulcile plăceri...
Dar ne scapă de dureri:
Să le guşti e-nțelepciune.

CORUL

Să le guşti e-nțelepciune,
Să le guşti e-nțelepciune.

UN CURTEAN

Răzmeriță... în grabă... Leviții izbutesc...
O parte din oştire cu dînşii o tîresc
Pericolul e mare... de-aproape mă urmează...

(S-aude larmă, strigăte, voci.)

S-aud — sosesc.

Voci DE AFARĂ

Jos Saul!

SAUL

Armata mă trădează?
A! tremure! sunt încă al robilor stăpîn...

(Către asistenți.)

La arme!

(Merge spre a ieşi şi revine.)

Este mîna sinistrului bătrîn.

ACTUL AL II-LEA

(Scena reprezintă interiorul unei săli în genul egipţian Un tron pe estradă cu trepte în stînga; tronul 'între coloane; fundul deschis asupra oraşului; balustradă în fund. Sala profundă.)

SCENA I

ASURA, HIRAM

ASURA

Ei bine?

HIRAM

E cetatea în pace mormîntală,
Din ziua cînd revolta fu-n sînge înecată.
Din ziua cînd leviţii văzură că s-a stins
A regelui clemenţă şi clerul că e-nvins,
Trufia că le este schimbată-n umilire,
Se-nchiseră în templu pierduţi de îngrozire...
în ţeapă şi pe cruce văzură pe fruntaşi
Şi repede vitejii ştiură a fi laşi.

ASURA

Hiram, dar de la Saul n-ai oare nici o veste?
Mă turbură o lume de cugete funeste.

Sunt tocmai şapte zile de cînd m-a părăsit
în chiar minutu-n care destinul ne-a unit,
Şi eu, a lui consoartă, în pază dată vouă.
Străină m-aflu încă în patria mea nouă
Şi-n fiece secundă, de ce, nu ştiu nici eu,
Presimt că o restrişte s-apropie mereu.

HIRAM

Regină! De pe culmea puterilor supreme
Căderea nu soseşte cînd omul nu se teme.
Gîndeşte-te că Saul, eroul neînvins,
Veghează, soare vecinie, de noapte necoprins-

ASURA

Aşa, — dar filistenii în frunte au un duce..»

HIRAM

Ai noştri vor învinge căci Saul îi conduce.

ASURA

Cuvintele rostite de tine dovedesc
Că ai în al tău rege un idol pămîntesc...
Răsplată ai desigur înalta sa iubire,
Simţirea totdauna răspunde la simţire,
Şi trebuie cu daruri să fii împovărat.

HIRAM

La timp se va cunoaşte că-i sunt îndatorat;
Tăcut aştept prilejul să nască mai degrabă
Şi regele-o să afle ce poate-o mînă slabă.

SCENA II

ACEIAŞI, UN SUTAŞ

SUTASUL

Precum ai dat poruncă, ostaşii sunt armaţi
Şi gata de plecare în piaţă adunaţi

Ei ard de nerăbdare pe Saul să-1 ajungă.
Voioasă pentru-o cale de zece ori mai lungă,
Viteaza legiune te cheamă într-un glas.

HIRAM

Stăpînă, fără voie, silit sunt să te las.

(Iese.)

SCENA III

ASURA, apoi AGAG

ASURA

Hiram nu e ce pare. Sub masca devotărei
Ascunde în privire săgeţile trădărei...
Voi şti la trebuinţă să-1 fac unealta mea.

AGAG

Iubita mea copilă, eşti singură?

ASURA

Da, tată.

AGAG

Că regele se-ntoarce e vestea-mprăştiată...
A fost o bătălie...

ASURA

Şi... Saul a învins?

AGAG

Nu ştiu, dar multe vieţe se zice că s-au stins.
Pîndesc cu neastîmpăr a regelui sosire...
Din umbră mă ţinteşte o neagră uneltire...
De ieri de cînd minutul îl caut să-ţi vorbesc...
S-ar crede că sub pază şi astăzi mă găsesc.
Sinistră-n a mea cale surprind cîte-o privire,
Să fiu prin vreo poruncă supus la urmărire?

ASURA

Deşi e bănuiala prematură, să ştim
Pe lauri şi pe roze să nu ne odihnim.
Veghează !... Eu din parte-mi nu pierd nici o secundă:
Să fac a mea gîndire în inimi să pătrundă
Mă crezi prea fericită fiindc-am consimţit
în ochii mei a pune un zîmbet ipocrit,
Fiindcă port coroana barbarului ce-nvinse
A noastră naţiune şi-n braţe mă coprinse...
Dar trebuie să afli, o tată... — te-am văzut
în negura restriştei din glorie căzut,
Şi ţara, ţara noastră de hoarde jefuită...
Ah! inima mea, tată, a fost atunci zdrobită
Şi-n suflet, disperarea şi ura mi-au deschis
Abisul răzbunării, al crimelor abis.
Hebraică regină sunt astăzi! Triumfează
Ascunsa mea voinţă şi poate ne salvează...
Căci ori voi şti din rege a face al meu rob,
Ori capul meu plăti-va...

AGAG

Copilă, nu te-aprob,
Iubirea mea de tată cu toate că tresaltă,
Nicicînd nu te visasem pe-o treaptă mai înaltă.

ASURA

Desigur să zic altfel nici eu nu aş putea,
Spînzurătoarea însă înaltă e şi ea.
Vai! judeci ca mulţimea. E însă o tortură
Să nu fii înţeleasă de nimeni în natură
Iar tu, sărmane suflet, să laşi a te bîrfi
Chiar cei pentru a căror scăpare te-ai jertfi...
în nimeni al tău gemăt ecou să n-afle. Tată,
Străbuna ta credinţă să fie strămutată?
Eşti rege sau eşti încă tot sclavul umilit?
Abia se mai cunoaşte c-ai fost hamalekit.

AGAG

Ce zici?

ASURA

Că pe femeie înaltul o urseşte
Să schimbe faţa lumei cînd vrea şi cum voieşte.

SCENA IV

HIRAM, ACEIAŞI

HIRAM

S-aude-n depărtare un ropot urcător...

AGAG

E regele?

HIRAM

Desigur. Şi este-nvingător,
Căci văile răsună de vesele fanfare.

ASURA

Doresc să fiu întîia să-i fac a mea urare.

AGAG

Să mergem.

HIRAM

O poruncă să dau, şi vă sosesc.

(Agag şi Asura ies.)

SCENA V

HIRAM, SAMUEL (cu chipul sub o glugă)

SAMUEL

în fine. E o vreme de cînd te urmăresc.

HIRAM

Dar cine esti?

SAMUEL

Vei şti-o, nemernică fiinţă...
Sunt cel care veghează trimis de provedinţă.

HIRAM

(aparte)

E un nebun desigur.

(Către Samuel.)

Ştii tu cine sunt eu?

SAMUEL

Un om fărădelege şi fără Dumnezeu.

HIRAM

Mişelule! se vede că traiul te apasă.

SAMUEL

Pe tine conştiinţa în pace nu te lasă...
Priveste-mă...

(Se descoperă.)

Aşa e că nu te aşteptai
Din nou cu mine ochii, sperjurule, să dai?

HIRAM

El? Văzul mă înşală? Aici, prin ce minune?

SAMUEL

Speraţi la crima voastră că nu mă voi opune...
V-aţi zis că sunt departe crezîndu-vă stăpîni...
Sub sabie trecurăţi cu suflet de păgîni
Ce-a fost în naţiune mai nalt şi fără pată...
A templului intrare de sînge fu scăldată.
Abia cîţiva putură năuntru a scăpa
Dar voi urmaţi şi astăzi mormîntu-a le săpa.
Pumnalul răzbunărei, lăsatu-l-aţi în rană;
închişi de şapte zile îi ţineţi fără hrană.
Voieşti să ştii ce caut? E lesne de ghicit:
Să mor pentru dreptate şi lege am venit.

HIRAM

Tăcui, lăsînd să scadă mînia ta nedreaptă,
Dar inima te-naltă căci este înțeleaptă
Şi are să cunoască îndată, dacă eu
Uitai a mea credință, uitînd pe Dumnezeu...
Oricînd, a ta voință tu ştii că mi-a fost lege...
Servitu-te-am pe tine, iar nu pe-al nostru rege..*
Era o datorie căci tu m-ai ajutat
Din pulberea mulțimei să urc pîn' la palat.
Eram orfan de mamă, eram orfan de tată...
Tîram de azi pe mîine o viață blestemată,
Copil, n-aflam la nimeni nici sprijin, nici azil,
Tu singur ai fost tată sărmanului copil,
Şi eu, eu între tine şi Saul, — osebire
Să nu pot oare face? El, ură, — tu, iubire!
El care, cum ții minte, copila mi-o robi
Sub dragostea lui falşă, şi-n urmă o zdrobi?
O ştii: era un înger... — curată ca lumina...
Mijlocul ei subțire părea că e sulfina,
Şi veselă ca cerul de mai, — cînd surîdea,
Că raiul se deschide, la toți li se părea,
Dar Saul, a mea soartă de veci a hotărît-o...
Căci astăzi este moartă, şi el a omorît-o...
De-atunci, sătul de viață nimic nu-mi pare bun.

SAMUEL

Trăieşti cu toate-aceste, Hiram...

HIRAM

Ca să-mi răzbun.

SCENA VI

ACEIAŞI, MICAL, SENAR, O SCLAVĂ

MICAL

Dar e cu neputință ce-mi spui...

HIRAM

(se ascunde cu Samuel după o coloană)

Să nu ne vadă...

SENAR

Al cerurilor trăsnet asupra mea să cadă
De nu este acesta întregul adevăr...
Asura îl iubeşte... o ştiu de 1-al meu văr.

MICAL

Şi David?

SENAR

Te înşală.

MICAL

Cum? El să m-amăgească?...

SENAR

Iubita mea stăpînă să nu se îndoiască...
Surprinse la plecarea oştirei din palat
Pe David lîngă dînsa plîngînd îngenuncheat
Iar mîna de păgînă trecea mîngîietoare
Prin buclele de aur, pe fruntea visătoare.
Şi David...

MICAL

Nu mai spune nimic...

SENAR

Zîmbindu-i...

MICAL

Mor,
Dar nu; căci mi-ar fi spus-o de mult al meu amor...
Amorul n-amăgeşte, Senar. El prevesteşte
De orice şovăire pe cel care iubeşte.
Şi iată: orişicîte mi-ai spune, n-ar putea

Să-mi ia iluziunea schimbînd credința mea.
îl văd, şi e acelaşi, cu gîndul tot la mine...
Cu brațele întinse, s-apropie, — şi vine,
Schinteia fericirei luceşte-n ochii săi...
Desfide prin iubire duşmanii cît de răi...
Şi vrei să cred că totul n-a fost decît minciună.
Tu n-ai iubit se vede, Senar, eşti o nebună...
Mă faci să rîd. Pe David nu-l ştii. El nu e om...
Apropie prin cîntec atomul de atom
Şi face să vibreze chiar piatra fără viață...
înflăcăra simțirea din inima de gheață...
Bătrînul sub povara de ani înmormîntat
La nobilul său cîntec renaşte înviat.
Cel tînăr simte-n suflet curgînd divinitatea,
Cel trist îşi uită chinul; perfidul, răutatea,
Copilul s-adînceşte în magicul extaz
Sub raza ideală ce-l scaldă pe obraz,
Nu e nimic şi nimeni atins să nu rămînă,
Şi vrei ca să iubească pe-Asura — o păgînă?
Poetul vieței mele să fie trădător?...
Minți, minți, îl cheamă David, şi David e amor.

SAMUEL

(avâtîndu-se)

E nobilă pornirea ce inima-ți avîntă...
Amorul e în lume simțirea cea mai sîntă;
A! scumpă tinerețe, candid mărgăritar,
Unică îndulcire a traiului amar,
Cînd vocea ta răsună, oricine-ntinereşte,
Un val de viață nouă te reînsuflețeşte!
Mical, păstrează vecinie în el credința ta
Căci David nu e-n stare amorul a-şi uita...
Copil îmi e de suflet cu tine împreună,
Şi orice rău s-ar spune de el, e o minciună...
Senar e amăgită de-a lumei clefetire
Dar eu cunosc cît este de mare-a lui iubire,
Şi voi afla mijloace să vin în ajutor
Simțirei voastre sînte, suavului amor.
lubiți-vă, voi pune pe fruntea voastră jună
Coroana triumfală, a mirilor cunună...

Va fi o răsplătire pe care-o meritați
Şi veți trăi în pace şi zilnic lăudați.

(Se întoarce către Hiram.)

Hiram are să-şi facă desigur datoria.

HIRAM

Porunca ta e lege cum e şi vecinicia.

SCENA VII

ACEIAŞI, UN OSTAŞ

OSTAŞUL

Escorta te aşteaptă şi calul e-nşeuat.

(Samuel îşi ascunde fața.)

MICAL

Escortă? E serbare? Sau ce s-a întîmplat?

HIRAM

Nu. Regele: soseşte.

MICAL

Atuncea, cu grăbire,
Senar, Hiram, să mergem... A! cîtă fericire.

(Către Samuel.)

Iar tu-n a mea odaie, părinte sufletesc,
Ascunde-te şi-ndată veni-voi să-ți vorbesc.

(Ies.)

SCENA VIII

SAMUEL, singur

(Moment de tăcere; Samuel, meditativ, se reazămă de balustrada estradei, pe care se află tronul. Samuel este de profil către o fereastră deschisă.)

SAMUEL

Şi iată... — După o viaţă de luptă, de credinţă,
Că trebuie să sufăr dureri şi umilinţă,
Că trebuie să umblu pribeag în ţara mea,
Eu, mare sacerdote, —- şi rege, — dac-aş vrea.

(Mică pauză.)

Dar ce zic...

(Joc de scenă.)

Sunt nemernic?... — Demonul mă insuflă..
Deşertăciunea tristă în vocea mea răsuflă.
Cum?... Doamne, părăsit-ai atît pe robul tău
încît să-l laşi să fie tîrît spre ce e rău?

SCENA IX

ACEIAŞI, O VOCE SUBTERANA

VOCEA

Sărmane! răul este stăpîn pe omenire.

SAMUEL

Ce voce?... Este oare a cerului vorbire?

VOCEA

Ascult-o: te va face puternic între toţi.
în faţa ta pleca-voi popoare şi despoţi;
Şi viaţa prelungindu-ţi, o nouă tinereţe
Va curge peste tine un val de frumuseţe.
Priveşte-te: eşti rege,— curtenii te slăvesc,
în calea ta fecioare s-aştern şi te doresc,
Nu e nici avuţie şi nu e nici plăcere
Să-ţi fie refuzată, magnificule,— cere.

SAMUEL

'Napoi, 'napoi, ispită. Acum te înţeleg...
Eşti tu, Satan. Infernul n-am dreptul să-l aleg...

(Cade în genuchi; muzică în surdină; soarele în apus roşeşte fereastra.)

SAMUEL

(cu ochii spre cer)

O! Doamne, luminează
Abisul minţei mele
Şi spiritele rele
De mine depărtează...
O! Doamne, luminează
Abisul minţei mele.

Străfulgera din stele
Senina inspirare
Şi dă înaripare
La cugetele mele...
Străfulgera din stele
Senina inspirare.

Sunt om, sunt jucăria
Pornirilor nebune,
Pe demon îl răpune
Să-ţi văd mărinimia...
Sunt om, sunt jucăria
Pornirilor nebune.

(Cade cu capul între mîini.)

SAMUEL

(ridicîndu-se)

A fost o aiurare? sau... mintea mea slăbeşte?
Nu; — vocea n-a fost vană, căci ea mă urmăreşte.

O VOCE

(de sus)

Da, glasul şovăirei în tine a vorbit
Şi aripa fatală o clipă te-a umbrit,
înalţă însă fruntea; ispita nu e crimă,
Cînd nu e prea tîrzie, căinţa e sublimă.

SAMUEL

O, cerul, de-astă dată, simţirei s-a deschis
Şi înger, călăuză, Iehova mi-a trimis...
Vorbeşte, bune spirit, s-aud a ta povaţă...
Să merg spre mîntuirea poporului mă-nvaţă.
Şi spune-mi: este Saul un rege osîndit,
Ori ziua ispăşirii din urmă n-a sosit?
Iar dacă el se află căzut în urgisire
Atunci a cui să fie a ţărei păstorire?

VOCEA

(de sus)

Păstorul va fi David.

SAMUEL

El, rege? Un copil!
Da: sufletul e mare, dar braţul e debil.

VOCEA

Cu cine este Domnul, cu el e şi puterea.

SCENA X

HIRAM, COPII DE CASĂ şi PURTĂTORI DE HARPE

(Cînd intră, Samuel iese prin stînga.)

HIRAM

Fiţi gata fiecare şi harpele-nstrunaţi!
Sosirea triumfală a regelui cîntaţi!

SCENA XI

Intră garda regală, apoi IONATHAN, DAVID, MICAL, SENAR, capi de triburi, SAUL, ASURA, AGAG

(David este în vestminte militare, coif şi chipul disimulat sub vizieră de zale.)

CORUL

Vecinică glorie,
Marelui rege...
El prin victorie
Lauri culege...
Vecinică glorie
Marelui rege.

SAUL

Fruntaşi ai curţei mele iubiţi şi credincioşi,
Izbînda puse capăt la timpii sîngeroşi
Căci pacea, de-astă dată, va fi, pe cît se pare,
Statornică; — oştirea e demnă de-admirare,
în lupte numeroase slăbi pe filisteni,
Mîndrească-se Iudeea de-asemenea oşteni,
Sunt lei, sunt tigri: moartea în faţă o înfruntă..
Vulturii pe-a lor pradă mai aprig nu s-avîntă
Dar cel care prin groază supuse pe duşmani,
Viteaz cum nu e altul, deşi copil prin ani,
Şi care demn se află de orişice mărire
De orişice răsplată, de orice fericire,
Priviţi-1, iată-1...

(Smulge coiful, părul lui David rîurează pe umerii săi. O rază electrică îl înfăşoară.)

MICAL

David!

UN DEMNITAR

Păstorul meu de oi!

SAUL

Sunt zile cînd păstorii se schimbă în eroi.
Armatele-aşezate erau pentru bătaie,
Cîmpia sîngerată era de o văpaie,
Lumina vitejiei pe chipuri strălucea
Sunt gata trîmbiţaşii semnalul ca să-1 dea...
Stindardele, deasupra cohortelor, mişcate
De vîntul dimineţei, vibrau amestecate,
Deodată... se desprinde din rîndul filistean,
Gigantic, cu trufia pe buze, un oştean,
în zale sclipitoare, spre noi înaintează:
S-apropie, rînjeşte, şi-n urmă cuvîntează:
„Deşi-ntre voi să aflu viteji nu mă aştept
Dar unul dacă este, cu mine să dea piept".
Cuvintele aceste, voi spune-o, erau zise
Cu vocea-ngrozitoare a negrelor abise...
Soldaţii stau la gînduri şi chiar cei mai bărbaţi,
S-arată o clipire a fi înspăimîntaţi.
Atunci, în mîna dreaptă c-o praştie-ncordată,
în stînga c-o măciucă, un tînăr se arată,
Spre el păşeşte falnic,— gigantul, turburat,
Cu ochii măsurîndu-1 îi strigă încruntat:
„Sunt cîine, cu măciuca de vii în a mea cale?
Voi da ospăţ la bestii din cărnurile tale."
Dar tînărul răspunde: „Să-nving nu va fi greu
Căci mîna mea purtată e chiar de Dumnezeu".
Apoi ridică braţul şi praştia-nvîrteşte
Iar piatra drept în'frunte pe barbar îl loveşte,
El cade. Un lung strigăt se-nalţă dureros
Dar repede păstorul îi zboară capul jos...
Armata inamică atunci se dă învinsă.

CORUL

O ! taină necoprinsă,
Ce faci învingător
Pe umilul păstor,
Putere neînvinsă
De-a omului trufie,
în veci mărire ţie,
în veci mărire ţie.

SAUL

Amin! — însă eroul nu trebuie uitat.
Să-i dau orice voieşte în cuget m-am legat:
Averi, femei, şi ranguri, s-aleagă tot ce-i place.
Din el întîiul sfetnic al tronului voi face...
înaintează, David, şi spune ce alegi.

DAVID

Nu-mi trebuie mărire: ea este pentru regi...
Ce-aş vrea,— e vis zadarnic.

SAUL

A mea făgăduinţă
Nu minte, şi-mplinită va fi a ta dorinţă.

DAVID

Cum? Tot? Orice voi cere?

SAUL

Am zis şi am să ţiu.

DAVID

Copil de azi-nainte primeşte-mă să-ţi fiu.
Mical e dintre toate răsplata cea mai mare.

SAUL

Ea?

ASURA

Cîtă îndrăzneală!

SAUL

Cuvîntul meu îl are.

MICAL

A ! tată!

SAUL

Fericire, Eternul să vă dea.
Uniţi veţi fi chiar mîine.

ASURA

(aparte)

Chiar mîine? — vom vedea.

ACTUL AL III-LEA

(Acelaşi decor.)

S C E N A I

O SCLAVĂ

Stăpînă.

ASURA

(cu mînie)

Ah! Infernul aş vrea să mă înghită,
Eu, eu de un nemernic să fiu dispreţuită,
Iar regele, cu toată urzeala ce făcui,
Voinţa să mi-o calce spre-a-şi face pe a lui!
Şi iată-i... Pe vecie uniţi. Se string în braţe,
Plăpînde filomele scăpate dintre laţe...
în suflet au schinteia amorului etern.
Un vecinie pat de nuntă voi şti să le aştern...
Muri-vor... Stinsă este nedemna mea iubire,
în locul ei domneşte a urei pustiire
Şi ura-ngenuncheată mă ţine sub cuţit...
Spre-o crudă răzbunare mi-e cugetul ţintit.
Voiesc să-i văd în sînge scăldaţi... să mă implore.
Să-şi urle disperarea, să geamă-n timp de ore...
Cu ochii din orbite iesindu-le afară

Să blesteme amorul pe care şi-1 urară
Iar chinul să le pună pe frunte un stigmat.
Apoi, închişi alături în iadu-ntunecat,
O foame nemiloasă cumplit să-i chinuiască
Ş-a viermilor tortură de vii să-i năvălească.

S C E N A II

ACEIAŞI, MICAL, DAVID

DAVID

(către Mical, fără a vedea pe Asura)

Şi e precum ţi-am spus-o: ştia că te iubesc...
Prin ea, simţirea noastră voiam s-o sprijinesc.
Căzusem în genunche: Regina-mi promisese.
Femeia fără seamăn de mult ne-nţelesese.
Şi n-ar fi de mirare ca ei să datorăm
întreaga fericire sub care palpităm.

ASURA

O! Da.

DAVID

Regina!

ASURA

David, pătrunderea ţi-e mare...
Ca şi a ta iubire e demnă de-admirare...
Copii, puteţi fi siguri că-n mine veţi avea,
Şi ochi ce priveghează şi inimă ce vrea,
Iar cît de scumpă-mi este a voastră fericire
E taina ce n-o ştie decît a mea simţire.
Mi-am zis din chiar minutul în care v-am văzut
Că unul pentru altul natura v-a făcut.
Iubitu-v-am de-atuncea pe cît mi-a fost putinţa..

MICAL

în schimb îţi vom aduce prinos recunoştinţa.

SCENA III

SAUL, ACEIAŞI

SAUL

(către Asura)

Sunt ordinele date; plecarea s-a fixat.
Ţinutu-mi-am cuvîntul pe care ţi l-am dat...
în ţara ta vor duce escorte numeroase
Cămile încărcate cu daruri preţioase,
Iar regele, în fruntea soldaţilor, curînd
Porni-va spre hotare urmat de-al nostru gînd.

ASURA

(îmbrăţişîndu-l)

Eşti bun ca totdauna... Dar cum? Chiar astăzi pleacă?

SAUL

Da.

ASURA

Vai! şi bucuria şi plînsul mă îneacă...
El pleacă să se urce în scaunul domnesc
Dar cine ştie dacă mai am să-1 întîlnesc...
Şi eu rămîn aicea străină...

SAUL

Dar iubită.

ASURA

Voiesc să-1 văd îndată... Mi-e inima zdrobită.

DAVID

Regină, dacă pleacă Agag, atunci voim
în tristele minute să nu te părăsim.

(Ies.)

SCENA IV

SAUL, HIRAM

HIRAM

E totul pus la cale...

SAUL

Nu e vreo bănuială?

HIRAM

De-a mea destoinicie să n-ai vreo îndoială...
Agag de-a ta iubire e sigur.

SAUL

Aş fi vrut
în contra duşmăniei să-i fiu puternic scut...
Tu însă născocit-ai sinistra plăsmuire...

HIRAM

De veci asigurat-am a ta împărăţire.
Vedeam că nu e mijloc să-mpac pe Samuel..
în dragostea mulţimei săpat erai de el...
Poporul era gata din nou să izbucnească...
Putea să vină ceasul cînd el să izbutească...
Apoi, deşi Asura e azi soţia ta,
Pieirea casei tale, Agag o complota.

SAUL

Tot omu-şi are soarta; acum, ce-o fi să fie,
înceapă prin urmare a lui călătorie...
Eu nu mai am ce face... în tine mă încrez...
Plecare fericită mă duc ca să-i urez.

SCENA V

SAMUEL, HIRAM

SAMUEL

Aştept făgăduiala s-o ţii, căci vremea trece...
în templu ca şi mine cunoşti ce se petrece...
Să-i scapi de sub urgie prea mult întîrziezi...

HIRAM

O zi sau două încă răgaz, şi ai să vezi...
Ne-asigură izbînda o nouă aliată:
Cu noi va fi regina.

SAMUEL

Ţi-e mintea turburată!...

HIRAM

Agag cum se va duce vei şti tot ce-am urzit...
Atunci vei recunoaşte c-am fost neadormit.
Asura hotărî-va a regelui pierzare...
Prin ea vom face vie a noastră răzbunare.
O crezi duşmana noastră ***şi poate*** nu ***greşeşti***
Dar prin duşman adesea mai mult te foloseşti.
în crimă tot prin crimă mai lesne se loveşte.'

SAMUEL

Şi cum... Pe-Agag să plece îl laşi?

HIRAM

Chiar azi porneşte;
Sosit nu este timpul să afli ce-am în gînd...
Surprins poţi fi de rege... Deci pleacă mai curînd.
...Şi mergi a te ascunde din nou pînă diseară.

(Iese Samuel.)

SCENA VI

SAUL, ASURA, DAVID, MICAL, HIRAM

SAUL

(către Asura)

Copilă, ţi-este chipul mai palid ca de ceară...
S-a dus dar se va-ntoarce...

DAVID

(către Asura)

Durere toţi simţim
Cînd trebuie părinţii iubiţi să-i părăsim.

SAUL

Asura...

MICAL

Timpul singur aduce alinare.

ASURA

Zdrobitu-m-a cu totul prea repedea plecare.
Era a mea dorinţă să-1 văd reînturnat
în patria pe care o plîng neîncetat.
Dar nu credeam că sufăr atît la despărţire.
Acuma simt ce mare a fost a mea iubire,
O! tată, pentru tine... Acuma...

(îşi ascunde faţa în mîni.)

SAUL

Voi cerca
S-alin a ei durere... Copii, puteţi pleca.

(Mical şi David ies.)

SCENA VII

SAUL, ASURA

ASURA

Da: singură cu tine durerea mea dispare...
îmi uit şi pe-al meu tată,— uit chiar de-nstrăinare
Şi uit orice ultragii în taină mi se-aduc...

SAUL

Ultragii?

ASURA

(insinuantă şi ipocrită)

Da: dar ele sunt apă şi se duc.
N-am vrut, nu voi nici astăzi de ele să ţin seamă.
Ş-apoi să nu te turbur, stăpîne, mi-a fost teamă...
Cu mine totdauna ai fost aşa de bun
încît de-ai casei tale nu voi să mă răzbun.
Insultă pe insultă oricît să grămădească
Natura să mi-o schimbe ei n-au să izbîndească
Deşi... însă pe David să-1 pierd nu aş voi...

SAUL

Ce zici? Pînă şi David?

ASURA

Şi el... Nu te-ndoi...
Dovadă... — Tremur încă de ură,— căci ce-ai zice
Asupră-mi un nemernic privirea s-o ridice?
La sînul tău un şarpe ai strîns şi te-a muşcat...
Nemernicul e David, copilul adoptat!...

SAUL

El? Demoni, ne-mblînzită porniţi a mea mînie
Să-mi fie răzbunarea a iadului urgie.

ASURA

Gîndeşte-te mai bine că David ţi-este fiu;
Că fiica ta-1 iubeşte...

SAUL

Nimic nu voi să stiu.

SCENA **VIII**

ASURA, SAUL, IONATHAN

IONATHAN

De astăzi dimineaţă un zgomot se lăţeşte...
Se spune că bătrînul s-a-ntors şi că voieşte
Din nou să răzvrătească poporu-n contra ta.

SAUL

Vorbeşti de pontefice?

IONATHAN

De el.

SAUL

Voi cerceta.
Palatul deocamdată să pui să-1 străjuiască
Şi fără-ntîrziere călăul să sosească.
A! David, fiu de cîine! Se vede c-a fost scris
Să mori ca un nemernic.

IONATHAN

Dar, tată...

SAUL

Fă ce-am zis.
Regină, ora trece.., Curtenii ne aşteaptă!

(Ies.)

SCENA IX

HIRAM, IONATHAN, apoi MICAL şi DAVID

IONATHAN

Pe tata-l recoprinde mînia ne-nţeleaptă...
Nu ştiu ce se petrece, dar zilnic turburat,
Aci este prea vesel, aci prea încruntat...
S-ar crede că un demon asupra lui coboară...
Odihnă nu mai află, ne-ncrederea-l omoară...
Pe David, mai cu seamă, mînia şi-a răsfrînt,
Şi cred că e şi astăzi lipsită de cuvînt.
Eu însă trebuieşte să-l scap... E datorie
De frate către soră şi de prietenie.

(Se îndreaptă spre una din uşile laterale. Pe aceeaşi uşă intră Hiram. Ionathan, văzînd pe Hiram.)

Hiram? Eşti tu? Eu tocmai voiam să te-ntîlnesc...
E David în pericol; — cunoşti cît îl iubesc...
Mi-ai fost adeseoare un sprijin ş-o povaţă...
Să-l scot de sub urgie grăbeşte şi mă-nvaţă...
Mi-a dat poruncă tata pe gîde a-l vesti...
De moartea ce-l pîndeşte, tu poţi a-l ocroti.
Dar trebuie luată o repede măsură.

HIRAM

Mă miră peste David să cadă aşa ură,
Cînd toţi credeau că este de rege mai iubit,
Cînd însăşi pe-a lui fiică să-i dea a consimţit...
N-aibi însă nici o teamă! Veghează o putere...
Ea ştie să nu piardă pe nimeni din vedere.

MICAL

(intrînd, către David)

Ce-mi spui este zadarnic! Nebună poate sunt...
Asura mă-spăimîntă, deşi fără cuvînt,
în ea văd o duşmană, în ea văd o pieire.
Şi... David,—mi-este frică să pierd a ta iubire...
Mi-e frică de răstrişte, căci suntem fericiţi.

DAVID

Copilă!

HIRAM

(aparte)

Ce-i aşteaptă, de ieri abia uniţi...

(Către Ionathan.)

Să-i dăm şi ei de veste?

IONATHAN

Mai bine e să ştie.

(înaintînd către David.)

Temei mai pune David pe-a mea prietenie?

MICAL

Şi ce? Erai aicea?

IONATHAN

Timp nu e de pierdut:
De lîngă ea te smulge, şi fă-te nevăzut;
în lanţuri a te pune am ordin de la rege.

MICAL

Cum? tata să-mplinească aşa fărădelege?

IONATHAN

Da. Tata nu mai este ce-l ştii. Şovăitor
în dragoste şi ură e-ndată schimbător...
Orice îl îngrijeşte, se teme şi de-o umbră...
Pe minte i se lasă o noapte tot mai sumbră.
Deci vremea să n-o pierdem... Nu ştiu ce s-a-ntîmplat,
Ce ştiu este că dînsul pieirea ţi-a jurat...
Fugi... moartea e la uşă şi n-ar mai fi scăpare.

MICAL

Răstriştea presimţită soseşte — şi e mare.
Să fugă... da... 'să fugă... Da! nu întîrzia...
Vai! tata! însuşi tata din braţe să mi-l ia.

E însă adevărul acesta, scumpe frate?
E oare cu putință așa fatalitate?
Ce intrigă mîrșavă în umbră s-a țesut?
Răspundeți... voi desigur știați și ați tăcut...
A!... Dar!... se limpezește vederea minței mele...
Asura e sorgintea izvorului de rele...
Asura! ea pe tata de noi l-a-nstrăinat
Din ziua de cînd puse piciorul în palat...
Mai spune încă David că nu aveam dreptate,
Că ea...

DAVID

Nu pot nici astăzi să cred în răutate.

HIRAM

Mijlocul de scăpare mai bine-ați căuta.

MICAL

De ce cu mine, David, legat-ai viața ta?
Eu, eu îți sunt răstriștea. Eu, eu,-ți sunt pieirea...
Ah! pentru ce spre mine împinsu-te-a iubirea?
Blestem peste minutul în care m-ai văzut,
Blestem!... Dar pleacă... Uită acel fatal minut.

DAVID

Te-ascult și orice vorbă în suflet mă rănește.
Să plec? Mical îmi zice să plec?...

IONATHAN

Căci trebuiește.

MICAL

Iertare, David, nu știu ce zic, nu știu ce fac,
Mustrarea mea de cuget voind să mi-o împac...
Căci, poate, dacă pe-alta iubeai, era să fie
Scutită a ta viață de cruda dușmănie.
Pe-o vale înflorită, păstor, dar fericit
Puteai să crezi că traiul e cîntec nesfîrșit,
Oh! dulcele meu suflet...

IONATHAN

Mical!... un pas s-aude..

MICAL

Oh! ceas al despărțirei funest! Momente crude!

HIRAM

Grăbește, David, poate e încă timpul să scapi...

MICAL

Fugi...

HIRAM

(către David)

Dar în a lor mînă ia seama să nu-ncapi...
Deși nu s-au dat încă poruncile primite
Ieșirile pot însă să fie strejuite
Ș-apoi, poți chiar pe rege în drum să-l întîlnești.

MICAL

Hiram, însă pe unde să fugă-l sfătuiești?...
Oh! scapă-l... și tu, frate...

(îngenuchează.)

De mine aveți milă.

HIRAM

Ridică-te... N-aibi grijă, iubita mea copilă;

(către David, arătîndu-i o fereastră)

Fereastra dă-n grădină. E lesne să cobori...
De-acolo poți afară, încet să te strecori;
în urmă să 'iei drumul spre Nod... E o cetate
în care ai să afli pe dulcele meu frate...
Ahimelec îl cheamă și este sacerdot.

DAVID

Dar să trăiesc departe de ea simt că nu pot...
Mai dulce ar fi moartea... sosească!

MICAL

Vai! ce soartă!

(Către David.)

Aici dacă stai încă o clipă mă vezi moartă...
Oh! pleacă, în genuche te rog.

DAVID

(dureros)

Nu pot.

IONATHAN

(împingîndu-l spre fereastră)

Degrab'!

DAVID

Dar.

IONATHAN

David, e momentul s-arăți că nu ești slab.

DAVID

O vreți? Ei bine, fie! Adio!

MICAL

David!

IONATHAN

Iute.,

HIRAM

La noi te vei întoarce ca mîine... însă du-te.

DAVID

Mical!

MICAL

Adio!

IONATHAN

Frate, fugi, nu mai aștepta.

(David trece fereastra.)

MICAL

în viață sau în moarte voi fi numai a ta.

DAVID

(dincolo de fereastră)

Mical!... Mical!... Adio!...

MICAL

(tvecîndu-i brațele pe după gît)

Oh! nu, peste putință
îmi e să-ndur această cumplită suferință...
Rămîi, mai bine moartea decît să mă despart...
Nu, nu; voiesc cu tine destinul să-l împart...
Rămîi... căci dacă-nvinge nedemna uneltire
O pavăză lui David voi face din iubire.
Simțirea-n al meu suflet cît timp va fi mereu
Să calce trebui-vor întîi pe corpul meu.
Rămîi,— rămîi...

HIRAM

Copilă, iubirea te orbește...

IONATHAN

Ce faceți? Vremea trece.

MICAL

Vai!

(S-aude zgomot.)

HIRAM

Regele sosește!

MICAL

Nebună,—sunt nebună. Adio,—s-a sfîrșit...

DAVID

Prin inimă, de tine, voi fi nedespărțit...

(David dispare de la fereastră.)

MICAL

Ah! singură mă lasă...

(Şovâieşte.)

IONATHAN

(susținînd-o)

Dar n-ai pe al tău frate?

MICAL

Da: tu-mi rămîi. Voi însă să plîng în libertate.
Mă duc...

(Iese.)

SCENA X

HIRAM, IONATHAN, apoi SAUL

IONATHAN

Vai! e zdrobită!

HIRAM

Orice e trecător.

IONATHAN

Desigur, dar degrabă să-i fim în ajutor.

SAUL

E oare-ndeplinită porunca mea? Răspunde.
Pe David nu-l văd încă; sau... poate se ascunde?

IONATHAN

La fiecare poartă strejari am rînduit.

SAUL

Atunci degrab' s-aducă aicea pe-osîndit.

(Ionathan [iese].)

SCENA XI

SAUL, HIRAM, apoi IONATHAN

SAUL

(Se plimbă cîteva momente. Scenă mută.)

HIRAM

(insinuant)

Stăpîne, te munceşte o crudă turburare...

SAUL

Trădarea uneltită, Hiram, este prea mare.
Puteai să crezi tu oare că David?... L-am urcat
în dragostea mea naltă şi fiu l-am adoptat...
Dar el în cupa vieței turnatu-mi-a otravă...
în loc să țină seama de-a numelui meu slavă,
De toată bunătatea cu care l-am privit,
A fost ca şi un şarpe la sîn cînd e-ncălzit...
Hrăni pentru regina — mişelul! — ca răsplată...
în noaptea cugetărei o faptă vinovată!
Să-mpace a mea ură nimic nu va putea...

HIRAM

Dar sigură e fapta?...

SAUL

^ Mi-a spus-o însăşi ea.
în sînge a lui crimă va fi înăbuşită...

IONATHAN

Zadarnic cercetarea mi-a fost amănunțită...
S-ar crede că pămîntul de viu l-a înghițit...
Palatul a fost însă şi e bine păzit.

SAUL

Cum? David să dispară?... Aflați-mi-1 îndată,
Nemernici cari vindeți pe-al vostru rege.

IONATHAN

Tată!.

SAUL

Destul... Vă ştiu ce sunteți. Plecați... si fără el
Aici să nu vă-ntoarceți...

(Ies,)

SCENA XII

SAUL, singur, apoi ASURA

SAUL

•Mişelul, tot mişel!
Lipsitu-i-a-ndrăzneala cu mine să dea față...
Din nou să mai faci bine, hebunule, te-nvață!
Din tină mai ridică pe oameni! E grozav
S-ajungi să te desfidă trufia unui sclav!
Porunca ta de rege batjocoră să fie.
Să simți neputincioasă că e a ta mînie...

(Pauză.) -

Dar... dacă o nedreaptă pornire m-ar orbi,
Şi numai pasiunea în mine ar vorbi?
Asura a fost poate geloasă,— cine ştie? —
Ca orişice femeie, de-a mea prietenie.
Prea grabnic am fost poate, da... văd că am greşit...
N-am dreaptă judecată — sunt un nesocotit...
Făcutu-l-am pe David pribeag să rătăcească...
Pe mine, al său tată, de veci să mă urască...
De-acum în a mea preajmă pustiul va domni...
Oricît să-1 strige Saul, el nu va mai veni...
Puterea mea de rege nimic n-o să-mi ajute
Să dea o nouă viață momentelor trecute...
S-au stins acele zile cînd nobilul copil
Făcea pe coarde mîna să-i tremure agil,
Cînd orice gînd sinistru şi orice întristare
Păreau împrăştiate de tînăra cîntare...
O, David! David! David, întoarce-te, nebun
Mă simt cînd eşti departe. De toți să te răzbun
Voi şti prin orice mijloc. întoarce-te. Asura
Sădit-a-n al meu cuget neliniştea şi ura.
Nevrednic n-a fost David de-ncrederea ce-i port
Iar Saul fără dînsul e singur ca un mort...
Zadarnic răsuna-vor şoptiri de fericire,
Zadarnic va fi cîntec, lumină şi iubire,
Mi-e inima închisă de veci. Doresc atît
Să uit această viață de scîrbă şi urît,
Să mor. Odihnă sîntă, asupră-mi te coboară
Şi-n pacea nimicirei ființa mi-o-nfăşoară...
Dar nu. Voiesc-nainte să moară toți... Voiesc
Călău al răzbunărei să fiu, şi să lovesc.
Veniți... Ah! unde sunteți?

(în delir, rîde.)

Voi rîdeți, dar veți plînge,.
în față şi în urmă văd sînge, sînge, sînge.
Fantasme, demoni, iadul întreg s-a răzvrătit,
Se clatănă pămîntul şi soarele-a murit...

ASURA

(intrînd, părul în dezordine)

Mort,— este cu putință?

S VUL

Dar cine?

ASURA

Tata! Tata!

SAUL

(neauzind-o şi în delir)

A zis că mort e David, deci moară blestemata.

(Scoate paloşul şi aleargă după ea.)

ASURA

(alergînd)

Ce este?... Rege... Saul... dar nu m-ai înțeles...

SAUL

(prigonind-o)

Ha! Ha!... Sfîrşit e totul. Mori! Iadul te-a trimes...

ACTUL AL IV-LEA

SCENA I

SENAR, SCLAVĂ A ASUREI

SENAR

E regele mai bine?

O SCLAVĂ

(a Asurei)

Asura-l îngrijeşte
Şi de-astăzi dimineață treptat se linişteşte;
îşi vine în simțire, dar ce este ciudat
Pe David, tot pe David, îl cheamă ne-ncetat.

SENAR

Dar ea, regina, este acum mai mîngîiată
De pieiderea fatală a scumpului său tată?

SCLAVA ASUREI

Nu; plînge fără seamă, căci este şi de plîns;
Din piept i se revarsă amarul ce s-a strîns;
Mai ieri plecă sărmanul şi-a doua zi să moară!
Această cugetare cumplită o-nfioară.

SENAR

Dar cum e cu putință astfel să fi murit?

SCLAVA ASUREI

O ştii: De-aci pornise atît de fericit...
Ducea cu dînsul daruri: uitase de robie.
Se-napoia puternic în vechea lui domnie...
Era pe înserate: deodată năvăli
O ceată numeroasă, pe rege-1 ocoli...
Escorta fugărită pieri împrăştiată...
Agag rămase-n luptă cu zece deodată...
Prin zece răni se scurse tot sîngele din el.

SCENA II

HIRAM, ACEIAŞI

HIRAM

Senar, a fost regina pe-aicea, sau mă-nşel?

SENAR

Nu, e pe lîngă rege de-aseară nemişcată...
De Saul îngrijeşte şi plînge pe-al său tată;
O milă te coprinde s-o vezi... — Dar este ea..

SCENA III

(Intră Asura.)

ASURA, HIRAM

ASURA

(aparte)

Oh! Viața cîteodată e jalnică şi grea.

HIRAM

Pe alții nu e clipă să nu-i împovăreze.

ASURA

Erai, Hiram, aicea?

HIRAM

Dator e să vegheze
Supusul, cînd stăpînii de soaită sunt loviți.

ASURA

Hiram, esti bun si nobil.

HIRAM

Sunt dintre urgisiți:
Cunosc ce e durerea, sorbitu-i-am veninul
Şi vecinie năbuşit-am şi plînsul şi suspinul.
Regină, nu se află un om mai abătut
De luptele cumplite prin care a trecut.
Ah ! dac-ai şti ce chinuri grozave mă frămîntă..
Eu port în mine iadul durerei ce spăimîntă...
Aş vrea... dar răzbunarea nu am să mi-o atin
Şi trebuie în lacrimi... în lacrimi să mă sting..
E însă poate timpul să-nfrîng nemernicia...
Tu plîngi pe-al tău părinte, dar nu ştii mişelia..
Din ordinul lui Saul, Agag a fost ucis.

ASURA

Hiram, vorbele acestea le-aud? Şi tu le-ai zis

HIRAM

Eu, eu care pîndit-am momentul să sosească
Cînd ura grămădită, din piept să izbucnească..
Eu, eu, care paharul durerei l-am golit
Tîrîndu-mă-n țărînă, pierdut şi umilit...
Sărmana mea'copilă! Victimă junghiată
Pe-altarul desfrînărei, de mîna blestemată...
Căci trebuie, regină, să ştii că el, chiar el,
El, Saul, nu e numai nebun, e şi mişel.

ASURA

Dar vino-ți în simțire, Hiram... înnebuneşti?

HIRAM

Nu, este adevărul mai crud decît gîndeşti...
în Saul e o fiară sălbatică, grozavă,
Şi inima lui este o cupă cu otravă.
Sub zîmbetul blîndeţei s-ascunde un demon...
Nu este Saul rege, Satana e pe tron.

ASURA

Tu crezi astfel că tata a fost a lui victimă?

HIRAM

A lui întreagă viaţa n-a fost decît o crimă.

ASURA

Vorbeşte-mi, spune-mi totul... E dar adevărat?

HIRAM

Al morţei sîngeroase, el ordinul l-a dat...
Cu daruri încărcîndu-l, prin gînd îl osîndise...
Urîndu-i viaţă lungă, la moarte îl trimise.
Ţi-a spus că nişte barbari cu scop să-l jefuiască
Pîndiră la hotare momentul să-l lovească?
Dar ei au fost de dînsul plătiţi a-l nimici.
Escortei să-l trădeze, tot el îi porunci.

ASURA

Pămîntul şovăit-a sub mine deodată...
O ! taci... îmi e privirea de sînge-ntunecată...
Nu ştiu nici ce mai cuget şi nu mai ştiu ce-ascult...
în gîndul meu răcneşte al iadului tumult...
Ce? Saul să ucidă pe tata? Şi pe loc
Asupra-i să nu cadă al trăsnetului foc?
O, zeilor puternici, Baali ai răzbunărei,
Căliţi în al meu suflet urgia disperărei...
Faceţi din a mea ură un val nestăvilit
Să-nece mişelia nebunului cumplit,
Să treacă peste toată suflarea ţărei sale...
Să urce către ceruri un gemăt lung de jale,
Să nu rămînă casă scutită de suspin,
Să fie orice suflet focarul unui chin,
Să fie-aşa de mare obşteasca îngrozire
încît să covîrşească a mea nenorocire.

HIRAM

Şi eu tot ajutorul, regină, ţi-l voi da...
Nu cred că nici poporul mai mult îl va răbda.
Blesteme din tot locul se-nalţă îndîrjite...
La graniţă, duşmanii se string pe nesimţite...
Acum este momentul prielnic să-l lovim...

ASURA

Atunci nu ne rămîne decît să izbutim.
Mijloace sunt destule, pedeapsa va fi dreaptă;
Pe Saul să-l zdrobească, ai mei un semn aşteapt
Crezi oare că Asura de ţară şi-a uitat
Fiindcă sub un sceptru de barbar s-a plecat?
Hiram, Hiram, ascultă: am fost neadormită,
A regelui pieire s-o fac desăvîrşită...
Părtaş te fac de-acuma la taina ce-am în gînd...
Ai mei să mă răzbune sosi-vor în curînd...
De mult le-am dat de veste oştiri să pregătească,
Căci viaţa mi-a fost toată o moarte sufletească
Şi chiar primisem ştire că dînşii au pornit
Cînd nobilul meu tată aflai că a murit.

HIRAM

Astfel: există încă un zeu al răzbunărei
Ce ştie să scurteze tortura aşteptărei?
Oh ! Iehova! de-acuma nimica nu mai cer
Decît să văd sfîrşitul lui Saul şi să pier.

SCENA IV

SCLAVA ASUREI şi ACEIAŞI

SCLAVA

Silită sunt stăpînă să întru nechemată
Dar e a lui purtare mai mult decît ciudată.

ASURA

De cine vorbeşti oare, Rabet?

SCLAVA

De un strein.

ASURA

Ce caută?

SCLAVA

Voieşte să-ți dau acest rubin.

ASURA

(luînd inelul)

Inelul lui Tenejah !

SCLAVA

Să fie cu putință?
El?

ASURA

Da.

SCLAVA

(arâtînd pe Hiram)-

Să nu te-audă...

ASURA

Juratu-mi-a credință.

SCLAVA

Dar...

ASURA

Lasă orice vorbă şi-ntoarce-te cu el.

(Sclava iese.)

ASURA

(înaintînd spre Hiram, triumfătoare)

Hiram, izbînda vine... mi-o spune-acest inel.

HIRAM

Văzui că ți-1 aduse Rabet, dar ce-nsemnează?

ASURA

Că frate-meu sosit-a, că oastea îl urmează...
Tenejah pe-a lui soră iubită n-a uitat...

(Tenejah intra precedat de Rabet.)

Oh! iată-1...

SCENA v

ACEIAŞI, TENEJAH

ASURA

(alergînd spre el)

Scumpe frate... — Cît,— cît te-am aşteptat!

TENEJAH

(privind pe Hiram)

Regină.

ASURA

N-avea teamă, Tenejah, şi vorbeşte...
A noastră răzbunare şi el o-mpărtăşeşte.

TENEJAH

Asura! dulce soră... Oh! vin la pieptul meu...

(Se îmbrățişează.)

ASURA

Tenejah, te aduse la vreme Dumnezeu.

TENEJAH

Dar tata unde este? nu-1 văd...

ASURA

Nenorocitul!
Ce lacrimi îl aşteaptă... el nu-i ştie sfîrşitul...
De tata, vai! de tata mă-ntreabă...

(Către Tenejah.)

A murit
Ucis de însuşi Saul, de-acest nelegiuit.

TENEJAH

Cum? Mort? Ce grozăvie! Şi Saul mai trăieşte?.

HIRAM

Trăieşte... însă moartea din urmă îl soseşte...

TENEJAH

Asura, şi nimica să-1 scapi nu ai făcut?

ASURA

(arâtînd pe Hiram)

Hiram ţi-o poate spune... nimica n-am ştiut...
Cumplită a fost cursa...

TENEJAH

Atunci, sosesc la vreme.
O voce şi-ncepuse spre tine să mă cheme...
Dar vorbele n-ajută: mai bine să lucrăm
A sîngelui domnie în sînge s-o-necăm...
Uniţi cu filistenii, ai noştri-naintează...
Prin valea Sedanorah încoa se îndrumează...
La pîndă-n urmă sta-vor pe dealul Guilboac.
Acuma, voi să-mi spuneţi ce trebuie să fac?

ASURA

Hiram să hotărască.

HIRAM

în tabără te-ntoarce,
Noi firul răzbunărei aicea îl vom toarce.
Pe rege îl vom face să creadă că v-aflaţi
Departe de strîmtoarea în care-1 aşteptaţi...
Vom spune că puţină e oastea inamică,
La numele lui Saul că tremură de frică
Şi el, căzînd în cursa întinsă, va peri.

SCENA VI

ACEIAŞI, RABET

RABET

Grăbiţi-vă, e timpul de rege-a vă feri,
îmi pare că soseşte.

ASURA

Soseşte? Grozăvie!
Tenejah, scumpe frate, să nu-1 aştepţi să vie.
Ascunde-te... Pe-aicea.

(Văzînd pe Saul.)

Vai! însă e pierdut.

SCENA VII

ACEIAŞI, SAUL

SAUL

(intrînd îşi trece mîna pe frunte)

Ce vis!

(Văzînd pe Tenejah.)

Dar cine este acest necunoscut?

ASURA

Stăpîne... este... însă...

HIRAM

Un sclav... Aduce ştire
Că reîncep barbarii a țărei pustiire...
Pe-o vale mocirloasă sunt duşi de nenoroc
Şi pot să fie lesne zdrobiți în acel loc.

SAUL

(crunt, către Tenejah)

Aşa e adevărul?

TENEJAH

Răspund cu viața.

SAUL

(către Tenejah)

Bine.

(Către Hiram.)

Hiram, să-l ții cu grijă sub pază.

HIRAM

Îl voi ține.

SAUL

Apoi s-aduci oştirea. Nu este de pierdut
O clipă; nu, nici una.

HIRAM

(se-nclină şi iese, cu voce şoptitoare către Tenejah)

În cursă a căzut.

SCENA VIII

SAUL, ASURA

ASURA

Şi vrei să pleci chiar astăzi? Dar nu e cu putință...
Te-ncrezi prea lesne poate?...

SAUL

Mă-ncred în biruință.

ASURA

Da... Da... tu ai dreptate, să pleci cît mai degrab'...
Loveşte inamicul atunci cînd este slab.
Da... Da... tu vei învinge din nou. O ştiu prea bine,
Lucesc pe a ta frunte scînteiele divine...
O stea conducătoare în veci te-a luminat,
Să fii al țărei tată ai fost predestinat.
Avuşi întotdauna dreptatea călăuză,..
Urechea ta ştiut-a suspinu să-l auză...
Si inima ta fost-a izvorul nesfîrşit
În care mîntuirea poporul şi-a găsit;
Chiar tata bunătatea ți-a pus-o la-ncercare
Şi-n lume n-a fost alta mai sfîntă şi mai mare...
De tine-a mea simțire robită e... O ştiu...
Tu însă cînd eşti astfel, cum alta pot să fiu?
Eram răpită frunză de-a soartei vijelie...
Din sclava umilită făcuşi a ta soție.
Oh! Saul, cum vreodată putea-voi să-ți plătesc,
Această fericire sub care şovăiesc...
Nimic, nimic în stare n-ar fi să-ți dovedească
Cum ştie al meu suflet să simtă, să iubească...
Tu eşti pentru Asura un zeu triumfător
Ce-n juru-i răspîndeşte lumină şi amor.
Ades, cînd eşti de față, sfiala mă-mpietreşte,
Aş vrea să-ți spun ce cuget, dar vocea îmi lipseşte.
Sunt pasărea plăpîndă cu ochii rugători
Zărită cînd se ştie de vulturul din nori...
Erou frumos şi nobil în mine aibi credință,
Trufia duşmănească prefă-o-n neputință...
Cu lauri pe-a ta frunte întoarce-te apoi...
Mărirea pentru tine va fi...

SAUL

(mîngîios)

Pentru-amîndoi.
Mă duc... Mă cheamă soarta... dar cît mă întristează
Războiul, că de tine din nou mă depărtează.
Sperasem lîngă tine să mor.

SCENA IX

ACEIAŞI, HIRAM

(Hiram intră turburat, Saul îl întreabă.)

SAUL

Ce s-a-ntîmplat?

HIRAM

Bătrînul pontefice din viaţă a-ncetat.
Fatală i-a fost lupta pe care o-ncepuse.

SAUL

Mort?

HIRAM

Vestea de la Rama chiar astăzi mi s-aduse.

SAUL

Mort?... voi să rămîn singur. Lăsaţi-mă, plecaţi!

ASURA

Dar...

HIRAM

Nobilă regină, veniţi, nu-1 turburaţi.

(Ies.)

SCENA X

SA UL

SAUL

(singur)

Mort? Iehova, blestemul fatal mă urmăreşte
Şi umbra răzbunărei m-acopere şi creşte...
întîi pierdui pe David, copil iubit şi bun;
Am fost, cu fiecare, ingrat, mişel, nebun.

Speranţa vieţei sale oricine a pus-o-n mine
Plătit a fost prin ură, durere şi ruşine...
Iertare, umbră sfîntă! Amar sunt pedepsit
Că tu mi-ai fost un tată şi nu te-am preţuit.
Tîrîtu-m-a la crimă trufia mea de rege...
Am fost şi fără suflet, am fost şi fără lege
Călcat-am peste inimi, semeţ, nepăsător...
Rînjit-am ca un demon la chinul tutulor...
Un demon, da, un demon am fost... sunt întruparea
Tartarului spre care mă-mpinge disperarea.
Din viaţa mea trecută victimele răsar
Şi una după alta oribile mi-apar...
Sunt multe, fără număr, le văd, înaintează,
Rîd groaznic, mă-nconjoară, mă strigă, mă fixează,
Agag mi se aruncă de gît... fugi... nu voiesc
Să mor, sunt încă tînăr, am sete să trăiesc.
Din ceata lor hidoasă s-arată şi Genilha.
Hiram, oh! fie-ţi milă... de-aicea ia-ţi copila!
Nu vii? Vai, e zadarnic, de toţi sunt părăsit...

(Tot teatrul se întunecă, tunete.)

UMBRA LUI SAMUEL

Zadarnic, că Eternul de veci te-a osîndit!

(Umbra dispare.)

(Saul cade în genuche cu capul pe treptele tronului.)

SCENA XI

SAUL, MICAL

MICAL

(privind împrejur şi zărind pe Saul, spăimîntată)

Ce este? Tată!

SAUL

(fără s-o vadă)

Umbră cu voce blestemată,
Dispari... sau...

(Trage spada, se ridică şi aleargă spre a străpunge.)

MICAL

Aiurează.

SAUL

(alergînd)

Aşteaptă...

MICAL

Tată, tată,
Revino-ţi în simţire, sunt eu, Mical, sunt eu.
El însă nu m-aude, puternic Dumnezeu!
Dar uită-te la mine, opreşte-te, răspunde,
Nu simţi cîtă durere grozavă mă pătrunde?
Nu vezi, te string în braţe, aibi milă, ajutor!
Mical, Mical te roagă, nu fi ne-ndurător...
Deşteaptă-te din visul cumplit ce te apasă...
Nu este nici o umbră...

SAUL

(îmbrîntind-o)

Fugi, demon, şi mă lasă.

MICAL

(frîngîndu-şi mîinile)

Oh! soartă blestemată... Ce este de făcut?
Pe-al vieţei mele suflet, pe tata l-am pierdut.

(Şovăieşte şi cade lîngă balustrada estradei de care îşi reazămă capul.)

SAUL

(mergînd spre ea cu compătimire)

Genilha!

MICAL

Cît de mare îi este rătăcirea...
Vai, unde te afli David să-mi vezi nenorocirea.

SAUL

Ce zice? Despre David vorbeşte?...

(Către Mical.)

Unde e?

(Recunoscînd pe Mical.)

Mical, eşti tu?
Oh! David, să vie, uit orice___
E tot iubit de mine şi singur ar fi-n stare
Să scape al meu suflet de-a minţei aiurare,
îl iert...

MICAL

Eşti, scumpe tată, tot bun. Te-am reaflat.

(îl îmbrăţişează.)

SAUL

Dar David, voi pe David să-1 văd neapărat.
Căinţa mi-este mare... tu eşti a lui soţie,
E-n tine-a mea speranţă... Vesteşte-1. Vreau să vie.

MICAL

Degrab' îndeplinită va fi voinţa ta...
Mă duc... a-i da de ştire chiar azi voi căuta.

(Iese.)

SCENA XII

SAUL (singur)

SAUL

Sărmana, dar nu ştie că poate niciodată
Pe David n-o să-1 vadă nemernicul ei tată.
Ea nu ştie că astăzi, chiar astăzi mă pornesc,
Căci trebuie războiul odată să-1 sfîrşesc.
Războiul? însă care din zei se mai îndură
Asupră-mi să arunce a sa căutătură?
înaltul, Preaînaltul, din paza lui m-a scos...
împingă-mă oriunde destinul ce mă poartă.
E ziua ispăşirei şi, Saul, eşti pierdut,
Te cere iar neantul din care te-ai născut.
N-ai sprijin, n-ai prieten şi numai vrăjmăşie..
Abia-ţi rămîne plînsul ş-a ta ticăloşie...

Nu, nu mai eşti acelaşi; cu totul te-au schimbat
Mizeriile lumei şi viața de palat...
Tu însă, dacă n-afli la nimeni îndurare,
Priveşte-n întuneric; infernul este mare.
Da, el să mă ajute... Demoni, veniți, veniți,
Fiindcă vă sunt frate să nu mă părăsiți —
Satana, sunt ca tine căzut sub urgisire,
Apari şi te răzbună de vechea umilire...
în lupta fioroasă în stînga mea să zbori,
Cu aripele morței duşmanii să-nfăşori,
Să tremure tot cerul de-a noastră cutezare
Şi tu să rămîi singur cel vecinie şi cel mare.
Ia-mi sufletul, de tine e demn, ți-1 dăruiesc,
Dar apără-mi şi viața şi sceptrul pămîntesc...
Apari, te-arată, vino.

SCENA XIII

SAUL, HIRAM, apoi ASURA

HIRAM

Oştirea rînduită
Şi gata de pornire, te-aşteaptă-nsuflețită.

SAUL

Atunci şi eu sunt gata. Să mergem... vom vedea
Că cerul chiar se pleacă, cînd demonul o vrea.

(Iese.)

(Fanfare, marş de primire cu sunete de cimbale între culise.)

ASURA

(intră în mijlocul fanfarelor)

Triumf! Triumf! Cimbale, sunați asurzitoare
Şi-mpingeți-1 să meargă pe calea pierzătoare;
Deschideți mai degrabă mormîntul blestemat
Să-nghită pe-acest demon de iaduri revărsat.
Sunați, sunați, cimbale... mă simt mai uşurată
Că-ncepe răzbunarea iubitului meu tată.

(Noi sunete de fanfare.)

Oh! chinul fără margini îl uit, cînd mă gîndesc
Că eu, eu, o femeie, sfîrşitu i-1 grăbesc.
Că eu, eu, o străină, în mijlocul trădărei,
Lovirea de pe urmă i-o dau şi lui şi țărei.
O ! tată, dacă-n groapă mai poți a tresaltă,
Priveste-mă: Asura e încă fiica ta.
Nu, n-am să iert nimica: nici moartea fioroasă
Prin care nimiciră o viață glorioasă,
Prin care sfărîmară un tron şi un popor,
Prin care-n tot minutul eu însumi gem şi mor.
Nimica; nici iubirea-mi de el dispretuită...
O! David... am cu tine să fiu neîmblînzită;
Mical!... şi tu plăti-vei amorul tău nebun...
Şi toti, si tara voastră, căci stiu să mă răzbun.
Dar.!.

(S-aud trîmbițe.)

Trîmbițele, iată, vestesc a lui plecare...

HIRAM

Regină, el te-aşteaptă coprins de nerăbdare.
S-ar crede că-1 împinge destinul ne-mpăcat
Spre groapa ce prin crime el singur şi-a săpat.

ASURA

Să mergem, — şi să-nceapă a noastră răzbunare.

(Către public, cu putere, ironie şi ură.)

Nu trebuie s-aştepte suprema-mbrățişare.

ACTUL AL V-LEA

SCENA I

DAVID, ASURA

DAVID

Şi eu care crezusem aicea să-l găsesc...
Ardeam de nerăbdare să vin să-i mulțumesc.
Mical nu-mi dete veste de grabnica-i plecare...
Dar dînsa unde este?

ASURA

E-n templu mi se pare.

DAVID

Atunci mă duc degrabă s-o aflu...

ASURA

Negreşit,
Ți-e mare nerăbdarea, iubeşti şi eşti iubit...
S-o vezi e pentru tine o-ntreagă fericire
Dar, David, îți voi spune ascunsa mea simțire...
Văzutu-m-ai adesea şi nu m-ai înțeles...
Din mijlocul mulțimei, ai fost al meu ales.
Eram o sclavă încă... Ah! spune-mi, mai ții minte
Din cîntecul de aur divinele cuvinte,
Cînd tu făceai delirul lui Saul a-nceta,
Le ții tu oare minte?... De-atunci eram a ta...
A ta şi al tău suflet n-a vrut să mă-nțeleagă,
Copil semeț şi fraged, furatu-m-ai întreagă...
Zadarnic am dus lupta cu mine... s-a sfîrşit,
Orgoliul meu este şi-nvins şi umilit.
Un timp cercai iubirea de veci s-o-nec în ură...
Voii să-ți fie viața o zilnică tortură:
Exilul tău fu astfel de mine plăsmuit,
Din inima lui Saul eu, eu te-am izgonit.
Crezui, — nesocotita, — că ura va fi-n stare
Iubirea să mi-o schimbe în rece nepăsare,
Uitarea că veni-va încet şi mîngîios,
Durerea să mi-adoarmă cu glas melodios.
O ştiu: tu suferit-ai desigur, însă chinul,
Grozavul chin al morței ce-neacă şi suspinul,
Ce seacă chiar izvorul de plîns nestăpînit,
Sunt eu, ce ca pedeapsă grozavă l-am simțit,
Şi vezi-mă-n genuche acum... sunt nimicită..

DAVID

Regină...

ASURA

Nu fi David cu inima-mpietrită...
Cu lacrime de sînge iertarea mi-o cerşesc...
Am fost o blestemată, dar însă te iubesc.
Nu cer s-aibi pentru mine decît compătimire,
Primesc, primesc ş-această supremă umilire.

(Asura îi sărută genuchii.)

DAVID

Mical poate să intre, ridică-te,— ce faci?
Mă pierzi... te pierzi... Zadarnic... Regină, însă.

ASURA

Taci.
Taci, poate să sosească oricine, şi ce-mi pasă?
Să afle lumea-ntreagă durerea ce m-apasă.
Aicea, în țărînă, aicea voi să mor...
Tu, tu eşti Dumnezeul pe care îl ador.

Chiar umbra ta mi-e sfîntă, chiar pulberea pe care
în mersul tău cel mîndru o calci cu nepăsare.
Tot, tot eşti pentru mine: Altar, mi-eşti scump întreg...
Oh! viaţa mea cu tine primeşte-mă s-o leg;
Mical e o copilă, iubeşte-o dacă-ţi place,
Dar ea, puternic rege, ea, ea nu te va face.
Eu, David, pregătit-am măreţul viitor...
O vorbă, numai una s-o zici, eşti domnitor.
Oricare duşmănie voi şti din a ta cale
S-o-nlătur, departe voi de tine orice jale...
Şi trăsnetul să cadă de-ar fi asupra ta
Cu sufletul, cu corpul, voi şti a-l înfrunta.
Iubeşte-mă, atîta cer, David, de la tine.

(îl cuprinde cu braţele de mijloc.)

DAVID

Dar lasă-mă, m-aşteaptă...

ASURA

(azvîrlindu-se jos înaintea lui)

Atunci, treci peste mine.

(David o evită şi iese.)

SCENA II

ASURA ***(s ingurâ)***

Şi vai, nimic nu-mi zice, nici un cuvînt.
Zadarnic a fost totul: şi lacrămi şi avînt...
Ah, el a fost o fiară lipsită de-ndurare...
Durerea cea mai crudă să-l mişte nu e-n stare;
Mîndria mea-njosită, nebunul meu amor,
Aflatu-l-au acelaşi: semeţ, nepăsător.
Şi nu mi-e cu putinţă să-l şterg pentru vecie
Din inima-mi zdrobită de-a lui nemernicie,
Şi nu mi-e cu putinţă pe el nici să-l urăsc...
Sărmana, osîndită mă aflu să-l iubesc.
Sunt vecinie urmărită de-a lui reamintire,
Atît mă stăpîneşte funesta rătăcire.
Mical, Mical învinge din nou! Dar cel puţin,
Ea, ea o să-mi plătească al vieţei mele chin.

SCENA III

ASURA, HIRAM, MICAL, DAVID

MICAL

Regină, se-mblînzeşte a cerului mînie:
Blestemul încetează s-apese pe domnie.
Căzut-am în genuche zdrobită, m-am rugat,
Am plîns, încît pe tata leviţii l-au iertat.
Mai mult: ei hotărît-au aici să vie îndată,
Spre Iehova să-nalţe cîntarea inspirată.

SCENA IV

ACEIAŞI, LEVIŢII, CORURI

(Leviţii pe două rînduri, corurile în fund.)

CORURILE

îndură-te, stăpîne,
De omul ce greşeşte,
Căci el păcătuieşte
Dar chinul îi rămîne.

LEVIŢII

îndură-te, stăpîne.

CORURILE

învăluie-n lumină
Pe cine te huleşte:
Mustrarea-l pedepseşte,
Şi iar ţi se închină.

LEVIȚII

Pe rege-l mîntuieşte.

CORURILE

Păcatele să-nfrîne
Sileşte omenirea,
în tine mîntuirea
A fost şi va rămîne.

LEVIȚII

îndură-te, stăpîne.

CORURILE

Oricărui ți-se-nchină
Iertarea dăruieşte
Şi mintea-i limpezeşte
Cu via ta lumină.

LEVIȚII

Pe rege-l mîntuieşte.

SCENA V

ACEIAŞI, UN OSTAŞ, UN ROB

UN OSTAŞ

Din cîmpul de bătaie sosesc.

DAVID

Ce s-a-ntîmplat?

OSTAŞUL

Pierdută este lupta şi Saul...

ASURA

A scăpat?

OSTAŞUL

Nu, dînsul nu mai este, murit-a lîngă mine.

MICAL

Vai!

ASURA

Nu e cu putință.

DAVID

Văzut-ai însă bine?

OSTAŞUL

M-aflam din întîmplare pe dealul Guilboac,
Fugeam din calea morței, căci ce eram să fac,
Cînd iată că pe rege îl văd scăldat în sînge,
Mă cheamă, şi se roagă de mine, strigă, plînge,
Sărmanul, ți-era milă să-l vezi cum suferea.
El singur într-o spadă proptită se-mpingea,
Şi nu putea să moară, şi-mi zise: „Indurare,
Dă-mi moartea mai degrabă, căci nu mai e scăpare,
Armata mea zdrobită a fost şi Ionathan
Căzu sub lovitura grozavului duşman".
Atunci, văzîndu-i chinul, cu însuşi a lui spadă
Jos capul de pe umeri, făcutu-l-am să cadă
Şi...

(Caută a~şi desface toga în cave se află capul lui Saul.)

DAVID

Oh!

OSTAŞUL

Aici dovada se află că nu mint.

(Mişcare în auditor. Ostaşul scoate coiful şi spada lui Saul.)

MICAL

Vai! scutul lui de aur!

DAVID

Şi coiful lui de-argint!

(David se duce şi ia cu sfințenie, din mîinele ostaşului, coiful şi scutul.)

DAVID

(sărutîndu-le)

Odoare piețioase prin sînge consfințite
De mine de-azi-nainte veți fi nedespărțite.

(Pauză. Se întoarce către ostaş.)

Cum însă a ta mînă, mişel nelegiuit,
Pe unsul lui Iehova s-atingă a-ndrăznit?

HIRAM

(către ostaşi)

Luați-1 să-1 dați morței.

(Ostaşul dispare înconjurat de soldații care ies cu el.)

UN LEVIT BĂTRÎN

(către David îngenuchind)

O sfîntă datorie
E scrisă-n al meu suflet: ți-o spun cu bucurie,
în taină ai fost rege ales de Samuel.

(Cînd se ridică.)

Domneşte de acuma pe-ntregul Israel!

LEVIȚII

Trăiască noul rege !

CORURILE

Trăiască noul rege !

DAVID

Dar...

LEVITUL BĂTRÎN

Grea este povara, dar Iehova te-alege.

CORURILE

Trăiască noul rege,
Oricine să-1 iubească
Şi-n pace să domnească
Căci Iehova-1 alege !

LEVIȚII

Trăiască noul rege !

CORURILE

Păzind a țărei lege
Cu inima-nțeleaptă
Să meargă-n calea dreaptă
Căci Iehova-1 alege !

LEVIȚII

Trăiască noul rege !

CORURILE

Sub sceptru-i să închege
Poporu-n dezbinare
Şi vecinie fie mare
Căci Iehova-1 alege!

LEVIȚII

Trăiască noul rege!

DAVID

(pe estradă)

Leviți, coroana sfîntă a neamului ebreu
O puneți pe-a mea frunte conduşi de Dumnezeu.
Pe urmele lui Saul afla-mă-veți la bine;
Voi fi întăritorul voințelor divine.
Şi n-am să uit vreodată în scaunul regesc,
Leviți, a mea putere că eu v-o datoresc.
O singură mîhnire în suflet mă munceşte
Vai! este că profetul iubit nu mai trăieşte.
Divină călăuză, ah! cum mi-ar fi fost el,
Dar stinsu-s-a-nțeleptul şi bunul Samuel.

Din ceruri însă dacă spre mine se îndură
S-arunce, mîngîioasă, a lui căutătură,
Tot el va şti putere a-mi da să biruiesc
Orice în al meu suflet e încă pămîntesc.

(Se-ntoarce către Mical.)

Mical, dar te mîngîie şi urcă lîngă mine,
îmi pun a mea credinţă în Iehova şi-n tine.

(Se apropie de trepte şi dă mîna lui Mical, ce urcă pe estradă.)

ASURA

Desi lovită-n suflet, nu voi să vă-ntristez,
Domnie fericită şi lungă vă urez.
Uitaţi dacă vreodată v-am fost ca o povară,
Să-mi plîng nenorocirea mă-ntorc în a mea ţară.
Adio! însă astăzi fiindcă plec, aş vrea,
Mical, o sărutare să-ţi dau, copila mea.

(Se urcă pe estradă, îmbrăţişează pe Mical, scoate un pumnal ascuns pe care publicul nu-l vede şi o-nj unghie.)

MICAL

(strigînd)

(Şovăieşte şi se apucă cu mîinele de balustrada tronului.)

Ah!... David... sărutarea... ce-midete... e mortală...
Asura... ţi-am prezis-o... că ea... ne e fatală.

DAVID

Mical... Ce este?

MICAL

David... susţine-mă. Oh! mor...
în piept... mi-a-nfipt... pumnalul...

DAVID

(susţinînd-o)

Dar e îngrozitor.

(Către sotdaţi.)

Ostaşi! înconjuraţi-o...

(Soldaţii urcă pe estradă şi arestează pe Asura.)

MICAL

(se lasă jos sprijinită de David)

Nu... nu voi răzbunare...
Mor.. David... amintirea... păstrează-mi-o... prea mare
A noastră... fericire... era... dacă trăiam...
Adio... pierd vederea şi voce... nu mai am...
Adio...

(Expiră.)

DAVID

îndurare aibi însă... Ah! ce soartă
Cumplită... Dar e rece şi tace... Moartă, moartă!.

(Se aruncă asupra ei.)

Mical, e cu putinţă pe soţul tău iubit
Să pleci şi să-1 laşi singur, de veci nenorocit?
Mical, deschide ochii, răspunde, nu m-aude,
E moartă, moartă, moartă! Destinele sunt crude,
Mi-o smulseră din braţe... Asura, suflet laş,
înfige şi în mine pumnalul ucigaş...

(îşi ascunde capul între mîini.)

ASURA

Plîngi, David, bucuria în pieptul meu palpită,
De veci închis-a ochii Mical, a ta iubită.
Plîngi, lacrimile tale îmi sunt ca un balsam,
în lunga mea veghere, de mult le aşteptam.
Plîngi; n-o s-o învieze şiroaiele amare,
Să-i dea re-nsufleţire nimic nu mai e-n stare,
îmi zici să-nfig pumnalul şi-n tine, însă tu
înfipt îl porţi în suflet de cum o străbătu.
A voastră fericire crezut-ai vreodată
Că eu, că eu putea-voi s-o sufăr resemnată,
Să ştiu pe-ale ei braţe că dorul ţi-1 resfeţi,
Şi-n umbră să vărs lacrimi, de-amor cînd te îmbeţi.
A! David, pot în pace să mor, sunt răzbunată,
Tu mi-ai ucis simţirea şi Saul pe-al meu tată.

(Mişcare a David.)

Te miri, nu ştii, dar este aşa... El l-a ucis...

(Se-ntoarce către toţi.)

Iudei fărădelege, v-aşteaptă un abis...
Să piară-al vostru rege a fost a mea-ntocmire.
O! tată, ucigaşul mişel ce te-a pierdut
Răsplata şi-a primit-o...

DAVID

Infernul te-a născut.
Destul... Viperă neagră... Durerea mea cumplită
De oarba ta sfruntare acum e-năbuşită.

LEVIŢII

Să moară.

DAVID

Mori... Au zis-o.

(Scoate junghiul şi se repede asupra-i, şi se opreşte.)

ASURA

Loveşte, n-aştepta!

DAVID

Nu, David nu-şi mînjeşte pumnalu-n carnea ta.

(Azvîrle pumnalul jos. Către ostaşi.)

Călăul datoria să-şi facă...

ASURA

(ridicînd junghiul)

Niciodată...
Reginele să moară ştiu singure... şi iată...

MOARTEA LUI DANTE ALIGHIERJ

TRAGEDIE ORIGINALĂ
UN PRONAOS, TREI ACTE ŞI UN EPILOG
PROZĂ ŞI VERSURI

P E R S O A N E L E
şi înfăţişarea lor

DANTE ALIGHIERI (Costumul după portret; chipul de asemeni; coroană de lauri verzi)
OPT TINERI SENIORI AI ORAŞULUI RAVENNA (Costumele epocei)
DUCESA (Bogat costum al timpului)
DOI FII AI LUI DANTE (Costume ale timpului)
O FIICĂ A LUI DANTE (Călugăriţă)
FIUL DUCESEI (14 ani)
BEPO (Servitor bătrîn)
UN ABATE

N Ă L U C I L E

BEATRICE (Găteală de crini, drapată cu alb şi vioriu şters. Stofele viorii şi albe sunt iluidice)
UMBRA LUI VIRGIL (Draperie albă)
UMBRELE CELOR NOUĂ MUZE (Costumele mitologice)
NĂLUCILE CELOR ŞAPTE SECOLE DE LA DANTE ÎNCOA (Costumele corespunzătoare fiecărui secol. Al XlX-lea şi al XX-lea, costume milităreşti de cavalerie)
GÎNDUL LUI DANTE (Sub înfăţişarea unui înger de lumină)
SIMŢIREA LUI DANTE (Păr şi chip de femeie, înger luminos de asemeni)
UMBRA LUI BRUNETTO LATINI (Costum de magistru al epocei)

P R O N A O S

(Tabloul însufleţit al lui Delacroix. Stixul. Iadul în fund. La ridicarea cortinei slabe flăcări verzi, albastre, roşii. Barca cu Dante şi Virgil. Decorul după tabloul citat. Virgil, Dante, cît şi „la perduta gente", sunt înfăţişaţi prin artişti dramatici şi figuranţi, cu mişcările studiate după Delacroix şi Gustave Dori. Aceste mişcări sunt însă însufleţite. Muzică largă. Vaiete. Vuiet neîncetat tăiat de urlete, de şuierâri şi de zgomotul valurilor de foc. Valurile se ridică şi se scufundă. Pliciuiri. Muzică înainte de ridicarea cortinei, iar după căderea ei, muzică solemnă. în timpul Pronaosului lumina din teatru va fi stinsă.)

D I A L O G U L   D I N   T I M P U L   P R O N A O S U L U I

S C E N A   I

DANTE, VIRGIL, UN DAMNAT

D A M N A T U L

(Luptîndu-se să iasă din noroiul Stixujui se agaţă cu mîinile de gîtul bărcei. Scena e slab luminată de flăcări verzui şi roşii.)
(Cu vocea închisă, către Dante.)

Tu cine eşti de vii naintea orei?

D A N T E

Eu viu, dar nu rămîn cu tine, care
îmbrăţişezi zadarnic gîtul prorei
Cercînd de-acest noroi s-afli scăpare...
Val după val în jurul tău se strînge
Căci eşti pe veci un suflet în pierzare.

(Urlete, rîsete şi vuiete ale Iadului. Muzică T/2 minut. ' Moment de acalmie.)

DAMNATUL

(voce închisă)

Nu mă goni: sunt unul care plînge.

DANTE

Din tine-a dat acest noroi afară —
Rămîi în el căci l-ai purtat în sînge.

VIRGILIU

(îmbvîncind pe Damnat)

Cu ceilalți cîini ce-n el se cufundară.

(Damnatul recade în smîrc.)

(Muzica.)

(Flăcările sporesc. Ele vîlvorează; rugiri, hohotiri, şuierări; din cînd în cînd țipete. Rîsete sălbatice: Ha-Ha-Ha ! Rîsete ironice : Hi-Hi-Hi! Rîsete sinistre : Hu-Hu-Hu-u-u ! Barca se pune în mişcare de la dreapta spre stînga.)

(Acalmie.)

DAMNATUL

(zbătîndu-se în noroi şi apă)

Ho-Ho! Ho-Ho ! — Sunt unul care plînge.

DANTE

Din tine-a dat acest noroi afară,
Rămîi în el căci l-ai purtat în sînge.

VIRGIL

Cu ceilalți cîini ce-n el se cufundară.

(Reluare a vijeliei de flăcări şi de zgomote.)

SCENA II-a

(Indicații: Stixul se face nevăzut, şters de flăcări. Apare Lucifer cu principi şi principese ale Infernului. Lux de veştminte strălucitoare, de cavaleri şi de doamne.

Costumele sunt în gustul epocei. Al lui Lucifer e mai schinteietor ca celelalte. Lucifer si principii şi principesele lui sunt de o frumuseţe rară. Bărbații sunt adolescenți şi aproape imberbi: păr de aur, roşu, negru, buclat, inelat, la unii scurt, la alții mai lung. Lucifer e cu ochi de noapte, — lungi, — mari şi melancolici, dar cîteodată fulgerători. El dă mîna Persephonei care poartă coroană de smaralde şi rochie verde ca marea, coperită cu nuferi. E decoltată. Rochia e fluidică şi pusă pe un transparent de mătase ! Nuferi la sîn. Broderii metalice de colori pe rochie. Principesele sunt nişte aproape copile, dar depravarea e în ochii lor. Rochiile au trene. Lucifer şi demonii sunt cil spade şi îmbrăcați în costumele timpului.

Ei intră legănați de o leneşă muzică a unui galant danț al acelei epoci. Lucifer şi ceilalți demoni cochetează manierați şi afectați cînd cu o principesă, cînd cu alta.

In fund şi împrejur, Iadul şi damnații. Zgomotele lui au tăcut aproape. Saluturi, mimică elegantă de mişcari şi de gesturi studiate. Din timp în altul, vuiet, urlete.)

LUCIFER

(apropiîndu-se de o principesă şi aplecîndu-se spre sînul ei)

Ce roză ai! Parfumul ei îmbată —
Ascunzi sub ea plăceri nemaisimțite.

PRINCIPESA

Culeasă-a fost în valea blestemată.

DEMONI

(rîset)

Ha-Ha!

LUCIFER

(către principesă, subliniind cuvintele)

Deci cresc pe-acolo flori vrăjite?

(Muzică.)

(Prețiozitate de gesturi a tutulor. Muzica se face răsunătoare și domină izbucnirile de durere ale damnaților. Ei sunt zăriți cum se chinuiesc în flăcări. Acalmie. Muzică abia simțită.)

UN DAMNAT

(care arată pe Lucifer și pe ceilalți demoni și ridică pumnii în sus cu frenezie)

De e un Dumnezeu, e fără milă.

UN ALTUL

Plătim amar păcatele trăite.

UN ALTUL

Ce zici?... Prostii să spui nu ți-este silă?

(Arâtînd spre demoni.)

Dar ale lor?...

UN DEMON

(către o principesă)

Ți-o jur: ai sîni de spume.

UN ALT DEMON

(către altă principesă)

Ce ochi de cer!

UN ALTUL

(către alta, sfîrșind ce i-a spus la ureche)

...și chiar ca o zambilă.

ÎNTÎIUL DAMNAT

(către Al II-lea, arâtînd pe demoni)

Vezi cum petrec?

AL Hl-lea

Cum rîd?

UN ALTUL

Și cum fac glume?

ÎNTÎIUL DAMNAT

(ridicînd pumnii în sus cu o mînie dejnădăjduită)

De e un Dumnezeu, nu e dreptate.

AL IV-lea

La fel e-n Iad cu tot ce e și-n lume.

AL III-lea

Cei slabi plătesc ale-altora păcate.

ÎNTÎIUL

De e un Dumnezeu, el e un nume.

AL IV-lea

De e un Dumnezeu, nu e dreptate.

AL II-lea

La fel e-n Iad cu tot ce e și-n lume.

AL IV-lea

Cei tari primesc răsplăți pentru păcate.

AL III-lea

Și iată — vai! Din nou ne-ajunge focul.

AL II-lea

Scăpați eram din el pe jumătate.

UN DEMON

(văzînd pe un damnat în apropierea lui, îl trimite să cadă în foc cu o lovitură de picior)

în foc!

ALȚI DEMONI

(aceleași mișcări față cu alți damnați)

în foc!

ALȚII

Acolo vă e locul.

UN DAMNAT

(din mijlocul flăcărilor, şi ridicînd pumnii în sus)

Vai! Dumnezeu nu e, şi nici dreptate.

(Vuiete ale Iadului.)

Voci ALE LUI

Ha-Ha ! - Ho-Ho ! - Hi-Hi! - Hu-Hu-u-u-u !

O VOCE DE SUS

(de tenor)

în foc! în foc! — Acolo vă e locul.

(Damnaţii în partea din urmă dialogului au izbutit să se smulgă din flăcări şi s-au apropiat pe nesimţite de dcm oni.)

ACTUL I

(Scena se petrece într-un palat din Ravenna. Lumină în teatru. Decorul piesei acelaşi la toate actele. O întinsă sală în forma unui trapez. în dreapta, colonadă asupra mărei ce se vede între coloane în toată însufleţirea ei. Lucirea soarelui peste mare. Luntrii cu pînze. Sus de tot, între coloane, tende de purpură ce se mişcă în vînt. în fundul trapezului, uşă lîngă unghml din stînga şi lîngă cel din dreapta. în mijlocul fundului trapezului, o adîncătură formînd alcovă, între două duble coloane, în o parte şi în alta. Pat monumental, uşor ridicat la căpătîi şi deci înclinat spre public. Trei trepte duc din scenă la acest fel de alcovă. înalte sfejnice, de o parte şi de alta a treptelor, cu groase lumînări de ceară în ele, înflorite cu poleieli şi colori. Amplu coperămînt al patului, de mătase roşu-închis, azvîrlit peste pat. Mari ciucuri de fir atîrnînd de la colţurile lui în jos. De partea de sus a deschizâturei, draperii de catifea de Utrecht, de coloarea foilor veştezi. La ridicarea cortinei, draperia e dată într-o parte şi în alta. Patul şi peretele din fund de căpătîiul lui se pot vedea bine. Pe fundul acestui perete un mare covor de catifea de un roşu şters, cu marginile cusute cu fir. în centrul covorului, blazon mare cu coroană ducală. Mai jos, panoplie de arme. Lîngă fiecare sfejnic, pe două foarte mici piedestale, cîte un cavaler în armură de fier, cu casca pe cap şi cu cozorocul ei lăsat. în stînga scenei, un imens portal

deschis asupra aproape celor 3j2 a peretelui. Acest portal e închis, ceva mai sus ca înălțimea omului, de un paravan ce e în realitate un transparent [pentru Aparițiunij. Acest paravan simulează vechiul stejar, e lucrat artistic, are o uşă în centrul lui, ce e întredeschisă şi lasă a se vedea pe deasupra lui partea superioară a bolților şi stîlpilor unei largi galerii.

în centrul salei, mare masă de stejar înnegrit de timp. Scaune tot de stejar, în stilul epocei, dar cu dosare foarte înalte. Scaunele aceste, trei-patru, sunt scăunaşe fără rezemătoare, în acelaşi stil. La dreapta, lungă laviță, cu rezemătoare, aşezată pieziş, lîngă colonada ce dă asupra mărei. Transparente prin unghiuri, pentru iviri de vedenii. Umbrele lui Virgil, Brunetto Latini şi a Beatricei pot apărea şi de după înaltul spate al laviței. Celelalte după indicații la timp.)

Actul i

(La ridicarea cortinei, Dante. aproape culcat pe lavița cu rezemătoare.)

SCENA I

DANTE, CEI OPT TINERI SENIORI şi NĂLUCILE ce apar la locurile şi timpul indicate

DANTE
(ridicîndu-se în cot pe perini de catifea)

...şi deci părerea voastră este ca eu, Dante Alighieri, ați înțeles — eu, Dante, să cer iertare Florenței?

UN TÎNĂR

Te vei întoarce astfel în oraşul tău scump.

UN ALTUL

îți vei revedea astfel casa ta scumpă — micul tău palat.

AL III-lea

Ți se va recunoaşte astfel mărimea geniului ce ți se tăgăduieşte astăzi.

AL IV-lea

Nu vei mai fi astfel rătăcitor. Vei fi rege aşezat în scaunul geniului tău.

AL V-lea

Copii dezmetici sau neghiobi nu se vor mai ține pe strade după tine, şi strigînd în batjocură sau cu groază: „Păziți! Căci iată omul care zice că a fost în Iad şi că s-a întors de acolo".

AL Vl-lea

Vei avea astfel un cămin.

AL VII-lea

Te vei bucura astfel de glorie multă vreme, căci liniştea şi mulțumirea îți vor lungi viața.

AL VIII-lea

Şi vei ajunge din nou, poate, în dregătoriile nalte ale scumpei tale Florențe.

AL III-lea

Pe cîtă vreme astăzi — silit cum eşti să serveşti cînd pe principele vreunui oraş, cînd pe al altuia dintre stăpînitorii care-ți dau ospitalitate — astăzi, carețieste soarta?

AL V-lea

Da: care? îți primejduieşti chiar viața... *(mişcare a lui Dante)* căci nu ne vei spune că ambasada ta din urmă la Veneția ți-a folosit la ceva, sau că nu te-ai întors bolnav de pe urma ei...

AL VII-lea

Greu bolnav.

ÎNTÎIUL

Fireşte: lagunele nu iartă uneori nici chiar cînd e toamna înaintată... Şi, pe deasupra, vei fi silit să părăseşti în curînd însuşi adăpostul acestui palat, cu toate că Ducesa...

AL II-lea

Da: căci Duca soseşte mîine, şi ştim că i s-au făcut ameninţări de oraşul tău — unde s-a dus chemat de împrejurările politice ale zilei — că, dacă el va urma să te adăpostească la sînu-i, nu i se vor mai înapoia cei trei sute de mii de scuzi cu care oraşul tău îi este dator.

AL IV-lea

Şi cine ştie? Vei fi silit, poate, să părăseşti însăşi Ravenna.

DANTE

O voi părăsi.

AL VUI-lea

Spre a te duce unde?

DANTE

Dumnezeu ştie totdauna să îndrepteze păsurile oamenilor.

AL Vl-lea

Va fi ştiind. Dar pe-ale tale numai spre bine nu ţi le-a îndreptat. Ai fost guelf, şi te-ai luptat la Campaldino pentru guelfi, şi cu ce te-ai ales? Nu tot ei te-au lovit?

ÎNTÎIUL

Aceasta ţi-a fost răsplata.

DANTE

A mai fost şi a multor altora. Mişeii îşi fac treburile cu cei viteji şi de bună-credinţă şi la urmă caută să se scape de ei. Lucrul nu este de ieri.

AL VII-lea

Dacă ştiai că e aşa, de ce nu ţi-ai luat măsuri?

AL III-lea

Ţi-a plăcut mai bine să te faci gibelin.

AL IV-lea

Să-ţi spun drept, magistre, te iubim. Dar ţi-ai pus pe umeri greşeli peste greşeli. Cel puţin, dacă atunci cînd ai ajuns aproape capul Republicei...

AL II-lea

Nu loveai în toţi.

AL V-lea

Aşa că astăzi n-ai peste tot decît duşmani.

DANTE

Am voit binele Toscanei.

AL VII-lea

Şi te-ai apucat — spre a i-1 face — să cauţi să culci la pămînt pe cei mai străluciţi fii ai ei... N-ai cruţat nici pe cei mai de aproape ţie.

DANTE

Pe jefuitori numai. Pe cele cîteva familii care îşi împart ţara ca un hoit.

AL VUI-lea

Ţi-ai muiat, pe lîngă aceasta, condeiul în flăcările Iadului şi, luînd Italia în toată întinderea, ai însemnat cu el în frunte pe cei mai vestiţi seniori.

DANTE

Pe cei mai vestiți briganzi.

ÎNTÎIUL

Pe mulți i-ai numit venetici.

DANTE

Sunt.

AL IV-lea

Şi chiar pe oamenii cei mai iluştri prin meritele ***lou***

DANTE

Merite de corupători ai sufletului de la Alpi la Marea Tireniană. Numai pe răi şi pe vicioşi am lovit.

AL II-lea

N-ai respectat nici chiar sfințenia bisericei. Ai trimis pe papi să ardă în Iad.

DANTE

Nu eu i-am trimis acolo, ci ei.

AL V-lea

Şi pe alții mulți.

DANTE

Nu eu — tot ei.

AL III-lea

Şi astăzi Italia întreagă îți stă împotrivă.

DANTE

Aceasta, nu. Italia nici nu mă urăşte, nici nu mă iubeşte. Italia doarme. Am voit-o aşa cum se va înălța printre secole.

ÎNTÎIUL

în sfîrşit, să fie cum zici, sau să nu fie — cred că ar fi timpul să iei acum o hotărîre. Noi ştim cu siguranță că Ducele — şi nu uita că mîine va fi aci...

DANTE

Mi-ați mai spus-o.

ÎNTÎIUL

Pe ce prieteni dar cugeti să te reazemi în mijlocul furtunei ce se apropie? Afară de Guido Cavalcanti — dar el nu mai poate fi azi de ajutor nimănui — nu prea vedem care ți-ar fi sprijinitorii... Cît despre Giotto...

AL III-lea

Ți-a făcut portretul...

DANTE

Dar de dv. nu vorbiți, seniorii mei? *(Ironic.)* Vă cunosc devotamentul... şi mă iubiți...

AL VI-lea

(cu vocea trâgânată)

Desigur...

AL IV-lea

(fără entuziasm)

Tot ce vom putea să facem...

DANTE

în adevăr?

AL VII-lea

(fără convingere)

Cum ar fi altfel?

DANTE

Cu toate cele spuse adineauri?

AL III-lea

Ți le-am spus tocmai fiindcă-ți suntem prieteni.

AL V-lea

Greşelile trebuiesc spuse.

AL VI-lea

Cei care nu le spun urmăresc pierzarea celui care le face. Sunt mişei.

DANTE

A!

AL II-lea

Dovada cea mai bună despre asta e că ți le-am spus.

DANTE

A!

ÎNTÎIUL

Căci altfel...

DANTE

Deci, mă iubiți?... — Ascultați însă !... Cînd cineva începe 'să vadă greşelile cuiva, nu-1 mai iubeşte.

AL VI-lea

Nu e cu toate aceste iubire stăruința ce punem ca să iei o hotărîre care să-ți fie folositoare?...

AL II-lea

Te vedem cu totul slăbit.

AL IV-lea

Şi chiar cu totul bolnav.

AL VII-lea

Cît s-ar bucura cei doi fii ai tăi văzîndu-te...

DANTE

(ridicînd ochii în sus)

Blîndă maică a lui Christos, vezi-mă.

AL II-lea

Te va vedea, dar trebuie întîi să te vezi singur.

DANTE

(tot cu ochii în sus)

Isuse, mielule al lui Dumnezeu, dacă am greşit pînă azi, fii milostiv şi iartă-mă.

AL II-lea

Te va ierta, dar trebuie mai întîi să te ierți singur.

AL V-lea

Cu adevărat, căci de ce te pedepseşti singur?

ÎNTÎIUL

Şi atît de cumplit — cînd ți-ar fi uşor să ceri iertare oraşului tău.

AL III-lea

Trimisul Florenței tale, care-ți face această propunere, n-aşteaptă oare răspunsul tău în acest palat de aproape două săptămîni?

AL VII-lea

Şi dacă nu i-1 dai pînă diseară, va pleca mîine.

AL VI-lea

Şi oraşul tău scump va pune să-ți dărâme casa pînă în pămînt. Ne-a spus-o limpede.

AL IV-lea

E foarte adevărat, căci nu ne-a spus-o numai nouă. A spus-o şi altora.

AL III-lea

Micul tău palat va fi prin urmare ras din fața pămîntului de orașul tău scump.

AL VUI-lea

Şi orașul tău scump va presăra sare pe locul unde a fost casa ta.

AL II-lea

Şi pe locul unde a fost micul tău palat nu vor mai crește flori.

DANTE

(aiurit)

Ce ziceți?... Tăceți...

AL VI-lea

Zicem ce va fi: că nu vor mai crește nici chiar flori pe acel loc.

ÎNTÎIUL

Orașul tău va presăra sare pe el.

DANTE

Destul. Minte și mințiți. Lacrimile au și ele sare... Dar... v-o spun: minte și mințiți... din lacrimile ce se vor vărsa vor crește flori... Da: și chiar cele mai frumoase: ale nemuririei. Deci, în adevăr, ascultați: sarea pe care orașul meu scump o va presăra pe locul casei mele va fi topită de ploaie și picăturile acelei ploi se vor schimba în lacrimi. Auziți? — și orașul meu scump mă va plînge și el mai tîrziu — căci — priviți-mă! — nu sunt eu cel pe care îl știți, și uitat-ați oare... *(El se dă înapoi prins de aiurare. Mimică. Melopee muzicală în surdină. Muzele apar. Dante le vede, nu însă ceilalți.)*

DANTE

(reluînd)

Uitat-ați oare.

SCENA II-a

ACEIAŞI, MUZELE, SECOLELE, GÎNDUL și SIMȚIREA LUI DANTE (Melopee.)

O MUZĂ

(recitativ)

Uitat-ați oare
Că-i este viața nemuritoare?

SECOLELE

(Apar în dreptul portalului din stînga. Fiecare secol e cu cîte un pas napoi de cellalt și nemascat de el. Cor.)

Uitat-ați oare?
O spun și ele, Muze, și noi,
Ce pe rînd fi-vom secole noi...
îi este viața nemuritoare.

MUZELE

(cor)

Nemuritoare, nemuritoare.

DANTE

Ați văzut si ati auzit?

ÎNTÎIUL

Pe tine? Da.

AL III-lea

Şi te-am auzit.

AL II-lea

Şi stim cine esti.

AL V-lea

Ești Dante.

DANTE

Nu e vorba de mine.

AL VII-lea

Atunci de cine?

DANTE

(gest)

De acestea: nemuritoare şi vecinie tinere.

(Muzele dispar.
Toţi se uită în direcţiunea arătată de Dante.)

AL II-lea

(către Al IV-lea)

Ce-a vrut să zică?

DANTE

(gest şi mişcare)

Dar pe ei? Pe aceşti frumoşi adolescenţi din care unii nişte abia copilandri — văzutu-i-aţi şi pe ei?

(Secolele dispar.)

AL VIII-lea

(către Al VI-lea)

Aiurează.

AL II-lea

(către Dante)

Dumnezeule ! Pe care *acestea* şi pe care *aceştia* vrei să-i vedem?

AL VI-lea

Aici nu se află nimini decît dumneata şi noi.

AL IV-lea

O ! bietule magistrule...

AL III-lea

Nefericitule şi mult cercatule Dante!...

ÎNTÎIUL

Mă uit zadarnic împrejur...

AL V-lea

Nu e nimini. Ne uităm zadarnic.

ÎNTÎIUL

Eşti bolnav.

AL IV-lea

Prins de friguri.

AL VI-lea

Dealtfel ţi-este şi obrazul roşu ca focul...

AL VUI-lea

Şi ochii tăi sticlesc.

DANTE

A ! în adevăr?

ÎNTÎIUL

în adevăr — căci nici n-am văzut, nici n-am auzit pe nimini decît pe tine.

DANTE

Aveţi dreptate. Uitasem că puţini de tot au ochi să vadă şi urechi să audă.

AL V-lea

(către întîiul)

Eu cred mai curînd că magistrul a vrut să-şi rîdă de noi.

AL II-lea

îi place uneori batjocora.

AL VUI-lea

Şi asta nu e bine.

AL VI-lea

Nu e deloc bine.

AL III-lea

Căci stie cît îl iubim.

AL V-lea

(către Dante)

Şi ştie că nu suntem dintre mulţii făţarnici care cînd dau ochii cu el îl ridică dincolo de al şaptelea cer şi cînd se depărtează îl cufundă în chiar iadurile lui.

AL IV-lea

Iar ca dovadă că aşa este aduc — aminteşte-ţi, magistrale, — aduc şi faptul că ţi-am recunoscut totdauna marile merite şi cînd erai faţă, şi în lipsă. Dacă, cu toate astea, ce numeşti *Divina Comedie* nu ne-a prea mişcat, e apoi şi firesc. Ai scris-o bolnav...

AL VII-lea

în exil...

AL II-lea

Şi spre bătrîneţe.

AL VI-lea

Ţinem socoteală de toate.

AL VUI-lea

Vita Nuova însă...

AL II-lea

Cît şi atîtea alte versuri răzleţe...

ÎNTÎIUL

Vor trăi în toţi timpii. *Canzoni* bunăoară!.

AL VI-lea

Căror le-a făcut muzică divul Casella...'

AL V-lea

Sunt fără seamăn.

AL III-lea

Şi vor trăi etern.

AL VUI-lea

în ele i-ai întrecut pe toţi ridicîndu-te peste tot ce ai scris şi fără să spunem că limba e tocmai cea care ar trebui...

AL II-lea

Recunoaştem că e bună.

AL III-lea

Pe cînd alţii — linguşitorii — pe care tu ar trebui să-i urăşti — spun că tu ai întemeiat limba.

AL V-lea

Crezînd să te prostească. Căci nu se ştie oare că o limbă e opera timpului?

AL IV-lea

Negreşit. Ce sunt oamenii? !

AL V-lea

(către Al IV-lea)

Aici o cam scrinteşti — căci şi oamenii îşi au însemnătatea. Astfel, toţi am adus la formarea ei partea noastră de contribuţiune.

DANTE

Prea modeşti..

AL IV-lea

(către Al V-lea)

Cu toate astea, timpul...

DANTE

Ha! Ha! Timpul!

AL III-lea

Cum? Te îndoieşti, magistrule, despre ce poate timpul?...

DANTE

Dimpotrivă. Timpul poate mult căci v-a creat. Şi vă mulţumesc: m-aţi luminat... Negreşit — *fiindcă,* eram un nerod: crezusem că timpul e omul.

(Pauză.)

Dar... iată ce e omul, ori mai bine zis, bătrîneţea — boala — cum să vă spun? *(arată pe Al IV-lea)...* — o să vi se pară ciudat — însă e aşa... dumnealui... i-am uitat numele... da... dumnealui *cu Urni*

AL IV-lea

Se poate?

DANTE

De ce nu — de vreme ce v-am spus-o...

AL IV-lea

Cum? Nu mai ştii că mă cheamă Balthazar de...

DANTE

Nu... *(gest)* şi am uitat şi numele celorlalţi...

AL II-lea

Ce glumă! Un nume ca al meu! Don Andrea de Breggi!...

DANTE

(către întîiul)

Ei! dar pe dumneata, tinere, pe dumneata, cum te cheamă?

ÎNTÎIUL

Sangue di Christo! Pe al meu s-ar fi cuvenit să nu-1 uiţi! îl ştie Italia toată! Sunt Don Nicolo Orlandi.

AL III-lea

Şi pe al meu mai puţin. Sunt Don Romualdo Ceccaldi.

AL V-lea

Dar pe al meu ! Alberto della...

AL VI-lea

Al meu e cel puţin tot atît de ilustru... Guide de Monte-Chiaro, ştii?

AL VUI-lea

Să-ţi mai spun pe al meu? Glumă sau batjocoră împingi lucrurile prea departe... Cine a cunoscut pe Cesare Orto si 1-a uitat?

AL VII-lea

Dar pe...

DANTE

Ajunge. Minţiţi

ÎNTÎIUL

Cum? Nu ne cheamă astfel?

DANTE

Nu. Minţiţi! Minţiţi!

2—3 DIN TINERI

Noi?

DANTE.

Voi... Toţi. Altele sunt numele voastre.

AL PATRULEA

Va să zică — numele meu nu mai este cel de...

DANTE

Nu: pe tine te cheamă *Inconştienţă a timpului.*

ÎNTÎIUL

A!

DANTE
(acestuia)

Şi pe tine: *Invidie.*

ÎNTÎIUL

O!

CEILALŢI

O!

(Mişcări diverse ale tutulor.)

DANTE

Da.— Şi pe voi, pe toţi împreună, vă cheamă *Ticăloşie. (Merge asupra lor cu amîndouă braţele întinse.)* Ieşiţi. *(Toii dau napoi şi ies cîte unul-unul.)*

SCENA III-a

DANTE, AL PATRULEA şi AL OPTELEA (lîngă uşă), DUCESA (intrînd)

AL IV-lea

(către Al VIII-lea, la intrarea Ducesei)

Ducesa!

DUCESA
(care a surprins cîteva din mişcările scenei din urmă)

Dar ce e?

AL IV-lea

Ne goneşte. *(Iese cu Al VIII-lea.)*

DUCESA
(către Dante)

Vai! Dar îţi erau prieteni. Unii din eî te-au iubit, poate.

DANTE

Poate.

DUCESA

Atunci?

DANTE

Erau oameni.

DUCESA

Vai! Şi cu cine rămîi acum!?

DANTE

Cu mine.

SCENA IV-a

ACEIAŞI, NĂLUCILE: MUZELOR, SECOLELOR, BEATRICEI, VIRGILIU, BRUNETTO LATINI, GÎNDULUI, SIMŢIREI
(Muzică abia simţită. Nălucile Muzelor reapar.)

MUZELE

Şi cu noi.

SECOLELE
(reapărînd)

Cu noi de asemeni.

BEATRICE PORTINARI

(apârînd din dosul laviţei pe care Dante s-a reaşezat)

Dar eu, Dante, eu? N-a fost totdauna lîngă tine scumpa ta Beatrice Portinari? *(Mişcări de mirare ale Ducesei care dă a se înţelege că vede şi aude pe Năluci.)*

DANTE

(la vocea Beatricei întoarce capul de profil şi se uită lung la ea)

Tu?...

VIRGILIU

(apârînd la capătîiul laviţei)

Şi părăsitu-te-a vreodată, de cînd l-ai cunoscut prin magistrul tău, Brunetto Latini, scumpul tău Virgiliu?

BRUNETTO LATINI

(apârînd la celalt capăt al laviţei)

Iar acest Brunetto Latini n-a fost el totdauna lîngă tine, măreţul meu discipol — lîngă tine care vei face să-mi plutească numele peste timpuri — deşi prin mine însumi am fost dintre muritori?

UN ÎNGER LUMINOS

(ivindu se de după un jeţ)

Şi nici eu, gîndul tău, nu m-am înstrăinat vreodată de tine, scumpul meu tată. Ţi-am fost fiul credincios şi bun — te-am urmat peste tot şi ţi-am împărtăşit oricînd soarta.

DANTE

Fiindcă nu erai om. Cu toate astea, binecuvîntat să fii.

UN ALT ÎNGER LUMINOS

(acesta cu chip şi păr de femeie)

Nici eu, simţirea ta, nu m-am despărţit în nici o clipă de tine şi ţi-am îmblînzit mîniile şi ţi-am uşurat necazurile. Ti-am fost fiică bună.

m LITKKATHKU.

T

(hmirilit orUftmlt, U *h?u* txde in eermtrt <le V-m Al. A. MfcCâdtmSÎsi*

kmmi \mWt& wmM ykskxrikm m &|«(*8*rs!a? t>»st A* i"

.MM o*, mmmmv

.om*, mummm,

\ 0 a» C COSTWCU

«MAKA8DA «SROEAHtî, ««rit» &m m$Mm * , . I) şoara AMELIA VELNKfc

3M- TANASESCV

1K BAVÎÎ>ÎSC0,

AMMII pieii, »,rt*»<« OMTMlriM Gonim T»*r»|, ttpiezmtM peotm

8ew* rtpnwotft ua ««|r<» «l«g»ot mobil*»»

<Nfaţ«» Slana.

filftllB

flliffllIB^^

i«d. u»rt d»«a! siu»jîtaJ« $t ,rir acriţi*.,

li» Htfc-' ieM, K n\| doriţi,*.

p«*. Y«* AkwwJ.u TrJ«o« «« Jlw^tJ? w tain* »<*

I

.. / a ^ ; / , *Literatorul* II, 1, 15 ianuarie 1881, p. 516.

101

Muzică —

Muza Epopeei (recitativ)

Sfîrşită e poema —
Dar moartă-i tulpina —
Pe frunte şi-a pus stema —
Acolo e lumina.

Muzele (chor)

Pe frunte şi-a pus stema,
Dar moartă e tulpina,
Sfîrşită e poema —
Acolo e lumina.

16

16. *Moartea lui Dante Alighieri,* tns. 4.049, f. 101 f.

DANTE

Fiindcă nu erai nici tu din rîndul oamenilor. Cu toate astea, binecuvîntată să fii chiar pentru suferinţele pe care fără să ştii mi le-ai dat. Fiindcă le-am trăit şi nu m-au doborît, sunt Dante.

DUCESA

Minune! Ce sunt toate aceste fiinţe pe care le văd si toate aceste voci pe care le aud? De unde pornesc ele?

MUZELE

De la noi.

VOCI FELURITE

(pe vină)

De la noi.
De la noi.
De la noi.

DUCESA

Dante, magistrule scump şi poetule div, îmi vei spuner

DANTE

Ţie?... Orice. *(Mişcări de atenţiune ale Nălucilor şi gesturi între ele.)* Tu eşti dintre acele femei care răscumpără păcatele şi minciuna altora. Roză de argint a raiurilor, Madona Rafaela, stăpînă a acestui palat în care poetul izgonit a fost adăpostit şi soţie a nobilului marchiz, ce vrei să afli de la mine?

DUCESA

Foarte puţin... Iată: te credeam singur şi văd acum împrejurul tău, dar înainte de toate, cine este acesta în togă albă? O! Cerule ! —să nu fie chiar Virgiliu al tău şi al omenirei?... Acestelalte apoi, copile nouă la număr, şi cîte nouă frumoase — semănînd cu cele nouă surori — iar, în sfîrşit *(gest)*, aceştia... nişte băie-

tandri atît de străluciți, dar care par aci că sunt* aci că nu sunt — şi acesta de asemenea, care dacă n-ar fi dus în lumea umbrelor aş jura că e bătrînul Brunetto Latini, pe cînd aceştia *(gest către îngerii luminoşi),* lumină din lumină, ca şi gîndul tău, ca şi simțirea ta.,.

DANTE

O ! Madona! E aşa. Şi va să zică ai văzut şi ai auzit? Vezi şi auzi?

DUCESA

Văd si aud — da.

DANTE

Mărire şi închinăciune lui Dumnezeu. Se află în lume şi ochi care să vadă şi urechi care să audă! M-ai scos, Madona, din pădurea întunecoasă a micimilor omeneşti şi încep să mă întorc spre lumină. *(Muzică în surdină.)*

O MUZĂ

(recitativ)

Ridică ochii tăi spre cer —
în sus sunt culmile sublime
De adevăruri ce nu pier:
Acolo nu e-ntunecime.

MUZELE'

(cor)

Ridică ochii tăi spre cer —
Acolo nu e-ntunecime.

SECOLII

în sus sunt culmile sublime
De adevăruri ce nu pier.

DUCESA

Dumnezeieşti voci. O! cerule! ,

DANTE

Le auzi?

DUCESA

Mi-e inima plină de ele.

DANTE

Şi a mea, Madona, şi a mea! E vocea Muzelor.

DUCESA

O ! Cerule !... Vocea lor...

DANTE

A lor.

(Muzică în surdină.)

O MUZĂ

(recitativ)

E vocea lor şi ea vesteşte
Că ura lumei preamăreşte,
Căci dacă e o lege crudă
Să fie-auzuri să n-audă,
Şi dacă sunt aşa mistere
Să fie ochi fără vedere,
Chiar şoapta cea mai trecătoare
Răsună dincolo de soare
Şi de puterea nevăzută
Oricare faptă e văzută,
Iar nici al ierbei fir nu tace
O nedreptate cînd se face.

MUZELE

(cor)

Iar nici al ierbei fir nu tace
O nedreptate cînd se face.

SECOLELE

(recitativ)

Şi secolii ce au să vie
Cu totul drepți vor şti să fie...
Răzbunători vom naşte-n lume,

încoronîndu-i al său nume
Cu ale gloriei ghirlante
Şi, dăruindu-i nemurirea,
Italia va fi chiar Dante,
Iar a lui ţară, omenirea.

MUZELE
(cor)

Italia va fi chiar Dante.

SECOLELE
(cor)

Iar a lui ţară, omenirea.

BRUNETTO LATINI
(recitativ)

Italia va fi chiar Dante —
Vezi ce te-aşteaptă, fiul meu.

DONA RAFÂELA
(prosternîndu-se)

O! semizeu!

MUZELE

O! semizeu!

BEATRICE

Iubitul meu! Iubitul meu!
(Melopeea muzicală încetează.)

DANTE

Şi acum, Dona Rafaela, cred că nu mai eşti îngrijită despre mine, căci ai văzut şi ai auzit, şi ştii acum că n-am rămas singur*

DUCESA

Am văzut şi am auzit, dumnezeiescule magistre, dar...

DANTE

Vorbeşte.

DUCESA

O teamă e în mine.

DANIE

Care?

DUCESA

Tremur să ţi-o destăinuiesc — şi trebuie. Ce cuvinte să găsesc însă?... Un om care ca tine a suferit atît — a putut — cine ştie? Omul e slab şi suferinţa ne-ndurătoare... Sfîntă Treime! *(se închină)* goneşte din mine un asemenea gînd... a putut.

DANTE

Ei bine?

DUCESA

A putut... Tu ştii ca şi mine că necuratul stă la pîndă... *(Se închină cu evlavie.)* Dumnezeule! Nu-1 mai răbda să ispitească pe oameni... căci — răspunde-mi: Fiinţe sunt acestea, sau păreri?... *(Cu spaimă.)* Umbre? Năluci? Iazme ale vreunei vraje? *(Mişcare a lui Dante.)* Ştiu: eşti dreptcredincios şi dacă Dumnezeu ţi-a dat aşa de grele necazuri, ţi le-a măsurat după puteri. Puterile însă au margini şi ele au putut să te părăsească în vreo clipă. Apoi, nu eşti tu şi singurul om care s-a coborît în Iad?

DANTE

înţeleg... O! şi nu mă miră că inima omenească, precum ai zis-o singură, e slabă — nu mă miră că te-au turburat spăimîntătoarele gînduri... Dar, Madonă, priveşte-mă în faţă — în numele Tatălui, al Fiului şi al Sfîntului Duh, fac cruce şi spun că dacă vrajă este împrejurul meu, ea este a curăţeniei sufletului meu şi a puterei lui Dumnezeu. El n-a vrut să mă lase niciodată singur. Pribeag, batjocorit, neluat

în seamă de marii acestui pămînt — flămînd adesea — da: Madonă ! flămînd! — jefuit de avutul meu şi înstrăinat de copiii mei — singur! — ştii ce va să zică *singur,* Madonă ? El a sădit puterea lui în mine şi m-a înfăşurat apoi cu dînsa. Oaste cerească este cea care mă înconjoară. Prin cei care mă înconjoară am pus stavilă Iadului, care se azvîrlea asupră-mi. Gonit dintre oameni, am trăit printre îngeri. Copiii mei, cei cu totul ai mei, închipuirile! — căci au fost zămisliţi numai şi numai din gîndul meu — m-au mîngîiat de lipsa celorlalţi. Şi aceste închipuiri, Madonă! O! Ele mi-au dat şi putere şi avere. Am trăit şi pe una şi pe alta printr-însele şi le-am văzut aci ticăloşia, aci zădărnicia. în vis şi în cer am trăit, Madonă, iar patria mea poate să-mi țină porțile închise. Necazurile m-au oțelit şi sufletul meu s-a făcut de diamant. Ce m-ar mai atinge? Pe acestea *(gest arătînd Nălucile),* pe care mi le-am smuls din suflet — ființe pentru mine, năluci pentru cei mulți — dar pe care — orice ar fi ele — le am totdauna în preajmă, sunt totdauna cu mine, nu mi le poate răpi nimini. Nici moartea. Le voi lua cu mine cînd mă voi duce. Sau nu: ele trăind prin mine, mă vor urma singure... *(Se aşază pe laviță cu capul în mîini iar peste puțin se ridică din nou şi reia cu înfrigurare.)...* Căci sunt cel pe care Virgiliu, cînd l-a văzut singur — Virgiliu şi împreună cu el alți patru înalți magistri ai cîntecului şi anume: Omer — poetul rege, Horațiu, satiricul, Ovidiu, al treilea, şi împreună cu el Lucaniu — l-au luat între dînşii şi l-au primit pe el, al şaselea, în rîndurile lor... Şi deci eu fiind acesta, Madonă, mai au oamenii vreo putere asupră-mi? Şi iar, fiind cel care spusei, ar fi de crezut ca eu singur să fac pasul care să mă prăvălească pe veci de pe dumnezeieştile înălțimi şi să mă arunce ca pe un mîrşav Iadului? Puterea lui Dumnezeu e prin urmare cea care se află împrejurul meu şi poți s-o spui şi trimisului Florenței...

DUCESA

Dar...

(Muzică în surdină.)

SIMȚIREA LUI DANTE

Ştiut să fie de oricine
Că Dumnezeu cînd e cu tine
Mai mare eşti chiar decît regii
Căci voia lui e legea-legii.

SECOLII

(cor)

Ştiut să fie de oricine.

MUZELE

(cor)

Ce zeii vor e legea-legii.

GÎNDUL şi SIMȚIREA LUI DANTE

E legea-legii, legea-legii.

DUCESA

E aşa — cu toate astea, Dante, voința lui Dumnezeu este poate.

DANTE

Nu-mi lua puterea. Tu singură m-ai dăruit cu ea din nou.

DONA RAFAELA

Eu?

DANTE

Da — căci cu puțin înainte de-a te arăta — nu-ți pot ascunde că mă simțeam cu totul bolnav, mai bolnav chiar decît fusesem pînă aci. Blestematele friguri ale Maremelor crescuseră. Sufletul meu însuşi — istovit — Şovaia... Nu mă îndoiam de dreptatea lui Dumnezeu dar începusem să mă îndoiesc de a mea şi, vai! pînă şi de dumnezeirea ce mi se revarsă din suflet pe buze. Şi gîndindu-mă la cel care fusesem, îmi ziceam că nu mi-am trăit viaița ca oamenii şi că trebuia să fiu [ca] ei

de vreme ce eram om, că am supărat poate pe Dumnezeu prin aceasta...

DUCESA

O! Dante! Dar stă în puterea ta să faci altfel? Eşti tu om ca ceilalţi?

DANTE

Nu. Nu. Mă vedeam însă bătrîn, în pragul mormîntului.

DONA RAFAELA

O! O!

DANTE

Mă gîndeam la copiii mei, bieţii! Le-am făcut poate rău fără să vreau, n-am fost pentru ei, poate, cel care ar fi trebuit...

DUCESA

Nimeni nu poate să iasă din voia liii Dumnezeu şi el ne-a făcut pe fiecare în felul cum suntem, pentru ca scopurile lui, necunoscute nouă, să fie atinse.

DANTE

E tocmai ce mi-am zis şi eu după ce te-am revăzut; şi mi s-a ridicat ca o piatră de pe inimă, reaflîndu-mă pe mine. Da: nimic nu se petrece, nici în cer, nici pe pămînt, decît ca să ducă spre bine. Da: ne socotim năpăstuiţi fiindcă nu credem în eternitatea vieţei şi ne-o închipuim sfîrşită pentru noi odată cu acest corp trecător. însă nu este astfel: — nu — *(pauză)*. Şi iată că m-am făcut bine — cu totul bine. *(Face cîţiva paşi şovăitori.)* Atît de bine, vezi? încît voi pleca diseară, părăsind adăpostul pe care mi l-ai dat ca o soră, ca o sfîntă.

DUCESA

Să pleci?... Dar unde şi de ce?

DANTE

Unde mă va călăuzi Dumnezeu. El e totdauna lîngă mine. De ce? O, preacurat suflet, Madonă, nu-mi mai ascunde în zadar că soţul tău soseşte diseară sau mîine...

DUCESA

Sosirea lui însă...

DANTE

Ştiu tot. El este o inimă frumoasă, a fost bun cu mine, o ştiu, dar şi trei sute de mii de scuzi sunt frumoşi şi buni. Florenţa nu i-ar mai înapoia unul dacă palatul şi puterea lui, ilustrul nume al marchizului, ar urma să mă ocrotească.

DUCESA
(cu dejnădejde)

Ştii! Ştii! însă cine ţi-a spus?

DANTE

Chiar cei cari nu mai sunt aci.

DONA RAFAELA

Mişeii.

DANTE

Sunt oameni.

DUCESA

Nu. Sunt nedemni de acest nume.

DANTE

Oameni! Oameni!

DUCESA
/luîndu-i mîna)

Dar mîna îţi arde?... Nu trebuie, nu poţi să pleci astfel.

DANTE

Va fi după voia lui Dumnezeu.

DUCESA

(punîndu-i mîna pe frunte)

Dar fruntea ta este de foc... Nu, nu poți să pleci astfel.

DANTE

Sunt bine.

DUCESA

Dumnezeule! Pedepsește-i!

DANTE

Și apoi mai uiți altc&va: capul meu nu este el pus la preț? Și nu m-au osîndit ei, uiți și asta, să fiu ars de viu? Și nu mi s-a dat această osîndă fiindcă am destăinuit numele celor care se află în flăcările Gheenei sau sub ninsoarea albă și moale a nestinsului jar? Uiți și asta, Madonă, uiți!

SCENA V-a

ACEIAȘI, UN SERVITOR, ABATELE, COPILUL DONEI RAFAELA

DUCESA

(către servitor)

A! Bepo...

BEPO

Madonă!

DUCESA

Văd că abia îți tragi sufletul... Ce s-a întîmplat, bătrînule și credinciosule Bepo?

BEPO

Stăpînă, tot orașul e în fierbere. Se pregătește ca o răscoală... Vorbe aleargă multe prin mulțime... Florența ar fi pe cale să-și închidă porțile pentru mărfurile noastre... Nemulțumirea crește printre negutători și pentru oamenii din portul pe care Ravenna îl întreține asupra mărei... în sfîrșit, ce să vă mai spun? Ei aruncă toată vina în socoteala seniorului Dante.

DUCESA

Bepo, taci!

DANTE

Lasă-1 să vorbească, Madonă. Și așa și altminterea tot părăsesc Ravenna diseară.

DUCESA

(către Bepo)

Dar de unde s-au răspîndit acele vorbe?

DANTE

Tinerii care au plecat de aci își răzbună.

ABATELE

(intrînd)

Madonă ! Mă întorc din oraș și... *(Zărind pe Bepo.)* Dar văd că Bepo — care era și el pe-acolo — mi-a luat înainte. El îți va fi spus...

DUCESA

Da. Știrea e...

(Bepo iese.)

COPILUL DUCESEI

(14 ani)

Știre... Ei! mamă, dar îți aduc și eu una — bună — foarte bună. Un călăreț a sosit în goană mare. Tatăl meu și cu ai săi îl urmează. Ei vin mai încet, căci drumurile sunt foarte grele pentru roate, dar la apusul soarelui, sau cel mai tîrziu la răsăritul lunei, vor fi la porțile orașului.

DUCESA

(Mimică — ridică fără voce mîinile în sus.)

DANTE

(cu linişte mîngîie buclele copilului)

Sosească cu bine, copilul meu.

SCENA VI-a

ACEIAŞI, BEPO, DOI FII AI LUI DANTE, O FIICĂ A LUI, CĂLUGĂRIŢĂ

BEPO

(oiergînd)

De necrezut, şi cu toate astea...

DUCESA

Ce mai este?

BEPO

Să vedeţi: nişte seniori din Ravenna au scris unor prieteni ai lor din Florenţa că înaltul poet este greu bolnav...

DUCESA

Şi?

BEPO

Şi s-a aflat.

ABATELE

A!

DUCESA

Dar explică-te odată...

BEPO

O vor face chiar ei... căci... sosesc...

DONA RAFAELA

Din ce în ce nu pricep. Ţi-ai pierdut capul.

BEPO

Deloc. Căci iată-i. Au şi urcat scara şi le aud păsurile... Sunt chiar ei... Ei, cei doi fii ai seniorelui Alighieri şi o fiică a lui, călugăriţă într-o sfîntă mînăştire...

DANTE

Ei!!

Doi FII AI LUI DANTE

(intrînd)

Da, noi, tată.

DANTE

(cu extaz)

Copiii mei!

CĂLUGĂRIŢA

(fiică a lui)

Şi eu.

DANTE

Fiica mea!

ÎNTÎIUL FIU

Cîtă fericire..

AL DOILEA FIU

în sfîrşit...

FIICA LUI

Lăudat să fie numele lui Dumnezeu.

DANTE

(îmbrâţişîndu-i)

O! *(Dîndu-se puţin înapoi.)* Iertaţi-mă însă că v-am dat viaţa. Sunt oameni cari sunt prea mult ai lor, ai visului, ai omenirei şi ai cerului pentru ca să mai poată să aibă şi copii, să fie părinţi...

CEI DOI FII

O! Tată!...

FIICA LUI

Tată.

(Şi cîte trei se lasă în genuchi odată cu coborîrea cortinei.)

ACTUL AL II-LEA

SCENA I

ABATELE, DUCESA

ABATELE

Desigur, e bine că a trecut în camera de alături. Căldura pe care vîntul arzător ce vine dinspre Africa o bate aici e înăbuşitoare.

DUCESA

Dar ce este şi mai bine este că fiii şi fiica lui au sosit...

ABATELE

Au sosit la timp.

DUCESA

Ce vrei să spui prin asta, veneratul meu Abate?

ABATELE

Ei! Madonă! Frigurile Maremelor...

DUCESA

Vai! ar fi prea nedrept — el a cărui viață n-a fost decît chin să n-apuce să se bucure de glorie...

ABATELE

Cu atît mai mult că ea se apropie. Cei mai străluciți seniori ai Romei au început să plătească cu greutatea aurului copii după *Divina Comedie* şi aşteaptă înfrigurați sfîrşitul cîntecului de pe urmă.

DUCESA

Eu credeam că şi acest cîntec, împreună cu întreaga dumnezeiască poemă, e încheiat.

ABATELE

Te-ai înşelat: o notă a poetului scrisă cu chiar mîna lui pe copiile ce i s-au supus spre semnare limpezeşte lucrul: terțetele finale, şi anume şase la număr, nu sunt scrise.

DUCESA'

Să le scrie sau nu, coborîrea lui la Iad şi trecerea prin Purgatoriu, spre a se urca de acolo la Rai, nu rămîne mai puțin o preamărire la care nu s-a atins.

ABATELE

O spun chiar regii şi împărații care l-au citit.

DONA RAFAELA

Şi cînd te gîndeşti că duşmanii îl tăgăduiesc.

ABATELE

Cum vrei ca şerpii să nu muşte şi ca mulțimile să-1 priceapă. Cînd zeii se fac oameni trebuie mai întîi ca corpul lor să dispară pentru ca mulțimile să-1 glorifice.

DUCESA

Mi-am zis-o şi eu. Dar tot mă îngrijeşte ceva... Cei mulți.

ABATELE

Cei mulți sunt prostimea şi niciodată cei proşti n-au hotărît de soarta operelor omeneşti sau de a lumei. Cum îi va fi însă?

DUCESA

Nu pot să ştiu. L-am lăsat cu copiii lui şi... de trei ore nu s-a arătat nici unul din ei — nici chiar fiica lui...

SCENA II-a

ACEIAŞI, CEI DOI FII AI LUI DANTE

UNUL DIN FII

în sfîrşit — doarme — şi sora noastră îl priveghează.

AL DOILEA

Şi doarme liniştit. Frigurile au scăzut şi cu ele exaltarea.

DONA RAFAELA

Dar cu plecarea? Hotărîtu-l-aţi oare, după cum v-am rugat, să nu se mai gîndească la ea?... Soţul meu nu este un cîine.

ABATELE

Duca-1 iubeşte. Pe lîngă asta, Dante el însuşi i-a adus prea multe şi mari servicii pentru ca...

ÎNTÎIUL FIU

Tot ce am obţinut de la el a fost să şi-o amîne pe mîine.

ABATELE

Deocamdată e bine şi atîta...

DUCESA

Căci Ducele, care se napoiază diseară, nu-1 va lăsa să plece.

ÎNTÎIUL FIU

Dar nici tatăl nostru, nici noi, nu vom primi să fini pentru măria-sa cauza a noi supărări. Pînă la deplina lui însănătoşare îl vom conduce la Pâdova.

AL II-lea FIU

Iar tocmai pentru aceasta trebuie să mergem în oraş... — Socotim că o lectică l-ar obosi mai puţin.

DUCESA

Avem aici destule.

î-tîiul FIU

Nu, Madona, ai făcut prea mult pentru tatăl nostru. ..

II-lea FIU

Prea mult, negreşit...

(Ei se înclină şi vor să iasă.)

DUCESA

Cu toate astea...

(Ei se înclină din nou şi ies.)

ABATELE

Au dreptate.

SCENA III-a

ABATELE, DUCESA, BEPO

BEPO

Nu ştiu ce să mai cred de îndrăzneala şi de necuviinţa oamenilor din zilele pe care le trăim.

DUCESA

Aştept să-mi spui despre ce îndrăzneală e vorbă?...

BEPO

Despre a pleavei oraşului şi despre a neguţătorilor care si-au dat mîna cu ea. Ei ameninţă să năvălească

asupra palatului dacă seniorele Dante nu le este predat îndată, pentru ca oraşul Ravenna să nu mai fie expus la represalii din partea Florenţei.

DUCESA

Foarte îndrăzneţi şi cu totul necuviincioşi aceşti oameni. Din fericire că Ducele soseşte diseară cu gentilomii şi oamenii săi de arme, şi el va şti să pună pe fiecare la locul său.

ABATELE

Numai să nu sosească prea tîrziu.

BEPO

Aceasta e şi teama mea. Aprinderea e din ce în ce mai mare. Dar, deocamdată, s-au mulţumit să numească o delegaţiune a ce numesc ei „voinţa obştei" şi ea aşteaptă la porţile palatului să fie introdusă pe lîngă nobila Ducesă, spre a-i notifica...

DUCESA

Mie! — Dar e de necrezut.

ABATELE

Ce vrei, Madonă? Mulţimea e o bestie. E destul uneori s-o asmuţi...

DUCESA

(către Bepo)

Dar cam cine sunt oamenii care năzuiesc să dea ochii cu mine?

BEPO

Sunt cei mai de frunte dintre oamenii de. rînd şi dintre neguţători... E mai întîi un hengher...

DUCESA

Cîtă neruşinare... Un hengher!...

ABATELE

Dobitoc primejdios, Madonă... O ştiu pînă şi cîinii care-1 miros de la o poştă şi deşteaptă cu lătratul lor mahalale întregi.

BEPO

E apoi un cîrciumar care de la vîrsta de 18 ani şi pînă azi, cînd a intrat în al cincizecelea, nu s-a dezbătat o zi...

DUCESA

Cum? Şi cu asemenea oameni să vorbesc eu, Abate?

ABATELE

Dobitoc şi mai primejdios. Madonă. Beţivii sunt totdauna viteji.

BEPO

Mai sunt iar.

ABATELE

Oricine ar fi, trebuiesc primiţi. Nu va fi cine ştie ce osteneală pentru preagraţioasa stăpînă a Ravennei. Te vei urca numai în naltul jeţ şi le vei spune doar atît: „Bine aţi venit, preascumpii mei supuşi" şi vei vedea cum hengherul se va face el cîine, dulău de-ăl de dă din coadă, pe cînd ceilalţi vor îngenuchea ca dinaintea popei cînd li se arată cu sfîntă împărtăşanie.

DUCESA

Fie, atunci. *(Către Bepo.)* Urcă-i pe toţi, Bepo, în sala scaunului domniei noastre. *(Bepo iese.)*

ABATELE

Minunat, Madonă. Văd ca m-ai înţeles... Nu-ţi dezminţi naşterea naltă. O vorbă bună, două, duc în căruţă mai bine ca cei mai vestiţi telegari şi nouă asta ne trebuie... O! pentru cîtăva vreme numai.

DUCESA

Mi se pare însă că să-i înşel în aşa chip nu prea e, - cum să spun? — demn, căci la sosirea soțului meu...

ABATELE

Ce-are a face? Acum vei vorbi dumneata şi atunci va vorbi el. Unde e înşelăciunea? — Aidem, ducesă, aidem... *(îi oferă brațul şi ies.)*

SCENA IV-a

MUZELE, GÎNDUL LUI DANTE
(Melopee muzicală. Muzele apar.)

UNA DINTRE MUZE
(recitativ)

El doarme — doarme liniştit —
în somn nu este suferință,
înalta soartă şi-a-mplinit,
Şi viața nu 1-a biruit.
Purtat prin slăvi e de credință,
Şi doarme, doarme liniştit.

MUZELE
(cor)

înalta soartă şi-a-mplinit.

O ALTĂ MUZĂ
(recitativ)

Mai e, surori, o amînare,
Căci zeii astfel o voiesc:
La preaînalta lui cîntare
Terțete, şase, mai lipsesc.

MUZA EPOPEEI

Pe mine, Muza Epopeei,
Aceste versuri mă privesc:
în ritmul sfînt al melopeei
Le simt că-n mine înfloresc.

MUZA PRECEDENTĂ

Atunci?

MUZA EPOPEEI

întruna priveghindu-1,
Aştept dureri să nu-1 frămînte,
Şi cînd senin îi va fi gîndul
Chiar el în somn să i le cînte.

(Apare Gîndul lui Dante.)

MUZA EPOPEEI
(văzîndu-l)

Dar ce văd? însuşi el s-arată
Mai luminos ca altădată.

MUZELE
(cor)

Mai luminos ca altădată.

GÎNDUL

El, da — căci e furat de-o pace
Ce firea toată i-o preface
Şi ce-1 tot duce spre-o-nălțare
Ce-1 pregăteşte de plecare.

MUZELE
(cor)

Tihnită fie-a lui plecare.

O MUZĂ

Dar răni avînd mereu deschise,
Bun gînd, uşor ai fi putut
înconjurat să-1 laşi de vise.

MUZELE
(cor)

Uşor — uşor ai fi putut
înconjurat să-1 laşi de vise.

GÎNDUL

Şi tocmai astfel am făcut.
El trece-acum dintr-o poiană
De-nvoalte roze de argint
Către lumina diafană
A unui verde labirint.
Cireşu-n cale-i înfloreşte,
Sub'pasul lui lalele cresc —
O adiere-1 răcoreşte
în visul lui dumnezeiesc.

MUZA EPOPEEI

De visu-i dar te foloseşte,
Şi-n somnu-n care e-adîncit,
Ascultă — şi adînc strecoară
Al epopeei'lui sfîrşit
Ce ş-a lui viață o sfîrşeşte
Pentru ca el să nu mai moară.

GÎNDUL

Este-o minune cum robeşti...
Voi face tot ce porunceşti.

MUZELE
(cor)

Strecoară-n somnul lui — strecoară
Al epopeei lui sfîrşit
Şi să-i rămînă-ntipărit
Pentru ca el să nu mai moară.

MUZA EPOPEEI
(apropiîndu-se de Gînd)

Deci iată-1...

(Şoptindu-i lung la ureche.)

Ține-1 minte bine.

GÎNDUL

N-ai grijă... — E de veci în mine

(Gîndul piere.)

O MUZĂ
(mişcare a ei şi ascultînd)

Dar... — Păsuri vin pe neştiute
Şi... *(Melopeea muzicală încetează.)*

MUZELE

Să ne facem nevăzute.

SCENA V-a

FIII LUI DANTE, apoi DANTE şi FIICA LUI

î-tîiul FIU

La urma urmei cinci scuzi pentru doi cai la lectica în care se vor urca tatăl şi sora noastră, cît şi pentru conducător, şi un scud de fiecare cal pentru noi, nu e tocmai scump. De-aici la Padova e un drum şi bătrînul Bepo ne-a îndreptat bine.

AL II-lea FIU

Mult nu e — dar e mult de tot cînd ți-este punga aproape goală. Ah! mare lucru e şi banul! Cît soare şi cîtă putere e în el.

DANTE
(care s-a arătat sprijinit pe fiica lui şi a auzit, cuvintele din urmă)

Nu, copilul meu — copiii mei — soarele şi puterea sunt în suflet — în tinerețe şi în sănătate — într-iii* cuget curat. *(Aşezîndu-se cu greutate pe laviță.)* Nu mai am decît unul din aceste trei bunuri, dar tot am mult. Cu toate aceste, ce frumos era totul în mine şi împrejurul meu, cînd aveam şi pe celelalte două. Oh! tinerețea ! Cum s-a dus ! *(Mică pauză.)* Dar sănătatea ?... Cum m-a lăsat şi ea! Şi cîte puteri sufleteşti nu mi-au dat, sufleteşti şi trupeşti, şi una şi alta! Dar veniți mai aproape de mine, trageți cîte un scaun — aşa! — aşa! Nuv-am văzut de atîta vreme, copiii mei—

(îi mîngîie) — cum vă doream, *(Sărută pe cel mai mare.)* Pe tine... O! cît! *(Sărută pe cel de-al doilea.)* Cît — cît şi pe tine! *(Sărută pe fiica sa.)* Dar pe tine? Aş avea oare grai să-ţi spun?

î-tîiul FIU

Tată, te oboseşti însă...

DANTE

Nu, rău nu-mi fac — bine, da.

II-lea FIU

Oricum... cred...

DANTE

Crede ce-ţi spun eu,— sunt odihnit — vindecat. Venirea voastră a făcut minunea. împărăteşte ca acum n-am dormit de mult — de cînd eram copil — dacă am fost copil vreodată. Gîndiţi-vă: trei ore de somn în şir — şi de somn liniştit, dulce — glumă e asta?, legănat de aripi, sărutat de aripi... O! şi într-un vis pe care nu-1 mai ţiu minte, dar a cărui frumuseţe, a cărui lumină îmi umple încă sufletul... Cuvintele pe care le-am auzit apoi — vai! de ce nu le ştiu? Sunetele lor se deşirau de pe o cordea de aur şi cădeau unele după altele ca nişte mărgăritare, iar armonizîndu-se întocmeau ca un cîntec. O! şi ce cîntec? Al însăşi celor şase terţete de pe urmă ale epopeei mele... în sfîrşit... Ce e de făcut? Sunetele vorbelor nu mi-au rămas în simţire... Mi-a rămas numai ca un parfum al lor... Şi cu toate aceste, ceva îmi spune că ele nu pot să fie stinse de veci — căci s-o ştiţi, copiii mei, cîntecul vine de sus, de la zei. Cum mi s-a dezvelit taina, e greu să vă spun, dar tot o să-ncerc... *(Mîngîie pe unul din copii.)* Chipul tău nu s-a schimbat mult... *(Mîngîie pe celalt.)* O! nici al tău! *(Mîngîie pe fiica sa.)* Al tău şi mai puţin. *(în vremea aceasta copiii lui Dante s-au 'lăsat treptat în genuchi împrejurul lui.)* O să-ncerc dar, deşi e mult de atunci. Ştiu eu cîţi ani aveam? Cincisprezece, şaptesprezece? JPoate mai puţin, dar

peste şaptesprezece, nu — şi... copilărie curată!... într-o noapte m-am deşteptat din somn în hohote de plîns, iar cînd mi-am reluat firea ştiam doar atît: că-mi vorbiseră glasuri dumnezeieşti şi că numai ciuda că nu ţinusem minte spusele lor îmi smulseseră lacrămile. Ce este însă ciudat de tot e că, tîrziu, foarte tîrziu, la începutul vremei cînd începusem să mă duc din cerc în cerc spre locul chinuiţilor de veci şi cînd terţet după terţet se înşiră cu înlesnire sub pana mea, nu ştiu de ce-mi veni gîndul că nu le scriu eu — care să fie acest mister, copiii mei? şi că vorbele ce izvorau de sub pana mea, şi ca de la sine meşteşugite în versuri, mi-ar fi suflate de altcineva în auz — de un altcineva care nu eram eu, dar care putea prea bine să fie cel din visul meu de odinioară — chiar el — chiar el care mi le înnoia în minte şi.că...

ÎNTÎIUL FIU

Cum te oboseşti, tată.

DANTE

Deloc. Dacă vă spun că sunt vindecat. Dar să vorbim de voi — de muma voastră — de Gemma Donaţi" pe care aţi făcut bine că aţi iubit-o şi aţi respectat-o. Cele care s-au petrecut între noi nu vă priveau. Gemma a fost o femeie cum sunt puţine: demnă şi de iubire şi de respect. Putea ea însă să mă înţeleagă? Eram însurat cu alta — cu o nălucă... Eu am fost vinovatul. Şi poate nici eu: nimini nu poate să fie decît ce este. Ea, ce-a fost — eu, ce sunt...

FIICA LUI

(mîngîindu-l)

Destul, tată, te rog.

ÎNTÎIUL FIU

Ţi s-a aprins din nou obrazul.

AL II-lea

Şi mîna îţi arde iar...

DANTE..

Bine. Mă liniştesc. Cît despre sănătos — uitați-vă la mine... *(Se scoalăfărăşovăire.)*(Iată: slăbiciunea mi s-a dus... Nu mai sunt înfriguratul pe care l-ați găsit. *(Dante se mişcă în timpul acesta cu siguranță printre copiii lui: El se duce apoi spre colonada ce dă spre mare.)* Puteți, prin urmare, să nu mai aveți teamă. Vedeți singuri: nevoie n-am de sprijin. Puterile mi s-au întors. *(Se opreşte lîngă^ coloane uitîndu-se spre mare. Efect de lumină roşie.)* în ce glorie apune! Şi ce frumoasă e marea — viața! Şi cum amîndouă au să se ducă odată cu el, să se înece în întunerec, să nu mai fie. Da. Dar şi cum are să renască şi el şi totul — mîine. Ați auzit, copiii mei — mîine! Căci orice azi are un mîine — îl are, să n-o uitați. *(în extaz.)* Marea! Soarele! Viața! *(Cu linişte, către copiii lui.)* Ei! vă mai îndoiți acum că nu sunt bine? Nu m-ați însănătoşit numai, ci m-ați întinerit. *(Se plimbă cu păsuri mari.)...* Ce vreți mai mult? Şi acum am să vă rog şi eu ceva. *(Se aude un sunet de clopot ce cheamă la masă.)* Tocmai la asta mă gîndeam: clopotul cheamă la masă. O mulțumire, o mare mulțumire faceți-mi-o... Voi sunteți obosiți, veniți de pe drum, zdruncinați de emoțiuni... duceți-vă fără grijă la masă — fără nici una. Mai e în sfîrşit şi altceva şi am să v-o mărturisesc: voi să mă reculeg — să rămîn singur — aşa sunt poeții, da — duceți-vă — fără, fără nici o grijă *(îi duce binişor spre galerie).* O voiesc — sunt bine — cu totul. *(După ce dispar.)* Singur încă o dată *(ducîndu-se spre colonada din dreapta)* în fața mărei, a soarelui, a cerului.

SCENA VI-a

DANTE, UMBRA BEA TRICEI

BEATRICE

(apârînd în stînga lui)

Soarele acesta, Dante, marea dinaintea cărei te afli şi ce e aşa de frumoasă, cerul spre care ridici ochii şi ce-ți pare aşa de dulce şi de adînc, ce te farmecă atît, nu sunt, iubitul meu, decît umbre searbăde pe lîngă frumusețile neînchipuite pe care le văd alți ochi — pe care eu — din lumea mea — le văd — ce sunt în mine — şi pe care le vei vedea şi tu — ce vor fi şi în tine.

DANTE

(deşteptîndu-se ca dintr-un vis)

O! Beatrice — tu?

BEATRICE

Eu — da — totdauna eu — eu care nu mai sunt şi care tocmai pentru aceasta sunt, căci nu trăiesc oare acum în tine, mai mult ca oricînd?

DANTE

Nu, Beatrice, tu ai fi fost aceeaşi pentru mine chiar dacă ai fi rămas printre ființele pămînteşti — mai mult poate!...

BEATRICE

Nu, preaiubitul meu, nici eu, nici vreo altă femeie n-am fi fost pentru Dante decît ce-a fost soția lui — una sau mai multe alte Gemma Donați. Nimic mai mult — nimic mai mult — mai puțin poate...

DANTE

Nu, preaiubita mea, tu n-ai fi fost o Gemma Donați.

BEATRICE

Aş fi fost o femeie ca toate — iar dacă nu ca toate — o făptură supusă tutulor legilor vieței pămînteşti. Trecerea unui nor pe cer,— ploaia, căldura, frigul, dorințele, ispitele,—mai puțin de atîta — un zgomot, un sunet prea ascuțit sau prea aspru mi s-ar fi răsfrînt în suflet ca într-o oglindă, mi l-ar fi întunecat, m-ar fi făcut poate rea, posacă, cicălitoare — şi ce-aş mai fi fost eu atunci pentru tine? Şi, iar, chiar dacă aş fi urmat să te iubesc, aş mai fi fost iubită de tine?

DANTE

Te-aş fi iubit şi atunci, Beatrice, ţi-o jur.

BEATRICE

I-ai mai jurat şi Gemmei Donaţi. Dar eu nu m-am mîhnit — căci ceva în mine îmi spunea că n-o vei iubi... — O! cum nici pe mine nu m-ai fi iubit — iar pentru ca să fii al meu în eternitate — şi numai al meu — m-am dezbrăcat de haina trupească. Aşa te-am iubit eu, Dante. Căci, afl-o: nu boala m-a doborît. Eu m-am lăsat să mor. Căci trebuie să ştii, preaiubitul meu, ce nu ştiu ceilalţi oameni. Nimini nu moare decît atunci cînd vrea şi nu e om care să nu moară cînd nu mai are dorinţa să trăiască.

DANTE

Dar eu, de ce mai trăiesc încă, Beatrice? Mai este vreo dorinţă în mine?

BEATRICE

Mai este una. Nu ţi-ai sfîrşit poema.

DANTE

E adevărat. *(Meditativ.)* Cele şase terţete...

BEATRICE

Şi pentru aceasta te mai răpeşte soarele pămîntesc, cerul acestei vieţi ce-ţi pare aşa frumos încă, marea...

DANTE

Dar ce vezi tu, Beatrice, în viaţa ta de dincolo de aceasta spre a-mi vorbi mie astfel?

BEATRICE

Un soare ce n-are margini. O lumină ce coprinde în ea nesfîrşitul şi ce e întunerec pentru ochii omeneşti, şi aud un grai ce e tot lumină, şi ce e cîntec şi mîngîi'ere — un grai din care ies toţi fiorii şi toate cugetările şi simţirile omeneşti, iar extazul în care mă duc e al neînchipuitelor plăceri şi pentru el nu e nici timp, nici loc, preaiubitul meu...

DANTE

(sieşi)

O lumină ce e întunerec pentru ochii omeneşti... *(Se duce spre masă — sieşi.)* O lumină ce este şi văzută şi auzită... O lumină ce este grai, cîntec, mîngîiere; din care ies toţi fiorii... *(Către Beatrice.)* Beatrice, mai vorbeste-mi...

BEATRICE

Nu; îţi va spune în curînd gîndul tău însuşi ce mai trebuie să ştii. *(Beatrice dispare.)*

DANTE

Beatrice! Beatrice! *(Se uită împrejur.)* N-o mai văd- *(Se aşază la masă. Meditativ — ia condeiul şi o hîrtie — scrie.)* „Lumină ce"...

SCENA VII-a

DANTE, CEI DOI FII

II-lea FIU

Tată...

î-tîiul

(către Al II-lea)

Pst!

DANTE

(cu condeiul în mînă; cu capul sprijinit în palmă)

„Lumină ce"...

ÎNTÎIUL FIU

(către Al II-lea)

Să ne retragem. îşi scrie terţetele.

ACTUL AL III-LEA

(La ridicarea cortinei, odaia se, întunecă. Soarele este apus. Dante, la masă, cu capul rezemat în palmă, ca în actul precedent. E cu un condei în mîna dreaptă, ridicată în cot. Portalul e mascat ca şi în celelalte acte de paravanul-transparent. Uşa lui e închisă. Deasupra paravanului se văd bolţile şi o parte a stîlpilor şi arcuirilor galeriei. Pînă la scena cu Lucifer, lumina din teatru se micşorează şi ir 'nte de acea scenă, teatrul rămîne cu totul în întunerec, luminîndu-se după acea scenă puţin cîte puţin. în momentul cînd se aprind luminările din sfejnicele de la o parte şi cealaltă a alcovei, teatrul se luminează brusc şi cu desăvîrşire. Cu alte cuvinte, lumina trebuie să urmeze acţiunea.)

SCENA I

DANTE, apoi BEPO

DANTE

(lăsînd să-i scape condeiul din mînă)

Nu găsesc... — Şi mai am de scris tot cele şase terţete. E însă cu putinţă si îmi va rămîne oare epopeea neterminată?

BEPO

(împingînd uşa din paravanul portalului, intră cu cîte un candelabru aprins în fiecare mînă)

Lumină !

DANTE

Mulţumesc. Tocmai de ea am nevoie.

BEPO

(punînd candelabrele pe masă)

în adevăr — s-a cam înnoptat.

DANTE

Nu tocmai.. *(Reluînd condeiul şi făcînd absiracţiime de prezenţa Ini Bepo.)*

...Lumină! *(După un moment, scriind.)*
„Lumină ce prin tine eşti lumină"...

(Ridicînd capul.)

Da: versul acesta merge — oricum — iată unul şi e... — negreşit: e tocmai cel care îmi trebuia.

(Repetîndu-l.)

„Lumină ce prin tine eşti lumină."

BEPO

,A! înălţatul senior scrie iar. Nu prea e bine. S-ar cuveni să se odihnească. I-o va spune şi reverenţa-sa Abatele, care de asemenea a zăcut de frigurile Maremelor — căci iată-1 că vine — şi i-o vor mai spune şi fiii şi fiica sa care îl întovărăşesc — precum şi stăpîna mea, măria-sa Ducesa. *(Se uită spre uşa portalului, pe care a lăsat-o deschisă.)* Cînd am venit cu candelabrele, i-am văzut oprindu-se în fundul galeriei — dar acum vin cu toţii. *(După ce toţi intră, Bepo se înclină şi iese.)*

SCENA II-a

DANTE, DUCESA, FIII şi FIICA LUI DANTE, ABATELE

DUCESA

Cît m-am bucurat aflînd de repedea şi neaşteptata schimbare ivită în starea sănătăţei scumpului meu poet... *(Ducesa se aşază într-un jeţ.)*

ABATELE

Tot aşa m-au lăsat şi pe mine aceste blestemate friguri. Dintr-o dată.

DANTE

(către Ducesă)

îţi cunosc, Madonă, simţirile, şi-ţi mulţumesc din suflet. Ce pot să zic mai mult? Boala pare cu adevărat că a rămas în urmă ca un vis grozav. *(Unul din fiii lui Dante se reazemă de spatele scaunului tatălui său. Abatele ia loc pe un scaun în stînga, în unghiul mesei. Celalt fiu, în picioare la cîţiva paşi înapoi de tatăl său. Călugăriţa, înapoi de Abatele.)*

FIICA LUI DANTE

(ridicînd ochii în sus)

Dumnezeu a ascultat rugăciunile nevrednicei sale roabe. *(Trece lîngă tatăl său, mîngîindu-l pe frunte.)* O! tată!...

DUCESA

Dar Dumnezeu a fost şi mai bun *(către toţi succesiv)*, precum aţi aflat-o şi dv. toţi, adineauri, de la curierul care a sosit din Franţa — precum şi de la cel care a venit aproape în acelaşi timp — din Germania...

ÎNTÎIUL FIU

Da. Şi alteţa-sa Ducesa, şi noi, îţi aducem o mare bucurie. Contele stăpînitor al Provenţei te-a citit — şi el te aşteaptă cu braţele deschise la curtea lui unde din serenisima-i poruncă vei fi dăruit cu un palat şi cu

o însemnată pensiune numai ca să rămîi pe lîngă dînsul — la curtea lui. Tuluza, Bordeaux, Nîmes şi Avignon, Parisul chiar,— acest oraş ceţos şi rece şi totdeodată cu repezi şi înflăcărate porniri — ar vrea să te aibă în mijlocul lor şi să te sărbătorească...

II-lea FIU

Şi mai e şi altceva: preaputernicul împărat al Germaniei. ..

DANTE

Mulţumesc înaltei Ducese şi vă mulţumesc şi vouă, copiii mei. M-aţi bucurat mult cu ea — aceste sunt ştiri glorioase pentru mine — dar nu-mi mai vorbiţi despre ele... *(Pauză.)* Am fost pe-acolo: francezii sunt un popor gentil, dar au un alt suflet ca al meu. M-am simţit totdauna străin printre dînşii oricît de prietenoşi s-au arătat pentru mine, şi'străin am rămas de asemenea oriunde nu m-am aflat printre ai mei. Ce aş căuta eu acum printre alte neamuri?... Ştiu: judecam altfel odinioară... Eram tînăr!... Nu făceam osebire între om şi om, de orice limbă să fi fost, şi între ţară şi ţară. Dar vremea a trecut şi adevărurile mari mi s-au destăinuit şi am aflat astfel că numai văile, cîmpiile şi dealurile 'ţărei mele sunt frumoase. Ei! Pe unde n,am fost şi cîţi prieteni n-am avut şi pe-acolo — prieteni adevăraţi — dar mi-am dat seama destul de iute că nici eu n-am pătruns vreodată în sufletul lor, nici ei în al meu. Lăsaţi-mă să mor italian.

DUCESA

(ea se scoală şi îngenuchează dinaintea lui Dante care, pe cînd vorbea, s-a ridicat de pe scaun şi a trecut în primul plan. Copiii lui o imitează. Abatele la o parte îşi şterge ochii cu o batistă.)

O! Dante!

COPIII

Tată!

L

DANTE

(urmînd fără declamație)

M-ar acoperi cu aur în alte țări și m-aș simți nenorocit. Fiecare dintre noi n-avem decît o mumă: cea care ne-a plămădit sufletul din al ei și care ne-a dat sîngele ei...

TOȚI CEI DIN GENUCHI

(plîngînd cu hohote conținute)

Da!... Da..,

DANTE

Dar ce e asta? Ducesă... *(îi întinde mîna și o ridică. Către copiii lui.)* Și voi? *(Aceeași mișcare.)* Mulțumiți-le, copiii mei, din parte-mi — nu-i jicniți în simțirea ce mi-arată... Ea îmi e scumpă cu totul —- e măreață. Cred însă că nu mai e nevoie să vă mai spun altceva? Nu e așa?

COPIII LUI DANTE

(succesiv)

Nu-ți vom ieși din vorbă... Ce spui e lege.

DANTE

Cîte trei sunteți demni de mine. *(în mijlocul lor, îi mîngîie.)*

DUCESA

Voi da eu însămi trimișilor răspunsul tău. Le voi spune că...

ABATELE

(către Dante)

Nu te îngriji dar de nimic. Poleială pentru cuvinte avem noi destulă... *(Merge spre a ieși împreună cu Ducesa.)*

DANTE

(către copiii lui)

Dar și voi, copiii mei, puteți să întovărășiți pe nobila Madonă. Adierea mărei e acum nespus de răcoroasă și mă înviorează. Apoi, cînd ați venit, încercam tocmai să scriu și versurile ce...

î-tîiul FIU

Bine, tată. Dacă o voiesti, ne ducem...

FIICA LUI DANTE

Iar mai tîrziu... *(Ies. Dante se reașază la masă și reia condeiul.)*

SCENA 111-a

DANTE, BEATRICE

DANTE

(după cîteva momente reazvîrle condeiul și se scoală)

E de prisos. Clipa prielnică a trecut și... nu știu!... — mă simt din nou turburat. Toate aceste vești... Sosirea copiilor mei... *(Merge spre colonadele dinspre mare.)*

BEATRICE

(apârînd lîngă el)

Te-au zdruncinat și frigurile te reiau.

DANTE

(cu dinții clănțănitori)

Mă reiau... Și le socoteam trecute. *(Flacăra luminărilor fUfîie încoa și încolo suflată de vînt. Tend ele dintre coloane pliciuiesc, draperiile de la alcovă, ce în acest act sunt lăsate, se mișcă.)*

DANTE

(din nou)

Un fior e în aer și în mine. *(Se uită spre mare și pune mîna în formă de strașină deasupra ochilor.)* Se

!regăteşte o vijelie... Ce nori vin!... O! Vîntul!... !1 auzi' cum şuieră, Beatrice?... Şi ce fulgere!... Dar... *(întorcînd ochii spre odaie.)* Mi-e frică!... *(Alergînd încoa şi încolo.)* Mi-e frică!...

BEATRICE

(ajungîndu-l)

Iubitul meu — sunt lîngă tine.

DANTE

(cu ochii aiuriţi)

Simt că aripi negre îmi bat umerii... Peste tot^nu sunt decît aripi negre! Ce se întîmplă? *(Luminările se sting, afară de una. întunerec aproape deplin pe scenă şi în teatru. Marea se aude urlînd.)*

DANTE

(din nou)

Urletele acestea, apoi de unde vin?... De unde?

BEATRICE

E furtuna... Sunt urletele mărei.

DANTE

Dar acest întunerec? Sunt oare în Iad?

BEATRICE

Locul tău nu e acolo. *(Lucifer apare în costum de^ demon şi în acelaşi moment transparentul, ce formează paravan, se luminează de o puternică înflăcărare, dispare, şi prin el se arată Iadul cu demoni şi nagode.)*

LUCIFER

Ba e acolo. Vino ! *(îl apucă de mînă şi îl duce spre portal. Lucifer e urmărit tot timpul cînd de lumini roşii, cînd de lumini verzi. Flăcări intense. Zgomote. Rugiri. Muzică.)*

DANTE

(rezistînd)

Beatrice! Iadul! Mă tîrăşte în el.

BEATRICE

(scoţîndu-şi de la gît un colan cu o mare cruce de briliante)

'Napoi, Satan! Locul lui nu e acolo! *(Satan şi Iadul dispar. Vîntul de afar* se linişteşte. Luna iese dintr-un [nor] şi se vede între coloane. Scena se umple de o lumină albăstrie şi roză. Dante, ca ieşit dintr-un vis, îşi trece mîna pe frunte.)*

DANTE

Ce-a fost? *(După un moment aprinde de la luminarea rămasă aprinsă pe celelalte.)*

BEATRICE

O de pe urmă cercare a Iadului. Te-ai coborît în el împreună cu Virgil, sfidîndu-1, şi el s-a răzbunat, reurcînd o clipă spre tine. L-ai revăzut — însă atîta tot. El n-are nici o putere asupra ta. Linişteşte-te.

SCENA IV-a

ACEIAŞI, MUZELE

(Muzică în surdină.)

MUZA EPOPEII

Linişteşte-te, linişteşte-te.
Să fii ce-ai fost nu înceta
Şi prin credinţă izbăveşte-te —
Putere n-are-asupra ta.

MUZELE

(cor)

Să fii ce-ai fost nu înceta —
Linişteşte-te, linişteşte-te,
Şi prin credinţă izbăveşte-te—
Putere n-are asupra ta —
Linişteşte-te, linişteşte-te.

DANTE

Suave sunt vocile ce cîntă în mine...

BEATRICE

Sunt vocile luminei...

DANTE

(câutînd să-şi amintească)

Ale luminei?... Lumina... *(Mergînd spre masă, aşezîndu-se şi reluînd condeiul. Gîndul, sub înfăţişarea unui înger cu aripi luminoase, apare atunci lîngă el — se apleacă la urechea lui. Dante îi ascultă şoaptele cu condeiul în mînă.)*

DANTE

(din nou)

Da...
„Lumină ce..."
Da. Da. *(Scriind.)*
„Lumină ce prin tine eşti lumină"

(arâtînd cu degetul în sus)

„Lumină ce eternă eşti prin tine,
De-al tău mister ştiinţă ai deplină".

(Către înger.)

Dar mai departe?... Nu întîrzia... spune-mi. *(îngerul îi şopteşte din nou.)*

DANTE

(din nou)

O! e chiar astfel... *(Scriind iute.)* Şi?... *(Scriind din nou — ridicînd peste puţin capul şi rămînînd cu condeiul în mînă.)* Cinci terţete !... — Cinci, în sfîrşit! *(Către înger.)* Urmează însă... Vorbele tale sunt soare şi cer... *(îngerul îi mai şopteşte lung.)*

DANTE

(scriind, către înger)

Ai dreptate... După versurile de sus un altul nici nu s-ar potrivi mai bine ca acesta, —- şi... *(scriind)* ca acestelalte două... şi... şi... *(Aruncă condeiul, cu exploziune.)* Sfîrşită e poema! *(După un moment.)* Dar... Beatrice! De ce te-ai făcut nevăzută? Dă-mi mîna... ajută-mă...

BEATRICE

Sunt aici...

DANTE

(ridicîndu-se cu ajutorul ei)

O slăbiciune... Sfîrşită e poema!... Voi să dorm. *(Beatrice îi dă mîna şi vrea să-l ducă spre laviţă.)*

DANTE

(din nou)

Nu; nu în acea parte *(arâtînd spre alcovă)* — ci — acolo. Aici e prea întunerec — aşa de întunerec încît — nici nu mai văd deloc. *(Beatrice îl duce spre alcovă.)*

DANTE

(din nou şi urcînd o treaptă)

Bine, Beatrice. Ştiu unde mă duci. Mă urci spre lumină... *(Mai urcă o treaptă.)* O, dar cît de greu se urcă spre lumina cea mare — spre culmea ce le întrece pe toate. Nu e aşa, Beatrice?

BEATRICE

. Un pas încă, preaiubitul meu, şi ai atins-o.

DANTE

(urcînd a treia treaptă sprijinit de Beatrice)

îl fac... O! *(Beatrice înlătură perdelele care recad peste ea şi Dante.)*

VOCEA LUI DANTE

Cîtă lumină ! *(Se aud două strigăte ale lui şi surparea corpului pe pat.)* — O! — O! — *(în acel moment se aprind de la sine luminările de ceară din sfejnicelede la intrarea alcovei cît şi întreaga lumină din teatru.)*

SCENA FINALĂ

MUZA EPOPEEI şi CELELALTE OPT
(Muzică.)

MUZA EPOPEEI
(recitativ)

Sfîrşită e poema
Dar moartă e tulpina,
Pe frunte şi-a pus stema—
Acolo e lumina.

MUZELE
(cor)

Pe frunte şi-a pus stema,
Dar moartă e tulpina,
Sfîrşită e poema
Acolo e lumina.

MUZA EPOPEEI

Acolo e lumina,
Sfîrşită e poema.

TEATRU ÎN LIMBA FRANCEZĂ

LE FOU?

COMEDIE DRAMATIQUE
QUATRE ACTES EN PROSE

PERSONNAGES

DORVAL, banquier
M-me DORVAL, sa ierame
GEORGES, leur fils
JEANTET, homme de lettres, ami et camarade de lycee de Dorval
LE DOCTEUR TREFOND, meme amitie et camaraderie
BERTIN, sous-directeur de la Banque Dorval
UN HUISSIER

La scene â Paris.

(La scene repr esenţe un riche cabinet de banquier. Bureau agence de telephones et sonneries electriques. Sur les murs, encombrement de batailles napoleoniennes. Portraits de Vempereur, ă pieds, ă cheval, en medaillons. Busies du meme sur piedestaux et consoles. Haute Colonne Vendome, surmontee de la statuette du grand empereur, dans 1'angle de gauche. Garniture de bureau style empire. Meubles ă Vavenant. Portes, ă droite et ă gauche. Dorval, redingote grise haut boutonnee. Ses traits rappellent ceux de Vempereur. Visage complement rase. Dans Vangle de gauche appareil telephonique. Bibliotheque. Casiers.)

ACTE I-er

SCENE I-ere

DORVAL, JEANTET

DORVAL

(a son bureau)

Oui, mon cher Jeantet, c'est comme je te le dis... Quelques jours encore, et si mes combinaisons ne restent point sur le carreau, ce qu'on en verra de bel-

Ies... New York et ses gratte-ciel — comprends-tu? Le New York du bluff et du pouf, accule enfin, s'e-croulant comme un chateau de cartes.

JEANTET

(legerement gouailleur)

Euh!

DORVAL

Tu doutes?

JEANTET

Non. Tout peut arriver, Dorval, mais...

DORVAL

Voyons — quelles sont tes objections, mon ami?

JEANTET

Oh ! pas tres grandes. Tu joues simplement une trop grosse partie. *(Mouvement de Dorval.)* Je sais: tu es homme â tenir tete â tout. Tu defierais les cieux et la terre que je n'en serais pas etonne. Mais, du moins, es-tu sur de tes amis de la-bas, de tous? De ceux de Paris comme de ceux de Londres? As-tu, ensuite, pense aux defaillances, aux desertions de la derniere heure? Diable! Ce n'est pas une petite affaire que de s'attaquer au pays meme d'ou Tor nous est venu, d'ou il nous vient encore.

DORVAL

Magnifiquement raisonne, mon bon. Seulement, voilâ: Moi, j'ai mon sentiment, et c'est lui qui m'a toujours soutenu, guide. Je lui dois tout et, crois-moi, le sentiment, lui, ne trompe pas. Puis, Jeantet, puis, j'ai mon etoile *(geste),* l'oublies-tu?

JEANTET

Evidemment. Et, la tienne est de premiere grandeur, il n'y a rien â dire... Mais... mais! *(designant le Napoleon de la Colonne Vendome)* celui-la n'avait-il pas la sienne?

DORVAL

Et ne lui a-t-elle pas servi?

JEANTET

Sans que, pour cela, elle puisse mater ses emballements. Prends garde: N'y es-tu point aussi un pen sujet ? Une etoile ? — sans doute — şa compte. Cependant, que fais-tu des nuages? Ne peuvent-ils surgir soudain et courir sus aux cieux de tous les cotes a la fois ? Et qu'en est-il alors des etoiles, — de la tienne — des autres — du soleil lui-meme?

DORVAL

Eh! De la litterature en plein, Monsieur le nouvel Academicien.

JEANTET

Foncierement financiere, tu le reconnaîtras. D'ailleurs, tes agents de New York, t'ont-ils bien renseigne? C'est plus qu'incroyable qu'on vienne â manquer au pays meme des milliardaires d'un stock en or, d'un stock en belles et bonnes especes sonnantes...

DORVAL

Incroyable ou non *(scandant)* — on en man-que-ra.

JEANTET

Amen!

DORVAL

Et la haute finance anglaise refusera – **â** l'instar de la notre — tout concours aux yankees.

JEANTET

J'en ai comme la chair de poule.

DORVAL

C'est la-bas qu'on en grincera des dents. Car, une fois notre supremație economique etablie aux Etats-

Unis, on verrait un peu â fluidiser les immenses richesses qui en resulteront — de Tor â dresser un Himalaya nouveau — en supremație intellectuelle...

JEANTET

Halte-la. Dis plutot: en gueules de canons et en gueules de fusils â vomir la flamme — la mort.

DORVAL

Soit. Et le sang se remettrait â couler, coulerait de toutes parts. Â flots. II monterait, fumant et rouge — par larges ondes bouillonnantes. Mais au-dessus de cette pourpre qui engloutirait â jamais tout un monde — celui des grosses panses erigees en cerveaux, et en cceurs, en âmes! — de la beaute des devouments, de la majeste sainte des grandes morts, — oiseau d'or et d'azur, de flamme, — l'enthousiasme reprendrait corps, et s'en degageant il s'essorerait â l'encontre des eblouissantes aurores que J'avenir reserve â rhomme se rapprochant de l'etre supreme, redevenant — enfin! — Pitie — Bonte — Amour — Dieu.

JEANTET

La belle tirade, et fichtre! frisant de pres le sublime.

DORVAL

Point. Elle n'est que vieille-France, mon ami. Oh! pas moderne du tout — romanesque au possible — rasta meme diraient les jeunes et les vieux Messieurs en papier-mâche du regime en cours. Une semblable realisation, toutefois, serait feconde en merveilles: Des hommes — et par des hommes, ce sont des energies que j'entends, sortiraient de terre, innombrables. La France, elle surtout, se verrait repeuplee de Francais puisque le grand souffle de jadis repasserait sur elle, la ferait revivre. Le patriotisme y redeviendrait saint; les envolees, divines. Et, avec la gent avocassiere qu'on ficherait â l'eau, c'est du sentiment seul qu'on demanderait la vraie et la bonne justice — ce qui d'ailleurs seul peut encore nous sauver — sauver la France — le monde.

JEANTET

Ne te gene pas... Continue !

DORVAL

Et je le fais! Une fois pour toutes, ces verites devaient etre dites. Ris, si tu veux, moque-toi. II n'en est pas moins reel que ce qui tue l'Europe c'est le regime ploutocratique instaure dans chaque pays en regime social. En un mot, l'Europe se meurt d'americanisme. Les Etats actuels? De grandes ou de petites raisons industrielles ou commerciales. La politique qu'on fait?... Celle de debouches â trouver pour chandelles et savons, boîtes â musique, et autres camelotes â ecouler — a imposer... au Grand Turc — au Schah — aux Indo-Chinois... — Ah ! Jeantet [— j'en pleure: La France, notre glorieuse France, une vaste mercerie, — une epicerie geante — un grand magasin du Pont-Neuf — Felix Potin — ou que sais-je?

JEANTET

Imperialiste... alors... et napoieonien?

DORVAL

(trouble)

Tu... tu dis... Jeantet?

JEANTET

Rien qui te doive surprendre. Ce que tu m'as cent fois repete toi-meme. Ne te rappelles-tu done point — la! nos billevesees de Saint-Louis? lorsque nous etions camarades et de classe, et de banc?... — Ne te croyais-tu pas — n'etais-tu pas Napoleon lui-meme, dis? II est vrai que tu l'as fait, depuis, joliment revivre dans tes batailles financieres? Cre nom! Et, combien n'en as-tu pas gagne?

DORVAL

Allons! Allons!

JEANTET

C'est pourtant ainsi. — Comment?... Ces conceptions?... Cette promptitude dans les coups â porter? La clairvoyance de tes jugements? — Puis, cette fortune — la tienne — car, sans t'offenser, un sans-le-sou ne l'etais-tu pas? Tout cela enfin, et d'autres choses encore...

DORVAL

Oh! quant â 9a, positivement, ce sans-le-sou-la, je l'etais et — au bout du compte — tout comme Lui. Pourtant moi, ai-je seulement eu les fameux quatre-vingt-dix centimes qui, â ses heures de detresse, lui constituaient â lui l'ecot de son diner? Tiens! Je me rappelle... *(passant la main sur son front)* la rue, — et le trou... *(Avec explosion.)* Comme si c'etait d'hier !

JEANTET

Te void, neanmoins, â la tete d'une situation formidable.

DORVAL

(negligemment)

Tu crois?

JEANTET

Mince du peu! Ne porte-t-on pas ta fortune — ou, si tu aimes mieux, tes affaires, â trois cent millions au bas mot? Suivent, ensuite, tes domaines. Terres de labour par-ci — forets par-la... Immenses, paraît-il. Et que dire de tes chateaux, de tes villas, de tes installations de houille blanche? Hein? C'est quelque chose, 9a?

DORVAL

(pose napoleonienne)

Bah! Ne parlons-nous pas Napoleon?... Ce n'est done que du Bonaparte d'avant le premier Consulat qu'il pent s'agir, et ce n'est done que lui qui — pour le moment —- se trouve en scene.

JEANTET

(legerement persifleuv)

Merveilleux. Aussi, le pape lui a-t-il decoche son fameux trait...

DORVAL

Je sais. C'est „commediante" qu'il lui a dit. Mais beaucoup plus tard.

(Sonnerie au telephone.)

DORVAL

(apres avoir ecoute)

(A Jeantet.) De Londres. *(Dans Vappareil.)* Exactement. *(Ecoutant.)* Oui. *(Ecoutant.)* Oui. *(Ecoutant.)* Oui. Cablez de suite New York vendre n'importe quel prix — et demander de l'or — ne realiser qu'en or! Faire comprendre — vous saisissez? — que presque toutes nos places sont sous le coup d'une crise de numeraire. *(Ecoutant.)* Eh! bien! Quoi qu'il advienne! *(II depose Vappareil.)*

JEANTET

Ne risques-tu pas trop?

DORVAL

Peut-etre. Que veux-tu, pourtant? Elle est engagee, la lutte — de droite, de gauche, de front — sur toute la ligne. Oh!... et ce n'est pas une lutte, mais bien une bataille. Corps d'armee apres corps d'armee, mes forces ont donne en leur entier... C'est mon „va-tout" que je joue — oui. Pourtant, le numeraire en or de presque toutes leurs banques a deja franchi l'Atlantique, se trouve deja entre nos mains. Est-ce assez formidable? Qu'en penses-tu?

JEANTET

Que c'est plus que monstrueux!

DORVAL

Vraiment?... Et tu me dis cela justement quand nous, nous mourons de leur republique â eux? *(Son-*

nerie dans le telephone. Dorval ecoutant. Dans Vappareil.) Bah! Rien que de l'avant et fichez-moi la paix avec vos craintes! J'en fais mon affaire. *(Ecoutant.)* Quoi? *(Ecoutant.)* Eh ! Mais ce sont les symptomes-mernes que j'attendais. Quoi qu'il en soit, peut-on compter toujours sur les Erdwich? *(Ecoutant.)* Bien. Les Blâckweldt? *(Ecoutant.)* Parfait! Et des Hintherthorn, qu'en dites-vous? *(Ecoutant.)* Qu'attendez-vous, alors? *(Ecoutant.)* Pas possible! Que me contez-vous la?... La Banque de France?... Celle d'Angleterre?... Ah! vous me faites rire. Monde officiel que tout ca. Viendra au secours de personne! Tient en barre numeraire pour eventualites... *(Ecoutant.)* Oui. Sorinez la charge et feu de toutes les batteries. *(Ecoutant.)* Comme vous l'entendrez. Au revoir. *(II depose VappareiL)*

JEANTET

Done?

DORVAL

Nous en sommes au coup de collier, *Alea jacta.* Maintenant, pour le reste...

JEANTET

Ah ! n'ajoute pas un mot... Je le connais ce reste... Une infamie.

DORVAL

(avec ingenuite)

Me serais-je mal explique?

JEANTET

(severe)

Que trop bien, Dorval.

DORVAL

(avec reproche)

Jeantet!

JEANTET

Ruines — desastres — larmes et sang — desespoirs et morts — voilâ le reste dont tu paries.

DORVAL

Oh ! Mais !... Et c'est toi? Toi, un Francais? Un ami? Un savant? qui oses me dire cela? *Oii* sont-elles done passees tes vastes conceptions, et me soutiendras-tu qu'on ne doit croire qu'â l'or et n'honorer que ce metal? Ah! Jeantet! Et, qu'eternellement aussi, l'or ne doit se trouver â suffisance qu'aux mains des pleutres qui le detiennent, et qui n'en forgent avec que les affreuses chaînes de l'esclavage des temps actuels, les chaînes que les goujats et les pieds-plats rivent â coups de maillets redoubles aux chevilles des peuples? **â** celles de tout un avenir en marche? Ah! Jeantet! Ah! Les effondrements que tu prevois lâ-bas te troublent, toi? Toi? Mais oublies-tu que cet or que je veux faire revivre en le projetant par larges et radieuses coulees **â** travers toutes les souffrances et toutes les miseres humaines est actuellement la mare croupissante, le mephitique Acheron qui souffle sur les cinq continents la veulerie et le vice, les avilissements, les decheances, toutes? Pauvre, pauvre ami! Et â la France qu'on essaie de reduire â ne plus etre qu'une marchande â la toilette — oui — et â qui on fait vendre au Cambodge des cuillers en aluminium â six sous la piece — ou de la verroterie pour peuples sauvages — â cette France-lâ — â celle qui etait le tabernacle se portant d'elle-meme â l'encontre de l'avenir, pour etre, parm. les tenebres des nuits, colonne rutilante d'eblouissements, et pendant les tristesses des jours d'epreuves, nuee fulgurante d'eclairs — radieuse d'espoirs — â elle — â cette France-lâ, ne penses-tu pas? D'ailleurs, notre Paris â nous, ne le vois-tu pas parmi les temps proches — ces temps qui galopent droit sur nous. O! mon ami. O! mon frere. O! Monsieur l'Academicien, ce Paris qu'on veut definitivement commercialiser en le ravalant au rang de port de mer, ne le vois-tu point lui se decoupant sur l'azur en port de ciel, et

s'ouvrant, soudain, â tout ce qui vient d'en haut — â tout ce qui vient d'en bas?

JEANTET

Je ne dis pas — je ne dis pas; toutefois — „et ta sceur"? crierait-on des galeries d'un theatre si on venait â t'entendre.

DORVAL

(croisant les bras)

Fi! le vieux cliche! et qui ne prend plus. C'est plutât d'une toute autre direction que partirait ce cri — si on venait â le reediter — arnoins que *(geste)* certains Messieurs des fauteuils d'orchestre ne se decident *(geste)* â monter la-haut.

SCENE **II-eme**

LES M&MES, UN HUISSIER

(L'huissier entre et se tient respectueusement â la porte.)

DORVAL

(ă l'huissier)

Eh bien?

L'HUISSIER

Une audience que Mr. le sous-directeur sollicite.

DORVAL

Ah! mais qu'il entre. *(L'huissier sort. Apres un court instant il rouvre la porte et s'efface devant le sous-directeur.)*

SCENE **III-eme**

LES M&MES, BERTIN

BERTIN

Ma venue est peut-etre...

DORVAL

Du tout. De quoi s'agit-il?

BERTIN

(hesitant)

Je...

DORVAL

Voyons, mon cher Bertin, pariez. Vous savez bien que Mr. Jeantet est comme de la maison. Un autre moi-meme.

BERTIN

Les Wilsohn de Londres...

DORVAL

Bien. Les Wilsohn?

BERTIN

Viennent de faire partir pour New York trente millions en or â l'ordre de Hudtkinsohn and C-ie.

DORVAL

Vous en etes sur?

BERTIN

Oui.

DORVAL

Votre renseignement est de haute, de tres haute portee. *(Legere agitation dans la voix.)* Cablez, mon cher, cablez de suite New York vendre nos „East-Pacific" avec recouvrements en or — court delai, et baisse sur toute la ligne, compris? De toute facon, ces trente millions doivent — â peine debarques — se retrouver entre les mains de notre succursale de Broadway — or pas un moment â perdre — etes-vous completement fixe? Et, vite, vite: la victoire est dans les jambes.

BERTIN

Pourtant...

DORVAL

Bien. C'est dit. *(Le sous-directeur sort.)*

SCENE IV-eme

JEANTET, DORVAL

JEANTET

Cela ne marche done plus?

DORVAL

Bast! Les Wilsohn et les autres ont â qui parler.

JEANTET

Â mon tour de te dire: „pourtant"...

DORVAL

Puisque cela te fait plaisir. *(La porte sentrouvre. M-me Dorval y parait chapeautee.)*

JEANTET

(a Dorval qui range des papiers)

Madame Dorval.

SCENE V-eme

LES M&MES, M-me DORVAL

DORVAL

(levant les yeux)

Ma tres chere.

M-me DORVAL

Mon grand...

DORVAL

(toussotant)

Hum!-

M-me DORVAL

Oui: car ne l'es-tu pas?

DORVAL

Hum! Hum! Enfin?

M-me DORVAL

Une mis ere.

DORVAL

Cinquante mille?

M-me DORVAL

(toux legere)

Euh! Euh!

DORVAL

Plus?

Mme DORVAL

Cent vingt-cinq.

DORVAL

Ah! Cent mille?... Te! Ce n'est pas tout â fait le moment.

M-me DORVAL

D'abord — c'est de cent vingt-cinq mille qu'il s'agit. Pour le reste, peut-etre as-tu raison, et ce n'est pas le moment, comme tu le dis — d'autant plus que toutes mes amies ne parlent que de tes dernieres et malencontreuses operations...

DORVAL

Vraiment? Elles s'en occupent? Les cheres belles!

M-me DORVAL

Vraiment. Ensuite, ce bal qu'il t'a plu de donner jeudi, me semble, pour le moins, deplace.

DORVAL

Par exemple!

M-me DORVAL

Et je cours m'arranger pour le decommander.

DORVAL

(lui tendant un cheque que, pendant ce temps, il a signe)

C'est cent cinquante mille que nous disions, done?

M-me DORVAL

Non. Oui. Au demeurant, plus de cinquante vont filer en plantes, orchidees,-— surprises de toutes sortes. Oh ! ce sera beau — tu verras. II y a, enfin, ma robe— tu n'en as seulement pas l'idee mon tres grand, et Georges seul, notre fils...

DORVAL

Quant â ța — c'est vrai: II s'y connaît lui. Alors?...

M-me DORVAL

Alors, merci, mon tres — tres grand. Bonjour, Mr. Jeantet.

(Elle sort.)

JEANTET

Ton egale par l'envergure.

DORVAL

Oh! ne lesinant guere sur l'argent et rappelant de si pres — devine qui?— au fait, les de Bronte dont elle vient...

JEANTET

(railleur)

Eh! ne le sais-je pas? Frolent de pres les Tascher de la Pagerie. Aussi, un peu de sang noir, je crois. *(Sonnerie telephonique.)*

DORVAL

N'en finiront-ils point? *(Saisissant VappareiL Apres avoir ecoute; dans le porte-voix.)* Malgre l'or expedie? Mais c'est superbe ! *(A Jeantet.)* Un commencement de crise monetaire. *(Dans VappareiL)* Quoi?... Les Milnwood guichets fermes? *(Ecoutant/)* Comment est-ce arrive? Vite, je vous prie, verifiez câblogrammes, faites aussi courir chez Liidshon, Mansfield-Street et, et... *(Ecoutant ă Jeantet.)* — Patatras! Patatras! — *(Dans VappareiL)* Exigez paiement. Tenez-moi au courant!

JEANTET

Est-ce un Austerlitz?

DORVAL

(hs yeux dans le vague)

Un Austerlitz?... Un... Je l'imagine. Cependant *(il se leve et se passe la main sur les yeux)* la brume m'empeche de m'y reconnaître... *(Se campant devant un tableau de bataille avec une voix de reve.)* Rien que des couleurs neutres... Regarde, Jeantet: L'aube pointe â peine... — Si c'est un Austerlitz? *(II se passe la main sur le front et recule de quelques pas. Ensuite, declenchement du bras droit dans un geste napoleonien et designant la bataille.)* Mais, oui, e'en est un. Le soleil est la — derriere ces montagnes — dans cette brume — et ses fleches qu'il s'apprete â darder — qu'il darde — vont bientot en percer â jour l'opacite. Regarde — vois! La — au fond. Oh! comme tout s'eclaire. Et la mitraille, la mitraille d'or qui gronde, qui vole,— qui roule... — Oh!... si ce n'est pas un Austerlitz que pourrait-ce alors etre? Regarde — vois: N'en est-ce pas le soleil et —mais... *(Dans la coulisse les voix de Georges Dorval et du Docteur Trefond.)*

LA VOIX DE GEORGES DORVAL

Vous me direz peut-etre que la caisse n'est pas bonne...

LA VOIX DU DOCTEUR TREFOND

Oh! excellente celle de votre pere.

DORVAL

(se reveillant comme d'un râve)

Tiens! C'est...

JEANTET

Tu en reviens, enfin...

DORVAL

Mon fils, je crois.

SCENE **VI-eme**

LES M&MES, ***en plus*** *GEORGES DORVAL* ***et*** *LE DOCTEUR TREFOND*

LE DOCTEUR TREFOND

Et ce cher Docteur Trefond avec.

DORVAL

Bonjour â tous deux et — amenez-vous un peu plus pres, mes tres chers — surtout toi, Georges. *(lis se donnent la main) ă Georges.)* De si grand matin? Diantre!

GEORGES

(embarrasse)

Que veux-tu? D'ailleurs, je n'ai pas ferme i'ceil de la nuit. Une guigne du diable!

LE DOCTEUR TREFOND

Et une vie qui n'est pas â continuer — ce que je lui disais tout â l'heure...

DORVAL

(ă Georges)

Et?... *(Legerement ironique.)* Un cheque?

GEORGES

Ma foi, je...

DORVAL

Combien?

GEORGES

Quatre-vingt-mille.

DORVAL

Fichtre! Aises â prononcer les chiffres.

GEORGES

Je... — Eh ! que le diable emporte cercles et cartes.

DORVAL

Enfin! Ne te monte pas les sangs. *(Lui tendant le cheque qu'il a signe.)* Et, que je t'embrasse.

GEORGES

Au revoir. *(II sort.)*

JEANTET

Charmant.

TREFOND

Mieux encore... Heu! Ravissant. *(A Dorval, mi-comique.)* Un cheque?

DORVAL

Et, moi, Trefond, moi — fais-je autre chose que jouer?

TREFOND

O! Toi?... — Tu joues de bonheur.

DORVAL

Qui sait?

TREFOND

Moi, parbleu. Jeantet, aussi, je le suppose. Puis, tout le monde. Et, toi — surtout. Quand â la sante — je la presume bonne.

r

JEANTET

Et tu ne fais pas erreur. Bonne â jeter avec des arches de pont jusqu'aux etoiles.

TREFOND

(platsantant)

Done rien â faire par ici. Presse - â ne savoir qui entendre. M'en vais. Voulu seulement vous voir en passant. Â tantot, mes amis.

DORVAL

Â tantot.

JEANTET

(ă Trefond)

Je voudrais... He! Trefond...

TREFOND

Pas temps. Plus tard. Bonjour. *(II sort. Coup de telephone.)*

DORVAL

(courant ă Vappareil)

(A Jeantet.) Du nouveau sans doute. *(Ecoutant.)* Hourrah! Hourrah! *(Dans VappareiL)* Faites. *(Ecoutant.)* Oui. *(Ecoutant.)* Point d'hesitation. *(Ecoutant.)* Oui. *(Ecoutant.)* Oui. *(Deposant Vappareil, ă Jeantet.)* Mon ami — mon excellent Jeantet! Deux — quatre — cinq guichets de banques fermes la-bas. La bataille. Le krack!— Austerlitz! — Elle est gagnee, la bataille. lis ne payent plus. On ne paie plus. Fichus leurs soidisant rois de Tor. Et tout — tout nous appartient, desormais: Mines — railways — forets-vierges — gratte-ciel. Tout. Et Napoleon? reponds: [ne] le suis-je done pas puisque je la gagne la bataille? — et que, Lui — l'empereur — il est la *(geste)* sous mon front — et la *(geste)* dans mon cceur. Ah! Ah! *(II se jette dans les bras de Jeantet.)* Austerlitz! Austerlitz!

(RIDEAU)

DEUXlfiME ACTE

(Meme decor.)

SCENE I-ere

JEANTET, TREFOND

JEANTET

Oui, cher ami; oui, Trefond — voilâ: c'est, pourtant, inquietant, 9a...

TREFOND

La bonne blague! Inquietant? Et pourquoi, s'il te plaît? Le connaissons-nous d'hier? Un peu trop de lyrisme, peut-etre — je te l'accorde — mais c'est tout. Qu'il se croie un peu Bonaparte et beaucoup Napoleon, qu'est-ce que cela peut faire? Que savons-nous, au surplus, de la mort, de la vie, de 1'eternei retour des choses?

JEANTET

Et la limite? N'en faut-il point une en tout? Or, il me semble...

TREFOND

Que 9a se corse?

JEANTET

Mon Dieu, oui. Enfin, je te dirai aussi, qu'en de certains milieux, et je suis â me demander depuis pres d'une semaine qui en a pu ebruiter — comment m'exprimerais-je? — samarotte — enfin — enfin toujours est-il que les racontars ont fait leur chemin, et qu'on en jase joliment.

TREFOND

Apres?

JEANTET

Et qu'on ne fait qu'y plaindre sa femme. „Cette pauvre Madame Dorval" par-ci, „cette vraiment malheureuse Madame Dorval" par-lâ — „une de Bronte !" pensez done !

TREFOND

Assez curieux ce que tu me signales la. Et j'y vois la main des ennemis de Dorval. Mais laissons dire: lis en seront pour leur courte honte. Ce ne sont point de pareils bruits qui pourront jamais ebranler un credit comme le sien — lui nuine; et nous, qui savons â quoi nous en tenir sur lui, depuis qu'on n'etait que des potaches, fichons-nous-en — et en plein! Sang Dieu! Qu'il fasse done son grand empereur tant qu'il voudra — pourvu que ses caisses se remplissent. C'est le principal — n'est-ce pas?

JEANTET

Alors?

TREFOND

Quoi?... Eh! Eh! Indiscutablement, certains de mes confreres — et pour ne pas le cacher — presque tous...

JEANTET

Complete ton idee...

TREFOND

Le tiendraient, parfois, pour un fou, delivreraient en toute paix de conscience le fameux verdict.

JEANTET

Tandis que toi?

TREFOND

Moi? Fiche-moi la paix. Que veux-tu que je te dise? En sais-je plus que le premier venu? La question n'est pas la: regarde-moi, plutot, cette fortune — la sienne — insensee si tu veux — et demande-toi: est-elle l'ceuvre d'un fou, elle? Et, faut-il, par consequent, que moi, moi qui suis un fou reel, et combien plus que lui — ne fais pas l'etonne — cela est, puisque je crois â la science — faut-il que je te demande â toi, qui en es un autre — parfaitement — puisque tu crois â la gloire, â l'immortalite: — ou finit la sagesse — ou commence la folie?

JEANTET

Ainsi — point lieu de s'inquieter?

TREFOND

Finaud! C'est la que tu voulais en venir? Je t'y attendais.

JEANTET

Mon amitie pour lui...

TREFOND

Ou laisses-tu la mienne?

JEANTET

Sont toutes deux immenses. Conclusion?

TREFOND

Aucune. Que d'autres aient sa folie. Et qu'ils gagnent de 1'argent — beaucoup d'argent — autant que lui. Pour ce qui regarde Dorval — son genie — et il est incontestable — je dirais inoui si...

JEANTET

II m'effraye, ce genie-la.

TREFOND

Le guidera. Sa double personnalite etonne — evidemment. Mais on n'y peut rien. La science elle-meme n'a pu y voir clair. Ce sont des profondeurs dans lesquelles il est inutile de descendre. Voici, d'ailleurs, ma pensee en son entier, sur notre ami qui,— tout Dorval qu'il est — enfant de la balle ou sait-on d'ou et comment sorti, et par qui mis au lycee — est — ne te cabres pas — au physique comme au moral — 1'ogre — mais, tu sais? — le vrai — celui de Corse tout crache.

JEANTET

Voudrais-tu dire..

SCENE II-eme

LES MEMES, M-me DORVAL

M-me DORVAL

(saluant)

Messieurs... — mon mari?

TREFOND

(saluant)

Madame...

JEANTET

Pas rentre.

M-me DORVAL

(de mauvaise grace)

Et ou peut-il passer son temps? Vous devez le savoir, vous qui etes, en quelque sorte, ses inseparables.

JEANTET

Mais, Madame, je crois qu'en ce moment il se multiplie.

M-me DORVAL

Autour de la Bourse?

JEANTET

Et dans les Banques.

M-me DORVAL

Un beau metier qu'il fait.

TREFOND

De mauvaise humeur ce matin, chere Madame?

M-me DORVAL

On le serait â moins, Docteur. On dit, partout, qu'il est en train de perdre sa fortune.

JEANTET

La verite est qu'on enrage de le voir au moment d'en gagner une autre.

M-me DORVAL

Ou de voir passer en buee l'ancienne. Que ne lui donnez-vous de bons conseils? Mais je dois vous quitter. Au revoir, Messieurs... Et... amusez-vous bien â 1'attendre. *(Elle sort.)*

SCENE III-eme

JEANTET, TREFOND

JEANTET

Charmante!

TREFOND

Et, de plus, genre !

JEANTET

Une de Rouilly de Trevekerdrek-de-Berth-Colon-et-Bronte.

TREFOND

Tant que ga?

JEANTET

Ne le savais-tu pas?

TREFOND

Si. Ensuite, Dorval ne me l'aurait pas laisse ignorer. Au fond, c'est son etat-civil â lui que la noble Madame.

JEANTET

Une jolie epigramme que tu viens de lui decocher. Tres injuste, oourtant. Madame Dorval n'est que la raison sociale de notre ami.

TREFOND

Je n'ai pas dit autre chose.

JEANTET

Et ce qu'elle emplit ses roturiers salons de dues et de duchesses — voire meme de princes du sang des dieux.

TREFOND

Qu'il tire amplement de la debine.

SCENE IV-eme

LES M&MES, DORVAL

DORVAL

(preoccupe — ne les voyant pas, et tenant un journal ă la main qu'il lit a haute voix)

„Le cours des valeurs americaines remonte malgre la panique des derniers jours. Les deux grandes banques — celle de France et celle d'Angleterre... *(S'interrompant.)* — Tonnerre! *(Se promenant ă pas agites, et les yeux ă terre.)* Est-ce arrive ou non? — tout est la. *(II reprend jebrilement le journal et Vouvre en le froissant. II en parcourt des yeux les colonnes.)* Ah! Officiel. *(II lit.)* Cinq cent millions! Cinq cents! Elle a fait ga — 9a! la Banque de France? Nom de Dieu, de nom de Dieu ! Mais je ne le crois pas — non — et... *(Apercevant Jeantet et Trefond.)* Tiens! Vous etiez-la? Un instant — et je suis â vous, mes amis. *(II appelle dans un telephone lateral.)* Hallo! Hallo! Bourse s'il vous plait. *(A Trefond.)* N'oubliez pas, Trefond, ma fete de jeudi. *(Sonnerie dans VappareiL)* Hallo! Michaud? Mr. Michaud! *(A Trefond.)* Parait que Madame Dorval nous en menage pour ce bal une de surprise ! La Duchesse de Bligneuse que j'ai abordee ce matin au Bois... *(Sonnerie. Saisissant Vappareil et ecoutant.)* A combien „Nord-Sud", prie? *(Ecoutant.)* Hausse? *(Ecoutant.)* Oh! petite difference. Et les „Rand?" *(Ecoutant.)* Un pareil bond? Mais les „Alaskas" — eux? *(Ecoutant.)* Heureusement. *(Ecoutant.)* Pas un moment â perdre alors — main-basse — râfle — razzia sur „Alaskas" — sur toutes valeurs hesitantes. Est-ce entendu? *(Ecoutant.)* Parfait et donnez-moi des nouvelles — cloture. *(II depose Vappareil, avec agitation, et comme faisant abstraction de la presence de Jeantet et de Trefond. Tout en marchant avec des pas saccades au large de son bureau — les mains derriere le dos.)* Y aller, les deux, de leur milliard! Ah! les gueuses ! Me ficher par terre? Dix centaines de millions?. Dix? Qui l'aurait cru? Mais ils ne suffiront point â parer au desastre. D'ailleurs, se releve-t-on du jour au lendemain, et d'une panique semblable? Et,— et pourvu que les Ostermann et les autres... Ah ! — Bertin doit, pourtant, y aller lui-meme â la Bourse — donner de sa personne. *(II agite une clochette.)*

SCENE V-eme

LES M&MES, en plus L'HUISSIER

DORVAL

Faites monter Mr. Bertin. *(L'huissier s'incline et sort) ă Trefond.)* Ainsi — nous elisions?... Les clients? £a va?... Beaucoup de malades?

TREFOND

Couci — couca.

DORVAL

Malheur! Pas d'epidemies? *(A Jeantet.)* Et, toi, Jeantet? Ton discours? Esprit? Saillies? A en revendre, certes? Tres academique, en somme... Pointes par-ci coups d'estoc par-la. *(Sursaut brusqte. Comme ă lui-meme et allant ă son bureau.)* Bougre-de-bougre! *(II cherche dans des papiers.)* Ou ai-je mis ces paperasses?

JEANTET

(a Trefond, a mi-voix)

Incroyable? N'est-ce pas? Rien ne le demonte.

TREFOND

Et, comme l'autre, toujours. Ne sachant qu'interroger, interrogeant â chaque instant... *(Â soi-meme.)* Plus que bizarre. In-con-ce-va-ble!

DORVAL

Vous disiez?

TREFOND

Rien. On causait.

(Berlin, le sous-directeur, entre. Dorval, mu comme par un ressort, court a sa rencontre.)

DORVAL

Vous voici, enfin, Bertin. Cest que nous en sommes au tournant perilleux. J'ai donne ordres Bourse — mais, portez-vous, plutot, en personne, la. Ecoutez — ecoutez! Faire vite, et si „Rand", si „Alaskas", si autres papiers de lâ-bas continuent [â] flancher, mettre la main dessus. Ah! Ah! On verra. Oui, on verra car il en est temps encore. Pour un coup de surprise, e'en est un, c'est vrai; seulement, prevu, archi-prevu, pas peur. Cablez New York mernes ordres. Surtout, pas d'atermoiements. Râfle. Râfle. Rafie. Mon sort, celui de la Banque Dorval — le sort du monde — entre vos mains, mon ami, mon fils.

BERTIN

En mon entier â vous. Comptez sur moi. *(lis se serrent la main avec effusion. Bertin sort.)*

DORVAL

Le brave homme! Le grand coeur!

JEANTET

II te le doit bien — lui qui te doit tout.

DORVAL

Peuh! Jeantet! II ne m'aurait pas connu qu'il eut quand-meme fait son chemin.

JEANTET

Te! Te! Te! *(Sonnerie dans Vappareil. Dorval le saisit. Apres avoir ecoute, dans le porte-voix.)*

DORVAL

Et d'ou le tenez-vous? *(Ecoutant.)* Bien. Mais, est-ce deja fait? *(Ecoutant.)* N'en savez rien? *(Ecoutant.)* Informez-vous. *(II depose en colere Vappareil.)* Cre nom de Dieu! Cela y est.

JEANTET

Qu'arrive-t-il? Te voilâ bouleverse.

DORVAL

Que les Ostermann — eux aussi — sont au moment d'expedier — s'ils ne l'on deja fait — de For aux Milbanck de New York.

TREFOND

Une nouvelle des plus graves que tu nous donnes la.

DORVAL

Un desastre pour moi — si, toutefois, c'est vrai. Car tous, tous suivraient les Ostermann — pas de doute â ce sujet. N—i=ni—fini, mes amis... La debacle— la mort.

SCENE VI-eine

LES M&MES, M-me DORVAL

DORVAL

Ma toute belle...

M-me DORVAL

(d'un ton sec)

Vous voici, enfin. Ce n'est pas malheureux.

DORVAL

(ironiquement galant)

Un cheque?

M-me DORVAL

Cest bien le moment d'en parler.

DORVAL

Je ne te reconnais plus, Madame Dorval.

M-me DORVAL

En effet: me voici bien changee. Ah! les miserables. *(Elle roule un* ***fauteuil*** *et sy laisse choir bras ballants.)* Et comment parer â ce coup? Que faire, mon Dieu?

DORVAL

Mais, enfin?

M-me DORVAL

Non, je ne me serai jamais attendue que moi, une de Bronte! — moi! je sois â ce point bafouee.

TREFOND

Que nous dites-vous, chere Madame?

JEANTET

On se serait permis?...

M-me DORVAL

Et vous le voyez, Messieurs: Mr. Dorval est le seul â qui cela semble naturel, et qui n'en dise rien?

DORVAL

Le moyen de le faire quand tu ne t'expliques pas.

M-me DORVAL

Je ne m'explique pas? Et combien de fois dois-je le repeter — le crier: Bafouee ! — Bafouee ! je Tai ete. Et, par qui encore? Par votre fils, par lui, Monsieur.

DORVAL

Par Georges?

JEANTET

Cela se pourrait-il?

M-me DORVAL

Oui: cela se peut — et c'est ainsi. Par notre fils, par lui-meme; — non, par le votre plutot, car il vous appartient, il est â vous, Mr. Dorval, sachez-le.

DORVAL

Aussi, ma toute belle, l'ai-je pas toujours pris sous mon bonnet?

M-me DORVAL

Oui — et surtout maintenant. Au reste, cela se comprend assez — et Ton voit bien que vous etes reellement son pere. Approuvez-le, par consequent — mais, de grace, plus de bal: m'en voici debarrassee.

DORVAL

Plus de bal? Et d'une autre â present! Mais, pourquoi „plus de bal", s'il vous plait?

M-me DORVAL

De mieux en mieux. Voudriez-vous, peut-etre, que j y paraisse nuer

DORVAL

Au fait — bien que je n'y voie que du feu — pourquoi pas? M-me Tallien l'a bien fait.

M-me DORVAL
(levant les bras)

Toujours le meme! Vous oubliez â qui vous pariez! Et vous voici, de plus, faisant cause commune avec la creature â qui, mon fils, le fruit de vos entrailles...

DORVAL

Ah! quant â ga, non.

M-me DORVAL

Car, vous le savez, c'est lui, lui seul qui etait dans le secret de ma robe; — c'est done naturel qu'il l'ait livre â cette... et qu'il m'a ete donne de lui en voir une de presque semblable au corps, et, devinez ou, je vous prie? — au Grand-Opera — pas ailleurs — au grrand, grrrand, grrrand-Opera.

DORVAL

Voyons, calme-toi! Ouf ! Je commence â m'y reconnaître.

JEANTET

Madame...

TREFOND

Mais, sans doute. La toilette en question n'est pluş sortable pour Madame.

M-me DORVAL

N'est-ce pas? Or, comment d'ici jeudi aurai-je une robe? En deux jours? Non — mille fois non — prenez-en votre parti.

DORVAL
(decisif)

Elle doit, pourtant, avoir lieu, notre fete — et plus que jamais, Madame.

M-me DORVAL

Le voudrais-je que cela ne se pourrait pas.

DORVAL

Si. Si. Car voici une idee qui sauverait tout. Sois seulement un peu gentille, et rappelle-toi... N'ai-je point mis dans ta garderobe du chateau de la Breche — ce manoir qui n'est qu'â deux pas de Paris — et â l'occasion d'un bal costume que nous faillîmes y donner — la toilette meme que Marie-Louise — l'altiere imperatrice — porta le jour de son couronnement?

M-me DORVAL

Eh ! bien? Et c'est â une de Bronte que tu la proposes ta defroque?

DORVAL

Comment?... Mais e'en est justement la raison!

M-me DORVAL

Je ne comprends pas.

JEANTET

Ce serait meme sensationnel, chere Madame, que d'y paraitre ainsi.

DORVAL

Sans doute. Puis, une defroque de deux cent mille francs!

M-me DORVAL

Mais, vous, Docteur, qu'en dites-vous?

TREFOND

Je pense qu'elle a ete faite pour une imperatrice, cette robe.

M-me DORVAL

Ah ! Mais c'est qu'alors elle m'irait. *(Â Dorval.)* Aussi — mon grand — mon tres grand — je l'accepte

ta robe — et je t'en remercie meme. Ton idee est simplement magnifique. Je cours prendre mes dispositions. *(Elle salue et sort.)*

TREFOND

Quant â moi... Mes malades... Au revoir, mes bons. *(Fausse sortie, â Dorval.)* Et ne te laisse pas abattre. Tant que la bataille se poursuit — ne l'as-tu pas dit toi-meme? — tant qu'elle n'est pas definitivement perdue — on ne sait jamais... *(Il lui serre la main ei sort.)*

SCENE VII-eme

DORVAL, JEANTET

DORVAL

Nous voici, enfin, seuls. Oh! mon Dieu. *(S'affaissant dans un fauteuil, las, decourage.)*

JEANTET

La vie est dure, c'est vrai. Je ne te dirai pas que c'est de ta faute... qu'on doit savoir, s'arreter â temps. La vie est ce qu'elle est, pour chacun, et nul ne fait la sienne. C'est, d'abord, le temperament — et on n'a pas la possibilite en naissant de s'en choisir un â sa convenance — ce sont, ensuite, les circonstances qui determinent ce que la vie doit etre.

DORVAL

Elle est, pour moi, une expiation. Car, Jeantet, car... â toi qui, avec Trefond, etes mes meilleurs amis, je puis le dire, l'avouer: Je suis, parfois, tente de croire que je ne suis qu'un fou, qu'un dement... Et, malheureusement, je ne le suis pas. Je ne suis qu'un homme comme les autres — oui, comme tous — puisque je sens, puisque je raisonne, puisque je şouffre. Et neanmoins, je differe des autres. Ne suis-je point, en effet, l'homme aux deux personnalites? Et la sienne — celle-lâ, — la tres grande — la tres haute — celle du Titan sublime et terrible qui dort sa mort aux Invalides — ne me lancine-t-elle pas? ne me harcele-t-elle pas â tout instant? — Fou? Oh! certes, puisqu'il l'a ete Lui — Lui, l'Homme du Conseil des Cinq cents — et qu'il a brise la Republique — mais non sans en avoir, il est \rai, frappe comme d'une foudroyante massue le monarchique Briaree aux cent tetes grimacantes — et non sans — comme un Dieu qu'il etait — rappeler au bonheur de la lumiere, â la bonte de la liberte, les cent peuples divers que le monstre tenait ecras6s sous lui...

JEANTET

Tu y vas.^

DORVAL

C'est la verite. Lorsque je parus — les demi-dieux d'Athenes et de Rome, et qui revecurent un instant parmi nous — ceux dont l'enthousiasme et la vertu ne connurent point de bornes — n'etaient deja plus. De vils ergoteurs, de miserables satrapes qui n'etaient ni peuple, ni hautes cimes — avaient remplace les grands — les immortels. La Gironde et la Montagne, l'injustement execre Marat...

JEANTET

Ce qu'il a fait tomber de tetes celui-lâ...

DORVAL

II en a laisse de trop sur les epaules.

JEANTET

Mais tu en arrives â justifier la Terreur...

DORVAL

C'est elle qui a sauve la France, qui l'a...

JEANTET

Et celui que... tu pretends avoir ete — etre?

DORVAL

Ah! Celui-lâ! II a prete la voix tonnante de Danton â ses canons pour jeter ses grandes paroles: â la face des rois, dont les trones se sont mis â chanceler et â ne plus etre que de freles esquifs chavires parmi le tumulte des flots. Ah! Celui-lâ! II a mis le tranchant de glaives flamboyants aux mains de ses soldats pour ouvrir les arteres des peuples dont l'cedeme de mille huit cents ans d'esclavage glagait la vie et ravalait au rang de betes. Son souffle a parcouru l'Europe en coup devertige. Ses aigles, les aigles de la France.il a su leur donner l'essor pour jusqu'au Kremlin s'envoler et s'y poser... — En Italie — en Egypte — â Vienne — â Potsdam — en Russie — en Espagne et en Hollande — d'un bout du monde â l'autre — il a ete ce que nul ne sera jamais plus: L'archange de la vie et de la mort — le maitre de la supreme sagesse. Les lois qu'il a edictees restent. L'âme qui a ete la sienne est encore dans les jeunes — dans les humbles — dans la vraie grandeur et dans la vraie puissance de la France: le cceur de son peuple. Son nom fait encore frissonner nos ennemis — et la nuit du tombeau — elle-meme! — ne peut eteindre les eblouissements de sa gloire.— Ah! Et continue â me demander ce qu'il a ete — demande-le-moi, malgre l'île d'Elbe et Sainte-Helene. Oh ! et malgre aussi la couronne qui lui a ensanglante le front et le sceptre qui lui a brule les mains.

JEANTET

(emu)

Crois-moi. Reviens aux realites. Tout 9a, cesont...

DORVAL

Et c'est ce que je fais. Car, maintenant, non, ne me crois pas fou — je ne le suis pas — maintenant, il n'est plus qu'un homme comme les autres — un banquier!

— entends-tu? Comprends-tu? — un banquier qui se nomme Dorval — qui a un fils qu'on appelle Georges — et qui est un cercleux, un viveur, un snob, Jeantet! — un snob ! — et que j'aime ! — qui a une femme — mais tu la connais assez, une de Bronte! et moi je la connais aussi —- oh ! tres bien — ne proteste pas,— et cet homme — que dis-tu de cet homme ? de ce Dorval qui jadis habita le Louvre, et qui n'est plus maintenant qu'un inconnu — rien — la, ou — il le sait — il regna. D'ailleurs, comment le reconnaitrait-on? Ceux qui furent ses marechaux, ses generaux, ceux qui le nommaient leur „petit caporal" — tous — tous sont morts. De plus, son corps lui-meme n'est-il point sous la haute coupole — sous de pesantes tonnes de marbre ? Et, si un jour — car tout peut arriver, n'est-ce pas? — cet homme — ce Dorval — ce bourgeois quelconque, se prenait â crier: „A moi! A moi! Je suis 1'Empereur ! Sus â l'ennemi! Vengeons la France! Rendons-lui son ancienne splendeur. Refaisons flotter son drapeau la ou il se deplia naguere — sur les peuples, sur le monde" — eh bien, mon ami, eh bien, Jeantet, un eclat derire d'abord — mais, tu sais? un de ces rires formidables — oh ! comme en savent pousser les bourgeois lorsqu'ils sont betes — et — puis — tranquillise-toi — presque rien — un fou de plus — voilâ tout — et ne serait-ce point la — reconnaîs-le — l'expiation pleniere — un fou de plus ! Un fou! *(Il tombe dans le fauteuil la tete entre ses mains. Sanglots etouffes.)*

JEANTET

Mon ami, mon cher Dorval, calme-toi, ecoute! Je te crois — mais — oh ! l'horrible souffrance ! Que tu aies ou non ete 1'Empereur, peu importe. II suffit que telle soit ta pensee, ta foi, pour...

DORVAL

Jeantet, ne dis pas 9a... car...

S C E N E **VlII-eme**

LES MliMES, BERTIN

B E R T I N

(haletant, cheveux en desordre, cravate denouee)

Bataille. Melee effroyable. On s'entretue presque â force d'en vouloir de ce papier, du leur. Tout est emporte. Pris d'assaut. Hausse et rien que hausse. Seuls „Alaskas" et „Rand" entre nos mains. Mais, autant du papier blanc.

J E A N T E T

Oh!

D O R V A L

Eh bien, Bertin? Eh bien?

B E R T I N

(laissant tomber les bras)

Eh bien...

(RIDE AU)

A C T E III-eme

(Meme decor.)

S C E N E **l-ere**

GEORGES, JEANTET

G E O R G E S

II n'en reste pas moins, cher Monsieur Jeantet, que mon pere a souleve contre lui un toile general. On le vilipende partout, et point de grand financier qui ne hausse les epaules des qu'on vient â le nommer.

J E A N T E T

Rien que de naturel. Mais, quant â moi, je vous dirai franchement que ce qui m'interesse surtout c'est votre opinion â vous qui, paraît-il, quittez cercles et sport pour passer, armes et bagages, aux finances.

G E O R G E S

Mon opinion? Ecoutez! En toute sincerite je vous l'affirme, je ne m'en suis forme aucune de bien precise. La question est d'une complexite, d'une delicatesse extremes. Et, d'abord, mon pere est mon pere. Ce qui est neanmoins reel, et ce que personne ne conteste — pas meme lui — ce sont ses pertes. On les

porte â des centaines de millions, et notez que je ne parle pas de celles des autres, qui atteindraient au milliard, paraît-il. *(Geste de Jeantet.)* Cest du moins ce qu'on dit.

JEANTET

Eh! que ne dit-on pas, cher Mr. Georges?

GEORGES

Quoi qu'il en soit, la presque totalite des fonds de la Banque Dorval y a passe,— et — si vous me voyez aujourd'hui brulant turf et plaisirs — c'est que. vous le savez bien, necessite ne connaît point de loi,

JEANTET

(legerement ironique)

Fort beau et c'est ce qui s'appelle parler.

GEORGES

Au fond, mon pere etait libre d'agir comme il Ta fait. Cela le regarde. D'ailleurs, en ce qui me concerne, vous savez le cas que je fais de l'argent...

JEANTET

(persifleur)

Mais parfaitement...

GEORGES

N'est-ce pas?... — Seulement voilâ: Ma mere ne l'entend pas de cette oreille.

JEANTET

(mame ton)

Je la comprends! Et vous voici entre le marteau et l'enclume.

GEORGES

Cest şa.

JEANTET

Votre mere est votre mere.

GEORGES

Dame! Et, mal ou bien entendus, ses interets — les miens, soutient-elle— son entourage aussi: amies, medecins qui la soignent — tous et tout enfin — la poussent — est-ce assez ennuyeux, dites? — la poussent... Oh ! mais je ne completerai pas encore que mon pere ait besoin de quelque repos... — Puis, que voulez-vous?... L'âge — un certain âge...

JEANTET

Assurement, cher Monsieur Georges... l'âge — un certain âge...

GEORGES

N'amene que trop souvent les pires catastrophes.

JEANTET

En serions-nous la?

GEORGES

Le sais-je? Ce que je puis avancer est que ma mere en est certaine. On le lui a demontre et prouve: La Banque Dorval coule â pic.

JEANTET

Que me contez-vous lâ? Et la fortune immobiliere de votre pere, qu'en faites-vous? Intacte, et dans les cent millions, semble-t-il.

GEORGES

Un joii denier, c'est vrai! Je vous voudrais, toutefois,. au „Sporting " pour y entendre les gorges chaudes qu'on fait â son compte et â celui de son pretendu imperialisme financier.

JEANTET

Propos de cercles, et qui n'ont jamais fait de mal â. personne.

GEORGES

Croyez?... Heureusement que mes deux dernieres rencontres...

JEANTET

C'est de vos duels que vous voulez parler? — Et moi qui 6tais pret â vous les reprocher? Â eux seuls ils ont cause plus de tort â votre pere que ses pertes â la Bourse.

GEORGES

Permettez — permettez...

SCENE **II-eme**

LES M&MES, UN HUISSIER

L'HUISSIER

(pr esențe ă Jeantet une enveloppe fermee)

De la part de Monsieur le sous-directeur.

JEANTET

(la prenant a Georges)

Que peut-il me vouloir ce cher Mr. Bertin? *(II ouvve le pli. Une lettre et des coupures de journaux sen echappent. L'huissier les ramasse, les remet a Jeantet et sort.)*

JEANTET

(adosse a la cheminee et parcourant la lettre apres avoir depose les coupures sur le dessus en marbre)

Pour un sentiment delicat, e'en est un, â coup sur. *(Â Georges.)* Mais venant de Bertin il ne doit point surprendre. *(Se saisissant d'une coupure et deposant la lettre.)* Oui. Des infamies, et dont il faut que votre pere ignore.

GEORGES

Lisez toujours.

JEANTET

Prenons-en done connaissance, puisque tel est votre desir. *(Lisant.)* „On sait qu'une rencontre au pistolet — un simple echange de balles heureusement - a eu lieu la semaine finissante entre le vicomte de la Bregne et Mr. Georges Dorval, le fils du grand financier que la crise du numeraire en or survenue aux Etats-Unis a mis en vedette avec un si grand eclat". *(S'interrompant, ă Georges.)* Cela promet.

GEORGES

Oh! Rien de choquant jusqu'â present.

JEANTET

(continuant ă lire)

„N'en deplaise â certains de nos confreres, les motifs qui ont occasionne ce duel ne sont point aussi futiles qu'on se complaît â le repandre. La Banque Dorval, chacun le sait, n'a pas ete ebranlee par les derniers flux et reflux de la Bourse. Les audacieuses combinaisons du chef de cette maison — stupefiantes selon les uns, et les sommes inouies qui ont sombre dans cette debacle ont deconcerte des hommes autrement mities dans les coulisses de la haute finance que ne l'est Mr. de la Bregne..." *(S'interrompant, nerveux.)* Je passe. Cela vous agree-t-il?

GEORGES

Hum! — Au bout du compte, c'est pour mon pere que je me suis aligne avec Mr. de la Bregne.

JEANTET

Ce en quoi vous avez eu parfaitement tort. *(II jette la coupure dans la cheminee.)* Et d'une! Quant â celle-ci... *(II en prend Vautre sur la cheminee et fait le ges[te de la Jeter].)*

GEORGES

Ah ! mais pardon.

JEANTET

Soit. *(II lit.)* „ Mr. Georges Dorval fils est un clubman accompli "...

GEORGES

II s'en rend au moins compte ce Monsieur.

JEANTET

(continuant de lire)

„un sportsman des plus distingues"..,

GEORGES

Ce Mr. Bertin. M'en veut-il done au point de vouloir celer â mon pere le bien qu'on dit de moi? Par exemple !

JEANTET

(poursuivant la lecture)

„et — nous le voulons aussi — un parfait homme d'honneur. Mais de la jusqu'â vouloir pourfendre ceux que certaines operations financieres — encore que louches — font s'esclaffer de rire — il y a un abîme. Mr. Dorval fils en pense autrement. Tant pis pour lui et pour son papa". *(II sinterrompt, froisse la coupure avec colere et la fait flamber au feu de la cheminee.)* Le cas que j'en fais ! *(II larejette dans Tatre.)* Pouah ! Je gage pourtant que mon ami, qui finira bien par en connaître la teneur, ne prendra point la chose par rapport â ce Monsieur sur le meme ton que moi, et — ce ne sera que merite.

GEORGES

Vous feriez mieux de deconseiller â Mr. Dorval tout esclandre. Sa situation ne s'en trouverait qu'aggravee. En definitive, n'etes-vous pas son ami?

JEANTET

En douteriez-vous? Ne l'ai-je pas toujours ete?

Je ne le nie pas. Et pourtant, comment vous expliquer cela? Ma mere se trompe, positivement, et c'est â tort qu'elle en veut â votre trop grande affection pour lui, affection qui, selon ce qu'elle en pense, vous induit â lui cacher le desastre vers lequel il court les yeux fermes.

JEANTET

(hypocritement doucereux)

Votre langage me surprend. Et, neanmoins, peut-etre a-t-elle raison, votre mere. La clairvoyance, n'est pas mon fait. Et que la voilâ bonne epouse, et que vous voilâ bon fils!

GEORGES

Vous raillez?

JEANTET

Allons done! Railler, moi? Ou allez-vous prendre ca? C'est simplement mon sentiment que je vous dis, et en le faisant c'est de toute l'estime que j'ai pour vous que je vous temoigne.

GEORGES

On fait ce qvi'on peut. Mais, puisqu'il en est ainsi, pourquoi ne nous entendrions-nous pas?... Oh! Monsieur Jeantet! Toutes questions d'ordre materiel â. part, nos motifs d'inquietude — â ma mere et â moi — — sont encore plus graves que vous ne pouvez l'imaginer.

Ecoutez! Ecoutez! Les medecins qui la soignent — et ce sont des sommit6s — amenes avec prudence â etudier certains phenomenes que vous autres nommez, en litterature, des etats d'âme — pronostiquent, et â. bref delai, la pire des calamitfe: comment m'expliquerai-je?... de tels ecarts d'imagination — predispositions raisonnantes â vetir de possibilites les chim&res les plus extravagantes, que le resultat final ne peut etre douteux.

JEANTET

En d'autres termes votre pere serait...

GEORGES

Oh! restons-en la, je vous en supplie. Ma conviction n'est point la leur. Chercheurs de midi â quatorze heures que ces Messieurs! Un peu de surmenage — evidemment — et c'est ce qui se voit tous les jours — mais rien de plus — c'est tout. Du repos? Peut-etre. Un peu. Mais, qui n'en a pas besoin? N'est-ce pas? N'est-ce pas? *(La porte s entrouvre et M-me Dorval y fait son apparition.)*

SCENE Ill-erne

M-me DORVAL, LES MEMES

M-me DORVAL

Bonjour, Georges. *(Leger salut ă Jeantet.)* Mr. Jeantet... — En conference, ce me semble?

JEANTET

Mon Dieu — vous le voyez: â peu pres, Madame.

M-me DORVAL

Alors — tant mieux... Mon fils a du vous dire mes transes...

JEANTET

Oh! II s'en faut. Mais n'ayez crainte: je sais comprendre â demi-mot et sais ce qui sepasse. Neanmoins — et je ne dis pas que Dorval ne se soit un peu emballe dans les derniers temps — votre epoux est homme â se refaire, â tout reparer... Avec de 1'habilete et de la patience — on revient de plus loin.

M-me DORVAL

Merveilleuse la foi qu'il vous inspire, et que je voudrais la partager! Settlement, de la patience, je n'en veux plus et je n'en ai plus, et si c'est la votre panacee; gardez-la pour vous, Monsieur. Moi j'enai par-dessus

la tete et de ses batailles et de ses campagnes ! Que la chance l'ait parfois favorise, cela est vrai. Mais la n'est pas la question. Que pensez-vous de son raisonnement, par exemple? Un perpetuei deraillement. Ah! Et sa recente degringolade? Y en eut-il de plus foudroyante? Ces centaines de millions perdus d'un jour â l'autre? C'est du propre, n'est-ce pas? Tres napoieonien, n'est-ce pas? Et il n'est pas fou cet homme, dites? El il ne me tue pas, Monsieur? Et il ne tue pas son fils, probablement?

JEANTET

Mon ami...

M-me DORVAL

Un dement, Monsieur, un dement! Et les medecins disent qu'il faut l'enfermer. Et on l'enfermera. Car il le faut — voilâ...

(Mouvement de Jeantet.)

GEORGES

Ma mere...

M-me DORVAL

Laisse... Puisque c'est un fou?

JEANTET

Un fou, — lui?

GEORGES

Ma mere ! Enfin, mes felicitations ! C'est de la bonne besogne que vous faites.

M-me DORVAL

Eh! Tais-toi. C'est depuis vingt-cinq ans que Mr. Jeantet me connaît. II sait que ma vie n'a ete qu'un long sacrifice — et mon mariage — un calvaire. Aussi — au fond — pense-t-il comme jnoi. Je l'ai epouse, pauvre.

JEANTET

Oh! quant â ga, c'est la verite. Vous n'aviez aucune dot, Madame.

M-me DORVAL

Une dot? Et, le nom que je lui apportais dans ma corbeille, le tiendrez-vous pour rien, Monsieur? Et le sens des affaires, des realites de la vie, dont il n'avait pas la moindre notion, Monsieur — cher Monsieur? Et le soin incessant que j'ai pris de tuer en lui les insensees chimeres que depuis ce temps il chevauchait et qui l'entraînaient â sa perte?

JEANTET

II y en a, cependant, qu'il garde encore bien vivantes en lui de ces chimeres. La foi dans votre amour, et dans l'affection de son fils, entre autres.

GEORGES

Monsieur!

M-me DORVAL

Ne pourras-tu point te taire, et de quoi te meles-tu? Ne l'ai-je peut-etre point meritee cette foi, et n'ai-je pas fait de ton pere ce qu'on a convenu de nommer un grand homme?

JEANTET

Je ne le nie pas: C'est â vous seule que j'ai toujours attribue les changements que j'ai plus d'une fois ***en*** l'occasion d'observer en lui...

M-me DORVAL

(ă Georges)

Que te disais-je? *(Â Jeantet, en lui tendantla main.)* Nous voici reconcilies en ce cas. Je me suis d'ailleurs toujours dit que vous, vous aviez au moins... du bon sens — oui: beaucoup de bon sens, et c'est un excellent bon point pour vous.

JEANTET

(en s'inclinant)

Vous me comblez, Madame.

M-me DORVAL

Tandis que lui... Tenez: du genie peut-etre, et tant que vous voulez — en mettant qu'il en ait — mais du sens commun pas plus que ga... *(Geste.)*

JEANTET

Superieurement raisonne car, en effet, les hommes de genie sont ceux qui en manquent surtout.

GEORGES

Helas! Et le sens commun est le seul qui devrait presider â nos actes.

M-me DORVAL

/ă Jeantet)

N'est-ce pas? Neanmoins, le genie est tres interessant, lui aussi, et — vous l'avouerai-je? Â le voir faire son Napoleon combien souvent n'ai-je pas ete moi-meme prise? Et sa voix? N'etait-elle point en tout semblable â celle qui retentit aux Pyramides et qui tonna devant Moscou?... Brr! j'en ai encore comme un frisson.

JEANTET

Je vous crois.

M-me DORVAL

Et c'est toujours â la veille de quelqu'une de ses formidables manigances de Bourse qu'il partait. Et ce que cet homme etait alors et Napoleon et Bonaparte! Aussi, est-ce â tout prix qu'il fallait l'empecher de faire des betises. Mais je sais payer demapersonne, — allez! Et c'est des heures durant que je ne me donnais pas de cesse pour arriver â le rendre, le lendemain, souple et mou comme un gant. II est tres vrai que vous m'objecterez que ses operations de Bourse devaient s'en ressentir. Hum! etait-ce mal? Tres assagies, toutes, je vous le garantis.

JEANTET

Partant, c'est son bon genie que vous auriez ete, chere Madame.

GEORGES

Ma mere? Oh! Elle?... Une maîtresse femme!

M-me DORVAL

Faible — trop faible — pour mon malheur. Car, voyez... *(Regardant autour d'elle.)* Ne nous met-il pas sur la paille?...

JEANTET

Permettez...

M-me DORVAL

Inutile: Je vous vois venir, et je sais ce que vous me direz. Mais oui — je le reconnas: Je me suis exprimee avec trop d'animosite sur imon pauvre Louis. Toutefois, ce ne sont pas des medecins de la valeur de ceux que j'ai consultes — et qui n'ont aucun motif pour lui en vouloir — qui peuvent se tromper.

JEANTET

(se levant)

Ah! mais! — et puisque nous y voici enfin, et puisqu'on joue cartes sur table — tout est parfait. Dorval est fou. Est-ce assez clair? Or, rien de plus naturel que de le faire soigner. Les fous — on les enferme — quoi?

M-me DORVAL

Fi! Les vilaines paroles? Y avez-vous seulement songe? Moi? Souffrir une pareille indignite? Un temps de repos pour lui — je ne dis pas non — les medecins non plus. Ainsi toute une villa â sa disposition; un parc magnifique; eaux courantes; oiseaux ^ chanteurs; de nombreux domestiques; des cuisines, je ne vous dis que 9a; table royalement servie; et pour compagnie rien que des savants. Oh! pas rebarbatifs du tout;

— amusants, au contraire, au possible; et tout et tous â ses ordres — franchement — la! — ne ferait-ce point son affaire? Puis, de la liberte â ne pas avoir qu'en faire: Dix kilometres de futaies et de bois â grandes ombres bleues â parcourir en long et en large, â pied ou en voiture...

JEANTET

Un paradis terrestre en un mot.

M-me DORVAL

Exactement. Quant au regime — â peine marque. Un peu d'hydrotherapie —- nommement.

JEANTET

Douches, pour sur?

M-me DORVAL

Vous y allez. Non, mille fois non. Simples lotions d'eau froide. Elles suffiront. lis l'ont dit.

JEANTET

Qui? Les savants amusants sans doute?

M-me DORVAL

C'est cela. Et nulle consigne — je vous le certifie formellement — si ce n'est celle de l'isolement necessaire qui... — enfin, vous comprenez?

JEANTET

Pourrait-ce en etre autrement lorsque personne n'eut exprime mieux ce que vous venez de dire avec tant de grace et de delicatesse? *(A Georges.)* Mais que je vous entende â votre tour, cher Monsieur...

GEORGES

Que pourrais-je dire? Ma mere ne se serait-elle point suffisamment expliquee?

JEANTET

(raide)

Trop. Et voici ce que je vous dis maintenant, moi, fils et mere — vous et elle — vous etes tous deux dignes Tun de Fautre.

M-me DORVAL

(voix de tete)

Que signifie ce ton? Et avec moi?

JEANTET

Oh ! Veuillez croire que je puis en prendre un autre. Et voici: Que Dorval soit un fou — vous avez <§te seule â l'ignorer jusqu'â ce jour. Car, entre nous: En quel temps et en quel pays a-t-on vu un homme de raisonnement assis, ou — comme vous dites — de sens commun — jeter, depuis vingt-cinq aris, Pelion sur Ossa — j'entends des millions sur de millions — et pour qui, je vous prie? — cherchez, trouvez, — il ne vous sera pas difficile — â vous surtout — puisque vous devez vous rappeler les premieres annees de votre mariage. Et, regardez autour de vous — s'il vous plait: S'y retrouvent-ils, le lit en sapin, le paillasson, le fourneâu â gaz — les quatre chaises boiteuses et — pendu au mur — le miroir ebreche — votre grand luxe d'alors — car, pour jolie, vous Fetiez, et vous le saviez bien?

M-me DORVAL

Georges! Viens... Notre place n'est plus ici.

GEORGES

(a Jeantet)

Monsieur! Vous vous oubliez.

JEANTET

Non pas. Je ne fais que la louer et j'irai meme jusqu'â dire que votre mere etait belle. Elle possedait encore — de ces temps — et c'est toujours â sa louange que je le rappelle — les simples mais saines vertus bourgeoises. Les circonstances qui I'avaient voulue pauvre...

M-me DORVAL

Monsieur! Monsieur!

GEORGES

(crispant les poings)

C'en est trop.

JEANTET

La pauvrete est-elle offensante, Madame? Je continue: Elles n'avaient point influe, ces circonstances, en quoi que ce soit, sur ses heureuses dispositions naturelles... Tout ce qu'il y a de meilleure menagere au monde! Cinq sous de beurre, huit de pommes â 1'huile, six de harengs, — un plat quelconque — nouilles ou lentilles — suffisaient d'habitude â entretenir le feu sacre de la vie.

M-me DORVAL

(hautaine, ă son fils)

Le bras. *(lis vont pour sortir. Jeantet d'un bond est devant la porte.)*

JEANTET

Deux mots seulement: Beau temps que Trefond et moi sommes au courant de vos pensees, de vos paroles, de vos gestes. Vous nous les confirmez aujourd'hui, et vous voilâ demasques. Et, sur ce, c'est â moi de me retirer. Sans doute, votre mari est fou, Madame. Sans doute, votre pere est fou, Monsieur. Mais il n'habitera pas la belle villa. Adieu. *(II sort.)*

SCENE IV-eme

GEORGES, M-me DORVAL

GEORGES

Je l'avais prevu... C'est dans de jolis draps que vous nous mettez, ma mere.

M-me DORVAL

Arrive que pourra. Du reste, moi, je m'en lave les mains. Cest â la Faculte de decider.

SCENE **V-eme**

LES MâMES, JEANTET, DORVAL

DORVAL

(a Jeantet qu'il vamene de force)

Te! mon vieux. Te! As-tu la berlue? *(A sa femme et ă son fils.)* Une brouille?

M-me DORVAL

(rnasquant de mepris sa colere)

Avec... Monsieur ?...

DORVAL

Mais...

M-me DORVAL

Mais qu'il veuille d'abord prendre la porte.

DORVAL

£a ! la tarentule vous a-t-elle done piques—tous?

M-me DORVAL

Charmant — et ce n'est que trop juste, car c'est â moi de sortir.

DORVAL

(ă sa femme)

Voyons...

JEANTET

(ă M-me Dorval)

Que non. J'ai l'honneur de vous saluer en toute humilite.

(Mouvement pour sortir.)

DORVAL

(le retenant)

He ! mon vieux. He ! Mais reste done. £a s'arrangera.

M-me DORVAL

(entraînant Georges)

II faut le croire. *(Elle sort violemment.)*

SCfiNE Vl-fcme

DORVAL, JEANTET

DORVAL

Me diras-tu?...

JEANTET

Ne te fais pas de bile.

DORVAL

Oh! je m'attends â tout...

JEANTET

Meme â ce qu'il y aurait de **>.:3?**

DORVAL

Je... le... suppose.

JEANTET

Bien alors. Seulement, c'est long â confer...

DORVAL

Long? Tres long?

JEANTET

Ma foi, oui. Et embarrassant, Et cruellement douloureux et, et...

DORVAL

(soucieux)

En ce cas... je suis â toi dans un instant. Mais jure-moi de ne pas t'en aller avânt de t'expliquer.

JEANTET

Helas! voudrais-je agir autrement que cela ne se pourrait. Mon amitie m'impose de rester.

DORVAL

À tout à Theure done Je cours essayer de ramener ma femme â* des sentiments plus en rapport avec sa dignite.

JEANTET

Vas-y, mon Dieu. Au surplus, si tu ne retires nul profit de cet essai — les convenances seront sauvegardees. *(Dorval sort.)*

SCENE VII-eme

TREFOND, JEANTET

TREFOND

Heureux de te revoir. Ce ne sont point, cependant; de bonnes nouvelles que j'apporte.

JEANTET

Et moi j'en ai de tres mauvaises â te donner. Nous ne nous etions pas trompes, et nous avons bien fait de veiller. J'en ai acquis la certitude.

TREFOND

Et moi de meme. C'est ce que j'avais â te dire. Trioux — tu sais?—le celebre imbecile qui a si piteusement verse dans les nlaladies nerveuses, et qui, pour le moment, se donne l'apparence de soigner M-me Dorval, sonde par moi habilement, s'est laisse tirer les besides du nez. Par consequent, voici: sa memoire, ses conclusions sont prates: Dorval est fou et il faut l'enfermer.

JEANTET

Ce qui signifie qu'il n'y a plus un instant a perdre, M-me Dorval et son fils sortent d'ailleurs d'ici, et tu ne t'etonneras pas d'apprendre que la chose a ete menee â grandes guides et bon train. Villa magnifique, des lieues de pare autour, table â faire venir l'eau â la bouche et rien qu'un peu d'hydroth6rapie... *(Geste de Trefond.)* Oh! pas de douches — quelques simples lotions d'eau froide — et un peu... d'isolement...

TREFOND

(colere)

Ah!

JEANTET

(ironique)

Ne te monte pas. Que vois-tu la d'extraordinaire?... Un fou?... N'est-ce pas?

TREFOND

Bien — tres bien — mais c'est. â moi qu'ils vont avoir affaire.

JEANTET

Non; point de scandale, si possible, et d'abord courons au plus presse ensuite, ori verrâ; Et pour commencer, notre ami doit aujourd'htti m6me se soustraire au danger d'une sequestration immediate.

TREFOND

L'avis est excellent — et c'est vite fait que de le donner — mais comment nous prendrons-nous pour decider Dorval â le suivfk, â quitter de but en blanc, Paris?

JEANTET

Je m en charge — et tiens ! — au bruit de ces portes qui s'ouvrent et se referment violemment, je crois que c'est lui.

SCENE VIII-eme

LES M$MES, DORVAL

DORVAL

(ne voyant d'abord que Jeantet)

Impossible d'arriver â elle, dans son boudoir. Crise de nerfs, paraît-il. Femmes et medecins autour d'elle. Trioux enfin — venant au devant de moi; m'arretant au seuil de la porte de ses appartements et me suppliant de me calmer; — me conjurant de ne pas me mettre en colere — est-ce assez, idiot, Jeantet? — car, en colere, je ne l'etais pas du tout. Cet inepte Trioux. Nom d'un chien! Serait-ce pourtant que?... Non; il est indigne de moi de m'arreter â de semblables pensees. Quoi qu'il en soit, son insistance â me toujours parler premier Empire — batailles — avatars de l'etre humain, devient depuis quelque temps, chez lui, une scie. Fichtre! que ne va-t-il â ses drogues?... Neanmoins, hum! hum ! — dis-donc, Jeantet — tu es mon ami, et tu es franc, loyal — reponds-moi et ne me trompe pas... Dans l'entourage de ma femme, tous semblent, depuis cette miserable gaffe que j'ai faite â la Bourse, ne m'approcher qu'avec crainte, ne me parler qu'avec un exces de respect. D'un autre cote, quoi que je dise, nulle objection. Je dis blanc, on dit blanc — noir — noir. Ai-je par hasard eu, durant Faff reuse crise que j'ai traversee, un acces de folie dont il ne me souvienne pas? En d'autres termes ai-je ete fou? L'ai-je jamais ete? Le suis-je?

JEANTET

Oh! non! Jamais. Toutefois, la verite, encore qu'elle soit autre, est bien plus cruelle, peut-âtre.

TREFOND

(en avancant vers lui)

Elle est horrible.

DORVAL

Toi?... Tu etais la? Eh ! bien, tant mieux... Parle Jeantet — pariez — vous etes tous deux mes amis — mes seuls amis, — ne me cachez rien.

JEANTET

En deux mots: fou, tu ne l'as jamais ete — tu ne l'es pas — ou si tu l'as ete — rien dans cette folie qui ne soit sublime, qui ne depasse — et de tres haut — les plus geantes des conceptions humaines — les plus audacieuses. À 1'instar de ceux dont le nom survivra â travers tous les sidcles terrestres — tu as ferme les yeux du corps sur les materialites de la vie en ne tenant ouverts que ceux de l'âme sur les eblouissantes chimeres de ton esprit. Et tu as marche. Et tu t'en es alle tout droit devant toi vers les radieuses cîmes de ton reve en frolant tous ies abîmes, en te heurtant â tous les obstacles mais en les surmontant quand-meme et sans tenir compte des dangers qui te guettaient, de la boue qu'on te jetait, des haines et de l'envie qui te suivaient hurlantes et echevelees... Voilâ — voilâ ce que tu as ete — ce que tu seras peut-etre encore, mais ce que tu n'es plus en ce moment — plus.

DORVAL

Moi? Moi?

JEANTET

Toi.

TREFOND

Oui. Toi.

JEANTET

Et voici ce qui se passe encore: Tu es un vaincu. Hier, l'abîme etait â ta droite et â ta gauche, avant et derriere toi. II se creuse, aujourd'hui, sous tes pas. Rien ne te peut sauver qu'une prompte et immediate retrăite. Tu dois fuir. Quitter Paris et fuir. Abandonner les affaires, et aujourd'hui meme.

DORVAL

Jeantet — Trefond — vos paroles sont-elles vraies et je ne rave pas?

JEANTET

Ce n'est pas un reve. -

TREFOND

Elles şont vraies.

DORVAL

Et de ma femme, de mon fils, de ma situation qu'en ferai-je?

JEANTET

Leş' cblâsses qui s'effondrent n'ont plus ni femme; ni enfânts, ni situation. Ecoute-moi. Le temps presse. Ce n'est point la bataille d'Austerlitz que tu aâ livree ainsi que tu le croyais dans le commencement.

DORVAL

Je ne dis pas le contraire, puisque je l'ai perdue. Mais je puis en livrer d'autres et les gagner.

JEANTET

Tu ne le peux plus.

TREFOND

Aucune. C'est fini.

DORVAL

Ah! £a! Oubliez-vous qui je suis, et que je me trouve encore â la tete d'une fortune formidable. Dans les cent • millions — vous le savez — ma fortune immobiliere. De plus, cinq millions ou â peu pres, en or —;[nejvous l'ai-je pas dit, ces derniers jours? — sans parler de mes quelques trente millions en Oklawa-Nord-American-railways — actions qui, tout papiers sans valetir qu'ils peuvent etre, ces chiffons, pour un temps, peuvent, neanpioins, et d'un jour â l'autre, remonter â des chiffres insenses, redevenir d'un coup, de trente qu'ils sont, trois cents — plus peut-fetre. J'ai ensuite mon credit.

JEANTET

Tu n'as plus rien. Demeure encore un jour ici, dans cette maison — chez toi -— et ta liberte, y aura passe, elle, aussi. Tu ne: seras plus qu'un homme mort civilement.

TREFOND

Et tu seras un fou, sans l'fitre.

JEANTET

Oui — car c'est ta femme qui le veut ainsi.

DORVAL

(chancelant, la tete renversee, la main sur le front)

Oh ! — Oh ! — Oh ! Mais dis que cela n'est pas... — Elle?... Ma femme?... — Aie pitie de moi, Jeantet. *(Avangant sur Trefond.)* Et, toi, Trefond, pourquoi te tais-tu? Pourquoi ne le demens-tu pas?...

TREFOND

Jeantet t'a dit la verite. Mais du courage. Nous sommes la.

DORVAL

(titubant, et les mains tendues et cherchantes)

Ou? Je ne vous vois pas. Aurai-je aussi perdu la vue, puisque la raison n'y est plus? Approchez-vous. Votre main — donnez-la moi tous deux... Bien — bien â present. Vous etes â ma gauche, Jeantet, n'est-ce pas? Et vous, Trefond, â ma droite. Ah! ce rouge — ce rouge qui m'empeche de voir ... Et ce silence soudain?... *(£gare, et reculant â petits pas.)* Ce silence, de quoi est-il fait?

JEANTET

Dorval! — Dorval! — Reprends tes sens — nous te sauverons. *(Tous deux Vassoient pendant ce temps lentement dans un fauteuil. Trefond lui ouvre le col de la chemise.)*

DORVAL

Me sauver?.,. Peut-etre; oui. Le rouge, l'effroyable rouge passe en effet, se dissipe, n'est plus. Seulement, tout tombe dans le noir. — Je ne vois pas. — Je ne vois pas. — Rien que du noir. — Mais ce silence soudain? — Je n'entends plus rien. — De quoi est-il fait? — Ah! — De desastre et de nuit, de mort. *(Dorval qui a essaye de se relever retombe dans le fauteuil, et se couvre les yeux des mains.)*

JEANTET

(a mi-voix)

Trefond...

TREFOND

Ne crains point. Puisqu'il a resiste au premier choc la reaction ne peut tarder de se faire.

DORVAL

(se decouvrant le visage et tendant le cou — regardant de droite ă gauche — portant les mains a ses oreilles — ecoutant)

Hein?... Ces sons, maintenant? Puis cette lueur vague?... Qu'y a-t-il? Sont-ils des grincements et des roulements de canons qu'on traine, ces sons, ou. des... des paroles? Ori suis-je? *(II se leve.)* Cette lueur est-elle le jour? *(II se raffermit, fait un pas, puis deux) Jeantet va pour le soutenir. Trefond le retient.)*

TREFOND

(ă Jeantet)

Laisse.

DORVAL

(affirmatif)

C'etaient des paroles... — Je ne me trompais pas; et — le jour — et vous. — Vous — et — *(avec explosion et desespoir)* je me rappelle. — Non — plus un mot. — Un moment de faiblesse. – II a passe. — Rien. — Je sais: tout — tout. Et je sais auşsi oii je me trouve, et la bataille que j'ai livree. — Ce n'etait point, comme tu me l'as d'ailleurs dit, celle d'Austerlitz, mais bien celle de Moscou, avec sa retrăite, son passage de la Berezina — son desastre. — Et savez-vous ou. j'en suis â present? — Non? — Â Fontainebleau. — Aux adieux.

JEANTET

(avec empressement)

C'est ga — c'est ga.

TREFOND

Justement.

DORVAL

Mais je me suis dementi par ma faiblesse — et en le faisant j'ai humilie l'autre. L'ai-je, pourtant, dementi, Lui? L'histoire pourrait le dire... *(Leger rire.)* Oh! Oh! L'histoire, laissons-la faire. — En y pensant bien — tenez — â present — moi je dis non — et mille fois non.

JEANTET

Et, en le disant, tu es dans le vrai. Toutefois, puisque c'est â Fontainebleau que nous sommes...

TREFOND

Faut-il aussi partir.

DORVAL

Je le ferai.

JEANTET

Quand?

DORVAL

Aujourd'hui mame. Dans quelques instants.,

TREFOND

Bravo. Je te retrouve en ton entier dans la promptitude de cette decision.

JEANTET

Nous te suivrons.

DORVAL

Bah!

JEANTET

N'est-ce pas dans l'ordre? Cela ne s'e'st-il pas ainsi passe — rappelle-toi avec l'autre.

DORVAL

(riveur)

C'est vrai. Ceux dont le devouement restera â jamais glorieux, l'ont suivi â Tile d'Elbe. *(Il va â son bureau et agite une sonnette.)*

SCENE **IX-eme**

LES M&MES, UN HUISSIER

L'HUISSIER

(entrant et apres un respectueux salut)

Monsieur m'a sonne?

DORVAL

Oui. Qu'on pare ma .berline. Celle de voyage, la soixante-dix chevaux — et que, dans cinq minutes, elle soit devant le perron. Vous ferez aussi monter Mr. Bertin lorsqu'elle s'y trouvera. *(Uhuissier s'incline et sort.)*

TREFOND

Mais pour quelle destination partons-nous?

DORVAL

Pour Marseille.

JEANTET

Et puis?

DORVAL

Pour la Corse. N'y ai-,je point lâ-bas ce gigantesque et roy^l chateau dont la presse vous a conte les merveilles? — Ce sera mon ile d'Elbe â moi. Et maintenant... *(Ilcdurt au bureau et trace rapidemeni quelques lignes et redescend en scene le papier ă la main.)*

TREFOND

Serait-ce indiscret? Qu'as [tu] ecris la?

DORVAL

(plaisant)

Mon abdication. *(Lisant.)* „J'institue pendant toute la duree de mori absence mon fils Georges, Directeur general de la Banque Dorval. Mr. Bertin, le sous-directeur, voudra bien le mettre au courant des affaires. Toutes les operations de haute banque;— billets â ordres, engagements, Bourse, emissions d'emprunts d'Etats — cheques — engagements — seront, comme par le passe, du ressort de Mr. Bertin, et signes par lui".

TREFOND

Admirablemerit fou, 1'ami Dorval — fou â mettre â Charenton ou â Bicetre.

SCENE **X-eme**

LES HEMES, L'HUISSIER

L'HUISSIER

L'auto est au bas du perron.

DORVAL

(lui tendant un cheque qu'il prend dans son carnet)

Un cheque! Prends-le. II est pour toi. Pour jusqu'â mon retour.

L'HUISSIER

Cinq mille francs! Une pareille somme?...

DORVAL

Trop petite pour un brave serviteur.— Pas de remercîments — compris? Et Mr. Bertin?...

L'HUISSIER

II est averti. Je l'entends monter.

DORVAL

Tu peux sortir.

L'HUISSIER

(mettant genou en terre)

Qu'au moins je pose mes levres sur la main qui va emplir de ciel bleu et de soleil le cœur et Tame de ma femme — de mes enfants. *(II lui prend de force la main, la baise et senfuit en se tamponnant les yeux d'un mouchoir.)*

SCENE **XI-eme**

LES ***MSMES,*** *BERTIN*

DORVAL

Mon ami — mon fils — l'heure du devouement est venue. Je quitte Paris â l'instant et pour longtemps. Pas de questions. Tu sauras plus tard les raisons de mon depart. Voici ce pli. Tu l'ouvriras des que je ne serai plus la. Mais jure-moi d'accomplir les obligations que je t'impose.

BERTIN

Quelles qu'elles soient,— je vous le jure.

DORVAL

Bien.— Â toi — je ne puis rien te donner — mais viens ici — sur mon cceur... *(lis sembrassent. Pathetisme.)* Et voici ce que tu diras â ma femme — rapporte-le-lui exactement: „Qu'â mon tour j'ai pris le maquis — comme tout honnete banquier qui se respecte un peu, d'ailleurs". C'est tout; descendons. *(Us se dirigent vers la porte. On veut le laisser passer le premier.)*

DORVAL

(toujours)

Non pas. Vous d'abord. Un capitaine de vaisseau ne quitte son bord que le dernier.

(TOILE)

IV-eme ACTE

(Mime decor.)

SCfeNE I-ere

JEANTET, BERTIN

JEANTET

(assis devant le bureau et examinant des papiers)
Alors, mon cher Bertin, ces chiffres?

BERTIN

Representent exactement la teneur de l'etat de la Banque Dorval, et que j'ai deja communique au patron...

JEANTET

Eh! Je le sais. Au bout du compte, est-ce aussi ce qui nous a decide de prendre sans desemparer la mer et [de] faire notre rentree en coup de tonnerre de... — de l'île d'Elbe, allais-je dire.

BERTIN

Vous ne l'avez pas fait heureusement, et ce n'est que de Corse que vous rentrez. Vous conterai-je la joie que j'ai eprouvee en recevant hier soir votre telegramme de Marseille?... Elle m'est arrivee â temps. Ah!

JEANTET

Diable! Et si elle avait retarde?

BERTIN

A quoi bon parler de 9a! Qu'il vous suffise de savoir que des bruits de plus en" plus consistants circulaient de totts cotes. On ne parlâit de rien moins que d'une demande en interdiction que M-me Dorval et Mr. Georges Dorval lui-meme s'appretaient â formuler contre le patron... D'aucuns allaient jusqu'â soutenir que cette demande avait deja ete introduite...

JEANTET

Que cela soit vrai ou non, M-me Dorval doit, â cette heure-ci, nous en vouloir rudement.

BERTIN

Le fait est que des que je l'ai avisee de votre retour; elle et son fils ont fait atteler leur coupee et, sans plus; se sont fait conduire â la gate du Quai d'Orsay. Le valet de pied me l'a confie ensuite.

. JEANTET'

Un depart qui, si je ne rrie trompe, ressemble fort â une fuite.

BERTIN

Cela peut bien etre. Prendre garde, neanmoins, â la fleche du Parthe...

JEANTET

Et qu'a dit Mr. Dorval de ce depart inopine? Car vous l'avez — je suppose — mis au courant des son arrivee.

BERTIN

Je n'y eusse pas manque. Mais Mr. Dorval ne m'en a pas donne le temps. Â peine a-t-il pris — comme vous le savez — le temps de quitter sa limousine, qu'il s'est jete dans son auto des grands jours.

JEANTET

C'est vrai — n'en parlons plus alors et rentrons dans les chiffres — si, toutefois, cela vous agree.

BERTIN

Je ne demande pas mieux, et je le fais avec d'autant plus de plaisir que le patron m'a dit s'Stre decharge de tout soin, de les collationner sur vous.

JEANTET

Eh! â mon corps defendant.

BERTIN

(lui presentant)

Les chiffres qui sont la ne vous sembleront pourtant pas pour ga plus depourvus d'eloquence. Voyez plutot...

JEANTET

(prenant te papier et Vexaminant)

Cent millions de gagne rien que sur les „Alaskas"! Et les „Rand"? De quinze millions qu'ils avaient coute, monter â de pareilles sommes! Mais c'est simplement fou, et vous m'en faites accroire...

BERTIN

Mais non. Des ecarts comme ceux-la, s'ils n'arrivent point tousles jours, se produisent quand-meme — en de certaines circonstances... — Et tenez — regardez comme les „Oklawa-railways" se sont, elles aussi, comportees!

JEANTET

(regardant sur le papier)

De semblables bonds?... — Inoui — en effet!— Settlement, si ces chiffres sont, pour l'heure, vrais et tres vrais — et ils le sont — 375 millions tombes comme des cieux — tout aussi bien les mernes peuvent-ils etre demain remplaces par d'autres — et de combien modestes ceux-la...

BERTIN

Point — puisqu'ainsi que je l'ai communique â Mr. Dorval par lettre — je me suis deja defait des dites valeurs et ce n'est plus que des rentes sur l'Etat frangais que nous avonâ en caisse.

JEANTET

(mouvements£motifs)

Sauvee en ce cas la Banque Dorval, mon cher Bertin, et nous avons bien fait de revenir! Sauvee, et par vous I *(II lui prend la main et la lui secoue.)*

BERTIN ·

Mais non, Mr. Jeantet... C'est le patron qui seul a tout fait. Sans lui, sans ses ordres precis au moment decisif, e'en etait fait. Ne vous rappelez-vous done pas ses paroles? „Rand, Alaskas, Oklawa —- rien que rafie — rafle et razzia sur toute valeut hesitante".

JEANTET

Vous le jugez noblement — et ce magnifique changement qu'il a execute au milieu de la debacle generale, restera pour sur memorable dans les annales de la Bourse. Ne vous depouillez point cependant de tout merite... Sans vous... *(Legers grattements â la porte.)*

SCENE **II-eme**

LES M&MES, L'HUISSIER, ***puis un*** *GARGON DE BUREAU*

BERTIN

(a l'huissier)

Qu'arrive-t-il, Jean?

L'HUISSIER

Une toile qu'on vient d'apporter de l'hotel Drouot et que Mr. Dorval a expressement recommande de faire placer dans son cabinet...

JEANTET

Quelque iiouvelle bataille napoi eonienne, je gage,

BERTIN

Son luxe â lui... *(Â l'huissier.)* Alors? Jean, qu'attendez-vous ? f aites mont&r.

L'HUISSIER

Le tableau se trouve deja dans Tantichambre. *(II entfouvre la porte eţcrie dehors.) Jle* ! Arrivez ici,— vous. *(Un gargon de bureau apporte la toile qui est envelopee de serge verte. L'huissier, lui prStant main forte.)* Voilâ ! Mais oti faut-il la mettre ?

JEANTET

(regardant par la piece)

Oui. Oii? ' .

BERTIN

(avisant un grand chevalet qui se trouvait relegue dans un coin)

Si nous la placions sur ce chevalet ?

JEANTET

L'idee n'est pas mauvaise. Dorval aviserait ensuite.

BERTIN

(apporte le chevalet et Vinstalle devant le bureau; apres que le tableau y a ete mis)

Parfait comme ca. *(L'huissier et le gargon de bureau sinclinent et sortent.)*

JEANTET

(s'en approchant et touchant la serge dont le tableau est enveloppe)

Si on lui donnait un peu d'air â ce tableau?

BERTIN

Non. Mr. Dorval en serait froisse peut-etre. Mieux vaut l'attendre.

JEANTET

Â propos, Bertin, voudriez-vous bien vous informer, en haut, de Trefond, qui s'y est subtilise depuis plus d'une heure. Ce diable *de* docteur, â prendre son bain, barbotte, me semble-t-il, un peu trop dans l'^au.

SCENE **III-eme**

LES MâMES, TREFOND

TREFOND

(qui, pendant que Jeantet parte, a ouvert une porte de gauche et s'est tenu, en s'entendant nommer, sur le seuil)

Barbotter n'est rien, - Jeantet, mais patauger? — hein? comme tu le fais dans tes livres — est-ce plus amusant? Le crois-tu?

JEANTET

Demande-le plutot â ceux de tes clients qui se trouvent etre parfois de mes lecteurs. C'est â eux de decider: qui d'un m6decin ou d'un auteur les embâte le plus?

TREFOND

Du tic au tac — bravo. Done — suspension d'armes, et — paix signee. *(Designant le tableau.)* Mais qu'est ceci?

JEANTET

Cest... un tableau .— probablement.

SCENE **IV-eme**

LES M&MES, DORVAL

DORVAL

(voyant la toile)

Bon on l'a apportee?

TREFOND

Dieu de Dieu! Aimes-tu les crotites!

DORVAL

Un Chapier! Pour rien. *(Apercevant Berlin.)* Bonjour, Bertin. Trois cent mille francs... Happe au passage... Vraiment pour rien.

TREFOND

Meurent pas de faim ces Messieurs — comment que tu les nommes? Chapier, pas?

DORVAL

Oui.

JEANTET

Et — le sujet?

DORVAL

Me suis pas trop bien rendu compte... Paru — vu — enleve. Bataille, crois, que sais-je? Mieux, voir... *(Nerveux, coupe I'etoffe, avec un canif qu'il prend sur le bureau, et Venleve ; en se reculant pour mieux regarder.)* Beau—tres beau. Regardez bien ! [N']avais-je pas raison ? Oh! — la fuite des chevaux — et la — la — ce carre — l'empereur — oui — lui. *(Hesitation.)* Diable! — C'est...

TREFOND

(regardant)

Mille bombes! Je ne me trompe pas, c'est...

JEANTET

Waterloo.

DORVAL

Hein?

JEANTET

Waterloo.

SCENE V-eme

LES MÂMES, L'HUISSIER

L'HUISSIER

(a Dorval)

Monsieur — patron...

DORVAL

Dis-donc! Qu'est-ce qui te prend?

L'HUISSIER

Des Messieurs — ce sont pourtant des Messieurs — six je crois — et de tres mauvaise mine — veulent monter de force. On a fait ce qu'on pouvait pour les arreter — mais — les entendez-vous pas dans l'escalier ? Je crois que ce sont eux.

TREFOND

(ă Jeantet, et montrant le tableau et Dorval)

Serait-ce vraiment Waterloo ? La magnifique villa et les lieues du pare?

JEANTET

(a l'huissier a mi-voix et le prenant a part)

Vite, Jean, descends et dis aux employes — â tous, tu m'entends,— de monter en masse des que je presserai le bouton de la sonnerie electrique qui correspond aux bureaux. Mr. Dorval est en danger — en danger de mort — vite. *(L'huissier sort.)*

DORVAL

Mais qu'y-a-t-il?

TREFOND

II y a qu'on n'a pas su ta retrăite mais qu'â present que te voici de retour...

DORVAL

(pale et reculant jusque derriere son bureau)

Ne [dis] pas 9a au nom de Dieu, Trefond... *(La porte s'ouvre avec violence.)*

S C fi N E VI-eme

LES MâMES, DEUX MESSIEURS en noir et DEUX HOMMES fortement decouples en vestons

I-er MONSIEUR

Comment? C'est une forteresse que cette maison et faut-il qu'on l'emporte d'assaut?

JEANTET

De quel droit?

I-er MONSIEUR

Et vous duquel?

JEANTET

De celui que je m'arroge.

I-er MONSIEUR

Et moi de celui que j'ai. *(II ouvre sa redingote et montre son echarpe de commissaire de police.)*

DORVAL

Ah! . . . . • . .

TREFOND

Et apres?

LE COMMISSAIRE

Apres, ceci: Que Mr. Dorvalveuille bien se mettre â la disposition de ces Messieurs.

II-erne MONSIEUR

Ah! Mr. le commissaire — c'est nous, au contraire, qui sommes â celle de Mr. Dorval.

TREFOND

Vous expliquerez-vous â la fin?...

JEANTET

Oui — expliquez-vous ou sortez...

II-6me MONSIEUR

Je...

BERTIN

Que voulez-vous?

II-erne MONSIEUR

Simplement ceci. Lisez. *(II lui donne un papier.)*

BERTIN

(apres avoir In, passe le document ă Trefond)

Une semblable infamie.

TREFOND

Cela ne sera pas — et sortez bien vite: Vous etes en presence du Dr. Trefond — doyen de la Faculte de M6decine, senateur, Grand-croix de la legion d'honneur.

LE COMMISSAIRE

(s'inclinant)

Requis â donner mon concours â ces Messieurs. *(Geste.)* Je ne puis que faire mon devoir.

JEANTET

(il presse du doigt un bouton de la sonnerie electrique)

Ah! c'est ainsi? *(Grand bruit dans Vescalier, des pas nombreux qui montent.)*

SCENE FINALE

LES M&MES, et DES EMPLOYES de la Banque Dorval

JEANTET

 notre aide, mes amis. Ici — ici. *(Les employes se massent devant Dorval.)* Les ennemis de Mr. Dorval

ont circonvenu sa femme et son fils et veulent frapper le grand homme de mort civile. Defendez-le —• sauvez-le. *(Mouvements d'indignation dans les groupes.)*

LE COMMISSAIRE

(aux infirmiers)

Faites votre devoir. *(Aux employes.)* Et vous, Messieurs, laissez passer la loi. *(Il veut s'avancer sur Dorval — Ugere rixe.)*

UN EMPLOYE

(refoulant le commissaire)

Si encore c'etait la justice...

LE COMMISSAIRE

(cherchant ă bousculer Trefond, Jeantet et Bertin)

Place â la loi! *(Dorval se retire par la porte du fond entraine par ses employes qui le suivent en bon ordre.)*

TREFOND

(bousculant le commissaire)

Ah! mais non: Merde!

LA MORT DU DANTE

TRAGEDIE ORIGINALE
TROIS ACTES: VERS ET PROSE

PRECEDEE D«UN PRONAOS EN VERS

LES PERSONNAGES DE LA TRAGEDIE

DANTE ALIGHIERI (Son costume et ses traits d'apres le Giotto)

HUIT JEUNES GENTILSHOMMES DE LA VILLE DE RAVENNE (Costumes venitiens de l'epoque)

LA DUCHESSE DE RAVENNE (Riche costume du temps)

DEUX DES FILS DU DANTE (Costumes florentins de 1300)

UNE FILLE DU DANTE (Vetue en religieuse)

UN FILS DE LA DUCHESSE DE RAVENNE (14 ans)

UN ABB£

BEPPO (Vieillard, serviteur âge de la Maison de Polenta, regnant â Ravenne)

PERSONNAGES ILLUSOIRES

BEATRICE PORTINARI (Lis dans les cheveux - drap^e de blanc et de mauve — etoffes fluidiques)

VIRGILE (Draperie â l'antique)

LES NEUF MUSES (Costumes consacres par la mythologie)

LES SEPT SIECLES (A dater de 1300 inclusivement. Leurs vetements correspondent â chacun des siecles qu'ils representent, â l'exception du XIX-eme et du XX-eme qui seront caract£ris&, le premier par un uniforme napol^onien et le second par...)

LE GfiNlE DU DANTE (Sous l'aspect d'un ange de lumiere — brun)

LE SENTIMENT DU DANTE (Idem)

BRUNETTO LATINI (Costume de magister florentin)

PRONAOS

DE LA TRAGEDIE: LA MORT DU DANTE

(Decor et indications: Le tableau anime de Delacroix. Le Styx. L'Enfer au fond. Le rideau se leve sur de faibles flammes rougeoyantes et verdissantes qu'on voit osciller de-ci, de-lă. La barque portant le Dante et Virgile. Les deux poetes sont etudies, quant au costume, le premier d'apres le Giotto, le second d'aprâs l'antique et Delacroix. Tout au fond, un peu ă gauche, ruade et bousculade de damnes marquant par la leur fuite hors des flammes. D'aucuns se jettent dans les eaux du Styx, et s'y debattenţ.

Musique puissante et large entrecoupee de clameurs et de hurlements; explosions de rage et de douleur,

Musique tout en heurts et en cris sur Vuniforme trame d'un sourd et conţinu ululement.

Stridulation et trepidation de notes — accalmies et reprises — avânt le lever du rideau, et durant le Pronaos.

Apres la chute du rideau, musique qui, par contre, est solennelle comme la fatalite, et dont des phrases cruellement ironiques se detachent, parfois, et en rompent l'uniformite.)

UN DAMN£

(II lutte desesperement dans le grand cloaque qu'est le Styx, et finit par embrasser des deux mains la proue de la barque, et s'y tenir accroche.)

De quel nom t'appeler, toi, dont je suis la trace
Dans le bourbier hideux ori tu viens avânt l'heure?...
Oncques le Styx ne vit une pareille audace.

LE DANTE

Si je viens, ce n'est pas pour y prendre demeure...
Quant â ton nom il est...

LE DAMNE

Odieux — mais qu'importe? !.,.
Je n'en ai plus aucun. Pitie — puisque je pleure.

LE DANTE

Ton destin est ecrit sur Timmuable porte...
C'est pour l'eternite que ton âme est en peine.

LE DAMNE

Pitie — car le remous du cloaque m'emporte...
Je ne meurs point, pourtant, mais je surnage â peine
Le cceur tout retourne dans l'eau nauseabonde.

LE DANTE

C'est de toi seul que part la m6phitique haleine...
Quelques traces encore en restent sur le monde.
Cest pour l'eternite que ton âme est en peine.

VIRGILE

(le repoussant — et tandis que le Damne retombe dans le Styx)

Va vivre avec les chiens comme toi, porc immonde.

(Musique.)

(Les flammes envahissent le fond de la sc&ne. Elles enveloppent les damnes et on les voit s'y tordre. Cris rauques. Mires violents de douleur auxquels re-pond le rire ironique des demons. La barque se met en mouvement de droite â gauche.)

(Un moment d'accalmie.)

LE DAMN£

Dieu! Comme elle me suit l'odeur nauseabonde!

LE DANTE

C'est de toi seul que part la mephitique haleine.

VIRGILE

Va yivre avec les pores comme toi, chien immonde.

(Lp barque disparait a gauche. Reprise de la tempite de flammes et de bruits infernaux.)

SCENE **II-eme**

(Indications: Dans I'embrasement general le Styx s'efface. Entree de Lucifer et de Persephone, suivis de princes et de princesses de VEnfer. Cette entree se fait sur un langoureux pas de danse du temps. Luxe eblouissant de vitements dans le goût de Vepoque. Celui de Lucifer est surcharge de pierreries qui rutilent. Lucifer et sa bande sont ravissants de beaute et de graces perverses. Les males, des ă peine adolescents, ont des yeux de râve — des yeux tres doux qu'allonge le khol, des cheveux de nuit et de feu, courts et frises, ou longs, et leur tornbant sur le col. Un cynisme cruel pince, neanmoins, leurs levres.

Lucifer donne la main ă Persephone. Couronne d'emeraudes en tite, et robe ă traîne d'un vert onduleux et changeant — gaze pailletee sur moire — decolletee, et nenuphars s'agrippant au corsage — celle-ci s'avance toute sombre et en proie â l'inguerissable melancolie qui est â tout jamais son lot.

Suivantes et princesses semblent ă peine sorties de Venfance, mais la depravation est dans leurs yeux. Lucifer et ses demons, epee au câte, coquettent, manieres et affectes — tantot avec une des princesses, tantot avec une autre.

Au fond, eţ en hemicycle, sur la droite et la gauche, l'Enfer et ses damnes.

Leurs bruits et leurs hurlements, qui montaient par rafales, se sont calme s.

Force salutations et gestes galants, force pas, soigneusement etudies, dans la troupe de Lucifer.

Reprises, par fois, des bruits infernaux et des hurlements des damnes.)

LUCIFER

(il s'approche d'une princesse, et se penche galamment sur son sein)

La belle rose, et le subtil parfum qui grise...
Sans doute elle recele une volupte rare.
De mille feux soudain son incarnat s'irise.

LA PRINCESSE

Elle se prelassait pres de l'ardente mare
Que change en un brasier le simoun qui l'attise.

LUCIFER

O h ! je la veux, alors. C'est la rose sans tare.

RlCANEMENTS D E S **DEMONS**

H a ! H a !

UN DES DEMONS

(ironiquement)

Donnez-la-lui cette rose sans tare.

(Musique.)

(Predosite de gestes des demons et des femmes. La musique monte et couvre les cris sanglotants et les hurlements des damnes. On les voit se convulsionner dans les flammes. Accalmie brusque, et musique ǎ peine per Que.)

UN DAMNE

(II s'est approche sournoisement du plateau que bordent, â droite, quelques rochers — tout au premier plan — et ou Lucifer et sa cour se pavanent. II leve avec desespoir les bras, poings fer mes, vers des cieux absents.)

A h ! s'il est un Dieu grand, il est impitoyable.

il-6me DAMN£

(se rapprochant du Premier) ^

N o n . . . car nous expions...

I-er DAMNE

Mais eux?

II- eme DAMN£

H61as! Que sais-je?

III- eme DAMNE

(au Deuxieme)

Comment peux-tu done etre aussi deraisonnable?

UN DEMON

(â une des princesses, et poursuivant a haute voix les fadaises susurrees avec affectation)

Et les seins — sans mentir — du lait durei de neige..,

UNE DES PRINCESSES .

(au dit demon — en minaudant)

Cest d'un galant...

UNE AUTRE

(a la precedente — avec preciosite)

Exquis.

UNE AUTRE

Et plus meme: adorable.

LE MEME DEMON

(ǎ la premiere princesse)

Les yeux?... Pâles enfin comme un soir de Norvege,

LE PREMIER DAMNE

(aux autres damnis)

S'en donnent-ils!

LA SECONDE PRINCESSE

(a la precedente) '•'••'•'...

L'oui'r, ma chere, est un delice.

iwilî<£-ime DAMNE

(regatdmt *de tftefrr-et-derri&re .iui, avec effroi)

Cielî le feu sur nos pas avance inexorable. o>

ir/IVMerlie-DAMNE

II n'est pdiîrt M'autre Dieu que le crime ou le vice.

_ •·V· hmt DÂMNE

'͵ ,' ' ~ ţfapparaissant parmi les rochers)

J'en sais un autre, moi, Smais il est formidable.

, ^ . _ , I-er DAMNE

Et quel est ce Dieu?

v,\ ; Yreme DAMNE .:.

" " ' La Force. •

UN DES DEMONS

(a urie des princesses qui lui parle dans Voreille — avec 'tin salut)

Â votre service.

I-er DAMNE

' (avec epouvante) '

Fuyons... Voyez. -

IV-eme DAMNE

Le feu rampe et va nous rejoindre.

M I-er DAMNE

, v J[l ;est*d£j.â sur nous.. ***.si*** u:^ ***c:***

^ -ʳ IH-eiiie DAMNE

\- Au secours!... II m'enlace.

, Xlr-eme DAMNE

Prions plutat — souffrons — le tourment sera

^i/ji: ***siJi,.-*** moindre.

UN DES DEMONS

(apercevant un.des damnes plus' prdc^s autre

Dois-je en croire mes yeux?

LE IMMON^

, (interpelU)

,.... Eț moi?....., G'gșț $î$ne audace.

I-er DAMNE.,; ^ *Jîtm* ;:U

fau Deuxieme, gouailleur)

Tu crois?.,

II-eme DAMNE

De la priere une aube pourrait poindre.

fi .%:yjiv.f//i

I-er DEMON

(s'approchant a pas de lou'p d'un damne qui ne le voit pas venir, lui passe'un' croc-en-fămbe,' et ih^faisant pirouetter sur lui-mSme Venvoie iomberdans la montante maree...Âe flammes):

Ouste!

UN AUTRE DEMON

(il arrive preste sur un damne, tandis que d'autres demons les renvoient tous dans les flammes)

Et toi done?

III-eme DEMON

(empoignant son damne)

Ouste!

IV-eme D^MON

(mime jeu)

Et toi?

V-eme DÎMON

(mame jeu: rejetant dans les flammes un des derniers damnes restes en scene)

Chacun â sa place!

(Explosion et gresillement de flammes, grands bruits mais que la musique etouffe de suite. Accalmie.)

I-er DEMON

(au seine; il ricane et de signe les flammes, puis se rapproche d'une princesse)

lis y sont, enfin, tons...

III-eme DEMON

Oui, si tu ne t'abuses.

LUCIFER

. . ; : *(a un demon)*

Ravivez le feu vite: un grand frisson me glace.

LA PRINCESSE

(an I-er Demon qui remonte vers elle. Avec undedain voulu et un accent de reproche affecte)

Quoi! Prince, se commettre avec de telles buses!

(RIDEAU)

I-er ACTE

(Decor: Vaste piece dans un palais de Ravenne, Elle affecte la forme d'un traplze. A droite, colonnade donnant sur une lointaine perspective de la mer qu'on apercoit ecldboussee d'un grand soleil de plein-midi, et dans toute son animation. Mouvements de vagues, et de bateaux, voiles deployees, tels de grands oiseaux s'en allant vers le large. Les dites voiles, blanches quant au fond general, seront empiicees de rouge ou de chrâme clair et fonce. Elles donneront ainsi I'impression de la grande joie solaire d'un jour d'automne finissante*

Dans le haut de I'entrecolonnement, de courtes tentes en toile pourpre, claquant au vent.

Vols d'hirondelles virant dans l'air ou ras ant les flots.

Le fond du trap&ze est, par son milieu, interrompw par un enfoncement d"alcove. On y voit, haut-dresse, un lit de parade qu'une ample couverture en soie d'un rouge eteint, bordee de {ranges d'or, et glands d'or aux coins, drape dans toute son et endue.

Comme fond, remontant le long du mur, derri&re le lit, un tapis d'un rouge encore plus passe, et que decore un ecusson historie d'armoiries surmonUes d'une couronne ducale.

On accede ă cette alcâve qui ne s'ouvre point ă mime la seine, par trois marches y conduisant. D'un c4te et de Vautre, dans I'encoignure que celles-ci formeni

avec le mur, deux armures montees sur piedestaux bas, heaumes sur chef, et lances au poing.

Â quelque distance, et plus au premier plan, hauts porte-cierges en fer forge, branches a leur pârtie superieure, se presentent garnis de bougies en cire fleur-delisee et doree.

L'ouverture de l'alcâve porte, sur tringles, des draperies en velours d'Utrecht d'un vert roussi par le temps.

Le câte gauche de la scene est presque en son entier tenu par un immense portail, demasquant, a hauteur d'homme, une largei et, haute galerie sur arceaux dont on voit la pârtie superieure des colonnes et des chapiteaux la soutenant.

vv.v *Un paraventformant cloison, en ferme la pârtie . . inferieure^ dans toute sa longueur, et s'eleve ă deux metres,* 1/2 *de hauteur. Ce paravenț deviant comple- v twț%yi invisible ^d&s qu'un puissant eclat de lumtâre ^yient â, le jra^per de l'interieur de la galerie.*

,..,L$Qețntr# de la piece est occupe păşune grande table V.v&:, *en.ctyțne bruni. Mobilier dans le style du siecle. Esca- -j P.^.^.-.t•jh&ises .monumentale.s ă haut dossier.* &\ -A» *p:<>;Place de biais,\ dans.le voisinage de la colonnade .••s\'ji>c.:draite, large.banc en chine, .formant Ut .de repos.* \.-..,v;->j *Jbante *y păruit, -au lever-du rideau, a demi couche, sur matelas en 'velours, ' et's'appuyant sur de • ViShes cousins.)*

,,... **SC.țNE l-ere**

LE DANTE (ă demi couche), LES 8 GENTILS-HOMMES, LES A PPA RITIONS

•„«•ev. . A '. •• LE DANTE'

(s'appuyant sur le coude)

Votre*£on^ moi, le Dante, je fasse; ***m%*** soumisşion â Florence, et que je lui demande hum-l^lşînent.,ma gr|Lce,n^pn pardon?

• '.n,.-^ I-er GENTILHOMME- *i *.r..>:...cr.*

C'est pour toi le seul moyen de rentrer*datfs ta bien-aimee cite.

II-eme GENTILHOMME

, De revoir la maison qui t'eşt ehere, ton petit palais qui, veuf de toi, n'est plus qu'un tombeau morne.

III-eme GENTILHOMME

Et ceux qui te nient encore ou te bafouent, tomberont alors â tes, genoux.

IV-eme GENTILHOMME ;

Roi reprenant possession de ton trdne, tu ne seras plus le malheureux errant dont chaque aube est un nouveau tourment ou une humiliation.

V-eme GENTILHOMME

Et tu ne verrais plus les affreux petits yoyoux se tenant â la queue leu leu sur țes pas pour — soit en derision soit par epouvante — â tout passant crier: „Holâ — He! garde â vous, car celui-ci que voyez est aux Enfers descendu et s'en est de la revenu".

VII-âme GENTILHOMME

Tu auras de nouveau un foyer qui soit tien.

VI-eme GENTILHOMME

Aussi, vivras-tu encore longtemps, car la tranquillite et le bonheur doublent le nombre des jours.

VIII-eme GENTILHOMME

p.i. _ qui ait? Tout peut arriver et je ne serais pas £tonne si, te reprenant sur ses ailes, la Fortune te reportait au faîte de la Republique.

III-eme

Est-ce, d'ailleurs, une vie, celle que tu menes? Tantât â la merci d'un prince tantât â celle d'un autre?

Expose â reste* du jour au lendemain sans pain et sans abri?

V-eme

Et risquant chaque jour ta vie. Car tu ne me diras pas que ta derniere ambassade â Venise n'a pas gravement atteint ta sânte? J'en prends â temoin cette fievre des Maremmes qui ne te donne pas de cesse.

I-er

Je dois te communiquer enfin — je ne voulais pas le faire, mais c'est dans ton interet — que le Due — je Tai appris tout â l'heure — est sur le point de rentrer de Florence. II sera ici demain ou apres demain.

LE DANTE

Et?..

I-er

Peu de chose: Florence Ta — paraît-il — menace de garderjpăr devers elle les trois cent mille ecus que notre ser6hi^sime seigneur lui a pretes, si...

LE DANTE

Ne continue pas. Je comprends. La bienveillance que le Due m'a temoignee n'est pas pour lui plaire...

I-er

Țu paries d'or. Seulement trois cent mille ecus restent, q^and-mşme, de Tor en barre... Je sais que la Duchesse te revere... Toutefois, l'air de Ravenne peut te devenir bientot malsain.

LE DANTE

Je n'attendrai pas ce jour-la. Je quitterai la ville ce soir meme.

I-er

Oh! C'est te presser un peu.

VIII-eme

Pour aller oft?

LE DANTE

Dieu saura comme toujours guider mes pas.

VI-eme

II me semble qu'il t'a toujours assez mal inspire. Tu as ete guelfe et tu as lutte â Campaldino pour les guelfes, mais quelle a ete ta recompense? Ne sont-ce point eux qui t'ont le plus fortement frappe?

LE DANTE

C'etait dans l'ordre: Les mediants ne deviennent pas bons du jour au lendemain.

VII-eme

Puisque tu le savais que n'as-tu pris tes mesures?

III-eme

Tu as prefere devenir gibelin.

IV-eme

En dehors de cette faute, c'est d'autres plus lourdes encore, dont tu as charge tes epaules, et c'est parce que nous t'aimons que nous te les disons.
Ainsi, lorsque tu t'es vu â la tete de la Republique...

11-eme

C'est d'abord pour les tiens que tu te montras implacable.

LE DANTE

J'ai du le faire.

V-eme

Tu n'as su soulever autour de toi que des haines.

LE DANTE

Les haines de ceux qui ont dechire l'Italie en mille morceaux, et dont chacun se repait.

Vll-eme

Et c'est en brisant les plus brillants de ses fils que tu pensais pouvoir en rapprocher les bouts?

LE DANTE

Ce n'est que les brigands et les assassins que j'ai voulu frapper — ces quelques families qui se disputent ma malheureuse patrie.

Vlll-eme

Trempant ensuite ta plume dans le venin de l'Enfer, et la rougissant a ses flammes, tu as marque au front les plus celebres parmi les hommes de notre epoque.

LE DANTE

Celebres par leur ignominie.

I-er

L'Eglise, elle non plus, n'a pas trouve **grace** devant toi. Tu as envoy6 des papes bruler en Enfer.

LE DANTE

lis y sont alles eux.

II-eme

Et bien d'autres encore.

LE DANTE

Demandez-leur en compte toujours â eux. Je n'y suis pour rien.

111-eme

Quoi qu'il en soit, ITtalie entiere est aujourd'hui contre toi.

LE DANTE

Quant â ța, non. LTtalie n'est ni pour ni contre moi. LTtalie dort. Je l'ai voulu grande. Elle le sera un jour. C'est tout.

I-er

Mais... revetions plutdt â la rentree du Due. As-tu pris un parti?

LE DANTE

Je vous l'ai dit.

I-er

Pourtant — sur qui comptes-tu?... Voyons: si Ton excepte Guido Cavalcanti — et tu le sais: il n'est plus en etat â present d'âtre utile â personne — nous ne te cohnaissons point d'autre ami serieux.

Pour ce qui est du Giotto.

IH-eme

II a fait ton portrait.

LE DANTE

Mais de vous, seigneurs, ne pariez-vous pas? Je sais trop votre devouement... et puis... vous m'aimez.

VI-eme

(voix hesitante)

Pour sur... Nous...

I V-eme

(sans enthousiasme)

Tout ce qui... sera... en notre pouvoir.

LE DANTE

Vraiment?

IV-eme

Nous le ferons.

LE DANTE

, C'etait, pourtant, tout un acte d'accusation que vous dressiez, il n'y a qu'un instant, contre moi.

V-eme

Tu nous juges mal. Dire les fautes â ceux qu'on aime est un devoir.

LE DANTE

Ah!

I-er

Notre affection pour toi n'a jamais ete si...

LE DANTE

C'est ța. Vous m'aimez!... — Et moi qui croyaiş que voir les errements de quelqu'un est le commencement de la disaffection!

VI-eme

C'est la maladie qui t'a aigri pour penser cela.

VIH-eme

Est-ce done une disaffection que de se reporter â la joie que ressentiraient tes deux fils — ta fille aussi — en te voyant revenir sous ton toit?...

LE DANTE

(avec ferveur et levant ses yeux au del)

Que la Sainte Vierge, mere de notre Seigneur Jesus-Christ, me voie.

11-eme

Elle te verra, mais c'est toi seul qui ne dois pas t'abandonner.

LE DANTE

(meme attitude et geste)

Jesus, agneau de notre Seigneur Dieu, si j'ai peche, pardonne-moi!

II-eme

II le fera, mais c'est toi-meme qui dois te pardonner, d'abord.

I-eir

Car pourquoi te mortifier et te punir, comme tu le fais?

Vheme

Ne te serait-il pas plus facile de rentrer dans ta chere cite?

IV-eme

Demain, d'ailleurs, sera-ce peut-etre, trop tard. L'envoy6 de Florence, â cet effet commis, a irremissiblement fixe son depart pour demain.

LE DANTE

Son depart le regarde. Je ne reviens pas sur une decision prise.

VII-eme

II te regarde aussi un peu car — et il le dit â qui veut l'entendre — ton refus entrâînera la demolition de fond en comble de la maison qui Vest chere, de ce petit palais qui etait ta joie, et sur l'emplacement duquel on repandra du sel pour que jamais ni fleur ni brin d'herbe n'y pousse.

Du moins, c'est ainsi que Florence l'a decide.

LE DANTE

Ah!... qu'ils le fassent! Mais ils oublient que les larmes qui tomberont sur ce sel le feconderont et en feront eclore les fleurs de l'immortalite.

Quoi qu'il en soit, s'ils l'oublient, eux, en suis-je moins le Dante.

(II se recule comme sous Vempire d'une hallucination. Mouvements ddsordonnes, exaltation croissante. Apparition des Muses et des Siecles. Toutefois, seul le Dante marquera par son >jeu que ces apparitions lui sont visibles.)

LES MUSES

(recitatif mi-chante)

Gloire au Dante — gloire —
Eternelle sera sa mimoire.

(Apparition des Siecles.)

LES sifecLEs

(chants)

Aux neufs soeurs qui celebrent le maître,
Abdiquant leur olympien sejour,
Unissons nos voix â notre tour
Nous qui sommes les siecles â naître:
Gloire au Dante — gloire
Son grand nom tronera dans l'histoire.

LES MUSES

Gloire au Dante, gloire
Eternelle sera sa memoire.

MUSES et SIECLES ensemble

Gloire au Dante; gloire
Gloire au Dante, gloire.

LE DANTE

(toujours hallucine)

Avez-vous entendu et. vu?

I-er

(au Second)

Que dit-il? *(Au Dante.)*

Toi, oui. II est hors de doute que nous te voyons et entendons.

LE DANTE

Ce n'est pas de moi qu'il s'agit. Tournez vos yeux de ce cote, et regardez: Sont-elles belles et jeunes; puisqu'imperissables,.. Les Muses ! Les Muses!

(Tous ont regardâ du cote indique mais, instantanement les Muses se sont rendues invisibles.)

II-eme

(au IV-eme)

De qui veut-il parler?

LE DANTE

Puis -— que dites-vous de ceux-lâ?

Vit-on jamais adolescents plus beaux, et ne se sont-ils pas eux-mernes nommes: les Siecles â venir?

VIII-eme

(aw Vl-hme)

II bat la campagne.

II-eme

(au Dante)

Nous avons beau regarder, maître. Nous ne voyons et n'entendons que toi.

IV-eme

C'est sans doute cette fievre.

LE DANTE

Pardonnez-moi: j'avais oublie qu'il y a des yeux pour ne pas voir et des oreilles pour ne pas entendre.

II-eme

Laissez-le dire: iiluiplait, simplement de se moquer de nous. II n'a de bons procedes qu'envers ses vils flatteurs.

Sa *Divine Comedie* nous a laisses un peu tiedes, c'est vrai. N'avons-nous pas, cependant, tenu compte des circonstances en lesquelles il l'a ecrite? II etait accable de maux...

VI-eme

Errant...

II-eme

Dans une âge presque trop avanee.

Vll-eme

Tandis que sa ***Vita Nuova...***

IV-eme

Et nombre de petits poemes qu'il a jetes â tous vents.

I-er

Ses ***Canzoni*** notamment...

VI-eme

Ne periront pas. Le divin Casella les a, d'ailleurs; mises en musique.

VHI-eme

Car — si on en excepte certaines constructions et la bizarrerie de certains termes — ils SOiit insurpassables.

III- eme

Tu le vois: nous somtties sineeres, et nullement de ceux qui te manquent de respect au point de te proclamer le createur de la langue italienne.

V-eme

Comme si une langue n'etait pas l'oeuvre du temps-

IV-eme

Bien sur*

VI-eme

Bah! Et nous? Ne lui apportâmes-nous aucune part de contribution?

LE DANTE

En verite, Messieurs, vous âtes trop modestes.

IV- eme

(au V-eme)

Neanmoins... le temps...

LE DANTE

Ah! Ah! Vous y tenez?

III-eme

Nierez-vous, maître, la loi puissante de Taction du temps?

LE DANTE

Dieu m'en preserve, desormais, et vous en etes la preuve: C'est le temps qui vous a donne la vie, en vous tirant, vous, du neant. II est vrai que j'ai eu l'imbecilite de croire, jusqu'ici, que l'homme etait le temps, Mais que voulez-vous? La maladie, la vieillesse... Je me cretinise, positivement... Et, tenez: J'ai oublie jusqu'â vos noms...

V- eme

Le maître nous la **bailie** belle!

(Au Dante> directement.)

Comment? Tu paries â Balthazare Viati et son nom ne t'est pas familier?

II- eme

Par la Madone ! Et Don Andrea de Breggi te serait-il de meme inconnu?

LE DANTE

Eh! que n'oublie-t-on pas?

I-er

Un Orlandi, par exemple, — et il est devant toi.

III- eme

Et encore moins un Romualdo Ceccaldi...

VI- eme

Un Guido de Monte-Chiaro...

V-eme

Un Frontinetti!

VIII-eme

Mais un Cesar Orto? Ne s'en rappelle-t-on pas toujours, si on l'a une fois connu?

il-£me

Sans parler de...

LE DANTE....

II suffit. Je vous connais tous. Mais tels ne sont pas vos noms.

IV-eme —

Et de deiix ! — Je ne me nomme done pas,..

LE DANTE

Toi? C'est *Inconscience du temps* qu'on t'appelle.

I-er " ' .

LE DANTE

(a celui-ci)

Et ton nom â toi est *Envie.*

VI-eme

Mais c'est de la demence.

LE DANTE

Non. — Et vous tous, c'est *Ignominie* qu'on vous nomme.

(II marche sur eux les deux bras declenches en un geste formidable.)

Sortez.

(Tous se retirent en desordre, et tSte-baissee. lis sortent, par un et par deux, moins le IV-ime et le VIII-eme, qui s'attardent un instant en scene.)

SCfiNE II-eme

LE t>ANTE, LE IV-eme et LE VIII-eme, LA DUCHESSE, puis LES MIJSES et LES SIECLES, LE GJSNIE et LE SENTIMENT DU DANTE

LA DUCHESSE

' (qui a surpris quelques-uns des mouvements de la precedente scene)

Mais... Qu'y a-t-il?

LE IVme

II nous chasse. *(Ti sort avec le VIII-eme.)*

LA DUCHESSE

(au Dante)

Ils etaient cependant pour toi des amis, et sans doute s'en trouvait^il qui t'aimaient.

LE DANTE

Cela se peut.

LA DUCHESSE

Quoi qu'il en soit, te voilâ seul.

LE DANTE

Je ne me suis pas quitti, moi.

(Musique vague. Reapparition des Muses.)

UNE DES MUSES

Nous ne t'avons pas quitte non plus, nous, et sur ***le*** moindre de tes signes avons-nous toujours ete aupres de toi.

(Les Siecles reapparaissent.)

UN DES SIECLES

Et nous, ne sommes-nous pas de ceux qui, â tour de role, serons appeles a veiller sur toi, siecles point

encore nis mais deja en marche, et ne nous transmettrons-nous pas, d'âge en âge, la glorieuse tâche de celebrer ta memoire, et de te venger de la terrestre vileiiie?

((Apparition de Beatrice Portinari.)

BEATRICE

Et moi, Dante, ta Beatrice, t'ai-je un seul instant manque depuis que tes yeux ont bu mon âme?

LE DANTE

(qui a la voix de Beatrice tourne les yeux de son câte, avec extase)

Toi?

VIRGILE

Elle — mais ne niglige pas ton Virgile non plus; qui — tu le sais — est avec toi jusqu'aux Enfers descendu.

BRUNETTO LATINI

Quant au pauvre Brunetto Latini, qui n'eut d'autre merite que de voir en toi celui que tu es devenu, si tu le chasses de ta lumiere il ne sera plus meme une ombre.

LA DUCHESSE

Quelles apparitions et quelles voix!

UN ANGE LUMINEUX

II est vrai que je ne t'ai pas enseigne, moi, ni grec ni latin, mais, fils de tes pensees, je suis ton genie et te suis reste fiddle. Console-toi. Moins que n'importe qui, je ne faillirai pas â mes voeux, et nous sommes, tous, aupres de toi.

LE DANTE

Aussi, benis soyez-vous, et surtout, toi, mon fils — vraie et seule quintessence de mon etre —- 6 toi par

qui j'ai souffert, 6 toi par qui j'ai pleure, 6 toi par qui je meurs.

UN SECOND ANGE LUMINEUX

Mais si, lui, est le fils de tes pensees, n'est-ce point de moi, qui suis ton sentiment, que part, au fond, toute pensee, 6! mon pere?

LE DANTE

Vous etes, tous deux, mes fils tres chers. Oui, et freres jumeaux, naissant l'un de l'autre, et vous confondant l'un dans l'autre. C'est par vous que j'ai vecu...

LA DUCHESSE

Miracle! quels sont les etres que je vois, et les sons que j'entends?

LE DANTE

Ne se sont-ils pas nommes eux-memes, ces etres, et ne les reconnais-tu pas?

LA DUCHESSE

Eh! quoi? Ce seraient lâ, ceux qu'ils ont dit: les Muses, les Siecles â venir, Virgile, Brunetto Latini, et ton genie, Dante, ton genie et ton sentiment — eux? eux?

VOIX

Oui.

VOIX

Eux.

LA DUCHESSE

Ces voix, pourtant?... Oh! comme douces. D'oii partent-elles?

Voix

De nos coeurs.

VOIX

De nos âmes.

VOIX

. . .

De nos etres en leur entier.

LA DUCHESSE

Dante, divin poete, me diras-tu...

LE DANTE

Â toi, tout. Interroge!

LA DUCHESSE

Je te savais seul, et...

LE DANTE

Ceux qui m'entourent t'etonnent?

Rose d'or de ton siecle, 6 Madone... toi par qui ton epoux, le noble Duc, a couvert le poete errant et malheureux de sa protection, tu vois et tu entends done ce qui pour les autres n'existe pas, ou ce qui n'est, tout au plus, que les fugaces hallucinations d'une ardente fievre?...

LA DUCHESSE

Oui — je vois et j'entends tout, incomparable maître.

LE DANTE

Graces en soient rendues â Dieu! II est au monde des yeux qui voient et des oreilles qui entendent. Je reviens de la foret tenebreuse de mes pensees vers la lumiere des cieux.

(Musique vague. Les Muses reapparaissent.)

UNE DES MUSES

Les cieux celent les hautes cîmes;
Divin chercheur de verites,
Plonge les yeux dans leurs abîmes...
La sont les verites sublimes,
Et les eternelles beautes.

LES SIECLES

(Us se sont rendus visibles en meme temps que les Muses)

Divin chercheur de verites,
Plonge les yeux dans les abîmes.

VIRGILE, BRUNETTO, LES DEUX ANGES

(Chœur.)

La sont les verites sublimes,
Et leurs eternelles beautes,
Divin chercheur de verites.

LA DUCHESSE

Dieu! Les celestes voix!

LE DANTE

Tu les entends?

LA DUCHESSE

Mon coeur est rempli d'elles.

LE DANTE

Le mien ne Test pas moins, Madone. Celle des Muses, d'abord...

LA DUCHESSE

0 ! cieux! La voix des Muses.

LE DANTE

Tu l'as dit, Duchesse.

(Musique.)

UNE MUSE

Et jour et nuit, proclame-t-elle,
La loi qui seule est eternelle/
Que si le cceur, de peches lourd,
L'homme est, souvent, aveugle et sourd;
Rien ne se passe
Pour aussi grand que soit l'espace,
Pour si cache que soit le lieu
Dont n'en connaisse toujours Dieu,
Et nul brin d'herbe qu'on ecrase,
Nulle amertume au fond d'un vase;
Qui ne soient pas destins voulus —
Vers le bonheur par la souffrance,
Par le malheur, vers l'esperance r-
Par les epreuves, les elus.

CHCEUR DES MUSES

Par le malheur, par la souffrance,
Vers le bonheur, vers l'esperance,
Par les epreuves, les elus.

UN DES SlfeCLES

Sur son front briile une aureole...
Chers freres, siecles â venir,
Faisons-le tous s'en souvenir...
Son nom sera comme un symbole —
Doux, et vibrant, mais, tour â tour,
Nimbe de gloire transcendante...
Pour dire l'ltalie, un jour,
II suffira de dire: Dante.

CHCEUR DES SIECLES

II suffira de dire Dante
Pour dire l'ltalie, un jour.

BRUNETTO

II suffira de dire: Dante.

UNE MUSE

Prochaine est l'heure expiatoire
Pour son mauvais sort desarme...

LA DUCHESSE

(se prosternant)

0! demi-dieu, quelle est ta gloire!

BEATRICE

Quelle est ta gloire, 6 bien-aime!

LE DANTE

(a la Duchesse)

Or, puisque tu vois et entends, te voici rassuree je pense, Duchesse: Je ne suis pas reste seul.

LA DUCHESSE

Pourtant...

LE DANTE

Parle.

LA DUCHESSE

Une crainte est en moi. Comment te la dire?... Mon Dieu! Ceux qui ont ete trop eprouves peuvent facilement faiblir... Ces £tres qui sont autour de toi sont-ils, comme nous, de chair et d'os... Je tremble rien que d'y penser... L'esprit du mal est aux aguets... Et puis, n'es-tu pas de ceux qui sont descendus aux Enters?

LE DANTE

0! Madone! Je te comprends. Mais regarde-moi bien en face, et crois en ce signe. *(II fait le signe de **la** croix.)*

Au nom du Pere, du Fils et du Saint Esprit je te jure que le tout Puissant lui-meme m'a cette armee suscitee. Sans feu ni lieu — hai et honni — et avec,

souvent, les affres de la faim dans les entrailles, c'est en elle que j'ai retrempe mon âme et que mon corps a retrouve les quelques forces qui me fotț vivre.

Et ils m'appartiennent en leur entier, ces etres puisque, de moi seul issus, et qu'ils ne m'ont point un instant abandonne. Me şuivront-ils aussi, non pas jusqu'au tombeau, mais dans l'au-delâ, et nul ne pourra m'en siparer ni dans la vie ni dans la mort.

(II se laisse tcmbersur le canape, la Ute entre ses mains, puis, brusque, reprise d'energie.)

Quel que soit, d'ailleurs, le jugement qu'on prononcera, ici-bas, sur moi, je suis le mortel qu'au fort de l'infernale tourmente, Virgile prit par la main et fit prendre place, moi le sixieme, parmi les pips grands esprits de l'humanite et, â savoir: Hornere, le poete-roi; Horace, le pontife de la satyre; Ovide et Lucain. Or, Madone, il est certain que ce n'est pas aux conjurations demoniaques qu'un homme tel rava],erait son âme, et, tu le vois...

(Musique.)

UNE MUSE

Oui, tu le vois,
Ceux que Dieu couvre de son aile
Sont au-dessus de tous les rois —-
Sa puissance est la loi des lois
Et rien ne se fait que par elle.
Oui tu le vois —
Oui tu le vois.

LES **sifecLEs**

Sa puissance est la loi des lois,
Et rien ne se fait que par elle.

LE GENIE DU DANTE

Ceux que Dieu couvre de son aile
Sont au-dessus de tous les rois.

LA PENSEE ET LE SENTIMENT DU DANTE

De tous les rois,
De tous les rois.

LA DUCHESSE

Cela est vrai, mais....

. LE DANTE

Ne me retire pas la foi que tu as toi-meme en moi ravivee, je t'en supplie...

LA DUCHESSE

Et comment le pourrais-je? N'est-t-elle pas inebranlable ta foi, car ne te sais-tu pas un des elus, ne l'es-tu pas?

LE DANTE

Sans doute, je sens l'etre, et tu le dis, Madone. Mais si je n'ai jamais doute de la justice de Dieu, je commenşais â ne plus croire â la mienne. Je me disais, qu'etant homme, j'ai, peut-etre, de Dieu demerite en me tenant en dehors de 1'humaine vie, car tout ce qui â la terre appartient, doit â la terre revenir... Puis, ne me voyais-je pas vieilli, au seuil du tombeau, peut-etre, seul...

. '· LA DUCHESSE

Ne dis pas cela, je te conjure.

LE DANTE

Mes sentiments me portaient ensuite vers mes pauvres enfants. — Helas ! Helas ! qu'adviendra-t-il d'eux, moi parti?

LA DUCHESSE

Dieu est la.

LE DANTE

Oui, et tu m'en as fait ressouvenir. Rien ne se passe en dehors de son expresse volonte. Aussi, est-ce en cette foi par toi renouvelee que j'ai repuise des forces. Car, voici... elles me sont revenues *(il sessaie de faire quelques pas)* *et* je pourrai partir. Sinon ce soir — demain.

LA DUCHESSE

Partir? Quelles sont ces paroles?

LE DANTE

Pourquoi cohtinuer â me le cacher, Madone si pure, ton mari n'arrive-t-il pas ce soir?

LA DUCHESSE

Mais...

LE DANTE

Sans doute, sans doute, le Due a un cceur d'or. Settlement, trois cent mille ecus ne se trouvent pas non plus sous le pied d'un cheval.

LA DUCHESSE

Dieu Puissant! Qui a done ose mettre en doute la noblesse des sentiments du Duc, et â ce point l'avilir?

LE DANTE

Demande-le aux jeunes seigneurs qui se trouvaient ici et dont, aux deux derniers, tu t'es heurtee en entrant.

LA DUCHESSE

Les miserables!

LE DANTE

Non, Duchesse. Ce sont des hommes.

LA DUCHESSE

Des hyenes, ou des jaguars.

LE DANTE

Des hommes, — des hommes, Duchesse.

LA DUCHESSE
(lui prenant la main)

Mais ta main brule, et ton pouls bat la fievre.

LE DANTE

Je me sens bien.

LA DUCHESSE

Mais ton front est de feu, et jamais je ne te laisserai partir en cet etat.

LE DANTE

N'as-tu plus confiance en Dieu?

LA DUCHESSE

Je le prie, au contraire, de punir ceux qui te veulent du mal.

LE DANTE

Partir, n'est enfin rien. Le pire serait pour moi de tomber entre les mains de Florence qui m'a condamne â etre brule vif, ne le sais-tu pas?

SCENE III-eme

LES M&MES, BEPPO

LA DUCHESSE

Ah! Beppo!

BEPPO

Madone...

LA DUCHESSE

Eh! Bien! que t'arrive-t-il? On croirait que le souffle va te manquer.

BEPPO

Je ne fais que courir. Ouff!... Quelle effervescence en cette noble et bonne ville de Ravenne...
Cent bruits divers se croisent, mais celui qui prend le plus de consistance est que la ville, tour-a-tour

guelfe et gibeline, va fermer ses portes â toute marchandise d'origine ravennoise. Les nigociantş poussent les hauts cris, et attribuent cette decision, qu'on tient pour certaine, â la presence du seigneur Dante parmi nous.

LA DUCHESSE

Veux-tu te taire, Beppo, et garder pour toi ces sornettes.

LE DANTE

Laissez-le parler, Duchesse. Les jeunes gens -de tout-â-l'Heure se vengent.

SCENE IV-eme

LES MtMES.UABBE

L'ABBE

On ne le croirait pas, en verite... Quels temps! La fin du monde, Duchesse !...

Ah! mais voici Beppo, que j'ai vu lâ-bas. II a du vous dire.

LA DUCHESSE

Ce n'etait done pas la berlue qu'il avait?

(Beppo sort.)

SCENE V-eme

LES M&MES, LE FILS DE LA DUCHESSE

LE FILS DE LA DUCHESSE

(ă la Duchesse)

La bonne nouvelle que je t'apporte ! Le pere revient. II est â quelques heures de la viile... Un courrier qui le devance vient â peine de mettfe pied â terre • et...

SCENE VI-eme

LES M&MES, BEPPO

BEPPO

Oh! quant â cela, non, je ne m'y attendais vraiment pas, et je vous le donne en mille...

LA DUCHESSE :;

Halte-lâ, vieux fou, et dis-nous simplement, au moins cette fois, de quoi il retourrie...

BEPPO

He! Ce ne sera pas difficile. Done, il n'y a que ga: Certains seigneurs de Ravenne ont ecrit, paraît-il, â certains seigneurs de Florence que le seigneur Dante, ici present, est ni plus,.ni moins, qu'â son lit de mort.v. Ah! Ies vils coquins !

LA DUCHESSE

Bah!

BEPPO

Cela n'empeche pas que toute la viile l'a cru.

L'ABBE

Apres?

LA DUCHESSE

T'expliqueras-tu ?

BEPPO

Ma foi, qu'ils le fassent, eux, mieux que moi, s'ils le peuvent, puisqu'ils arrivent.

LA DUCHESSE

Est-ce done une gageure que tu as fait pour parler ainsi?

BEPPO

Je jure bien que non> car n'entendez-vous point leurs pas dans l'escalier... Us montent, et ce sont eux, en effet... Tous deux — non, c'est tous trois que je veux dire.

LA DUCHESSE

Triple nigaud!...-— Tous deux... tous trois – de qui parles-tu?

BEPPO

Eh! De qui sinon des fils et de la fille du seigneur Dante qui — elle — malgre les vceux qu'elle a fait aux pieds de l'autel.

SCENE VII-eme

LES MâMES et LES DEUX FILS et LA FILLE DU DANTE — cette derniere en religieuse

UN DES FILS

Pere...

LA FILLE

Bien-aime pere...

(Its vont pour Vembrasser. Le Dante se reculant — avec simplicity.)

LE DANTE

Non. Du moins pas avant de m'avoir pardonne la vie que je vous ai donnee...

LES DEUX FILS

0!

LE DANTE

(comme en revant)

Oui, car il y a des etres qui appartiennent trop â l'humanite, â leur reve, â eux-mernes, pour qu'il leur soit encore concede d'avoir des enfants, d'etre peres..,

(RIDEAU)

ACTE II-eme*

SX.ENE **I-ere**

L'ABBE, LA DUCHESSE
(Mime decor.)

L'ABBE

Vous avez on ne peut mieux agi, Duchesse, en le decidant **â** prendre quelque repos dans la chambre bleue; elle n'est point,., comme celle-cf, ouverte â tous les courants, et, surtout battue par Taile de feu du vent d'Afrique.

LA DUCHESSE

Et ce qui tombe encore mieux c'est l'arrivee de ses fils et de sa fille..

L'ABBE

lis sont venusa,temps...

LA DUCHESSE

Que veux-tu sous-entendre par la?.

L'ABBE

C'est facile **â** saisir... Ce. genre, de fievre, sans etre absolument dangereux...

LA DUCHESSE

Ne dis pas cela. Rien que d'y penser... non... — plutot n'en parlons plus — voulez-vous? Lui, dont la vie n'a ete qu'amertume, et dont un souffle de gloire vient â peine aujourd'hui d'effleurer le front. Reconnais4e, ce serait trop injuste et ferait douter de la justice de Dieu...

L'ABBE

Notamment que cette aube de gloire suffit — â elle seule — pour faire entrevoir quelles seront les futures splendeurs, qui doivent en âtre la consequence.

Les plus hauts places, parmi les seigneurs de Rome payent, des â present, au poids de l'or, des copies de son poeme et en attendent, enfievrăs, les derniers tercets.

LA DUCHESSE

Je le croyais, ce poeme, depuis longtemps, acheve.

L'ABBE

Meprise pardonnable, puisque plus d'un s'y est laisse prendre. Une note de la main du poete, en marge d'une des recentes copies, le dit clairement. II fera parler, je crois, dans les dits tercets, l'essence de la lumtere, dont il s'attachera de rendre la supreme image... On saura, d'ailleurs, a 1'heure voulue, son concept definitif.

LA DUCHESSE

Mon Dieu, ce qu'il a ecrit deja est, pour moi, complet et definitif, et nul n'atteindra desormais le haut sommet ou son genie l'a porte.

L'ABBE

Bien des rois sont de votre avis, et des empereurs memes...

LA DUCHESSE

Et quand on pense que nombre de ses compatriotes...

L'ABBE

II ne faut pas y penser, voilâ tout, et laisser les âmes vulgaires et l'etroitesse de l'esprit humain accomplir leur evolution.

LA DUCHESSE

II me semble, neanmoins, que cette „etroitesse" constitue ce qu'on nomme le „nombre", et que ce serait une noble tâche que de faire briller la lumiere parmi tous.

L'ABBE

Non, Duchesse. Que le „nombre" evolue selon ses lois. Que nous importe ses jugements? Ce n'est pas toujours lui qui d£cidera jamais de la gloire des hommes et de la grandeur des nations.

Comment se trouve pourtant notre poete?

Va-t-il mieux? On n'entend nul bruit du cote de son appartement... *(VAbbe dit ces mots en remontant, ă gauche, vers une porte laterale.)*

LA DUCHESSE

Le sais-je? Voici presque trois heures que je l'y ai laisse avec ses fils et sa fille, et aucun d'entre eux n'a plus paru depuis.

SCENE II-eme

LES M&MES, LES DEUX FILS DU DANTE

UN DES FILS
(a la Duchesse)

II dort enfin et notre sceur veille sur lui.

II-eme

Et son sommeil est reposant. La fievre l'a quitte.

LA **DUCHESSE**

J'espere, qu'ainsi que je vous en ai ardemment prie, vous l'avez fait reveriir sur sa decision d'abandonner ce toit, dont le Duc et moi avons 'fait le sien?

L'**ABBE**

Ce serait une offense irnmeritee pour le Due, qui l'aime et sur de simples racontars encore... .

I-er **DES FILS**

Nous l'avons preche de notre mieux. Seulement, vous connaissez sa susceptibilite. Tout ce que nous avons pu obtenir se reduit â peu de chose: Quoi qu'il en soit, il ne s'eloignera pas de Ravenne avant demain, dans la soiree.

L'**ABBE**

Bien. Ajournement vaut souvent renoncement.

LA **DUCHESSE**

D'autant plus que le Due rentre ce soir, et qu'il aura vite fait que de dementir les louches intentions qu'on lui prete.

I-er **FILS**

Mais notre pere — et nous aussi bien que lui — nous ne voulons guere valoir a son altesse le moindre desagrement. II a ete consequemment arrete entre nous et lui que nous le conduirions â Padoue, ou nous nous tiendrons jusqu'â son complet retablissement.

II-eme **DES FILS**

Et c'est pourquoi nous allons nous mettre, des â present, â la recherche d'une litiere qui le portera â dos de mule, et que notre soeur et nous suivrons â cheval.

LA **DUCHESSE**

Ce n'est pas, cependant, litieres, chevaux ni mules qui manquent dans les cours de notre palais. Ecuries et remises en sont abondamment pourvues.

I-er **DES FILS**

(en s'inclinant)

Ce serait trop, veritablement trop, Madone.-

LA **DUCHESSE**

Mais...

II-eme **DES FILS**

Oh! nous le voudrions que notre pere ne l'accepterait pas.

(lis s'inclinent profondement et sortent.) .

L'**ABBE**

Misere et fierte vont de pair.

SCENE Ill-erne

L'ABBE, LA DUCHESSE, BEPPO

BEPPO

Vraiment les evenements se precipitent de telle maniere, que je ne sais plus que penser *(s'inclinant)* altesse — des hommes du jour.

LA **DUCHESSE**

Va toujours.

BEPPO

Voici: La lie de la population, excitee par des meneurs dont j'ignore le nom, voulait, ni plus, ni moins, se porter en masse sur le palais pour en arracher de force le seigneur Dante...

LA **DUCHESSE**

Une telle audace!

BEPPO

Tranquillisez-vous, Duchesse. On est vite arrive a un compromis. Pour le moment ce n'est qu'une delegation qu'on vous envoie»

LA DUCHESSE

Une delegation!.,. L'insolence en reste tout aussi grande.

BEPPO

Elle est, pourtant, composee cette delegation de membres qui sont le dessus du panier des mutins...

LA DUCHESSE

Heureusement que le Due n'est pas loin, et qu'il saura, lui, et ses hommes d'armas, remettre les choses en place.

BEPPO

Parfait. Seulement, les mauvais droles n'attendront pas le retour du Due, je vous 1'assure, et tenez: a ces rumeurs *(on ne les entend pas du public, cest Beppo seul qui est cense les percevoir)* encore que vagues et respectueuses, je les croirais aux abords du palais.

LA DUCHESSE

Et que me veut enfin cette delegation?

BEPPO

Notifier â votre altesse ce qu'ils nomment entre eux la volonte du peuple.

LA DUCHESSE

Je n'y comprends rien. Voyons, l'Abbe, eclairez-moi, vous.

L'ABBE

Pour dire la verite, c'est un charabia qui m'est presque aussi peu familier qu'â votre altesse. Je ne connais, moi, en fait de volonte, que celle de Dieu, en mettant toutefois â part celle des rois et, voire„ celle de certains grands seigneurs qui ne le cedent pas toujours aux rois... La volonte du peuple? Hum !... Bizarre, en effet, Duchesse.

LA DUCHESSE

(ă Beppo)

Clair et net: ces gens veulent done me parler? Me diras-tu, au moins, â quelle espece d'£tres aurai-je affaire?

BEPPO

Pour 9a, oui: II y a d'abord le prevot de ceux commis par l'edilite pour prendre au crochet dans les rues les chiens enrages, ou semblant tels.

LA DUCHESSE

Fi !l'horreur!

L'ABBE

Animal tres dangereux, Duchesse, un homme comme celui-lâ, et les chiens en savent quelque chose.

BEPPO

Vient ensuite le syndic des cabaretiers. Un loustic qui n'a pas d6sempare de boire depuis l'âge de dix-huit ans.

LA DUCHESSE

C'est assez. Je ne te demande pas quels sont les autres.

L'ABBE

(ă Beppo)

Diantre !... Un ivrogne !

(A la Duchesse.)

Bete encore plus dangereuse, que n'importe quelle autre qu'un ivrogne!

LA DUCHESSE

Que dois-je alors faire, selon toi, l'Abbe?

L'ABBE

Presque rien et beaucoup.

LA DUCHESSE

Parle.

L'ABBE

Les recevoir. Allez! Ce ne sera pas bien difficile pour une personne de votre haute naissance, et de votre esprit. Vous n'aurez qu'a monter les gradins de votre royale chaire, dans la grande salle des ceremonies, et la, ample manteau ducal aux epaules et couronne eh'tete, leur adresser ces quelques paroles: „Soyez les bienvenus mes tres feaux sujets!" et cela suffira pour qu'ils fassent de suite les chiens couchants.

LA DUCHESSE

Tu entends, Beppo, veille done â ce queries portes du palais leur soient ouvertes et precede moi, en les conduisant dans la salle ou je vais tantot paraître.

(Beppo sort.)

L'ABBE

Fort bien, Duchesse,, vous m'avez compris et vous ne dementez pas votre illustre extraction. Quelques mots bien tournes, et rien qu'un sourire sont tout ee qu'il faut pour porter longuement en carrosse ceux-lâ mernes qui se croient les plus forts.

LA DUCHESSE

Ne m'en louez pas. Je crains plutot d'avoir commis une action indigne de moi, car le Due vous n'en doutez pas — prendra un tout autre ton avec eux.

L'ABBE

Eh! bien! En quoi cela vous regarde-t-il? Chacun parle le langage qui est sien. Allons, Duchesse, allons.

(II lui offre le bras,, gj Us .sortent.)

SCENE IV-eme

(Melopee musicale.)

LES MUSES

UNE DES MUSES

II dort, tranquillement, il dort —
Son âme qui vers Dieu s'eleve
Pourra, dans l'extase d'un reve,
Se delivrer du mauvais sort...
L'orage fuit, proche est le port
II dort, tranquillement il dort.

CHCEUR DES MUSES

(moins une)

Son âme, qui, vers Dieu s'eleve,
Pourra, dans l'extase d'un reve,
Se delivrer du mauvais sort,
L'orage fuit, proche est le port —
II dort, tranquillement, il dort.

UNE DES MUSES

(celle qui n'a pas figure dans le chceur)

Cependant les temps ne sont pas pour lui revolus, mes soeurs. II doit vivre encore. Du moins les dieux l'ont-ils ainsi dispose.

UNE III-eme MUSE

Nous en diras-tu la raison?

LA MUSE PRECEDENTE

Vous la connaissez aussi bien que moi: l'ceuvre de sa vie ne peut rester inachevee. Six tercets manquent selon son sentiment intime â son chant dernier.

I-ere MUSE

Gui. Les tercets de la lumiere.

LA MUSE DE L'EPOPEE

S'ils manquent, c'est â moi, la Muse de l'Epopee, que revient le droit de les faire dans son âme eclore.

I-&re **MUSE**

Eh! Que tardes-tu?

LA **MUSE DE L'EPOPEE**

J'attends le moment cu, durant le calme de son repos, la douceur des cieux en lui descende.

LA **PENSEE DU DANTE**

Ce moment est done venu, car il n'appartient presque plus â la terre.

U**NE DES MUSES**

Oh! quelle apparition! Elle m'eblouit, mes soeurs.

U**NE DES MUSES**

Rien qui m'etonne. C'est la Pensee du Dante elle-meme qui est devant nous, ce verbe aile â l'aide duquel il transpose en sonores vibrations d'or l'inouie purete de sentiments qui fait de lui un Dieu.

LA **MUSE DE L'EPOPEE**
(ă la Pensee du Dante)

Approche-toi done, o! merveilleux archange, et penche ton oui'e sur mes levres. Ce ne sont que des paroles que je vais y verser comme dans une urne precieuse, mais elles viennent d'en haut — ne l'oublie pas, et paracheveront l'immarcescible ceuvre. Frâles fleurs de lis, elles la couronneront dans la suite des temps, et chacun voudra en penetrer le symbole, tellement elles sont la supreme quintessence de Dieu.

LA **PENSEE DU DANTE**

Ces paroles, je les boirai et les lui redirai tant est si bien â l'heure propice des songes, qu'elles finiiront par laisser de profondes traces dans sa memoire...

LA **MUSE DE L'EPOPEE**
(chuchotant dans l'oreille de I'Ange de lumiere)

Or ecoute-les et retiens-les...

(Apres avoir accompli le geste plus haut indique.)

Tu te les rappelleras?

LA **PENSEE DU DANTE**

Elles sont pour toujours en moi. Ne crains rien. Adieu.

U**NE DES MUSES**

Disparaissons â notre tour, mes soeurs. J'entends des pas. On vient.

(Les Muses disparaissent.)

SCENE V-eme

LES FILS DU DANTE, ensuite LE DANTE et sa FILLE

I-er **FILS**

 bien considerer, le prix qu'on nous a fait pour la litiere et les mules, pour les chevaux, n'est pas excessif. Padoue n'est pas si pres que ca.

II-eme

Tout est pour le mieux, oui, mais combien d'autres depenses encore !... Oh ! l'or! — que de joie et de force, de beaute et de soleil ne contient-il pas?

L**E DANTE**
(que sa fille soutient et qui a surpris les dernieres paroles de son cadet)

Non, mon enfant, mes enfants. La joie et la force sont dans l'âme et le soleil et la beaute dans la jeunesse. *(II avance â grande peine, soutenu par sa fille, vers le canape, et sy laisse choir.)* Elles se trouvent

aussi dans la sânte et dans une conscience tranquille. Helas! Et m'ont-elles quitte, la sânte et la jeunesse, et avec elles presque tout. Mais, approchez-vous. *(Jeu des artistes.)* Ce n'est pas encore ca. Plus pres — et prenez chacun un siege, un escabeau. Je veux vous tenir tous aussi pres de moi que possible. C'est tellement dans le passe depuis que je ne vous ai vus! *(Jeu des artistes.)* Oui. Et toi?... Plus pres encore. Bien. Pour toi, ma fille — non — assieds-toi la... *(Il lui fait place pres de lui et la caresse.)* Tu n'es pas trop changee — si,— pourtant — un peu. Eh! mais non — pas de tout. Enfin! C'est tout de meme un autre sort que j'aurais voulu pour toi...

LA **FILLE DU DANTE**

Pere...

LE **DANTE**

Allons ! Ne proteste pas... Je sais... tu es heureuse. Que le nom de Dieu sois beni. *(Passant la main dans les cheveux de son aîne.)*

Toi?... Pas de changement non plus... te l'ai-je dit?... *(il le caresse)* et cependant — ce pli entre les sourcils, que je ne t'avais pas vu? Pas grand chose, sans doute... Mais que veux-tu? La vie! *(Il passe ă son autre fils.)* Pour toi? Euh! mauvais sujet!... Ces yeux cernes? Je te vois d'ici, la nuit, menton enfoui dans un pan du manteau et bords du feutre sur le nez. Voilâ! Tu risques seulement d'attraper un coup dont il te souvienne.

LA **FILLE DU DANTE**

Tu vas te fatiguer, pere...

LE **DANTE**

Laisse done... Je me sens tout regaillardi, sinon gueri. Et puis, n'ai-je pas dormi? — Trois heures — je ne dirai pas de sommeil, mais de beatitude — est-ce peu ca? Oh!... Et. le reve qu'ensuite j'ai eu! Des sons d'une douceur infinie qui frappaient mon oreille.

et qui s'articulaient en paroles — fleurissaient roses de lumiere et lis d'argent; entraient profondement en mon etre y repandant le ciel. Malheureusement le sens de toute cette harmonie qui s'egrenait en stances ou en tercets — en tercets plutot, m'echappe ou, du moins, n'en ai-je pas garde souvenance. Cela, voyez-vous, ne m'etait plus arrive depuis mon enfance.

I-er **FILS**

Ne t'enfievre pas, nous t'en supplions. Tu vas de -nouveau te rendie malade.

LE **DANTE**

Vous avez raison. L'inspiration vient d'ailleurs de Dieu. Laissons-lui le temps et le lieu de se produire, et parlons de vous, ou, si vous l'aimez mieux, de votre mere, de Gemma Donați, que vous avez bien fait d'aimer et de respecter. Elle est digne en tous points et de l'un et de l'autre de ces sentiments. Nos mesintelligences ne vous regardent pas. Gemma a ete une femme comme on n'en trouve pas de nos jours. Pouvait-elle pourtant me comprendre? J'appartenais â une. autre, j'etais marie â une ombre, et ce fantome etait ma vie. Mon coeur ri'a battu que pour lui. C'est done moi seul qui suis le coupable. Mais etait-il en mes moyens de changer mon etre?

LA **FILLE DU DANTE**
(cachant son visage dans le sein de son pere)

Nous t'aimons, mon pere, c'est tout ce que nous pouvons te repondre. *

LE I-er

Et t'avons toujours. aime.

LE II-eme
(calin)

Cependant nous te voudrions plus calme.

I-er

Evidemment, car tu sais que nous partons demain, et que tu auras besoin de forces;

LE **DANTE**

(en se levant)

Je les ai. *(II marche avec fermete et se dirige vers la colonnade, en sy arretant.)* Oh! dans quelle gloire s'en va le soleil! et quelle beaute est au ciel et sur la mer! *(Effet de soleil sur la scene.)* Mais comme tout cela va sombrer et disparaître dans la nuit! Tout! Tout! *(Se couvrant les yeux de ses mains. Apres un moment.)* Et cependant, non, car chaque aujourd'hui a un lendemain, mes enfants. II l'a, ne l'oubliez pas. *(Redescendant vers ses enfants.)* Une priere maintenant.

I-er **DES FILS**

Tout ce que tu voudras.

LE **DANTE**

Je me suis repris au mal, vous en avez la preuve. Mais, brisks de fatigue comme vous l'âtes, un peu de reconfort ne vous nuirait pas — au contraire — et voici l'heure du repas du soir va justement sonner. N'y pas figurer, serait desobliger la Duchesse ~- vous comprenez — et il ne le faut pas — n'est-ce pas mes enfants? — Puis, la verite est encore autre... *(II les conduit peu â peu du cote de la porte donnant sur la galerie.)* J'ai besoin de me recueillir, de me retrouver en mon entier dans ce soir d'apotheose: la sante me sera ainsi tout â fait rendue. Allez-y done sans aucune apprehension pour ce qui me regarde — je le veux, enfin.

I-er **DES FILS**

Soit. A tantot alors, pere.

LA **FILLE DU DANTE**

Pourtant.

I-er **DES FILS**

(a sa sceur)

Non. Viens. *(lis sortent.)*

LE **DANTE**

(remontant du câte de la colonnade. Face a la mer, et de profil au public — comme pris d'extase)

Oh ! dans quelle gloire!

SCfiNE VI-eme

LE DANTE, L'OMBRE DE BEATRICE

BEATRICE

(apparaissant ă sa droite)

Ce soleil et ce ciel, Dante, cette mer, ne te semblent tels que par ignorance du milieu qui est mien, de cet au-delâ en lequel je vis, et dont la parole humaine ne saurait rendre que le vague reflet.

LE **DANTE**

O! Beatrice! — Toi?

BEATRICE

Moi, toujours moi. Moi — cette Beatrice qui n'est plus, et qui par cela mame est plus qu'elle ne fut jamais.

LE **DANTE**

Helas! ma bien-aimee — quel jeu te fais-tu pour me leurrer de consolations vaines. *(Avec desespoir.)* Tu n'es plus! Telle est la verite, et je ne la sais que trop, et depuis trop longtemps!

BEATRICE

Ai-je, cependant, mon bien-aime vecu en toi alors autant que je l'ai fait depuis? Tu es homme, et ton amour aurait faibli... II s'exaspere et grandit â present, et tu me gardes eternellement jeune en toi.

LE DANTE

Non, je ne t'en aurais aimee que plus, Beatrice, et tes traits ne se seraient jamais fletris pour moi.

BEATRICE

Tu te trompes, mon bien-aime. Ni moi, ni aucune creature mortelle n'eussions ete pour Dante que ce qu'a ete sa femme — une ou plusieurs autres Gemma Donați — et rien de plus — rien ! — moins peut-etre.

LE DANTE

Non, ma bien-aimee, tu n'aurais pas ete, toi, une Gemma Donați.

BEATRICE

En ce cas j'aurais ete une femme comme le sont toutes, un corps d'os eț de chair, de nerfs, de desirs — et qui sait? Dieu tout puişsant! Je n'ose y pfuser — mais ne proteste pas — les anges eux-m|mes peuvent dechoir,..

Â mettre cependant que cela ne fut pas arrive, et je le crois, je n'en serais pas moins restee femme... La pluie, la froidure, un soleil . trop brulant,^ un ciel trop bleu ou noye de gris se seraient en moi^ reflechis comme en un miroir, auraient embruine mon âme — m'eussent faite capricieuse ou deluree, acariâtre ou maussade et — aurais-tu en ce cas, continue d'aimer ta Beatrice, une Beatrice innombrable, celle qui emplit le monde?

LE DANTE

Oui. Oui. Je te le jure.

BEATRICE

Ne me le jure pas. Tu as fait le meme serment â Gemma Donați, â tant d'autres encore, eț je ne m'en suis pas peinee. Je savais que tu ne le tiendras pas ce serment, et c'est pour que tu ne sois qua moi, et dans l'eternite, que je me suis laissee mourir. Tu n'en es point persuade, je le sais, mais c'est la verite, car,

ce ne sont que ceux qui ne croient piua en la vie qui s'en vont, que ceux qui n'att.endent plus rien d'elle.

LE DANTE

^ Mais moi, Beatrice, moi? Quels sont les desirs que j'ai encore, le but que je poursuis ici-bas?

BEATRICE

Tu le șais, Le poemț qui te paraissait fini/etqui te demande un dernier effort, le dernier souffle de vie qui te reste.

LE DANTE

(meditatif)

C'est vrai. Mes six tercets. Ces six ailes de lumiere qui battront sur mon front et qui m'emporteront dans l'eternite.

BEATRICE

Et c'est la raison pour laquelle ce froid soleil et cette morne mer, ces cieux pâles te ravissent encore.

LE DANTE

Mais, toi, Beatrice, qui me paries ainsi, que vois-tu, toi, lâ ou, pour mes yeux, tout est tenebres?...

BEATRICE

Un soleil qui est en tout, dont on ne voit pas les bornes — un soleil qui est nuit affreuse pour ceux qui ne voient pas et lumiere eblouissante pour ceux qui voient. Un soleil qui est â la fois verbe et lumiere,. dont chaque onde est entendue en meme temps que vue et qui contient en lui toute pensee et tout sentiment, tout extase et toute consolation. Voilâ ce que je vois, mon bien-aime, ce qui est en moi et ce qui, l'heure venue, sera en toi.

LE DANTE

(comme ăsoi-meme)

Une lumiere qui est tenebres pour ceux qui ne voient pas... *(Il va vers la table, se parlant toujours comme-*

à soi-meme.) Une lumiere dont chaque onde est en mame temps entendue que vue... Une lumiere qui contient en elle tout sentiment et toute pensee... *(A Beatrice.)* Beatrice! mais poursuis, je t'en supplie, dis-moi tout...

BEATRICE

Non pas, mon bien-aime — ta pensee te le revelera un jour — bientdt —- demain ou plus tard — le temps existe-t-il?

LE **DANTE**

(appelant)

Beatrice! *(Regardant de cote et d*autre.)* Mais je ne la vois plus, *(II s'assied devant la table et prend une plume —• ecrivant — puis â haute voix.)* „Une lumiere qui"..,

SCfeNE VH^me

DANTE, SES DEUX FILS

II-erne **FILS**

Pere.

I-er **FILS**

(a son frere)

Chut!

LE **DANTE**

(plume ă la main)

„Une lumiere qui" ...

I-er **FILS**

(ă son frhre)

Retirons-nous. II ecrit ses tercets.

(RIDEAU)

ACTE Ill-erne

(Au lever du rideau la scene s'entenebre graduellement. Le soleil est pres de sombrer dans la mer.

Le Dante, assis devant la table, comme dans Vacte precedent, la plume a la main. Le portail continue a itre masque par le paravent. Sa porte est fermee. On voit, au-dessus, les arceaux et les colonnes soutenant la galerie. Jusqu'â la scene ou Lucifer parait, la lumiere va en baissant sur la scene et dans le theatre. Ă dater de la disparition de Lucifer la lumiere remonte. Elle suit, pour ainsi dire, faction tragique de la piice.)

S C E N E ***l-hre***

LE DANTE, ensuite BEPPO

LE **DANTE**

(il laisse tomber son porte-plume qui lui glisse entre les doigts)

J'ai vainement vouloir. Ces vers, les derniers de tant d'autres, me fuient. La pensee m'echappe avec le-sentiment.

(Beppo entre avec un candelabre, bougies allumees, dans chaque main.)

LE DANTE

Ah ! la lumiere !

BEPPO

Oui. Je vous l'apporte. Vous n'y voyiez plus clair, je crois.

LE DANTE

En effet — et c'est justement elle qui me manquait.

BEPPO

La nuit vient vite en automne.

LE DANTE

Comme la mort, lorsqu'on est vieux.

(Beppo s'occupe â ret ever, deci, delă, des . coussins tombes a terre, a ranger des chaises. Le Dante, faisant abstraction de sa presence, se replonge dans sa meditation. II note, de temps ă autre, des mots sur le papier.)

LE DANTE

(ă haute voix)

Cest ga... Je crois avoir trouve:

„O! lumiere qui par toi-meme est lumiere"...

Oui, et il est ce vers ce qu'il doit etre, ce que je voulais.

„O! lumiere qui par toi-meme est lumiere"...

BEPPO

Que le haut seigneur [ne] m'en veuille pas — mais je connais aussi, pour si humble que je sois, quelques verites...

LE DANTE

Tiens! tu es encore la — et ces verites?

BEPPO

Deux, par exemple, entre miile, et dont. on doit faire le plus grand cas.

LE DANTE

Dis-les toujours.

BEPPO

Les voici: 1er — Quand on a sommeil on doit dormir; secundo: quand on est malade on doit se soigner.

Mais je m'attarde, et voici que la Duchesse vient.

LE DANTE

La Duchesse?

BEPPO

Sans doute, et encore accompagnee du tres reverend Abbe, des deux fils et de la tres pieuse fille de votre haute seigneurie. Ils tournent en ce moment l'angle de la galerie. Done, je m'en vais.

(II sort.)

SCENE II-eme

LE DANTE, LA DUCHESSE, LES FILS ET *LA FILLE DU DANTE, L'ABBE*

LA DUCHESSE

Je ne saurais te dire, aime poete, combien j'ai ete heureuse d'apprendre que cette maudite fievre t'a quitte.

(La Duchesse prend place sur une chaise a haut dossier.)

L'ABBE

Rien ne m'etonne venant de ce mal. Je l'ai eu, et j'en sais quelque chose. II est capricieux au possible, et vient et part sans crier gare.

LE DANTE

Abbe, laissez-moi d'abord remercier la Duchesse pour l'interet qu'elle me temoigne, et pour les sentiments qu'elle a daigne m'exprimer, et ne parlons plus de ma maladie.

(Groupement des fils du Dante qui, des la sortie de Beppo, se sont avances au premier plan.)

LA FILLE DU DANTE

(levant les yeux en haut)

Dieu a 6coute mes prieres. Graces lui en soient rendues !

LA DUCHESSE

Mais Dieu a fait plus pour toi, noble et cher poete *(aux fils du Dante et ă VAbbe),* et vous le sâvez tout comme moi, vous, puisque vous l'avez appris des deux courriers qui sont arrives tout â l'heure et presque en meme temps, Tun de France, l'autre d'AUemagne.

I-er FILS

Oui. Et son altesse la Duchesse a voulu que ce soit par ma bouche que cette grande nouvelle te soit donnee. Elle est magnifique: Monseigneur le Comte de Provence t'a lu, et il t'attend â sa cour les bras grands ouverts. II te livre en toute propriete un des palais qu'il possede â Toulouse et couronne sa magnificence en t'accordant une pension annuelle de trente mille livres tournois. Toulouse et Bordeaux, Nîmes et Avignon, Paris meme, cette ville embrumee et froide, mais dont les mouvements d'âme sont souvent vifs et impetueux, veulent t'avoir pour hote, et te feter comme un roi.

II-eme FILS

L*Empereur d'AUemagne tient d'un autre cote â...

LE DANTE

Je mets aux pieds de la serenissime Duchesse mes hommages tres humbles, et Dieu la recompensera pour

sa bonte. Quant â la nouvelle, mes enfants, elle est glorieuse pour moi et je vous remercie de me l'avoir donnee, mais ne m'en pariez plus. Certes, le plus noble des peuples qui soient sur terre est celui des Franțais. Mais sachez-le: Nulle nation au milieu de laquelle le destin m'ait porte cu je ne me sois senti etranger. Que chercherai-je, â mon **age,** hors de mon pays? 11 fut un temps ou je raisonnais autrement, cu je ne faisais p$s de difference entre un homme et un autre homme, et quelle que fut la nationality de Tun ou de l'autre. Je me payais â cette epoque, de mots. Mais ce temps n'est plus. De grandes verites ont surgi en moi, et j'ai appris ainsi que seules les campagnes, les vallees et les montagnes de mon pays sont belles. Vous vous le rappelez, mes enfants, j'ai longuement voyage... Et que d'amis n'ai-je pas semes un peu partout — de vrais amis, de nobles coeurs — mais, combien desolant il m'est de l'avouer, jamais je n'ai pu penetrer dans leurs sentiments, et jamais, eux, n'ont compris les miens. Je veux moufir italien.

(La Duchesse se leve tout emue :t se pnsterne devant le Dante mettant genoux en terre. Les enfants du Dante Vimitent lui prenant qui une main, qui une autre. VAbbe dot our ne la tite pour each tr sen emotion et se tamponnant les yeux de son mcuchoir.)

LA DUCHESSE

(larmes dans la voix)

6\ Dante!

LES DEUX FILS

Pere.

LE DANTE

(poursuivant sans declamation)

On me couvrirait d'or dans d'autres pays que je n'en serais pas heureux. Quelle que soit la nation â laquelle nous appartenions nous n'avons qu'une mere— celle qui a petri notre âme de la sienne et notre corps de son sang — et cette mere-lâ c'e£t notre patrie.

Tous

(comprimant leurs sanglots)

Oui,— oui.

LE DANTE

Mais, que vois-je!... Duchesse... *(II la releve.)* Et vous, mes enfants? *(Meme geste.)* Remerciez-leur de ma part, et faites en sorte de ne pas blesser leurs sentiments. J'en suis profondement touche. lis sont beaux et nobles. Mais, ne vous ai-je pas ouvert mon coeur? Que pourrai-je dire de plus?

I- er **FILS**

Nous ne sortirons pas de ta volonte.

II- teie

Notre vie, tout, tout pour toi, mon pere...

LA DUCHESSE

Je me charge de la reponse â donner... Je dirai que...

L'ABBE

Sois tranquille. Des paroles dorees on en trouve parmi nous â bouche-que-veux-tu! C'est, d'ailleurs, la menue monnaie des grands de la terre, et je tâcherai de me mettre â leur niveau, si son altesse la Duchesse veut m'abandonner la declinatorium â rediger.

LA DUCHESSE

Je le veux bien. Mais, pour I'instant, accompagnez-moi, Abbe. II nous faut en personne veiller â ce que les courriers soient traites â riotre cour comme il convient.

{La Duchesse et I'Abbe *vont pour Sortir.)*

LE DANTE

Ne vous attardez pas, non plus, mes enfants. Accompagnez la Duchesse. La soiree s'annonce tres belle et pour tout vous dire, j'ecrivais des vers quand vous etes venus.

I-er **FILS**

Cest bien, pere. Nous te laissons aux Muses.

LA FILLE DU DANTE

Et plus tard..-

LE DANTE

Cest cela — plus tard.

(Totes sortent. Le Dante reprend place devant la table.)

SCENE Ill-erae

LE DANTE, BEATRICE

LE DANTE

(jetant apres quelques moments la plume)

Inutile. *(II se leve.)* Plus d'ailes autour de moi. Oh! et comme les cieux s'entenebrent!... Puis — quel est ce frisson qui me parcourt? Je ne sais ce que j'ai. Un voile semble s'epaissir sur mes yeux. Toutes ces nouvelles... la venue de mes enfants...

(II dit ce passage en son entier devant la colonnade de droite aupres de laquelle il s'est porte des qu'il a jet6 la plume et s'est leve de table.)

BEATRICE

(apparaissant a sa droite)

Te troublent — et la fievre te reprend.

LE DANTE

C'est vrai. Elle me reprend. *(Ses dents sentrechoquent.)* J'ai froid.

(La flamme des bougies vacille soufflee par le vent. Les tentes qui sont dans les entrecolonnements s'agitent. Les draperies de l'alcove qui, dans cet acte, masquent le lit, s'entrouvrenî et se refeiment.)

LE DANTE

Un frisson est dans l'air et en moi... *(II grelotie, et mettant ensuite une de ses mains au-dessus de ses yeux, il regarde la mer.)* L'orage va bientot eclater. Entends-tu les sifflements du vent, Beatrice. Et quels nuages de poix ne pousse-t-il pas devant lui... Brr! J'aime mieux ne plus regarder ! *(II se tourne vers l'interieur de la chambre.)* Mais quelles tenebres dans ces recoins !... *(Avec une explosion soudaine.)* J'ai peur !

BEATRICE

(le rejoignant)

Je suis aupres de toi, mon bien-aime.

LE DANTE

(les yeux fous)

Je sens que des ailes noires sont sur mes epaules. Elies m'en enveloppent comme des crepes sinistres... Dieu ! les ailes de gouffre !... Mais qu'arrive-t-il?

(Les bougies, moins une, s'eteignent tout ă coup. Obscurite a peu pres complete sur la scene et dans le theatre. On entend le mugissement des vagues et les hurlements du vent.)

LE DANTE

Et ces hurlements, quels sont-ils?

BEATRICE

lis sont la voix de l'orage.

LE DANTE

Et ces tenebres? Montent-elles de l'Enfer? Y suis-je?

BEATRICE

Ta place n'est pas parmi les esprits du mal.

(Lucifer surgit en costume de demon. Au meme instant le paravent qui masque le portail s'illumine, vivement edaire du câte de la galerie et disparait, mange par les flammes. La galerie et ses arceaux ne sont plus visibles a leur tour, et l'Enfer, ses flammes et ses demons en prennent la place.)

LUCIFER

Tu ne dis pas la verite, femme. Son esprit audacieux nous appartient de plein droit.

(Il empoigne par un bras le Dante, et veut le forcer a le suivre. Musique. Rugissements de l'Enfer. Flammes in tenses. Resistance du Dante.)

LE DANTE

Au secours, Beatrice.— L'Enfer.— II m'entraîne.

BEATRICE

(otant le collier d'or orne de pierres precieuses et d'une grande croix en brillants et se plagant devant Lucifer)

Arriere, Satan. Sa place n'est point parmi les tiens.

(Satan et l'Enfer s'effacent subitement. La lune sort d'un nuage et se montre dans le haut des colonnes. La scene se remplit d'une lumi&re bleuâtre.)

LE DANTE

(sorti comme d'un rive et se passant la main sur le front)

Que s'est-il passe? Est-ce d'un cauchemar horrible que je sors, et suis-je maintenant dans un songe d'une douceur inouie tomb6?

BEATRICE

Une deraiere epreuve qu'il t'a ete donne de subir, et c'est tout, mon bien-aime. L'Enfer se devait bien de se venger de toi, et il l'a fait. II n'a plus desormais d'emprise sur toi. II a recul6 devant la croix. Calme-toi.

SCfe.NE IV-eme

LES M&MES, LES MUSES, LE GENIE et LE SENTIMENT DU DANTE

LA MUSE DE L-EPOPEE

O, repose-toi, Dante, calme-toi,
Ne cesse point d'etre un Dieu dans ton âme,
Garde en ton esprit intacte la foi...
C'est dans sa lumiere, et c'est dans sa flamme
Que viennent mourir le doute ou l'emoi.....
Rompant de l'Enfer l'effroyable trame
Apaise ton coeur, chasse tout effroi,
6 ! repose-toi, Dante, calme-toi.

CHCEUR DES MUSES

Garde en ton esprit intacte la foi...
C'est dans sa lumiere et c'est dans sa flamme
Que viennent mourir le doute ou l'emoi...

LE GENIE et LE SENTIMENT DU DANTE

Rompant de l'Enfer l'effroyable trame
Apaise ton coeur, chasse tout effroi...
O, repose-toi, Dante, calme-toi.

LE DANTE

Suaves sont les voix que j'entends chanter en moi.

BEATRICE

Ne sont-elles pas les voix de la lumiere?

LE DANTE

(comme perdu dans Vextase)

De la lumiere? *(II se dirige lentement vers la table et s'y rassied en reprenant la plume. Un ange lumineux, sa Pensee, se penche sur lui et semble lui.pariez dans l'oreille.)*

LE DANTE

C'est done.. la lumiere?

(Vange continue ă lui parter ă voix basse lui disant des mots qu'on nentend pas.)

. Oui.. *(Ecrivant.)* .

„O ! lumiere qui par toi-meme est lumiere,
Pure âme de tout, par toi-meme eternelle,
Cause permanente, et non cause premiere".

(Â l'ange.)

Mais ne me retire pas ton verbe, et continue â m'en faire l'echo. Ce tercet — le tien—est au-dessus des autres. Tu es lumiere, et t'es reflete en moi.

(L'ange se penche de nouveau sur le Dante et semble lui chuchoter.)

LE DANTE

(ecrivant)

Parfait... Oui.

(L'ange poursuivant le jeu susindique.)

LE DANTE

(ecrivant)

Evidemment. *(Â Tange.)* Seulement ne cesse pas de me guider... *(Se relevant ă denii.)*

Cinq — cinq tercets *l* Reste le sixieme... *(Meme jeu de la part de l'ange ă la seule difference quil lui impose les mains sur les epaules ei le fait rasseoir.)*

LE DANTE

(ecoutant ce que lui dit l'ange)

Mais sans doute... *(Ecrivant.)* Oui... *(Ecrivant.)* Oui —oui... *(jetaht la plume)* et — complet est le poeme ! *(Se passant la main sur le front.)* Oh !... Mais qu'est cela? *(Releve a demi et se retenant des deux mains â la table pour ne pas tomber.)*

Beatrice! Oft est-tu? Viens â mon aide...

BEATRICE

(le soutenant)

Me voici. Que se passe-t-il? Qu'as-tu?

LE DANTE

(il fait quelques pas chancelants soutenu par Beatrice)

Presque rien... Un yertige... pourtant... puis puis — comme une faiblesse. Complet est le poeme! Beatrice!

BEATRICE

Mon bien-aime!

LE DANTE

(les yeux egares)

Fais-moi asseoir.

BEATRICE

Viens. *(Elle veut le conduite du câte de la colonnade.)*

LE DANTE

Non — point la... l'obscurite y est trop grande... La — lâ! *(II montre l'alcove.)* II est vrai que je ne sais plus oil est la lumiere — car... je n'y vois plus... Et, cependant, un sentiment d'eblouissement me vient de ce câte... C'est la qu'elle doit etre...

BEATRICE

Oui, mon bien-aime et nous y arrivons. Mais fais appel â toutes tes forces. Une marche â gravir. *(Le Dante s'y enleve soutenu par Beatrice.)* II nous en reste, neanmoins, deux autres...

LE DANTE

Deux?... Oh ! combien difficile le chemin qui conduit â la haute cîme!

BEATRICE

Un seul effort encore, et...

LE DANTE

(montant les deux autres marches)

II est fait.

(Beatrice ouvre les draperies de l'alcove.)

LE DANTE

(retenant une des draperies d'une main, y penetre avec elle)

Que de lumiere!

(II chancelle tout ă coup, lai:>se lui ethapper le paw de la draperie.)

LA VOIX DU DANTE

(et puis le bruit de la chute de son corps)

Oh!

SCfeNE FINALE

(Les bougies en cire des deux porte-cierges se sont allumees d'elles-mimes dis que les draperies se sont refermees sur le Dante.)

LA MUSE DE L'EPOPEE et LES AUTRES HUIT MUSES

(Musique.)

LA MUSE DE L'EPOPEE

Nuls pleurs, et nulle plainte,
Gloire â cette heure sainte
De triomphe supreme...
Complet est le poeme,
Et la couronne ceinte!

CKCÎUR DES MUSES

Nuls pleurs, et nulle plainte...
Complet est le poeme,
Et la couronne ceinte.

TRADUCERI

R O M E O Ş I J U L I E T A

TRAGEDIE ÎN CINCI ACTE ŞI ÎN VERSURI
(DUPĂ SHAKESPEARE)

PERSOANELE

PRINCIPELE VERONII

PARIDE, tînăr gentilom, văr al principelui-domnitor

MONTECHIO 1

CAPOLETI I caP*a două familii inamice

ROMEO, fiu al lui Montechio

MERCUȚIO, văr al principelui-domnitor şi amic al lui Romeo

TIBALDO, rudă a lui Capoleti

FRATELE LAURENȚIU, călugăr

SAMSON 1

GRIGORE I Serv^ori ai Capoleti

ABRAHAM, servitor al lui Montechio

UN SERVITOR

UN FARMACIST

DONA MONTECHIO

DONA CAPOLETI

JULIETA, fiică a lui Capoleti şi amantă a lui Romeo

DOICA JULIETEI

Orăşeni ai Veronei, muzicanți, măşti, scutieri etc.

(Scena se petrece în cele dîntîi patru acte Ia Verona, iar în al 5-lea la Mantova.)

ACTUL I

[TABLOUL I]

SCENA I

SAMSON, GRIGORE

SAMSON

Pe legea mea, Grigore, m-am săturat, îmi pare,
De-a curați întruna la vase.

GRIGORE

De mirare!

SAMSON

Şi-nfuriat, adesea mă sitht aşa; încît
Aş rupe...; însă ştreahgu...

GRIGORE

Ți-ar strînge bietul gît...
Fereşte-te, Samsoane, de ştreang... în astă lume,
Cu ştreangu şi-nchisoarea e groaznic să faci glume *

SAMSON

Aşa! Adesea însă, turbat, pentru nimic,
Izbesc pe nemerite în mare şi în mic!

GRIGORE

Ia lasă! Ca palavre, acestea sunt prea bune,
Dar ține-le pe seamă şi nu mi le mai spune!

SAMSON

Cînd văd pe vrun Montechio... Ei! zău...

GRIGORE

Cît despre ei,
Şi eu turbez. Cu toții, îmi par nişte mişei!

SAMSON

Mişei îmi par şi mie!

GRIGORE

Şi mie!... — De ce însă?...

SAMSON

De ce?... — Dar ura care, de-atîta timp, e strînsă
în inimile-acelor pe care îi servim,
Răspunde la-ntrebarea „De ce".

GRIGORE

Să lămurim.

SAMSON

Tu însă ştii, Grigore, că este-o veche ceartă
Pe care niciodată un Capolet n-o iartă...
Montechio urăşte pe Capolet, — şi el
Ce e stăpînul nostru-l urăşte tot astfel.

GRIGORE

Samsoane, ai dreptate.

SAMSON

O cred. întemeiată
E dar şi ura noastră de cîte ori s-arată
Vreunul din Montechii.

GRIGORE

Stăpînii ce servim,
încai, n-au dreptu-a zice că noi îi pungăşim...
Părtaşi cu a lor ură ne facem totdeodată!

SAMSON

(zărind pe Abraham şi Baltazar)

Atuncea trage spada că doi vrăjmaşi s-arată!

(Samson şi Baltazar trag spadele.)

SCENA II

ABRAHAM, BALTAZAR şi ACEIAŞI

GRIGORE

(către Samson)

Am tras afară spada: Sunt însă două slugi!

SAMSON

Tu cauți să dai dosul îmi pare?,..

GRIGORE

Vrei să fugi?...

SAMSON

Eu? Nu.

GRIGORE

Ba da.

SAMSON

Din contra. Voiesc ca să se lege
De noi, mai întîi, dînşii, spre-a nu ieşi din lege!

GRIGORE

Atuncea, cînd în față mă voi afla cu ei
îi voi privi de-a-ndoase.

SAMSON

Şi eu...

GRIGORE

Şi tu?...

SAMSON

Ei!Ei!
Eu unu-ntr-a lor cale, cu degetul în gură
Voi sta astfel.

(Asupra acestor cuvinte, Samson face şi gestul.)

GRIGORE

Prea bine; şi-n loc de-njurătură
Mă vpi strîmba la dînşii. Dar iată-i pe-amîndoi...

ABRAHAM

(către Samson)

Cu degetul în gură stai oare pentru noi?

SAMSON

(către Grigore încet)

De-oi zice: „Da", Samsoane, ieşim din lege oare?

GRIGORE

(încet)

Da.

SAMSON

(către Abraham)

Domnule, stau astfel, deoarece...

ABRAHAM

(cu ironie)

Te doare
Cumva?

SAMSON

Ba nu. Stau astfel, fiindcă voi să stau.

ABRAHAM

Ei! Dar...

SAMSON

Dar socoteala la nimini n-am să dau!

GRIGORE

(către Abraham)

Voieşti cumva printr-asta să vii să ne cați ceartă?...
De merge astfel treaba, atuncea... ştii...

ABRAHAM

Mă iartă..,
Eu? Nu.

SAMSON

De voieşti însă, noi suntem gata, zău!
Ş-apoi, stăpînul nostru e nobil ca ş-al tău!...

ABRAHAM

O fi desigur nobil, dar fără ca să fie
De nobil cît al nostru.

SAMSON

O fi.

GRIGORE

(încet către Samson, după ce a zărit mai întîi pe Benvolio)

Ce neghiobie!
Nu vezi că e Benvolio colo, şi zici: „O fi!"...
Mai bun spune-i că este ş-opreşte-1 a bîrfi...

SAMSON

(către Abraham)

Eu nu voiam a zice: „O fi", ci zic că este
Cu mult mai bun şi nobil.

ABRAHAM

Mai nobil? Dar aceste
Cuvinte sunt insulte! Retrage-le, sau minți!

SAMSON

Atuncea, trage spada de vrei să mă dezminți!

(Ei trag spadele. Samson către Grigore încet.)

SAMSON

Grigore, adu-ți aminte de lovitura care
Ți-o arătai deunăzi și dă fără cruțare!

(Ei se bat.)

SCENA III

BENVOLIO și ACEIAȘI, la urmă TIBALDO

BENVOLIO

Opriți-vă !... Ce faceți, sărmani nenorociți?...

SAMSON

Voiam...

BENVOLIO

Voiati aceea ce înșivă nu știți!

BALTAZAR

Ne-a insultat!

BENVOLIO

Ei bine?...

TIBALDO

(către Benvolio)

Ce? Spada e povață?
Benvolio, te-ntoarce și vezi-ți moartea-n față!

BENVOLIO

Tibald! Trăsesem spada să cat să-i despărțesc.
Eu nu voiesc războiul, ci pacea o voiesc!

TIBALDO

A! Tu, cu spada-n mînă, vorbești de-npăciuire
Dar eu prefer războiul cînd pacea e-njosire!
La luptă !... Urăsc pacea precum urăsc pe toți
Montechii! Ce stai încă?... Te apără de poți!

(Se pune în apărare.)

ABRAHAM și BALTAZAR

Să piară Capoleții!

SAMSON și GRIGORE

Montechii, toți, să piară!

SCENA IV

CAPOLETI, în halat; DONA CAPOLETI, la urmă MONTECHIO, la urmă PRINCIPELE, suita sa și ACEIAȘI

CAPOLETI

(către Dona Capoleti)

Și ce-nsemnează-aceasta, ce zgomot este iară?.
Dă-mi sabia cea veche mai iute-ncoa.

DONA CAPOLETI

Glumești
Să-ți dau mai bine cîrja să poți să sprijinești
Bătrina-ți bătrînețe!

MONTECHIO

(cu furie)

Pe ei!

BENVOLIO

Stați!

MONTECHIO

(fâctnd sâ şuiere spada sa în aer)

Răzbunare!

CAPOLETI

Dă-mi sabia, femeie! In mîini cu o frigare
Nu vezi că mă desfide Montechio?

MONTECHIO

Ce fel?...
Voi stați încă la gînduri? Năvală!

(Către Capoleti.)

A! Mişel
Bătrîn! A! Capoleti, erai dar tu?... Aşteaptă...

CAPOLETI

Erai dar tu, Montechio? O! Răzbunare dreaptă!

(Vrea sâ se azvîrle asupra lui Montechio.)

PRINCIPELE

Supuşi rebeli! Ai păcii duşmani neîmpăcați
Opriți-vă îndată şi armele-aruncați,
Aceste arme sfinte, atît de profanate
în luptele civile de frate contra frate!
Ce?... Oare n-auzirăți?..'.• Jos armele am zis!

(Toți aruncă armele.)

Acum, — luați aminte la cele ce-am decis:
Deja pînă acuma, discordii intestine
De trei ori se iviră, Montechio, prin tine,
Şi Capolet, prin tine! Deja, de trei ori, voi,
Pe baza unei vorbe, v-ați proclamat război;
De-a rîndul, de atuncea, Verona-nsîngerată,
Văzu chiar bătrînețea-n două-ncovoiată
Că lepădîndu-şi haina şi-ntinerind pe loc
îmbracă iar pieptarul de fier călit în foc!

Eu v-am iertat atuncea! Ei! Dar!... Pe cele sfinte!
Răspunzători cu viața vă fac de-azi înainte!
Retrageți-vă-ndată cu toții. La palat
Te aşteptăm, Montechio, spre-a şti ce-am statuat
Asupra întîmplării. Tu, Capolet, îndată,
Urmează-ne.

(Principele, Capoleti şi suita prințiară ies.)

MONTECHIO

(către Benvolio) .

Nepoate! Dar cum aşa, deodată
Se reaprinse cearta cea veche? O credeam
De mult că este stinsă... Ia spune-mi...

BENVOLIO

Eu treceam
Pe-aici, şi servitorii lui Capolet, ş-ai voştrii
Erau deja în luptă încăierați...

MONTECHIO

Ai noştri
Să fie oare cauza? Ce zici?...

BENVOLIO

Să zic, ce pot?
Nu ştiu; — Tibald la urmă veni, şi iată tot.

MONTECHIO

Dar Romeo?... Ce face?... Văzutu-l-ai?... Departe
C-a fost, îmi pare bine, de n-a luat vreo parte!

BENVOLIO

Pe cînd erau pe ceruri ai dimineții nori,
Degrab' ieşii de-acasă în revărsat de zori,
Şi soarele, — al lumei neprețuit tezaur,
Bătuse-abia atuncea la porțile-i de aur!
Afară din cetate cu-ncetul am ieşit
Şi-n voia întîmplării mult timp am rătăcit,
Cînd, ochii ridicîndu-i, zării un loc sălbatic,
Şi fiul dumitale tăcut şi singuratic
Şedea retras acolo... Atunci... — L-am evitat...
Părea-ntr-o meditare adîncă cufundat.

MONTECHIO

O cred. Adeseaoare ieşind în acea oră
Cînd roua dimineţii se varsă de-auroră,
Cu plînsul unei zile ce-ncepe, — fiul meu
Se duce ca să plîngă şi el, pe cît ştiu eu!
Cu vîntul ce suspină, suspină! Şi îndată
Ce soarele, trăgîndu-şi cortinele, s-arată
în toată-a lui splendoare pe patul său de nori,
Acasă se re-ntoarce, cu ochii arzători
De lacrime, adesea neşterse bine încă,
Şi singur se închide în taina sa adîncă...
Prevăd că suferinţa ce-1 sapă este rea,
De n-om găsi un balsam să punem peste ea!

BENVOLIO

Dar, unchiule, aflat-ai sorgintea ei? Răspunde...
C-atuncea, e mai lesne, oricum...

MONTECHIO

S-o pot pătrunde
M-am încercat zadarnic.

BENVOLIO

încai, te-ai încercat
Să-1 faci ca să vorbească cumva?

MONTECHIO

Am căutat
Să pui în joc, Benvolio, iubirea părintească,
Şi viaţa mea! Zadarnic! El n-a vrut să vorbească,
Şi mut, în a sa taină, închis rămase-astfel
Ca mugurul de roză ce-nchide roua-n el!

BENVOLIO

(zărind pe Romeo)

Dar iată-1! Este dînsul! Voi face o-ncercare
Şi eu!

MONTECHIO

Atunci, nepoate, mă duc, căci mi se pare
Că Prinţul mă aşteaptă deja. Şi-n adevăr
întîrziai! încearcă! Descoase-1...

(Iese.)

SCENA V

BENVOLIO, ROMEO

BENVOLIO

Scumpe văr!

(îl ia de mînă.)

Aşa de dimineaţă!... Ce vînt p-aici te bate?

ROMEO

De dimineaţă?... oare, ce ore sunt?

BENVOLIO

Sunate
în ţanc, sunt tocmai nouă.

ROMEO

Sunt nouă! Cît de-ncet
Se duc orele vieţii!

(Mai mult aparte.)

Misterios secret
Ce faci pe cele triste cu mult mai lungi să pară,
Pe cele fericite scurtîndu-ni-le iară!

(Către Benvolio.)

Dar tatăl meu, p-aicea, era de nu mă-nşel,
Mai adineauri încă?

BENVOLIO

întocmai. Era el.
Te rog răspunde-mi însă, ce dor, e-acela care,
îţi prelungeşte timpul ce-atît de scurt îmi pare?

ROMEO

O!... Cît de iute-ar trece şi pentru mine, — ea
De s-ar pleca asupră-mi amorul să mi-1 dea!

BENVOLIO

Şi va să zică, vorba de-amor era-n substanţă,
De te-nţeleg, Romeo?

ROMEO

De-amor fără speranţă!

BENVOLIO

Ce crud este amorul atunci cînd te gîndeşti
La spinii ce subt roza-i perfidă întîlneşti!

ROMEO

(cu precipitare)

La cine prînzim astăzi, Benvolio, — ş-aice
Din ce născu tumultul? — Sau, — lasă, — că pot zice
A fi ghicit întocmai ce lucruri s-au ivit:
Sunt ure şi iar ure în luptă negreşit!
Dar lupta care-n pieptu-mi o dă fără-ncetare
Amorul, — e desigur mai crudă şi mai tare!

(Mai mult către spectatori.)

O! Dulce-amor, de ură înveninat etern,
Şi-n care se concentra un Cer şi un Infern!
Simţire ne-nţeleasă ce din nimic, — o lume
Creezi; — Infern în care arunci să se consume
Materia; — Cer sacru ce sufletul ridici;
O! haos de iluzii în care te complici;
Problemă pentr-o lume şi însăşi pentru tine;
Ah ! Orice-ai fi... Acesta îmi pari, şi eşti în mine
Astfel precum eu astăzi te simt şi eşti: — Pe rînd
Dînd suflet şi luîndu-1, — robind şi înălţînd,
Aci arzînd ca focul, ş-aci-ngheţînd ca gheaţa.
Aci luminînd falnic, ş-aci-ntunecînd viaţa...

(Către Benvolio.)

Benvolio, văd bine că-ţi dau de rîs.

BENVOLIO

Nu; Eu
în loc să rîd, Romeo, te plîng, amicul meu!

ROMEO

Mă plîngi?... De ce?

BENVOLIO

De focul în care arzi...

ROMEO

Dar, lasă,
Şi nu-mi spori durerea ce Vezi că mă apasă!

(Plimbîndu-se cu paşi repezi.)

Amor, simţire plină de-nţelepciune şi
De nebunie! — Intri în piept spre-a nu ieşi
Decît la urma urmei cu sufletul! — Otravă
Perfidă şi subtilă, amară şi suavă,
Fluid ce ca un trăsnet, în calea ta, retezi
Orice; —Balsam ce morţii poţi chiar să re-nviezi!..

(Către Benvolio.)

Mă duc însă... Adio...

BENVOLIO

Te însoţesc. Aşteaptă
O clipă. Să pleci astfel!... Ofensa e nedreaptă,
Şi Romeo printr-asta m-ar ofensa!

ROMEO

O! O!
îmi pare că acuma vorbişi de Romeo
Cînd nu se află-aicea, din el, decît o parte,
Şi cea materială. De-aici, e dar departe
Romeo!

BENVOLIO

De minune. Să ştiu însă aş vrea
Şi eu...

ROMEO

Ce?

BENVOLIO

Cum o cheamă?

ROMEO

Pe cine?

BENVOLIO

Pe ea!

ROMEO

Vrei oare suferința să mi-o-ndoieşti? E mare
Destul.

BENVOLIO

Eu voi din contra să-i cat o vindecare...
Şi numele acela de-ai vrea ca să mi-1 spui...

ROMEO

A-mi cere, îți dau voie orice, si mă supui,
Dar nu-mi pretinde-aceasta c-ar fi într-a mea rană
Să răsuceşti pumnalul c-o mînă neumană...
Ar fi... Preascumpe vere, în fine, ştii! Iubesc,
Un înger, o femeie...

BENVOLIO

Nimica mai firesc!...

ROMEO

Şi ea, este frumoasă, aşa cum nu se poate
Să fie-n lume alta.

BENVOLIO

Atuncea, bețe-n roate
Vrun altul se încearcă a-ți pune negreşit?... _

ROMEO

Tu eşti şi de-astă dată, Benvolio, amăgit...
Ori patimele-n pieptu-i s-au prefăcut în moaşte^
Ori nu-nțelege-amorul fiindcă nu-1 cunoaşte;
în jos plecîndu-şi ochii la orice ochi profani,
Ea nu e dintre-acele ființe, ce pe bani, .
Virtutea lor cerească şi-o calcă în picioare...

BENVOLIO

Jurat-a feciorelnic să vietuiască oare
Atunci, o viață-ntreagă?

ROMEO

Nu ştiu. Dar a jurat
Din viața mea să-şi facă un joc neîndurat!

BENVOLIO

La rîndul tău, îmi pare c-ar fi cu mult mai bine
Din cugetări, cu totul s-o ştergi.

ROMEO

Aşa? Pe mine
învață-mă atuncea, să pot a şi-nceta,
De viu trăind în lume a nu mai cugeta!

BENVOLIO

Să uiți, e-atît de lesne! Apoi, mai sunt şi alte
Femei, cu chip de îngeri, cu frumuseți înalte...
Preumblă împrejuru-ți privirea, de voieşti,
Şi vei vedea, Romeo, de mori sau de trăieşti 1

ROMEO

De-ar fi să-ncerc aceasta, desigur că, îndată,
Pe ea aş prodama-o regină adorată!...

BENVOLIO

încearcă. încercarea nu strică...

ROMEO

Hei! Şi cum?...

BENVOLIO

Atuncea, dragă vere, ascultă-mă acum...
La Capolet, diseară, se dă o sărbătoare...
Acolo, au să vie o sumă de fecioare,
Şi fără de-ndoială că va veni şi ea;
De-ntrece pe vreuna din ele, vei vedea!

ROMEO

Tu uiţi, precum văd, ura...

BENVOLIO

Nu uit nimic, mă iartă.

ROMEO

Ce pune pe Montechio, cu Capolet în ceartă...

BENVOLIO

Vom fi mascaţi, şi-n cercul mulţimii de femei,
Vei judeca-ntre toate, de frumuseţea ei!

ROMEO

E însă-o nebunie! în lume, nu se poate
Să fie mai frumoasă nici una...

BENVOLIO

Se pot toate!

ROMEO

Eu nu voi merge.

BENVOLIO

Vino, te rog; — nu vei greşi..,

(Uitîndu-se spre piaţă.)

Mercuţio, cred însă că vine-ncoace...

(După ce s-a uitat.)

Şi
în adevăr, chiar dînsul era!

SCENA vi

MERCUŢIO şi ACEIAŞI

BENVOLIO

îmi pare bine
Că vii la timp. Ajută-mi ca să-1 conving în fine
De-a-1 hotărî să meargă cu noi, nemijlocit,
La Capolet diseară.

MERCUŢIO

Diseară? Negreşit
Că trebuie să meargă! Vom fi mascaţi?

BENVOLIO

Fireşte.

MERCUŢIO

Atuncea, de a merge, ce lucru îl opreşte?...
Eu unul, o plăcere îmi fac, cînd mă gîndesc
La suma de frumoase ce am să întîlnesc
Acolo.

BENVOLIO

(către Romeo)

Deci, — Romeo.,.

ROMEO

Voi merge.

BENVOLIO

De minune

MERCUŢIO

Şi vei juca?.

ROMEO

La toate, e greu a mă supune I,
Nu voi juca!

T

MERCUȚIO

Sentința, te rog să ți-o revoci:
în adevăr, Romeo, va trebui să joci
Ca ceilalți!...

ROMEO

Nu; v-am spus-o. Jucați în bună pace !.
Aveți piciorul sprinten. Eu însă, nu pot face
Ca voi. Tîrăsc piciorul şi port în pieptul meu
Un suflet care este ca plumbu chiar de greu!

MERCUȚIO

Amorul are aripi, şi tu iubeşti îmi pare.

ROMEO

Amorul are aripi! Rănit însă, prea tare,
Am fost de-a lui săgeată, să pot ca să mai zbor
Cu aripile sale în cerul plin de-amor!

MERCUȚIO

Rănit? Şi cum aceasta?

BENVOLIO

Da. Cum?

ROMEO

Fără de veste
M-a turburat azi-noapte un vis...

MERCUȚIO

Dar tu-n aceste
Iluzii ale minții, crezi oare? Am visat
Şi eu ceva azi-noapte!

ROMEO

Şi tu?... Şi ce-ai aflat
în visul tău?

MERCUȚIO

Că toate ce-n vise ni s-arată
Nu au nici o valoare...

ROMEO

Adesea...

MERCUȚIO

(întrerupînd)

Niciodată!

ROMEO

Şi va să zică oare tu crezi?...

MERCUȚIO

Că te-a robit
Regina Mab...

ROMEO

De care, deloc n-am auzit!

MERCUȚIO

Regina Mab, Romeo, e-a viselor regină...
Ea umblă-ntr-o petală de mac, cînd predomină
Asupra lumei, somnul. Ş-atuncea, mici şi mari
O văd sosind, purtată în loc de armăsari
De două mici atome, ce spumegă, în frîne
De fire de păiajen lucrate-n vis, de zîne!
Pe capră, le conduce în loc de vizitiu,
Un licurici de noapte cu portul auriu!
Iar hamurile care înhamă armăsarii,
în stele şi în lună şi-avură argintarii,
Că ele sunt formate din raze de azur
Şi luna-şi încrustează sideful împrejur!
Purtată astfel, dînsa, prin minți, călătoreşte...
De-amor visează-ndată acela ce iubeşte!
Curteanul, de favoare; de bani, luați pe cod
Visează advocatul clientului nerod!
De sărutări, femeia, şi-n fine, procurorii,
Că au să bage-o lume în groazele-nchisorii;
Pe cînd, acel ce este ministru, crede-n somn,
Că țara îl salută, strigîndu-i hura, domn!
Episcopul visează Mitropolia...

1

ROMEO

Iată
Că baţi în formă cîmpii, Mercuţio! înceată,
Te rog, cu de-alde astea!

MERCUŢIO

Bat cîmpii, tocmai, cum
Şi visele bat cîmpii!

BENVOLIO

Aşa e. Dar acum
S-a-ntîrziat. Să mergem!

MERCUŢIO

Sunt gata.

(Către Romeo.)

Vii?

ROMEO

Ştiţi bine
Că v-am promis a merge şi vorba mi-o voi ţine!

BENVOLIO

Atunci, — întîi pe-acasă să ne oprim, — fiind
Că trebuie să punem ş-o mască
(către Romeo)
Şi, mă prind,
Iubirea ta că are să fie detronată
Diseară, de-o iubire cu mult mai înfocată...
Fii sigur, scumpe vere, că nu mă amăgesc...
Vorbesc în cunoştinţă de lucru.

ROMEO

Mă-ndoiesc 1

TABLOUL AL II-LEA

(Teatrul reprezintă o anticameră printre arcadele căreia se zăreşte o sală de bal în palatul lui Capoleti.)

[SCENA VII]

CAPOLETI, PA RIDE şi DONA CAPOLETI, CAVALERI şi DOAMNE

CAPOLETI

De-acuma, şi se umple salonul de sărbare!
Re-ntinerit cu totul mă aflu!

(Către oaspeţi.)

Salutare,
Fermecătoare zîne şi tineri cavaleri!...
Vorbiţi, danţaţi, petreceţi, e rîndul vostru! Ieri
A fost al meu. Dar astăzi ce-a fost odinioară
S-a dus! A fost odată un timp, îl ştiţi că zboară,
Un timp în care masca de-asemeni am purtat
Ca voi, şi frumuseţii, ca voi m-am închinat...
He! He!...

DONA CAPOLETI

(ironic şi tot într-o vreme cu regret)

, Dar timpu-acela s-a dus!

CAPOLETI

Cu necredinţe
Cu tot! Asigurată de orice uşurinţe
încai, eşti âzi din parte-mi.

DONA CAPOLETI

(ironic)

Asigurat şi tu
Eşti, dragă, de asemeni!

(Schimbînd vorba.)

Dar ce se dezbătu
La Prinţul, cu-ntîmplarea din stradă?...

CAPOLETI

Ca povaţă
Ne-a zis să nu re-ncepem, că minte ne învaţă
Pe amîndoi la urmă...

DONA CAPOLETI

Şi foarte bine-a zis;
Purtarea voastră este un lucru nepermis...
Voi sunteţi deopotrivă doi oameni de onoare!
E timp să vă daţi mîna!...

(Către Paride.)

Paride, ce zici oare?

PARIDE

De! Ştiu şi eu! Dreptate se pare c-aveţi...

(Către Capoleti.)

Dar
V-am pus o întrebare... la ea să venim iar.

CAPOLETI

Şi ce voieşti, Paride, ca să-ţi răspund? Adese
Ţi-am spus-o, cred. în lume, întîia dată, iese
Copila mea, acuma d-abia! Şi, ce e drept,
Ca s-o mărit, nu-mi pare la timp; nici înţelept
Nu-mi pare ! Să mai treacă... Nu zic... Atuncea: Fie!
Ne vom gîndi s-o facem, iubitule, soţie!

DONA CAPOLETI

Vorbeşti cu-nţelepciune, unchiaşule!

CAPOLETI

Vorbesc
Cum cred că e mai bine. Atîta!...

PARIDE

Socotesc
Dreptate că n-ai tocma...

CAPOLETI

De ce...

PARIDE

Fiindcă sume
De mult mai june fete sunt astăzi deja mume!

CAPOLETI

Da; însă veştejite ca florile de vînt,
Prematur dîndu-şi rodul, s-apleacă spre mormînt,
Prematur. Julieta, fu dat ca să-mi rămînă
Ca ultimă speranţă şi ea-ntr-o zi, stăpînă
Pe bunurile mele va rămînea deplin...
Sileşte-te, Paride, să-i placi, şi mă înclin
Atunci. A sa voinţă e unica mea lege,
Ş, liberă-am lăsat-o bărbatul a-şi alege !

(Către Dona Capoleti.)

De altă parte, doamnă, te-avem pe dumneata:
Să-i afli cugetarea te rog a căuta;
Mai mult decît în mine, ea poate ţi se-ncrede,
Ş-o mumă vede lucruri pe care nu le vede
Un tată. Aidem! Braţul, Paride! Să-ncercăm,
Voioşi, la sărbătoare şi noi să asistăm!
Chiar eu, ce sunt o frunză bătută-n vînt de toamnă
Mă simt uşor şi sprinten.

(Către Dona Capoleti.)

Da, da; vorbeşte-i, doamnă!

SCENA VIII

DONA CAPOLETI, la urmă DOICA şi JULIETA

DONA CAPOLETI

(trecînd spre uşa din dreapta)

Dar unde este, Doică, copila mea? Voiesc
Să vie-ndată-aicea că am ca să-i vorbesc!

DOICA

(intrînd)

De nu mă~nşel, îmi pare că m-aţi strigat?

DONA CAPOLETI

Să vie,
Zi, Doică, Julietei...

DOICA

Şi unde, zău, să fie
Drăguţa?

(Cobortnd spre uşa din dreapta.)

Mititico! De ce te-ascunzi?

JULIETA

(dinăuntru)

Ce vrei?

DOICA

Te cheamă-aicea, doamna, şi...

JULIETA

(dinăuntru)

Mama?

DOICA

Dumneaei!

JULIETA

(intrînd)

Sosesc! Ce voieşti, mamă?

DONA CAPOLETI

Voiam...

(Către Doică.)

Dar, Doică, du-te.
Că noi avem de vorbă vreo cîteva minute...
Sau, nu; rămîi; ia spune-mi, vreodată te-ai gîndit
Că Julieta noastră acuma s-a mărit?...

DOICA

Ea, mare! Dimpotrivă! E mititică! N-are
Nicicum să fie încă, din mititică, mare!...

DONA CAPOLETI

Dar, Doică, uiţi fireşte, că paisprezece ani,
Sunt paisprezece, tocmai ca paisprezece bani!...

DOICA

Neîmpliniţi. M-as prinde... Mă prind pe paisprezece
Dinţi...

JULIETA

Doică, nu te prinde, că zău de ţi s-o trece...

DOICA

De ce?

JULIETA

(cu maliţie)

Ai numai pafru!

DOICA

Răutăcioasă! E i !
De nu am decît patru mă prind atunci pe ei!

(Către Dona Capoleti.)

Dar cîte zile încă/mai sunt pînă să vie
Zi-ntîi de avgust?

DONA CAPOLETI

Tocmai vreo cincisprezece...

DOICA

Fie!
Vreo cincisprezece-atuncea! Şi de-ar cădea oricînd
în an, şi-n orice ziuă venită-atunci la rînd,
Zi-ntîi de avgust seara, îi va-mplini — Susana,
Era cu ea de-o vîrstă. *. de-o vîrstă !... Dar, sărmana,
Pe dînsa mi-a luat-o degrabă Dumnezeu!...
Mi-aduc prea bine-aminte. De la cutremur, eu
Cunosc că pînă astăzi, măcar că vremea trece,
Sunt ani, întocmai... uite.., întocmai... Unsprezece!
M-aflam în acea ziuă... Porumbii-aveau un mic
Patul... M-aflam în curte şi nu făceam nimic...
Şi dumneata cu domnu plecaserăţi afară
La Mantova, şi-n curte cum stam, că era vară
Ca şi acum, deodată, subt mine am simţit
Că s-a-nvîrtit pămîntu cu totu, ş-am fugit
Cît am putut, şi, uite, c-o zi mai înainte...
P-atuncea Julieta era caiii fără minte,
Dînd fuga-ncoa şi-ncolo, căzu, precum o spui,
Cu faţa-n jos, în frunte făcîndu-şi un cucui
Cît nuca. Şi, pe-atuncea trăia, ş-alergă-ndată,
Bărbatu-meu, şi-n braţe luînd pe biata fată,
O ridică şi-i zise... să-1 ierte Dumnezeu,
Era din fire vesel, îi zise: „Puiul meu,
Copiii fac tot lucruri ce sunt nejudecate...
Pe loc ce vei fi mare, te vei lăsa pe spate
Să cazi, iar nu pe faţă... dar trebuie-a răbda,
Acuma, şi cucuiul acesta". Şi — „Da! Da!"

precum îl arată opera și
viața lui, Dante nu-și
înneacă graiul cu epite-
te și comparațiuni, nu
vorbește pentru specta-
tori sau cititori, își spu-
ne numai — și o face
cu multă simplitate —
viața și sufletul lui,
simțirea lui. Dante
pus în scenă este
cel adevărat, cel
prigonit și umilit de
oamenii timpului său,
este Dante hulitul
tuturor ticăloșilor și lă-
sat aproape pieritor de

17

***Din Grădina lui Akademos,* ms. 9.782, f. 13..**

36

36. Scriitorul, cu fiul său Nikita şi cu poetul Oreste.

DONA CAPOLETI

Doică, încetează
Cu vorbele acestea, sau, vezi de le păstrează
Pe seama dumitale!

DOICA

Da; da; am încetat...
Adesea am rîs însă, fiindcă n-am uitat
Cum sta mereu, şireata, cu braţele-aruncate
De gîtu lui, şi dînsu: „Te vei lăsa pe spate
Să cazi!" Şi, Julieta, prin curte fuga da
în urmă, şi în hohot, îi răspundea: „Da! Da!"

JULIETA

Acuma, te rog, Doică, şi eu, să laşi deoparte
Aceste vorbe.

DOICA

Iată că le-am lăsat, şi parte
De-o fi să am la nuntă să-ţi joc, sufletul meu,
în pace să-nchid ochii atuncea pot...

DONA CAPOLETI

Chiar eu
Venisem, Doică, tocma s-o cercetez, de n-are
Spre măritiş, în cuget, mai multă aplecare
Decît ne-arată nouă...

JULIETA

Eu? Nu; nu **m-am** gindit
La astfel de onoare de-acum!

DOICA

Dar negreşit
Onoarea, mititico, că n-ar fi pentru tine....

DONA CAPOLETI

La măritiş să cugeti, cred însă că e bine...
Ascultă-mă: în lume, cu tine cînd eram
De-o vîrstă, Julieto, copilu-mi legănam!
Acum, fiindcă vorba în fine se deschide,
Eu nu-ţi voi mai ascunde că te-a cerut Paride!

i?

ML,

DOICA

Ce? Contele Paride?

DONA CAPOLETI

Chiar el.

DOICA

Un cavaler
Precum nu se găseşte al doilea sub cer!...
Un tînăr... Şi ce tînăr!...

DONA CAPOLETI

O floare între tineri!
Verona îl admiră!...

DOICA

(către Dona Capoleti)

Un ginere-ntre gineri!

DONA CAPOLETI

De-aceea, fără teamă, răspunde-mi fiica mea,
De simţi vreo înclinare spre dînsul? De l-ai vrea,
Sau de-1 voieşti?... — Consoarte, el poate ca să-ţi fie...
Priveşte-1, contemplează-1 în falnica-i junie,
Analizează-i vorba şi chipul, pentru-amor
El fu format de graţii şi e copilul lor!
Astfel, a-ţi fi consoarte de-1 vei primi în fine,
Vei fi cu el părtaşă la tot ce-i aparţine...
La tot... fără să scadă nimic din ce e-al tău!

DOICA

Să scadă?... Dimpotrivă!... Mai mult va creşte; zău!...
Prin măritiş, femeia, eu, de !... ştiu că sporeşte,
Şi fata cît de slabă o fi, se rătunjeşte...

DONA CAPOLETI

(tăindu-i vorba)

La fată...

DOICA

Şi...

DONA CAPOLETI

(idem)

Ajunge!

DOICA

Şi...

DONA CAPOLETI

Şi... Iar te porneşti!...
Destul... Dar, Julieto, la ce te cam gîndeşti,
De taci? Răspunde-mi dacă înclini să fii dispusă
La lucrul despre care eu ţi-am vorbit ?...

JULIETA

Supusă
V-am fost întotdauna, o ştiţi. Voi căuta
Ca să-1 privesc, privirea de'poate deştepta
Amorul.

DONA CAPOLETI

Foarte bine. Copilă iubitoare,
Urmează-ntotdauna de-a fi ascultătoare
Şi bună. Deocamdată, aidem, să ne grăbim:
Paride ne aşteaptă în bal să-1 întîlnim!

(Ies.)

DOICA

Da; Du-te, păsărică cu aripi poleite,
Să afli acel lucru ce-ar face fericite
Şi nopţile-nstelate din zilele-ţi de mai.

(Iese prin stînga.)

SCENA IX

ROMEO

(travestit în peregrin)

E oare o ființă, sau înger e din rai?...
Se leagă cu pămîntul, cereasca-i frumusețe?...
Sau este vreo nălucă, vrun vis de tinerețe?...
Ea s-arătă... şi-n sală se-ntunecă pe loc
Splendidul polecandru subt ochii săi de foc!
Oh! Ea, pe fruntea nopții, luceşte diafană
Ca diamantu limped pe-o frunte africană!...
Ce radioasă-albeață!... Ș-acum sunt nălucit!
Tovarăşele-i toate văzînd-o au pălit!
Oh! Nu; — ea nu se poate din lume ca să fie,
Şi numai singur raiul e demn ca s-o conție!
încai, să pot, cînd danțul din zbor o va lăsa,
S-ating cu a mea mînă profană mîna sa!...
încai... Ce nebunie! Şi eu care crezusem
Că-mi arde-n piept amorul pe cînd nu-1 cunoscusem!
Amor! Amor: Iertare îți cer, mă umilesc...
întîia dată astăzi, iubesc, însă iubesc!

(Reintră în bal.)

SCENA X

BENVOLIO, MERCUȚIO, la urmă ROMEO şi JULIETA

BENVOLIO

Văzutu-l-ai?

MERCUȚIO

Desigur... şi-mi pare c-ai dreptate...

BENVOLIO

Cum ?...

MERCUȚIO

Şoarecele-n cursă s-a prins-şi se dezbate...

BENVOLIO

S-a prins şi cum se cade!...

MERCUȚIO

Ți-am spus-o şi ți-o spui:
Amorul, scoate-amorul, cum scoate cui pe cui!

BENVOLIO

Aşa e; — însă iată-1 cu dînsa mînă-n mînă...
Să ne retragem grabnic mai la o parte, pînă
E timp. Prezintă noastră l-ar turbura.....

(Se retrag în fund.)

ROMEO

(către Julieta)

O!,.. Ştiu
Că mîna să-ți atingă o mînă de om viu,
Se-nscrie-ntre păcate, fantasmă de ființă!...
Dar pot ca să-mi răscumpăr pe-acesta, prin căință...
Căința mea să fie asupră-i să mă-nclin
C-o lungă sărutare!...

JULIETA

(cu naivitate)

Gentile peregrin,
Călătorind, de-atingeți mătăniile sfinte,
Păcate faceți oare atunci, sau rugămirite,
Pe aripile căror, spre cer vă înălțați?

ROMEO

Noi însă-avem şi buze!

JULIETA

(idem)

Cu care vă rugați...
O ştiu...

ROMEO

O ştii? Ei bine, atunci îngăduieşte,
Fierbintea rugăciune ce-asupră-le pluteşte,
Să viu a ţi-o depune pe buzele-ţi de foc,
Şi buzele-mi profane şi omeneşti, pe loc
Vor fi purificate...

JULIETA

(cu aceeaşi naivitate)

în tihnă însă-mi pare
Că sfinţii cînd se roagă s-apropie de-altare!

ROMEO

Nu face vreo mişcare atunci, să pot şi eu
Pe buze a-ţi depune în tihnă psalmul meu!

JULIETA

(sfioasă)

Dar...

ROMEO

Nu-ţi întoarce vorba...

(Sărutînd-o.)

Astfel, purificate
Sunt buzele-mi acuma de orişice păcate!

BENVOLIO

(către Mercuţio)

A! Bravo! De minune!...

MERCUŢIO

(către Benvolio)

Cetatea s-a predat!

JULIETA

(către Romeo cu naivitate)

Şi va să zică, astfel, te simţi purificat?

ROMEO

O! Da!

JULIETA

(idem)

Şi va să zică, în schimb mi le-ai dat mie

(Roşindu-se.)

Pe buze, le simt urma, în adevăr!

ROMEO

Dar ţie
îţi este foarte lesne să te purifici... — Voi
Să nu te las cu ele... — Redă-mi-le-napoi!

BENVOLIO

Fireşte!

MERCUŢIO

Mai e vorbă!

JULIETA

(subt sărutările lui Romeo)

Dar lasă-mă... Opreşte...
Asemenea săruturi... mă ard!

BENVOLIO

Nu se-ndoieşte
Nici el despre aceasta!

MERCUŢIO

O cred!

ROMEO

(lâsînd-o)

Mă vei uita?

SCENA XI

DOICA, ACEIAŞI

DOICA

Copila mea, în sală, te-aşteaptă muma ta.

ROMEO

Şi cine-i este mumă?

DOICA

în casa mumei sale
Te afli, cavaiere, cu voia dumitale!
De-ntrebi acum de mine, e altă vorbă, sunt
A mititichii Doică, şi cred că pe pămînt.
Acela care-ar face-o a inimei soţie,
Si-ar face fericirea !

ROMEO

(aparte)

Nenorocire mie !
Ce? Tatăl ei să fie un Capolet?... O ! Cer
Puternic, peste mine trăsneşte, fă să pier
Că-mi ţin vrăjmaşii viaţa, în mîna lor!

BENVOLIO

(înaintînd)

E-aproape
De finele serbării.,

ROMEO

Mi-e teamă să nu-ngroape
în ea, şi fericirea şi pacea mea...

(Aparte.)

Roşesc!
Cu balul ce sfîrşeşte, mă simt că mă sfîrşesc.

(Priveşte lung pe Julieta; ea-l priveşte asemenea; la urmă pleacă ochii.)

MERCUŢIO

în ochi îţi licăreşte atîta foc!... Ia seamă
Că poţi s-aprinzi palatu!...

ROMEO

(tresărind şi deşteptîndu-se din contemplarea sa ca dintr-Un vis) '

Ce eşti şi cum te cheamă?

(Intorcîndu-se spre el.)

A! Da!... Eşti tu...

BENVOLIO

(către Romeo)

Să mergem!

MERCUŢIO

Ş-apoi e şi tîrziu !...

ROMEO

(cu tonul unui om care a pierdut noţiunea timpului cave a trecut)

Tîrziu?...

(Schimbînd tonul.)

Aidem dar!

(Ei se îndreaptă spre uşă.)

JULIETA

Doică!

DOICA

Aud!

JULIETA

Aş vrea să ştiu.*.

DOICA

Ce?

ACTUL AL II-LEA

TABLOUL I

(Grădina lui Capoleti. Luna apare în fund, casă cu balcon la dreapta.)

SCENA I

ROMEO singur, la urmă JULIETA

ROMEO

De-amor îşi rîde-acela ce nu cunoaşte-amorul!...
i-ndată ce-1 cunoaşte şi-n piept îi simte dorul,
1 vezi, fără putere, predîndu-se supus!

(înaintînd.)

Dar să ne-oprim.

(Privind fereastra Julietei.)

Ce rază apare-acolo sus?
Şi tainica-i fereastră, în noapte-o luminează?
Să fie oare ziua ce-n geam se reflectează?...

(înaintînd cu ochii la fereastră.)

O! Nu: e aurora juneţii mele, ea
E soarele, e viaţa,, e. Julieta mea!

(înaintînd.)

Apari, apari ca luna pe cer; de gelozie
A-ngălbinit şi locul e gata să-ţi dea ţie!

(înaintînd cu vivacitate şi privind fereastra.)

O! Da! Era chiar dînsa... De-ar şti cît sufăr eu!...
Ea tace... ş-a ei voce loveşte-auzul meu...
O vorbă nu pronunţă... şi-n inimă îmi cîntă
Mulţimi de şoapte tainici c-o melodie sfîntă!...
De-ar şti... de-ar şti... Să ştie?... Dar iată... s-o privesc,
Şi ochii mei, privind-o, să-i spuie c-o iubesc !.
Temeritatea-mi, însă, e mare. S-o privească
Ce ochi, în ochi putea-vor, cînd ei, să strălucească
De-ar fi, colo-ntre stele, chiar stelele pe loc,
Şi-ar pierde-a lor lumină sub raza lor de foc,
Iar paserile toate, la via lor lucire,
Ar crede că salută a zorilor ivire!

(Julieta apare în balcon.)

O ! Iat-o. Cugetării ea vine-a se lăsa...
De ce nu sunt mănuşa ce-atinge mîna sa?
De ce nu sunt a nopţii suflare-mbălsămată,
De rumenele-i buze cu dragoste-aspirată?

JULIETA

(suspinînd, fără să-l vadă)

Vai!

ROMEO

Ce? Aud eu bine? A suspinat...

JULIETA

(fără să-l vadă)

O! vai!
Romeo! O! Romeo! De ce alt nume n-ai?
De ce eşti tu Romeo?... De poţi: Renaşte-n lume !
Renunţă 1-al tău tată, abjură-ţi al tău nume!
Sau nu; al vieţii mele, iubit şi crud despot,
Rămîi ce eşti, dar jură-mi a fi al meu cu tot...
A fi al meu... Şi-ndată mă lapăd pentru tine
De-un nume van, şi însăşi de sîngele-mi din vine!

ROMEO

(aparte)

Să fie cu putință?... Visez?...

JULIETA

(tot fără să-l vadă)

Mi-e inamic,
Din tine, al tău nume, dar altceva nimic!...
De n-ai mai fi Montechio, ai fi același. Oare,
O floare nu rămîne, oricum i-ai zice, floare?
Astfel, dacă Romeo, pe-al său mi l-ar jertfit
Ce-ar pierde subt alt nume?... Același n-ar mai fi?...
Oriunde-ai fi, Romeo, oriunde ești, grăbește...
Dezbracă-te de dînsul și-n schimbu-i mă primește
întreagă, cu speranțe, cu visuri și cu dor!

ROMEO

(înaintînd pînă subt balcon)

Te-am prins asupra vorbei: numește-mă: „Amor"
Și fii a mea!

JULIETA

Și cine ești tu acel ce-n noapte
Ascuns, vii a surprinde a inimilor șoapte?

ROMEO

Să știu cum mă numește e greu. Am abdicat
La viața mea trecută, la numele purtat!...
Urît fiind de tine trecutu ș-al meu nume,
Aceea ce-mi rămîne e viitoru-n lume!

JULIETA

Erai dar tu, Romeo Montechio!

ROMEO

Acum
Eu nu mai sunt acela ce zici.

JULIETA

Dar spune-mi, cum
înalta-mprejmuire o străbătuși?... Și care
Sunt cugetele tale, fiind ce ești? E mare
Pericolul, ce astfel, urzi al tău transport...
Părinții mei, aicea, de te-ar afla, — ești mort!

ROMEO

Dorințelor din pieptu-mi și cugetelor mele,
Amorul le-a dat aripi, și am zburat cu ele
Mai sus de-aceste ziduri, știind a nu greși,
Că tot ce-amorul poate, cutează-a săvîrși!
Părinții tăi?... Ce-mi pasă...

JULIETA

Delirul te coprinde...
Te-ar omorî subt ochii-mi aici de te-ar surprinde!

ROMEO

Viața mea-n pericol mi-o pune ochii tăi
Mai mult decît mi-ar pune-o vrăjmașii cei mai răi!
Părinții tăi, aicea, în pace pot să vie,
De-ai face-a ta privire mai dulce ca să fie!...
Să vie... Prefer moartea de-aș ști că sunt iubit
Decît să duc o viață de-amorul tău lipsit!

JULIETA

Dar eu, pe-o lume-ntreagă n-aș vrea să te găsească
Aicea.

ROMEO

N-avea teamă, c-ar ști să mă-nvelească
A nopții haină sură, și-ndată nevăzut
M-aș face, dulce înger!

JULIETA

Și cum de ai putut
S-ajungi pînă aicea?...

ROMEO

Aveam de călăuză
Amorul, care mi-este şi pavăza şi scuză!
Să vadă, i-am dat ochii, şi-n schimb de ce i-am dat,
Cu geniu-'i puternic, atunci, m-a înarmat...
Vezi tu... Eu nu ştiu arta pilotului dibace
Ce treieră-Oceanul de nu-1 mai lasă-n pace,
Dar tu, de-ai fi-n mijlocul oricăruia, mereu
M-aş duce ââ te caut pe cît aş trăi eu!

JULIETA

De n-ar fi vălul nopții s-ascundă a mea față,
Să vezi ai putea lesne subita ei roşață
Cînd cuget la secretul din inimă scăpat...
Te-aflai ascuns în umbră şi nu te-ai arătat!...
Aş vrea... atît de francă să nu fi fost cu tine!...
Să pot, ți l-aş retrage să-l fac să moară-n mine...
Să pot... Mă iubeşti oare?... O! Ştiu, nu mă-ndoiesc
Că tu-mi vei da îndată răspunsul: „Te iubesc"!
Şi eu, cu bucurie primind aste cuvinte...

ROMEO

îți jur... îți jur...

JULIETA

Romeo! Nu face jurăminte!
Tu ştii că dac-ai rîde de-amorul meu cel pur,
Cu ele-ori fără ele ai deveni sperjur!
Amor, de este însă, ce-mi spui că simți, mai bine
Declară-mi-1 c-o vorbă, şi eu voi crede-n tine!

(Mică pauză.)

Tu cugeti poate-acuma că m-am grăbit. O! da,
Prea multă înlesnire am pus de-a mă preda.
Şi n-am făcut paradă de forme şi rezervă,
Dar ele de te-ncîntă mă fac şi a lor.servă!

ROMEO

îți jur, îți jur pe luna cu raze de argint
întinse ca lungi fire pe-albastrul labirint,
De leagă cer cu lume...

JULIETA

A! Nu-mi jura pe lună,
Că ea îşi schimbă fața la fiecare lună!

ROMEO

Pe ce să-ți jur atuncea, scump înger?...

JULIETA

Pe nimic:
Amorul meu e mare şi jurămîntul mic!...
De ții la jurăminte, Romeo, — fie! — Jură!...
Dar nu-mi jura pe lună, pe cer sau pe natură...
Amorul este singur etern ca Dumnezeu.
Şi tu eşti Dumnezeul la care mă-nchin eu!...
Pe tine, Dumnezeul vieții mele: Jură!

ROMEO

Pe flacăra ce arde în inima mea pură
îți jur că niciodată, orice de-aş îndura,
Aproape, sau departe...

JULIETA

Opreşte! Nu jura!
Atîta bucurie, izbindu-mă deodată,
Deodată nu se poate a fi şi consacrată,
Că-n pripă nu se-ncheie contractul cel mai sfînt
Ce pot ca să-ntocmească doi oameni pe pămînt!...
întoarce-te acasă, prietenul meu dulce,
Şi fie a mea umbră cu tine să se culce...
Adio pentru-acuma...

ROMEO

Şi ce? Mă laşi astfel?...

JULIETA

(cu naivitate)

Dar ce voieşti tu oare să-ţi dau mai mult?

ROMEO

Acel
De inime schimb dulce rămîne-a se mai face
Şi-n flutur/crisalida pe loc se va preface!

JULIETA

Da^r nu ţi-am dat-o oare pe-a mea? — Ca să ţi-o iau
As vrea din nou acuma...

ROMEO

De ce?

JULIETA

Ca să ţi-o dau
Din nou! Iubirea care îmi arde-n piept, nestinsă
Ca marea e de-adîncă, ca ea de necoprinsă!
Oricît ţi-aş da dintr-însa şi tot mi-ar rămînea,
Căci ea e infinită...

ROMEO

O ! Julieta mea !

JULIETA

în casă... aud zgomot... Adio!

ROMEO

Niciodată!

JULIETA

Atunci, la revedere!

DOICA

(dinăuntru)

Fătuico!

JULIETA

Vin îr^dată.
îndată, Doică!

DOICA

(tot dinăuntru)

Vino!

JULIETA

(către Romeo)

Aşteaptă-mă puţin...
Mă duc şi mă-ntorc iară...

ROMEO

Te-ntorci?

(Julieta intră în casă.)

O ! vis divin !
O! noapte fericită!... Deştept sunt însă oare?...
Mi-e teamă să nu fie un vis menit să zboare!
Real, de mi-ar fi visul, prea dulce-ar fi...

(Cu extaz.)

Visez!

JULIETA

(reapărînd)

Şi eu! în visuri însă, Romeo, mă încrez!
Acuma, înainte de a pleca, ascultă:
Amorul tău, de este amor, iar nu insultă,
Romeo, voi fi gata să-ţi jur pe-altarul sfînt
A-ţi fi nedespărţită în viaţă şi-n mormînt!

DOICA

(dinăuntru)

Dar ce mai faci acolo?.

JULIETA

(râzpunzînd)

îndată!

(Către Romeo.)

însă, dacă
Din mine-ar vrea Romeo un joc nedemn să-şi facă.,

DOICA

(dinăuntru)

Nu vii?...

JULIETA

Îndată, Doică!

(Către Romeo.)

Atuncea, mă-ngrozesc!
Mai bine să mi-o spuie...

ROMEO

Nu; nu; eu te iubesc
Cu sufletul, cu ochii, cu toată-a mea făptură,
Si voi să fac eternă a noastră legătură...

(Schimbînd tonul.)

Cunoşti pe Laurenţiu cumva, sau nu?

JULIETA

Pe el?...
Pe bunul nostru pusnic?... Fireşte. Confesor
îmi e.

ROMEO

Atuncea mîine, speranţă şi amor,
în sînu-i de părinte voi merge a depune..,

JULIETA

Voi fi şi eu acolo. La cîte însă, spune?

ROMEO

La nouă.

JULIETA

Pînă mîine la revedere dar!

(Reintră.)

ROMEO

O! da! La revedere, scump înger tutelar!
Un stol de vise de-aur asupră-ţi să coboare
Şi-n inima-ţi uimită, odihna-ntremătoare!

TABLOUL AL II-LEÂ

(Teatrul înfăţişează chilia pusnicului Laurenţiu care intră ţiind un coş plin cu flori.)

SCENA I

LAURENŢIU, la urmă ROMEO

LAURENŢIU

Pe ceruri, dimineaţa zîmbind cu ochii suri,
Albeşte-n fruntea nopţii subt umbrele obscuri;
Lungi brazde de lumină se-mprăştie, şi norii
încep să se roşească la razele-aurorii,
Iar noaptea-ntunecoasă tîrîndu-şi, prin azur,
Mantaua semănată cu stele împrejur,
Fugind de pasul zilei, într-însa şovăieşte
întocmai ca şi omul ce beat se-mpleticeşte!...
Aidem!... Mai înainte de-al soarelui ivit,
Am timp destul să umplu panerul meu iubit:
Mai am de pus într-însul atîtea flori frumoase,
Atîtea plante scumpe, ş-atîtea veninoase!
Pămîntul este muma naturii, şi tot el
îi este şi mormîntul, şi noi vedem, astfel,
Că naşte-ntotdauna, atîtea felurite
Şi minunate roade, pe care le înghite
La urmă! O! Şi cîtă putere pune-n tot
Ce dă din el afară: — în florile ce scot
Prin iarbă frunţi timide; în buruiana vilă
Pe care, subt picioare, o calci fără de milă;
în steiul cel de piatră zăcînd nesimţitor,
Ca şi-n metalul mîndru la soare lucitor!
Şi-n tot ce dînsul naşte, c-o forţă decisivă,
In germen, a pus bunul şi răul deopotrivă!
O! Da!... Şi nu e-n lume, un lucru cît de rău
Şi cît de mizerabil, să n-aibă bunul său;

Precum vedem tot astfel, schimbîndu-se îndată,
Natura unui lucru, spre rău, de e-ndreptată,
Aşa că, dacă naşte a fi desăvîrşit
Devine dinpotrivă un ce neisprăvit,
Şi-n loc să-şi împlinească menirea din născare,
El intră şi urmează pe-a răului cărare!...
Adesea, chiar virtutea se schimbă într-atît,
încît la mulţi devine un viţiu urît,
Şi viţiul, adesea, prin acte de virtute
înnobilat se-nalţă din sferele-i perdute!

(Arătînd o floare.)

Dar iată: Este-o floare, o văd şi o respir
Pe cînd s-ascunde-otrava în fragedu-i potir!
Gustînd-o, te omoară, respir-o, că suavă
Parfumu-şi exalează păstrînd a sa otravă,
Şi-n taină cercetînd-o, găseşti închisă-n ea
Chiar leacul ce e-n stare puterea să-ţi redea,
Astfel că medicinei procură totdeodată
Şi forţa suverană cu care e-narmată!
Ei bine! De asemeni, în sufletu-omenesc
Sunt doi vrăjmaşi de moarte ce-n veci se războiesc:
E vorba despre Bine şi Rău,— şi cînd apucă
De-nvinge Răul,— oameni şi plante se usucă!

(Se aude bătînd la uşă.)

Dar cine bate?

ROMEO

(de afară)

Tată, deschide.

LAURENŢIU

(deschide)

Ce? Esti tu?
Ce vînt aşa de noaptea pe-aicea te bătu?

ROMEO

Veneam...

LAURENŢIU

Ascunzi o taină, căci faţa ta mi-o spune...
Vreo turburare-ascunsă, vreun dor ce te supune,
Desigur!... Dar ce grijă, răspunde-mi, fătul meu,
Goni de lîngă patu-ţi pe somnorosul zeu
Abia-n vărsat de zio?... — Pe cît ştiam odată,
Vegherea este-n lume bătrînilor lăsată,
Şi, unde e veghere, e grijă şi nesomn:
în patul tinereţii, repaosul e domn!
A nopţii neodihnă ce ochii-ţi cercuieşte,
O altă neodihnă mai mare-mi dovedeşte!

ROMEO

Şi-n adevăr, că noaptea întreagă n-am dormit,
Dar lipsa mea de-odihnă mai mult m-a odihnit!

LAURENŢIU

(ridicînd ochii spre cer)

Să-ţi fie slăbiciunea de Dumnezeu iertată!...
Erai cu Rozalina cumva?...

ROMEO

Ce vorbă, tată!...
Te rog să laşi uitărei un nume-aşa fatal!

LAURENŢIU

Prea bine.—Dar azi-noapte atunci?...

ROMEO

Am fost la bal!

LAURENŢIU

La bal?...

ROMEO

La Capoleti!

LAURENŢIU

Dar ura?...

ROMEO

Si ce ură,
De-amor cînd îmi şopteşte, cer,— suflet, simț, — natură?

A ! bunul meu părinte, vorbeşte-mi de amor!

LAURENȚIU

Explică-te.

ROMEO

(urmîndu-şi şirul cu entuziasm, îi ia mîna şi cade pe un genuche)

Poți singur să-mi fii în ajutor!

LAURENȚIU
(cu milă şi mirare)

Ce patimă !

ROMEO

.(ridicîndu-se)

Ea-n două cuvinte se explică:
Am fost la Capoleti, iubesc pe a lui fiică!
Amorul mi-este-n fine de ea împărtăşit:
O cred, şi-n mine crede, iubesc şi sunt iubit: ^
Cînd însă, cum şi unde, născu, aşa deodată,
Simțirea care-mi' arde în piept nestrămutată,
Şi cum înțelegînd-o, jurarăm amîndoi,
Să nu fim decît unul prin inima din noi?...
O ! iată o poveste prea lungă, şi fireşte,
Că ea se înțelege dar nu se povesteşte!...

(După un moment.)

Acuma, bun părinte, poți face, dacă vrei,
Un rai de fericire din viața mea şi-a ei:
Uneşte-ne-mpreună la sfintele-ți altare
Chiar astăzi — şi atuncea...

LAURENȚIU

Ce-aud? Şi ce schimbare?
Să fie Rozalina de care îmi vorbeai,
Uitată, cînd tu singur, adeseaori, ziceai
Că patima ce-n suflet îi porți, te mistuieşte?
O!... Dragostea de tineri e-n ochi, nu locuieşte
în suflet, o văd bine acuma! Ce-ai făcut
Cu lungile suspine din timpul ce-a trecut?
La ce ieşeau din pieptu-ți? E timp, să zici ca mine,
Că poate o femeie să cadă foarte bine .
Cînd vezi cît e bărbatul de slab!... — Stii oare...

ROMEO

Stiu
Că m-ai mustrat adesea de-amorul meu cel viu:
Uitînd pe Rozalina te-am ascultat.

LAURENȚIU

îmi pare
Că n-am mustrat în tine decît acea-ncordare
Ce duce la pieire. „Iubeşte — ți-e iertat,
Ți-am zis întotdauna, dar fii mai cumpătat!"

ROMEO

Mi-ai dat însă povața s-o uit.

LAURENȚIU
(cu o nuanță de batjocură)

Şi totdeodată
Găsişi de cuviință s-o-nlocuieşti?... Ei!...

ROMEO

Tată,
Te rog, mustrări prea multe nu-mi face. O iubesc:
Trăieşte-n al meu suflet şi-n sufletu-i trăiesc!
Dorim deopotrivă să fim uniți. Şi-n fine,
Ce crudă Rozalina a fost, o' ştii prea bine!

LAURENȚIU

O ştiu, ş-a fost cu minte căci nu s-a amăgit,
Şi cuget că acuma destul s-ar fi căit!
Apoi,— mai poate merge, cu una şi cu două,
Să judec mai adîncă o dragoste mai nouă?

ROMEO

îți jur.

LAURENȚIU

încai ești sigur că nu te-nșeli deloc
Crezînd că-i arde-n suflet același dulce foc?...

ROMEO

Chiar astăzi poți să afli simțirea ei cea vie...
întreab-o singur, tată!

LAURENȚIU

Ea, deci, are să vie
Aicea?

ROMEO

Da; și după îndemnul ce i-am dat.

LAURENȚIU

îmi place-a ta urmare astfel dac-ai urmat.

ROMEO

Atuncea, bun părinte, să sper?...

LAURENȚIU

Fără-ndoială
C-ar naște între două familii o-nvoială
De pace și iubire, dar, orișicum, gîndesc...

ROMEO

(cu expansiune)

Te rog, nu-ți trage vorba-napoi. îți mulțumesc!...

(Cu agitație și grăbire.)

Să nu mai pierdem vreme...

LAURENȚIU

Acel ce se grăbește
O pate-ntotdauna. încet și-nțelepțește!

SCENA II

JULIETA, ACEIAȘI

JULIETA

(de afară, -bătând în ușă)

Deschide ușa, tată! Sunt eu!

LAURENȚIU

(râspunzîndu-i)

Acuma!

ROMEO

(recunoscîndu-i vocea)

Dar
E vocea Julietei!

LAURENȚIU

A dînsei este chiar.

(împingîndu-l cu precipitare către o cămăruță.)

Ascunde-te aicea o clipă.

(închizînd ușa asupră-i.)

Astfel!

(Ducîndu-se spre ușa chiliei și deschizînd-o.)

Iată!...

(Julieta intră.)

Erai dar tu, copilă? Cerescul nostru tată
Vegheze asupră-ți!

JULIETA

Fie ca să te-asculte. Eu
Mai mult ca-ntotdauna mă-ncred în Dumnezeu

LAURENȚIU

Amin! însă, cum oare, copila mea iubită,
De vii aşa devreme, şi nu eşti însoțită
De Doica ta?

JULIETA

De-acasă lipsea cînd m-am cerut
De la părinți...

LAURENȚIU

(zîmbind)

Să fie aşa?... De necrezut
Cum s-a-nvățat, şireata, să mintă fără frică!

JULIETA

Eu?

LAURENȚIU

Nu te mai ascunde!...

JULIETA

Cum?

LAURENȚIU

Lasă!...

JULIETA

Va să zică
Ştii tot, ş-a fost pe-aicea frumosul tînăr?...

LAURENȚIU

Da.

JULIETA

O! Scump Romeo, sincer ai fost!...

ROMEO

(dinăuntru)

Nu pot răbda
Mai mult, deschide-mi uşa, părinte!

JULIETA

Ce minune!
El dar e înc-aicea, căci vocea lui mi-o spune?...
(Zărind pe Romeo care a intrat.)
Romeo!

ROMEO

julieto!
(Ei vor să se arunce unul în brațele altuia.)

LAURENȚIU

(interpunîndu-se)

Copiii mei iubiți,
Voi sunteți, o ştiu bine, prin dragoste uniți,
Dar binecuvîntarea cerească vă lipseşte,
Şi dragostea, printr-însa, în lume se-ntăreşte;
A! Fie deci ca cerul, de orişice căinți
Să vă scutească vecinie!

ROMEO

Oricîte suferinți
Ar fi să mă izbească trecînd pe-a mea junie,
Mai mari ca fericirea-mi de astăzi, n-au să fie !
Acum, bunul meu tată, fii tată pentru noi
Şi binecuvîntarea ne-o dă la amîndoi!
în urmă, însăşi moartea împinsă de-o rea soartă
Să vie! îmi ajunge s-o ştiu a mea consoartă!

LAURENȚIU

încet. înflăcărarea nu duce către bine,
Iar mierea cît de dulce, se schimbă, şi devine
Prin chiar a ei dulceață, la gust, atît de rea,
încît ți se urăşte, copilul meu, cu ea!
învață-te de-aceea să aibi şi cumpătare
De vrei s-ajungi departe c-o patimă prea mare!
Acel ce merge iute, rămîne-ades în drum,
Iar cel care nu pleacă, n-ajunge nicidecum!
Cum vezi, e cumpătarea cerută-n toate; însă
în inimile voastre, fiindcă este strînsă
O dragoste curată şi dulce, mă mîndresc,
Cu binecuvîntarea-mi, să viu s-o consfințesc!

JULIETA

De cîtă bucurie aceste dulci cuvinte
îmi umple al meu suflet, preabunul meu părinte!

ROMEO

O! Scumpă Julieto, de simți ce simt şi eu,
Şi dacă poți mai bine s-o spui, sufletul meu,
Vorbindu-mi de simțirea ce-n piepturi ne tresare,
Atuncea, parfumează cu dulcea-ți răsuflare
Al dimineții aer. Exprimă-n grabă tot
Ce simți, ce simt eu însumi, şi ce să spui nu pot!

JULIETA

Simțirea decît vorba cu mult e mai bogată,
Şi fericirea tace, cînd este-adevărată!
E prea sărac acela ce-şi poate număra
Tezaurul. Bogatu nu-1 poate măsura
Nici chiar prin cugetare. Simțirile-mi intime
îmi spun că mi-este amorul la astfel de-nălțime,
încît, de la-nălțimea la care dominăm,
A fericirii sumă nu stim s-o calculăm!

LAURENȚIU

Copiii mei, voi smulgeți din pleoapele-mi secate
Dulci lacrime ce-n tihnă se scurg înduioşate!
Veniți, veniți aicea la sînul meu, şi fiți
De Dumnezeu şi oameni în dragoste uniți!
O dragoste c-a voastră înaltă, iar nu roade,
Şi e cu neputință să n-aibă bune roade!
O ! Da ! Eu am credință că voi, copiii mei,
Veți stinge-a urei faclă zdrobind pumnalul ei!
Cu binecuvîntarea-mi de om, acuma,— fie
Ca şi cerescul tată în sprijin să vă fie!

ACTUL AL TREILEA

[TABLOUL I]

(0 piață în Verona.)

SCENA I

BENVOLIO şi MERCUȚIO

BENVOLIO

De-aici să ne retragem, te rog, amicul meu;
Pe stradă, Capoleții cutreieră mereu
Din nou, şi n-ar fi bine să dăm de ei, căci vara
Te-aprinzi'la sînge lesne şi iar pățim ocara
De ne-apucăm la ceartă.

MERCUȚIO

Tu esti ca si acei
Ce intră în tavernă şi pun pe-o masă-a **ei**
Strălucitoarea spadă, strigînd cu bunăvoie:
„De-a Domnul să n-am astăzi, de ea, nici o nevoie!"
Ş-apoi, pînă ce bine paharul n-au golit
Se-ncaieră la luptă cu cel dîntîi venit!

BENVOLIO

Ce? Eu să fiu un astfel de om, pe cînd din fire
Sunt pacinic şi nu merit a ta năpăstuire!

MERCUȚIO

Eu te cunosc, Benvolio, mai bine decît crezi:
Din fleacuri, din nimica, ades te-nfuriezi...
Italia nu are alt om mai pe-o ureche
Şi pare cîteodată, c-ai fi lovit de streche!

BENVOLIO

Mercuțio, cu astfel de vorbe mă insulți:
Şi-n fine, ce-au a face?...

MERCUȚIO

Aşteaptă. Printre mulți
Cu care intri-n ceartă, de-ar fi să afli-acuma
Vreunul, să nu rabde ofensa ta sau gluma,
Ai fi de luptă gata, de-ar zice, mai mult păr
Că are-n barbă...

BENVOLIO

însă...

MERCUȚIO

Ți-o spui în adevăr,
întocmai ca şi oul de plin, îți este capu,
Dar poți de bună seamă să zici că e dulapu
De certuri zgomotoase ce-n el se-nghesuiesc;...
Pe cît le dai afară, pe-atît nu se sfîrşesc!
Deunăzi chiar, ştii bine, cu trecătorul, care
Se re-ntorcea acasă tuşind destul de tare,
Că te-apucaşi la ceartă din faptul c-a tuşit
De-a deşteptat un cîine la soare tolănit!
Mai adu-ți înc-aminte că ieri, nu mai departe,
Poliția silită a fost de-a te desparte
Din caierul în care intraseşi c-un băiat
A cărui vină toată era că s-a-mbrăcat
Cu haine noi-nainte de Paşte, şi în fine
Eu cred că de asemeni ții încă minte bine
Şi cearta ta cu altul, ce-avînd pantofii noi.
Purta pe dînşii funte mai vechi... — Şi vii apoi
Să-mi faci o lecțiune de modul de purtare
Zicîndu-mi că adesea lipsesc de cumpătare!
Ei! zău, mă umflă rîsul...

BENVOLIO

Eu însă, dac-as fi
Aşa precum de mine îți vine a bîrfi,
Jertfindu-mi biata viață la prima nebunie
Aş fi de mult în groapă culcat pentru vecie!

MERCUȚIO

Mai este încă vreme...

SCENA II

TIBALD şi ACEIAŞI

BENVOLIO

Pe legea mea, dar eu
Zăresc un Capoleti că vine-n drumul meu!

MERCUȚIO

Tu zici pe a ta lege, şi eu zic pe călcîie,
Puțin de tot îmi pasă să vie-ori să rămîie!

TIBALD

(aparte)

A! Iată-i!

(Tare.)

Salutare! Cu unul dintre doi
Voiesc să schimb o vorbă!

MERCUȚIO

Şi două chiar, căci noi,
La vorbă, nu dăm dosu şi nu-l dăm nici la spadă!

TIBALD

Şi tocmai de aceea, a mea, o să vă radă
Obrazul dintr-o parte într-alta, orisicînd
Mi-ați da ocaziunea.

MERCUȚIO

Spre a fi şi mai curînd,
Chiar astăzi poți s-o afli!

TIBALD

Desigur; şi-ntre tine
Şi Romeo, acordul e minunat!

MERCUȚIO

Drept cine
Ne iei... Vorbeşti de-acorduri!... Ia spune, ți-am cîntat
Vreodată în acorduri, la care ai jucat?...
O fi zău!...

(Punînd mîna pe spadă.)

Dar arcuşul ce am, e dintre-acele
Ce zgîreie urechea!

(Trâgînd-o afară.)

Ia seama l-ale tele!

BENVOLIO

(voind să se puie între ei)

Ce nouă nebunie, Mercuțio! Te crezi
Că eşti într-o pădure aicea, şi nu vezi
Că suntem într-o piață, în care fiecine
La voi o să privească?...

MERCUȚIO

Atunci,— atît mai bine;
Să vadă, mi se pare că ochii sunt lăsați
De Dumnezeu. De-aceea, în lături!

BENVOLIO

(retrăgîndu-se)

Ai s-o păți!

SCENA III

ROMEO şi ACEIAŞI

TIBALD

(zărind pe Romeo)

Prietene, acuma cu tine n-am ce face
Căci iată-mi omul...

(El interpelează pe Romeo.)

Scumpe Romeo, dacă-ți place,
Poftim, căci am o vorbă să-ți spui...

ROMEO

Si ce?

TIBALD

Voiesc
încai de astă dată să pot să-ți dovedesc
A mea prietenie nespusă, fără seamă...
Şi iată: Crezi, desigur, Romeo că te cheamă,
Dar eu zic că te cheamă: Misei!

BENVOLIO

O! E... E prea mult!

MERCUȚIO

Pe Dumnezeu!

ROMEO

Tibaldo, cu linişte te-ascult...
Să te iubesc, o taină adîncă îmi impune
Scuzîndu-ți ale tale înfurieri nebune!
Deocamdată, află că nu sunt un misei!...
Adio!

(Vrea să plece.)

TIBALDO

(cu ironie)

De minune, gentile băiețel,
Dar află de asemeni că vorbele acele
N-au şters deloc trecutul ultragiilor tele!
Deci, lasă-le deoparte şi trage spada!

ROMEO

Jur
Că de-orişice ultragiu e cugetul meu pur
Te-asigur' chiar, Tibaldo, că are ca să vie
Un timp, cînd vei pricepe afecțiunea vie
Ce-ți port. Brav Capoleti, deşi, să crezi, e greu,
Dar află c-al tău nume îl onorez c-al meu!

MERCUȚIO

Ce-aud?... Pînă-ntr-atîta Romeo se degrada!...

(Către Tibaid.)

Ei! nobile Tibaldo, eu, însă, port o spadă!...
încoace dar!

TIBALDO

(ironic)

Cu ochiul îmi faci din nou !... Ce vrei?.

MERCUȚIO

Viata ta.

TIBALDO

(ironic)

Zău! Numai atît?...

MERCUȚIO

Sau să mi-o iei!

TIBALDO

Sunt gata.

MERCUȚIO

(ei au încrucişat spadele şi se bat)

Şi eu... — Iată...

(Ii dă o lovitură.)

TIBALDO

N-ai nemerit... Primeşte...

ROMEO

Mercuțio !... Opreşte
Te rog, şi pune spada în teacă!...

MERCUȚIO

înapoi!

ROMEO

Benvolio, dar vino-mi în ajutor, că voi
Să-i despărțim !

BENVOLIO

(intervenind)

Opreşte, Mercuțio!

MERCUȚIO

Ia lasă!

ROMEO

Astfel sunt gentilomii?...

MERCUȚIO

Astfel, căci nu le pasă
De viață, şi ca tine nu fac.

ROMEO

Opriți! Tibald,
Mercuțio! O! Tineri cu sîngele prea cald,
Ia spuneți-mi, de-acuma uitară-ți cele zise
De suveranul nostru?... Uitarăți că proscrise
Sunt orişice dueluri?...

BENVOLIO

Mercuțio!

ROMEO

Stați!

(El se pune între ei cu spada; în acel moment, Tibald rănește pe Mercuțio și fuge.)

MERCUȚIO
(șovăind)

Vai!
El m-a rănit și fuge!

BENVOLIO
(sprijinindu-l)

Dar rana ta, încai,
Nu poate ca să fie adîncă!...

MERCUȚIO

Iute, frate!
Un doctor!

(Către Romeo.)

A! Familii cu uri neîmpăcate
Blestem asupra voastră! Blestem!...

ROMEO

Amicul meu,
Speranță!... A ta rană ușoară e desigur!...

MERCUȚIO

Ei! Da. Nu e ca puțul de-adîncă, te asigur,
Și iar, nu este largă ca poarta unui domn
Dar astfel precum este, ajunge unui om!
Frigarea de-astă dată fu bună, și firește,
Că moartea face bine ospățu de-și gătește!
în groapă, viermi la număr se află mulți, și ei,
Cu toți, sunt comesenii poftiți la masa ei!

(Către Romeo.)

Blestem asupra voastră, afurisite case!...

(Idem, schimbînd tonul.)

Romeo,— și ce demon în suflet îți intrase
De te-aruncași deodată să ne desparți astfel,
C-a fost fatal momentul, ș-a profitat de el
Mișelul! Lovitura mi-o dete-atunci.

ROMEO

Amice,
La luptă am vrut capăt să pun.

MERCUȚIO

L-ai pus.

(Către Benvolio.)

De-aice
Transportă-mă mai iute în casă la vreun
Vecin! La orișicare va fi! Dar, iute, spun!
Mă pierd... Mă pierd!... — Pămîntul îmi fuge
sub picioare!

(Către Romeo.)

Blestem asupra voastră. O! Case-omorîtoare!...
Prin certurile voastre eu mor! Blestem!

(Iese sprijinit de Benvolio.)

ROMEO

Ce crudă
Ursită! Pentru mine, a Principelui rudă
Ș-al meu amic, sărmanul Mercuțio, acum
Se vede, fără veste împins pe-al morții drum!...
Iar eu?... Rămîi cu însăși onoarea mea pătată
De un Tibald, o rudă de astăzi cîștigată!...
Iubită Julieto, amoru-a triumfat.
Dar iată-mă acuma, un om afemeiat!
Tibald trăiește, însă onoarea mea e moartă!

SCENA IV

BENVOLIO şi ACELAŞI, la urmă TIBALD

BENVOLIO

Romeo! O! Romeo! Ce ne-mpăcată soartă!...
Mercuțio...

ROMEO

Ei bine, vorbeşte!...

BENVOLIO

A murit.
Şi sufletul său nobil la ceruri s-a suit
De timpuriu, într-însul hrănind dispreţuirea
Pe care ți-o inspiră în lume omenirea!

ROMEO

Vai! Neagra preursire a zilei de-astăzi,— eu
Presimt că-şi va întinde pe viitorul meu
întristătoarea umbră, încît o să-ntocmească
Nenorociri cumplite ce au să mă zdrobească!

BENVOLIO
(zărind pe Tibald)

Tibald în drumul nostru se reîntoarce; el
E furios...

ROMEO
(cu indignare)

Trăieşte, şi m-a numit: Mişel!...
Mercuțio suflarea-şi a dat-o, şi el încă
Cutează să desfidă durerea mea adîncă!
Trăieşte !... Triumfează !... M-aş încerca-n zadar
Acum, la valul urei, să pui un nou hotar!...
întoarce-te la ceruri, cerească cumpătare!...
Şi tu, Tibald, îndată opreşte, temerare,
Iar numele acela pe care mi l-ai dat
Reia-ți-1, căci mişelul eşti tu...

TIBALD

Ce-ai cutezat
Să zici?

ROMEO

Deasupra noastră prin sufletu-i planează
Mercuțio. De lume el nu se depărtează
Pe cîtă vreme unul din noi nu-1 va urma!...

(Trâgînd spada.)

Urmează-1 că te cheamă !...

TIBALD
(trăgînd-o de asemenea)

Dar el te va chema
Pe tine, nu pe mine, căci tu i-ai fost în viață
Prieten şi tovarăş!

ROMEO

Se va vedea!

(Ei se bat. Tibald cade.)

BENVOLIO

Spre piață
Mulțimea dă năvală. Tibald e mort. Ce stai?...
Fugi! Du-te! De scăpare un alt mijloc nu ai!
De-ar fi să cazi în mîna gendarmeriei, Prințul
Te-ar condamna la moarte. Astfel, nu-ți pierde simțul!.
E ruşinoasă fuga, dar este sănătoasă!

ROMEO

O! Eu sunt jucăria răstriştei nemiloasă!

(Se depărtează repede.)

SCENA V

SAMSON, GRIGORE, PRINCIPELE cu suita, CAPOLETI, MONTECHIO ŞI ACELAŞI

SAMSON

în ajutor veniţi-mi!... Mercuţio s-a stins!

GRIGORE

Şi unde e Tibaldo?...

BENVOLIO
(arătîndu-i cadavrul)

Aicea zace-ntins!

SAMSON
(cu ton denunţător şi convins)

L-a omorît Romeo! Asupră-i — răzbunare!....

CAPOLETI
(înclinîndu-se asupra cadavrului)

Nepotul meu \
(îl strigă.)
Tibaldo!
(După un moment.)
Dar e fără suflare!...
Mort!... Mort!... Şi asasinul îi e Rornieo! Eu
Tremur de mînie!...

MONTECHIO

Romeo?... Fiul meu
Omorîtor?... Şi cine 1-a-mpins a face crima?...

PRINCIPELE

Da. Cine e călăul, căci iată-aici victima?...

BENVOLIO

Măria-ta! La toate am fost de faţă. Pot
A povesti-ntîmplarea...

PRINŢUL

Atuncea, spune tot.

BENVOLIO

Tibaldo cu al vostru consîngen într-o sfadă
Se încurcă, şi astfel, căzu subt a lui spadă
Mercuţio. Atuncea, Romeo l-a ucis
Coprins de răzbunare, şi nu mi-a fost permis
Să interviu, căci lucrul s-a petrecut în pripă..
Tibald căzu,— răsplata luîndu-şi într-o clipă..
Măria-ta! Acesta e-ntregul adevăr!

CAPOLETI

Măria-ta! Nu-1 crede! Cu Romeo, e văr!...
Acel ce pe Tibaldo ucise,— e dreptate
Să moară!

AMICII LUI CAPOLETI

Da: Să moară!

PRINCIPELE

Tăceţi, guri însetate
De sînge!

BENVOLIO
(către Aceiaşi)

Nu mai faceţi atît exces de zel!

MONTECHIO
(către Principe)

E fiul meu!... Aibi milă, măria-ta, de el!
Chiar el, nenorocirea desigur c-o deplînge!...

CAPOLETI

Dar el îşi stropi mîna cu însuşi al meu sînge!.
A omorît,— să moară!

PRINCIPELE

Pe Dumnezeul viu!
Romeo, pe Tibaldo, 1-a omorît — o ştiu!
De altă parte însă, Mercuţio, subt spadă,
De mîna lui Tibaldo ursit a fost să cadă!
Răspundeţi-mi acuma, din voi, asupra cui
S~apese-a mea dreptate spre răzbunarea lui?...

MONTECHIO

Măria-ta! Vezi singur că fiul meu în fine
Făcu ce însăşi legea avea să facă...

PRINCIPELE

Bine!
Dar tocmai pentru-aceasta, fiindcă s-a făcut
El singur braţul legii, subt lege a căzut!
Omorîtorii n-află la curtea mea azilul...
De-aceea, lui Romeo, îi ordonăm exilul!...
Să plece !... — Şi acuma, fiindcă ne-ncetat
în certurile voastre mă văd amestecat...
Fiindcă al meu sînge a curs, udînd aceste
încremenite pietre de-atîtea uri funeste,
Voi şti de-azi înainte să fiu ne-ndurător,
în socoteala voastră punînd orice omor!
Nici lacrime, nici scuze, nici calde rugăminte,
Nimic,— n-o să mă mişte de astăzi înainte!
Iar Romeo,—să plece!... Am zis-o, şi cumva,
De-or fi să-1 afle mîine ascuns pe undeva,
El va muri.

(Către guarzi.)

Cadavrul acesta,— ridicaţi
Şi duceţi-1 acasă...

(Către suită.)

Iar voi, să mă urmaţi!...

(Sentenţios.)

Clemenţă criminală e cînd din imprudenţă,
Se-ntinde, peste crimă, a regilor clemenţă!

(Ies toţi, transportîndu-se şi cadavrul lui Tibaldo.)

TABLOUL AL DOILEA

SCENA VI

(Chilia fratelui Laurenţiu.)

LAURENŢIU

(venind de afară se opreşte la uşa odăii în care este ascuns Romeo)

Romeo! Ieşi!

(După ce Romeo a intrat în scenă.)

Sărmane copil! S-a-ndrăgostit
De tine o rea soartă, şi mire-ai devenit
Al searbădei logodnici cu nume de „Răstrişte"!

ROMEO

Ce noi izbiri în stare pot fi să mai mă mişte?...
O! Tată! Spune-mi totul. Ce noutăţi? voiesc
Să aflu, suveranul ce-a hotărît? Primesc
Ca bună hotărîrea...

LAURENŢIU

Să lupţi cu suferinţa
De azi-nainte cată să iei obicinuinţa,
Căci ea, o tristă soartă voieşte a-ţi găti....
Ei bine, viu osînda, copile, a-ţi vesti.

ROMEO

De este moartea, vie! căci nu mă înfioară...

LAURENŢIU

Nu; nu; a ta osîndă cu mult e mai uşoară,
Şi Principele noastru de tine s-a-ndurat...

ROMEO

Atuncea dar... Mă iartă?.,*

LAURENŢIU

Ba nu: Te-a exilat!

ROMEO

Exilul?... Ce-ai zis oare? Retrage-ți vorba-ndată
Şi zi mai bine moartea de-o mie de ori, tată!
De moarte nu mi-e teamă... Dar tu ai zis: exil!...
Retrage-ți vorba, tată!

LAURENȚIU

Aidem! Nu fi copil!
Gîndeşte-te că lumea e mare...

ROMEO

Şi ce lume
Cînd lumea pentru mine stă toată într-un nume!
Afară din Verona, neantu-ncepe. Eu
într-însa mi-am pus lumea şi viitorul meu!
Şi dacă mai departe pămîntul se întinde,
Apoi, afar' dintr-însa, tartarul se coprinde!
Şi tu, tu vii în tihnă să-mi spui: „Te-a exilat"
Cînd nu mi-a dat exilul, ci viața mi-a luat!
Ați poleit securea, călăi, şi iată totul,
Dar ea e tot secure, şi tot despot, despotul!

LAURENȚIU

O! Rea şi fără margini e rătăcirea ta
Copilul meu, cînd lumea, voieşte-a-ți ajuta!
La moarte, legea noastră te osîndea, ştii bine,
Şi Principele-ntinse iertarea peste tine,
Schimbînd grozava vorbă de moarte, în exil,
Şi-n loc de mulțumire blestemi... Eşti un copil!

ROMEO

Dar nu este-o iertare, ci este-o barbarie
Acea sentință care îmi lasă viața mie!
De ceruri, îmi Vei spune... dar ştiu ce ai să zici...
Aici mi-e Julieta şi cerul meu aici!
Şi ce?... Tu vii a-mi spune, nemilostiv părinte,
Că va putea s-o vadă de astăzi înainte
Oricine, orişiunde, oricînd şi orişicît,
Afară de Romeo, şi viu şi omorît!
Şi ce?... Pînă chiar musca de toți disprețuită
Va fi decît Romeo cu mult mai fericită!

Pe fața ei rozalbă, ea singură de-acum
Se va-mbăta în voie de-al buzelor parfum!
Şi eu?... Voi fi departe... Departe?... Spune-mi oare
De nu este exilul o vorbă-omorîtoare?
Şi n-ai oare la tine acuma vrun pumnal,
Sau vrun venin, să curme destinul meu fatal?
Şi nu puteai tu oare, ființă ne-ndurată,
Să stingi cu altă vorbă o viață blestemată?...
Tu vii să-mi spui: „Exilul!" şi mă loveşti, şi cad
Subt vorba ce se urlă de toți damnații-n iad!
Dar cum ai avut oare puterea, tu ce-n lume
Te zici al meu prieten, să vii subt acest nume,
în inimă, c-o vorbă să mă străpungi astfel?

LAURENȚIU

Te jur, te jur, Romeo, ascultă-mă nițel.

ROMEO

O! Nu; tu ai desigur să-mi porunceşti exilul
Din nou!

LAURENȚIU

Dar-ți sunt tată, şi tu, îmi eşti copilul,
Căci toți nenorociții îmi sunt copii, şi sunt
La toți deopotrivă un părintesc cuvînt!
Voi dar să-ți dau putere să lupți cu a ta soartă
Făcînd filozofia să-ți fie-n veci consoartă!
Ascultă, prin urmare, de graiul sfînt al său
Şi ea, întotdauna, va fi balsamul tău!

ROMEO

A! Nu-mi vorbi zadarnic de-a ta filozofie!...
O altă Julieta putea-va să-mi dea mie?...
Sau, fi-va ea în stare, de-aş vrea ca s-o invoc,
Oraşul ce-o conține să-l mute de pe loc?...
încai, putea-va oare, sentința ce m-apasă
S-o schimbe?...

LAURENȚIU

Dar...

ROMEO

Atuncea, de ea nimic nu-mi pasă!.

LAURENȚIU

Ei! da! Acum văd bine că orice-amorezați
Sunt surzi, pe lîngă faptul că sunt la ochi legați!

ROMEO

O știu; înțelepciunea e mult mai guralivă
Ca Dragostea, dar dînsa, e oarbă deopotrivă!

LAURENȚIU

Vream însă...

ROMEO

Nu. Ajunge!... Tu poți să mă dezminți,
Dar nu-mi vorbi zadarnic de-un lucru ce nu simți!
De-ai fi ca mine tînăr, și de-ai iubit în fine
O nouă Julieta, ai ști ce este-n mine!...
în corpul tău, de-ar curge același sînge cald,
Ș-ai fi omorîtorul vreunui nou Tibald,
Atuncea, însă numai atunci, mi-ai putea spune,
Că tu răspici cu mintea cumplitele furtune
Ce-n pieptu-mi se ridică; ș-atuncea-n adevăr
Că tu, tot ca și mine, ți-ai rupe-ntregul păr,
Și-ncins de disperare, cu plîns stropind pămîntul,
Cu corpul tău într-însul, ți-ai măsura mormîntul
Ca mine-acum.

(El se aruncă jos pe scînduri; în acel moment se aude bătîndu-se în ușă.)

LAURENȚIU

în ușă n-auzi că s-a bătut?...
Ascunde-te, Romeo, că-ntr-altfel ești pierdut!

ROMEO

Ei! Intre orișicine, eu nu mă voi ascunde...
Afară numai dacă, din plînsul meu, ce-n unde
Vărsai, nu s-ar produce în jurul meu un nor,
Ca singur să m-ascundă de ochii tutulor!

(Se aude bătînd din nou.)

LAURENȚIU

Romeo! Dar aibi milă de tine!

(Privind către ușă.)

Cine bate?

(Către Romeo.)

Porunce să te prinză de Principe sunt date!...

(Arătîndu-i ușa din stînga.)

Ridică-te mai iute și fugi pe-aici... — Oricum
Să mori așa de tînăr ar fi grozav!

(Privind către ușa din față.)

Acum!
Da! Da! deschid îndată... Așteaptă... Dar de unde
Vii oare? Și ce cauți? Și cine ești?... Răspunde!

SCENA VII

DOICA și ACEIAȘI

DOICA

(de afară)

Din partea Julietei eu sunt trimeasă-aici!

LAURENȚIU

(deschizînd)

Asa? Atuncea intră... Ce faci si ce mai zici?

DOICA

(intrînd)

Și ce să fac, părinte, și ce să mai zic încă?...
Sărmana mea stăpînă nu bea nici nu mănîncă.
Dar unde este oare Romeo, soțul ei?...

LAURENȚIU

Aici e bietul tînăr!... Să fie unde vrei?...
Pivește-1... Ia te uită... El stă întins cu jale
Pe scînduri, și se scaldă în lacrămile sale!

DOICA

(privindu-l)

întocmai ca şi dînsa!

LAURENŢIU

Nenorocit amor,
Ogorul tău la lacrimi e vecinie roditor!

DOICA

Da; dînsa de asemeni pe jos întinsă zace,
Şi plînge, şi iar plînge, şi plînsu nu-i mai tace!
Ea-mi zise însă: „Pleacă!" Plecai să mă supui!

(Către Romeo.)

în numele-i acuma: „Ridică-te" îţi spui!
Să plîngă o muiere, dar tu, fii om! Durerea
Doboară şi răpeşte juneţea şi puterea!...
M-auzi, Romeo!...

ROMEO

Doică!

DOICA

Gîndeşte-te, sărman
Copil, că moartea este al tutulor liman!

ROMEO

Oh!... Tu de Julieta vorbişi pe cît îmi pare...
Răspunde-mi: Ce mai face?... Ce zice?... Şi-n ce stare
Se află? Spune-mi oare, de cînd eu mi-am stropit
O mînă criminală c-un sînge înrudit
De nobilul ei sînge, călău nu mă numeşte?...
Mă mai iubeşte oare, sau poate mă ureşte?...
îşi mai aduce-aminte de-amorul meu — de-al ei?

DOICA

Ea plînge şi tot plînge şi lacrămile ei
în două lungi pîraie pe seîndure jos pică.
Aci s-azvîrle-n patu-i, ş-acilea se ridică !...
„Tibald" cu jale strigă ş-apoi, „Romeo",— dar
Din nou îşi pierde simţul şi nu mai plînge, iar
în patul ei să lasă din nou atunci să cadă!

ROMEO

O! Da! Este-al meu nume ce-o taie ca o spadă,
Ca spada blestemată, subt care, doborît
Fu vărul său Tibaldo de-o ceartă omorît
O ! Da! Este-al meu nume ce-o taie ca o spada!...

DOICA

Şi-n patul ei se lasă din nou atunci să cadă!
Din nou îşi pierde simţul, şi...

LAURENŢIU

Taci!

ROMEO

Neapărat,
O! Da! Este-al meu nume, un nume blestemat!...
Dar spune-mi oare, tată, în care parte-anume
A corpului meu şubred s-ascunde acest nume.
Să-i sparg locaşu jalnic,— să-l scot afar' din el.
De veci!... Să nu mai fie!...

(El vrea sâ se străpungă cu pumnalul.)

LAURENŢIU

(oprindu-i mîna)

Reţine-acest oţel!
Eşti oare om?... Desigur te-arăţi de pe vedere
A fi bărbat, dar plînsul te dă drept o muiere!
Şi ce-nsemnează faptul pe care vreai să-l faci?...
In furia-ţi nebună, cu viaţa nu te-mpaci!...
Ucis-ai pe Tibaldo, ş-acum voieşti pe tine
Să te ucizi? Dar spune-mi, gînditu-te-ai tu bine
Ce vreai să faci? Consoarta-ţi trăieşte, şi voieşti
C-o singură lovire viaţa să-i răpeşti!
Ce?... Tu ai de soţie un înger de femeie
Şi vrei să mori? Răspunde-mi, s-a stins orice schinteie
De dreaptă judecată în tine? Mă-nfiori!...
Cînd legea chiar te cruţă tu vrei să te omori!
A! vino-ţi în simţire, şi singur te gîndeşte
Că cel plecat spre rele, cu bine nu sfîrşeşte!

DOICA

Ce mari şi sfinte vorbe revarsă gura ta:
O vecinicie-ntreagă ca să le-aud aş sta!

(Către Romeo.)

Astfel, eu pot a-i spune că ai să vii, căci, iată,
Ea, fără dar şi poate, te-aşteaptă biata fată!

ROMEO

Da! Spune-i Julietei a se găti curînd
Să-mi facă-orice mustrare va fi să-i vie-n gînd.

DOICA

(dîndu-i un inel)

Atunci,— poftim: primeşte acest inel, pe care
Mi-l dete-a ţi-l aduce... şi... iute... căci îmi pare
Că se-nnoptează... — Vino... Nu-ntîrzia!

(Iese.)

ROMEO

Da;—viu!

(Privind inelul.)

O! Dar ce vii din parte-i, din mort tu mă faci viu!

(Iese.)

TABLOUL AL TREILEA

(Camera Julietei.)

SCENA VIII

ROMEO, JULIETA, la urmă, DOICA

JULIETA

(râzâmîndu-se de fereastră)

Şi deci, vrei a te duce?... Dar ziua e departe!.
Ascultă ce accente privighetoarea-mparte!
O! Nu e ciocîrlia de care îmi vorbişi
Ci e privighetoarea ce-n frunze auzişi!
Ea cîntă toată noaptea şi bea din flori răcoarea.
O! Crede-mă, Romeo, era privighetoarea!

ROMEO

Nu, scumpă Julieto, te-nşeli... am auzit
Prea bine acel cîntec în noapte prelungit!
Privighetoarea tace în frunze-aromitoare;
E glas de ciocîrlie a zilii-anunţătoare!...
în neguri se retrage al nopţei tainic duh!...
E glas de ciocîrlie pierdută în văzduh!...
Priveşte-acele raze pe cer împrăştiate!...
în ele, Orientul cu dome înstelate
Se-mbracă cu încetul, şi norii cei subţiri
îi coase în viorele şi-n roşii trandafiri!
Priveşte-acele raze!... Sunt razele-aurii
Ţîşnind din adîncime să poleiască norii!...
Priveşte!... Ale nopţii făclii se sting şi pier
în pulberea de aur întinsă peste cer,
Şi zorile rîzînde, din pulberea de astre,
Coboară să se joace pe dealurile-albastre!...
La drum m-aşteaptă jalea, ş-aicea, este-amor...
Să plec, eu trebuieşte, sau să rămîi să mor!

JULIETA

Dar nu;... pînă la ziuă mai este-o lungă oră,
Ş-acea lumină este vreo nouă meteoră
Ce trece arzătoare, prin spaţiu căzînd,
Să-ţi lumineze calea, spre Mantova plecînd!
Rămîi încă o clipă, şi spune-mi încă mie
Amorul tău!

ROMEO

Ei bine, pe voia ta să fie!...
Surprinză-mă aicea, fiindcă tu mi-o ceri
Şi moartea nu-mi va face nici teamă, nici dureri!
Voi zice dar cu tine c-acea lumină vie
Nu naşte dintr-a zilii zîmbire argintie...
Voi zice cum că ziua, voind a zăbovi,
Accentul care merge de cer a se lovi,
Nu-1 scoate ciocîrlia semeaţă-ntotdauna...
Era privighetoarea şi-n cer s-ascunde luna!

JULIETA

E ziuă!... Ziua!... Pleacă! Dar pleacă!...
Şi ce stai!.
E vocea ciocîrliei ce-ţi ţipă! „Vreme n-ai!"
Şi cum de au zis unii că este a ei voce
Plăcută, pe cînd este stridentă şi feroce,
Căci ea ne despărţeşte rîzînd de orice rugi?...
Romeo, dar din braţe-mi răpeşte-te şi fugi!...
Scăparea ta e-n fugă... Alături, aud şoapte...
Afară creşte ziua...

ROMEO

Şi-n noi se face noapte!

DOICA
(intrînd)

Degrabă.

JULIETA

Ce e, Doică ?...

DOICA

Zoreşte-1!... N-aştepta,
Căci are ca să vie aicea muma ta!

JULIETA
(deschizînd fereastra)

Atunci, fereastră crudă, deschide-te şi lasă
Torent să intre ziua şi viaţa mea să iasă!

ROMEO

O sărutare încă, şi plec !

JULIETA

Amorul meu,
Gîndeşte-te la mine, gîndeşte-te mereu;
Şi nu uita de ştire să-mi dai, căci fiecare
Secundă o să-mi pară ca secolul de mare!

ROMEO

Fii sigură... Pe tine în inimă te port.
Şi tu-imi vei şti de soartă, afar' de n-aş fi mort
Şi îngropat...

JULIETA

Atuncea, la revedere, pleacă!...
Crezi tu că vreme multă la mijloc o să treacă?...

ROMEO

Nu ! Cred că revederea va fi peste curînd
Şi sper că o să vie o zi frumoasă, cînd
Durerile de astăzi vor fi de noi uitate
Şi vom vorbi de ele cu frunţi înseninate!

JULIETA

Şi am cu toate-aceste o presimţire rea...
Romeo, tu eşti palid!

ROMEO

Şi tu, iubita mea !...
Durerea despărţirii ce soarbe-al nostru sînge,
Răpindu-ne puterea, pe-obraz ni se răsfrînge...
Acum, o sărutare, şi cea din urmă!

JULIETA

Cît
De tristă ţi-este vorba şi semnul de urît!
Nu zice cea din urmă, precum ai zis, şi mie
Nu-mi cere numai una, Romeo, ci o mie !...

(Smulgîndu-se din braţele lui.)

Adio !

ROMEO

(din pragul uşei)

Julieto!

JULIETA

Se duce!

(După ce a plecat.)

Şi de sus,
Ceva pare că-mi spune că el de veci s-a dus!

ACTUL AL IV-LEA

(Camera Julietei.)

SCENA I

DONA CAPOLETI şi JULIETA

DONA CAPOLETI

(intră şi vâzînd pe Julieta că plînge, se apropie de masa la care sade)

Ei bine, Julieto, şi cum te afli-n fine?

JULIETA

Zadarnic m-aş ascunde, eu nu prea mă simt bine!

DONA CAPOLETI

Tu plîngi fără-ndoială pe vărul tău Tibald;...
Dar şirul tău de lacrimi, de-ar fi oricît de cald
Nu are ca să poată ţărîna-i s-o-ncălzească
Şi dîndu-i viaţă nouă, din nou s-o-nsufleţească!
Mîngîie-te... sau uită... — Conţine-te încai...
Excesul de durere e nebunie...

JULIETA

Vai!
O! Nu; pe a sa moarte voiesc să plîng amarnic...

DONA CAPOLETI

Tu poți să plîngi desigur, dar ai să plîngi zadarnic
Căci morții nu se scoală...

JULIETA

Eu însă, ne-ncetat,
Voi fi adînc pătrunsă de-un dor nemîngîiat!
Durerea mea e mare...

DONA CAPOLETI

Şi ea se mai măreşte
Fiindcă sceleratu ce l-a ucis trăieşte!

JULIETA

De cine vorbeşti oare?...

DONA CAPOLETI

Be cine?... De-un mişel...
Ştii bine... De Romeo!

JULIETA

Romeo?... între el
Şi mizerabili, mamă, e osebire multă...
îl iert, şi fie ceru să-l ierte de m-ascultă...
Şi, dacă este vorba să-ți spui mai lămurit,
Din cauza lui sufăr!...

DONA CAPOLETI

Fiindcă n-a murit,
Da; da; te-nțeleg bine...

JULIETA

O zici..

DONA CAPOLETI

Şi mai zic încă
De tatăl tău, că-ți poartă o dragoste adîncă...
O zi de fericire, astfel, ți-a pregătit,
Copila mea!

JULIETA

Şi care?...

DONA CAPOLETI

O zi apropiată...
Chiar joi, nu mai departe, de nuntă îmbrăcată,
Biserica Sîn-Petru te va vedea intrînd,
La brațul tău c-un tînăr, bogat, frumos şi blînd!
Ce zici despre Paride?... De el fiind iubită,
Aşa că te va face consoartă fericită?...

JULIETA

O! Jur că niciodată, de vreți a mă jertfi,
Consoartă fericită cu dînsul nu voi fi!...
Rămîi înmărmurită de-atîta îngrijire
Ce vrea ca să mă facă să intru-n însoțire
Cu unul dintre oameni ce timpul n-a avut
Nici chiar de a se face să-mi fie cunoscut
Te rog, oh! Spune-i mamă, de mine avînd milă,
Cu măritişul tata să nu-mi mai facă silă,
Sau dacă n-o vrea seama să ție de plînsori,
Atuncea pe Romeo să-mi dea de mii de ori,
Şi tu cunoşti prea bine ce ură-i port!

DONA CAPOLETI

Fireşte.
Dar tatăl tău aicea îmi pare că soseşte...
Poți singură aceasta să-i spui...

JULIETA

Nu îndrăznesc!

SCENA II

CAPOLETI, DOICA şi ACEIAŞI

CAPOLETI

Şi ce? Scăldată-n lacrimi, ş-acuma te găsesc?...
Din mica ta persoană, tu faci totdeodată
O mare, o furtună, ş-o navă zbuciumată;
Căci ochii tăi, de lacrămi făcînd atîta lux,
S-aseamăn cu o mare cu flux şi cu reflux!
Iar corpul tău e nava ce-n unda lor amară
în luptă cu furtuna stă gata ca să piară,
Aşa că naufragiu va face negreşit
De nu-i va fi propice un cer mai liniştit!...

(Către Dona Capoleti.)

Ei bine dar! Consoartă, i-ai spus a mea voinţă?...

DONA CAPOLETI

Da; însă o respinge cu multă stăruinţă!

CAPOLETI

Ce? Nu ne mulţumeşte de grija ce-i purtăm,
Şi nu e fericită de faptul că-i aflăm
Un gentilom ce astăzi o cere de consoartă...

JULIETA

Nu, tată, nu visasem această nouă soartă...
La orişice dorinţe aveţi, mă învoiesc
Dar nu şi la un lucru pe care îl uresc!
Cu toate-aceste însă, cu multă mulţumire
Vă sunt îndatorată de-a voastră îngrijire!

CAPOLETI

Cum?... Cum?... îmi pui enigme ce nu se prea dezleg...
Ce logică e-aceasta?... Deloc n-o înţeleg...
„Mă învoiesc la toate", îmi zici pe de o parte,
Şi grijile-mi s-arată că n-ar fi fost deşarte;
Pe de-altă parte însă, mai pui: la „ma-nvoiesc",
Pe „nu şi la un lucru pe care îl uresc!"
Apoi mai zici la urmă că tu „cu mulţumire
Ne eşti îndatorată de-a noastră îngrijire"...
Păstrează-ţi îngrijirea pe seama ta, şi vezi
Să te găteşti de nuntă precum mai bine crezi!
Vei fi a lui Paride, de voia ta, copilă,
Sau dacă nu de voie, vei fi a lui în silă!

JULIETA

(voind să-i ia mîna)

O! Tată!

CAPOLETI

Şi ce tată?... Neruşinato! Piei!...

DONA CAPOLETI

Dar vino-ţi în simţire... Ia seama la ce vrei
Să faci!...

CAPOLETI

Vorbeşti la vreme, căci vrei pe cît se pare
Să dai o nouă probă de bună educare!

JULIETA

O! Tată! Te rog însă... Aibi milă... Nu fi crud...
Ascultă-mă o clipă.

CAPOLETI

Nimic nu voi s-aud!...'
Nimic!... Şi de aceea, ţi-o spui încă o dată...
Ori tu vei fi mireasă, ori eu nu-ţi voi fi tatăj...
Să nu-mi răspunzi nimica... Să taci... Să nu-mi vorbeşti,
Şi-n faţă ca acuma să nu mai mă priveşti!
Ia seama!... Cu privirea voieşti a mă desfide.
Dar furia în pieptu-mi, în veci, n-o pot închide!
A! Spune-mi, zău, consoartă, de nu ne amăgeam
Amarnic, cînd la ceruri întruna ne plîngeam
De faptul că un singur copil ne dete nouă,
Dar iată, cum că unul, acuma e cît nouă!
'Napoi de-aci, sfruntăto!

(O îmbrînceşte cu furie încît ea aproape că şi cade jos.)

DOICA

Vai, domnule, ce faci?...
Sărmana!... Nu ai milă de ea!...

CAPOLETI

Mă rog, să taci.
Sau mergi să dai poveţe la cei cu care, ţie,
îţi place încuscrită să te-afli-n cumetrie!

DOICA

Dar eu n-am dat poveţe, şi dinpotrivă,— eu
Vream...

CAPOLETI

Vreai moştenitoare să-i fii lui Dumnezeu
Pe toată-mpărăţia ce are-n stăpînire,
O stiu de mult!

DOICA

De vorbă n-am parte, zău!

Din fire
Văd bine că ai gîndul ca să mă scoţi acum...
Cumetre îndestule te-aşteaptă însă-n drum...
Cu dînsele la ceartă, apucă-te, cicală,
Sau nu mai scapi de mine şi marea nu te spală!
Piei repede din ochi-mi! Piei!

DONA CAPOLETI

Fii mai răbdător!

CAPOLETI

Pe legea mea! De ciudă îmi vine ca să mor!...
Şi ce?... Şi zi şi noapte, şi chiar în zori de ziuă,
Bătui pe cît se vede zadarnic apa-n piuă,
De-acelaşi cuget vecinie urmat şi chinuit,
Căci astăzi cînd îi aflu un soţ nepreţuit,
Un gentilom de viţă cu-naltă înrudire,
Bogat, frumos şi tînăr, şi plin de-nsufleţire,
Ea vine ca să-mi spuie cu glas miorlăitor:
„Copilă fiind încă, de măritiş n-am zor!"
Auzi! Auzi! Copilă!... Ţi-oi arăta eu ţie,
Sau tu, de bunăvoie, consimţi la cununie,
Sau de-astazi înainte, îţi dau al meu cuvînt,
Că eu te las în pace, dar tată nu-ţi mai sunt!
Da! Da! Să bagi de seamă la ce-ai de gînd a face..
îţi dau o zi deplină să judeci lucru-n pace!...
Eşti liberă stăpînă orice să hotăreşti,
Dar pîinea ta, pe poduri, atuncea să cerşeşti!

(Iese.)

JULIETA

Deci, nu e nici o milă în cerul ce pătrunde
Prăpastia în care durerea mea s-ascunde?...
Dar tu, iubită mamă, şi tu vei fi ca el?...
Şi tu mă vei respinge c-o inimă de-oţel?...
O! Iată-mă-n genuche!... Aibi milă, şi'amînă
Proiectul cel de nuntă încai c-o săptămînă,
Sau dacă nu, găteşte al nunţii mele pat
Pe groapa-n care zace Tibaldo îngropat!

DONA CAPOLETI

Să nu-mi vorbeşti zadarnic. Iubirea mea nespusă
Apune, cînd o fată îmi este nesupusă!
Eşti liberă a face orice, dar pe cuvînt
Mă jur, de-azi înainte că mumă nu-ţi mai sunt!
Acuma, Doică, vino, urmează-mă. în pace
Rămîie să-şi dea seama de ce-are-n gînd a face!

DOICA

O! biata mea fătuică!... Ce viaţă şi ce chin!

DONA CAPOLETI

Aidem! îi voi trimite pe Laurenţiu! Vin!

SCENA III

JULIETA, la urmă LAURENŢIU

JULIETA

Ce?... Mumă ca şi tată cu inimă-mpietrită
Răspund 1-a mea durere... şi eu sunt părăsită
De toţi!... De toţi?... şi nimeni nu s-află ca să-mi dea
Poveţi sau mîngîiere!... Vai!... Vai!... inima mea,
Tu care de Romeo te afli plină încă
Afundă-te-ntr-a morţii prăpastie adîncă!...
Vai! Vai! Şi pe cînd cerul astfel m-a urgisit,
Părinte Laurenţiu, şi tu m-ai părăsit!...

LAURENŢIU

(din pragul uşei)

Sărmana mea copilă!

JULIETA

(cu un strigăt de bucurie)

O! Tată! Provedinţa
Aicea te trimite! Priveşte-mi suferinţa!

LAURENŢIU

Copilă, a ta mumă a vrut să ne-ntîlnim...

JULIETA

închide acea uşă şi vin să ne jelim,
Căci nu mai e speranţă în lume pentru mine!

LAURENŢIU

Cunosc a ta durere întocmai ca şi tine
Şi soarta ce te-aşteaptă, atît mă-ncremeni,
Consoarta lui Paride fiind a deveni
Chiar mîine, că zadarnic mă-ncerc prin cugetare,
în taină să descopăr mijloace de-amînare!

JULIETA

Atunci, cu-nţelepciunea de simţi că nu mai poţi
Din astă-mprejurare cumplită să mă scoţi,
Să-nving a mea ursită, pumnalul îmi ajunge!

LAURENŢIU

Pumnalul?...

JULIETA

(scoţînd un stilet)

Da, cu dînsul voi şti a mă străpunge
Părinte, cu Romeo, tu singur m-ai legat
Şi Dumnezeu din ceruri ne-a binecuvîntat!
Ai zis că n-afli mijloc în cugetele tale,
Dar te-amăgeşti desigur, căci tot mai este-o cale,
O cale care duce departe subt pămînt...
Eu însă-a lui Romeo am fost, rămîi şi sunt!

(Vrea să se lovească cu stiletul.)

LAURENŢIU

Opreşte-te, copilă, căci iată că răsare
în mintea-mi zdruncinată o sfîntă inspirare...
O rază de speranţă, de nu mă-nşel, zăresc,
Dar mijlocul e aspru şi n-o tăgăduiesc!
Mi-ai spus că mult mai bine preferi ca să fii moartă,
Decît trăind, Paride,, să te-aibă de consoartă,
Atuncea dar, de moarte de nu te înfiori,
Am dovedit mijlocul să scapi şi să nu mori!

JULIETA

La orişicare lucru voi şti a mă supune
Dar numai de Paride, nimica nu-mi mai spune,
Şi dacă este vorba să scap, orice cruzimi
Descopere-le grabnic, urzeşte-le, şi zi-mi:
Aruncă-te din turnul ce-n aer predomină
Şi eu m-azvîrl îndată cu inima senină;
Ia şerpi şi lungi balauri şi făr-ai număra,
Aruncă-i într-o baie, şi-ntr-însa voi intra;
Condu-mă-n cimitiruri în ore fioroase
Şi lasă-mă închisă subt craniuri şi oase;
Sau chiar, deschide-o groapă săpată de curînd,
Şi spune-mi înăuntru să intru surîzînd,
Şi, gol lăsînd cadavrul, din albul său linţoliu
Să-mi fac atunci o haină de groază şi de doliu!
Dă-mi, tată, orice ordin, dar fă-mă să rămîn
Consoarta lui Romeo!

LAURENŢIU

Atunci în al tău sîn
închide-ţi suferinţa sâ stea înăbuşită,
încît să te reafle părinţii, fericită!
Prefă-te, rîzi, vorbeşte, spunînd că te căieşti
Şi vrei de bunăvoie la tot să te-nvoieşti;
Desigur, a mea faptă că poartă rea poriclă
Dar ea-ţi va fi scăparea... — Primeşte-această sticlă!

(îi arată un flacon.)

Iar, singură, la noapte, urcîndu-te în pat,
Goleşte-o vitejeşte şi răul e-ndreptat;
întîi, te va coprinde un frig ş-o ameţeală,
Dar tu, căzînd la urmă în stare de-amorţeală
în ceruri te vei crede şi moartă vei părea,
Şi, două nopţi de-a rîndul, astfel vei rămînea;
Părinţii tăi, în lacrămi, pe piept punîndu-ţi cruce,
în jalnică paradă la groapă te vor duce...
Atunci vei fi depusă subt bolţile semeţi
în care zac, de veacuri, strămoşii tăi măreţi;
Romeo, despre toate va fi vestit la vreme,
Şi va veni, din moarte, cu vocea-i să te cheme,

Aşa că voi, la urmă, în Mantova mutaţi,
Uitînd o-ntreagă lume, de ea, veţi fi uitaţi!
Acesta e mijlocul ce poate să te scape
De-o nuntă ruşinoasă şi groapa să nu-ţi sape!

JULIETA

Dar dă-mi-o mai degrabă, că nu mă înfior...
Priveşte-mă... Nu tremur!...

LAURENŢIU

(cu admirare)

Frumos şi nobil zbor
Răspunde-mi însă mie, avîntul cînd va trece
Nu are să te-ngheţe a spaimei mînă rece?...

JULIETA

Nu! Nu!

LAURENŢIU

(dîndu-i flaconul)

Atuncea, iată, şi, fie să te-ajute,
Acel ce ştie totul din locuri neştiute!
Dar trebuie, copilă, aici să nu mai stau;
De veste lui Romeo, la Mantova să-i dau
Alerg...

JULIETA

Sunt hotărîtă, şi, poţi să pleci în pace...
Scăparea mi-este-n mînă şi orice frică, tace!
Adio, bun părinte!

LAURENŢIU

(îmbrâţişînd-o)

Te binecuvîntez!

JULIETA

Cu mine va fi Domnul, căci bun şi drept îl crez!
Amorul ce mă-npinge să scap de-a fi victimă

Nu poate ca să fie în fața lui o crimă!
S-aude însă zgomot... Pe tata îl zăresc,
Iar mama şi Paride, vorbind, îl însoțesc...
Sunt ei... Adio, tată!

(Arâtînd spre dreapta.)

E soarta mea ce vine!

(Laurențiu iese prin față.)

SCENA IV

CAPOLETI, DONA CAPOLETI, DOICA, PARIDE şi JULIETA

DONA CAPOLETI

(uitîndu-se la Julieta se adresează către Capoleti, urmîndu-şi un dialog început)

Ți-am spus-o, Capoleti, şi nu credeai!...

DOICA

(către Julieta)

Ei bine,
Te-ai spovedit, fătuico?...

(Către Capoleti şi Dona Capoleti.)

Priviți-o puțintel...
Cu zîmbetul pe față o regăsim...

CAPOLETI

(către Julieta)

Astfel,
Ai obținut se vede iertarea c-o zîmbire?...
Dar demnă te~afli oare de sfînta-mpărtăşire?...

JULIETA

O pot lua: Mi-a spus-o şi m-a iertat, căci eu
Cu totul împăcată mă simt cu Dumnezeu!...
El m-a mustrat, fii sigur, de-a mea neascultare

Dar eu, te jur, o! tată, să-mi dai ş-a ta iertare!

(Executînd.)

Din mine poți a face orice pe viitor,
Căci iată-mă-n genuche iertarea să-ți implor!

CAPOLETI

(ridicînd-o)

Ai auzit-o singur, Paride!... Ea primeşte!...

PARIDE

Iubită Julieta!

JULIETA

(către Paride)

Şi tot ce-ngăduieşte
O dragoste curată vă dau voioasă, dar
Vă rog ca să nu-mi cereți mai mult pîn' la altar!.

CAPOLETI

Fii liniştită!... Vino la pieptul meu!

(Strîngînd-o în brațe; cu expansiune.)

E mila
Cerească peste mine!... Mi-am reaflat copila!...
Desigur, sfîntul pusnic e om cu fapte rari...
Oraşu-i datoreşte atîtea lucruri mari!...
El merită pe piață să aibă o statuie
Şi s-ar cădea, în mijloc, de aur să i-o puie!

(Către Doică.)

La lucru! Ce stai, Doică, şi nu te îngrijeşti
Gătelile de nuntă să mergi să-i pregăteşti?...
Mă duc acum! Şi mîine, — la nuntă!

DONA CAPOLETI

Dar, aşteaptă:
Crezi oare că grăbirea e faptă înțeleaptă?...
Nimica nu e gata...

CAPOLETI

Te rog nu mă-ndîrji...
De orişicare lucruri mă duc a mă-ngriji...
Rămîi cu Julieta aicea... — Despre mine
La noapte nu-nchid ochii şi tot va merge bine!

(Către Paride.)

Paride, prin repaos, aidem să te transformi
Şi vezi să dormi la noapte că mîine n-ai să dormi!

(Iese la braţ cu Paride.)

DOICA

(către Julieta)

S-a dus...

JULIETA

Şi te vei duce cu mama deodată,
în linişte deplină voind a fi lăsată
Prin cugete şi suflet la cer a mă-ndrepta!
Căci numai rugăciunea îmi poate ajuta!

DONA CAPOLETI

Ce lucruri la ureche vă povestiţi!... îmi pare
Că-n lăzi avem destule danteli şi stofe rare...
De vă lipseşte însă ceva.

JULIETA

Nu, nicidecum.
Cu Doica despre toate la cale-am pus acum,
Şi poate-n bună pace să meargă să-ţi ajute
La orice pregătire...

DONA CAPOLETI

Atuncea mă duc...

JULIETA

(către Doică)

Du-te
Şi tu cu mama, Doică.

DONA CAPOLETI

Dar vin să te sărut
Şi fie-ţi viitorul de fericiri cusut!

(O sărută.)

Pe mîine!... Mîine soare va fi după furtună...
Eşti însă ostenită... te las, şi noapte bună!

(Iese cu Doica.)

JULIETA

(singură; e noapte)

Adio, zi mai bine! Adio, maica mea,
Căci cine ştie unde şi cînd ne-om mai vedea!...
O! Iată-mă acuma în voia soartei mele:
Sunt singură... şi tremur în frigurile-mi grele!...
îmi trebuie putere, speranţă şi curagiu...

(Arătînd sticla.)

Aicea e scăparea, şi-n viaţă e ultragiu!...
Dar, mamă!... Mi-este frică!... Sau nu!...
Nenorocită
Ce sunt, îmi este mintea cu totul rătăcită!
Aidem!... — Am doi prieteni cu sufletul înalt...

(Arătînd sticla.)

Trădîndu-mă acesta,

(scoiînd pumnalul din sîn)

Mai am pe-acestălalt!

(Depune pumnalul pe o mescioară lîngă pat.)

Dar cine-mi poate spune că pusnicul, să scape,
N-a pus otravă-n sticlă, mormîntul ca să-mi sape,
Căci el, prin consfinţirea ce-a dat l-al meu amor,
Făcutu-s-a de dînsul a fi răspunzător?...
O! Nu! Eu sunt nebună, şi-n trista-mi rătăcire,
Răspund prin bănuială la sfîntă lui iubire!...
Departe de la mine asemenea gînd rău.
îmi fu mai mult ca tată şi nu-mi va fi călău!...
Dar mumă-mea, sărmana, dar ea, să facă ce-are
Văzîndu-mă întinsă şi fără de suflare?...

Dar tatăl meu!... Dar Doica?... Cu groază mă gîndesc
Că ei au să mă plîngă şi eu am să trăiesc!...
Romeo! Cît de mare amorul tău e-n mine
Deoarece putere îmi dă!

(Apropiind flaconul de buze.)

Aidem, în fine!

(După ce i-a băut conținutul.)

Dar ce?... Subt bolți funebre, închisă să nu fug
Lăsată-n întuneric voi fi într-un coşciug?...
Oroare!... Dar acolo, din somnul meu misteric,
La viață reîntoarsă, în mijloc de-ntuneric,
Cînd morții împrejuru-mi în gropi vor tresări,
Putință va fi, oare din minți a nu-mi sări,
Şi brațul înarmîndu-mi cu craniuri hidoase,
Danțîndu-mi danțul morții în pulberea de oase,
Putință va fi oare, atuncea să m-opresc,
Şi fruntea, de morminte, țipînd să nu-mi zdrobesc?...
Şi cine-mi spune încă, din groapă, că nu are,
Tibaldo să nu iasă coprins de răzbunare?...
Tibaldo?... Iată-1... Vine... Un sînge viu şi cald
Țîşneşte împrejuru-i... Opreşte-te, Tibald!...
Vai! El dup-o nălucă cu sabia ținteşte...
Opreşte, căci Romeo e soțul meu... Opreşte!...

(Şovăind.)

De plumb, deodată însă, pleoapele îmi par...
Pe ochi... mi se întinde zăbranic funerar...
Un tremur... mă pătrunde.... iar mîna mea... e rece
Pămîntul de subt mine îl simt că stă să plece...

(Se agață de patului şi se tîrăşte într-insul.)

Mor... — Patul — O!... — Romeo!...

(Muzica începe să cînte şi merge crescendo spre a demonstra că se trece de la noapte la zi.; între aceste scena se luminează încetul cu încetul.)

SCENA V

DOICA, CAPOLETI, DONA CAPOLETI, la urmă LAURENȚIU

(E ziuă.)

DOICA

(intrînd în vîrful picioarelor)

Fetița mea... Şi cum?
Dormi mcă?.. .Este ziuă!... Deşteaptă-te acum!
Mrauzi sau nu?... Răspunde-mi!... Drăguța!...
De-osteneală,
Coprmsă fu se vede de-această piroteală...

(înaintînd spre pat.)

Şi trebuie din somnu-i s-o scol neapărat!...

(înlăturînd .perdelele patului.)

Ce văd!... E-n pat culcată şi nu s-a dezbrăcat?...

(Mişcînd-o încet.)

Copila mea iubită, răspunde-mi însă mie...

(Mişcînd-o mai tare.)

Deşteaptă-te!...

(După un moment.)

Ea tace...

(Apucînd-o de mîini şi scuturînd-o.)

E rece... Grozăvie!...
Dar dînsa este moartă!... E moartă...

(Alergînd şi deschizînd uşa din stînga.)

Ajutor!
Săriți! Încoa, stăpînă!... Mai repede că mor...

DONA CAPOLETI

Ce este?..

CAPOLETI

Ce se-ntîmplă?... Ce zgomot!

DOICA

(frîngîndu-şi mîinele)

Vai! Ce soartă
Grozavă!... Vai ce soartă!

(Tîrîndu-i spre pat.)

Uitaţi-vă!...

DONA CAPOLETI

(cu un strigăt de disperare)

Oh!... Moartă!.
E moartă!

CAPOLETI

Julieto!

LAURENŢIU

(aparte)

Ce crude sfâşieri!...
Dar binele se naşte adesea din dureri!

ACTUL AL CINCELEA

(O stradă din Mantova. E noapte.)

TABLOUL I

SCENA I

ROMEO, la urmă BALTAZAR

ROMEO

De trebuie pe visuri să punem vreo credinţă,
De poate adevărul în somn să ia fiinţă,
Atunci fără-ndoială că-n timp apropiat,
Să aflu ştiri voioase îmi este rezervat.
Amoru, care pieptu mi-1 umple, niciodată
Nu dete o lumină atîta de curată,
încît să mă ridice, făcîndu-mă uşor,
Să pot mai sus de lume şi de pămînt să zbor!
Azi-noapte, printre visuri, văzui pe-a mea mireasă,
Murisem... şi la mine veni prin umbra deasă...
Ciudat este desigur, în vis, ca să te vezi,
Atunci cînd n-ai vedere, că mori şi re-nviezi,
Căci ea, o sărutare în flacăre topită
îmi dete şi fiinţa-mi a fost re-nsufleţită!
îndată dup-acestea, ce farmec!... M-am visat

Pe tron, căci ajunsesem al lumii împărat!
Amor! Cîtă plăcere se aflâ-n tine, dacă
Imaginile-ți numai, în stare sunt să facă
Din oameni, nişte îngeri ce zboară fericiți
Pe aripi de iluzii prin ceruri rătăciți!...
Să sper, îmi zice astăzi natura-ntreagă. Dar
De ce să-ntîrzieze atîta Baltazar?...
Verona este-aproape şi mor de nerăbdare...
Aidem!... El o să vie... A!... Iată-1 mi se pare!

BALTAZAR

Stăpîne...

ROMEO

Ce e?... Spune-mi mai iute să mă-mpaci...
îți dete Laurențiu vreo noutate?... Taci?...
Răspunde-mi: Julieta ce face?... Dar vorbeşte
Odată!

BALTAZAR

Julieta?... E bine. S-odihneşte
De somnul veciniciei depusă în mormînt,
Iar sufletu-i acuma se află-n cerul sfînt
Cu îngerii!

(Romeo în acest timp îl priveşte cu fixitate.)

Mă iartă că-ți dau. o crudă ştire.
Am vrut a ți-o ascunde sub vorbe de-amăgire,
Dar singur mi-ai cerut-o... — Ei bine, mădeszic...
Păstrează-ți îiisă firea.

(Romeo privindu-l cu, aceeaşi fixitate se dă înapoi şi cade)

Stăpîne! Ce-ai?...

ROMEO

Nimic!

BALTAZAR

(ridicîndu-l) .

Fii om!...

ROMEO

Şi va să zică,-n loc de bucurie
Tot soartă rie-mpăcată, şi moarte, şi urgie?...

(Schimbînd tonul; către Baltazar.)

Aleargă şi găseşte-mi doi cai de cumpărat...
La noapte, la Verona, plecăm neapărat!...
M-auzi sau nu?...

BALTAZAR

Stăpîne! Aud... Dar văd cu jale
O crudă hotărîre în ochii dumitale!

ROMEO

Te-nseli... Nu am nimica. Dar du-te...

BALTAZAR

(înclinîndu-se)

Mă supun.

(Iese.)

ROMEO

Să fie cu putință? Visez ori sunt nebun?...
La noapte, Julieto, a noastră despărțire,
Schimbîndu-se prin moarte în vecinică-nsoțire,
Prin sufletele noastre, de lume depărtați,
în cerurile sfinte vom fi împreunați!...
De astăzi înainte, în viață nu mi-e locul!...
Dar cum?... Prin care mijloc?... A! Crima-mi
dă mijlocul...
Pe cît mi-aduc aminte în cugetul meu trist,
Pe-aicea pe aproape cunosc un farmacist...
Oribil la vedere, cu haina zdrențuită,
Mizeria mtr-însul era întipărită
în pragul uşei sale văzîndu-1 țintuit
Mi-am zis adesea: Iată uri om neprețuit,
Căci lui de i s-ar cere balsam la disperare,
Ți-ar vinde pentru aur otrava cea mai tare!

Fireşte că atuncea, o! straniu mister!
Eu nu ştiam că singur voi merge să i-o cer!.
Dar iată-i prăvălia, cu rînjete funeste...
Şi ce?... închisă?... însă, — să batem!

(Loveşte în uşă.)

SCENA II

FARMACISTUL, ACEIAŞI

FARMACISTUL
(dinăuntru)

Cine este?

ROMEO

Un disperat!

FARMACISTUL

Să-şi cate de drum ne-ntîrziat...
Băiete, de pomană la nimenea n-am dat!

ROMEO

Ascultă-mă: E vorba de-a gîndului furtună
Căci galbenii cu zimţuri în pungă îmi răsună!

(Zdrăngăneşte banii în pozunare.)

FARMACISTUL
(deschizînd uşa)

Şi ce voieşti atuncea?

ROMEO

Tăcere!... Vino-ncoa!

FARMACISTUL
(după ce a ieşit afară)

în fine?..,

ROMEO

Na o pungă pe care o vei lua!
(A zvîrlindu-i-o.)

într-însa sunt, îmi pare, vreo patruzeci de galbeni!

FARMACISTUL
(numărîndu-i)

Sunt patruzeci întocmai ca soarele de galbeni!...

(înclinîndu-se.)

Cu ce, măria-voastră, aţi vrea să vă servesc?

ROMEO

Să-mi cauţi o otravă teribilă, voiesc.

FARMACISTUL

Otravă?...

ROMEO

Şi prin vine, ca zborul cugetării
Să zboare, sau ca gîndul cumplit al disperării...

FARMACISTUL

Posed în prăvălie asemenea licuori
Dar legile cu moartea lovesc pe vînzători!

ROMEO

Şi ce?... Te temi de moarte cînd moartea e uşoară
Alăturea cu foamea ce zilnic te doboară?...
Şi ce?... Pe cînd obrazul îţi este descărnat
Mai şezi la îndoială şi ai de cugetat?...
Vorbişi de legi, dar spune-mi, ce legi, în astă lume^
De tine-avură grijă, de tine, fără nume,
De tine muritorul de foame?... Nu-mi vorbi
De legi!... Şi iată aur!...

(îi aruncă bani.)

Mai na!... — Le vei orbi
Cu el, fii sigur; — ține!

(îi aruncă din nou.)

FARMACISTUL

Ce? încă?... Aur! Aur!
Dar n-am văzut în viață un astfel de tezaur!

ROMEO

Deci?...

FARMACISTUL

Bine. Viu îndată... Aşteaptă un minut...

(Reintră în prăvălie săltînd monedele în palme.)

E aur! Aur!

(Ieşind după un moment şi arătîndu-i o sticlă.)

Iată acum ce mi-ai cerut!...-•-
Otrava este-aicea... Ți-o dau... însă-n credință
Mizeria ți-o vinde, iar nu a mea voință!

ROMEO

Şi tocmai de aceea, la gînduri nu mai sta...
Mizeria îți cumpăr, iar nu voința ta!

FARMACISTUL

(dîndu-i sticla)

Primeşte-o, şi dintr-însa, sorbind o părticică,
Chiar douăzeci de vieți să ai,— ți le rîdică!

ROMEO

Prea bine. Iată aur! Mai na 1 Fii mulțumit,
Căci el e ca veninul mai cruci şi mai cumplit,
Şi el produce-n lume cu mult mai multe crime,
Decît produce sucul veninului, victime!
Acela care-ți vinde venin, sunt eu.—Astfel,
Scheletul tău, cu carne: îmbrăcă-ți-1 prin el!

(Farmacistul îl priveşte înmărmurit şi reintră în prăvălie.)

ROMEO

(înălțînd sticla)

Iar tu, aidem cu mine, licoare azurie,
Pe groapa Julietei să-ncepi a ta domnie!

TABLOUL AL DOILEA

(Mormîntul Capoleților.)

• SCENA III

PARIDE şi SAMSON, cu torțe şi coroane de flori; la urmă ROMEO şi BÂLTAZAR, cu un fanar şi purtînd un drug de fier şi d sapă

PARIDE

Dă-mi torța ta şi du-te; — sau nu: Reia-ți-o. Voi
Să nu mă vadă nimini. Să bagi de seamă-apoi
La cele poruncite, vestindu-mi orişicare
Răsunete de păsuri, c-o mică şuierare.
Dă-mi florile şi pleacă.

(Samson îi dă flpy.ile,< Paride le ia şi înaintează.)

SAMSON

(aparte)

Dar, zău, mărturisesc,
De pîndă-n cimitiruri să stau, că mă-ngrozese!
Ce-o fi, să fie însă!..., Aidem!

(Se depărtează.)

PARIDE

(către mormint)

Gentilă floare,
De vînturi doborîtă în plina ta splendoare,
O! Iată,— flori pe floare eu viu ca să presar!...
Iubită Julieto, primeşte acest dar!...
în viață, pentru tine, a fost a mea iubire,
Şi moartă, pentru tine e-ntreaga-mi suvenire!

(Se aude o şuierătură depărtată.)

Dar ce?... Samson de veste îmi dă, că un profan
Cutează să pătrundă aici ca suveran...
Şi cine printre oase îşi pune-a sa domnie,
Să-mi turbure durerea de caută să vie?...
Ascunde-mă, o! noapte!

(Se depărtează.)

BALTAZAR

îmi vine ca să fug
De groază!

ROMEO

Ți-este frică?... Dă-mi sapa ş-acel drug
Şi du-te. Dar scrisoarea s-o dai, în zori de ziuă,
în mîna tatii. Adu fanaru-ncoa! Adio!
Şi vezi să bagi de seamă să nu cumva să stai
Ascuns prin întuneric, c-atuncea, va fi, vai
De tine. Te voi rupe în mii de bucățele
Şi gropilor flămînde voi da atunci din ele!
M-auzi?...

BALTAZAR

Aud, stăpîne, şi, geaba mă mustrați,
Supus fiind la toate poruncile ce-mi dați!

ROMEO

Acela care-ascultă stăpînu, şi-1 iubeşte...
Am zis. Acuma, pleacă! Fii fericit! Trăieşte!

(Baltazar se depărtează.)

Iar tu, abis al morții, tu pîntec ne-ndurat,
De nobile ființe, flămînd, şi săturat,
Priveşte, cum pe tine, la rîndu-mi fără milă,
O nouă creatură te fac să-nghiți în silă!

(Uşile monumentului Julietei, pe care le-a forțat în acest interval prin mijlocul drugului de fier, se deschid de părete.)

PARIDE

(aparte)

Ce văd?... Este Romeo,— acel omorîtor...
El vine să insulte mormîntul ce ador!...
Mişelul!

(înaintînd.)

Dar opreşte, proscris fărădelege,
Ce vii să turburi morții c-o mînă sacrilege!...
La moarte te voi duce.

ROMEO

Să mor? e scopul meu!...
Fugi, lasă-mă aicea, şi nu-ncerca zadarnic
Să-mi turburi disperarea... Eu plîng...

PARIDE

Şi mai amarnic
Vei plînge într-o clipă în temniță-ncuiat
Iar mîine dimineață, vei rîde spînzurat!

ROMEO

Oricine-ai fi, ascultă, te las în libertate,
Dar cruță-mi conştiința de alte noi păcate!

PARIDE

Mişelule! Crezi astfel să scapi?

ROMEO

Sunt răbdător,
Prietine, vezi bine, fiindcă voi să mor,
Iar nu să scap: Ia seama!... Mînia-mi se deşteaptă...
Fugi, pleacă... tu ai poate o mumă ce te-aşteaptă!

PARIDE

Şi zău?... Mă iei la goană, dar eu te arestez.
Urmează-mă îndată!

ROMEO

Ce zici?... Să te urmez?

PARIDE

Sau vii cu mine-acuma sau eu...

(Pune mîna pe pumnal.)

ROMEO

A mea răbdare,
Te rog n-o mai pune la crudă încercare...

PARIDE

Tu tremuri, asasine !

ROMEO

Aceasta e prea mult!
Şi mintea mea se duce şi nu mai pot s-ascult!
închideţi ochii voştri, o! stele lucitoare...
Priveliştea de-aicea va fi îngrozitoare !

(Ei se bat. Paride cade.)

PARIDE

Eu mor, o simt, Romeo, dar milă dacă ai,
în groapa Julietei depune-mă încai!

ROMEO

în groapa Julietei?... Şi cum te cheamă oare?...

(Apropiind fanarul de ochii lui.)

O ! Cerule !... Paride___Ce noapte de oroare !
E mort si el... Acuma la rîndul meu... Aidem !
Să se-mplinească-n fine al cerului blestem!

(Ia sticla, o bea, şi după aceea se întoarce către Julieta ce se întrevede în monument pe catafalc.)

Dar cît e de. frumoasă şi moartă!... — împreună
Vom fi peste o clipă scutiţi de-orice furtună !...
Grăbeşte însă... Vino, funebru lopătar...
De ce mă laşi atîta pe-al traiului hotar?...
în fine !... Da !... Prin sînge te simt... Dar îndoieşte
A ta repeziciune!... Fii trăsnet şi loveşte!...
Un secol mi se pare că e de cînd exist...

(Şovăind.)

A ! Iată... Ai fost sincer, sărmane farmacist!

JULIETA

(deşteptîndu-se)

Vai! Vai!

ROMEO

Cine suspină?... Nimica. E tăcere
Adîncă împrejuru-mi şi scade-a mea putere;...
Părinţi, Tibald, Paride, priviţi, priviţi la noi!

JULIETA

(dîndu-se jos din coşciug)

Romeo ! Laurenţiu L.. Dar unde sunteţi voi!

ROMEO

(zărind-o)

Să fie nălucire ?,.. E Julieta ?...

JULIETA

Cine
Mă strigă ?...

ROMEO

Eu! Romeo al tău!

JULIETA

Eşti tu în fine ?...
Eşti tu, Romeo?... Vino... Susţine-mă... Mi-e rău...
Dar unde eşti tu oare ?... •

ROMEO

(alergînd şi luînd-o în braţe)

Aici, — la sînul tău !

JULIETA

Romeo!...

ROMEO

Julieto!

JULIETA

Consoartă credincioasă,
Reînviez, Romeo, din moartea urîcioasă;...
Consoarta lui Paride nu sunt!... Eu m-am păstrat
Curată pentru tine •! "

ROMEO

Şi eu!

JULIETA

Neîncetat
Vorbeşte-mi; a ta voce vibrînd cu armonie
Dezgheaţă al meu suflet prin sfînta-i poezie!..
Pe sînul tău ce bate susţine-mă. Voiesc
Să simt că nu sunt moartă, să aflu că trăiesc!.
Şi ce?... Romeo, iată că nu mă sprijineşte,...
Romeo mă respinge cînd forţa îmi lipseşte?...

ROMEO

(şovăind)

Vai mie, Julieto!. . Eu mor.. Fatal venin!

JULIETA

Ce-ai zis!. Venin?... Tu tremuri, şi-n ochiul tău divin
E scrisă moartea!...

ROMEO

Moartea, ai zis-o. Este-amarnic
Cuvîntul, dar cu dînsa să lupţi este zadarnic!...
Adio!... Pentr-o clipă la scumpa ta vedere
Am stăpînit în pieptu-mi cumplita lui putere
Acuma, este însă tîrziu, căci în mormînt
Ştiindu-te... Ţii minte al nostru jurămînt...

JULIETA

Oribil!... Nu se poate!

ROMEO

La revedere, sus!
Mor.,

JULIETA

însă Laurenţiu nimica nu ţi-a spus?.

ROMEO

Nimica.

JULIETA

Oh! Ce soartă!

ROMEO

Părinţii noştrii-n fine
îşi iau răsplata urei!

JULIETA

Vai, inima din mine
Se rupe!

ROMEO

Julieto... Cînd... orele... vor bate...
în fiecare noapte... a nopţii jumătate...
De mine-adu-ţi aminte...

(Moare.)

JULIETA

Romeo, dar nu vreau
Să mori!... El nu răspunde... De ce nu pot să beau
Veninul de pe buze-i?... E mort! E mort!...

(Ridicînd sticla ce a conţinut otrava.)

Şi iată
Că n-a rămas nimica în sticla blestemată!
Nimica!

(Trâgînd pumnalul lui Romeo.)

Iată însă prin ce să nu mai gemi!...

(Se aude sunînd miezul nopţii.)

A! Sună miezul nopţii... Romeo, tu mă chemi!...
Priveşte dar, din moarte, iubita mea nălucă,
Cum ştie Julieta aminte să-şi aducă!

(Se loveşte şi cade lîngă corpul lui Romeo.)

SCENA ULTIMĂ

LAURENŢIU, CAPOLETI şi MONTECHIO;
scutieri cu torţe, guarzi şi soldaţi

LAURENŢIU

Pe-aicea, şi mai iute, să nu sosim tîrziu!

CAPOLETI

O! Scumpă Julieto, te iert!

MONTECHIO

Iubite fiu,
Te iert şi eu ! Romeo !

LAURENŢIU
(intrînd în monument îl afla gol; cereetînd împrejur dă peste cadavre)

Tîrziu! .

CAPOLETI
(zărind p>e Julieta)

înjunghiată
E îi^să a mea fiică, în sîngele-i scăldată!...

MONTECHIO
(zărind pe Romeo)

Ce văd?... E mort!... Romeo !... Copilul meu iubit!.

CAPOLETI

O! Soartă ne-npăcată, la ce am mai trăit?...

LAURENŢIU

Montechio, — priveşte, — şi Capolet, — priveşte;
E cerul care ura astfel o pedepseşte!
în schimbul urei voastre, răsplata v-o primiţi,
E rodul vrăjmăşiei pe care îl priviţi!

FRAGMENT DIN „MEDEA"

(DUPĂ LEGOUV£)

SCENA VI

MEDEA, CREOZA

MEDEA

(naintînd)

Tînără copilă, zeii să te aibă-n grija lor
Căci acelor care sufăr le-ntinzi mînă de-ajutor.

CREOZA

(aparte, cu uimire)

Ce accent în a ei voce şi ce frunte suverană.
Eu aş crede-o vreo regină, dacă n-ar fi vreo sărmană
Prigonită cine ştie de ce soartă, de ce zei.

MEDEA

(către copiii ei)

Prezintaţi-i vălu-acesta ca un dar, copiii mei,
E ţesut în fel de feţe şi el poate s-o-ndulcească,
S-o atingă...

CREOZA

(către copii)

Puneţi vălul pe altar să strălucească;
Mă atinge suferinţa însutit decît un dar.

(Către Medea.)

Spune-mi astfel, ce otravă ți-a pus soarta în pahar?
Ce răstrişte?... După față pari mai mult ca o regină
Detronată, şi... Dar cine...

MEDEA

Zeii singuri sunt de vină.

CREOZA

Şi ce zeu te prigoneşte? Fi-va oare Artemis,
Voi ruga-o pentru tine... cultul său îmi e permis:
Dacă însă dintre dînşii e Neptun, a lui mînie
Noi prin daruri o vom face mai blajină să devie,
Căci Neptun este patronul ş-al Corintului, ş-al meu...
Dar de e cumva un altul, vom ruga pe orice zeu...

MEDEA

Zeul care mă goneşte n-are-ntr-însul îndurare —
E Amorul...

CREOZA

Ce? Amorul?... între noi ce-asemănare.
El de-asemenea m-alese roabă trainică să-i fiu.

MEDEA

Da. Dar dînsul pentru tine este-al cerurilor fiu,
Zeul tînăr, plin de farmec sub o vecinică zîmbire...
Grijile ce ți le-aduce le preschimbi în fericire...

(Cu explozie.)

E trimes de Eumenide pentru mine... — îndîrjiți,
Poartă şerpi ca o podoabă pe-a sa frunte-ncolăciți.

CREOZA

îi cunosc şi eu durerea. Fii pe pace.

MEDEA

Cine? Tu?

CREOZA

Da.

MEDEA

(cu afecțiune)

Şi cum pe-a ta junețe suferința s-abătu?
Cum? Bărbatul ce consoarte este gata să-ți devie
Nu-l cunoşti de pe atuncea?

CREOZA

Nu; el este un străin.

MEDEA

Cine însă te împinse spre asemenea destin?

CREOZA

Soarta lui nenorocită.

MEDEA

Ca pe mine.

CREOZA

Frumusețea.

MEDEA

Ca pe mine.

CREOZA

Vitejia întrunită cu bîndețea,

MEDEA

Ca pe mine. Ca pe mine. A! Destin! Cît ne urăşti,
Ne uneşti într-o durere ca mai rău să ne zdrobeşti.

CREOZA

Da. E-aşa. Necunoscută îmi eşti încă, însă iată:
Simt un fel de legătură dureroasă şi ciudată
între noi.

MEDEA

Şi eu de-asemeni.

CREOZA

Pentru-aceasta, sora mea,
Spune-mi totul. Cine ştie dacă nu se va putea
Să te-ajut?

MEDEA

Şi ce voi spune?... Eu trăiam, nevinovată,
Fericită, şi avută, linguşită, ş-adorată...
într-o zi... fatală ziuă, în al tată-meu cămin
Se ivi... — ah! tremur încă de uimire, un străin.
El venea din depărtare ca să-şi facă-o soartă-n lume
Şi-n erou să cucerească al măririlor renume.
Farmecul din acea clipă mi-e şi azi neexplicat.
Inima înmărmurită mi-o simţii, şi turburat
Ochiul meu după-ntîmplare rătăcea... Sub o sfîrşeală
Neînvinsă şi plăcută, într-un fel de piroteală
M-afundam fără de voie... cînd deodată... el vorbi
Ş-a mea inimă cuvîntul de pe buze i-1 sorbi.
Tremuram, purtînd în sînu-mi un torent de fericire
Ca şi cum un zeu de flăcări mi-ar fi dat a lui simţire,
îl uram că fără voie mi se face împărat
Şi nevrînd să-i dau un zîmbet, îi zîmbeam neîncetat.

CREOZA

Iată-n adevăr amorul.

MEDEA

De atunci fără-ncetare
Mi-au fost cugetele toate să-ntocmesc a lui scăpare.
Trebuia pentru aceasta inima să mi-o încui,
Să trădez oraşul nostru, zeii noştri, ş-o făcui.
Trebuia pe al meu tată, jefuindu-1 pentru dînsul,
Să devin o criminală şi să-nec în mine plînsul.
Tată, zei, oraş şi ţară, n-am cruţat nimic, şi cînd
Pe grozavele ruine, semizeul triumfînd
Apăru l-a mea vedere, eu, sărmana lui victimă,
Trebui să-l ascult încă, crimă după altă crimă.
„Vino, îmi zicea cu lacrimi... Gloria ţi-o datoresc,
Dacă este să plec singur voi muri, căci te iubesc".

CREOZA

Vai! Urmîndu-1, să-i dai jertfă chiar şi ţara ta natală.

MEDEA

Lasă-mă-i ziceam şi du-te... Dragostea ne e fatală...
însă vorba lui călită de un sînge arzător
Răzvrătea-n a lui fiinţă patima sub care mor.
Eu voind să scap de farmec străbăteam ca o nălucă
Galeriile deşerte ale-ntinsului palat
Ş-auzeam în a mea urmă pasul lui cel adoiat...
Noapte, noapte-ngrozitoare, ce cuvinte vor descrie
Jalea ce-ai coprins în tine lîngă-atîta bucurie.
Da; jertfii acele locuri, dar iubită dac-aş fi
încă-o dată ca atuncea, încă-o dată le-aş jertfi.

(Pauză.)

Şi de ce cu toate-acestea, zeilor, mi-aţi pus-n cale
Pe eroul vieţei mele cu zîmbirile-i fatale?
Pentru ca să fiu silită, mamă, să te părăsesc
Şi-n genuche lîngă patu-ţi un adio să rostesc?...

(Ea îşi ascunde capul între mîini şi plînge. Creoza, ca s-o mîngîie, zăreşte copiii şi-i împinge în braţele Medeei.)

CREOZA

Niciodată,
Disperarea să nu-nvingă cînd eşti mamă ş-adorată.

MEDEA

Sunt nebună: ai dreptate...

(Către copii.)

Scumpii mei mîngîietori,
Ei pricep c-a fost creată de-ai naturei ziditori
A copiilor zîmbire pentru-a mamelor dureri.

(Sărutîndu-i.)

Iată-mă mai liniştită şi din nou mai în putere;
Mergeţi dar cît mai degrabă, ziua ca s-o folosiţi,
Templurile Artemisei cu stejar să-mpodobiţi.

LICAON

Ne vom duce, pentru tine s-o rugăm.

(Ea-i sărută; copiii se depărtează din nou îndreptîndu-se spre templu.)

MEDEA

A lor iubire
Este tot ce-mi mai rămîne într-a mea nenorocire...
Vai, şi poate am a-i pierde.

CREOZA

Zeilor!

MEDEA

Durerea mea
Este prea obositoare... Să-i răcească ar putea.
Un copil are nevoie de plăceri şi fericire:
Ce-i aşteaptă lîngă mine decît lacrimi şi pieire?

CREOZA

Dar...

MEDEA

în fine, sunt străină, sunt sălbatică, nu sunt
Fiică-a Greciei mărețe; chiar cu dragostea-nspăimînt,
Şi copiii mei adesea sub sălbatica-mi iubire
tremurînd lîrigă-a lor mamă par coprinşi de îngrozire.

CREOZA

Ce? Copiii s-aibă teamă de-a lor mamă?..., S-ar putea?

MEDEA

Este astfel; şi aceasta este chiar pedeapsa mea.
Pentru-a mălovi de moarte simt c-a cerului mînie
Chiar din ei are să-şi facă instrumentul de urgie.
Ei vor fi răzbunătorii cei aleşi de Erynis.

CREOZA

Erynis?

MEDEA

De Eumenide n-am vorbit sau este vis?...
De amoruri ce la crimă te împing? Şi nu ştii oare
Că pe fruntea mea se află ca stigmată-ngrozitoare
Semnul care este în iaduri fără milă imprimat,
Asasinilor?

CREOZA

Să fie cu putință?

MEDEA

Turburat
Ți-este sufletul şi tremuri... Dar ce-ai face, de ți-aş spune
îngrozirea fără margini ce la jugu-i mă supune?
Vrei sa nu-ți ascund nimica? Fie-atunci. în orice loc,
în plămîni, de remuşcare mă simt arsă ca de-un foc...
Conştiința. Ştii tu oare conştiința ce-nsemnează?
Auzit-ai vreodată vocea ce mă tortureazā
Şi ce-mi zice-n tot minutul: tremură şi nu uita
Răzbunarea meritată este-n veci pe urma ta.
Iat-o... Chiar acuma-mi pare că în brațele-i mă strînge
Şi-n parfumu-acestui aer, eu respir miros de sînge.

CREOZA

Aiurări ne-ntemeiate pe nimica.

MEDEA

Ştiu, dar eu
Vrînd să scap de-o răzbunare hrănesc alta-n gîndul meu
Căci de inimă un şarpe m-a muşcat...

CREOZA

Şi cum?

MEDEA

Geloasă
Fost-ai oare o secundă?

CREOZA

Patima e dureroasă...
O cunosc.

MEDEA

(surîzînd)

Şi eşti. geloasă? Dar de cine?

CREOZA

De trecut.

MEDEA

Nu-ţi voi mai ascunde-atuncea chinul meu neîntrecut.
Eşti femeie... Vei pricepe... Deci ascultă: Cîteodată
Bănuiala mă coprinde. Lipsa lui prea-ndelungată
Mi se pare nefirească, şi cu sufletul zdrobit,
Dacă^-mi zic atunci cu groază, dacă m-ar fi părăsit.
Dacă el, cînd fără sprijin rătăcesc în orice parte
Căutîndu-1 şi chemîndu-1 cu strigările-mi deşarte,
Tremurînd la orice zgomot ce vesteşte moartea lui,
Ar uita de jurămîntul ce-mi făcu şi ce-i făcui,
Ar iubi altă femeie ş-ar lua-o de soţie?
Dacă... Dacă... Vezi cum tremur?...

CREOZA

Oh! Ar fi o infamie.

MEDEA

O zici singură. Ei bine, iată-mi chinul, şi de cînd
Bănuiala-ngrozitoare se urcă în al meu gînd,
Cîmpuri, sate şi oraşe le cutreier ca o fiară
Căutîndu-1, sau mai bine, căutîndu-i, — pe cînd zbiară
Ura ce dintr-al meu suflet pune iadu-n ochii mei.

CREOZA

Mă-nspăimînţi.

MEDEA

O ! Zei puternici face-mă-ţi să dau de ei.

CREOZA

Şi ce-ai face întîmplarea dacă ar fi să...

MEDEA

A ! Ce-aş face?
Şi ce face o panteră cînd s-arunca să atace
Şi-n grozava-i bucurie cade peste prada sa
Dintr-un salt, şi cînd o strînge pentru-a nu o mai lăsa?
Şi la urmă iar, ce face cînd din corpul ce palpită
Rupe membru după membru şi răcneşte fericită...

CREOZA

A !

MEDEA

(cu compătimire dispreţuitoare)

Şi zici că eşti geloasă?

CREOZA

Iartă-mă... Mărturisesc
Legitim că ţi-e delirul dar de dînsul mă-ngrozesc,
Şi... — Dar soarta dumitale mă atrage totdeodată...
E un fel de simpatie cu teroare-amestecată.

(Revenind la ea cu groază.)

Pare c-am născut în lume subt aceeaşi stea — iubesc
Cum iubeşti, — dar de asemeni, cum urăşti şi eu uresc.

MEDEA

Şi pe cine?

CREOZA

Pe-o femeie.

MEDEA

Cum o cheamă?

CREOZA

Al ei nume
Orişiunde-nsuflă groază...

MEDEA

Şi?

CREOZA

Pribeagă e prin lume...
Peste ţări şi mări departe a fugit.

MEDEA

Aşa? Dar el
A uitat-o, sau...

CREOZA

Desigur. Cel puţin îmi jură-astfel.

MEDEA

Pentru ce te temi atuncea?

CREOZA

Pentru ce? Mi se tot pare
C-am s-o văd fără de veste apărîndu-mi...

MEDEA

Aiurare.

CREOZA

Că din braţele iubite să mă smulgă va-ndrăzni
Si atuncea...

MEDEA

Aiurare.

CREOZA

Inima că-mi va trăsni
Cu funestele-i otrăvuri...

MEDEA

N-ai să fii a lui consoartă
în curînd şi..

CREOZA

Ah! Mi-e teamă; de-ai şti numele ce-1 poartă
N-ai mai zice: aiurare.

MEDEA

Spune-mi-1 atuncea?

CREOZA

Eu?
Niciodată... Acest nume voi să-1 uit... Te rog urmează:
Ca să spui nenorocirea care fruntea ţi-o brăzdează.

MEDEA

Mă supun: ascultă-atuncea. Oare nu ţi s-a-ntîmplat
Să auzi despre minunea fără seamăn, — ne-ncetat
Se vorbeşte în tot locul despre lina cea de aur...

CREOZA
(cu un început de temere)

Da! Ei bine?

MEDEA

Suferi oare?

CREOZA

Nu.

MEDEA

Acest întreg tezaur...

SCENA VII

ACEIAŞI, ORFEU

ORFEU

Te-aşteptăm cu toţi, Creoza.
(Zărind pe Medea.)

Dumneata!

MEDEA
(aruncîndu-se spre el)

Orfeu, Orfeu.
(Se opreşte.)

Taci? Răspunde-mi însă-odată... Este-n viaţă soţul meu?

ORFEU

Dar ascultă...

MEDEA

Nu; nimica...

ORFEU

Vream...

MEDEA

Răspunde: mai trăieşte?
Zi o vorbă, numai una: este-n viaţă?

ORFEU

El, fireşte,

MEDEA
(cu explozie de bucurie)

Ce? Trăieşte, zici?

CREOZA

Dar cine?

MEDEA

A, veniţi, copiii mei,
El trăieşte şi.

CREOZA

El? Cine? Voi să ştiu şi eu...

ORFEU

O! Zei,
îndurati-vă din ceruri.

MEDEA

El, eroul meu, al vostru,
Căci îl ştiu totdeodată şi apărătorul nostru
Cît şi-a Greciei onoare, strălucitu-nvingător
Din Colcos...

CREOZA
(cu un strigăt teribil)

Nenorocire.

MEDEA

Soţul meu.

CREOZA

E-nvingător.

MEDEA

Ce-aud oare?

CREOZA

Va să zică eşti teribila Medee.

MEDEA

A ! Pricep acuma totul: tu ai fost acea femeie,
Pregătirile de nuntă pentru tine sunt, şi el
Pentru tine, pentru tine, mă-nşela ca un mişel,
Tremură.

CREOZA

(cu energie şi demnitate)

Destul; de faţă cît voi fi aci urmează
Să-l respecţi.

MEDEA

Eu?

CREOZA

Mă iubeşte de-l urăşti şi te trădează..

MEDEA

Şi-l iubeşti?

CREOZA

Nu mai departe decît mîine, soarta mea
Cu a lui va fi unită.

MEDEA

Mîine, mîine. Vom vedea.

ADDENDA

GEMENII

PROVERB ORIGINAL ÎNTR-UN ACT

NICOLAE} *ra** gemem» semănătura lor e perfectă
MARIA, soţia lui loan
ANETA, amică a Măriei şi amantă a lui Nicolas
UN SERVITOR

SCENA I

UN SERVITOR
(scuturînd şi aşezînd lucrurile prin casă)

Uf! Uf! De cînd s-a însurat şi domnu, nu mai ştiu unde să-mi dau capu! Bine că a ieşit azi mai de dimineaţă, ca să mai scap un minut... Să nu-1 mai aud zicîndu-mi tot mereu: „Stane, scaunu ăsta nu e bine scuturat... prafu e de un deget pe canapea şi aşa mai încolo... Parcă o să se îngroape cu ele! *(UHinduse către uşă.)* Dar iată că vine coconiţa dimpreună cu cumnatul d-ei, d-nu Nicolae, care e amorezat foc de cocoana Aneta, o prietină a cuconiţei noastre. Tare mi-e frică cum că am să văd în curînd iar o nuntă şi astfel, în loc de trei stăpîni la care slujesc, o să mă pomenesc cu patru! Cine m-a pus să intru în slujbă la flăcăi şi mai cu seamă cînd ei sunt fraţi gemeni, căci să mă ia dracu dacă pot să cunosc pe unul dintr-altul, atîta de mult îşi seamănă... Ş-apoi se mai îmbracă şi la fel. *(Uitîndu-se spre uşă.)* Iată chiar acum, dacă n-aş şti că stăpînul meu cel însurat a ieşit, aş jura că coconita este cu bărbatu d-ei, pe cîtă vreme se află cu d-nu Nicolae, cumnatul său... *(Mica pauză.)* Dar scrisoarea care mi-a dat-o s-o dau la poştă?... O uitasem... Alerg s-o duc să nu mă găsească aci c-apoi să te ţii la vorbe! *(Iese repede.)*

SCENA II

MARIA, NICOLAE

MARIA

(luînd pe Nicolae drept soțul său)

Nu ştiu ce ai de cîtva timp, dar eşti atît de rece **cu** mine şi iată chiar astă-seară...

NICOLAE

Eu, rece cu d-ta!

MARIA

Da, cu mine şi ştii cît te iubesc!

NICOLAE

Pe mine!

MARIA

Negreşit, că doar nu pe fratele dumitale, pe care nu-l pot suferi.

NICOLAE

(aparte)

Ce-aud?... Nu poate suferi pe fratele meu, pe soțul său! Şi cînd te gîndeşti că nu e căsătorită cu el decît de vreo trei săptămîni! *(Către Maria.)* Doamnă, aceste cuvinte...

MARIA

Aceste cuvinte nu sunt decît aceea ce merită. Are **un** caracter atît de urîcios... Vrea să treacă de Don Juân; curtează pe toate femeile, necruțînd nici pe amicele mele!... Chiar mai deunăzi l-am surprins la picioarele Anetei declarîndu-i amor, dar el nu m-a văzut, si m-am retras fără a-i zice nimic....

NICOLAE

(şovăind, aparte)

Dumnezeule, să fie cu putință... fratele meu să iubească pe Aneta, pe amanta mea! *(Către Maria.)* Dar Aneta nu se indigna de o asemenea cutezanță?

MARIA

Să se indigne?... Aida de!... îi zîmbea cu cea mai mare dulceață şi-n momentul cînd am întredeschis uşa, am auzit-o chiar zicîndu-i: „O! dacă ai sti cît te iubesc şi eu!"

NICOLAE

Aneta a zis aceasta?... îl iubeşte!... A! nemernicii, o să-i învăț eu!

MARIA

Linişteşte-te te rog şi lasă pe fratele dumitale **în** pace; vezi mai bine să nu mai fii atît de rece cu mine căci ai să mă faci să mor de durere! *(Iese încet.)*

SCENA III

NICOLAE ***(singur)***

NICOLAE

O, Dumnezeule, ce teribile revelațiuni într-un singur moment!... Fratele meu, om însurat, îşi trădează soția, mă înşală pe mine şi iubeşte pe Aneta, iar Aneta, trădătoare la rîndul său, răspunde la culpabilul său amor! în fine, culmea nenorocirei şi a crimei, Maria, soția fratelui meu, abia după trei săptămîni de căsătorie, îl trădează asemenea, declarîndu-mi mie acest amor cumplit, criminal! Iată unde ne conduce civilizațiunea, rafinarea în cultură!... Frate, amantă, soție, toți sunt trădători! *(înfuriat.)* N-a mai rămas nimica sacru! Nimic!... Fratele îşi trădează soția pentru a lua amanta fratelui său!... Soția îşi trădează bărbatul

pentru a iubi pe cumnatul ei!... O!... dar trebuie să-mi răzbun şi-mi voi răzbuna !... Am să-i zdrobesc sub picioarele mele ca pe nişte vipere.

SCENA IV

NICOLAE, ANETA

NICOLAE

(conţinîndu-se, salută cu răceală)

Doamnă...

ANETA

(luîndu-l drept soţul Măriei, aparte)

Ce va fi avînd soţul Măriei astăzi?... îmi pare supărat. *(Către Nicolae.)* Maria este acasă?

NICOLAE

Da.

ANETA

Pentru moment aveam să-ţi vorbesc numai dumitale. .. Ştiu cît eşti de bun şi de aceea...

NICOLAE

(cu agitaţiune)

Ascult.

ANETA

Fac apel la toată indulgenţa dumitale; aceea ce am să-ţi spui are să te indispună poate...

NICOLAE

(cu acelaşi ton agitat)

Ascult.

ANETA

Ştiu că ai fost întotdauna compătimitor...

NICOLAE

Vorbiţi.

ANETA

Nu cutez.

NICOLAE

A!!

ANETA

Nu ştiu cum să-ţi spun... Şi tocmai dumitale .. O! aceasta îmi vine prea greu!

NICOLAE

(aparte)

O cred şi eu că-i vine greu! Infama!

ANETA

Atizis.

NICOLAE

Nimic!

ANETA

Ei bine! întîmple-se ce s-o întîmpla!... îţi voi spune tot... Iubesc pe fratele dumitale!

NICOLAE

(aparte, cu furie)

Ce neruşinare

ANETA

(continuînd)

Da, îl iubesc. Vream să ţi-o spun de mult, dar *nn* cutezam... Acuma că ştii tot, aibi milă de o nefericită şi decide-1 să se însoţească cu mine!...

NICOLAE

(aparte)

Să-l decid să se însoțească cu ea, să-l despart de Maria ! *(Către Aneta.)* Nenorocito!

ANETA

Domnule...

NICOLAE

(luînd-o de mînă cu forță)

Iubești pe fratele meu și nu mi-ai spus-o pînă acum. m-ai înșelat atîta timp... Mizerabilo !

ANETA

Domnule.

NICOLAE

Da, m-ai înșelat, m-ai trădat...

ANETA

Nu văd care e trădarea!...

NICOLAE

N-o vezi?... Și cutezi aceasta să mi-o spui mie... mie!

ANETA

Dar, domnule.

NICOLAE

(arătîndu-i ușa)

Ieși sau nu mai garantez de viața dumitale...

ANETA

(aparte, cu spaimă)

A înnebunit!... O, sărmană Marie, ce nenorocită ești să aibi un astfel de soț! *(Către Nicolae.)* Liniștiți-vă, vă rog.

NICOLAE

(plimbîndu-se cu pași repezi)

Să mă liniștesc !... Să mă liniștesc !

ANETA

Negreșit.

NICOLAE

(aparte)

Nu a plecat încă ! Ei bine ! voi pleca eu, căci într-altfel nu știu dacă voi putea să fiu stăpîn pe mine pînă la sfîrșit. *(Iese.)*

SCENA V

ANETA, IOAN

ANETA

Amicul meu, bine c-ai venit...

IOAN

Doamnă...

ANETA

Și de unde ți-a venit mă rog această răceală cu mine, cu Aneta ta!

IOAN

(aparte)

Aneta mea, zău e nebună! *(Sade pe un scaun,- Aneta. se apropie de el pe la spate și-l sărută pe frunte.)*

ANETA

Ingratule !... Astfel răspunzi tu la amorul meu...

SCENA VI

(Uşa se deschide cu violentă şi intră Nicolae.)

ANETA, WAN, NICOLAE

NICOLAE

A ! viperă înveninată !... Astfel mi-ai fost frate!... Să-mi iei amanta !... Să mă trădezi... să te faci rivalul meuî... Ei bine, unul din noi doi trebuie să moară. ... Alegeți armele sau te omor la moment, fără apărare!

IOAN

Ce aud?

NICOLAE

Scoală-te, trădătorule, şi repede! Ce te prefaci că nu înțelegi?... Mi-ai luat pe Aneta mea... trebuie să mori!

ANETA
(cu mirare)

Aneta lui?...

IOAN

Dar nu ți-am luat pe nici o Aneta, căci nu iubesc pe nici una!

ANETA
(face un pas spre loan)

Nu mă iubeşti?... Aceasta era recompensa ce trebuia să-mi dai pentru c-am aviit slăbiciunea să deviu amanta ta!

IOAN

Amanta mea?

ANETA

Cum? Ai neruşinarea să şi tăgăduieşti?

NICOLAE

Jos masca ipocriziei, căci vezi bine că n-o mai poți purta!... Mi-ai luat pe Aneta, Aneta e amanta ta!

SCENA VII

ANETA, IOAN, NICOLAE şi MARIA
(care se precipită în odaie cu disperare)

MARIA
(către Nicolae)

Ce-am auzit?... Tu, soțul meu, să mă trădezi?

NICOLAE şi IOAN
(cu mirare)

Soțul tău!!!

MARIA
(către loan)

Aceasta o ştii foarte bine, domnule Nicolae, ca să nu mai aibi trebuință să te miri...

IOAN

Nicolae?... Dar pe mine nu mă cheamă Nicolae, eu sunt loan, sunt soțul tău!

NICOLAE

El e soțul tău.

MARIA şi ANETA

El!?

NICOLAE şi IOAN

Negreşit.

MARIA

(se precipită în brațele lui Ioan)

Dumnezeu să fie binecuvîntat!... Ce ciudată mepriză, să iau pe cumnatul meu drept soțul meu!

NICOLAE

A! acuma înțeleg totul... Pe mine m-a surprins cumnată-mea la picioarele Anetei declarîndu-i amor şi eu am crezut că a surprins pe fratele meu, pe soțul său!

ANETA

Dar eu care am luat pe cel însurat drept cel neînsurat! *(Către Nicolae.)* Sărmanul meu Nicolae, cîtă gelozie trebuie să fi resimțit cînd îți spuneam că iubesc pe fratele tău, crezîndu-te pe tine soțul Măriei! Cu alte cuvinte, luînd pe Ioan drept Nicolae şi pe Nicolae drept Ioan. *(Către amîndoi.)* Iată ce va să zică gemenia.

IOAN

(către Maria)

Să-i căsătorim.

NICOLAE

Ei bine, fie; pun însă o condițiune.

IOAN

Şi eu una...

MARIA şi ANETA

Care?

AMÎNDOI

Să nu mai trăim toți într-o casă!...

AMÎNDOUĂ

(cu mirare)

De ce?

NICOLAE

Semănăm prea mult şi, mai ştii lucru dracului, să nu se întîmple să ne ia nevestile noastre pe unul drept altul!

AMÎNDOUĂ

Primim condiția. Prin urmare logodnă...

AMÎNDOI

Logodna. *(Schimbă inelele şi muzica cîntă în surdină şi tot în surdină acompaniază următoarele versuri cîntate de amîndoi frații, cari înaintează Ungă rampă ținîndu-se de mînă:)*

Pentru-a noastră gemenie
Rugăm publicu-asistent,
Orişicît de blînd să fie,
Orişicît de indulgent!
Căci abia-n prima junețe
Sunt actori şi autor,
Deci, cu agitate fețe,
Ei aştept sentința lor!

(Strofele de mai sus se repetă după aceasta de Maria şi Aneta care în loc de a zice: „Pentru-a noastră gemenie" zic: „Pentru-această gemenie" şi, în fine, dîndu-şi mîna, le cîntă cu toții in cor.)

DIALOGUL MORȚILOR

HELIADE

Bună ziua, Magherule!

GENERAL MAGHERU

Bine te-am găsit sănătos.

HELIADE

Viiio să te string la pieptul meu: mi-a ajutat Dumnezeu să mai văd sosind în lumea umbrelor un adevărat român.

Limbagiul tău îmi spune că n-ai uitat româneşte şi inima ta a dovedit întotdauna aceasta. Ce mai e nou prin țară?

MAGHERU

Multe, frate Heliade, dar mai întîi să-ți spui că ți-a adus statuia...

BOLINTINEANU

Mai bine nu-1 lăsau în viață să sufere de neavere decît să-i facă statuie după moarte. Mai bine nu-1 înjurau trăind, decît să-i cadă în genuchi pe mormînt!

MAGHERU

Tot generos te-am pomenit şi tot generos te văd şi după moarte. Bine, tocmai tu să vorbeşti de lipsa în

care a fost lăsat Heliade, cînd pe tine te-au lăsat fără pîine chiar pe patul tău de moarte. Nu ești tu acela care ți-ai pus și biblioteca la loterie pentru ca să-ți cumperi cele trebuincioase?

ANTON PANN

încai nu-i rîdică statuie!

MAGHERU

Povestea vorbii!

HELIADE

V-ați apucat de glume. Ia spune-ne mai bine, mare umbră a secolului trecut, cum ai putut s-o duci atîta vreme printre mișei? Minunatul și iubitul meu satiric Bălăcescu ne-a sosit deunăzi, dar era cam supărat; nu ne-a prea spus multe...

BOLINTINEANU

El ne-a sosit incognito, tocmai cînd ne gîndeam la el mai puțin. Nu ni-l anunțase mai nici o gazetă.

MAGHERU

Apoi, dacă primiți gazetele, ce să vă mai spui eu!

HELIADE

Le primim pe toate. Dar din ele nu mai înțelegi nimic.

MAGHERU

S-au format multe partide.

HELIADE

Pentru pieirea mai sigură a țării. Ce face străinul?...

MAGHERU

Ca străinu.

HELIADE

Nu v-am spus-o eu! Pe vremea aceea mă fluierați! S-au împlinit zisele mele. Culpa a fost și a ta, Magherule; ai crezut prea mult în Brătianu...

MAGHERU

Rosetti îl strică...

ANTON PANN

Spune-mi cu cine te aduni, ca să-ți spui cine ești!

BOLINTINEANU

Bine i-am zis eu în *Eumenidele*:

„Iăncuță Brătiene, boier mic din Pitești!"

HELIADE

El este geniul cel rău al României. Dacă nu să va face o puternică reacțiune, țara nu va scăpa. Brătianu și veneticii i-au săpat mormîntul. Nenorocită Românie!

BOLINTINEANU

N-am greșit cînd am zis despre ea:

„Și nu ai nici mîngîierea
Apărîndu-te să mori,
Ei ți-au degradat durerea
Și mormîntu-ți n-are flori!"

C. BĂLĂCESCU

Peștele de la cap să strică!

MAGHERU

Ce era de făcut?

ANTON PANN

Capul strică, *capul* să tragă...

HELIADE

Dac-aș trăi...

BARBU CATARGIU

Si jeuness6 savait, si vieillesse pouvait!

NICOLAE BĂLCESCU

O! scumpa mea țară, ai fost ursită să pieri!...

VOCEA NEMĂRGINITULUI

Cei din ceruri, în ceruri să rămîie. Destinele țărilor nu sunt în mîna oamenilor. Puterea mea conduce universul şi ochiul meu peste toate popoarele veghează deopotrivă!

TOȚI

(prosternați)

Glorie ție, Doamne! Glorie ție!...

3 DECEMBRIE

TRAGEDIE ORIGINALĂ ÎNTR-UN ACT ŞI ÎN PROZĂ

Autorul dedică această tragedie doamnei *E. Popescu.*
Bucureşti, iulie 14, 1881

PERSOANELE

ANDREI (31 ani)
SANDU (21 ani)
IOAN (18 ani)
CATRINA (muma lor)
STAN
UN SUBCOMISAR
UN JANDARM

(Scena reprezintă o sală de birt şi acţiunea se petrece la Braşov.)

SCENA I

CATRINA, SANDU

CATRINA

(ridicîndu-se dintr-un scaun)

Şi va să zică nu mai este nici un mijloc de scăpare?.....

SANDU

Nu cred, mamă.

CATRINA

Şi va să zică legea este fără milă pentru săraci?... Legea apără numai pe cei bogaţi!... Şi tu, tu care eşti cel mai în vîrstă dintre cei doi copii ce mi-au rămas, tu, care eşti singurul meu sprijin, vei fi îmbrăcat fără milă... într-o livrea...

SANDU

Dar mamă... vorbeşte mai încet!

CATRINA

Nu; voi vorbi tare ca să mă audă lumea întreagă; voi vorbi tare ca să mă audă... Dumnezeu... dacă este!

SANDU

Mamă!

CATRINA

O!... Am suferit destul, şi nu m-am îndoit, şi am crezut într-o ființă mai presus de noi... Dar acum ...

SANDU

Mamă!

CATRINA

Să lăsăm acestea, ai dreptate. Şi cîtă vreme ți se lasă pînă să îmbraci haina militărească?...

SANDU

Mi s-a spus că sunt înrolat fiindcă am căzut la sorți... şi mîine...

CATRINA

Mîihe, zici?... Mîine! Ce grozăvie!... în ziua de trei decembrie!... Mîine, fiul meu, un român, născut liber în România liberă, va deveni unealta ungurilor în contra fraților săi!... O! De ce nu mai sunt bogată, căci aurul te scapă de orice!... Aur! Ban mizerabil, tu eşti legea universală!... De ce n-am murit acum treizeci de ani, în acea fatală noapte de trei decembrie!... Această dată mă urmăreşte pretutindeni!

SANDU

Mamă!. Mamă! Pe tot ce ai mai scump, te rog nu-mi mai ascunde trecutul, cel puțin acum, în preziua nenorocirei ce are să mă despartă mîine de tine!... Spune-mi ce însemnează acea dată de 3 decembrie pe care te-am auzit rezicînd-o adesea!

CATRINA

Nu; nu-ți voi spune ... mi-ar fi cu neputință... şi... apoi, este o prea lungă istorie. Află numai că această ziuă m-a urmărit în toată viața mea... Acum treizeci de ani eram fericită, eram bogată...

SANDU

O ştiu. Dar în fine, n-ai voit niciodată să-mi lămureşti nimic mai mult.

CATRINA

(ca şi cum nu l-ar fi auzit)

Acum treizeci de ani trăiau toți... toți!... Tatăl meu, boier român, iar nu fanariot, bunul meu tată! El îşi iubea țara... Oh! Dar să lăsăm acestea... *(Pauză.)* Zece ani în urma acestei întîrxiplări s-a consumat desăvîrşita ruină a casei noastre... Nu-ți voi spune prin ce fatalitate dar o singură zi, ziua de 3 decembrie, a fost de ajuns ca să m-arunce în această nenorocită soartă: din caretă, în noroi!... Veniți şi priviți pe-acea mîndră fată de boier, voi care-ați cunoscut-o... Recunoaşteți-o, dacă puteți, în mizerabilă birtăşiță de lîngă Biserica Neagră/

SANDU

Mamă!... Pentru numele lui Dumnezeu!...

CATRINA

(fără să-l audă)

Dar aceasta tot nu a fost de ajuns... Paharul mi se umpluse de soartă... şi trebuia să-l beau pînă la drojdii... Tu ştii prin ce întîmplare fratele tău Andrei, cel mai în vîrstă dintre voi, a dispărut acum 16 ani, tot în acea nenorocită zi de 3 decembrie, şi tocmai cînd împlinea 15 ani... 3 decembrie!... 3 decembrie!... *(Plînge.)*

SANDU

(luîndu-i mîna)

Linişteşte-te, mamă! Mă faci să mor de durere. Şi apoi, cine ştie, poate că fratele meu se va reîntoarce...

CATRINA

Se mai reîntorc oare morții?...

SANDU

El însă poate că trăieşte!

CATRINA

Trăieşte, zici?... O! Nu-mi da speranțe zadarnice! Şi cum voieşti să se mai întoarcă chiar dac-ar trăi!... Cum ne-ar da de urmă?... Cum ne-ar găsi el aicea, sub acest nume schimbat, între aceşti munți în care se ascunde Braşovul?... Cine i-ar putea spune unde suntem? S-ar putea el gîndi că muma sa este o mizerabilă birtăşiță?...

SANDU

O! Taci, mamă!... Taci!... Vorbele tale îmi inspira ideea unei crime! Da; trebuia să fur, trebuia să mă fac mişel, trebuia să-mi vînd sufletul, dar nu trebuia, eu, fiui tău, să te las să ajungi în asemenea stare... şi iată, cuget şi iar cuget, şi nu ştiu ce m-a împiedicat chiar alaltăieri să asasinez pe curierul de la cariola cu bani...

CATRINA

Ce zici, nenorocitule?

SANDU

Caii lui urcau în pas pe şoseaua munților; era singur; dezarmat; jandarmul rămăsese în urmă., .noaptea cobora cu repeziciune... atunci, da: mărturisesc că m-am gîndit un moment la crimă!... Să fur, dar să văd pe muma mea bogată şi fericită;... să fiu criminal, dar să ştiu că murind o voi lăsa precum s-a născut, în lux, în mătase, în bogăție!...

CATRINA

Destul, copilul meu; aibi milă de mine! Să furi, tu?... Să omori, tu? Şi aceasta, pentru mine?... O! Dar ştii tu ce-am făcut eu?... Ştii tu cine sunt eu?

SANDU

Eşti muma mea!

CATRINA

Un tîlhar, tu? Un asasin, tu?... Eu să fur, da; eu să asasin, da... Şi în adevăr, nu ştiu pentru ce n-am făcut-o încă şi pentru ce n-o fac, pentru voi, pentru fericirea voastră!

SANDU

Mamă, tu ai făcut destul pentru noi. Ai făcut chiar mai mult decît destul: ai făcut prea mult. Ți-ai primit cu resemnare pozițiunea pe care ți-a făcut-o soarta şi ai trăit. Căci, o ştiu, tu ai trăit pentru noi, mamă!...

CATRINA
(strîngîndu-l în brațe)

Da, pentru voi, copiii mei!

SCENA II

CATRINA, SANDU, IOAN

IOAN

Mamă, o trăsură s-a oprit afară şi un călător care aşteaptă jos m-a întrebat dacă în adevăr acesta este Otelul de Bucureşti!

CATRINA

îi vei fi spus, cred, că nu se înşală?

IOAN

Da.

SANDU

Ei bine?

IOAN

Voieşte o odaie şi cere să i se pregătească de cină!

CATRINA

Pofteşte-l degrabă. Eu mă duc să văd de odaie... Sandule, tu rămîi aicea şi întîmpină-l. *(Iese prin stînga; Ioan prin față.)*

SCENA III

SANDU

Sărmana mea mamă!... Soarta este în adevăr cumplită! Eu! Eu! în oştirea ungurească! O! Dar mai bine să mor, să mă sinucid, şi într-o clipă, decît să-mi omoare alţii onoarea şi demnitatea mea de român! Să mor?... Să mă sinucid... — Dar ce va face atuncea mumă-mea?... Cine o va îngriji?... Cine o va susţine odată ce voi fi eu mort?... Nu va muri ea de durere?... Da, se poate!... Âtît mai bine însă, va scăpa!... Şi apoi, trăind, ce aş putea eu face pentru dînsa?... Cu ce aş putea-o eu ajuta?... Cu nimic! O! decît o asemenea viaţă, mai bine mormîntul! Este o crimă să-ţi răpeşti viaţa cînd poţi face vreun bine cuiva, cînd poţi fi trebuincios la ceva, cînd eşti părinte şi-ţi laşi copiii pe drumuri, putînd să munceşti şi nevoind să munceşti! Da... atuncea este o crimă de a te sinucide! Dar eu, cui pot fi eu trebuincios, cui pot face eu bine, ce pot eu să muncesc şi nu muncesc?... S-a hotărît... Mîine... Voi muri!./,

SCENA IV

ANDREI, SANDU, STAN (cu un geamantan pe cave îl depune jos şi iese)

SANDU

Bine aţi venit, domnule!

ANDREI

Bine vă găsesc. Dar zău, cam urîtă vreme aveţi pe aicea. Acum, ascultă-mă, să-mi puie masa că mor de foame. *(Se trînteşte pe un scaun.)* Ia vino-ncoa de-mi trage cizmele!...

SANDU
(cu mîndrie)

Domnule, eu nu sunt slugă!

ANDREI

Atuncea, mă iartă, dacă dumneata eşti stăpînul otelului, fiindcă mi se spusese că-1 ţine o femeie văduvă.

SANDU

Nu sunt eu stăpînul!

ANDREI

Dacă este aşa, cine eşti şi cine este antreprenorul hanului ?...

SANDU

Mumă-mea. Dar aicea, domnule, hu este han, ci otel!

ANDREI
(aparte)

Frate-meu!... Ce nerod sunt că nu l-am recunoscut din capul locului!... Aceeaşi mîndrie de familie! Sîngele apă nu se face! *(Tare.)* Mă iârta, domnule; eu nu sunt tocmai aşa de necioplit din fire precum mă arăt, dar... înţelegi... osteneala... drumul...

SANDU

înţeleg, domnule; aveţi trebuinţă de ceva?

ANDREI

V-aş fi foarte îndatorat dacă aţi porunci să mi se aducă ceva de mîncare.

SANDU

îndată. *(Deschizînd uşa din faţă.)* Stane! Stane\

STAN
(de afară)

Aud, domnule dragă, aud!

ANDREI

(aparte)

în ce mizerie trebuia să vă regăsesc; şi eu trăiam; eram fericit! A! ©ar acum nenorocirea se va duce ca un vis urît!

SANDU

(care în timpul pe cînd s-a zis aparteul vorbea încet cu Stan în uşă, către Stan cu voce tare)

Şi la urmă să vii să vezi de masă!

STAN

(idem)

Mintenaşi!

ANDREI

Cît ai crescut de mare!

SANDU

(cu mirare)

Mă cunoaşteţi?

ANDREI

(aparte)

Ce dobitoc sunt! *(Tare.)* Nu, domnule; adică da, vă cunosc... v-am mai văzut... acum cîţiva ani... dar pe atuncea... eraţi un copil! *(Aparte.)* O mai fi trăind şi celălalt frate al meu?... *(Tare.)* Cît de fericită trebuie să fie muma dumitale că are un aşa copil!

SANDU

Da, domnule, eu şi frate-meu ne silim s-o facem fericită!

ANDREI

(cu bucurie)

Cum?... Mai ai încă un frate?... Va să zică trăieşte şi el! *(Aparte.)* Aidi!... Iar m-am dat de gol!

SANDU

Şi de ce voiţi să nu trăiască?...

ANDREI

Mă iartă... domnule... Foamea şi osteneala drumului mă fac de nu mai ştiu ce vorbesc!

SANDU

Va să zică veniţi de departe...

ANDREI

Da, foarte de departe!

SANDU

De la Pesta?...

ANDREI

De la New York.

SANDU

(exclamînd)

Tocmai din America!... *(După un moment.)* Ţara aurului!

ANDREI

(trîntind cu fală un portofoliu pe masă)

Şi a biletelor de bancă!

SANDU

N-am văzut niciodată asemenea bilete...

ANDREI

N-ai decît să-ţi îndeplineşti dorinţa acuma. Iată: deschide acest portofoliu şi uită-te...

SANDU

(deschide portofoliu şi hîrtiele se revarsă pe jumătate dintr-însul pe masă)

Dumnezeule! Dar este o întreagă avere!

ANDREI

Nu tocmai!... Vreo două sute ^ de mii de dolari!

SANDU

Două sute d◦ xtiii de dolari! Dar a cinci franci dolarul face un milion de franci!

ANDREI

Ei! Da!

STAN

(intră cu o tavă, tacîmuri şi talere, şi aşază bucate pe masă)

Totul e gata!

ANDREI

A! Iată cina! *(Către Stan.)* Ei! dar pune două tacîmuri. *(Stan pune încă un tacîm şi iese.)*

SANDU

Şi pentru ce?

ANDREI

Pentru ca să mîncăm amîndoi!

SANDU

Vă mulţumesc, nu mi-este foame!

ANDREI

(aparte)

îmi pare trist! *(Tare.)* Ştii însă cît este de urît ca să mănînce cineva singur... Vei bea cel puţin cu mine un pahar de Tokai, nu este aşa?

SANDU

Dar, domnule...

ANDREI

Aidem!... Un pahar... va fi în sănătatea mumei dumitale!

SANDU

O! da, în sănătatea ei. *(Ciocnesc paharele.)*

ANDREI

Şi într-a dumitale!

SANDU

Nu, într-a mea, nu!

ANDREI

De ce?

SANDU

în curînd nu voi mai putea fi bolnav!...

ANDREI

(aparte)

Ce voieşte el să zică?

SANDU

Nu mîncaţi?

ANDREI

Nu; nu mai mi-e foame!

SANDU

Aşa de tînăr să nu vă mai fie foame!

ANDREI

Nu tocmai aşa de tînăr pe cît crezi!

SANDU

Si ce vîrstă aveţi?

ANDREI

împlinesc 28 de ani... Ia să vedem cînd... în cîte ale lunei avem mă rog?...

SANDU

în 2 decembrie!

ANDREI

în două... *(Scotind ceasornicul.)* Iată... Sunt tocmai unsprezece ore şi peste o oră începe ziua de 3; nu este aşa?

SANDU

Ei bine?...

ANDREI

Ei bine, peste o oră împlinesc douăzeci şi opt de ani!

SANDU

Ca bietu frate-meu!

ANDREI

Va să zică nu eşti dumneata cel mai mare dintre fraţi?

SANDU

Ba da; dar mai aveam un frate...

ANDREI

A murit?...

SANDU

Nu.

ANDREI

Atunci, trăieşte?

SANDU

Nu ştim!

ANDREI

Nu înţeleg!

SANDU

A dispărut într-o zi... Tocmai la vîrstă de 15 ani şi în ziua naşterii lui!

ANDREI

Şi cum se numea el?

SANDU

Andrei!

ANDREI

Cine ştie ce ticălos o fi azi!

SANDU

Domnule, bagă de seamă!...

ANDREI

Ce să bag de seamă! Trebuie să fie un mizerabil!

SANDU
(luînd un cuţit)

O! Pe Dumnezeu! Retrage-ţi cuvîntul... sau...

ANDREI

Opreşte-te... — încoa, — în braţele mele! — Sunt fratele tău, — sunt Andrei.

SANDU
(rămîne un moment înmărmurit şi după aceea se azvîrle în braţele lui Andrei)

Fratele meu!... Andrei!... Eşti tu?... Dar cum?... Prin ce minune?...

ANDREI

Stăpîneşte-ţi uimirea!... Linişteşte-te!... îţi voi spune tot... Este o prea lungă istorie... Află deocamdată că soarta m-a favorizat... Suntem bogaţi...

SANDU

O! Ce bucurie pe mumă-mea! Alerg să-i spun!

ANDREI

Nu, te rog nu face aceasta. Voiesc, fiindcă mîine e ziua naşterii mele, să-i tăinuiesc numele meu... şi mîine... cînd se va deştepta din somn... voi fi în genunche dinaintea patului ei... iar sărutîndu-i mîna... îi voi depune pe piept...

SANDU

(arătând portofoliul de pe masă)

Acel portofoliu?...

ANDREI

Da! De aceea te rog linişteşte-te şi nu-mi ridica mîngîierea acestei surprinderi!... Să nu se afle nimica pînă mîine! Ascunde-mi numele chiar de fratele nostru Ioan, căci el e prea tînăr şi poate că n-ar fi în stare să se stăpînească!

SANDU

(îmbrâţişîndu-l)

Andrei! Fratele meu! Iubitul meu frate!

SCENA V

CATRINA, SANDU, ANDREI

CATRINA

(ea a auzit ultimul cuvînt)

Ce-am auzit?... Iubitul tău frate?... *(Aparte.)* Si erau îmbrăţişaţi!

SANDU

(către Andrei)

Mama!

ANDREI

(încet către Sandu)

Ţine-ţi cumpătul! *(Tare, către Catrina.)* Da, doamnă! Sandu este iubitul meu frate, deoarece este cel mai iubit prieten al meu! Nu mă puteţi cunoaşte fiindcă sunt camarad de şcoală al lui Sandu... şi... la urmă, am plecat... într-o călătorie foarte lungă... înţelegeţi dar.

CATRINA

Da, înţeleg, şi iată chiar... Mi se pare că vă recunosc vocea... Se aseamănă cu a unuia dintre fiii mei... *(Aparte.)* încă o speranţă pierdută!... Dâr această voce?... Această voce?...

ANDREI

Vocile şi chiar figurile se aseamănă în adevăr! Aş putea chiar să vă mărturisesc că a dumneavoastră, doamnă, are aproape aceleaşi accente ca vocea bietei mele mume care a murit acum patru ani...

CATRINA

Vocea mumei sale care a murit!... O! Cît de deşartă iluziune îmi făcusem! Sunt nebună! Mi se pare că recunosc în toţi pe Andrei!

SANDU

Mamă, ai ales o odaie bună pentru prietenul meu?... După o călătorie atît de lungă, trebuie să aibă desigur nevoie de a se odihni cît de bine!

CATRINA

Da, fiul meu. Dar domnul vine de departe?

ANDREI

Din New York!

CATRINA

Dumnezeule! Din America!... Şi ce poate să caute cineva peste țări şi mări?

ANDREI

Averea!

CATRINA

Ați pus încai mîna pe ea?...

ANDREI

(răsfoind hîrtiile din portofoliu)

Nu tocmai; dar tot am aici, în bancnote, aproape ca la un milion de franci!

CATRINA

Colosal!

ANDREI

Bagatelă!

CATRINA

(aparte)

Bagatelă! Bagatelă! Vorbe ale bogaților! Bagatelă, cînd eu cu cîteva sute de fiorini aş cumpăra scutirea fiului meu!... A!... O idee însă... *(Tare.)* Domnule...

ANDREI

Mă rog, doamnă!

CATRINA

Mi-ați spus că sunteți amic al fiului meu...

ANDREI

Da!

CATRINA

Ei bine, dumneavoastră sosiți la timp. Faptul că sunt mumă îmi dă curagiul ca să vă adresez o cerere care nu e poate tocmai la locul ei şi în armonie cu conveninţele sociale...

ANDREI

Vorbiți, doamnă, sunt gata să vă servesc cu tot ce-mi va sta în putință.

CATRINA

Fiul meu are să fie înrolat mîine în armată şi aceasta îmi face disperarea mea şi a lui...

SANDU

Dar, mamă...

CATRINA

Tăcere. Domnul îți este prieten! *(Către Andrei.)* Puteți fi Provedința noastră... Un împrumut de cîteva sute de fiorini din partea dumneavoastră, care v-ar putea fi înapoiat mai tîrziu, i-ar putea servi să-şi cumpere scutirea...

ANDREI

Doamnă... ar fi pentru mine... este... o plăcere... dar... această sumă are o destinație fixă... Cu toate acestea... Mîine... Nu zic...

CATRINA

(cu mîndrie)

Aveți dreptate, domnule... *(Aparte.)* Ha!... Camarazi de copilărie! Prieter^i!... Iată ce sunt prietenii! Pînă Ia pungă!... Mai departe se sfîrşesc toate! *(Ducîndu-se la uşă, o deschide şi strigă.)* Stane! Stane!

STAN

(intrînd)

Poftiți, doamnă!

CATRINA

(cu mîndrie)

Petrece pe domnul cu lampa pînă la odaia sa de culcat! Noapte bună, domnule!

ANDREI

(stâpînindu-şi uimirea)

Vise frumoase, doamnă!

CATRINA

(aparte)

Vise frumoase! A ! Da ! Ironia nu trebuia să lipsească nici dînsa! ***(Către Sandu.)*** Copilu meu, du-te şi culcă-te... Eu mai rămîi aici... Am de regulat lucrurile... Vom vedea mîine ce este de făcut!... ***(Cu un zîmbet ciudat.)*** A! Tu nu vei fi înrolat, fii sigur!...

SANDU

(sârutindu-i mîna)

.Mamă, nu te îngriji de mine! Noapte bună. ***(Iese.)***

SCENA VI

CATRINA, IOAN

IOAN

(intrînd)

O! Dar aceasta este grozav!

CATRINA

De unde vii, copilul meu? Şi ce ai? Spaima este scrisă pe faţa ta!

IOAN

Nu spaima, mamă: zi durerea, zi ruşinea!

CATRINA

Durerea?... Ruşinea?... Nu înţeleg !

IOAN

Da, durerea şi ruşinea! Suntem pierduţi!

CATRINA

Pierduţi?... Şi cum?... Vorbeşte...

IOAN

Vin de la otelul Coroana Ungariei...

CATRINA

Dar aceasta nu-mi explică nimic.

IOAN

O !... Vei înţelege totul peste un moment... Acolo, am întîlnit pe creditorul nostru, cel cu poliţa de cinci mii fiorini...

CATRINA

Dar...

IOAN

A protestat-o; falimentul este declarat...

CATRINA

Mizerabilul! Şi îmi promisese să mă aştepte!

IOAN

El a protestat-o din contra şi a cerut de la autorităţi să se aplice închisoarea pentru datorii!

CATRINA

închisoarea, zici?... — Da, ai dreptate; legile imperiului o vor şi legile sunt fără milă. Deci... mîine...

IOAN

Mîine... O! Dumnezeule... Mîine...

CATRINA

Voi fi arestată, o ştiu.

IOAN

Dar eu voi fi aicea şi nu voi îngădui niciodată această infamie!

CATRINA

Tu trebuie să te supui legilor...

IOAN

Niciodată.

CATRINA

Speranță însă !... Dacă soarta voieşte să mă omoare, voi fi ca soarta !... Aibi curagiu, copilul meu! Nimica din ce mi-ai spus nu se va întîmpla!...

IOAN

Eu nu ți-am spus însă tot.

CATRINA

Ai să mai spui ceva? A ! Da !... Uitasem că o nenorocire nu vine niciodată singură!

IOAN

Perceptorul căruia datorăm impozitele, auzind de protestul acelei polițe, va veni de asemenea mîine a secvestra tot, a vinde tot!

CATRINA

(rîzînd nervos)

Ha! Ha!

IOAN

Cum, mamă, şi dumneata rîzi?

CATRINA

(după un moment)

Fireşte că rîd. *(Rîzînd.)* Ha! Ha! îi vom pune pe toti la locul lor!

IOAN

Şi cum?

CATRINA

(se duce spre un dulap, caută şi ia o sapă)

Aşteaptă... ***(întorcîndu-se.)*** Iată: ține această sapă.

IOAN

Şi ce să fac cu ea?

CATRINA

Du-te în grădină şi opreşte-te lîngă părul cel mare.

IOAN

Mamă, la rîndul meu nu înțeleg nimic!

CATRINA

Ajuns acolo, numără nouă păsuri de la păr spre răsărit, şi spre mai multă siguranță că ai să afli ce cauți, sapă o groapă în lungime de un stînjen şi jumătate, în lărgime de o jumătate şi în adîncime de un stînjen... Afară plouă... pămîntul este ud şi vei izbuti lesne... — Vei găsi în acea groapă o ladă plină cu bijuteriile mele din tinerețe, singura avere ce mi-a rămas şi pe care am ascuns-o de voi... Dar acuma i-a venit timpul şi ei...

IOAN

Mă duc, alerg, zbor!

CATRINA

Da, du-te şi nu întîrzia!

IOAN

(din prag)

Dar cum să aduc lada singur?

CATRINA

^După ce vei isprăvi să vii să-mi spui că vîu eu să-ți ajut... Bagă însă bine de seamă să nu te vadă nimini, să nu te audă nimini, ca nu cumva să creadă că dezgropăm vreo comoară...

IOAN

N-avea grijă. *(Cu naivitate, revenind în scenă.)* Şi sunt multe diamante, mamă, înăuntru?...

CATRINA

(ironic)

O! Multe ! Multe de tot! Dar du-te, nu pierde vreme !

SCENA VII

CATRINA

(singură)

S-a dus!... Bine!... Arestată, eu, — fiul meu în armată... A ! Nu!.... S-a dus să dezgroape diamante... Ei! O ladă întreagă!... Sărmanul meu fiu! El nu ştie că sapă o groapă din care nu va dezgropa nimic ci va îngropa ceva !... A omorî este o crimă!... Ha ! Ha !... O crimă?... Dar nu a fost oare crimă nenorocirea mea?... Legile pedepsesc crima!... Da!... Dar pedepsit-au pe cei care au făcut-o faţă cu mine?... Legile sunt scutul virtuţei!... Da; dar fost-au ele scutul virtuţei pentru mine?... Aflat-am în ele dreptatea?... Dar societatea?... Ce va zice societatea? Societatea? Va da ea oare de mîncare copiilor mei? Societatea e crudă, destinul e crud; voi fi crudă; Dumnezeu e fără milă; voi fi fără milă!... Da! Da! Da! Voi face fericirea copiilor mei! *(Aleargă la dulap şi se reîntoarce cu un cuţit.)* A! El zicea că este prietenul fiului meu!... Prieten!... Şi cînd e vorba de cîteva mizerabile monede, răspunde: „Cu plăcere... însă... dar... vom vorbi mîine!..." Nu, nu vom vorbi mîine, ci îndată... S-a hotărît... El va muri..\ Un milion!... *(Se repede la uşă şi revine.)* Să depărtăm însă pe Stan... Să vedem... Un pretext... *(Se duce la uşe şi strigă.)* Stane! Stane!

STAN

(de afară)

Aud, doamnă!

SCENA VIII

CATRINA, STAN

CATRINA

Şi cum de ai lăsat să plece pe domnu de la numărul treisprezece, cel care a sosit adineauri?... Ţi-am zis să-1 duci la odaie şi urcîndu-mă sus nu l-am găsit... Uşa era deschisă, odaia goală şi geamantanu lipsea!

STAN

Cum se poate?...

CATRINA

Şi nu mi-a plătit nici cina, nici odaia, nici nimic...

STAN

Alerg să văd dacă nu care cumva â-a reîntors.

CATRINA

Cînd îţi spui odată că s-a dus, că a fugit... Aleargă mai bine la poliţie şi dă de veste despre cele ce mi s-au întîmplat, pentru ca să se puie pe goană şi să-1 prindă.

STAN

Dar, doamnă, sărut mîna, nu voi găsi pe nimeni la această vreme... Şi apoi, ce este drept, lucrul este de mirare... Cine ar fi crezut... Cine s-ar fi gîndit că o să ne înşele... că este un pungaş... Părea aşa de cumsecade... L-am dus pînă la odaie însumi şi am stat înăuntru pînă s-a culcat... La urmă mi-a poruncit să-1 scol la cinci ore înainte de a se lumina de ziuă!

CATRINA

Aşa sunt toţi amăgitorii şi toţi tîlharii... Ne mănîncă pîinea şi sarea şi ne bea cel mai bun vin de Tokai ce avem... înţelegi că paguba este destul de mare... Dacă am lăsa ca toţi călătorii să ne fure astfel, apoi am ajunge în curînd pe drumuri... Aidi!... Fă ce ţi-am spus.

STAN

Mă supui. *(Iese.)*

CATRINA

Da, du-te... Lucrul este astfel minunat... Crima este pregătită îndestul... Poliția va alerga în urma lui şi nimeni nu va bănui nimic... Nimini!... Nimini! Dar Dumnezeu?... Ha! Ha! Ha! Dumnezeu?... Aur... Un milion... Fericirea copiilor mei... Iată Dumnezeu! Da!... S-a hotărît. *(Ia cuțitul ce ascunsese pe masă, subt un şervet.)* Dar... acea voce... acea voce?... Mintea mi se rătăceşte... Nu ştiu ce să fac... Va fi dormind el oare?... Să vedem... Şi pe unde să intru la el?... A! Este o uşă care dă din odaia mea într-a lui! Acea voce însă?... Acea voce! Fiul meu ar fi de o vîrstă cu dînsul... O! Sunt nebună! *(Ridicînd cuțitul cu un gest amenințător.)* Fiul meu a murit! *(Iese repede.)*

SCENA IX

IOAN, la urmă STAN

IOAN

Mumă-mea trebuie în adevăr să se fi înşelat... Cu nouă păsuri de la păr, spre răsărit, a fost un puț care s-a astupat... Am avut de săpat puțină vreme pînă am dat de el şi, astfel, s-a deschis o groapă nu de un stînjen în jos, ci de zece!... Dar unde să fie dînsa?... Alerg să-i spui... *(Se duce spre uşă. în acel moment intră Stan.)*

STAN

Doamnă...

IOAN

Ce? Ce zici? Ai înnebunit?., Şi ce însemnează această grabă?... De unde vii?

STAN

Mă iertați, domnule, credeam că este doamna... Viu de la poliție...

IOAN

Şi ce-ai căutat acolo? Cine te-a trimes?...

STAN

M-a trimes doamna ca să dau de veste că, ştiți, călătorul cel de adineauri...

IOAN

Ei bine?.,

STAN

neplătifâ';; făCUt nCVăZUt 1 Mnd ^ s<>coteala

IOAN

Cum se poate?

STAN

De! Ştiu şi eu! Dar trebuie să se poată, fiindcă s-a putut.

IOAN

Şi ai găsit pe cineva la poliție?

STAN

Pe nimenea decît pe un gendarm... Dar am lăsat vorbă şi cum va sosi subcomisaru se va repezi pînă aici...

IOAN

însă omul acela părea bogat, părea cumsecade! Un om aşa de ispravă?

STAN

Aşa sunt tîlharii, domnule. Ei se arată întotdauna bogați, pentru că averea tutulor este averea lor...

încît despre om de ispravă, tîlharii nu fac oare isprăvi deştul,de boacăne, cînd ştiu să-şi umple punga lor dintr-a altora? Ei sosesc şi-ţi beau cel mai bun vin din pivniţă şi-ţi mănîncă cea mai bună bucată! Dar cînd e vorba la plată, e altceva! Şi cu toate acestea cine ar îndrăzni să le ceară parale dinainte! Unui om cinstit i s-ar face poate o asemenea necinste! Dar unui tîlhar!... înţelegeţi...

IOAN

Şi de ce, Stane?

STAN

I-auzi de ce? Apoi, cu voia dumneavoastră, pentru că oamenii cinstiţi pot să fie luaţi adesea drept tîlhari, pe cîtă vreme un tîlhar nu poate să fie luat niciodată decît drept un om cinstit!

IOAN

Bravo! Dar de unde ai învăţat aceste toate?

STAN

De unde să le învăţ, domnule, daca nu de prin ale gazete ce vă vin de prin Bucureşti?

IOAN

Ai dreptate! Aşa merg treburile pe acolo.

STAN

Mă duc să dau doamnei socoteala despre ce am făcut la poliţie...

IOAN

Bine, du-te, dar du-te să te culci; voi înştiinţa eu pe mama!

STAN

Sărut mîna, domnişorule !

IOAN

Noapte bună, Stane. *(Stan iese.)*

SCENA X

IOAN, CATRINA

IOAN

Dar zău!... Unde să fie mama? Că doar nu s-o fi culcat?... *(S-aud paşi.)* A! Iat-o, aud coborînd pe scară!... Este dînsa!...

CATRINA

(fără să-l vadă, cu un cuţit singerat în mînă şi cu hainele în dezordine)

Oh ! Este grozav!... Acea voce... Acea voce însă. ea mă urmăreşte şi-mi pare că o aud încă. . . E l dormea... am intrat tremurînd... dar am lovit... „mor!" auzii atuncea... şi puţin în urmă... „mamă!"... şi am fugit prin întunerec ca o nebună... dar am lovit la inimă şi trebuie să fie mort. *(Ea arata portofoliul.)* Iată fericirea! Un milion!., Un milion!... Copiii mei!...

IOAN

Mamă! Ce ai zis însă?... Ce ai?... Ce însemnează acest cuţit?... Mîinele şi faţa ta sunt acoperite de sînge !... Dumnezeul meu !... O crimă !...

CATRINA

E pentru tine, e pentru voi!

IOAN

Blestem!

CATRINA

Ai săpat groapa?... Aidem !... Curagiu! Energie! Noaptea trece! Trebuie să tîrîm cadavrul înăuntru, trebuie să-l facem să dispară!...

IOAN

Cadavrul? Va să zică nu m-am înşelat?. înapoi!. *(O îmbrînceşte.)*

CATRINA

Fie atuncea! Fie! Descopere-se acel cadavru! Voi spune tot, voi declara tot, şi fiul meu mă va pierde! A! Dar voi muri fericită căci fiul meu mă va trimite la spînzurătoare!

IOAN

La spînzurătoare?... Tu, mamă, tu?... Niciodată... aidem... vino... Condu-mă— sunt gata la orice. *(El o ia de mînă şi se îndreptează spre uşă) uşa se deschide în acel moment şi Andrei apare plin de sînge şi şovăind.)*

SCENA XI

[CATRINA, IOAN, ANDREI]

CATRINA

(dîndu-se înapoi cu groază)

ANDREI

(întinzînd braţele şovăieşte si cade)

Mamă! — Mamă! — Mamă!

IOAN

(frîngîndu-şi mîinile)

Dumnezeul meu! Dumnezeul meu!

CATRINA

(aplecîndu-se asuprâ-i)

El nu mai respiră... Inima nu-i mai bate... E mort! Grăbeşte-te, copilul meu... adu acel postav de masă... îl vom învăii într-însul... şi îl vom duce amîndoi... groapa nu e departe... A!... fii sigur, forţele nu-mi vor lipsi!

SCENA XII

CATRINA, IOAN, SANDU

SANDU

Ce este? Ce zgomot?... Am auzit gemete pe scară... şi un om scoborîndu-se. *(Ioan şi Catrina ţin capul în pămînt.)* Răspundeţi-mi... Ioane, mamă? Dar voi tăceţi? Nu-mi răspundeţi nimic... *(O apucă de mînă.)* Ce văd însă?... Sînge... Dumnezeule! Eşti rănită?... Vorbeşte-mi... Explică-mi!

CATRINA

(cu un gest de rugăciune săvîrşit cu amîndouă mîinele)

Iertare!

SANDU

Iertare! Şi pentru ce, mamă?... Nu eşti tu cea mai nobilă femeie şi cea mai sfîntă mumă?... Eu sunt acela care trebuie să-ţi ceară iertare, căci eu sunt un mizerabil: eu, da, eu, fiul tău...

CATRINA

Tu?

SANDU

Eu, eu care sunt un om, care am braţe, am ochi, am minte, am voinţă, şi nu pot să-ţi îndreptez starea ta, pricinuindu-ţi, din contra, numai dureri şi numai lacrămi; vezi bine dar că eu trebuie să-ţi cer iertare, mamă! Şi iată-mă, în genuche dinaintea ta. *(îngenuchează.)*

CATRINA

Ridică-te! Oh! Ridică-te şi nu îngenuchea dinaintea unei criminale, dinaintea unei omorîtoare.

SANDU

Criminală?... Omorîtoare?... Ce zici, mamă?... Dar aiurezi!

CATRINA

(cu vocea înecată de lacrâmi)

Nu, copilul meu! Nu! Ascultă... Lasă-mă ca eu să stau în genuche dinaintea ta şi fii judecătorul meu..* *(Vrea să îngenucheze.)*

SANDU

(luîndu-i mîinile)

Dar ce faci, pentru Dumnezeu?

CATRINA

Eu sunt criminala... Soarta a fost destul de crudă cu mine ca să am dreptul, la rîndul meu, să intru în luptă cu dînsa... Vă vedeam nenorociţi. Ruina şi ruşinea aveau să intre mîine în casa noastră... şi atuncea...

SANDU

(cu spaimă)

Atuncea?

CATRINA

Atuncea... nebună... disperată... am lovit... ţine... Ia acest portofoliu... în el se află un milion... înţelegi tu? Un milion!

SANDU

(recunoscînd portofoliul)

Un milion... acest portofoliu... Dar el este al călătorului de aseară?

CATRINA

Da, al lui... al amicului tău...

SANDU

Dumnezeul meu!... Şi el?

CATRINA

(rămînînd încremenită)

El?...

IOAN

(ridicînd postavul)

El?... Priveşte!

SANDU

(alergînd şi luînd cadavrul în braţe)

Mort! Mort! Să fie cu putinţă?... Andrei, fratele meu! Şi tu l-ai omorît, mamă?...

CATRINA

Ei! Ce zici?.>. Andrei?,.,

SANDU

Da, Andrei! Ai omorît pe fratele meu, pe fiul tău! Este Andrei, Andrei, mamă!...

CATRINA

(pierzîndu-şi minţele)

A!... Fiul meu! Am omorît pe fiul meu? *(Rîzînd cu rîsu nebuniei.)* Ha! Ha! Ha! Fiul meu!... Trei decembrie! Ha! Ha! Ha!

IOAN

(acoperindu-şi faţa cu mîinele)

Ce grozăvie!

SCENA XIII

ACEIAŞI, UN SUBCOMISAR şi UN JANDARM

SUBCOMISARUL

Am venit după cum ne-aţi chemat... Dar ce văd?... *(Zărind cuţitul pe masă.)* Un cuţit... Sînge în tot locul... Sînge pe această femeie... în numele legeî, arestaţi-o. *(Jandarmul o arestează şi ea se zbate.)*

CATRINA

Aur... sînge... cuţit...

SANDU

Mamă!

IOAN

Mamă!

SANDU

Dar ea nu mai aude... Este nebună!

CATRINA

Sînge! Fiul meu!... Ha! Ha! Ha! 3 decembrie! Ha! Ha! Ha! 3 decembrie, 3 decembrie!

ÎNTRE STATUI

COMEDIE- ÎNTR-UN ACT

(Scena reprezintă o privelişte avînd în fund grădina Academiei şi statuile lui Heliade şi Mihai.)

I OM DIN POPOR

Cică ăsta e Iliade, mă!

II-lea

El e.

î-tiul

Da' de ce o fi pus aici?

II-lea

Ia! Ca să-1 apere Mihai de duşmanii lui!

î-tiul

Aidi, vere, că noi nu pricepem de-alde astea. ***(Ies.)***

HELIADE

Uf! Am ostenit tot stînd în picioare!

MIHAI

Ei! Iliade! Parcă văd un fes colo!

HELIADE

O fi.

MIHAI

O fi că e. *(Un bragagiu apare.)*

BRAGAGIUL

Braga! Braga rece!

MIHAI

îmi vine să sar după cal de necaz!

BRAGAGIUL

(oprinduse la statuia lui Mihai, se uită lung la statuie)

Ama i pehlivan sultan!

MIHAI

Dacă nu s-o căra mai iute îi dau cu săcurea în cap!

BRAGAGIUL

Ghiaur! *(îi arată pumnul.)*

MIHAI

Pe cine ghiaureşti tu, mă? Ce? Şi după Plevna nu s-a curăţit ţara de păgîni? Aşteaptă-mă niţel că-ţi arăt eu ţie! *(Sare jos după cal cu săcurea în mînă şi se ia după bragagiu care fuge spăimîntat.)*

HELIADE

Ce-mi văzură ochii?... Stăi, dacă e aşa, să-i iati eu locul, că mie acolo mi-este dat să stau, iar nu unde m-au pus. *(Se dă jos după piedestal şi punînd un picior în scara calului.)* Numai de nu m-ar trînti! Iasă însă unde o ieşi! *(încalecă.)*

POETESCU

(zărind piedestalul lui Heliade gol)

Să fie cu putinţă? Piedestalul gol... A! Atît mai bine... Este vacantă... Ei! Ei! Locul, zău, mi se cuvine mie de drept... Cine a citit poezie la inaugurare?... Eu.!.-Şi apoi, mă rog dv., ce-a scris Heliade mai mult decît mine? *(Se urcă şi ia pozastatuiei lui Eliade.)* Ce bine îmi şade! Tii! Ce bine îmi sade!

MIHAI

(cu turcul de piept)

Iliade! L-am prins! O să-i tai capul la treptele statuiei tale!

TURCUL

Aman! Aman!

POETESCU

Am păţit-o! Are haz să-i scape securea şi să-mi taie şi mie vreun picior!

HELIADE

Da' năbădios a mai fost!... Bine c-ăm plecat de acolo!

POETESCU

Măria-ta! Taie-1 mai bine pe treptele Academiei ca să nu mă stropeşti cu sînge.

HELIADE

(la auzul vocei, zăreşte pe Poetescu)

Ce văd?

MIHAI

(întorcîndu-se la auzul vocii lui Heliade şi zărindu-l)

Ce văd?

HELIADE

(către Poetescu)

Dă-te jos de-acolo, moţîrcanule! Auzi! Auzi, obrăznicie!

MIHAI

Heliade! Te-ai trecut cu gluma! Dă-mi-te jos de-acolo ! Auzi, anzi obrăznicie !

HELIADE

Locul meu este în fața Academiei!

MIHAI

Cară-te mai iute ori că-ți dau una. *(Ridică săcurea.)*

HELIADE

Stăi! Stăi... să vorbim cu vorba... să judecăm...

MIHAI

îți arăt eu vorbă acum !... Jos ! *(Se duce şi-l apucă de picior. Turcul o tuleşte de-a fuga.)*

HELIADE

Au ! Au ! Stăi că-mi rupi gamba ! Lasă-mă că mă dau eu singur... *(Se dă jos după cal.)*

MIHAI

Aşa vezi! Şi să faci bine să te-nveți minte altă dată.

HELIADE

Toate bune! Da' nu te uiți că mi-a luat şi mie locu un derbedeu... un Sarsailă!

MIHAI

(rîzînd)

Vezi că poeți sunt mulți!

HELIADE

(ofensat)

Parcă nu sunt şi viteji cu caru!

POETESCU

(care nu şi-a schimbat poziția)

Dacă s-ar lua la ceartă ca doar să dea Mihai cu săcurea în cap lui Heliade şi să-mi rămîie mie locu!

HELIADE

Ia cară-te de-acolo, nepieptănatule !

POETESCU

(aparte)

Să-1 luăm cu binişoru ! *(Tare.)* Părinte literaturii...

HELIADE

Bine, bine, băiete, dar dă-te jos.

POETESCU

Nemuritor poet...

HELIADE

Bine, băiete, bine, dar dă-te jos...

POETESCU

Voi să-ți mai citesc o odă!

HELIADE

îți mulțumesc, dar dă-te jos îți zic...

POETESCU

însă...

HELIADE

Dă-te jos, Sarsailă!

POETESCU

Vream...

HELIADE

Dar cară-te odată de-acolo, nespălatule!

MIHAI

(rîde)

Ha! Ha! Ha!

HELIADE

Rîzi?

MIHAI

Ba vezi că o să plîng!

HELIADE

Mihai, de-aia te-âm cîntat eu?

MIHAI

Parcă adineauri ziceai că sunt mulți viteji.

POETESCU

Sunt certați! Este în folosul meu!

HELIADE

Ei! Dar nu te-ai mai dat jos, derbedeule?

POETESCU

(aparte)

Mihai e contra lui! Să profităm! *(Tare.)* Iacă nu m-am dat si nu mă dau că aici mi-e locul.

HELIADE

(înaintînd)

Aşteaptă-mă dacă e aşa !

POETESCU

Să nu te apropii de mine că te rup cu dinții!

HELIADE

Am să-ți dau acum o...

POETESCU

Bagă de seamă să nu-ți dau acuma un...

MIHAI

Ha! Ha! Ha!

HELIADE

Faci haz, ai?...

MIHAI

Ha! Ha! Ha!

[POETESCU]

Atît mai bine însă! E vacanță şi locul acesta mi se cuvine mai mult mie! Cine a luat mă rog dv. Plevna? *(încalecă pe cal. Mihai se întoarce si-l vede)*

MIHAI

Ce? Ce văd?...

HELIADE

Ha!Ha!Ha!

POETESCU

(Care a rămas tot în poziția stătutei, imitînd rîsul lui Heliade)

Ha! Ha! Ha!

NEBUNUL

COMEDIE EROICĂ ÎN PROZĂ - 4 ACTE

în româneşte de Nikita Macedonski

PERSOANELE

DORVAL, bancher
D-na DORVAL, soția sa
GEORGES, fiul lor
JEANTET, academician, literat, prieten și camarad de liceu al lui Dorval
DR. TREFOND, idem
BERTIN, subdirector al Băncei Dorval
UN UȘIER
UN DOMN ÎN NEGRU
AL DOILEA DOMN ÎN NEGRU
PROCURORUL

întreaga acțiune se petrece la Paris.

(Decor unic: un somptuos cabinet de bancher. Birou cu telefoane și sonerii. Pe ziduri, bătălii napoleoniene care aruncă fulgerări și schinteieri de aur. Portretele împăratului, pe jos, călare, și în medalioane. Pe piedestaluri și console, busturile lui. în unghiul din stînga, reproducerea Coloanei Vendome cu statuia lui Bonaparte. Mobilă, stil imperiu. Uși la dreapta și stînga. Bibliotecă, caziere etc.)

ACTUL I

SCENA I

[DORVAL, JEANTET]
(Dorval, redingotă gri încheiată pînă sus. Figura lui amintește, trăsătură cu trăsătură, pe aceea a împăratului.)

DORVAL *(de la biroul lui) :* Da, dragă Jeantet, e așa cum îți spun... cîteva zile încă și dacă combinațiile mele nu cad în baltă, ce-o să se mai vadă!... New Yorkul și zgîrie-norii lui... înțelegi tu? New Yorkul banilor și al blufului, strîns cu ușa, dărîmîndu-se ca un castel de cărți...

JEANTET *(puțin ironic)*: Hei!...

DORVAL: Te-ndoiești?

JEANTET: NU. Totul se poate, Dorval, dar...

DORVAL: Ce? Care-ți sunt obiecțiunile, prietene?

JEANTET: Oh! nu prea mari, joci o partidă prea riscată. *(Mişcare a lui Dorval.)* Ştiu, eşti om să ţii piept la tot. Nu m-ar mira dacă ai sfida cerul şi pămîntul. Dar cel puțin eşti sigur de prietenii de-acolo, de toţi? De cei de la Paris şi din Londra? Te-ai gîndit apoi la slăbiciunile ultimei ore? Nu e mică îndrăzneala să ataci țara de unde ne-a venit aurul, de unde ne vine încă.

DORVAL: Raționament perfect, Jeantet. Numai că eu... eu am intuiția mea. Ea m-a susținut întotdeauna, m-a îndemnat. îi datorez totul şi, crede-mă, intuiția nu înşală niciodată. Apoi, dragă... ai uitat? *(Gest.)* Am steaua mea!

JEANTET: Deloc, şi steaua ta este de prima mărime; n-am nimic de zis, dar... *(arătînd statuia de pe Coloana Vendome)* acela ri-o avea pe-a lui?

DORVAL: Ei bine? Nu l-a servit destul?

JEANTET: Fără să-l poată înfrîna la timp. Păzește-te, prea te laşi răpit de vis. O stea? Fără îndoială, valorează. Ce te faci însă cu norii care se ridică deodată din toate părțile orizontului şi acoperă cerul? Ce se fac stelele atunci? A ta, a altora şi chiar soarele?

DORVAL: Asta e literatură, noule academician!

JEANTET: Mulțumită finanțelor tale, știi bine. Dar să vorbim serios. Agenții tăi de la New York te-au informat bine? E de necrezut că țara miliardarilor să nu aibă acum un stoc suficient de aur.

DORVAL: De necrezut sau nu *(scandînd)* — nu-l va avea!

JEANTET: Amin!

SCENA II-a

ACEIAŞI, UN UŞIER

UŞIERUL *(după ce a bătut intră şi rămîne respectuos în fața uşei)*........

DORVAL: Bine, te văd, dar nu te-aud.

UŞIERUL: Monseniorul duce de Bronte a întrebat adineauri pe dl. subdirector...

DORVAL *(nervos)*: Anume.

UŞIERUL: Pentru a şti dacă nu sunteți ocupat mîine seară!

DORVAL: Sunt ocupat şi mîine seară şi poimîine şi după poimîine. Bertin să răspundă'şi să mă lase în pace. *(Uşierul se înclină şi iese.)*

JEANTET: Ce mai vrea cu tine cobea asta? Fără un ban înainte de a te căsători cu sora sa şi apoi...

DORVAL: Dar tu nu-l cunoşti pe cumnatul meu...

JEANTET: Cu toate astea...

DORVAL: Deloc. Cum nu cunoşti pe nevasta mea, de asemeni.

JEANTET: Dar e un sac fără fund omul ăsta?

DORVAL: N-ai ghicit. Nu e vorba de asta deocamdată, căci l-am făcut să mai cîştige încă zece milioane cu acțiunile pe care i-am spus să le cumpere.

JEANTET: Drace! Nu ştiam de lovitura asta... Atunci?

DORVAL: Să-ți spun. Ai să rîzi...

JEANTET: Totuşi, spune.

DORVAL: Un cîntec vechi, pe care nu-l cunoşti, sunt sigur, şi pe care eu nu l-am luat niciodată în serios. Dar de doi ani nu încetează să-mi umple capul cu el...

JEANTET: Şi acest cîntec?

DORVAL: Iată. Nevastă-mea şi fratele său vor să facă cu tot dinadinsul din fiul meu — ghiceşte ce? — *(mică pauză)* nici mai mult nici mai puțin decît *(apăsat)* un duce de Bronte-Dorval, un duce!

JEANTET: Ce glumă!

DORVAL: De ce? Eu în fond sunt un ţărănoi şi acest duce scump nu dă el dovada de o nobleţă fără seamăn, cel puţin aşa spune nevastă-mea, de a voi să dea unui... unui Dorval în sfîrşit! un nume... Ah! Doamne! epitetul e greu de găsit.

JEANTET: NU-1 căuta. E mai bine aşa, căci nu se poate întoarce asupra unui fapt împlinit, şi fiul tău are în vine sîngele ducilor de Bronte.

DORVAL: Nu-mi mai aduce aminte de asta. O ştiu prea bine. Totuşi va fi aşa, cum spun şi cum am spus-o mereu soţiei mele şi fratelui ei: „Dorval sunt şi fiul meu va rămîne Dorval" !

JEANTET: Bine. S-au dat bătuţi?

DORVAL: NU. Se îndărătnicesc şi mai mult şi mă urmăresc cu insistenţele lor, mai ales de cînd fiul meu Georges s-a dat de partea lor. Dar să nu mai vorbim de asta, vrei?

JEANTET: Da, să revenim la afaceri. Deci New York, cum spuneai, se va găsi în curînd strîmtorat, mai mult decît atît, fără un ban de aur.

DORVAL: NU glumi. Va fi aşa!

JEANTET: Nici eu nu cer mai mult. Şi admiţînd că nu te-nşeli, ce faci cu finanţa europeană? Uiţi că poate veni în ajutorul iankeilor?

DORVAL: Naivule! Londra şi Parisul nu se vor mişca. Măsurile mele sunt luate, şi bine luate; căci nu vei spune nimic despre Berlin care cu toate cele cinci miliarde ale noastre.

JEANTET *(frecîndu-şi mîinile, batjocoritor)* ' Distruşi prin urmare, făcuţi praf, aceşti domni ai blufului. Brr! Mă cutremur!

DORVAL: Cît despre noi, odată supremaţia noastră economică stabilită în Statele Unite, ne vom gîndi să răspîndim imensele bogăţii care vor năvăli în Europa, suficiente pentru a clădi cu ele un nou Himalaia de aur, dar în supremaţie intelectuală.

JEANTET: Zi mai bine în puşti şi în guri de tunuri care vor scuipa spaima şi flacăra morţei.

DORVAL: Fie! Şi sîngele va reîncepe să curgă! Va curge în valuri din toate părţile. Se va urca roşu şi fumegînd cu unde largi, clocotitoare! Dar deasupra

acestei purpure care va înghiţi pentru totdeauna ***o*** lume, din nimicirea burţilor cocoţate cu pretenţii de creiere, de inimi şi de suflete, din frumuseţea devotamentelor şi din maiestatea sfîntă a morţilor,. se va ridica o nouă omenire. Din ea se va înălţa,. pasăre de azur, de flacără şi de aur, entuziasmul,, ca să privească strălucitoarele aurori pe care viitorul le păstrează omului ca să-1 apropie de fiinţa, supremă. Să fie în sfîrşit: milă, bunătate, dreptate, Dumnezeu!

' JEANTET: Straşnică tirada ta, aproape sublimă.

DORVAL: Deloc! E Franţa de demult, prietene, nicidecum modernă şi cît se poate de romantică. Răsuflată chiar, cum ar spune tinerii sau bătrînii fără vlagă ai epocii noastre.
O asemenea înfăptuire ar fi fecundă în minuni,, căci oameni noi, vreau să zic energii, ar ieşi ca din pămînt, nenumărate. Şi Franţa, ea mai ales,, ar renaşte. Ar retrăi epopeea ei de altădată, pentru că sufletul din acele vremuri s-ar reîntoarce într-însa. Şi îndată ce am . zvîrli în apă tagma, advocăţească., nu s-ar mai adresa nimeni decît sentimentului de la care am cere adevărata şi buna. dreptate. Aceasta este singura speranţă de scăpare care ne rămîne nouă şi oricărui popor din. lume.

JEANTET: NU te jena, continuă!

DORVAL: Şi aşa şi fac. O dată pentru totdeauna aceste adevăruri trebuiesc spuse. Rîzi, dacă vrei, bate-ţl joc. Realitatea este însă că regimul plutocratic ucide Europa. Statele actuale? N-au raţiunea de a exista decît prin industrie sau comerţ. Politica lor este o întrecere de a găsi unde să vîndă lumînări şi săpunuri, gramofoane, ace de siguranţă şi alte mărunţişuri, pe care cînd nu pot altfel ie impun turcului, şahului, în Cambodge, în Indochina şi mai de curînd în Maroc, pe care vrem să-1 civilizăm, să-1 facem de talia noastră, adică: îl înzestrăm cu avocaţi şi perceptori, baruri automate şi poliţie de moravuri.

Oh! Da. Toate astea sunt de foarte mare importanță, demne de secolul al douăzecilea. Ah! Jeantet! Cît plîng Franța, glorioasa noastră Franță, ajunsă un vast magazin de mărunțişuri, o băcănie gigantică, un magazin din Pont-Neuf, Felix-Potin sau mai ştiu eu care!

JEANTET: Imperialist, precum văd, şi napoleonian?

DORVAL: TU crezi, Jeantet? *(Turburat.)*

JEANTET: NU trebuie să te miri. De cîte ori nu mi-ai povestit chiar tu. Ai uitat trăncănelile noastre de la liceul Saint-Louis cînd eram camarazi de liceu şi de bancă? Nu te credeai bare, nu erai tu chiar Napoleon? Adevărat că l-ai făcut să retrăiască de atunci cu toată splendoarea lui în bătăliile tale financiare. Şi cîte n-ai mai cîştigat din ele!

DORVAL: Eh!

JEANTET: E aşa cu toate astea. Concepția, precizia calculelor, repeziciunea fulgerătoare a loviturilor, toate astea, nu sunt glume... Pe urmă această avere *(gest)...* averea ta! Fără ofensă, erai tu sau nu „un coate-goale"?

DORVAL: întocmai ca el.

JEANTET: Şi acum iată-te în fruntea unei situațiuni formidabile.

DORVAL *(neglijent)* • Crezi?

JEANTET: NU se cifrează averea ta, sau mai bine zis, afacerile tale, la cîteva miliarde? Dar domeniile, castelele, palatele, pădurile, minele, exploatările industriale în plină prosperitate şi dracu mai ştie încă ce?

DORVAL *(poză napoleoniană):* Vorbeam de Napoleon? Acum însă nu e vorba decît de Bonaparte dinaintea primului consulat şi deocamdată numai el se află în joc.

JEANTET *(persiflindu-l):* Minunat! Şi-atunci Papa i-a aruncat pe drept faimoasa caracterizare.

DORVAL *(trecîndu-şi mina pe frunte ca şi cum ar căuta să-şi reamintească) :* Ştiu, i-a zis „comediant". Dar asta s-a întîmplat cu mult mai tîrziu. *(Sonerie telefon. Dorval, după ce a ascultat, lui Jeantet.)* Din Londra. *(în aparat.)* Exact. Da, da. Telegrafiați la New York. Vindeți cu orice preț şi cereți aur. *(Ascultînd.)* Dați să. se înțeleagă, pricepeți, că. toate piețele noastre sunt în criză de numerar. Hei, bine! Chiar aşa, orice ş-ar întîmpla. *(Depune ., aparatul.)* . ., .

JEANTET: NU rişti prea mult?

DORVAL: Poate... *(După un moment.)* Dar ce să fac? Bătălia e angajată în față, pe dreapta> şi pe stînga„ pe toată linia. Corp de armata după corp de armată, vitejii mei au pornit năvala. îmi joc totul. *(Pauză.)* Dar nu fi îngrijorat. Numerarul îh aur al marilor bănci din America a trecut Atlanticul; Ceea ce le mai rămîne îl urmează de aproape. Hei, ce crezi? E destul de formidabil? *(Rîs uşor.)*

JEANTET: Monstruos!

DORVAL: Adevărat? Şi-mi spui asta tocmai acum cînd noi cei din Europa murim din cauza republice! lor? *(Sonerie la telefon. După ce a ascultat.)* Ba deloc. Nimic decît „înainte". Lăsați-mă în pace cu ezitările, e treaba mea. *(Ascultă.)* Ce ziceți? Hei! Dar tocmai asta aşteptam. *(Ascultă.)* Poveşti să dormi de-a-n picioare. Vă bizuiți totuşi mereu pe Ervix? Bine! Blăckwetrii? *(Ascultă.)* Perfect! Hintherthornii? *(Ascultă.)* Ce aşteptați atunci? *(Ascultînd.) A,* într-adevăr? Cele două mari bănci? A Franței şi a Angliei? *(Ascultă.)* Nebunie! Astea, sunt oficialități, nu vor veni în ajutorul nimănui. *(Ascultă.)* Pentru orice eventualitate țineți numerariul în rezervă şi să îndrăznească numai... vor vedea. *(Ascultă.)* Aşa... da. Sunați atacul şi foc din toate părțile ! La revedere. *(Depune aparatul.)*

JEANTET: Deci?

DORVAL: Suntem la lovitura de grație. *Alea jacta!* Cît despre rest.

JEANTET: Taci! Restul îl cunosc. O infamie!

DORVAL: Mă voi fi explicat rău?

JEANTET: Ba, prea bine, Dorval.

DORVAL *(cu reproş)* Jeantet!

JEANTET: Ruine, dezastre, lacrimi şi sînge, disperare şi moarte, iată restul de care vorbeşti.

DORVAL: Oh! Şi tu, un prieten, un savant, un francez, îmi spui astea? Cum rămîne atunci cu teoriile tale cu care făceai atîta paradă, cu care ai umplut atîtea volume? Sunt gogoşi, ai? Bine. Să ne batem aşadar joc de tot şi să lăsăm aurul în mîinile nătîngilor. Nu le aparţine el oare de drept? Cît despre popor... să sufere. Ah! Jeantet. Te turbură dezastrele şi ruinele pe care le prevezi în America? Şi a face să retrăiască aurul, aurul care nu mai e decît o băltoacă stătută şi împuţită, ducînd deasupra celor cinci continente ale pămîntului toate laşităţile şi toate decăderile, să arunci acest aur ca un fluviu printre lacrimi şi nenorociri, să faci din el un Dumnezeu providenţial şi bun, asta te indignează pe tine? ! O, bietul, bietul meu prieten! Dar la patria noastră pe care burghezii caută s-o înjosească, din care nu se mai face decît o negustoreasă care vinde mărgele sălbatecilor, linguri de aluminiu cu un franc bucata în Cambodge, la patria noastră, la Franţa, nu te mai gîndeşti? Franţa, care înainte, tabernacol preasfînt, mergea avîntat înaintea viitorului şi era în bezna nopţilor de desperare ca o coloană rîurîndă de foc şi lumină, iar în zilele noastre de încercare ca un nor zvîrlind fulgere; la patria noastră mamă nu te gîndeşti? Dealtfel, nu vezi tu Parisul în timpurile viitoare, timpuri care vin cu iuţeală spre noi, tăindu-se pe azur ca o poartă de cer şi deschizîndu-se deodată la tot ceea ce vine de sus, la tot ce vine de jos! O, frate, o prietene, o, d-le academician! Parisul pe care vor să-1 comercializeze prosteşte pentru totdeauna, coborîndu-1 la rangul de port de mare?

JEANTET: Nu zic, nu zic... dar... „şi soră-ta", ţi s-ar striga de la galeriile unui teatru, dacă ai fi auzit.

SCENA III-a

ACEIAŞI, UN UŞIER

DORVAL: Iar, Jean?

UŞIERUL: Domnul subdirector întreabă dacă-1 puteţi primi.

DORVAL: Desigur. Bertin poate intra cînd vrea.

(Uşierul iese. După o clipă deschide din nou uşa, lasă să treacă subdirectorul, şi iese.)

SCENA IV-a

ACEIAŞI, BERTIN

BERTIN: Vă supăr?

DORVAL: Deloc. Despre ce e vorba?

BERTIN *(ezitînd):* Dar...

DORVAL: Voibeşte, Bertin. Ştii bine că dl. Jeantet este de-ai casei şi prietenul meu cel mai bunî

BERTIN: Wilsohn din Londra...

DORVAL: Ei, Wilsohn...

BERTIN: Se pregătesc să trimită 30 de milioane aur la New York pentru Hudtkinsohn şi Comp.

DORVAL: Eşti sigur?

BERTIN: Mai mult ca sigur.

DORVAL: Informaţia dumitale este foarte importantă. *(Uşoară tremurare în voce.)* Telegrafiază, dragul meu, dar îndată, telegrafiază la New York, să se vîndă acţiunile noastre „Est-Pacific" pe orice preţ„ dar cu acoperire în aur, nimic decît aur, şi îndată, ai înţeles? Apoi scădere pe toată linia şi fără ezitare. Procedaţi prin lovituri de măciucă. Simulaţi chiar panica dacă e nevoie. Aleargă! Cu orice preţ trebuie ca aceste treizeci de milioane cum vor sosi la New York să intre în mîinile sucursalei noastre din Broadway. Repede. N-avem nici o clipă de pierdut. Victoria e-n iuţeală.

BERTIN: CU toate astea...
DORVAL: Nimic. Am zis!

(Subdirectorul iese.)

SCENA V-a

CEI DINAINTE

JEANTET: Ce? Nu mai merge?
DORVAL: Eh! Wilsohn şi alţii au cu cine vorbi.
JEANTET: La rîndul meu îţi spun: „cu toate astea"...
DORVAL: Dacă-ţi face plăcere !...

(Uşa se deschide şi apare d-na Dorval cu pălăria Pe cap.)

JEANTET *(lui Dorval care rînduieşte hîrtii)*: Doamna Dorval.

SCENA VI-a

ACEIAŞI, D-na DORVAL

DORVAL *(ridicînd privirea) :* Scumpa mea...
D-na DORVAL: Uriaşul meu...
DORVAL: Hm! Hm! *(Tuşind.)*
D-na DORVAL: Da! Ce, nu eşti?
DORVAL *(nou acces de tuşe) :* Hm! Hm!... în sfîrşit...
D-na DORVAL: O nimica toată.
DORVAL: Cincizeci de mii?
D-na DORVAL *(uşoară tuse) :* Eh! Eh!
DORVAL: Mai mult?
D-na DORVAL: O sută douăzeci şi cinci.
DORVAL: Ah! O sută de mii! Drace! Nu se găsesc pe drum şi nu e tocmai momentul.
D-na DORVAL: Mai întîi e vorba de 125,000. Dar ai dreptate poate. Nu e tocmai momentul, cum ai spus, mai ales că toate prietenele mele nu vorbesc decît de ultimile tale. specualţiuni de bursă nereuşite. .;

DORVAL: Ce fel? Se ocupă de asa ceva, drăguţele de ele?
D-na DORVAL: Da, şi asta e o dovadă de marele interes ce mi-1 poartă. Cît despre serbarea pe care ai anunţat-o pentru joi, să-ţi spun drept, îmi pare deplasată acum.
DORVAL: Haida, de!
D-na DORVAL: Şi mă duc să scriu la toată lumea că o amînăm.
DORVAL *(înlinzîndu-i un cec pe care l-a semnat):* Spuneai prin urmare că-ţi trebuie 150.000.
D-na DORVAL *(încurcată):* Nu! Da. Dealtfel mai mult ca 50.000 se vor duce pe plante orchidee, tot felul de surprize. Oh! Va fi frumos, vei vedea. Mai apoi, şi rochia mea, cu soarele şi luna, nici nu-ţi închipui, marele meu... apropo, fratele meu vrea să te vadă.
DORVAL: Mi s-a mai spus. Ei bine, sfătuieşte-1 din partea mea să nu cumpere prea multe „Rio-Ţinto".
D-na DORVAL: Ţi-am vorbit despre asta?
DORVAL: Cît mai multe „La Plata" căci sunt mai solide. .. şi spune-i să se mai distreze puţin... Bietul duce!.'.. Atuncea, rochia ta?...
D-na DORVAL: Na! E-adevărat, mi-ai adus aminte, o să-ntîrziez de la probă.
DORVAL: Şi mai ales nu uita ce ţi-am spus despre „Rio-Tinto".
D-na DORVAL: Hii! Răutăciosule! Dar vom vedea.*. Pe curînd. Bonjour, d-le Jeantet. *(Iese.)*

SCENA VII-a

ACEIAŞI, fără D-na DORVAL

JEANTET: Egala ta în energie.
DORVAL: Da. Nelăsîndu-se niciodată să piardă şi risipind fără să se tocmească banii. în fond, amintind de aproape, ştii pe cine?!

JEANTET: Pe cine? Bronteii nu descind ei oare în linie dreaptă din Tascher de la Pagerie?

DORVAL: Tocmai; şi nu cred să mă înşel... *(sforțare de memorie)* cu cît mă gîndesc mai mult, cu atît sunt mai sigur. Da. Josefina şi ea se aseamănă ca două picături de apă.

JEANTET: Drace ! Ai noroc că te-aud numai eu. *(Sonerie telefon.)*

DORVAL: N-au să mai sfîrşească odată? ! *(Luînd aparâtul, după ce a ascultat.)* Cu tot aurul expediat? Dar e nemaipomenit! *(Către Jeantet.)* Un început de criză monetară. *(în aparat.)* Ce? Milnwozii au închis casa? *(Âscultînd.)* Cum s-a întîmplat? Repede, verificați telegrafic, apoi trimiteți la Ltidshon, repede, în Mansfield-Street şi... şi... *(Lui Jeantet.)* Ura! Ura! *(La aparat.)* Continuați să cereți plata în aur. Țineți-mă în curent,

JEANTET: E oare un Austerlitz?

DORVAL *(CU privirea pierdută):* Un Austerlitz! Nu... nu... Mi-1 închipui cu toate astea. *(Se ridică şi-şi trece mina pe ochi.)* Ceața mă împiedică să-mi dau seama. *(în fața unui tablou reprezentînd o bătălie, cu voce de vis.)* Numai culori şterse... Priveşte Jeantet. Zorile abia mijesc... Dacă este un Austerlitz? *(îşi trece mina pe frunte şi îndepărtîndu-se cîțiva paşi ridică brusc brațul drept c-un gest napoleonian.)* Da. Simt că acolo după munte, încă în ceață, e soarele! Şi săgețile pe care se pregăteşte să le trimeată, pe care le aruncă, vor ciurui în curînd negura. Priveşte ! Iată ! Acolo în fund... Oh ! Cum vîlvorează cerul! Şi gloanțele, obuzele, şrapnelele de aur care zboară, zornăie, tună, se rostogolesc... Dacă nu e un Austerlitz, ce-ar putea fi altceva? Priveşte ! Iată, nu e oare soarele... şi... *(Oprire bruscă, ascultă un zgomot venit din anticameră.)*

VOCEA LUI GEORGES; Cu sănătatea să-mi spui poate că nu prea stau bine?

VOCEA D-RULUI TREFOND: Ba da. Pe banca tatălui d-tale.

DORVAL *(trezit) :* Hei, dar este ! Este...

JEANTET: Ți-ai revenit în sfîrşit? !

DORVAL: Mi se pare, fiul meu/

SCENA VUI-a

ACEIAŞI, GEORGES, D-rul TREFOND

DR. TREFOND: Şi d-rul Trefond cu el...

DORVAL: Bună ziua la amîndoi şi veniți mai aproape, scumpii mei. Mai ales tu, Georges. *(îşi dau mina.)* Aşa de dimineață ?

GEORGES: Ce vrei? N-am închis ochii toată noaptea. Un ghinion afurisit!

D-rul TREFOND: Şi un trai care nu mai merge, cum îi spuneam adineauri.

DORVAL *(lui Georges):* Şi? *(Uşoară ironie.)* Un cec?

GEORGES: Doamne!... eu...

DORVAL: Cît?

GEORGES: 80.000 mii.

DORVAL: Merge bine! E uşor să pronunți cifre!

GEORGES: EU, în sfîrşit! Dracul să ia clubul şi cărțile f

DORVAL *(îmblînzit):* Nu-ți face sînge rău *(îi dă cecul)* şi să te sărut.

GEORGES: La revedere. *(Iese.)*

SCENA IX-a

ACEIAŞI, fără GEORGES

JEANTET: Drăguț!

DR. TREFOND: încîntător! *(Lui Dorval, comic.)* Un cec?

DORVAL: Dar eu, Trefond, fac oare altceva decît să joc?

DR. TREFOND: O! tu?... Tu ai mîna norocoasă.

DORVAL: Cine ştie?

DR. TREFOND: Cum cine? Eu! Jeantet de asemeni, îmi închipuiesc, şi-apoi toată lumea. Şi tu, mai ales. Cît despre sănătatea ta, sper că e bună.

JEANTET: Şi nu te-nşeli. Sănătatea lui e de nezdruncinat.

TREFOND: Deci nu e de făcut treabă pe-aci. Sunt grăbit că nu-mi mai văd capul de treburi. Am vrut numai să vă văd în trecere. Pe curînd, prieteni.

DORVAL: Pe curînd.

JEANTET: Aş vrea... hei! Trefond!

TREFOND: N-am timp. Altă dată. Bună ziua. *(Iese.)*

(Sonerie la telefon.)

DORVAL *(repezindu-se la aparat, lui Jeantet)* Noutăţi desigur. *(Ascultă: lui Jeantet.)* Ura! *(în aparat.)* Faceţi! *(Ascultă.)* Nici o ezitare. *(Idem.)* Da. *(Depune aparatul; lui Jeantet.)* Prietene, dragă prietene! Două, patru, cinci bănci s-au închis acolo! Bătălia! Crahul! Austerlitz! Am cîştigat lupta! Nu mai plăteşte nici unul. Detronaţi aşa-zişii regi ai aurului. Şi totul, totul e al nostru de-acum ! Mine, trenuri, păduri, zgîrie-nori, totul! Napoleon!? Răspunde, nu sunt Eu, care cîştig bătălia? Şi oare, Ei, împăratul, nu este sub fruntea mea şi aici, în inima mea? ! *(Se aruncă în braţele lui Jeantet.)* Ah! Austerlitz! Austerlitz!

ACTUL II

(Acelaşi decor.)

SCENA I

[JEANTET, TREFOND]

JEANTET: Desigur, scumpul meu Trefond, dar sunt îngrijorat.

TREFOND: Pentru ce? aşa a fost întotdeauna: cam prea mult lirism, poate, recunosc, dar atîta tot. Dacă se crede puţin Bonaparte şi mult Napoleon... ce e cu asta? ! Ce ştim noi, dealtfel, despre viaţă, despre moarte, despre neîncetata şi veşnica reîntoarcere a lucrurilor?

JEANTET: Birie. Dar o limită? Nu trebuie oare să fie o limită la toate...

TREFOND: Vrei să zici că a ajuns prea, prea...

JEANTET: Doamne. Da. în sfîrşit, să-ţi mai spui că în anumite societăţi, şi mă întreb dacă nu este o maşitiaţiune, se spun poveştile cele mai inepte despre sărmanul nostru prieten. Cele mai mici gesturi şi fapte ale lui sunt denaturate şi ridiculizate, într-un cuvînt, toţi îşi bat joc...

TREFOND: Şi apoi?

JEANTET: Şi toţi deplîng pe nevastă-sa. Sărmana doamnă Dorval, nenorocita doamnă Dorval... o Bronte \... închipuiţi-vă...

TREFOND: înţeleg. Şi tu faci caz de asta?... Lasă-i să vorbească. La urma urmei, nu e natural să le fie necaz pe Dorval? Sunt întărîtaţi contra lui, hei! hei! Amicul nostru merge din victorie în victorie şi niciodată nu dă greş.

JEANTET: Duşmanii lui îl atacă de astă dată mai furioşi caoricînd şi pot să-i zdruncine creditul. Cîte nu i se pun în spinare? Mania lui napoleoniană.

TREFOND: Noi i-o ştim de cînd eram copii şi camarazi de bancă în liceu. Pînă acum vezi bine că nu i-a făcut nici un rău. Să facă sau să nu facă pe împăratul, mi-e egal, dacă ştie să-şi umple casele de fier.

JEANTET: Atunci?

TREFOND: Atunci ce? ah! da... anumiţi dintre confraţii mei n-ar ezita, ştiu, să-l declare nebun, chiar nebun de legat...

JEANTET: în timp ce tu?

TREFOND: EU? NU ţi-am spus? La urma urmei, ce ştiu eu? — dar confraţii mei îţi vor spune mai mult?... Gîndeşte-te mai bine la averea lui... fabuloasă! Ei bine: aceasta e opera unui nebun? şi trebuie oare ca eu, — care sunt cu adevărat nebun — da, da, un adevărat nebun fiindcă eu cred în ştiinţă, trebuie oare să te întreb pe tine, care eşti' alt'nebun, şi nu te mira, căci tu crezi în glorie şi în nemurire? ! Să te-ntreb dar unde se sfîrşeşte înţelepciunea şi unde începe nebunia?

JEANTET: Dar nu e nici un motiv de îngrijorare pentru Dorval.

TREFOND: Şiretule! văd unde vrei să ajungi.

JEANTET: Numai prietenia mea pentru el...

TREFOND: Ca şi a mea...

JEANTET: Sunt foarte mari amîndouă... concluzia...

TREFOND: NU pot să formulez nici una. Starea sa psihică este ceea ce este. Dar să aibă şi alţii nebunia lui şi să strîngă atîta aur ca el. Nebunia, sau mai bine zis, geniul lui.

JEANTET: Mă înspăimîntă cîteodată.

TREFOND: Ei bine, acest geniu îl va conduce. Dubla lui personalitate poate să fie de mirat. Dar ce vrei? Noi nu ştim şi nu putem face nimic. Ştiinţa, ea însăşi, n-ar putea să vadă limpede. Acestea sunt adîncuri în care este zadarnic să te cobori. Iată dar părerea mea asupra prietenului nostru, care — cît de Dorval ar fi — copil al nu ştiu cui, dat la şcoală de nu ştiu cine şi — nu te revolta — avînd trăsăturile la moral ca şi la fizic, semănînd perfect cu balaurul corsican.

JEANTET: Crezi că?...

SCENA II-a

ACEIAŞI, DOAMNA DORVAL

D-na DORVAL: Domnilor... Bărbatul meu?

TREFOND *(salutînd)* Doamnă, nu s-a întors.

JEANTET: îl aşteptăm.

D-na DORVAL *(înţepătoare):* Unde poate să-şi petreacă vremea? trebuie să ştiţi dvs. care îi sunteţi inseparabili?

JEANTET: Dar, cred că în acest moment trebuie să fie...

D-na DORVAL: La bursă?

JEANTET: Şi pe la bănci.

D-na DORVAL: Frumoasă meserie!

TREFOND: Sunteţi rău dispusă în dimineaţa asta, stimată doamnă?

D-na DORVAL: Cum aş putea fi altfel, doctore. Se spune peste tot că e gata să-şi piardă averea. Nu mai înţelege nimeni ceea ce face. Să joace la scădere, aşa ca din senin, si s-arunce milioanele în stradă. Nu există persoană cuminte care să nu-1 blameze.

JEANTET: Adevărul este că toți turbează de a-1 vedea în ajun de a da una din bbişnuitele şi formidabilele lui lovituri.

D-na DORVAL: Şi care de aştă dată poate să-1 omoare pe loc. Uri dezastru vine atît de repede... Doamne fereşte!... în cazul ăsta/desigur că n-ar găsi un sprijin în lumea lui. De aceea ce n-am făcut, fratele meu şi cu mine, ca să-i deschidem ochii... fiul meu, al lui, devenind de pildă un duce de Bronte-Dorval, i-ar fi dat desigur o mult mai mare greutate.... dar trebuie să vă părăsesc... la revedere, domnilor, petrecere frumoasă aşteptîndu-1. Şi mai ales nu-i spuneți nimic din ce am vorbit. E prea Dorval ca să înțeleagă şi ca să ne înțelegem vreodată. *(Iese.)*

SCENA **III-a**

TREFOND, JEANTET

JEANTET: Oh ! Nu mă-ndoiesc.

TREFOND: Nici eu...

JEANTET: Dealtfel, cum ar putea să fie? O de Rouilly, de Trevekerdrek, de Berth Colon şi Bronte!...

TREFOND: Auleu!

JEANTET: Ce, nu ştiai?

TREFOND: Dorval mi-a spus, desigur. Dar cine-şi aminteşte toate nimicurile, cu toate că în fond nobila doamnă este starea lui civilă.

JEANTET: Trebuie să recunoaştem că pentru ea se umplu saloanele prietenului nostru cu duci, ducese şi chiar prinți de sînge regal.

TREFOND: Pe care amicul nostru i-a scos adeseori din mizerie.

SCENA **IV-a**

ACEIAŞI, DORVAL

DORVAL *(preocupat, fără să-i vadă, ținînd în mînă un jurnal pe care-l citeşte cu voce tare) :* „Cursul valorilor transoceanice se ridică din ce în ce. Panica din ultimile zile pe care lipsa stocului de aur o provocase la New York şi în toate centrele din America de Nord se micşorează treptat. Numerarul în aur tot mai lipseşte, adevărat, dar cele două mari bănci ale Europei, Banca Franței şi a Angliei"... *(întrerupîndu-se.)* La dracu ! *'(Cu privirea-n jos merge cu paşi mari, apoi se opreşte brusc. Redeschide jurnalul şi parcurgîndu-l.)* Ah ! oficial! *(După ce a citit.)* 500 de milioane! cinci sute! — • a făcut asta? Banca Franței — pentru numele lui Dumnezeu, nu-mi vine a crede -r nu-şi... *(Văzînd pe Trefond şi Jeantet.)* Erați aicea? — într-o clipă sunt al vostru, prieteni. *(Vorbeşte într-un telefon lateral.)* Alo! Alo! Bursa. *(Lui' Trefond.)* Nu uita, Trefond, sărbătoarea mea de joi. *(Sonerie în telefon.)* Alo! Michaud! Dl. Michaud! *(Lui Trefond.)* Mi se pare că d-na Dorval ne pregăteşte pentru această serbare o surpriză! Ducesa de Bligneuse pe care am întîlnit-o azi-dimineață... *(Sonerie — luînd aparatul şi ascultînd.)* Cu cît se vînd „Nord-Sud", mă rog? *(Ascultînd.)* Se urcă? *(Ascultînd.)* Şi „Randele?" — se urcă de asemeni? *(Ase.)* Un asemenea salt? — „Alasca"? informează-mă asupra lor. *(Ase.)* Din fericire. *(Ase.)* Nu-i nici un moment de pierdut atunci, puneți mîna pe ele, aruncați-vă pe „Rande", pe „Alasca" şi pe orce acțiune care există! Ați înțeles? *(Ascultînd.)* Bine, aşa. *(Ase.)* Ba da, da, şi dați-mi ştiri la închidere. *(Depune aparatul; cu agitație, făcînd abstracție de prezența lui Jeantet şi Trefond. Mergînd cu mîinile la spate şi cu paşi mari prin birou.)* Să vie cu miliardele lor! Ah! Potăile! Să mă trîntească jos! Zece, zece sute de milioane, auzi! e posibil, Dumnezeule, Dumnezeule! *(Clipă de oprire.)* Hei, dar! Tot nu vor ajunge să-i scape de dezastru numai să nu mă trădeze Ostermannii şi ceilalți... Bertin nu trebuie să stea nemişcat în momentul acesta. Locul lui e să fie la bursă. Hei! Jean! *(Sună.)*

SCENA V-a

ACEIAȘI, UȘIERUL

DORVAL: Cheamă pe dl. Bertin. *(Ușierul se înclină și iese.) (Dorval lui Trefond.)* Ziceam dar?... Clienții?____merge?... Sunt bolnavi mulți?...

TREFOND: Așa și așa.

DORVAL: Nenorocire! nici o epidemie? *(Lui Jeantet.)* Dar tu, Jeantet? Cu discursul de recepție, spirit? Poante? Să jnai vinzi și la alții desigur. Foarte academic în total... ironii pe ici, înțepături pe dincolo. *(Tresărire bruscă și alergînd la biroul lui.)* Hei! Afurisitele!... *(Răscolește Mrtiile din sertare.)* Unde naiba am pus eu hîrtiile alea?

JEANTET *(lui Trefond cu mezzo-voce):* De necrezut, nu-i așa? nimic nu-1 doboară.

TREFOND: Tocmai ce mă gîndeam. Ca și Napoleon, nefăcînd decît să întrebe, și în toate ocaziunile. *(Către, el însuși.)* Ciudat! Și mai mult: de ne-în-chi-pu-it...

DORVAL: Spuneați?

TREFOND: Nimic, discutam.

SCENA VI-a

ACEIAȘI, BERTIN

DORVAL *(alergînd către el):* Repede, automobilul, Bertin, aleargă la bursă. Am luat toate măsurile, totuși supraveghează. Suntem la cotitura periculoasă, trebuie să punem mîna pe toate acțiunile care sunt încă abordabile. Fără întîrziere, cumpără dintr-o dată în masă. Ah! Da, bătrînelul tot mai trăiește. Voi face față la toate. Telegrafiază la New York, Washington, San-Francisco, aceleași ordine *(cu expansiune),* soarta mea și a Băncii Dorval e în mîinile d-tale, prietenul meu, fiul meu.

BERTIN *(cu exaltare):* Cu totul al d-tale. Contează pe mine. *(își dau mîna, efuziune, iese.)*

DORVAL: Inimosul om! Curajosul bărbat!

JEANTET: Așa și trebuie să fie, el, eare-ți datorează totul.

DORVAL: Oh! Jeantet! Chiar dacă nu m-ar fi cunoscut și-ar fi făcut drumul.

JEANTET: Hei, hei! Cine știe? *(Sonerie la telefon.)*

DORVAL *(după ce a ascultat):* De unde știi? *(Ascultând.)* Bine, dar s-a făcut? *(Ascultînd.)* Nu știi? Informează-te atunci. *(Lasă aparatul.)* Pe Dumnezeu! S-a întîmplat și asta.

JEANTET: Ce s-a întîmplat?...

DORVAL: Ostermann se pregătește de a expedia, dacă n-a și trimis încă, 50 milioane aur la Milbanck din New York.

JEANTET: Asta-i o știre gravă.

DORVAL: Un dezastru pentru mine, dacă aceste știri, care mă lovesc, sunt adevărate, căci toți — și nu-i îndoială în această privință — toți :se vor lua după Ostermann, s-a sfîrșit, s-a sfîrșit, prieteni... *(lasă să-i cadă brațele)* acum e fuga, e moartea...

SCENA VII-a

ACEIAȘI, DOAMNA DORVAL

DORVAL *(reluîndu-și stăpînirea de sine):* Frumoasa mea...

D-na DORVAL *(c-un ton sec):* Iată-te dar. Pot să mă bucur!

DORVAL *(cu ironie galantă):* Un cec?...

D-na DORVAL: Dacă e momentul să mai vorbim și acum de cecuri...

DORVAL: Nu te mai recunosc, d-nă Dorval.

D-na DORVAL: într-adevăr, mă găsești schimbată? Ah, mizerabilii! *(Trage un fotei și se lasă să cadă în el cu brațele atîrnate.)* Cum să mă apăr de lovitura asta? Ce să fac, Dumnezeul meu?

DORVAL: Dar, în sfîrșit?...

D-na DORVAL: NU, nu m-aş fi aşteptat niciodată ca eu, o de Bronte! Eu! Să fiu atît de batjocorită...

TREFOND: Ce spuneţi, scumpă doamnă?

JEANTET: Şi-ar fi permis cineva?...

D-na DORVAL: Vedeţi, domnilor? Domnului Dorval i se pare natural să fiu batjocorită, căci nu zice nimic.

DORVAL: Ce să zic, cînd nu spui nimic...

D-na DORVAL: Nu spun nimic? Şi de cîte ori trebuie să-ţi repet, să strig, batjocorită! Am fost batjocorită —• şi de cine încă? De fiul d-tale, domnule!

DORVAL: De Georges?

JEANTET: S-ar putea?

D-na DORVAL: Desigur, aşa a fost. *(Lui Dorval.)* Da, domnule Dorval, batjocorită de fiul nostru, de el, sau mai bine nu, de al d-tale, căci îţi aparţine, o ştii, e al d-tale.

DORVAL: Dar, draga mea, nu l-am făcut eu singur.

D-na DORVAL: Ai vrut să fie Dorval, nimic decît Dorval; şi aşa a rămas. Deci, aprobă-1, e demn de tine, dar lasă-mă în pace cu serata, cu serbarea şi cu balul tău.

DORVAL: Şi pentru ce, mă rog?

D-na DORVAL: NU cumva vrei să viu goală la bal?

DORVAL: D-na Tallien nu s-a sinchisit pentru aşa de puţin lucru.

D-na DORVAL: Nu-i aşa? Ştiam eu de mult că trebuie să mă aştept la orice din partea ta. Şi chiar să te văd făcînd cauză comună cu creatura căreia fiul tău...

DORVAL: Ei bine?...

D-na DORVAL: Căci numai el ştia ce rochie îmi comandasem.

DORVAL: Şi?

D-na DORVAL: Cum? Atîta nu-ţi ajunge? Şi trebuie, să-ţi spun de la obraz că fiul d-tale e un mitocan şi tocmai pentru asta vream să-l fac duce.

DORVAL: E natural, dacă e mitocan!...

D-na DORVAL: Desigur, căci ştiţi bine: nobleţea obligă.

DORVAL: Să fii mai mult decît eşti. în sfîrşit! ce e cu rochia ?...

D-na DORVAL: CU care vream să fac o surpriză atît de neaşteptată la serbarea ta..,

DORVAL: Ce i s-a întîmplat?

D-na DORVAL: Pierdută, stricată pentru totdeauna... moartă înainte de a fi trăit, căci Georges i-a făcut una la fel; ghiceşte, cui?... Oh! unei... căci am văzut-o îmbrăcată cu una la fel... şi unde, mă rog? Nici mai mult, nici mai puţin decît la Opera Mare, la Marea Operă...

DORVAL: Linişteşte-te. Of! încep să înţeleg.

JEANTET: Doamnă...

TREFOND: Ceea ce e sigur este că toaleta-n chestie nu mai poate fi purtată de d-na.

D-na DORVAL: Nu-i aşa? Ori, de azi pînă joi, cum am să-mi fac eu altă rochie? încă două zile? *(Lui Dorval.)* Nu, de o mie de ori nu; nu mai dăm serbarea...

DORVAL *(decisiv):* Totuşi trebuie s-o dăm neapărat.

D-na DORVAL: Afacerile-ţi merg atît de rău? !...

DORVAL: Doamnă Dorval!

D-na DORVAL: Nici o doamnă Dorval. Am zis nu, e nu.

DORVAL: Şi de ce nu s-ar aranja oare această chestiune?

D-na DORVAL: AŞ vrea să ştiu cum?

DORVAL *(îndulcindu-şi vocea):* Nu-ţi aduci tu aminte că am pus în garderoba castelului de la Br&che, pe care-1 avem lîngă Paris, cînd era să dăm un bal costumat, o toaletă într-adevăr fără pereche, aceea pe care Maria-Luiza, mîndra împărăteasă, a purtat-o în ziua încoronării sale?...

D-na DORVAL: Această rochie e ridicolă şi greoaie. Şi mie, unei de Bronte, îmi propui să mă îmbrac cu zdreanţă asta teatrală? !

DORVAL: Zdreanţă care m-a costat 200 de mii de franci!

JEANTET: Şi pe care prinţesa de Gentilly a licitat-o cît a putut cînd Neuperg a scos-o în vînzare.

D-na DORVAL *(lăsîndu-şi tonul, îmbufnată):* într-adevăr... mi-aduc aminte... *(lui Trefond)* dar d-ta, doctore, ce crezi?

TREFOND: Cred că această rochie a fost făcută pentru o împărăteasă, şi...

D-na DORVAL: E adevărat. Deci pentru ce nu mi s-ar potrivi? *(Către DorvaL)* Doctorul are dreptate, şi vezi, accept această rochie... Chiar îţi mulţumesc. Unde aveam capul? Ştiu câ n-o să fie mulţumită prinţesa de Gentilly! Auzi? Să vrea o rochie de împărătească, şi încă aceea de la încoronare, mă rog... *(Rîzînd.)* Ha! ha! A uitat că străbunii ei au fost slugile Berth-Colonilor şi Bronteelor... Cît despre ce au fost Trevekerdrekii în raport cu Gentilly, nici să nu mai vorbim. *(Lui Dorval.)* La revedere. *(Lui Trefond şi Jeantet.)* Bună ziua, domnilor. Mă duc să iau dispoziţiunile mele. Marele Worms o va avea mîine, şi, cîteva mici retuşări... dar asta e treaba lui. Bună ziua. *(Iese.)*

TREFOND: Mă duc şi eu... Bolnavii... înţelegeţi... La revedere, dragilor. *(Ieşire falsă, lui Dorval.)* Nu te da bătut. Atît timp cît bătălia nu e pierdută. Mi-ai spus-o chiar tu. Nu se ştie niciodată. *(îi strînge mîna şi iese.)*

SCENA VIII-a

DORVAL, JEANTET

DORVAL: în sfîrşit singuri. Oh! Dumnezeul meu! *(Cade într-un fotoliu.)*

JEANTET: Viaţa-i groaznică, nu-ţi voi spune că este astfel dincauza ta... Viaţa e ceea ce este pentru fiecare şi nimeni nu-şi face soarta. Mai întîi ne conduce temperamentul şi nu avem posibilitatea să ni-1 alegem. Pe urmă sunt împrejurările care determină viaţa fiecărui.

DORVAL: Pentru mine viaţa a fost o ispăşire, căci, Jeantet, ţie care împreună cu Trefond sunteţi cei mai buni prieteni ai mei, pot să vă spun: îmi vine să cred adeseaori că nu sunt în toate minţile; că sunt un maniac, un nebun, şi nimic mai mult... *(Mişcarea lui Jeantet.)* Şi, din nenorocire, nu sunt nebun. Nu sunt decît un om ca ceilalţi. Da, ca ceilalţi. Pentru că simt, pentru că cuget, pentru că sufăr... Şi totuşi, nu sunt ca ceilalţi! Căci nu sunt eu oare omul cu două personalităţi? A lui — a aceluia — înaltă şi mîndră, aceea a titanului îngrozitor şi sublim, care doarme la Invalizi, şi care mă urmăreşte în orice clipă şi pretutindeni? Nebun? Desigur! Pentru că a fost şi El. El, omul Consiliului de 500 care a sfărîmat Republica, nu însă fără să nu zdrobească şi monarhismul, cu sutele lui de guri scrîşnitoare şi nu fără să nu readucă la fericirea luminei şi la bucuriile libertăţii cele 100 de popoare diferite pe care monstrul le ţinea îngenuncheate sub el.

JEANTET: Cum te-ai pornit!...

DORVAL: Acesta este adevărul. Cînd apărui, oamenii zei ai Atenei şi Romei, care trăiseră cîtva timp printre noi, acei ale căror virtuţi şi entuziasm nu cunoscuseră graniţi, nu mai erau. Conducători josnici, satrapi mizerabili, care nu erau nici din popor, nici din aristocraţie, înlocuiseră pe cei mari, pe cei nemuritori. Girond şi Montagne şi cel pe nedrept urît, Marat.

JEANTET: Care a pus să taie atîtea capete.

DORVAL *(gest învăluitor)*: A lăsat prea multe pe umeri.

JEANTET: Dar tu îndreptăţeşti teroarea.

DORVAL: Ea a scăpat Franţa.

JEANTET: Şi acela care... pretinzi că ai fost, că eşti?

DORVAL: Ah! Acela! A dat vocea de tunet a lui Danton tunurilor sale pentru ca să arunce în obrazul regilor cuvîntul său. Ah! Acela! A pus tăişul săbiilor înflăcărate în mîinele soldaţilor săi pentru ca să deschidă arterele popoarelor a căror corupţie de o mie opt sute de ani de sclavie le îngheţa sîngele scoborîndu-le în rînd cu animalele. Sufletul lui a trecut peste Europa ca o furtună. Vulturii lui. Vulturii Franţei au zburat cu dînsul pînă la Kremlin, în Italia, în Egipt, la Viena, la Potsdam, în Rusia, în Spania, şi-n Olanda. De la un capăt la cellalt al lumii. A fost ce nu va mai fi nimeni: arhanghelul vieţei şi al morţei. *(Reculegere.)* Şi cîtă înţelepciune n-a răspîndit! Legile pe care le-a făcut ne-au

rămas. Sufletul său trăieşte încă în cei tineri, în cei umili, în adevărata măreţie, în adevărata putere a Franţei... în inima poporului său. Numele lui face încă să tremure de spaimă duşmanii Franţei şi bezna mormîntului, ea însăşi nu poate să-i întunece lumina gloriei. Ah! Dar ce taci?... Continuă să mă întrebi cine a fost. întreabă-mă cu toată insula Elba şi Sf. Elena şi cu toată coroana care i-a însîngerat fruntea şi sceptru care i-a ars mîinile.

JEANTET *(emoţionat):* Dar taci, întoarce-te la realitate. Toate astea sunt...

DORVAL: Aşa şi fac. Căci acuma, nu crede că sunt nebun, nu sunt. Acuma el nu mai e decît un om ca ceilalţi, mai puţin: un bancher! Auzi tu? Un bancher pe care-1 cheamă Dorval, care are un fiu pe care-1 cheamă Georges, ce e un jucător de cărţi, un cheflangiu. Oh! Jeantet! Un încrezut pe care numele tatălui său îl dezgustă şi pe care ar fi capabil să-l arunce la gunoi. Şi cu toate astea, pe fiul ăsta îl iubesc!... El are o soţie, o Bronte, pe care o cunoşti dealtfel. Ei bine! Ce zici tu de acest Dorval, care altădată locuia în Luvru şi care nu mai e acuma decît un necunoscut, acolo, unde ştie bine: a domnit. Dealtfel cine l-ar mai recunoaşte? Acei care au fost mareşalii lui, generalii lui, acei care l-au numit „Micul lor caporal", toţi — toţi au murit. Mai mult, corpul lui nu-i oare sub înalta cupolă, cu blocuri de marmoră şi bronz peste el? Şi dacă într-o zi — căci totul se poate întîmpla... Nu-i aşa? Acest om, acest Dorval, acest burghez oarecare, ar începe să strige: „Veniţi! Veniţi! Sunt împăratul! Să răzbunăm Franţa. Să-i redăm vechea-i splendoare. Să repunem drapelele noastre acolo unde s-au desfăşurat, altădată, peste popoare, peste lume." Ei bine, prietene, ei bine, Jeantet, ar ridica din umeri c-un gest de milă, sau cu o pufneală de rîs, dar ştii? — o pufneală formidabilă. Oh! Cum ştiu să rîdă burghezii, cînd sunt proşti, şi apoi... Linişteşte-te, aproape nimic, un nebun mai mult. Iată totul. Şi n-ar fi aceasta recunoaşterea deplină. Un nebun mai mult, un nebun! *(Cade pe un fotoliu şi acoperă faţa cu mîinile. Plînge înăbuşit.)*

JEANTET: Prietenul meu, dragul meu Dorval, linişteşte-te... Te cred şi te înţeleg pentru întîia oară poate. Oh! Dar ce îngrozitoare suferinţă... Ascultă: nu importă dacă ai fost sau nu împăratul, ajunge că aşa gîndeşti, că aşa crezi, pentru...

DORVAL *(ridicîndu-se cu furie):* Jeantet, nu spune asta, n-o mai spune, pentru Dumnezeu!

SCENA IX-a

ACEIAŞI, BERTIN

BERTIN *(cu părul în dezordine, cu cravata desfăcută şi cu respiraţia tăiată):* Bătălie, înghesuială înfiorătoare. Lumea se omoară ca să poată cumpăra acţiunile lor blestemate. „Alaska" şi „Rand" în mîinile noastre.

JEANTET: Oh!

DORVAL: Ei bine, Bertin?! Ei bine?

BERTIN *(lasă să-i cadă braţele în jos):* Ei bine!... *(în timpul acesta se precizează zgomotele şi ţipetele de pe stradă] se aud:* „Banii noştri... banii noştri... ajutor" *...Voce de femeie, altă voce de bărbat:* „Unde e? Unde e?"... *Altă voce:* „Nebunul !")

ACTUL III

SCENA I

GEORGES, JEANTET

GEORGES: Nu e mai puțin adevărat, dragă d-le Jeantet, că tatăl meu s-a pus rău cu toată lumea. Peste tot e bîrfit.

JEANTET: Nimic nu-i mai natural, dar pe mine mă interesează numai părerea d-tale. Apoi răspunde-mi, e adevărat că părăseşti pentru totdeauna cluburile şi sportul ca să te ocupi numai şi numai de finanțe?

GEORGES: Părerea mea? îți spun sincer că nu mi-am format nici una pînă acum. Ceea ce ştiu este că dînsul mi-e tată mai întîi. Este adevărat cu toate acestea că pierderile sale sunt evaluate la mai multe sute de milioane. Nu mai vorbesc de pierderile celorlalți. Ele s-ar ridica la un miliard pare-se. *(Gest al lui Jeantet.)* N-o spun numai eu...

JEANTET: O, dar cîte nu se spune, dragă d-le Georges?

GEORGES: Aproape întregul fond al Băncii Dorval a fost înghițit — şi dacă mă lipsesc astăzi de toate distracțiile mele, este din cauză că sunt nevoit.

JEANTET *(cu uşoară ironie):* Foarte frumos, iată ce înseamnă să vorbeşti cum trebuie.

GEORGES: în fond, tata era liber să facă cum vrea. Asta îl priveşte... Cît despre importanța pe care o dau eu banilor!...

JEANTET: E-adevărat, importanța pe care le-o dai!

GEORGES: Precum zici, dar răul e că mama mea n-are aceleaşi idei ca mine.

JEANTET: O înțeleg şi prin urmare eşti — cum s-ar zice — între ciocan si nicovală.

GEORGES: Exact.

JEANTET: Şi mama d-tale e mama d-tale!

GEORGES: Doamne, e foarte regretabil, desigur, felul în care dînsa îşi înțelege interesele, care sunt şi ale mele, cum spune. Eu ce vrei să fac? Nu pot nimic... Prietenele ei, doctorii care-o îngrijesc, mai ales, toți, într-un cuvînt, o îndrumează. O, ce plictisitor pentru mine! O îndrumează dar nu pot să termin cu toate că tatăl meu — d-ta ştii tot atîta de bine ca mine—are nevoie de nițică odihnă; şi-a biciuit prea mult nervii... Apoi vîrstă, o anumită vîrstă.

JEANTET: Ah! Ah! Desigur: vîrstă, „anumita vîrstă"...

GEORGES: Adeseori împinge oamenii la cele mai mari catastrofe.

JEANTET: Să fi ajuns acolo?

GEORGES: Ştiu eu? Ceea ce pot să afirm cu siguranță este că mama e convinsă. I s-a demonstrat şi probat: Banca Dorval se scufundă.

JEANTET: Ce poveşti îmi spui. Ai uitat averea lui imobiliară? O sută de milioane... Intactă după cîte stiu...

GEORGES: Adevărat... o avere destul de mare... Aş vrea totuşi să fii în locul meu la „Sporting", ca să auzi hohotele de rîs pe socoteala lui.

JEANTET: Prostii! Care n-au făcut niciodată rău cuiva.

GEORGES: Crezi?... Noroc că duelurile mele din urmă.

JEANTET: Era cît p-aci să ți le reproșez, căci au. făcut mai mult rău tatălui d-tale decît pierderile sale la bursă.

GEORGES: Haida de!

SCENA II-a

ACEIAŞI, UŞIERUL

UŞIERUL *(prezentând o scrisoare închisă lui Jeantet):* Din partea d-lui subdirector.

JEANTET *(luînd scrisoarea):* Ce vrea cu mine dl. Bertin? *(Deschide plicul din care scapă o scrisoare şi o tăietură de ziar. Uşierul le ridică de-jos, le înmîfță lui Jeantet şi iese.)*
(Jeantet rezemat de cămin şi după cetirea scrisoarei.) Ce delicatețe!... Din partea lui Bertin nu trebuie să ne mire. *(însuşindu-şi scrisoarea.)* Nişte infamii pe care tatăl d-tale nu trebuie să le ştie.

GEORGES: Citeşte totuşi.

JEANTET: Dacă vrei..*(Citind.)* „Dl. Georges Dorval este un «clubman» perfect."

GKORGES: Bine că recunoaşte cel puțin... ;

JEANTET *(citind mai departe):* „Unul dintre cei mai distinşi sportmani".

GEORGES: Şi astea vrea să le ascundă dl. Bertin tatălui meu!

JEANTET *(urmînd citirea):* „Şi afirmăm, un om cinstit, dar acestea nu înseamnează că poate să ucidă, neturburat de nimeni, pe toți acei pe care anumite combinațiuni financiare ale tatălui său îi fac să se strîmbe de rîs. Dl. Dorval junior crede altfel, cu atît mai rău pentru el şi pentru papa-ul său". *(Jeantet mototoleşte hîrtia şi-o aruncă cu dezgust.)* Ptiu! *(împinge roata de ziar cu piciorul în cămin.)* Pariez că dacă amicul meu ar citi aceasta...

GEORGES: Da, răbdarea nu e virtutea tatălui meu. Ai face bine să-l sfătuieşti să nu facă scandal. Situațiunea lui s-ar îngreuna. Nu-i eşti prieten?...

JEANTET: Te mai îndoieşti?...

GEORGES: NU. îmi vine greu totuşi să-ți spun ceva care... Mama—oh! are o mare stimă pentru d-ta.

JEANTET: Sunt numai urechi. Mama d-tale, ziceai?...

GEORGES: Are şi nițel necaz pe d-ta. Marea dragoste ce-o ai pentru tata, aşa pretinde ea, te face să-i ascunzi dezastrul spre care aleargă ca un orb. Cu ochii închişi, orbeşte.

JEANTET *(dulcegăros cu ipocrizie):* Ei! Mai ştii? La urma urmei nu e datoria mea să prevăd viitorul; dreptatea ar putea fi şi de partea ei. Dar ce legitimă grijă! Ce bună mamă şi ce bun fiu!

GEORGES: îți bați joc!

JEANTET: Să mă păzească Dumnezeu! Spun numai gîndul meu şi vă arăt sinceritatea sentimentelor ce le am pentru d-voastră.

. GEORGES: Oh! D-le Jeantet! Lăsînd la o parte chestiunile materiale, cauzele de îngrijorare ale mamei şi ale mele sunt mai grave decît ți le închipuieşti. *(Schimbînd vocea.)* Medicii mamei, de exemplu, —nişte adevărați savanți puşi să studieze cu prudență cîteva din fenomenele pe care le prezintă tata,—în literatură dv. le ziceți stări sufleteşti,—au prevăzut în curînd cea mai mare nenorocire: cum aş numi-o, anumite salturi de imaginație, predispuneri de a raționa şi de a arăta ca posibile nişte himere atît de extraordinare, încît rezultatul final nu mai poate fi îndoielnic.

JEANTET: CU alte cuvinte tatăl d-tale ar fi...

GEORGES: Oh! Pînă aici, te rog! Convingerea mea nu e ca a lor. Doctorii ăştia caută noduri în papură!... Puțină surmenare... Doamne! Da! Aşa ceva se vede în toate zilele, atîta tot. îi trebuie odihnă! Desigur. Numai nițică odihnă... Nu e aşa? Nu e aşa?

T
i

SCENA III-a

ACEIAȘI, D-na DORVAL

D-na DORVAL: Bună ziua, Georges. *(Uşor salut lui Jeantet.)* Cu dl. Jeantet... Vă sfătuiți?

JEANTET: Nu tocmai.

D-na DORVAL: Cu atît mai rău. Fiul meu a trebuit să-ți spună temerile mele.

JEANTET: Da; nu mi-a vorbit însă despre marile şi generoasele intențiuni ale fratelui d-tale.

D-na DORVAL: Şi bine a făcut. Fiul meu e destul de în vîrstă ca să nu aibă nevoie de sfatul nimănui în chestiuni care nu-1 interesează decît pe el. Nu e vorba deocamdată decît de sărmanul meu bărbat, care, ştii bine, a pornit pe un drum urît de tot. Doctorii îl cred profund atins şi...

JEANTET: Dar fără îndoială, amicul meu s-a avîntat cam prea mult, numai că el e omul care se poate reculege. Cu îndemînare şi răbdare oricine se poate reface.

D-na DORVAL: Răbdare! Ah! Domnule! Admir religiozitatea care o ai pentru el, dar, o dată pentru totdeauna, eu m-am săturat de răbdări! Am pînă peste cap campaniile şi bătăliile lui, cum le numeşte. Adevărat că norocul i-a fost adeseori priincios — cine zice altfel — dar despre raționamentul lui? De faptele şi gesturile lui, ce zici? Apoi, ce spui de căderea din urmă, pe care singur şi-a pregătit-o. dim? Să fi fost regele aurului în Europa, şi deodată să iei milioanele în pachete de bancnote şi să le arunci în stradă oricui ar vrea să le ridice. Cum numeşti d-ta fapta asta, mă rog, domnule? Foarte napoleoniană poate. Ei! Da... Foarte... Ce mai spui?

JEANTET: Dar...

D-na DORVAL: Eziți? Asta se-nțelege... Medicii sunt însă mai puțin împiedicați ca d-ta de a numi fiecare lucru cu denumirea lui adevărată...

GEORGES: Mamă...

D-na DORVAL: Recunosc că e o nenorocire, o mare nenorocire, dar ce putem face?... Să-1 plîngem? Nu fac decît asta. Să mă zbat singură? O voi face. Restul e treaba medicilor.

JEANTET *(indignat):* Oh!

GEORGES: în sfîrşit, mamă! Te felicit! Ştiu că ai curaj, şi.

D-na DORVAL *(lui Georges):* Şi să mai zici că eşti aproape să ajungi un duce de Bronte, tu! *(Schimbind tonul.)* Doamne! Nu înțelegi oare că dl. Jeantet mă cunoaşte de douăzeci şi cinci de ani? Ştie ce calvar a fost viața mea din ziua cînd m-am căsătorit cu tatăl tău. Cel puțin dacă nu l-aş fi luat sărac!

JEANTET: Oh! Cît despre asta, e adevărat. Nu aveai nici un ban de zestre şi fratele d-tale de disperare se dusese în Africa să-si caute norocul.

D-na DORVAL: Zestre? Dar numele ce-1 purtam nu însemna nimic? Dar simțul afacerilor, al realităților vieței, domnule, şi despre care el nu avea nici cea mai mică idee! Dar himerele de care l-am dezbărat!

JEANTET: Sunt cîteva pe care le păstrează totuşi, neatinse, în inima lui: credința în iubirea d-tale şi a fiului său, de pildă.

GEORGES: Domnule!

D-na DORVAL: Taci. Am meritat această credință căci n-am făcut eu din tatăl tău un om mare?

JEANTET: E sigur că numai d-tale am atribuit schimbările brusce şi neînchipuite pe care le-am observat adeseaori în firea lui.

D-na DORVAL *(lui Georges):* Ce-ți spuneam? *(Lui Jeantet.)* Iată-ne împăcați. Am crezut dealtfel întotdeauna că d-ta ai cel puțin bunul-simț, mult bun-simț chiar.

JEANTET *(cu ironie galantă):* Mă copleşeşti, doamnă.

D-na DORVAL: Pe cînd el... Geniu dacă vrei poate să zicem că are cît de mult, dar simțul comun? Deloc...

JEANTET *(gest):* Perfect raționament. Oamenii de geniu sunt, într-adevăr, cu totul lipsiți de „simțul comun"*

GEORGES: Vai! Şi „simțul comun" ar trebui să vegheze toate mişcările noastre.

D-na DORVAL: Bine ai spus, băiatul meu. *(Lui Jeantet.)* Geniul este cu toate astea foarte interesant şi îți mărturisesc, nu o dată văzîndu-l cum face pe Napoleon — am fost prinsă, dar ştii, complet. Şi apoi vocea formidabilului corsican n-a putut fi decît cum e vocea lui în anumite momente. Numai cînd îmi amintesc mă simt... brrr!...

JEANTET: Cred.

D-na DORVAL: Acum asta e întrebarea: geniul sau nebunia vorbea în bietul meu soț? Să hotărască cine o vrea. E adevărat că numai în ajunul vreuneia din nenorocitele lui combinațiuni de bursă începea: Şi ce Bonaparte! Ce mai Napoleon era atunci omul ăsta \ Să-l fi văzut. Ah! Nimeni nu ştie cît a trebuit să lupt spre a-l împiedica de a face prostii, în acele momente de criză. Ore-ntregi mă țineam de el ca să-l fac iar cumsecade. îmi vei obiecta poate că afacerile lui nu mai ieşeau cum ar fi vrut? ei! Da: foarte încumințite. Dar unde e răul?

JEANTET: CU alte cuvinte, d-ta ai fost îngerul său păzitor, doamnă!

GEORGES: Mama mea? Oh! Straşnică femeie!

D-na DORVAL: Totuşi slabă, prea slabă pentru nenorocirea mea, căci priveşte, ne aruncă în mizerie!

JEANTET: Vei recunoaşte cu toate astea.....

D-na DORVAL: în zadar; ştiu ce vrei să zici, bietul meu Louis nu e de vină, fără îndoială, dar nu sunt nici eu şi nici medicii cari... în sfîrşit...

JEANTET: Aşadar să dăm cărțile pe față, fie: Dorval e nebun. E destul de limpede? Legați-l şi închideți-l cît mai iute.

D-na DORVAL: Tii! Ce urîte vorbe!... Drept cine mă iei? Nu e vorba decît de o vreme de odihnă... Astfel au spus scumpii şi bunii savanți. O vilă întreagă îi stă la dispoziție. Ape săltărețe, garduri înalte, servitori mulți, masă regală, ce-ar putea dori mai mult? Şi ca tovarăşi cei mai eminenți oameni! Cîtuşi de puțin respingători, din contra chiar amuzanți, iată!

JEANTET: Ei! Dar ştii că e foarte bine.

D-na DORVAL: Cît despre regim: abia vizibil şi puțină hidroterapie, ca adaos.

JEANTET: Duşuri, desigur?!...

D-na DORVAL: Nu. Simple stropiri cu apă rece vor ajtmge. Aşa au spus ei.

JEANTET: Cine? Savanții amuzanți?

D-na DORVAL: Ai ghicit!

JEANTET: Foarte bine. *(Lui Georges.)* Şi d-ta, domnule, ce crezi despre toate astea?

GEORGES: Cum? N-ai înțeles ce-a spus mama?...

JEANTET: Ba, prea bine. Iată dar ce vă spun eu: fiu şi mamă, d-ta şi dumneaei/sunteți demni unul de altul.

D-na DORVAL *(cu voce ascuțită):* Ce-nsemnează? Tonul acesta? cu mine?

JEANTET: Oh! Mă iertați, voi lua altul. Iată: Dacă Dorval e nebun numai d-ta te-ai convins atît de tîrziu, căci în care vremuri si în ce tară s-a văzut un om zdravăn la minte, sau cum spuneți, un om cu simț comun, ca să arunce timp de douăzeci şi cinci de ani saci cu aur peste saci cu aur, pentru cine, mă rog, spuneți-mi?... Căutați şi găsiți; nu vă va fi greu, d-tale mai ales, care în primii ani de căsătorie, cred că nu i-ai uitat... pe cînd acum, priveşte în jurul d-tale... mai vezi maşina de gătit cu petrol, cele patru scaune şchioape şi ciobul de oglindă, marele d-tale lux din acele vremuri, căci de drăguță, erai, ştii bine.

D-na DORVAL: Georges ! Haide, nu mai avem ce căuta aici.

GEORGES: Domnule! Eşti nerespectuos cu mama...

JEANTET: Deloc! Nu fac decît s-o laud şi voi spune chiar că era frumoasă. Avea în plus, în timpurile acelea, tot spre lauda ei, simplele dar sănătoasele virtuți burgheze, dar era săracă.

D-na DORVAL: *Domnule! Domnule!*

JEANTET: Dezastruoasele evenimente din 1870 veniră ca o lovitură de trăsnet ca să surpe averea deja zdruncinată a Bronteilor. Rămasă orfană şi singură prin plecarea fratelui său în Colonii, ea trebui să-şi ascundă numele ca să trăiască din lecțiuni de desen.

D-na DORVAL: Ah! E prea mult.

GEORGES *(strîngînd pumnii):* Prea mult, într-adevăr.

JEANTET: Deloc. Ce? Sărăcia e o insultă> doamnă? Urmez: aceste întîmplări nu influențează însă buna ei dispoziție naturală... Ce bună menajeră era nobila coborîtoare a cruciaților. Spun minciuni, doamnă? Cinci lei unt, 10 cartofi, 5 pătlăgele, macaroane sau linte ajungeau de obicei ca să întrețină focul sfînt al vieței dvs.

D-na DORVAL *(de sus, către fiul său):* Brațul tău..^ *(Vor să plece. Jeantet trece înainte şi se aşază în fața uşei.)*

ȚEANTET: încă două vorbe. Trefond si cu mine stim de mult faptele şi gesturile dvs. Acum ni le confirmați. Deci pot să plec. Soțul d-tale e nebun, doamnă. Tatăl d-tale e nebun, domnule. Şi nebunii sunt supărători. Ei împiedică pe bunul fiu să ajungă prinț sau duce, dar să fie bine ştiut, am vegheat noi, prietenii lui Dorval, că el nu va locui frumoasa casă ce i-ați pregătit. Cît despre averea lui, va continua să facă ce vrea cu ea, căci e a lui, să fie bine înțeles... Vă salut... *(Pleacă cu violență.)*

SCENA IV-a

[GEORGES, DOAMNA DORVAL]

GEORGES: Prevăzusem... Ştiu că ai încurcat treburile, mamă. Prea ai fost grăbită, nu crezi?

D-na DORVAL: Ce fel? Tu îl crezi sănătos la minte pe tatăl tău... Ei bine, să-1 lăsăm numai cîteva zile încă si vei vedea. Va arunca totul în vînt!... Ah, pentru ce n-am luat măsuri mai din vreme? Şi cînd mă *gîndesc* că buna doamnă Duruf, soția marelui financiar, m-a sfătuit de acum şase luni să fac asta?... Doamne 1 Doamne! Tot vom ieşi noi din iadul ăsta.

GEORGES: Cît despre mine, cred...

D-na DORVAL: Crede ce vrei... Dealtfel şi eu mă spăl pe mîini. Ce mă amestec eu? Sunt oare doctor? Medicii au spus, ei să termine cu...

GEORGES: Şi dacă se va face scandal?

SCENA V-a

ACEIAŞI, JEANTET, DORVAL

DORVAL *(lui Jeantet pe care îl readuce cu sila):* Ce! Bătrînule, ai înnebunit? *(Către nevastă-sa şi fiul său.)* O ceartă?

D-na DORVAL *(de sus, arâtînd pe Jeantet):* Cu dumnealui? !...

DORVAL: Ce vorbe sunt astea?...

D-na DORVAL: Acest domn trebuie să plece.

DORVAL: Ei! Dar ce v-a apucat?...

D-na DORVAL: Aşa, atunci plec eu...

DORVAL *(nevestei sale):* Dar...

JEANTET: Lasă. *(Către d-na Dorval.)* Am onoarea să vă salut cu toată umilința. *(Mişcare de ieşire.)*

DORVAL *(reținîndu-l) :* Ei! Dar stai, dragă, să ne înțelegem.

D-na DORVAL *(luîndu-l pe Georges):* Faceți ce-ți vrea... *(Iese prin partea opusă.)*

SCENA VI-a

DORVAL, JEANTET

DORVAL: Vrei să-mi spui?

JEANTET: Să nu-ți faci sînge rău.

DORVAL: Oh! Mă aştept la orice.

JEANTET: Crezi tu? la tot?

DORVAL: Drace! Mă sperii... de ce mă-ntrebi?

JEANTET: Să te sperii tu? Nu. Nu. Dar..'.

DORVAL: Ei bine! Atunci vorbeşte. Spune-mi ce s-a întîmplat? Şi nu-mi ascunde nimic.

JEANTET: Dacă aş vrea să-ți ascund chiar nu s-ar putea. Datoria îmi ordonă. Apoi te iubesc prea mult. ***(Luîndu-i mîinile.)*** Prietene, preaiubitul meu prieten.

DORVAL: Iată-te turburat acum. Reține-te şi aşteaptă-mă. Mă întorc îndată. înțelegi: femeia e tot femeie şi mă duc să încerc s-o împac!... în fond nu-i atît de rea___

JEANTET: Ah!

DORVAL: Poate o fac să revie la sentimente mai bune.

JEANTET: încearcă, da. Convenientele vor fi cel puțin salvate.

DORVAL: Vin îndată.

JEANTET: Bine, bine. ***(Dorval iese.)***

SCENA VII-a

JEANTET, TREFOND

TREFOND: Ce bine îmi pare că te găsesc aici... Ce noutăți ?...

JEANTET: Groaznice...

TREFOND: Ca şi ale mele.

JEANTET: Soarta... e hotărîtă.

TREFOND: Cui o spui?

JEANTET: Prin urmare...

TREFOND: Pericolul e aproape.

JEANTET: Pericol de moarte pentru amicul nostru... Nu ne înşelam, vezi?

TREFOND: Ştiu: un întreg complot, scîrboşii, porcii de cocină de la Banca celor cinci Continente au intrigat de multă vreme în jurul bietului nostru Dorval; mai întîi pe tăcute, apoi cu o îndrăzneală din ce în ce mai mare, bîrfelele lor au convins atît de bine pe această drăguță doamnă Dorval, încît...

JEANTET: Abia ieşise de aici, cînd ai intrat.

TREFOND: S-o ia dracu!...

JEANTET: Oh!

TREFOND: Ascultă-mă bine. Trioux, îl cunoşti? celebrul imbecil care a dat greş, atît de jalnic, în tratarea bolilor nervoase şi care acum îşi dă aerul că îngrijeşte pe doamna Dorval, descusut cu şiretenie de mine s-a dat pe față. Memoriu, concluziuni, totul e gata: paralizie generală congenitală progresivă, acces de megalomanie eroică, militarism de cameră... Trebuie să fie îngrijit. Nebun, Dorval e nebun de legat.

JEANTET: Dacă nu şfiam detaliile astea, cel puțin ştiu altele, iată-le: mamă şi fiu şi-au dat mîna. Ți-am spus că ieşeau de aici. Decizia e semnată... Vilă, parc, împreună cu celelalte, totul e gata. Nu, duşuri nu. Simple stropiri cu apă rece. Vor ajunge.

TREFOND ***(furios):*** Mii de bombe! Mai sunt şi eu pe aici!...

JEANTET: Fără scandal! N-ar servi la nimic. Ar face chiar rău.

TREFOND: în cazul acesta, prin ce mijloace crezi că ai să-1 poți scoate din încurcătură?

JEANTET: Nu văd nici unul. Afară numai de a4 face să dispară. O plecare neaşteptată, desconcentrează cu atît mai mult, cu cît a fost mai bruscă. Să te pui în siguranță este prima datorie şi cel dintîi lucru pe care poți să-1 alegi. Principalul e să cîştigi timp...

TREFOND: Prin urmare tu sfătuieşti fuga? Pe legea mea! Sfatul nu e rău. Dar îl va urma el? îl vei putea convinge?

JEANTET: Lasă pe mine... Mă fac tare să-1 conving. şi, na! După zgomotul uşilor trîntite cu violență sunt sigur că vine.

SCENA VIII-a

ACEIAŞI, DORVAL

DORVAL *(nevăzînd la început decît pe Jeantet)*: Imposibil s-o fac să-mi deschidă uşa... S-a închis în iatac. Crize de nervi. Medici şi servitoare împrejurul ei. Trioux, în sfîrşit, veni la mine şi oprindu-mă în faţa apartamentului ei, imbecilul! — rugîndu-mă să mă liniştesc, să-mi îmblînzesc furia... Nu-ţi închipuieşti? !... Era comic de tot căci nu eram deloc înfuriat... Ei, drăcia dracului. Ce-o fi şi asta? De multă vreme acest dobitoc nu-mi mai vorbeşte decît de Napoleon, de bătălii, de reîntrupările sufletului. De ce nu se ocupă de reţetele lui? *(Scurtă oprire.)* Şi mai e şi altceva... Ascultă, tu cel puţin vei putea să-mi spui pentru ce lumea din preajma soţiei mele, de cînd cu nenorocita mea gafă de la bursă, nu s-apropie de mine decît cu un fel de respect exagerat, ba chiar cu spaimă. Dacă zic alb, este alb. Dacă zic negru, este negru. Să-ţi spun sincer, nu ştiu ce să cred... Voi fi avut, fără să-mi dau seama, vreun acces de nebunie? Sunt nebun? Ce este, în sfîrşit? Fie-ţi milă şi spune-mi. Fii prieten cu adevărat... Nu vezi că nu mai pot? !

JEANTET: Nu-ţi face închipuiri de astea, dragul meu Dorval. Nebun? N-ai fost niciodată şi nici nu eşti... Dar ceea ce am să-ţi spun e cu toate astea, cu mult mai crud...

TREFOND: Oh! Cu mult...

DORVAL: Ce? Şi tu erai aici? Bine. De ce nu-mi spuneţi odată ?...

JEANTET: Iată dar, pentru că aşa doreşti. Nebun? Nu. Nici o clipă, sau dacă nebunia te-a ridicat pe cele mai înalte culmi, în regiuni inaccesibile, închizînd ochii materialităţii acestei lumi, şi ţinîndu-i deschişi numai asupra iluziilor frumoase, care au fost viaţa ta. Da! Tu n-ai făcut decît să urci şi în faţă şi în urma ta stau negre şi deschise prăpăstiile. Dar piciorul tău era sigur, şi privirea ta de vultur, şi...

DORVAL: Ce, Jeantet, am murit de-mi faci panegiricul?

JEANTET: Da. Tu ai fost toate acestea.

DORVAL: Nu mai sunt?

JEANTET: Poţi să redevii.

TREFOND: Pentru un moment să revenim la realitate.

DORVAL: Din tot ce-mi spuneţi nu înţeleg decît un lucru: că amîndoi v-aţi unit să mă torturaţi.

JEANTET: Ne-am unit să te scăpăm.

TREFOND: Şi te vom scăpa.

JEANTET: Căci trebuie să ştii. Astăzi nu mai eşti decît un învins. Acum prăpastia e chiar sub picioarele tale şi nimic nu te poate scăpa, numai un formidabil salt într-o parte. Iată ce-ţi rămîne de făcut... Cu un cuvînt trebuie să fugi. Să părăseşti Parisul, afacerile, totul, şi aceasta îndată.

DORVAL: Sunt adevărate vorbele voastre? Nu visez?

JEANTET: NU, nu visezi deloc.

TREFOND: NU ţi-a spus decît adevărul.

DORVAL: Dar cu soţia, cu fiiil meu, cu situaţia mea ce voi face?

JEANTET: Giganţii care cad nu mai au nici soţie, nici copii, nici situaţie.

TREFOND: Şi tot ce e prea mare trebuie să cadă.

JEANTET: Prin urmare ia seama, trebuie grabă. N-ai dat bătălia la Austerlitz cum ai crezut la început...

DORVAL: Dar pot să dau altele şi să le cîştig.

JEANTET: NU mai poţi...

TREFOND: Nu...

DORVAL: Hei! Asta e! Uitaţi că sunt tot Dorval şi că averea-mi este neatinsă?

JEANTET: Dacă mai rămîi, vai! O zi numai în casa ta, în Paris chiar, s-a isprăvit cu tine.

TREFOND: Şi vei fi şters din numărul celor vii... un nebun!

JEANTET: Fără să fii...

DORVAL *(voce sacadată, răguşită)*: Eu?... Cine ar îndrăzni?

JEANTET: Nevasta ta ar putea să-ţi spună.

DORVAL: Ea? Soția mea?... Dar spuneți că nu-i adevărat.

JEANTET: Din nenorocire este astfel. *(Dorval se dă înapoi și se clatină zdrobit.)*

TREFOND: Hei, prietene! Ce faci? Nu suntem noi alături de tine?

DORVAL *(bîjbîind cu brațele întinse):* Acolo? Unde? Nu văd. Apropiați-vă. Dați-mi mîna. Amîndoi. Așa. Iată-te la stînga mea, Jeantet? Și tu la dreapta, Trefond? Ah! ce roșu! Mă împiedică să văd, ce roșu! Dar de ce tăceți? *(Zăpăcit, dîndu-se înapoi cu amîndoi prietenii.)* Ce înseamnă tăcerea aceasta?

JEANTET: Dorval!... Dorval!... Revino-ți în simțiri. Te vom scăpa. Fii sigur. *(îl așază cu greutate într-un fotoliu și-i desface gulerul de la cămașe.)*

DORVAL: Să mă scăpați?... De cine? De ce? De groaznicul roșu? de el, da... dar iată-1 că se duce, se risipește. Numai că... eroare! E beznă!... Cad! Și toate cad cu mine. Nu mai văd nimic, nimic, nimic. Și această tăcere!... Nu aud nimic... Doamne! înțeleg: noaptea și moartea! *(Dorval încearcă să se ridice dar recade în fotoliu și-și acoperă ochii cu mîinile.)*

JEANTET *(cu jumătate de voce):* Trefond, de ce nu-i dai ajutor?

TREFOND: Taci, salvarea îi va veni de la reacțiunea ce nu va întîrzia să se arate.

DORVAL *(descoperindu-și fața își întinde gîtul privind în toate părțile și punîndu-și mîna pîlnie la ureche) :* Hei?... Ce se aude?... Și această lumină? Ce e?... Se aude huruiri de tunuri? Unde sunt?... Cine vorbește? Și această lumină este ziuă?... *(Face un pas, pe urmă doi.)*

TREFOND *(lui Jeantet, care vrea să-l susție) :* Lasă-1.

DORVAL *(lui însuși):* Erau vorbe!... Nu mă-nșelam, și e de asemeni ziuă. *(Lui Jeantet și Trefond.)* Ah! Și voi, prieteni. Dar ce s-a întîmplat? Oh!... îmi amintesc. Dar nici vorbă despre asta. Deci nu era bătălia de la Austerlitz. Ci acum văd că era campania de la Moscova și retragerea îngrozitoare la Berezina... Și acum știți unde suntem? Nu? Suntem la Fontainebleau.

JEANTET *(cu grăbire) :* Desigur.

TREFOND: Și ceea ce urmează se știe!... Surghiunul din insula Elba...

DORVAL: Desigur. Dar ce nu pot să-mi iert este că l-am dezmințit pe el o clipă prin slăbiciunea mea.

TREFOND: E timp să te refaci, demn de El.

DORVAL: Da.

JEANTET: în cazul acesta tot răul e spre bine.

TREFOND: Deci suntem la Fontainebleau.

JEANTET: Și e limpede, limpede că trebuie să pleci.

DORVAL: Voi pleca.

JEANTET: Cînd?

DORVAL: Astăzi chiar. îndată...

TREFOND: îl regăsesc în repeziciunea hotărîrii tale.

JEANTET: Te vom însoți.

DORVAL: Nu permit.

TREFOND: Uiți că astfel trebuie să fie?

DORVAL: De ce?

JEANTET: Celălalt a plecat singur?

DORVAL: Nu. *(Visător.)* Acei al căror devotament va rămînea pe veci glorios l-au însoțit la insula Elba. *(Se duce la biroul său și sună.)*

SCENA IX-a

ACEIAȘI, UȘIERUL

UȘIERUL: Domnul a sunat?

DORVAL: Da. în cinci minute mașina mea de călătorie să fie la scară. Și să spui d-lui Bertin să vie îndată. *(Ușierul pleacă.)*

TREFOND: Ce drum luăm?

DORVAL: Marsilia, mai întîi.

JEANTET: Pe urmă?...

DORVAL: Ne îmbarcăm. O plimbare pe mare n-o să vă displacă. Insula mea Elba este Corsica! N-am eu acolo giganticul și minunatul castel căruia presa

i-a celebrat minunele de artă şi confort? *(Scurtă oprire.)* Dar o clipă numai. *(Trece la biroul lui şi scrie în grabă cîteva linii; cu hîrtia în mînă; glumeţ.)* Abdicarea mea. *(Citind.)* „Numesc pe fiul meu Georges în toată vremea lipsei mele ca Director general al Băncii Dorval. Cu toate astea, fiul meu nefiind în curent cu afacerile, toate operaţiunile de importanţă de bancă vor fi conduse de dl. Bertin care, singur, va putea semna în numele meu."

TREFOND: Ura! Admirabil nebun este amicul Dorval.

SCENA X-a

ACEIAŞI, UŞIERUL

UŞIERUL: Automobilul aşteaptă.

DORVAL *(dîndu-i un cec):* Ţine, pînă la întoarcerea mea.

UŞIERUL: Cinci mii de franci! O avere!...

DORVAL: Prea mică pentru un bun servitor... Fără mulţumiri. Dl. Bertin?

UŞIERUL: Vine.

DORVAL: Poţi pleca.

UŞIERUL: Cel puţin să vă sărut mîna... Ce bucurie pentru ai mei. *(îi ia mîna cu forţa şi i-o sărută şi pleacă ştergîndu-şi ochii cu batista.)*

SCENA XI-a

ACEIAŞI, BERTIN

DORVAL: Prietenul meu, fiul meu, ora devotamentului a venit. Părăsesc Parisul chiar acum, pentru multă vreme, poate veţi şti pentru ce mai tîrziu. Iată această scrisoare. Nu vei deschide-o decît după plecarea mea. Dar să-mi juri mai întîi că vei aduce la îndeplinire ceea ce-ţi impun.

BERTIN: Jur!

DORVAL *(lui Bertin):* Nu mă aşteptam la mai puţin de la d-ta. Mulţumesc. Şi acum vei spune soţiei mele, scumpului meu copil... Spune întocmai: „că făcînd pe nebunul, am şters-o ca orice bancher care se respectă". Să plecăm. *(Se îndreaptă spre use, ceilalţi vor să-l lase să treacă primul.)*

DORVAL *(oprindu-se):* Nu, nu! Mai întîi voi... Un căpitan nu-şi părăseşte vaporul decît în ultima clipă.

ACTUL IV

(Acelaşi decor.)

SCENA I

JEANTET, BERTIN

JEANTET *(stînd în fața biroului şi rînduind hîrtii):* Atunci, dragă Bertin, țifrele?

BERTIN: Arată exact situația actuală a Băncii Dorval. Patronul a primit dealtfel comunicarea mea în Corsica, prin curier special, precum v-a spus, desigur. Ceea ce l-a şi îndemnat să se reîntoarcă la Paris.

JEANTET: Aşa e. Iată dar insula noastră Elba departe în urma noastră.

BERTIN: Oh! Nu vă reîntoarceți, din fericire, decît din Corsica şi nu vă mai spun bucuria ce am simțit ieri cînd am primit telegrama dvs. din Marsilia. A sosit la timp. Ah!

JEANTET: Ce-nțelegi prin asta?

BERTIN: Pentru ce v-aş ascunde? Circulă zvonuri din ce în ce mai sigure... E vorba de o punere sub interdicție a patronului, care a fost cerută formal de d-na Dorval şi fiul său.

JEANTET: Adevărată sau nu, e sigur că d-na Dorval trebuie să ne urască de moarte.

BERTIN: Fapt este că îndată ce i-am comunicat întoarcerea, d-na, ca şi fiul său, au şi şters-o la gară.

JEANTET: Au plecat!... Plecarea lor seamănă mai mult a fugă.

BERTIN: Asta se prea poate. Dar să luăm seama la săgeata Partului.

JEANTET: Şi ce a zis dl. Dorval de această plecare neaşteptată?

BERTIN: N-am putut să-l previn. Căci îndată ce a sosit cu dvs. şi d-rul Trefond s-a şi urcat în automobilul lui de zile mari.

JEANTET: Da: era grăbit să ia contact cu piața. Să nu mai vorbim dar de toate astea şi să ne întoarcem la țifre dacă-ți face plăcere.

BERTIN: Cu atît mai mare plăcere întrucît patronul mi-a spus că v-a rugat pe dvs. să aveți grija de a le totaliza.

JEANTET: Fără voința mea, crede-mă.

BERTIN *(prezentîndu-i hîrtiile) :* Cifrele acestea vorbesc destul de frumos, totuşi uitați-vă mai bine.

JEANTET *(examinînd hîrtiile) :* O sută de milioane cîştigate numai cu „Alaştele!" Dar „Randele?"... Să se urce şi ele de la cincisprezece milioane cît reprezentau la o asemenea sumă! E nemaipomenit şi n-ai să mă convingi niciodată că e aşa.

BERTIN: Faptele s-au petrecut totuşi astfel. E adevărat că asemenea salturi nu se întîmplă la bursă în toate zilele. Orice-ar fi, uitați-vă cum s-au comportat şi „Oklawa-railways" la rîndul lor.

JEANTET *(privind pe hîrtii):* Aceste **375** de milioane, căzute ca din cer în lăzile Băncii Dorval, nu sunt totuşi decît nişte cifre care, de azi pe mîine, pot să fie înlocuite de altele cu mult mai modeste, nu-i aşa?... Şi care deşi totalul nu merită o prea mare importanță...

BERTIN: Ba, deloc, şi dl. Dorval ştie prea bine, pentru că i-am comunicat. Oh! M-am scăpat aproape

îndată prin operațiuni duse cu dibăcie de zisele valori, astfel că nu mai avem de zece zile decît rentă bună, rentă solidă de-a statului francez în casele noastre de fier.

JEANTET: Fii lăudat în cazul ăsta, scumpul meu Bertin, Banca Dorval e salvată, şi salvată de d-ta. *(îi strînge mîinile.)*

BERTIN: NU spuneți asta, domnule Jeantet. Patronul singur a făcut totul. Fără el, fără ordinele lui precise în momentul decisiv, eram pierduți. Nu vă amintiți vorbele lui! Aruncați-vă pe „Rand, Alaska si Oklawa, cumpărați-le ca si pe orce valoare care ezită."

JEANTET: îl judeci cu nobleță. într-adevăr, minunata schimbare de front, pe care a executat-o chiar în clipa cînd totul se surpa în jurul lui, va rămîne înscrisă pentru vecie în analele bursei. Nu te despuia totuşi de orice merit. Fără d-ta...

SCENA II-a

ACEIAŞI, UŞIERUL, apoi un GROOM

BERTIN: Ce este, Jean?

UŞIERUL: S-a adus un tablou de la Hotel Drouot cumpărat de dl. Dorval, care a spus să fie aşezat în biroul său.

JEANTET: Pariez că e vro bătălie napoleoniană.

BERTIN: Luxul lui. *(Uşierului.)* Atunci? Ce mai aştepți, Jean? Spune să aducă tabloul.

UŞIERUL: Tabloul e în antreu. *(Deschide uşa şi strigă.)* Hai! vino încoa. *(Un comisionar aduce tabloul învelit în pînză verde. Uşierul ajutîndu-l.)* Iată-1. Unde să-1 punem?

JEANTET *(privind prin odaie):* Da: unde?

BERTIN *(indicînd un mare chevalet):* Dacă l-am pune pe acest chevalet rezemat de perete?

JEANTET: Ideea nu e rea. Dorval va hotărî pe urmă.

BERTIN *(aduce chevaletul şi-l aşază în fața biroului. După ce tabloul a fost pus):* Aşa. Foarte, bine. *(Uşierul şi comisionarul pleacă.)*

JEANTET *(apropiindu-se şi atingînd cu degetul învelitparea tabloului) :* Ce zici? Să-1 desfacem?...

BERTIN: NU, mai bine să-1 lăsăm pe dl. Dorval.

JEANTET: Apropo, Bertin, eşti aşa de bun să întrebi ce face sus doctorul care a dispărut de mai mult de o oră? Al naibii doctor, ca să-şi facă baie, bălăceste cam mult mi se pare...

SCENA III-a

ACEIAŞI, TREFOND

TREFOND *(care apare în prag cît timp vorbeşte Jeantet) :* Să bălăceşti în apă e higienic, dar să te scufunzi în cărți cum faci tu...

JEANTET: Da... Să întrebăm pe clienții tăi care din întîmplare citesc şi cărțile mele. Ei să hotărască: cine-i plictiseşte mai mult: un medic sau un autor?

TREFOND: înțepătură la înțepătură, bravo! Deci — armistițiu, şi să facem pace. *(Arâtînd tabloul.)* Ce e asta?

JEANTET: NU ghiceşti? Un tablou...

SCENA IV-a

ACEIAŞI, DORVAL

DORVAL *(văzînd tabloul) :* Bine, l-au adus?

TREFOND: Măi, să fie!... Mult îti mai plac mîzgălelile.

DORVAL: Ce zici? Mîzgăleală? Un Chapier,— l-am luat pe nimic. *(Văzînd pe Jeantet şi Bertin, lui Bertin.)* Bună ziua, Bertin; *(lui Jeantet)* trei sute de mii de franci... *(La toți trei.)* înhățat în trecere.

TREFOND: Nu mor de foame Chapierii ăştia... nu-i aşa?

DORVAL: Te cred.

JEANTET: Şi ce subiect?

DORVAL: Nu prea ştiu. O bătălie cred. Cum l-am zărit m-am repezit la licitaţie şi l-am luat, cu luptă, bineînţeles. Dar mai bine să-l vedem. *(Taie pînza cu un briceag pe care îl ia după biroul său şi descoperă tabloul, depărtîndu-se ca să privească mai bine.)* Frumos, foarte frumos. Priviţi. N-aveam dreptate? Oh! Şarja asta de cavalerie, şi acolo, în acest careu, împăratul... da, El. *(Ezitare.)* Drace!... Să fie?... Oh! oh!

TREFOND *(privind):* Mii de bombe! Nu mă înşel. Este...

JEANTET: Waterloo!

DORVAL: Cum?

JEANTET: Waterloo.

SCENA V-a

ACEIAŞI, UŞIERUL

UŞIERUL *(lui Dorval)* : Domnule — Stăpîne.

DORVAL: Ce-nseamnă asta? Ce te-a apucat? ,

UŞIERUL: Nişte — nişte domni... Or fi şase sau mai mulţi... nu prea mi-am dat seama, cu o mutră foarte urîtă, vor să intre cu forţa, au şi intrat poate în clipa asta... am făcut ce-am putut ca să-i opresc dar... îi auziţi, pe scară? Ei sunt.

TREFOND *(lui Jeantet, arătîndu-i tabloul):* Waterloo într-adevăr? Casa cea drăguţă cu parc etc.?

JEANTET *(Uşierului cu jumătate voce)* : Iute, Jean, scoboară şi spune funcţionarilor, auzi? să vină cu toţii. Cum vor auzi soneria din birouri, şă ştie atunci că am sunat eu, pentru că dl. Dorval e în pericol. în pericol de moarte. Aleargă. *(Uşierul iese.)*

DORVAL: Dar ce este?

TREFOND: Nu-nţelegi? Ar fi făcut-o de mult, dar nu ştiau unde eşti — iată !

DORVAL *(palid, dîndu-se înapoi pînă după biroul său)* : Nu. Nu. Asta, nu, pentru numele lui Dumnezeu; Trefond.

(Uşa se deschide cu violenţă.)

SCENA VI-a

ACEIAŞI. DOI DOMNI în haine negre şi ALŢII cu aparenţe atletice, în vestoane

UN DOMN ÎN NEGRU: Cum? Această casă e o cetate pe care trebuie s-o luăm cu asalt?

JEANTET: Dar... cu ce drept, mă rog?

DOMNUL ÎN NEGRU: Şi d-ta? cu ce drept te opui?

JEANTET: Cu cel pe care mi-1 iau.

DOMNUL ÎN NEGRU: Iar eu intru aici cu dreptul pe ,care-1 am. *(întredeschizîndu-şi redingota îşi arată eşarfa de procuror.)*

DORVAL: Ah!

TREFOND: Şi apoi?

PROCURORUL: Apoi? Dl. Dorval să binevoiască a se pune la dispoziţia acestor domni.

AL DOILEA DOMN: Vă voi spune mai întîi că...

BERTIN: Nu, fără mai întîi. Fiţi desluşit şi scurt. Ce vreţi?

PROCURORUL *(dîndu-i o Mrtie):* Acestea, citiţi.

BERTIN *(după ce citeşte o trece lui Trefond):* O asemenea infamie!

TREFOND *(după ce citeşte):* Nu se va întîmpla. *(Procurorului.)* Domnule, aveţi onoarea să vă aflaţi în faţa doctorului Trefond, decanul Facultăţii de medicină din Paris, ofiţer al Legiunii de Onoare şi membru al Academiei Franceze.

PROCURORUL *(înclinîndu-se)* : Chemat pentru executarea unui mandat al justiției să dau concurs acestor domni, nu-mi pot face, cu tot regretul meu, decît datoria.

JEANTET *(apăsînd cu degetul butonul soneriei):* Ah ! *(Mare zgomot de paşi numeroşi pe scară.)*

SCENA FINALA

ACEIAŞI şi FUNCȚIONARII Băncii Dorval

JEANTET *(funcționarilor):* într-ajutor, prieteni! înaintați, vă rog. *(Funcționarii împinşi de Jeantet s-au aşezat în fața lui Dorval.)* Da !... Aşa... bine... ascultați. Duşmanii patronului vostru s-au învoit cu d-na Dorval şi cu fiul său, şi vor să-1 închidă ca nebun, pe marele om şi bancher, pe scumpul nostru Dorval! Apărați-1, scăpați-1. *(Murmure de .indignații în grupul din jurul lui Dorval, apărîndu4.)*

PROCURORUL: Domnilor, faceți-vă datoria în numele legii. *(Vor să se apropie de Dorval) mişcare şi înghesuială care-i împiedică; Dorval e tras în acest timp de funcționarii lui înspre o uşă din fund, prin care se retrage urmat de ei. Procurorul vrînd să pătrundă cu infirmierii în grupul în retragere se îmbrînceşte cu Trefond, Jeantet şi Bertin care țin frontul.)* Loc. Loc, faceți loc, în numele legii.

TREFOND *(îmbrîncind la rîndul lui pe Procuror)* : Dacă ar fi în numele dreptății, cel puțin.

PROCURORUL *(mai tare):* în numele legei!

TREFOND: Rahat!

NOTE ŞI VARIANTE

(p.9) IADEŞ !

Publicată: Actul I, în *Literatorul, II,* 1, 15 ianuarie 1881, p. 516—533; Actul al II-lea, în *Literatorul, II, 2,* 15 fevruarie 1881, p. 588—607.

Republicată în *Poezii,* Bucureşti, 1882, p. 313—382.

Reprodusă din *Poezii,* 1882.

A — *Literatorul',* B — *Poezii.*

Textul din *Poezii,* 1882, p. 315, se deschide cu următoarea pagină de titlu şi de indicare a distribuţiei:

„IADEŞ!

Comedie originală în două acte şi în versuri

Autorul dedică această piesă artistei care a jucat rolul principal, d-na *A. Romanescu.*

Persoanele	Artişti
Guguţă	D-nu Gr. Manolescu
Elena, soţia lui	D-na A. Romanescu
George Aninoşescu, vărul lui Guguţă	D-nu C. Costescu
Doamna Davidescu	D-na E. Popescu
Smaranda Berdeanu, amică a Elenii	D-ra Amelia Velner
Safta, servitoare	„ M. Tănăsescu
Un servitor	D-nu D. Davidescu

Scena se petrece în Bucureşti.

Această piesă, aprobată de onorabilul Comitet teatral, a fost reprezintată pentru prima oară la 15 noiembrie 1880[1] pe scena Teatrului Național din capitală. Drepturile autorului sunt rezervate".

în acelaşi volum (p. 398—401) se precizează sub formă de notă:

„Am publicat această comedie într-un volum cu poeziile mele pentru că aveam dorința ca într-însul să fie reprezintat şi genul teatral. în afară de aceasta, o piesă în versuri este în acelaşi timp şi o poemă. în al doilea volum de poezii voi urma tot astfel, publicînd traducerea mea din Shakespeare, *Romeo şi Julieta,* şi legenda dramatică *Unchiaşul Sărăcie.* Sistemul de a publica poeziile dimpreună cu piesele de teatru a fost adoptat în Franța, între alții, şi de Alfred de Musset. Cred dar că cititorii îl vor găsinemerit, căci el face posibil ca, într-un volum de versuri, să se reprezinte toate genurile.

Subiectul acestei comedii, sau, mai bine zis, nodul final al intrigei, mi-a fost inspirat de citirea unei nuvele arabe publicată în *Curierul de ambe sexe* (Periodul al IV, no. 1 — 1842—1844)[2].

Dau aci această poveste. Iat-o:

IADEŞUL SAU UN FILOZOF ŞI O FEMEIE

Un filozof oriental îşi făcuse o colecție de toate vicleniile şi îndemînăturile femeilor spre a amăgi bărbații şi, ca un fel de pază împotriva lor, o purta totdeauna asupră-i. într-o zi, în călătoria sa, se afla aproape de o tabără de arabi. O femeie jună ce sta la umbra unui finic, cum îl văzu, se sculă îndată şi-1 pofti foarte voioasă a veni să se odihnească la cortul ei. Filozoful nu putu a nu primi o asemenea invitație. Bărbatul femeii lipsea şi oaspele abia se aşezase pe un covor cînd ea veni şi-i aduse curmale proaspete şi lapte. Nu putu bietul filozof a nu se mira de rara frumusețe a mîinilor ce-i înfăţişau băutura şi fructele, însă, ca să risipească gîndurile ce începuseră să-i vie la vederea farmecilor junei arabe, şi ca să se apere de ispita de care începuse a se teme, înțeleptul scoase cartea şi începu s-o citească.

Amăgitoarea creatură, supărată de acest dispreț şi de nesocotința lui la buna ei primire, se alătură cu blîndețe lîngă dînsul şi cu glasul cel mai dulce începu să-i vorbească:

— Negreşit această carte este foarte interesantă, de vreme ce numai

[1] După note: *Teatrul Național (Binele public,* II, 276, 13 noiembrie 1880, p. 3), premiera pieselor *Iadeş î* şi *Unchiaşul Sărăcie* a avut loc la 11 noiembrie 1880 (v. ediția de față, p. 682, 685-686).

[2] *InCurierdeambe sexe,,.28-3l,tit\u\esteUn filozof si o femeie,* iar textul prezintă deosebiri față de versiunea reprodusă de Al. Macedonski.

ea se pare că e vrednică de a-ți trage băgarea de seamă. îmi este iertat, te rog, să aflu ca ce fel de ştiință şi înțelepciune coprinde?

Filozoful răspunse ținînd ochii în jos:

— Coprinsul acestei cărți nu este pe înțelesul femeilor.

Această refuzare a filozofului ațîță şi mai mult curiozitatea femeiuştei. Se aşeză jos şi începu a întinde cel mai frumos picioruş din cîte vreodată şi-au lăsat urmele uşoare pe nesipul mişcător al pustiului.

înțeleptul simți ispita. Atuncea ea îl întrebă din nou:

— Ce carte e aceea?

Şi filozoful răspunse:

— E o scriere ce am compus-o eu. Materia, însă, am împrumutat-o de la femei. Această carte coprinde toate vicleniile şi amăgirile ce au inventat sexul d-voastră.

— Cu adevărat ? Toate fără deosebire ? zise fiica pustiului.

— Toate. Am studiat cu atîta stăruință şi statornicie pe femei încît am ajuns în stare a nu mă mai teme de ele.

— A! strigă araba lăsînd în jos lungile ei gene; pe urmă, repezind o vie aruncătură de ochi asupra bietului înțelept, îl făcu să-şi uite şi cartea şi îndemînările femeieşti ce coprindea, şi filozoful nostru căzu în cursă căci se făcu mai nebun decît toți pătimaşii din lume.

Crezînd că vede în purtarea femeii un fel de cochetărie, îndrăzni a-şi face destăinuirea. Cum ar fi putut bietul om să se stăpînească?

Pătrunzătorii ei ochi deveniră umezi, şi, printr-un semn de cap, ea păru după un moment a se arăta că primeşte să asculte vorbele de amor ce-i zicea streinul.

înțeleptul se şi îmbătase de cele mai plăcute speranțe, cînd femeia auzind de departe tropotul unui cal ce venea ca şi cînd ar fi avut aripi, strigă:

— Suntem pierduți. Bărbatul meu dă peste noi. E gelos ca un tigru şi mai cumplit decît.. . Pe numele prorocului, de-ți iubeşti viața, ascunde-te în acea lacră.

Autorul spăimîntat, nemaivăzînd nici un mijloc de scăpare, intră în lacră şi se ghemui înăuntru; femeia îl închise şi luă cheia.

Ieşi înaintea bărbatului sau şi după cîteva giugiuliri şi mlădieri femeieşti care îi risipi posomorîrea:

— Trebuie, îi zise, să-ți povestesc o întîmplare foarte ciudată.

— Spune, gazela mea, zise arabul, care se aşeză pe un covor cu picioarele încrucişate după obiceiul orientalilor.

— Azi veni aci un fel de filozof; îmi spuse că ar fi adunat într-o carte

toate îndemînările femeieşti, şi pe lingă acestea, înţeleptul mincinos începu să-mi vorbească de amor.

— Ei! Ş-apoi?... strigă arabul.

— Eu l-am ascultat fără sfială, e june săracul, simţitor grabnic, şi... venişi dumneata foarte la vreme ca să-mi sprijineşti virtutea ce şovăia.

La aceste vorbe, arabul sări ca un leu şi scoase hangerul.

Filozoful care, din fundul lăzii, asculta toate da dracului şi cortu, şi femeile, şi pe toţi bărbaţii Arabiei pietroase.

— Fatme... strigă arabul, de ţi-e voie să trăieşti, spune-mi unde e trădătorul ?!

Spăimîntată de vijelia ce stîrnise singură, Fatme se aruncă la picioarele bărbatului său şi, tremurînd subt oţelul ameninţător al junghiului, a*ătă lacra cu o singură căutătură.

Ea se sculă la urmă plină de ruşine şi luînd cheia ce o avea la cingătoare, o dete gelosului; însă în momentul cînd el alerga să deschiză lacra, răutăcioasa muieruşcă începu a se sparge de rîs. Harum se întoarse uimit, rămînînd înlemnit cu cheia în mînă.

— Iadeş! striga femeia bătînd din palme. Dă-mi-1. Dă-mi-1. Alta data să nu mai uiţi cînd te prinzi. Şi sărea şi rîdea mlădioasa femeiuşcă!

Bărbatul rămăsese înmărmurit şi îi căzu cheia din mînă. Pe urmă dînd din cap se duse şi îi dete lanţul de aur pe care avusese prinsoarea, făgăduindu-i că-i va cumpăra şi-i va dărui orice fel de scule, numai să facă bine altă dată să nu se mai joace cu astfel de glume şi mijloace ucizătoare cînd vrea să cîştige iadeşul. Pe urmă, arabul e tot arab, lui nu-i place să piardă un lanţ de aur nici cînd îl dănevestii sale, îi veni necazul, încălică calul şi se depărta să ia aer ca să-i treacă ciuda prin vîntul pustiului. El îşi iubea nevasta şi nu voia să-i arate părere de rău.

Atunci femeia, scoţînd afară pe filozof, îi zise cu mîndrie:

— Ţelebi filozof, să nu uiţi a pune şi această întîmplare în colecţia d-tale".

S-a arătat (indicîndu-se aceeaşi versiune publicată de către I. Heliade-Rădulescu în *Curier de ambe sexe)* că această „istorisire orientală" face parte din romanul oriental *Sindipa* (N. Cartojan, *Cărţile populare în literatura românească,* Bucureşti, 1938, II, p. 294). De fapt, izvoarele de inspLraţie ale lui Alexandru Macedonski sînt mai variate. Vechea anecdotă orientală este combinată cu situaţii din poemul dramatic *Gabrielle* (1849, 1856) de Emile Augier, împrumut semnalat, nu fără oarecare maliţie, de Fr. Dame, în cronica sa dramatică *(Românul,* XXIV, 14 noiembrie 1880, p. 1045):

„Originalitatea de invenţiune nu se poate tăgădui şi nu cred drept chiar a se imputa autorului că caracterul Elenei şi al lui Aninoşescu, precum şi cîteva idei din dialog, scena de morală a Smarandei> propunerea de căsătorie şi plecarea şi întoarcerea lui Guguţă, se află în *Gabrielle* de Emile Augier".

Totuşi tema circula şi în literatura dramatică a epocii, dovadă piesa *Iadeş,* „comedie originală într-un act" de Pantazi Ghica (cf. Puang-Hon-ki [B.P. Hasdeu], *Satyrul,* I, nr. 1, 6 februarie 1866, p. 2; anterior, cronica • fusese atribuită lui N.Nicoleanu, *Poezii şi proză,* ed. G. Bogdan-Duică, Bucureşti, 1906, p. 97-102).

Acceptat (Arhivele Statului Bucureşti, fond Teatrul Naţional Bucureşti, Dosar no. 564/1880, p. 114), apoi retras din repertoriul Teatrului Naţional în 1881 (cf. notele la *Unchiaşul Sărăcie,* în ediţia de faţă, p. *686-688), Iadeş !* a fost jucat, în cursul aceluiaşi an, în sala „Orfeu", în cadrul unui spectacol dat în beneficiul *Literatorului (Cronica,* în *Literatorul,* II, 8,august 1881, p. 128), împreună cu piesa *3 Decembrie.* Apoi dispare din preocupările lui Macedonski, pentru a figura, abia în 1899 (20 martie), într-o notificare (inedită) pe care poetul o adresează:

„Domnule Director general al Teatrelor din România:

Eu, Alexandru Macedonski, om de litere, domiciliat în Bucureşti, str. Frumoasă, 42, vă somez să dispuneţi a se reprezintă comedia mea *Iadeş I* în stagiunea aceasta, în repertoriul căreia a şi fost anunţată" (Arhivele Statului Bucureşti, fond Teatrul Naţional Bucureşti, Dosar no. 1.315/1899 p. 83). Poetul nutrea speranţe serioase deoarece, într-o scrisoare (inedită) către C. Nottara (Biblioteca Academiei R.S. România, fondul Macedonski S 43(2)/XXX) din 26 august 1899, el aprobă distribuţia — se pare fixată — pentru *Iadeş !* şi *Unchiaşul Sărăcie.*

Presa anunţase, într-adevăr anterior, această ştire: *Repertoriul Tea-'ui Naţional (Dreptatea,* III, 826, 6 septembrie 1898).

Potrivit unei consemnări ulterioare a lui Macedonski, acceptarea piesei sale s-a datorat intervenţiei decisive a lui V.A. Urechiă, cu care poetul se afla — mai ales în acea perioadă — în relaţii foarte apropiate:

„Trebuie însă să spun că cu d. ministru eram certat foc, că pe d. ministru nu-1 salutam, aceasta din pricină că s-apucase puţin înainte să-mi laude, ca membru în Comitetul teatral, versurile comediei mele *Iadeş,* dar să-mi ceară în schimb să dau «femeii» un alt caracter". *(Viaţa bucureşteană, Românul,* XXXIII, 23 decembrie (11) 1889, p. 1302.j

în sfîrşit, un excelent calambur al lui Matei Millo, în seara premierei: *„Il y a deche* ce soir au theatre?" gustat de poet, care-l traduce într-un articol de amintiri teatrale: „Sărăcie diseară la teatru?" După care urmează imediat precizarea — foarte „macedonskiană": „Din fericire încasările îi deteră în curînd o dezminţire categorică". *(Teatrul de odinioară, Scena,* II, 191, 21 iulie 1918.)

în *Literatorul* (II, 1, 15 ianuarie 1881, p. 516, 518; ediţia de faţă, p. 9; p. 14, r. 12), următoarele note la cuvintele:

„1. *Iadeş !* — Nodul final al intrigei din piesă a fost inspirat d-lui Macedonski de citirea unei poveşti arabe de o jumătate de pagină, tradusă şi publicată de Heliade în *Curierul de ambe sexe. Iadeşul* s-a reprezintat pînă acum de trei ori cu mult succes şi autorul a fost chemat de aplauzele unanime ale publicului, la finele fiecărei seri de reprezintare.

Ea a obţinut aprobarea criticei şi însăşi a criticei pasionate. Succesul de frunte al d-lui Macedonski este însă felicitările ce a primit de la d. loan Ghica şi de la ilustrul nostru poet Vasile Alecsandri.

Trebuie să adăugăm, în fine, că d. Macedonski datoreşte multă recunoştinţă artiştilor care au interpretat rolurile încredinţate lor, într-un mod admirabil. Eroina piesei, d-na Romanescu, a ştiut mai ales să răpească aplauzele publicului. Acelaşi lucru vom zice despre d. Manolescu, şi nu mai puţin mulţumitori ne vom arăta către d-ra A. Velner şi d. C. Costescu. întru cît priveşte pe renumita artistă, d-na E. Popescu, autorul ne roagă să-i exprimăm, din tot sufletul, mulţumirile sale că a binevoit a primi un rol aşa de mic, însă pe care nimeni nu l-ar fi putut interpreta cu atît succes. (Nota red.)

2. *în pripă* — Elena e deja foarte elegant îmbrăcată. însă i-a venit o vizită; trebuie să se îmbrace iar; nu se crede destul de bine aşa cum este. Aceasta e intenţiunea pusă de autor aci şi d-na Romanescu a înţeles-o de minune. La ridicarea cortinei purta o prea frumoasă tualetă roză, pe care a schimbat-o la urmă cu o bogată rochie de mătase bleu-pâle, broşată cu mici flori şi acoperită cu broderii — dantele. (Nota red.)"

Variante

10

1 dedică *B*: închină *A ; 6* vărul *B :* văru *A ; 8* amică *B :* amică din copilărie *A.*

11

2 (înfăţişează) B: (reprezintă) A.

14

14 păn-atuncea *B:* pîn-atuncea *A.*

15

(? e a d ă) A : 11 lume din lume ce-am văzut

16

10 (fineţă) B; (fineţe) A; 17 deunăzi *B:* dăunâzi *A.*

17

1 Ce-l *B :* Ce-i *A.*

20

5 (afectare) B: (afectaţiune) A.

29

30 (să alunece) B: (a aluneca) A.

33

19 lacrimi *B ;* lacrămi *A.*

35

3 *(Uşă în faţă) B : (Uşă laterala în dreapta. Uşă în faţă) A.*

36

12 (afectaţiune) B : (afecţiune) A.

37

12 pan' la *B :* pîn'la *A.*

38

27 Pană *B :* Pînă *A.*

42

14 Precum îl vezi acuma?... *B* • Prernm fi ^„ ->
care-n «ne, / Căel este acela, ^ ^ ^ , ^ ^ ^ 1

44

24 s-ascundă *B :* s-ascunză *A.*

49

16 (şi-nchide) B : (şi-ncuie) A.

(p.59) UNCHIAŞUL SĂRĂCIE

Publicată: Prolog şi Tabloul I, în *Literatorul,* II, 3, 15 martie 1881, p. 647—657; Tabloul al II-lea, al III-lea şi Epilog, în *Literatorul,* II, 4, 15 aprilie 1881, p. 710—726, dedicată: „D-lui general *Chr. Tell".*

Reprodusă din *Literatorul.*

Piesă reprezentată pentru întîia dată pe scena Teatrului Naţional împreună cu *Iadeş!,* la 11 noiembrie 1880, în următoarea distribuţie:

„Persoanele	Artişti
Unchiaşul Sărăcie	D-nu N. Hagiescu
O ţărancă	D-na Eufrozina Sarandi
Petru f	D-nu M. Mateescu
Pavel\ călători	„ M. Dimitriadi
Stancu	St. Julian
î-iul ţăran	„ Catopolu
II-lea ţăran	Petrescu
Moartea	D-na Aristiţa Romanescu
Intreducatorul piesii	D-nu C. Nottara"

„Nota autorului" *(Literatorul,* II, 3, 15 martie 1881, p. 647) precizează:

„M-am condus în tot decursul acestei piese după scenariul legendei franceze, deoarece ea a fost tratată în diferite limbi, fiind astfel foarte cunoscută atît în Franţa, cît şi în Germania, Italia sau Englitera. Versurile, afară de cîteva, păstrate pentru scenariu, sunt ale mele. Ţinta ce am urmărit în această scriere a fost limba. Mulţumesc artiştilor pentru interpretarea rolurilor ce le-am încredinţat. Unul dintre dînşii chiar, d. Hagiescu, a avut ocaziunea să dovedească ce poate şi pe un tărîm cu totul nou pentru domnia-sa. Publicul a binevoit să primească şi această piesă a mea cu aceeaşi simpatie cu care a primit *Iadeşul.* Intre ceilalţi artişti cari au avut roluri în piesă, d. Julian a fost în adevăr admirabil. Doamna Romanescu ar fi putut să tragă un folos mai mare din rolul ce avea. D. Mircea Dimitriadi .i Mateescu au făcut ce le-au permis mijloacele. Dci tineri, d. Catopolu şi d. Petrescu, au fost minunat de bine, deşi aveau rolurile cele mai neînsemnate din piesă. Nu fac complimentul meu de autor celor însărcinaţi

cu decorurile. *Pomul* mai ales nu producea nici o iluziune. încă o observaţiune şi termin. Parterul, în timpul reprezintării, era despărţit în două taberi, dintre cari una susţinea că ideile din piesă sunt socialiste. Pentru domirirea tutulor, declar că dacă a tinde către un timp în care să nu fie.. « Prisos nici sărăcie », este a fi socialist, sunt în acest caz socialist în toată puterea cuvîntului".

O adresă semnată de Ion Ghica, directorul general al Teatrelor (no. 548, din 22 septembrie 1880), înştiinţează pe Alexandru Macedonski de acceptarea piesei (Biblioteca Academiei R.S. România, arhiva Alexandru Macedonski, *Acte,* nr. 14), după încheierea prealabilă a *Procesului-verbal:* „Văzînd opiniunea d-lui Ureehie se primeşte piesa *Unchiaşul Sărăcie* a face parte din repertoriul Teatrului Naţional". (Arhivele Statului Bucureşti, fond Teatrul Naţional Bucureşti, Dosar no. 570/1880, p. 86.)

Şi această piesă atrage atenţia lui Fr. Dame — care, în două cronici dramatice *[Românul,* XXIV, 10 — 11 noiembrie 1880, p. 1033 şi 12 noiembrie 1880, p. 1037), îi descoperă din nou „izvorul": *Le Bonhomme Misere,* de E. d'Hervilly şi A. Grevin, reprezentat — fără succes — pe scena teatrului parizian „Odeon", la 11 decembrie 1877, publicat apoi în volum (Paris, Charpentier, 1887). Editorul anterior al *Unchiaşului Sărăcie,* Tudor Vianu, reproduce textul francez în ediţia sa în scopul confruntării celor două piese. *(Opere,* II, *Teatru,* Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1939, p. 453—485.) De fapt, cum arătase la timpul său chiar şi Fr. Dame» autorii francezi au dezvoltat ei înşişi o temă folclorică europeană (legende picarde, bretone, italiene), un basm studiat şi transcris dealtfel şi de folcloriştii români: Lazăr Şăineanu, *Basmele române* (Bucureşti, 1895, p. 884 — 887) şi V.A. Urechiă, *Nea Sărăcită* şi *Nea Sărăcită şi surata Calicia,* în *Legende române* (Bucureşti, ed. III, 1896, p. 86—96 şi 97 — 110). Basmul cunoaşte aproape 90 de versiuni culese şi, începînd din secolul al XVIII-lea, a făcut o „carieră" şi de carte de colportaj (Pierre Brochon, *Litterature de cclportage,* în *Histcire des litteratures,* Paris, Gallimard, 1958, III, p. 1570). Bineînţeles, replica lui Alexandru Macedonski nu se face mult aşteptată *(Cum se face critica?,* în *Războiul român,* III, 20'4, 12 noiemvrie 1880):

„N-aş lua condeiul spre a răspunde d-lui Dame care, prin *Românul* de la 10, 11 noiembrie, se exprimă asupra piesei mele, *Unchiaşul Sărăcie,* dintr-un punct de vedere cu totul particular, dacă d. Dame ar dovedi mai puţină pasiune. Reproduc cîteva rînduri:

« Acum trei ani, doi scriitori, d. E. d'Hervilly şi A. Grevin, inspirîndu-se de o veche legendă, scrisese în versuri o piesă în trei tablouri care se intitula: *Le Bonhomme Misere.* D. Macedonski a luat piesa, a adoptat toate divi-

ziunile şi subdiviziunile ei, ideea generală şi ideea particulară, şi a tradus-o sub titlul de *Unchiaşul Sărăcie,* în versuri prea frumoase, mulţumindu-se a-i schimba cîteva expresiuni, ştergînd cîteva fraze şi adăugind cîteva idei noi.

Ne pare rău că autorul n-a anunţat piesa ca o simplă traducere, căci n-am fi avut decît a-1 felicita».

Răspund la rîndul meu d-lui Dame, aceea ce am spus şi în prefaţa piesii mele cînd am prezintat-o Comitetului teatral: « Versurile sunt ale mele afară de acele cari se învîrtesc în jurul scenariului francez şi subiectului de fond al legendei».

Scenariul singur aparţine piesii franceze, iar legenda îmi aparţine şi mie şi tutulor, din momentul ce « e legendă ». D. Dame cred că nu va avea pretenţiunea ca să născocesc o legendă.

Acum cîţiva ani, acuzaţiunea ce mi-o face d. Dame astăzi s-a făcut şi unui mare scriitor francez, d. Victorien Sardou, în privinţa piesei sale *Les pommes du voisin,* al cărui subiect de fond aparţinea — şi încă nu ca legendă — d-lui Charles de Bernard. D. Sardou însă a rămas tot Sardou şi piesa sa a rămas tot aplaudată.

D. Dame mă acuză de hoţie. Admiţînd un moment, dimpreună cu d. Dame, că mi-am însuşit deprinderi cu care stă în o atît de strînsă legătură, sunt un hoţ foarte dibace, deoarece recunoaşte însuşi că versurile mele «sunt prea frumoase». Pe acest tărîm dar, a fura într-un mod «prea frumos », d. Dame ştie, dimpreună cu mine, că însemnează «a crea», *mai ales cînd e vorba de versuri.*

Ca să nu se mai îndoiască însă, nici d. Dame, nici foştii domniei-sale connaţionali. .. francezii. . . reproduc din *Revue politique et litteraire* din Paris, numărul din 13 noiembrie 1880 [sic], următoarele rînduri dintr-un studiu făcut asupra unei legende religioase de d. Gaston-Paris, membru al Academiei Franceze, de Inscripţiuni şi litere. Iată-le (vezi pag. 462 coloana II):

«Freron acuza pe drept cuvînt pe Voltaire de a fi copiat pe poetul englez Parnell, şi Freron avea dreptate. Parnell publicase *Ermitul,* care .ra capul său de operă, şi unul din cele mai frumoase produse ale pctziei engleze, cu cîtva înainte de călătoria făcută de Voltaire înEngiitera, Şi oarecare trăsături nu lasă îndoială că scrierea lui Voltaire îşi are sorgintea directă în poema engleză. Dar, drept vorbind, Voltaire nu uzase decît de dreptul evident de a-şi lua bunul său, acolo unde şi-1 găsea, căci Freron îşi închipuia că Parnell inventase *Ermitul »".*

Tema oferă şi mai tîrziu prilej de atacuri antimacedonskiene şi Constantin Miile reactualizează întreaga polemică în 1887 *(Un ncu plagiat literar,* în *Lupta,* IV, 394, 11 noiembrie 1887 Şi de data aceasta, riposta poetului

nu întîrzie *(Un răspuns,* în *Românul,* XXXI, 13 noiembrie 1887). Reproducem doar fragmentul în cauză:

„Domnule Redactor,

Unul dintre cei cu deviza « Nimica sfînt » zice într-un foileton al *Luptei* de ieri-de alaltăieri că am plagiat *Unchiaşul Sărăcie* după o piesă franceză. Dacă acel domn nu ar fi de rea-credinţă, ar fi citit nota cu care am însoţit această legendă odată cu publicarea ei (anul II al *Literatorului).* în acea notă, cît şi în nota ce se află pe caietul depus la Comitetul teatral, declar că am luat scenariul piesei *Le Bonhomme Misere,* că m-am condus după el, că am prin urmare aceleaşi persoane, dar că versurile mele, afară de cele reclamate de scenariu, sunt ale mele..."

De fapt, poetul — direct sau printr-un interpus — îşi mărturisise singur „izvoarele", *înainte* de reprezentaţie şi deci şi *înainte* de demonstraţiile „comparatiste" şi erudite ale lui Fr. Dame: *Unchiaşul Sărăcie* pleacă de la o idee „comună tuturor popoarelor". Dealtfel „d. Macedonski s-a condus de scenariul francez", în timp ce *Iadeş !* se inspiră, la rîndul său, „din *O mie şi una de nopţi'' (Cronica zilei,* în *Războiul român,* III, 198, 4 noiemvrie 1880/ Precizări care trebuiau să închidă, în bună etică jurnalistică profesională, orice controversă.

Anunţate în premieră, după unele ştiri de presă, pentru 7 noiembrie 1880 *(Ştiri teatrale,* în *Presa,* XIII, 249, 7 noiembrie 1880, p.3) sau chiar *6 noiembrie, dar fără, indicarea izvorului (loan Massoff, Teatrul românesc,* III, Bucureşti, 1969, p. 102), *Unchiaşul Sărăcie* şi *Iadeş !* sînt „lansate" după metode macedonskiene tipice: „Se vorbeşte mult bine de aceste două opere ale tînărului poet. Aşteptăm să le vedem spre a ne da părerea asupră-le". *(Ştiri teatrale,* în *Presa,* XIII, 249, 7 noiembrie 1880, p.3.) Prietenii sînt mobilizaţi, mai ales în *Literatorul:* „Ieri seară, joi, s-au dat piesele lui Macedonski. Mare succes. Vom reveni". (B. Florescu, *Revista teatrală,* în *Literatorul,* I, 30, 23 noiembrie 1880, p. 480). Pantazi Ghica omagiază la rîndul său înscrierea în repertoriu a aceloraşi piese *(Cîteva cuvinte despre Teatrul Naţional,* în *Literatorul,* I, 30, 23 noiembrie 1880, p. 4 7 8 O notă mai puţin entuziastă în *Binele public (Teatrul Naţional,* II, 276, 13 noiembrie 1880, p. *3):* „Ieri, marţi, 11 noiembrie, sala Teatrului Naţional, destul de bine plină de un public ales, aplauda producţiunile dramatice ale d-lui Macedonski: *Unchiaşul Sărăcie* şi *Iadeşul.* Sunt scrise în versuri aceste piese cuprinzătoare de frumoase lucruri şi în bune versuri, după cum am mai spus-o, însă prea multe inversiuni contrarii firei limbei, precum: «a înţelege nu pot, să ştie nu vrea » şi alte de felul acesta, fac, mai ales în *Iadeş,* ca versificaţiunea să fie adesea neplăcută. D-l Hagiescu s-a distins

în *Unchiaşul Sărăcie,* d-na Romanescu în *Iadeş". Familia (Literatură şi arte,* XVI, 88, 16/28 noiembrie 1880, p. 551 *)* se asociază acestor ecouri: *„Două piese nci* s-au jucat de curînd în Teatrul Naţional din Bucureşti: *Iadeş* şi *Unchiaşul Sărăcie,* ambele de dl. Macedonski. în cea dintîi, precum citim în *Binele public,* autorul a profitat de o poveste bucureşteană cu haz, i-a dat o nuanţă, a îmbrăcat-o cu haina versului, şi a reuşit a forma o mică piesă în două acte, drăguţă şi plăcută. A doua însă,precum citim în *Românul,* e numai localizarea unei piese franceze". Publicitatea ia şi aspecte social-mondene: „Sîmbătă se va da o reprezentaţie în beneficiul d-lui Dimitriadi la Teatrul cel Mare. Se vor juca piesele d-lui Macedonski. Beneficientul va declama o poezie. Se zice că a.s. regală Doamna va onora cu augusta-i prezintă această reprezentaţie". *(Ştiri teatrale,* în *Presa,* XIII, 265, 28—29 noiembrie 1880, p. 3.) Poetul însuşi va afirma ulterior că *Unchiaşul Sărăcie* a fost scris pentru acest spectacol în beneficiu *(Costache Dimitriade,* în *Revista, publicaţiune literară ilustrată,^* iunie 1888, p. 3—5).

Amintirile „vedetei" spectacolului, Aristizza Romanescu *(30 de ani, amintiri,* Bucureşti, Socec, 1904, p. 96), sînt şovăitoare, începînd cu data premierei („octombrie 1880"):

„Mai tîrziu, *Iadeşul,* piesă de Macedonski, în aceeaşi seară cu *Unchiaşul Sărăcie.* Ion Ghica le primise cu entuziasm, ca lucrări originale. Frate-său, Pantazi, veselul, inteligentul, inimosul Pantazi — făcu în jurul lor un zgo" mot neînchipuit, ceea ce avu ca urmare formarea unei mişcări literare, din care se născu *Literatorul* [sic], revista la care scria el, ca director [sic]» — Bonifacio Florescu, cronicar teatral, — Duiliu Zamfirescu, [începător distins, — Al. Macedonski, poet liric etc. La reprezentaţia celor două piese de mai sus, mare succes moral şi pentru autor, şi pentru interpreţi".

Nu cunoaştem toate izvoarele potrivit cărora „cu *Unchiaşul Sărăcie* se mai fac totuşi două încercări, după prima reprezentare în 1880, în stagiunile 1881-1882 şi 1887-1888" *(Opere,* II, *Teatru,* ed. Tudor Vianu, Bucureşti, 1939, p. XVII).

Sigur este, dimpotrivă, că poetul şi-a retras ambele piese printr-o scrisoare (inedită) adresată la 21 ianuarie 1881 : „D-sale d-lui Director general al Teatrului Naţional", Ion Ghica (Arhivele Statului Bucureşti, fond Teatrul Naţional Bucureşti, Dosar no. 600/1881, p. 1 r.-v.):

„Primit 22/3 ianuarie 188Î

Domnule Director,

Văzînd că piesele mele *Iadeşul* şi *Unchiaşul Sărăcie* s-au pus la dosar, cu toate că au fost bine primite de public;

Văzînd că ele nu au fost reprezintate, deşi au fost depuse de la începutul stagiunei, decît de două ori; — iar *Iadeşul* singur pentru a treia oare, dat de Subsemnatul, în beneficiul artistului C. Dimitriadi;

Văzînd că, numai anul acesta şi începîndu-se cu piesele mele, s-au luat măsura de a se trunchea şirul reprezintărilor unor piese noi;

Văzînd că piesele mele nu au obţinut să se reprezinte decît joia şi marţea, pe cînd piese vechi s-au reprezintat duminica, precum şi piese noi carii au obţinut foarte puţina favoare a publicului;

Văzînd că s-au dat de cîte trei şi patru ori în «repriză » piese de anul trecut, pe cînd ale mele, deşi noi, şi deşi au obţinut aprobarea Comitetului şi felicitările dv., nu s-au reprezintat decît de două ori;

Pe aceste motive, carii vădesc puţina încurajare ce autorii de piese române sufăr, neţiindu-se socoteala nici de munca lor, nici de aprobarea publicului, manifestată mai ales pentru a încuraja dificila întocmire a unui repertoriu naţional în versuri;

Subsemnatul are onoare a vă declara că îşi retrage piesele sale, mgîndu-vă să binevoiţi a dispune să i se înapoieze manuscriptele.

Binevoiţi, vă rog, domnule Director general, a primi asigurarea înaltei mele consideraţiuni.

Al. A. Macedonski

1881, Bucureşti, ianuarie 21"

Rezoluţia în colţul din stînga:

„Să se răspundă d-lui Macedonski că aceleaşi drepturi şi pretenţiuni pot avea toţi autorii dramatici şi trebuie satisfăcute toate în măsurile posibilului. Cît pentru cererea de a-şi retrage piesele, se va supune cererea Comitetului care va decide conform legii şi regulamentului". Ss. indescifrabil.

Pe baza rezoluţiei de mai sus Se face şi un răspuns, din 26 ianuarie 1881, din acelaşi dosar (no. 600, 1881, p. 2). Tot aici (p. 8) şi următorul:

„Proces-verbal, no. 2

Astăzi, 30 ianuarie 1881, Comitetul Teatrelor întrunindu-se sub prezidenţia domnului Director general şi punîndu-se în vedere petiţiunea d-lui Al. A. Macedonski, registrată la no. 31 din 1881, prin care cere a-şi retrage piesele domniei-sale *Iadeş* şi *Unchiaşul Sărăcie,*

Comitetul a luat următoarea deciziune:

Avînd în vedere că pentru piesele de mai sus s-au făcut oarecari cheltuieli pentru punerea lor în scenă;

Considerînd că orice piesă primită odată de Comitet şi jucată, se consideră ca proprietatea teatrului şi astfel nu se mai poate reprezenta în capitală decît numai pe scena Teatrului Naţional,

Pentru aceste motive Comitetul respinge cererea d-lui autor, rămînînd a se bucura de prerogativele ce le acordă legea şi regulamentul teatrelor ori de cîte ori Direcţiunea generală ar găsi necesar să se reprezinte piesele d-sale.

Dispoziţiunile acestui *Prcces-verbal* rugăm pe dl. Director general a face să se comunice autorului.

Sion, C. Stăncescu, Ed. Wachmann, V.A. Ureche"

în sfîrşit, o adresă nr. 51, din 11 februarie 1881, al cărei concept se află în acelaşi dosar (p. 9), comunică lui Alexandru Macedonski cuprinsul *Procesului-verbal* (inedit) reprodus mai sus.

După acest episod, care face puţin probabilă reprezentarea piesei în stagiunea 1881—1882, se poate înregistra o singură reluare, la 3 noiembrie 1887, în cadrul unui spectacol *coupe,* împreună cu *Frica de bucurie,* comedie într-un act de E. de Girardin şi *Sfredelul dracului,* comedie de V. Alecsandri *(Arte-Teatre,* în *Românul,* XXXI, 3 noiembrie 1887, p. 993). Se afirmă în legătură cu această reluare, dar fără indicarea sursei (lean Massoff, *op. cit.,* III, p. 217), că: „în *Unchiaşul Sărăcie* apare, la începutul şi la sfîrşitul spectacolului, un comentator, pentru a face introducerea şi a expune epilogul. Interpretul este Vasile Lecnescu, care se înfăţişează aidoma lui Macedonski, imitîndu-i pînă şi gesturile". Intenţie parodică, în urma „afacerii epigramei"? Confuzie cu parodia actorului Belcot, din piesa *Sapho* de A. Daudet, mult ulterioară, din 1912? (Cf. Adrian Marino, *Viaţa lui Alexandru Macedonski,* Bucureşti, Editura pentru literatură, 1966, p. 214.) Apoi piesa intră în uitare. O intervenţie de presă, ulterioară, a unui discipol, Mircea Demetriad, într-un raport către Ministerul Cultelor, care cere introducerea acestei piese pe scenele săteşti, nu are nici un rezultat *(Liga conservatoare,* 25 decembrie 1906).

Textul publicat în *Literatorul* (1881, p. 649, 650; ediţia de faţă, p. 64, r. 5; p. 65, r. 32) include următoarele note:

„A imoşa, cuvîntul e oltenesc. *Prosopul* îţi este *imos, cămaşa* îţi este *imoasă* în loc de a zice *murdar, murdară* etc. *Imcs* este un cuvînd cu derivaţiune curat latină, pe cînd *murdar* este cuvînt turcesc. *Imos* nu poate să derive decît de la latinescul *limesus,* de unde şi franţuzescul *limen* (un fel de tină ca huma). Astfel, în cursul veacurilor, oltenii au păstrat aproape intact pe latinescul *limosus,* de la care nu s-a pierdut decît litera iniţială / şi terminaţiunea *us,* spre a rămîne astfel românescul *imos.*

Şezînd de taină (a şedea de vorbă); această expresiune este populară în Oltenia".

La cuvîntul *Ţăranca (Literatorul,* p. 651; ediţia de faţă, p. 66, r. 23), o altă notă a autorului:

„Aici este locul să rectific o scăpare din vedere. Doamna Eufrozina Sarandi, distinsă artistă care în loc să piardă cîştigă din zi în zi mai mult, a binevoit a primi rolul Ţărancei. îi sunt cu atît mai recunoscător, cu cît, deşi se afla bolnavă în seara reprezintării, l-a interpretat într-un mod admirabil".

(p. 99) CUZA-VODĂ

Publicată în *Literatorul,* III, 9, 1882, p. 513—515, cu titlul *Cuza-Vodă. Spectacol original într-un act şi în versuri.*

Republicată în *Excelsior,* Bucureşti, 1895, p. 229—245, cu titlul *Cuza-Vcdâ. Spectacol original: un act în versuri.*

Textul definitiv în ms. autograf 3.409, f. 6 r. — 28 r., Bibi. Acad. Republicii Socialiste România, cu titlul *„Cuza-Vodă.* \ Spectacol original: un act în versuri".

Reprodusă din manuscrisul definitiv.

A — *Literatorul;* B — *Excelsior;* C – ms. 3.409.

Orientarea şi variantele piesei reflectă sentimentele antidinastice fără îndoială, iniţial, sincere ale poetului (Adrian Marino, *Viaţa lui Alexandru Macedonski,* p. 106 — 142). Macedonski a deplîns în versuri, copil de 11 ani, răsturnarea lui Cuza *(op. cit.,* p. 113, 527) şi tot în versuri i-a plîns şi moartea *(Dialog între un călător şi un pământean asupra merţei lui Cuza,* în *Trompeta Carpaţilor,* XI, 1.067, 27 mai / (8) iunie 1873, reprodusă cu titlul *La mcartea lui Cuza,* în *Columna lui Traian,* IV, 8, 1 iunie 1873, p. 149). Consecvenţa poetului a fost, sub acest aspect, deplină:

LA MOARTEA LUI CUZA

Căiătorul

Ce veste dureroasă acuma se lăţeşte ?...
De ce prin urbi şi sate poporul tînguieşte ?...
De ce românul oare cu negru s-a-nvestit ?.. .
Ori piere biata ţară ? .. . Ori vin hoarde străine ?. ..

Pămînteanul

Nu, ţara mai trăieşte! . ..

Călătorul

Atuncea pentru cine
Se vărs aceste lacrimi?

Pămînteanul

E Cuza ce-a murit!

Călătorul

Dar cine-i acel Cuza?. . . Ce bine făcu țărei,
De-1 plîngeți, toți românii, în prada disperărei?

Pămînteanul

Mă-ntrebi cine fu Cuza?.. . A fost un domnitor
Ce țărei fu părinte şi binefăcător!

Călătorul

Bătrîn?

Pămînteanul

Ba încă june... dar în pămînt străin
îndată albesc perii şi zilele declin!

Călătorul

Ce zici?... Muri departe de țara lui iubită?...

Pămînteanul

Să moară în esiliu a fost a lui ursită .. .
Vro cinci ori şase oameni ai domnului amici
Trădară p-ăst om mare, ei oamenii cei mici!
Veniră într-o noapte, intrară în palat,
Şi Cuza fără veste de ei fu răsturnat!

„Trăiască Vodă Cuza " poporul jos striga,
Iar ei spuneau lui Cuza că țara nu-1 mai vrea,
Că nu mai vrea poporul să-1 aibă domnitor,
Şi nu spuneau mai bine că dînşii nu-1 mai vor!

în fine acel care al țărei fuse tată,
Acel prin care țara fu iarăşi înălțată,
Acela care dede părnînturi la țăran,
Căzu! . .. şi trădătorii îi ziseră „Tiran"!

Variante

100

6 UMBRA LUI ŞTEFAN C, *B:* UMBRA LUI ŞTEFAN CEL MARE *A:* 7—8 *(înfățişate prin două țărance, legate cu lanțuri de trandafiri una de alta) C: (două țărance legate prin lanțuri de trandafiri şi de stejar) A:*

(două țărance legate cu lanțuri de trandafiri şi de fci de stejar) B; 9—10 UMBRA TRĂDĂREI *(înfățişată de un ccrp cu mai multe capete, cele ale oamenilor de la 1866) C:* UMBRA TRĂDĂRII *(cu mai multe capete; tcate reprezintă pe februar işti, iar în mijlocul Ier, mai sus decît celelalte, un dublu cap, reprezintînd faimeasa dualitate) A:* UMBRA TRĂDĂREI *(cu mai multe capete, reprezintînd p. februarişti) B; 10* UMBRA MORȚII *A:* UMBRA STRĂINISMULUI, UMBRA MORȚEI *B: emite C; 11-12 (purtînd la mîini şi la picioare lanțuri rupte) C: emite A, B; 13* CEI DOI FII AI LUI CUZA *C, B:* CEI DOI PRINȚI, FII AI LUI CUZA *A; 15* UN DELEGAT AL ADUNĂREI DEPUTAȚILOR C: UN DELEGAT AL ADUNĂRII *A:* UN DELEGAT AL ADUNĂREI *B; 16* Deputați, ofițeri, soldați C: Mai mulți alți delegați, ofițeri, soldați, poper. Muzică *A:* Deputați, ofițeri, soldați, popor *B; 17 (Scena se petrece în Iaşi, în ncaptea alegerei de domn.) C, B: (Scena se petrece la Iaşi, în noaptea alegerii de demn. Piesa este calculată pentru a ține la reprezentare o jumătate de oră. Drepturile autorului rezervate.) A.*

101

1—3 (Scena: o cameră de culcare; pat cu polog în fund, în fața publicului. Uşi laterale. Sofa. Scaune. O masă. Două candelabre aprinse.) C: (Scena înfățişează o cameră de culcare; dcuă candelabre aprinse. Pat cu peleg în fața publicului, înfumd. Uşă în dreapta patuhii; uşi laterale; o sofa în dreapta; o mescioară lîngă; la ridicarea cortinei, doamna Elena şi Cuza stau pe sofa.) A: O cameră de culcare; pat cu polog în fund, în fața publicului. Uşi laterale şi în fund. Masă. Dcuă candelabre aprinse. Sofa.) B;
10 chiar şi sănătatea C, *B:* însăşi sănătatea *A; 14* şi C, *B:* de *A.*

102

14 Ei! zău dacă se ştie.. . E multă dezbinare *C, B: omite A; 15* cred că C, *A:* cred *B; 16* atîți C: destui *A, B; 19* Dar dacă este vrajbă şi ceartă pe domnie C, *B:* Dar tatăl şi cu fiul se ceartă pe domnie *A; 23* ELENA C, *B:* ELENA *(sculîndu-se) A; 29* ncapte bună C, *B:* bună seara *A.*

103

6 (aparte) C, B: omite A; 7 Vise dulci C, *B:* Vise dulci *(iese) A; 10—11* CUZA *(sculîndu-se şi descheind tunica)* / în fine... Da: sunt singur... C: CUZA *(sculîndu-se)* / Acuma că sunt singur *(se deschide la mendir) A:* CUZA *(sculîndu-se)* / în fine... da: sunt singur *(se descheie la tunică) B; 14* banului C: zilelor *A, B; 15 (Stingînd (stinge B) cîteva lumînări, către (spre B) pat.) C, B: (Stinge cîteva luminări, după o pauză, către pat.) A; 18 (Mai*

stinge luminări.) C: (Mai stinge cîteva luminări şi se duce spre (către B) pat.) A, B; 21—22 (Sade pe pat şi zice versurile ce urmează, culcat cu fața către public.) C: (Sade pe pat şi sfîrşeşte versurile ce urmează culcat, fața este către public.) A: (Sade pe pat şi fineşte versurile ce urmează culcat: fața către public.) B; 23 De-o-nvinge Vogoride C, B: De-o fi să iasă Sturdza A;

27—29 (Adcarme; muzică în surdină. Rampa se coboară şi o cortină de gaz albastru se lasă peste scenă. Cuza se vede dormind.) C, B: (Adoarme; muzică în surdină, Rampa se coboară de tot şi odată cu coborîrea ei se lasă peste scenă o cortină de gaz albastru prin care se vede Cuza dormind.) A.

104

3 (se arată) C: (apare) A, B; 4 (cu păsuri şi gesturi automatice către pat.) C, B: (cu mişcări automatice şi fără gesturi către pat.) A; (Voce închisa) A, B: lipsă în C; 6 (voce gravă) C: omite A, B; 8 (Pauză.)C,B :(Mică pauză.)A;29 țărmu-i C, B : malu-i A ; 31 (stingă) C : (stingă scenii)A,B.

105

6 (Umbra lui Ştefan intră şi s-apropie de pat.) C: (Umbra lui Ştefan a intrat şi în timpul cît a vorbit Cuza s-a apropiat de pat. Cuza, zărind Umbra lui Ştefan.) A, B; 10 UMBRA C, B: UMBRA (gest corespunzător) A; 12—13 (Umbra îşi scoate mantia domneasca şi coroana şi le depune pe pat.) C: (Ştefan îşi scoate mantaua cu maiestate şi o depune peste Cuza, învelindu-l pe jumătate în ea; după aceea îşi scoate coroana şi o depune pe perină la capul lui.) A: (Ea îşi scoate mantia domnească şi o depune pe Cuza; apei coroana pe care o pune la capul său.) B; 16 străbunii C: strămoşii A, B; 21—22 (Ea a intrat în timpul versurilor zise de Umbra lui Ştefan. Către aceasta.) C: (Ea a intrat, ca şi a lui Ştefan, pe cînd s-au zis versurile de mai sus; către Umbra lui Ştefan.) A, B; 26—27 (Depune tradiționala lui căciulă lingă coroană şi intinde mina lui Ştefan.) C: (Depune căciula sa alături cu coroana lui Ştefan şi dă mîna Umbrei.) A: (Depune căciula sa de suveran alături cu coroana lui Ştefan şi-i dă mîna.) B; 29 azi-nainte C, A: azi încolo B; 32 viața toată C, B: viața-ntreagă A.

106

3 Ce glorie-mi va face mîndria-n lume? C, A: Ce glorie-mi va face mîndria-n lume? (Umbrele lui Ştefan şi Mihai se dau-napoi şi arată către cele care s-au ivit) B; 7 (mirat) C: (după o mică pauză) A: (mică pauză) B; 21 (Umbrele se aşazâ lingă celelalte. Țăranul râmîne.) C: (Umbrele Tărilor-Unite trec în stingă lingă celelalte. Țăranul râmîne.) A: (Ele trec în stînga Ungă celelalte. Țăranul râmîne.) B; 23 (către Țăran) C: omite A, B; 27 (Trece în stînga.) C, B: (El trece de asemenea în stînga.) A; 28 CUZA C, B: CUZA (aparte) A; 30—31 (Umbra Trădărei, care a intrat nainte de a se zice versul de mai sus, întrerupe.) C: (Umbra Trădării, nainte de a-şi sfîrşi Cuza versul, intră şi, cum zice „ce vis", se apropie; giulgiul negrii, sub care îşi ascunde capetele şi sub care se ascunde întregul ei corp, cade.)A: (Umbra Trădărei, care a intrat nainte de a fini Cuza versul, se apropie. Cînd Cuza zice „ ce vis", giulgiul negru, sub care se ascund capetele ei, cade.) B.

107

6 umbră C, B: iazmă A; 7 UMBRA C: UMBRA (mimică) A, B; 10 UMBRA MORȚEI, ținînd de mînă pe a POSTERITĂȚEI C: UMBRA MORȚEI, ținînd de mînă UMBRA POSTERITĂȚEI A, B; 11 merg C, B: viu A; 12 mama C, B: muma A; 13 nimini C, A: nimeni B; m-aşteaptă C, A: s-aşteaptă B; 17 (Depune la picioarele patului coroane şi trece în stînga.) C: (Posteritatea, sub ferma unei femei, pune pe pieptul lui Cuza o coroană de foi de laur şi de chiparos.) A: (Umbra Pcsterităței pune pe pieptul lui Cuza coroane de imcrtale şi stejar.) B; 18 PRINȚII (fii ai lui Cuza, în uniforme de scldați) C, B: PRINȚUL, fiu al lui Cuza (ținînd de mînă pe fratele său mai mic. Prințul e îmbrăcat în uniformă de scldat) A; p. 107, r. 24-32, p. 108, r. 1-9, text lipsă în A.

108

10—17 (Trece în stînga. Muzică stinsă ce cîntă Hora Unirei. Umbrele îşi dau mîna şi cîntă cu jumătate de vece, apei se mişcă încet. Treptat ele întocmesc o horă împrejurul patului. Umbra Trădărei stă mai la o parte şi îşi dă mîna cu a Străinismului, rămînînd nemişcată împreună cu ea. Hora se porneşte. Umbrele Trădărei şi Străinismuhii întovărăşesc cupletele cu cîte •un rîs. Vocile se ridică, muzica de asemenea.) C: (Trec în stînga. Muzica în surdină intonează Hora Unirii. Umbrele încep să se mişte încet şi una cîte vina îşi dau mîna cîntînd cu jumătate de vece; treptat ele formează o horă împrejurul patului. Cuza se vede dormind, patul fiind pus pe o plat fermă cvi trepte. Umbra Trădării singură rămîne la o parte. Muzica crescendo. Hora se formează într-un semicerc deplin. Umbrele joacă din ce în ce mai iute fără însă a li se auzi păsurile pe seînduri, pînă în fine cîntă cu voce tare.) A: (Trece în stînga. Muzica în surdină intonează Hora Unirei. Umbrele îşi dau mîna şi cîntă cu jumătate de vece, apoi se mişcă încet. Treptat ele formează o horă în jur vil patului. Umbra Trădărei, la o parte, îşi dă mîna cu a Străinismului şi, nemişcate, aceste umbre, pe cînd hora se învîrteşte, acompaniază fiecare cuplet din Hora Unirei cu cîte un rîset. Vecile se ridică, acompaîniamentul de rîsete asemenea.) B; 26—33 (Muzica se opreşte deodată în

scurt. Umbrele se desfac în două şi pier între culise. Singure Trădarea si Străinismul se ascund la căpătîiul patului sub polog. Se aud lovituri de tunuri. La intîia Cuza se deşteaptă, sare în picioare. Cortina de gaz e trasă repede în sus spre a arăta că visul s-a sfîrşit. Sub ferestre, muzică, zgomot, hurale. Uşile se deschid, din dreapta şi din stînga, zgomotos.) C : (Hora e cîniată întreagă cu variante de ridicare şi de scădere a muzicei.. Se aude un tun. Muzica încetează dintr-o dată. Umbrele se desfac în două părţi; parte se retrag cu iuţeală în dreapta odăii ; parte în stînga ; asupra lor se trag cu repeziciune două cortine cenuşii ce nu cad de sus, ci se trag în lungul scenii ; ele formează nci pereţi odăii îngustînd-o. Umbra Trădării rămîne; se aude o a doua lovitură de tun ; în acel moment Cuza se deşteaptă şi Umbra Trădării se ascunde la căpătîiul patului sub polcg, arâtînd printr-aceasta că din acel moment nu-l va mai părăsi şi că va veghea neîncetat la capul său. Lovituri de tunuri repetite, zgomot, muzică şi urate sub ferestre ; Cuza sare jos şi se duce spre uşa din fund, de la dreapta patului ; ea, cît şi cele laterale, se deschid cu violenţă.) A : (Cîntecul urmează în acelaşi mod ; muzica încetează brusc Umbrele se desfac în două părţi şi pier între culise. Umbra Trădărei şi a Străinismului se ascund după polog la căpătîiul patului. Se aude o lovire de tun, apei o a doua. Cuza se deşteaptă, sare în picioare ; loviri de tun repetite ; sub ferestre, muzici, zgomot, cortina de gaz, de la prima lovire de tun, e ridicată spre a se arăta că visul s-a finit. Uşile se deschid violent.) B.

109

2-3 ADUNĂREI DEPUTAŢILOR C: ADUNĂRII *A:* ADUNĂREI *B; 4* ELENA DOAMNA *C, A :* DOAMNA ELENA *B ; 6* Cu zgomot şi iuţeală, ce faptă vă aduce ? C, *B :* Cu zgomot şi cu larmă, ce lucru vă aduce ? *A ; 8* Ori Iaşii ard în flăcări? C, *B :* Ori este Iaşu-n flăcări? *A ; 10 (cu vocea turburată)* C, *A: (emoţionat) B; 18 (glumeţ) C, B: (glumind) A; 21* la cine v-a trimes C, *B :* la cei ce v-au trimes *A ; 27 (dinăuntru) C, B : (de afară) A ; 29* ELENA DOAMNA C, *B :* DOAMNA ELENA *(intrînd)* A.

110

2 (la uşă) C, B : (de la uşă) A ; 21 ţărei C, *B:* ţării *A ; 22* întoarceţi-validată şi spuneţi Adunărei C, *B :* întoarceţi-vă-ţi îndată să spuneţi Adunării *A ; 25 (din prag)* C: *(de la uşă) A: (de afar') B.*

111

2 — 11 ARNĂUTUL *(izbutind să-şi facă loc)* / La o parte/ . . . / *(Către Cuza, repezindu-se la el.)* / Măria-ta! de moarte ... *I(arâtînd cuţitul)* Atît te mai desparte... / *(Se opreşte însă la doi paşi de Cuza, aruncă cuţitul jşi cade în genuchi.) C:* ARNĂUTUL *(apărînd)* / La o parte / Mai iute, căci de groapă un pas îl mai desparte! / *(Toţi se dau în lături. Arnăutul înaintează în mijlocul gelului, se apropie de Cuza, scoate un pistei, ţinteşte dar deodată îl azvîrle jos şi cade în genuchi. Acţiunea se petrece repede.) A :* ARNĂUTUL *(apărînd* j / La o parte... / Măria-ta, de moarte, atît te mai desparte... \ *(Arată un cuţit; dar deodată îl azvîrle şi cade în genuchi.) B ; 14 — 16* Veneam (voiam, B) a te răpune, de duşman cumpărat, / Cînd te-ai uitat la mine, şi-n mîndra ta privire / Văzui a ta chemare, ş-a ţărei strălucire C, *B :* Veneam a-ţi pune-n frunte pistolul blestemat / Cînd eu zării deodată în mîndra ta privire / Chemarea ta măreaţă şi trista-mi înjosire! *A ; 17 (Toţi vor) C, B : (Cei de faţă vor) A ; 26 — 27 (Cuza îi dă braţul şi merge spre uşă. Un delegat naintează în faţa scenei.) C: (Cuza îi dă mîna şi se îndreptează spre %işă; toţi îl urmează. Un delegat vine în faţa scenii.) A: (Cuza îi dă mîna şi merge spre uşă. Un delegat în faţa scenei încheie astfel.) B.*

(p. 113) SAUL

Publicată: Actul I, scenele I—II, în *Lit crater ui,* XIV, 7, decemvrie 1893„ p. 14 — 16, cu titlul *Saul,* tragedie originală în cinci acte în versuri, de d.'d. Alexandru Macedonski şi Cincinat Pavelescu; Actul I, scenele III—XIII, în *Literatorul,* XIV, 8, ianuarie 1894, p. 1—13; Actul al II-lea, scenele I—V, în *Literatorul,* XIV, 9, februarie 1894, p. 6-11; Actul I, scena a VIII-a şi o replică din scena a IX-a, în *Gutenberg,* I, 12, 22 ianuarie 1894, p. 3, cu titlul *Saul,* tragedie în 5 acte în versuri, de A. Macedonski şi Cincinat Pavelescu; Actul I, scenele I—IX, în *Literatorul,* XX, 2, 5 martie 1899, p. 4 — 7, cu titlul *Saul,* tragedie originală în cinci acte în versuri, de d-nu Alexandru Macedonski şi Cincinat Pavelescu; Actul I, continuarea scenei a IX-a, scenele X —XIII, în *Literatorul,* XX, 3, 20 martie 1899, p. 5 — 6; Actul al II-lea, scenele I—VI, în *Literatorul,* XX, 4, 5 aprilie 1899, p. 6 — 8; Actul al II-lea, continuarea scenei a Vl-a, scenele VII—XI, în *Literatorul,* XX, 5, 20 aprilie 1899, p. 7—8; Actul al II-lea, scena XI, continuare, Actul al III-lea, scenele I—IV, în *Literatorul,* XX, 6, 10 mai 1899, p. 6-7; Actul al III-lea, scenele V-XII, în *Literatorul,* XX, 7, 10 iunie 1899, p. 4 — 7; Actul al IV-lea, scenele I—V, pînă la „Asura / Hiram să hotărască", în *Literatorul,* XXI, 1, ianuarie 1900, p. 6—8.

Republicată: un fragment din Actul I, scenele I— II, pînă la „Pe David voi puternic să-1 fac şi fericit", în *Universul literar,* XXXVI, 44, 13 noiembrie 1921, cu titlul *Saul,* tragedie originală în cinci acte în versuri, de Alexandru Macedonski şi Cincinat Pavelescu; în *Opere,* II, *Teatru,* ed. Tudor Vianu, Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1939, p. 197—274,

sinde se tipăreşte pentru întîia dată în întregime, editare postumă („Sfîrşitul lui *Saul* n-a fost tipărit niciodată; el apare pentru întîia oară în ediţia de faţă, după ms. lui Macedonski", *ed. cit.,* p. 487).

La Muzeul literaturii române se află ms. 9.190, f. 1 r. — 92 r., cu titlul *„Saul J* tragedie în 5 acte / de Al. Macedonski şi / Cincinat Pavelescu / 1893", un caiet care cuprinde: textul tipărit în *Literatorul* (1899, 1900), decupat şi lipit, Actele I—IV, scena a V-a, pînă la „Asura / Hiram să hotărască", f. 1 r. — 58 r.; continuarea scenei a V-a, de la „Hiram / în tabără te-ntoarce", pînă la finele actului, Actul al V-lea, f. 59 r. — 92 r., text manuscris (copie). La f. 74 r., următorul titlu „Actul V / *Saul* / tragedie în 5 acte / de Alexandru Macedonski / în colaborare cu C. Pavelescu / 1893".

Textul tipărit şi lipit în acest caiet prezintă unele modificări, făcute cu cerneală verde şi creion negru, care nu sînt autografe. Şi versiunea manuscrisă prezintă cîteva corecturi, cu cerneală verde, credem că de altă mînă, pe care nu le-am luat în consideraţie la reproducerea textului. Menţionăm aceste intervenţii, care urmează, probabil modificări autografe ulterioare tipăririi, la variante.

O copie manuscrisă: *„Saul* / Tragedie în 5 acte în versuri / de / Alexandru Macedonski şi Cincinat Pavelescu", la Bibi. Acad. Republicii Socialiste România, arhiva Al. Macedonski, I, ms. 6.

în ediţie am reprodus textul publicat în *Literatorul* (1899, 1900, Actele I—IV, scena a V-a) şi textul manuscris prezent în caietul 9.190 (Actul al IV-lea, continuare, Actul al V-lea).

A - *Literatorul,* 1893, 1894; B - *Gutenberg,* 1894; C - *Literatorul,* 1899, 1900; D — *Universul literar,* 1921; E — textul manuscris (9.190); F — corecturi, de altă mînă, la textul tipărit (1899, 1900) şi manuscris (9.190).

Piesa, scrisă în colaborare cu Cincinat Pavelescu, a fost reprezentată în premieră pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti la 28 decembrie 1893 *(Literatorul,* XIV, 7, decemvrie 1893, p. 14) în următoarea distribuţie: CI. Nottara *(Saul),* P. Velescu *(Hiram),* N. Vasilescu *(David),* I. Petrescu *(Samuel),* C. Mărculescu *(Agag),* Ana Ciupagea *(Asura),* Aristizza Romanescu *(Mical),* I. Livescu *(Tenejah),* Aristide Demetriad *(Ionathan),* Th. Petrescu *(Un levit bătrîn),* C. Cîrje *(Un ostaş),* Ahil Georgescu *(Un -curtean),* C. Dimitriu *(Un sutaş),* A. Popescu *(Un demnitar),* Eleonora Nottara *(Rabet),* El. Levanda *(Senar),* P. Moor *(I-a dănţuitoare),* G. Cîrja *(I-a voce),* Z. Ştefănescu *(A Il-a voce),* E. Orloff *(I-a sclavă),* M. Singu-:roff *(A Il-a sclavă),* Ad. Langeais *(A IlI-a sclavă),* muzica de Iulius Wiest.

Pentru rolul Saul, care urma să apară în unele scene călare, „s-a cerut de la Comandamentul Jandarmilor călări « un cal, alb, pe cît se poate a se căuta să fie din cei mai blînzi »" (loan Massoff, *Teatrul românesc,* IIT, Bucureşti, 1969, p. 326).

Dosarul reprezentării acestei piese este destul de voluminos şi poate fi reconstituit prin piese de arhivă (inedite). La 26 septembrie 1893, cei doi autori adresează următoarea cerere:

„Domnule Director,

Terminînd tragedia noastră biblică *Saul,* lucrare originală în cinci acte şi în versuri, avem onoare a vă aduce aceasta la cunoştinţă şi a vă ruga să binevoiţi a fixa o zi apropiată cînd s-o citim onor. Comitet al Teatrului Naţional.

Primiţi, domnule Director, încredinţarea osebitei noastre stime şi considerări.

Alexandru Macedonski

Cincinat Pavelescu

Calea Dorobanţilor, 75"

în josul petiţiei, directorul Teatrului Naţional, Gr. CantaCuzino, pune următoarea rezoluţie:

„Piesa fiind primită, dl. director de scenă va lua imediat măsuri pentru coperirea rolurilor şi punerea ei în repetiţie, cît se va putea mai curind, fără însă a se [neglija?] repetiţiile celorlalte piese".

O altă apostilă:

„Am luat cunoştinţă şi am primit piesa — Nottara". (Arhivele Statulu Bucureşti, fond Teatrul Naţional Bucureşti, Dosar no. 1.081/1893, p. 27.)

Comitetul de lectură al Teatrului Naţional fusese invitat prin convocarea no. 536/5/17 octombrie 1893, în baza rezoluţiei lui Gr. Cantacuzino: „Se va convoca Comitetul pentru joi la 2 ore spre a asista la citirea piesei *Saul".*

„Domnii membri ai Comitetului teatral sînt rugaţi ca joi la 7 octombrie 1893, ora 2, post-meridian, să binevoiască a se întruni în cabinetul Direcţiunei generale spre a asista la citirea piesei *Saul,* tragedie biblică, de domnii Alexandru Macedonski şi Cincinat Pavelescu.

Director general Gr. Cantacuzino"

Dd. V.A. Urechiă — semnat orig.; Ed. Wachmann — semnat orig.; D.R. Rosetti — semnat orig. şi tot de el scris („Ferească Dumnezeu! "); G. Sterian; CI. Stănceseu — semnat orig.; St. Velescu — semnat orig.

Se pare că lectura sau acordul nu s-a realizat la prima şedinţă, deoarece se lansează o a doua convocare, cu conţinut identic, pentru 12 octombrie 1893 (Arhivele Statului Bucureşti, fond Teatrul Naţional Bucureşti, Dosar no. 1.095/1893, p. 30 şi 31).

După informaţiile de care dispunem, *Saul* a făcut cel puţin 4 spectacole (28 decembrie 1893; 2, 4, 5 ianuarie 1894; Arhivele Statului Bucureşti„ fond Teatrul Naţional Bucureşti, Dosar no. 1.102/1894, p. 4-6, 10,26-28, 33). Se pare însă că, după aceste date — ca urmare şi a ecourilor presei şi a polemicilor ce i-au urmat — piesa a fost scoasă de pe afiş, spre marea iritare a lui Macedonski, care începe să adreseze proteste în serie. Cel dintîi, scris cu cerneală roşie, datat „1898, noiembrie", „primit 22/4 noiembrie 1898", este adresat „Domnului Director general al Teatrelor din România" şi are următorul cuprins:

„Domnule Director general,

Am onoare să vă rog a-mi comunica hotărîrea dv. în privinţa reprezintărei sau nereprezentărei tragediei *Saul* şi în privinţa petiţiunei mele cu care am depus din nou pe *Rcmeo şi Julieta* şi primită de Teatrul Naţional încă de acum 17 ani.

Aştept răspunsul urgent şi cred că această onoare mi se poate face, deşi mă adresez dv. în modul cel mai politicos.

Primiţi, d-le Director general, ca reprezentant al instituţiunei Teatrului Naţional, adîrxul meu respect. A. Macedcnski, 1898, nciem. Str. Frumoasă, 42".

Pe colţul din dreapta se aflĕ rezoluţia lui P. Grădişteanu, în baza căreia se face o adresă de răspuns al cărei concept are nr. 1.121/23 noiembrie 1898 (Arhivele Statului Bucureşti, fcnd Teatrul National Bucureşti Dosar no. 1.265/1898, p. 161, 162).

La această adresă Macedonski răspunde cu o nouă scrisoare, tot cu, cerneală roşie, „primită 25/7 noiembrie 1898":

„Domnule Director general,

La adresa dv. no. 1.121, prin care binevoiţi a mă încunoştinţa că tragedia *Saul* «figurează în repertoriu » şi că Se va juca atunci *cînd va fi posibil,* am onoare să vă răspund rugîndu-vă să-mi faceţi favoarea a-mi pune în vedere *cînd* reprezintarea acestei piese va fi *posibilă,* căci pînă acum nu ştiu ca dînsa să figureze nici în repertoriul lunei decembrie, nici în cel al lunei ianuarie. Indiscreţiunea pe care v-o cer nu cred că e prea mare, dacă veţi ţine mai ales socoteala că *Saul* a figurat *pe rînd în repertoriul jiecărei stagiuni din cei dci ani scurşi fără ca posibilitatea reprezintărei să fi sosit.* Dv., ca Director general, nu puteţi să nu fi hotărît pînă acum luna cînd

Saul va fi reluat, de vreme ce aţi aflat timpul să puneţi în scenă cîte trei şi patru piese de aceiaşi autori şi chiar să citiţi şi să primiţi piese cu stagiunea începută. Sper, domnule Director general, că deşi piesa în cestiune nu este de « Dealul-Spirei », ca teatru subvenţionat de stat, veţi binevoi a-i acorda cel puţin aceeaşi graţioasă solicitudine ca cea pe care o arătaţi celor dintre autori, cari, fiind şi ziarişti, pot să aducă prin reclamă servicii — negreşit importante pentru dv., care sunteţi în capul teatrului, dar ce nu pot interesa pe public. în aşteptarea *urgentului* dv. răspuns, rezerv dezvoltările pe care subiectul le comportă.

Primiţi, d-le Director general, prea osebita mea considerare. A. Macedonski, str. Frumoasă, 42".

Tot în colţul din d*eapta, rezoluţia lui P. Grădişteanu, directorul general al Teatrelor: „Neputînd fixa ziua cînd se va putea pune în repetiţie *Saul,* se va pune aceasta deocamdată la dosar". (Arhivele Statului Bucureşti, fond Teatrul Naţional Bucureşti, Dosar no. 1.265/1898, p. 163.)

Acest „răspuns" neputînd mulţumi pe Macedonski, a cărui tensiune polemică este în creştere, el asociază şi pe Cincinat Pavelescu unei notificări juridice adresată prin Corpul Portăreilor tribunalului Ilfov, înregistrată la 26 martie 1899:

„Domnule Director general al Teatrelor din România,

. . . Noi, Alexandru Macedonski şi Cincinat Pavelescu, oameni de litere, domiciliaţi amîndoi în Bucureşti, str. Frumoasă, 42, vă somăm a face să se reprezinte în stagiunea aceasta, în repertoriul căreia a şi fost trecută, tragedia noastră *Saul,* după cum ne-aţi şi încunoştinţat formal, prin adresa dv. sub no. 1.121 din 23 noiembrie a.c.

Totodată vă facem atenţi că tragedia aceasta, ce a avut un imens succes literar şi ce a dat şi reţete mai presus de cele medii, a fost anunţată pe rînd a se reprezintă şi în repertoriile anilor trecuţi, fără ca, cu toate aceste, să fie reluată.

Subsemnatul Alexandru Macedonski, aşteptînd deci, însă zadarnic, să puneţi în scenă comedia sa *Iadeş* — şi subsemnaţii Alex. Macedonsk şi Cincinat Pavelescu, aşteptînd, tot atît de zadarnic, reprezintarea tragediei lor *Saul;*

de altă parte, stagiunea fiind aproape de fine şi considerînd că este imposibil ca dvs. singur să nu fiţi de acord că în teatru dacă ar domni bunul plac şi favoritismul ar fi ceva odios; că după chiar principiile exprimate de dvs. şi de predecesorii dvs., precum vă putem dovedi, piesele odată intrate în repertoriul Teatrului Naţional nu mai pot fi retrase; că aşa fiind, dacă deci, n-ar decurge din chiar natura acestor principii obligaţiunea pentru teatru de a reprezintă aceste piese, primirea lor ar fi o cursă imorală,

şi, ştiindu-se că legile nu pot să patroneze imoralitatea; cunoscut fiind, de asemeni, că v-am făcut atenţi şi verbal şi prin scrisori, şi chiar prin petiţiune formală, asupra situaţiunei ce ni s-a creat în teatru, — petiţiune la care ne-aţi răspuns oficial că *Saul este* în repertoriul stagiunei, că prin urmare, este neadmisibil ca o piesă să se treacă în repertoriul stagiunei teatrului numai în mod *figurativ;* că din trecerea unei piese în repertoriul stagiunei unui teatru, rezultă pentru teatru *obligaţiunea* de a o reprezintă; ţinîndu-se încă seama să aţi pus în scenă piese ce nici nu *Jigurau* ca trebuind să fie jucate şi ce nici nu fuseseră primite încă la deschiderea stagiunei; că iar piesele din repertoriu trebuiau să aibă precădere asupra celorlalte, de vreme ce atît rezultatele morale cît şi cele materiale date de cele dintîi erau perfect cunoscute; că, în sfîrşit, toate aceste ne izbesc în munca şi în averea noastră; că ne desconsideră ca autori; că dv. datoraţi deferentă oamenilor de litere, fiindcă teatrul împreună cu artiştii şi cu dv. chiar nu existaţi decît prin *ei;*

pentru aceste motive şi pentru celelalte cîte le vom mai invoca în instanţă dacă ne veţi sili la aceasta, vă trimitem acest act prin canalele respective judiciare şi vă încunoştinţăm că neţinerea angajamentelor dv. o vom considera ca o tăgăduire de dreptate, şi fiindcă avem o deplină încredere în justiţia română, vă vom chema la bara ei ca să vă vedeţi condamnaţi pentru arbitrar, persecuţiune şi călcare a drepturilor noastre şi a contractelor ce au intervenit de fapt între noi şi dv. atunci cînd noi am *prezintat* şi atunci cînd dv. aţi *primit* piesele noastre, a ne plăti o despăgubire din fondurile teatrului pe care noi o evaluăm la un minim de 20.000 lei (douăzeci mii).

în aşteptarea hotărîrei dv., pe care veţi binevoi a ne-o comunica în termen de trei zile, vă salutăm, domnule Director general al Teatrelor din România. Alexandru Macedonski, Cincinat Pavelescu. Bucureşti, 1899, luna martie, 20 ale ei".

(Arhivele Statului Bucureşti, fond Teatrul Naţional Bucureşti, Dosar no. 1.315/1899, p. 83 r.-v., 88.)

In acelaşi timp este „mobilizată" şi presa, care începe să anunţe un *Proces Teatrului Naţional (Literatorul,* 4, 5 aprilie 1899, p. 9), iniţiativă comentată favorabil şi de Ion C. Bacalbaşa într-un foileton din *Adevărul* (nr. 3.496, 14 aprilie 1899). La 26 august 1899 (Biblioteca Academiei R.S. România, fond Macedonski, S 43(2)/XXX), poetul scrie în acelaşi sens lui C. Nottara, ameninţînd cu darea în judecată a Teatrului Naţional. Intervenţia rămîne, încă o dată, fără efect, în timp ce direcţiunea se arată total nepăsătoare la represaliile judiciare. De acest fapt începe să se convingă, se pare, şi Macedonski, care recurge — de astă dată — la o nouă

măsură, în conştiinţa sa şi mai spectaculoasă: retragerea tuturor pieselor sale din repertoriu. Acţiunea asociază în conştiinţa sa ideea de protest cu aceea de victimă, complex de persecuţie în care poetul, dincolo de orice motivări obiective, se complace. El adresează deci următoarea scrisoare, înregistrată „28/10 septembrie 1899", din nou „Domnului Director general al Teatrelor din România", pe care o semnătură indescifrabilă pune o apostilă: „Primit 17 septembrie 1899. Se va discuta la prima ocazie":

„Domnule Director general,

Lucrările mele dramatice şi anume: *3 Decemvrie* (un act în proză), *Iadeş* (2 acte versuri), *Unchiaşul Sărăcie* (Legendă în 3 tablouri şi în versuri), *Saul* (tragedie în versuri, în cinci acte, în colaborare) au fost reprezentate in trecut cu mult succes, atît material (media fiind mai presus de cea obicinuită) cît şi moral (tot ce s-a scris în presă cu privire la ele poate dovedi aceasta).

Totuşi piesele în cestiune, deşi două din ele figurează chiar în repertoriul Conservatorului de declamaţie *(Said* şi *Iadeş),* au fost sistematic înlăturate de pe scena Teatrului Naţional, fără a se ţine socoteala chiar de faptul că ele figurează necontenit în repertoriul stagiunilor. Această procedare m-a şi nevoit să somez anul trecut pe on. Direcţiune a Teatrelor şi să-mi rezerv dreptul de a intenta acţiunea judiciară pe care o voi socoti în raport cu interesele mele — acţiune în temeiul cărei voi şi avea onoarea a face ca Direcţiunea să fie în curînd citată în instanţă.

Aceasta cu privire la trecut.

Cît priveşte acum prezentul şi viitorul, văzînd că sunt izbit de acelaşi ostracism, retrag piesele citate mai sus şi vă rog să binevoiţi a dispune să mi se înapoieze formal şi neîntîrziat manuscriptele în cestiune, cît şi manuscriptul traducerei lui *Romeo şi Julieta,* versiune primită încă de acum douăzeci ani şi ţinută la dosar spre a se reprezintă în locu-i o versiune respinsă.

Primiţi, d-le Director general, prea osebita mea considerare. A. Macedonski. 1899, sept. 16, str. Frumoasă, 42". (Arhivele Statului Bucureşti, fond Teatrul Naţional Bucureşti, Dosar no. 1.331/1899, p. 136.)

Cum, după toate aparenţele, aceste proteste nu erau nici pe departe luate în serios, Macedonski face ultimul gest de a-şi revendica textul pieselor în litigiu. De unde o nouă scrisoare, înregistrată cu nr. 695 la „3/5 octombrie 1899":

„Domnule Director general,

Lipsa de deferentă pe care diferite direcţiuni ale on. Teatru Naţional au arătat-o scrierilor mele dramatice prin punerea şi ţinerea lor la dosar cu tot succesul ce au avut, succes moral şi material, pe cît şi aceeaşi pro-

cedare a domniei-voastre care, la ultima mea petițiune nici n-ați crezut de cuviință a mă încunoștința cînd pot să viu spre a relua în posesiune toate acele lucrări ale mele, m-au convins cu desăvîrșire că, în ochii celor puși în fruntea acestei nalte instituțiuni, piesele în cestiune n-au vreun merit.

Nevoind dar să mă expun ca autor la căderi și în fața publicului, mă refer la petițiunea mea trecută retrăgînd pe totdauna repertoriul meu, interzicîndu-vă nu numai să-l reprezentați vreodată, ci și să-l anunțați și am onoare să vă rog prin această petițiune să-mi restituiți avutul meu fără întîrziere și anume manuscriptele de la: *Iadeș, 3 Decemvrie, Romeo și Julieta* și *Saul,* sau să mă încunoștințați «oficial» cînd mă pot prezintă spre a mi se înmîna, făcîndu-vă responsabil de pagubele ce mi s-ar cauza prin întîrzierea ce ați pune-o și rezervîndu-mi, în caz de reținere arbitrară a acestor piese, a chema pe on. Teatru în justiție.

Urînd Teatrului succesul la care îi dă dreptul lucrările patronate de on. Direcțiune sau de on. artiști și artiste din partea prea on. Societate dramatică, am onoare a vă prezintă salutările mele. A. Macedonski, 1899, Buc, septemvrie în 28, str. Frumoasă, 42". (Arhivele Statului București, fond Teatrul Național București, Dosar no. 1.331/1899, p. 165.)

Se pare că direcția Teatrului de abia aștepta acest gest, căci ultima cerere a poetului primește, în sfîrșit, un răspuns (Concept no. 695, „1899, octom. *5"):*

„D-lui Al. Macedonski, strada Frumoasă, no. 42

Primind ultima d-voastră cerere, mă grăbesc a vă răspunde că dacă nu am luat nici o deciziune în privința retragerei scrierilor dv. este că așteptam ca toți domnii membri ai Comitetului să se întoarcă în București, spre a-i consulta asupra acestei afaceri, dar acum văzînd insistența ce puneți, cu cel mai mare regret mă văd silit a vă anunța că vă puteți prezenta orișicînd la Biblioteca Teatrului de unde veți primi piesele ce cereți.

Regretînd că lipsiți teatru de aceste meritorii lucrări, vă rog a primi asigurarea distinsei mele considerațiuni". Nesemnat. (Arhivele Statului București, fond Teatrul Național București, Dosar no. 1.331/1899, p. 166.)

Un ecou de presă, a cărei inspirație este în afara oricărei îndoieli, consemnează ruperea acestor relații: „D. Al.Macedonski,... nemulțumit de șicanele pe cari d. Sc. Ion Ghica, directorul Teatrului Național, i le face pieselor sale, și le-a retras printr-o petiție. Aceste piese sunt:ia^s, *Unchiașul Sărăcită, Cuza-Vodă, Saul* și traducerea piesei *Romeo și Julieta". (Teatrale,* în *Secolul XX,* I, 153, 24 octombrie 1899.) Nu cunoaștem temeiul informațiilor potrivit cărora *„Saul..* . va fi reprezintată la 18 noiembrie", sau „se va reprezenta în cele întîi zile ale lui decemvrie" *(Forța morală,*

I, 2, 4 noiembrie, p. 8; I, 3, 11 noiembrie 1901). O știre, în același sens, o lună mai tîrziu *(Arte și litere, în Forța morală,* I, 8, 16 decembrie 1901, p. 8). Balon de încercare? Iluzionare tipic macedonskiană? Cert este că după această dată poetul, total dezamăgit, descurajat, nu mai insistă, pînă în 1915, cînd intervine din nou, pe lîngă C. Nottara, propunînd o versiune „refăcută". (Biblioteca Academiei R.S. România, fondul Macedonski, S 43(3)/XXX, scrisoare din 10 decembrie 1915, inedită; *Viața lui Alexandru Macedonski,* p. 470, 614.) Și acest ultim demers, mai curînd sentimental decît practic, este sortit eșecului.

Despre elaborarea, lansarea și intențiile legate de *Saul* se pot culege din presa vremii cîteva amănunte interesante, încă nefolosite sau necunoscute. într-o primă fază, Macedonski intenționa să scrie singur această piesă, intitulată inițial *David.* în orice caz, în 1887, proiectul făcuse îndeajuns de mari progrese ca poetul să determine publicarea următoarei informații:

„Citim în *România* de aseară. Dăm cu întîietate cititorilor o știre teatrală:

«Poetul Macedonski lucrează cu activitate la o tragedie estrasă din istoria regilor ebrei și intitulată *David.* Se spune că Direcția Teatrelor va face toate cheltuielile necesare cu punerea în scenă și aducerea de la Viena a unui balet anume pentru această tragedie.

D-l Macedonski se zice că ar recurge la talentul d-lui Maurice Cohen pentru compunerea ariilor de balet și a corurilor»". *(Arte-Teatre,* în *Românul,* XXXI, 19 octombrie 1887, p. 941.) Știrea este reluată integral și în *Familia, Teatru și muzică,* XXIII, 41, 23 octombrie 1887, p. 491.

Colaborarea cu Cincinat Pavelescu poate fi fixată între 1891—1893 și ea duce la realizarea piesei în forma sa actuală. în orice caz, în februarie 1893, textul este încheiat, deoarece presa anunță o lectură într-un „cerc literar". *(Știri teatrale,* în *Biblioteca familiei,* IV, 3, 25 februarie 1893, p. 40.) Este vorba, fără îndoială, de salonul „principesei" Maria D. Ghica, codirectoare a *Literatorului* (nr. 11, 15 aprilie 1893), informație care apare în același număr al revistei (p. 16). Tot aici știri despre apropiata reprezentare în cursul stagiunii 1893 *(Literatorul, 2,* 15 iulie 1893, p. 16; 5, 30 octombrie 1893, p. 16), intrarea în repetiție și data premierii *(Idem, 6,* noiembrie 1893). Premiera este anunțată și în alte publicații: *România muzicală,* nr. 20, decembrie 1893, p. 131; *Literatură-Arte-Știință {Naționalul,* IV, 2, 12 decembrie, p. 3; 8, 19 decembrie 1893, p. 3; 9, 20-21 decembrie 1893, p. 3; 10, 22 decembrie 1893, p. 3, unde se dă și distribuția); *Știri*

teatrale (*Adevărul,* IV, 1.735, 24 decembrie 1893). în aceeaşi perioadă, o alta informaţie atribuie piesei o dimensiune internaţională nebănuită: *„O piesă nouă.* D-nii Al. Macedonski şi Cine. Pavelescu au scris o piesă biblică intitulată *Saul,* care se va juca în stagiunea viitoare a Teatrului Naţional din Bucureşti. Autorii au tradus primele două acte în limba franceză şi le-au trimis celor mai renumiţi autori dramatici şi critici teatrali din Paris. Aceştia au răspuns aproape toţi foarte măgulitor şi felicitând pe autori. D-nii Macedonski şi Pavelescu au intrat în tratative cu mai mulţi compozitori francezi pentru transformarea piesei în operă. După cît putem şti, probabil că [Saint]-Saens, autorul genialei *Samson şi Dalila,* va lua sarcina de a face partitura la această piesă." *(Teatru şi muzică,* în *Familia,* XXIX, 35, 29 august, 10 septembrie 1893, p. 421.)

Colaborarea poetului cu Cincinat Pavelescu, promovat prim-redactor al *Literatorului* în noiembrie 1892, a fost evocată în repetate rînduri (Adrian Marino, *Viaţa lui Alexandru MacedcnsKi,* p. 364 — 366, 588, 589), inclusiv în notele ediţiei de faţă (vol. II, p. 286; IV, p. 267—268), în baza cărora poate fi reconstituit, în linii mari, întreg dosarul acestor relaţii. Amintirile lui Cincinat Pavelescu privitoare la *Saul* sînt tardive, destul de vagi şi nu lipsite de inexactităţi (reprezentarea piesei a avut loc în 1893, nu în 1892 etc.): „După ce am colaborat un an la *Literatorul* mi-a propus să scrim împreună o tragedie în versuri *Saul*'. *(Mărturisiri,* în *Revista Fundaţiilcr regale,* IX, 3, 1 martie 1942, p. 511.*)* Din evocarea „metodei" colaborării propriu-zise („Pînă acum am admirat poetul şi improvizatorul, acum trebuie să intervină artistul"), s-ar deduce că „inspiraţia" ar fi aparţinut în întregime lui Cincinat Pavelescu, Macedonski rezervîndu-şi doar rolul de „artist" al versului. Versiune total fantezistă, anecdotică, care circulă în diferite amintiri ale discipolului-epigramist, de luat sub beneficiu de inventar. *(Amintiri literare,* în *Braşovul literar şi artistic,* III, 19—20, august 1934, p. 106 — 109; F. Aderca, *De vorbă cu d. Cincinat Pavelescu, Mărturia unei generaţii,* Bucureşti, 1929, p. 232.) De la Paris, Cincinat Favelescu îşi manifestă solidaritatea faţă de opera comună (scrisoare din 20 avril 1894, Biblioteca Centrală de Stat, nr. 13.949). Dar după 1896, relaţiile se întrerup, se deteriorează tot mai mult, pentru ca în 1907, în plin duel epigramatic, Macedonski să-şi revendice întreaga paternitate a lui *Saul :*

„CINCINATULUI
Elev că-mi eşti ai declarat
Un lucru însă e ciudat
Aminte nu-mi aduc decît
Atît
Că ce-am scris eu ai subsemnat".

(Românul literar, tomul VI, 24, 28 octombrie 1907, p. 335; în ediţia de iată, vol. IV, p. 169-170, 268.;

Numeroasele ecOuri de presă, controverse, polemici, care au urmat reprezentării piesei *Saul,* permit reconstituirea unui mic episod românesc tardiv al eternei „Querelle des Anciens et des Modernes". Toate argumentele ostile reluării unui subiect „clasic" în plină epocă modernă (deplasarea gustului public, anacronism, „tragedie, azi?", artificialitatea subiectului etc.) revin şi cu acest prilej, oficîtă antipatie subiectivă ar fi intrat în reacţiile unor cronicari teatrali ca: Ion Bacalbaşa, *Saul (Lupta,* XI, 2.190, 4 ianuarie 1894), cu obiecţii dogmatice privitoare la nerespectarea principiilor tragediei clasice, anacronisme etc.; înot, *Saul (Adevărul,* VII, 1.753, 17 ianuarie 1894, p. 1), adversar al încurajării cu orice preţ al teatrului naţional, al' formulei clasice „în anul mîntuirei 1894".

Opiniile favorabile vin din partea discipolilor şi prietenilor literari ai lui Macedonski: C.[aton] Th. [eodorian], *Cronica teatrală (Naţionalul,* V, 19, 5 ianuarie 1894: *„Saul* va supravieţui alături de *Fîntina Blanduziei* a lui Alecsandri"); St. Vellescu, *Saul (Ţara,* II, 191, 5 ianuarie, p. 2; 193, 9 ianuarie 1894, p. 2 — 3, reprodus şi în *Albine şi viespi,* I, 11—12, 1894, p. 373 — 385: *„Saul* este o lucrare originală, îndrăzneaţă şi de o valoare incontestabilă"); G.I. Ionescu-Gion, *Teatrul National (Revista nouă,* VI, 8—9, ianuarie-februarie 1894, p. 352 — 356: „în tot, ca fond şi ca formă, *Saul* e o lucrare de merit, o încercare frumoasă, un pas înainte în poezia noastră dramatică"); I. Dragomirescu-Ranu, *Teatrul Naţional (Literatorul,* XV, 1, 1895, p. 7-8).

Satisfăcut de aceste solidarizări, dar iritat ca totdeauna de obiecţii, Macedonski colectează într-un dosar toate ecourile favorabile: *„Said', epiniunea presei :• răspuns la cbiecţiuni (Literatorul,* XV, 7, decemvrie 1893, p. 1—13). Replica i se pare insuficientă, de unde un nou articol polemic şi bine argumentat: *Cu privire la „Saul" (Ţara,* II, 215, 5 februarie 1894, p. 2, pe care editorul anterior, Tudor Vianu, îl credea inedit, pagini „rămase în manuscris în arhiva poetului şi care apar aci pentru întîia oară", *Opere,* II, *Teatru,* p. 491):

„Cu privire la « Saul »

Nu este de prisos, deşi tragedia *Saul* a fost reprezintată pe scena Teatrului Naţional, deşi presa s-a pronunţat asupra ei, a se întîmpina cîteva observaţiuni. Cei cari citesc vor vedea de care parte este dreptatea. S-a imputat autorilor lui *Saul* că opera lor nu este clasică, s-a zis de alţii că n-are unitate de acţiune, alţii, în sfîrşit, au hotărît că-de vreme ce tragedia nu sfîrşeşte cu Saul,' cu protagonistul, s-a rupt cu regulile statornicite. Pe lîngă aceasta, s-a susţinut că' autorii au comis anacronisme. Publicul, este adevărat, a făcut un succes colosal scriitorilor, dar lumina, din punctul de vedere literar, n-a izbutit încă a-şi face drumul. Cele cari se vor serie

aci vor contribui, este de crezut, la răspîndirea adevărului. Desigur, nu se va răspunde pătimaşilor, Zoili de toată mîna, cari au injuria pe buze şi neputinţa în suflet. Autorii şi-au făcut o datorie sîntă către literatura română, creînd o operă teatrală cu tendinţe clasice, luîndu-şi idealurile în afară de societatea actuală. Ca şi Goethe, cînd a scris *Iphygenia în Taurida* sau chiar pe *Faust,* ei s-au abstras de mediul contimporan. Poeţilor nu li se poate cere să trăiască sufleteşte în viaţa reală. Este de ajuns că sunt ca oameni victimele ei. Dacă însă sunt critice cari nu merită nici un răspuns — altele — deşi nedrepte, trebuiesc combătute fiindcă sunt erezii ce pot să distrugă în germene începuturile dramatice ale literaturei noastre, ce pot să rătăcească opiniunea publică şi pe scriitorii viitori.

De acest fel este obiecţiunea că tragedia *Saul* este lipsită de unitatea de acţiune. Este folositor dar a se arăta ce se înţelege prin *unitate de acţiune.* Toate literaturile sunt de acord asupra acestui punct, şi anume: *că unitatea de acţiune nu exclude acţiuni secundare cu condiţiunea ca ele să fie subordonate celei principale.* Racine, clasicul prin excelenţă, n-a înţeles altfel această unitate, şi o dovedeşte cu prisos în *Andromaca,* în *Athalia,* în *Britannicus* şi în alte opere ale sale. Bunăoară în *Andromaca* sunt două acţiuni secundare: amorul Hermionei pentru Pyrrhus şi amorul lui Oreste pentru Hermiona. Amîndouă aceste acţiuni au chiar o mai mare dezvoltare decît amorul Asurei, din *Saul,* pentru David, şi amorul lui David pentru Mical. în *Athalia* se află iar o acţiune secundară cu toate că foarte importantă: toată tragedia se învîrteşte mai mult împrejurul lui Heliacin, copilul ascuns de marele preot şi care mai tîrziu va fi rege, decît împrejurul Athaliei. Este evident pentru oamenii cari sunt nepasionaţi şi cari tot într-o vreme sunt familiari cu marii autori tragici, că învinuirea că în *Saul* ar lipsi unitatea de acţiune este o copilărie.

Trecîndu-se la obiecţiunea că *Saul* nu este o operă clasică, ea este cel puţin bizară. Operile nu sunt clasice decît dacă rămîn, dacă ajung a fi prezintate mai tîrziu, după un secol-două, ca modele didactice literare. Clasicitatea n-are altă însemnătate. Clasicii secolelor viitoare vor fi Victor Hugo, Goethe, Shakespeare. Ale secolilor trecute au fost Euripide, Omer, Sophocle, Eschyle etc. şi mai încoa Corneille şi Racine, Moliere, La Fontaine şi alţii.

O altă obiecţiune — aceasta a fost făcută de un literat eminent, de d. V.A. Urechiă şi repetată apoi, din auzite, de folicularii unor ziare — este că *Saul* rupe cu regulele tragediei prin faptul că piesa nu sfîrşeşte cu el, cu *protagonistul.* Dar nici această obiecţiune nu este întemeiată. Una dintre cele mai bune piese ale lui Racine este *Britannicus.* Cu toate acestea, Britannicus, onorabilul protagonist, dispare din scena II, actul V, şi actul

continuă fără el încă şase scene, iar piesa sfîrşeşte cu Agrippina şi cu Burrhus. Iată ce zice în această privinţă însuşi Racine în prefaţa primei ediţiuni a lui *Britannicus:*

« Din toate scrierile ce am dat publicului nu este nici una care să-mi fi atras mai multe aplauze şi mai multe critice. Oricît de mare mi-a fost grija cu care am scris această tragedie, oricîtă silinţă am depus s-o desăvîrşesc, nu am izbutit să dezarmez pe detractori. Nu este *cabală* pe care să n-o fi înjghebat contra mea, nici critică pe care să nu mi-o fi adus. S-a părut — între altele — ciudat că Junia reapare pe scenă după moartea lui Britannicus. M-am apărat zadarnic. Toate cîte le spui n-au valoare, zic cenzorii mei: *„Piesa e sfîrşită îndată după povestirea mcrţei lui Britannicus şi restul n-ar mai trebui ascultat".* Cu toate acestea restul e ascultat şi chiar cu mai multă atenţiune decît alt sfîrşit de tragedie. întrucît mă priveşte, iată-mi părerea: *„eu cred că o tragedie fiind imitaţiunea unei acţiuni complecte la care participă mai multe persoane, această acţiune nu este sfîrşită pînă ce nu se află situaţiunea în care se lasă celelalte persoane. Astfel a urmat Sophccle mai pretutindeni : astfel în* Antigona *întrebuinţează acelaşi număr de versuri pentru a dezveli furia lui Crecn şi pedeapsa lui Hemon, după moartea Antigonei, ca numărul de versuri întrebuinţat de mine pentru imprecaţiunea Agrippinei, pentru retragerea Juniei, pentru pedeapsa lui Narcis şi pentru disperarea lui Nercn, după moartea lui Britannicus"* ».

Este de crezut că chiar pentru folicularii bucureşteni de cari se vorbi, autoritatea lui Sophocle şi a lui Racine va însemna ceva mai mult decît a lor proprie şi chiar a iubitului şi ilustrului nostru literat V.A. Urechiă, a cărui părere, emisă în treacăt şi fără să aibă timpul să şi-o controleze, au repetat-o papagaliceşte.

Dealtminteri Racine nici nu procedează decît conform acestor precepte în adevăr clasice, afară de în foarte puţine piese. Aşa, în *Andromaca,* eroina nu ţine acţiunea decît pînă în actul al IV-lea, scena I. Din scena I dispare şi nu mai reapare *nici în actul IV şi nici în actul V.* în *Bajazet* se întîmplă acelaşi lucru. Bajazet dispare din scena IV-a, actul al V-lea şi tragedia urmează şi sfîrşeşte fără el. Exemplele ar putea fi multiplicate atît sunt de numeroase.

Rămîne cestiunea anacronismelor ce s-au imputat autorilor lui *Saul.* Este neîndoios că critica a confundat cuvintele: a voit să zică *neologisme* şi s-a pomenit că scrie *anacronisme.* în adevăr, în *Saul* sunt *neologisme — anacronisme* nu sunt. Neologismele întrebuinţate sunt o cestiune literară, de tendinţe, de aspiraţiuni. Se mai află încă în România, cu tot curentul contrariu, scriitori cari să creadă că dacă naţiunea merge *înainte* pe toate căile, trebuie ca şi limba să nu se întoarcă înapoi. Autorii lui *Saul* sunt

dintre aceştia, şi precum nu se poate amesteca apa cu untul-de-lemn, tot aşa direcţiunea literară pe care o urmează ei nu poate fi confundată cu cea la ordinea zilei. Limbile destinate să trăiască sunt nevoite să evoluţioneze către viitor iar nicidecum să se înapoieze către trecut, la limba paracliserilor şi a ceasloavelor.

Concluziunea acestei notiţe este următoarea:

Oricît de mare ar fi nedreptatea contimporanilor cari ţin condeiul faţă cu nişte autori cărora publicul, singurul jude nepărtinitor, le-a făcut ovaţiuni ce au fost un adevărat triumf, ei se pot mîngăia ştiind că n-au fost nici nu vor fi cei dintîi nici cei din urmă nedreptăţiţi. însuşi Corneille, căruia Racine îi citi o tragedie a sa, nu se sfii să spună celui cu care în viitor numele său era să fie vecinie asociat « *că are un mare talent pentru poezie, dar că n-are talent deloc pentru tragedie))*[1].

Cînd un verdict ca acesta, verdict dat de un Corneille, şi tot a fost infirmat de înşişi contimporanii lui Racine, iar mai tîrziu şi de posteritate, cînd de altă parte reprezintările *Athaliei* au fost suspendate în urma intrigelor, ale criticelor şi ale cabalei, pot să spere şi autorii lui *Saul,* cari au scris cei întii în româneşte o tragedie ce întruneşte unitatea de acţiune, de loc şi ce are unitatea de timp aşa precum o are *Cid,* în sosirea unei epoce mai puţin vălmăşită de ignoranţă şi de pasiuni".

Vizat printre „folicularii bucureşteni", Ion Bacalbaşa revine: *Despre „Saul" al d-lor Macedonski şi Cincinat Pavelescu (Lupta,* XI, 2.221, 12 februarie 1894), de unde un nou răspuns al lui Macedonski *(Ţara,* II, 225, 17 februarie 1894):

„Despre «Saul »

« Autorilor piesei *Saul* le-a plăcut forma clasică şi timpurile preistorice ».

Iată o frază reprodusă textual din *Lupta* de la 13[12] februarie.

« După *Biblie,* Saul nu cunoaşte pe David pînă la lupta cu Goliat ». Nouă frază reprodusă tot din *Lupta* de la 12 februarie. Alta:

« Trebuia să spui că Ionathan a murit în război, nu ai să mă trimiţi, şapte zile după spectacol prin *Ţară,* pe mine spectator, să cercetez *Biblia !* »

în rezumat, afară de trivialităţi, afară de îndrăzneaţă, dar nesprijinita şi calomnioasa afirmare că Asura este o Phedră intervenită, aceste sunt punctele principale împrejurul căror se învîrtesc frazele de mahala în *Lupta* de la 12 februarie, ale unui loan Bacalbaşa, probabil pseudonim al cuiva.

[1] A se vedea prefaţa la operele lui Racine de Auger, secretar perpetuu al Academiei Franceze (n.a.).

lată ce se răspunde:

1. *Saul* nu este *preistorie* şi este culmea ridicolului a se zice că *Biblia* esie *preistorică.*

Biblia şi orice document scris a fost totdauna considerată ca *isterie,* dar pentru ignoranţi, persoanele cari au trăit înaintea pantofarilor de la « Clubul muncitorilor » vor fi considerate vecinie ca fiinţe *imaginare* şi deci *preistorice.* Istoria începe pentru dînşii de la data naşterei lor; literatura, de cînd au luat ei condeiul.

2. După *Biblie,* Saul cunoaşte pe David înainte de lupta cu Goliat, dovadă: cap. 16, *Samuel,* versetul 21 zice: «Şi David veni către Saul şi se înfăţişă lui şi Saul îl iubi mult şi îl făcu scutierul său ».

Iar tocmai în cap. 16, *Samuel,* verset 41 şi următoarele, se întîmplă lupta cu Goliat.

3. Că Ionathan a murit în război s-a spus în tragedie, iar nu în *Ţară,* nici după o zi, nici după şapte, dovadă: povestirea ostaşului din *Saul:*

OSTAŞUL

M-aflam din întîmplare pe dealul Guilboac,
Fugeam din calea morţei, căci ce era să fac,
Cînd iată că pe rege îl văd scăldat în sînge,
Mă cheamă şi se roagă de mine, strigă, plînge,
Sărmanul, ţi-era milă să-1 vezi cum suferea.
El singur în o spadă proptită se împingea,
Şi nu putea să moară, şi-mi zise: «îndurare,
Dă-mi moartea mai degrabă, căci nu mai e scăpare
Armata mea zdrobită a fost şi Ionathan»...

Ar trebui să înţeleagă băiatul cu cîteva clase gimnaziale care se ascunde în *Lupta* sub pseudonimul «Ion Bacalbaşa » că sunt oameni şi opere mai presus de aceste cinci clase şi mai presus de trivialităţile cu cari îşi împănează el ignoranţa. Injuriile nu sperie nici nu micşorează pe nimeni. Ele, cînd sunt azvîrlite oamenilor de valoare, recad ca plumbul peste cei cari le-au aruncat.

Pseudonimul poate să fie convins despre un fapt ce nu se va tăgădui nici de duşmanii cei mai aprigi ai autorilor lui *Saul,* şi anume: că opera şi personalitatea lor literară va trăi atunci cînd nimeni, dar absolut nimeni în această ţară, nu va mai şti că a fost odinioară şi un oarecare Bacalbaşa ce le-a aruncat ncroi. Unul dintre aceşti doi autori mai cu seamă — cel care semnează articolul de faţă — a fost atît de lovit şi insultat, atît de prigonit şi de nimicit ca om şi ca scriitor, încît dacă n-ar fi însufleţit de un naţionalism mai presus de cel comun, ar avea dreptul să se simtă nefericit că

f

este român. Dar băiatul ignorant de la *Lupta* a crezut că astăzi cînd toţi zeii literari ai ţărei sunt pîngăriţi de balele netrebnicilor este timpul să se ilustreze la rîndul său pe calea pe care i-a deschis-o larg insectele scîrboase ce se dezbat zadarnic sub binecuvîntatele împroşcări ale mult folositoarei « zacherline ». II aşteaptă aceeaşi soartă. Dacă un Haşdău este numit ramolit şi batjocorit într-un mod nedemn, cum nu s-ar mîngîia alţii cari au citit mai mult decît pseudonimul Bacalbaşa. Căci iată buneoare nu mai departe decît la anul 1877, ce se scria despre Victor Hugo, şi nu într-un ziar, ci într-o carte didactică, *La France litteraire,* pagina 476: «Victor Hugo n-are nici gust, nici sobrietate în imagine; n-are eleganţă în stil, nici puritate în limbă. Imaginele ce ne înfăţişează sunt neexacte, dizgraţiate; Victor Hugo se rezumă în asocieri bizare de cuvinte şi de idei; în proză este afectat. în dramă pune în scenă persoane imaginare şi falşe, ciunteşte istoria, îndreptăţeşte sistematic toate viciurile; nu se dă înapoi dinaintea situaţielor celor mai grozave şi dezmăţate etc. » Acest specimen de critică întunecă de tot pe al pseudonimului Ion Bacalbaşa.

Pseudonimul numit tratează cîteodată pe unul dintre cei doi autori ai lui *Saul* de *maestru.* Deşi are grija să sublinieze epitetul, el simte bine distanţa ce îl desparte de adevărata literatură şi cu o inofensivă zeflemea se exprimă astfel: « Ei! ce ziceţi oameni buni? ce sunt astea, *maestre?* Apoi dacă clasicitatea nu însemnează: decît cărţi vechi cari se citesc în şcoală, cum aţi făcut o operă cu tendinţe clasice? »

Fireşte că zeflemistul nu are să ştie *cum,* de vreme ce el crede că Virgiliu şi Oraţiu, Omer şi toţi ceilalţi cîţi n-au făcut piese de teatru, neurmînd regulele lui Aristotel nu pot să fie numiţi autori *clasici.* Este rugat însă, rugat, noul şi extraordinarul erudit să creadă că nu va rîde nimeni de afirmarea că clasicii viitorului vor fi Hugo, Voltaire, Goethe şi alţi, ci va rîde, şi încă cu hohot, cînd va auzi că pseudonimul Bacalbaşa crede că *Biblia* e preistorică. Acelaşi rîs s-a produs cînd autorii lui *Saul* au fost învinuiţi că nu au adus pe Ionathan după moartea tatălui său ca să dispute tronul lui « David » şi zadarnic cearcă a se îndrepta pseudonimul zicînd că a voit să vorbească despre Isbocet, persoană ce în tragedia reprezentată nu a avut nici un rol.

Cu toate aceste, *Saul* va putea să fie considerat mai tîrziu ca operă clasică chiar din punctul de vedere al regulelor lui Aristotel, modificate în raport cu timpul, după cum, tot în raport cu timpul le-a modificat mult înainte Racine şi Corneille. Iată în sfîrşit şi una dintre definiţiunile termenului clasic din dicţionarul *Larousse : « Classique :* A l'usage des classes genre classique: par opposition au genre romantique. N.M. Auteur, ouvrage qui, par sa perfection, peut servir de modele ».

Clasică dar este orice operă care prin perfecţiunea ei ajunge să servească de model.

Dar nu numai operile perfecte ajung clasice. Sunt clasice şi unele nerozii. Astfel, în Bucureşti, este foarte cunoscut *unul,* gazetar, frate cu alţi doi gazetari, al cărui nume este însoţit de chiar fraţii săi cu calificativul << cel prost ». Acest unul, fără să voiască el, este clasic".

In presa epocii se poate urmări cu privire la *Saul* şi o poziţie de mijloc, mai curînd — totuşi — favorabilă poetului. Astfel, *Naţionalul* (V, 19, 5 anuarie 1894, p. 2), după ce aminteşte de cronicile din *Timpul, L'Independance rcumaine, Românul* („trage-i la înjurături"), constată într-un spirit de moderaţie: „E incontestabil că *Saul* nu e tot ce d. Macedonski a scris mai bine pînă acum". în timp ce *Ţara (Ultime informaţiuni,* II, 189, 1 ianuarie 1894, p. 3) constată: „Aseară s-a reprezentat pentru a doua oară tragedia *Saul.* Lume nu tocmai multă şi e de regretat. Maestrul Ştefan Vellescu, profesorul Conservatorului nostru de declamaţie, va face o minuţioasă dare de seamă în ziarul nostru despre această operă de valoare". Cum am văzut, cronica a apărut într-adevăr *(Ţara,* II, 193, 9 ianuarie 1894, reluată în *Albine şi viespi,* I, 11—12, 1894).

In legătură cu tema şi izvoarele acestei piese, cronica teatrală a făcut de la început o serie de asociaţii din motive predominant polemice: „Autorii au avut înaintea lor trei izvoare: legenda biblică, piesa lui Alfieri şi pe a lui Semton [sic]"[1] (înot, *Saul,* în *Adevărul,* VII, 1.753, 17 ianuarie 1894, p. 1). în *L'Independance roumaine* (24 decembrie 1893) se indică şi *Saul* de Lamartine[2]. în realitate tema are o circulaţie mult mai vastă (Elisabeth Frenzel, *Saul,* în *Stoffe der Weltliteratur,* Stuttgart, Alfred Kroner Verlag, 1970, p. 661 — 663), noi înşine indicînd o serie de paralele care ajung pînă la Andre Gide. (Adrian Marino, *Opera lui Alexandru Macedonski,* Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967, p. 110.) Punctul de plecare este, într-adevăr, scenariul biblic, îmbogăţit cu unele ecouri din Alfieri, iRacine, Shakespeare. (Adrian Marino, *op, cit.,* p. 557—558.) Macedonski cunoştea *Saul* (1784) de Alfieri *(„Saul", opiniunea presei: răspuns la obiecţiuni, Literatorul,* XV, 7, decemvrie 1893, p. 1—13,), dar referinţa de bază rămîne, fără îndoială, în primul rînd, *Vechiul Testament.* într-o încercare de tipologie: *Spiritul ebraic şi spiritul iudaic (Vocea drep-*

[1] Probabil A. Soumet, *SaUl* (Paris, Ponthieu, 1822).

[2] Adriana Iliescu: „Nu ştim ca Lamartine să fi scris vreo operă cu acest titlu" *(Literatorul, Studiu monografic,* Bucureşti, 1968, p. 324; totuşi, cf. Elisabeth Frenzel, *op. cit.,* p. 663).

țăței, XXVII, 25, 30 august 1909, p. 1), poetul revine asupra acestei teme, care-i este în mod evident familiară. Personajele Samuel și Saul formează în acest text obiectul unor noi considerații:

„... Ce au fost, ce sunt însă aceste două spirite în cazul de față? Cel dintîi, cel *ebraic,* a fost întocmit din mișcări sufletești sincere și cari totdeauna în mod sincer au înfățișat natura fizică a acestui popor.

Senzual și imaginativ, repede în manifestările lui, fie că ele ar fi mișcări de dragoste, fie că ar fi de ură, spiritul ebraic a rămas pînă în zilele moderne chiar ce a fost de la început, în timpii primitivi. Cei cari îl caută la evreii actuali pot să-1 afle la orice răspîntie de drum. Cei cari ar voi să-1 descopere și să-1 studieze la evreii vechi, îl găsesc numaidecît în orice pagină din *Biblie,* dar îl vor găsi mai cu seamă în întruparea lui desăvîrșită și anume:

Pe cel ebraic, în *Samuel* și în *Saul.* Pe celălalt. Dar despre aceasta la timp. Așa, *Samuel,* năpăstuit precum era sau precum se credea că este de *Saul,* lucrează fără înconjur contra regelui căruia el îi detese atotputerea și tot așa, *Saul* este *iute,* fățiș în mîniele lui, iar sinceritatea lui mergea adesea pînă la naivitate, pînă la copilărie. Aceste două mari figuri biblice, ce nu știu aproape ce este falsitatea, se iau la harță și se luptă voinicește, piept la piept, fără ipocrizie. *Samuel* iritat blestemă pe *Saul,* iar acesta tot fățiș caută să desființeze cu putere morală pe fostul său binefăcător.

Dăvid însă intră la rîndul lui în joc și *David* este un alt spirit decît cel care însuflețește pe cei dintîi. Păstor și copil aproape, el, deși dăruit cu ochi ca cerul, ascunde în ei mișcări ce se depărtează de spiritul ebraic. *David,* ca orice păstor primitiv, este viteaz firește; este viteaz și o dovedește cînd provoacă pe *Goliat* și îl omoară, însă în fața uneltirilor de la o curte regească, el își dă grabnic seama că nici vitejia sufletească, nici cea fizică nu' i-ar fi acolo de folos.

De unde se poate deduce foarte ușor că David este predomnit mai mult de un alt spirit, decît de cel vechi *ebraic,* cu alte cuvinte că este predomnit de cel care a fost numit *iudaic,* și *David,* predîndu-se intuitiv acestui spirit, frumos și seducător precum se simte, întrebuințează farmecul părului său de soare, al chipului său de serafim, al graiului său de aur, în direcțiunea de a-și face din aceste toate forța lui cea mare. Le întrebuințează și nu se înșală, căci ochii lui răpesc și cîntecile lui vătuiesc mîniele regelui, il adorm și îl fură cu totul. El, cu aceeași înlesnire și cu aceleași mijloace, intră în prietenia lui *Ionathan* după ce s-a asigurat de aceea a lui *Samuel* cît și de aceea a lui *Saul;* ajunge nedespărțit de fiul regelui, leagă cu el mai mult decît o prietenie, o frăție, cucerește pe o mare parte din curteni și de clerici și își încoronează opera prin așternerea fiicei lui *Saul* sub dragostea

iui. în acest mod, aduce el singur, sau așteaptă cu dibăcie surparea lui *Saul* și odată cu întronarea lui așază pentru un timp peste evrei izbînda spiritului iudaic.

Lupta de aci înainte va urma aproape neîncetat în pămîntul lui Canaan între aceste două spirite, iar Christos, pe care unii dintre credincioșii lui se încearcă să-1 schimbe în ariian, ca unul ce e din seminția lui David, îl va rafina mai tîrziu pînă a face ca acest spirit să predomnească peste o parte însemnată a omenirei..."

Atît Elisabeth Frenzel, *op. cit.,* p. 663, cît și Raymond Trousson, *Un probleme de litterature comparee : les etudes de themes,* Paris, 1965, p. 104, indică aceleași studii tematologice de bază, cărora le trebuie restituită și piesa lui Alexandru Macedonski și Cincinat Pavelescu, bineînțeles total ignorată: L. Hirschberg, *Saul-Tragodien,* în *Allgemeine Zeitung des Judentums,* 74, 1910; M.A. Thiel, *La Figure de Saul et sa representation dans la litterature dramatique francaise,* Diss. Amsterdam, H.J. (Paris, 1926).

Variante

115

2 *(săli) C : (sale) A ; (egiptean) C : (egipțian) A ; 16* dementa *C, A :* ciudata *F.*

116

1 furată *C, A :* răpită *F;* 22 *(lancea) C : (cu lancea) A.*

117

1 mă spăimîntă *C, A :* mă-nspăimîntă *F.*

118

14 Dar *C :* Și *A ;* menire *C :* chemare *A ; 15* sacră-nsuflețire *C :* sacră-nflăcărare *A ; 16* unde *C, A :* timpul *F;* 22 a fost *C, A :* fuse *F; 25* Minutul mi se pare ales... — Cu îndîrjire *C,A:* Acum sosit-a ceasul... Iar tu cu îndîrjire *F ; 33* demnitatea *C, A : o* domnie *F.*

119

34 rîurau *C, A :* năvăleau *F ; 36* Că e teocrația o fantasmă bătrînă *C, A :* Că e teocrația fantasmă prea bătrînă *F; 38* credit *C :* credet *A.*

120

13 Războaiele, comoare ți-aduseră în lăzi *C, A :* Războiul îți aduse tezaure în lăzi *F.*

121

5—6 SAUL / O clipă să n-aştepte, sunt gata să-i primesc. *(Ostaşul iese.)* *A : omite C ; 11* Sosesc *C : omite A ; 17* Splendoare *C, A :* O, Saul, falnic rege, magnifică splendoare *F ; 18* nimenea *C:* niminea *A.*

123

14* că se C : de se *A ; 31* Cînd e rebeliune iertarea e greşeală *C, A :* în faţa rebeliune! iertarea e-o greşeală *F ; 32* cînd tu eşti un vultur *C, A :* iar tu ca un vultur *F ; v. 34—35 sînt anulate în F ; 36* Dar oastea totdauna *C, A :* Dar oastea ta vitează *F.

124

18 (ceilalţi) C: (asistenţi) A; 24* SCENA IX *C, A:* SCENA VIII *B.

125

8* să-i *C, A :* să *B ; 11* mă reţine *C, A :* mă-ngenuche *B ;* 22 pe-al *C, A :* p-al *B ; 23* Abia o aspirare *C, A, B :* O singură-aspirare *F ; 24* e sîntă *C, A :* sfîntă *B ; 25* era aşa frumos *C, A, B :* e-atîta frumos *F ; 32 (Mică pauză.) C, A : omite B; 34* de chipul preaiubit *C,A,B:* de chipul îndrăgit *F; 36* iarbă *C, B :* iarba *A.

126

2 calcă-mă feroasă *C, A :* calcă-mă fieroasă *B :* calcă-mă sălbatec *F; 5 (îngenunchează) C : (îngenucheazâ) A, B; 32* paserilor *C, A :* pasărilor *B ; 33* sînt *C, A :* sfînt *B.*

127

4 (se duce spre a ieşi) C, A : omite B ;* 5 împlinită *C, A :* împlinită *(se duce spre a ieşi) B ; 9* Că nu e o secundă *C, A, B :* Că nu este o clipă *F ; 14* pînă *C, B :* pană *A ; 16* Cînd ochii mei văzură a soarelui splendoare *C, A : omite B ; 19* pustie *C, A :* cîmpie *B ; 20* Nici om să nu ne-ajungă, nici gînd să nu ne ştie *C, A :* Nici gînd să nu ne-ajungă, nici om să nu ne ştie *B ; 24* Urmează C, A: Urmează *(sărutîndu-i mîinile) B; 25* SCENA X *C,A:* SCENA IX *B ; 28 (care a intrat fără să fie văzută) C, A : (care a intrat şi i-a văzut) B.

128

7* AGAG *C :* AGAG, SOLI *A ; 8* SOLDAŢI *C : 12* SOLDAŢI *A ; 9 îndreaptă şi în fund C : din dreapta, în fund A.

129

21 (ea se refuză) C, A : (ea se opune) F.

130

4 (în mijloc) C: (la mijloc) A.

132

30* Răzmeriţă *C:* Răzmeliţă *A ; 31* o tîresc *C, A :* înfrăţesc *F ; 32* Pericolul *C,A:* Primejdia *F.

134

2 *(reprezintă) C: (înfăţişează) A; (săli) C: (sale) A ; 18* vitejii ştiură *C :* ştiură vitejii *A ; 21* o lume de cugete *C, A :* o groază de cugete *F.*

135

2 în chiar minutu-n care *C, A :* în însăşi clipa-n care *F ; 3* consoartă *C, A :* soţie *F; 5* Şi-n fiece secundă *C, A :* Şi-n fiecare clipă *F; 13* Aşa, — dar filistenii în frunte au un duce *C, A :* Un gînd de cotropire pe filisteni i-aduce *F ; 15* Ai noştri vor învinge C, *A :* Dar vor învinge-ai noştri *F.*

136

18—19* Că regele se-ntoarce e vestea-mprăştiată... / A fost o bătălie... *C, A :* Că regele se-ntoarce din lupta-nverşunată / E zvonul prin cetate *F ; 26* minutul *C, A :* prilejul *F.

137

9 A noastră naţiune *C, A : A* noastră scumpă ţară *F; 12* Şi ţara, ţara noastră *C, A :* Şi biata noastră ţară *F; 15* Abisul *C, A :* Nesaţul *F; 28* nimeni *C :* nimini *A.*

139

2 nemernică fiinţă *C, A :* reptilă omenească *F; 3* Sunt cel care veghează trimis de provedinţă *C, A :* Sunt cel trimis de ceruri aicea să păzească *F; 16 (descoperă) C: (descopere) A ; 25* naţiune C, *A :* ţara asta *F.*

140

9 pulberea *C, A :* mijlocul *F ; 12* nimeni *C :* nimini *A ; 20* Şi veselă ca cerul *C, A :* Senină cum e cerul *F.*

142

1* Să-mi ia iluziunea *C:* Din suflet să mi-l scoată *F ; 3* şi vine C : văd bine *F; 9* Apropie prin cîntec atomul de atom *C:* Apropie prin cîntec om, fiară, iarbă, pom *F ; 12* înmormîntat *C :* încovoiat *F.

148

24* la bestii *C :* la fiare *F ; 30* Dar repede păstorul *C :* Şi repede cu spada-i *F.

152

27 în tristele minute *C :* în orele tristeții *F.*

154

19 prin *C :* de *F; 25* Sosit nu este timpul *C :* Acum nu este timpul *F.*

155

5 chipul mai palid ca de ceară *C :* chipul ca florile de ceară *F* ; 17'reînturnat *C:* înapoiat *F.*

156

6 în *C :* ce-n *F; 11* dar ele sunt apă şi se duc *C :* dar ele ca apă cum aşa se duc *F; 12* N-am vrut, nu voi nici astăzi de ele să țin seamă *C:* De ele, niciodată, n-am vrut a ține seamă *F.*

158

6 Aci este prea vesel, aci prea *C:* Acum este prea vesel, acum prea *F; 8* omoară *C :* doboară *F.*

163

18 corpul *C :* trupul *F.*

165

2 Atunci degrab' s-aducă aicea pe-osîndit *C :* Atunci s-aducă în grabă aicea pe osîndit *F; 19* Hrăni *C :* Nutri *F; 20* în noaptea cugetărei o faptă vinovată C : în mintea lui mîrşavă gîndire vinovată *F; 28* Zadarnic cercetarea mi-a fost amănunțită *C:* Zadarnic cercetat-am cu grijă-amănunțită *F; 30* Palatul a fost însă şi e bine păzit *C :* Palatul tău, stăpîne, a fost şi e păzit *F-*

111

25 Cînd ura grămădită, din piept *C :* Ca ura grămădită, în piept *F.*

172

6 Nu este Saul, rege *C :* Nu Saul este rege *F; 14* Al morței sîngeroase, el ordinul 1-a dat *C:* Da, dînsul este-acela ce moartea a ordonat *F; 15* prin *C:* în *F; 18* momentul *C:* prilejul *F.*

181

22 de *E:* pe *F.*

188

5 dacă-ți place *E :* că-i a ta *F*; 6 Dar ea, puternic rege, ea, ea nu te va face *E:* Dar să te facă rege puternic n-aştepta *F; 9—10* Oricare duşmănie voi

şti din a ta cale / S-o-nlătur, departe voi de tine orice jale *E:* Oricare duşmănie şi orişicare jale / Sunt gata s-o-nlătur oricînd din a ta cale *F; 12* corpul *E:* trupul *F*; 23 Zice *E:* Zise *F.*

191

18 Armata mea zdrobită a fost şi Ionathan *E:* Armata mi-e zdrobită iar bravul Ionathan *F.*

193

27 întăritorul *E :* făuritorul *F.*

194

4 Orice în al meu suflet e încă pămîntesc *E :* Orice din al meu suflet ce-i încă pămîntesc *F; 15—16* Adio! însă astăzi fiindcă plec, aş vrea, / Mical, 0 sărutare să-ți dau, copila mea *E :* Şi-acuma dezolată plecînd de-aci aş vrea / Să-ți dau o sărutare, Mical, copila mea *F.*

195

35 şi *E :* iar *F.*

196

1 Te miri, nu ştii, dar este aşa. . . El 1-a ucis. .. *E :* Nu te mira îndoielnic, căci dînsul 1-a ucis! *F.*

Cîteva modificări şi în republicarea postumă din Universul literar:

115

16 dementa *C :* nebuna *D; 23* turbură *C:* farmecă *D.*

117

2 sîntă *C:* sfîntă *D ; 3* vergin *C:* senin *D; 13* efebule *C:* copilule *D ; 11* mîni C: mîini *D.*

(p. 197) MOARTEA LUI DANTE ALIGHIERI

Publicată: Fragment din Actul al II-lea, [scena a V-a], în *Excelsior, Almanah de teatru, literatură, artă, muzică,* pe anul 1918, p. 9—13, cu titlul *Moartea lui Dante Alighieri,* tragedie clasică, trei acte în proză şi versuri precedate de un *Pronaos.* Fragment din Actul I, scena a III-a [a IV-a], *în Universul literar, XXXVII, 22, 12 iunie 1921, p. 4, cu titlul Moartea lui Dante Alighieri,* tragedie în 3 acte şi un *Prolog* ; Actul al III-lea, scenele III—IV şi scena finală, în *Universul literar,* XXXVI, 45, 20 noiembrie

1921, p. 3—4, cu titlul *Dante vâzînd pe iubita sa;* Actul al II-lea, scenele IV—VII, în *Universul literar,* XLII, 14, 4 aprilie 1926, p. 5—6, cu titlul *Moartea lui Dante.*

Republicată în întregime, postum, în *Opere,* II, *Teatru,* ed. Tudor Vianu, Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1939, p. 275—329.

Textul autograf în manuscrisul 4.049, f. Ir. — 101 v., Bibi. Acad. Republicii Socialiste România, în trei caiete tip şcolar: *Pronaos,* f. 2 r., *Dialogul din timpul Pronaosului,* f. 3 r. — 9 r., Actul I, f. 10 r. — 55 r.; Actul al II-lea, f. 60 r. — 82 r.; Actul al III-lea, f. 83 r. — 101 v., cu următoarea însemnare finală: „Sfîrşitul act. 3 şi al tragediei, 1916, iulie". Titlul acestui text este următorul: *„Moartea lui Dante Alighieri* / Tragedie originală/ Un Pronaos — trei acte şi un / Epilog / Proză şi versuri / de / Alexandru Macedonski / 1916, iulie", f. 1 r.

Reprodusă din manuscrisul 4.049.

A — *Excelsior,* 1918; B— *Universul literar,* 12 iunie 1921; C— *Universul literar,* 20 noiembrie 1921; D — *Universul literar,* 4 aprilie 1926; E — ms. 4.049.

Fragmentele tipărite cît şi unele însemnări manuscrise conţin cîteva note explicative. Astfel, fragmentul din *Universul literar,* XXXVI, 45, 20 noiembrie 1921, p. 4, include şi următoarea notă la *Clipa prielnică a trecut* (ediţia de faţă, p. 259, r. 16):

„Prin clipa prielnică, Dante înţelege clipa de inspiraţie pe care o avusese în scena precedentă cînd începuse să scrie sfîrşitul *Divinei Comedii.* El termină această operă înainte de a muri".

Programul estetic al acestei piese este explicat de Macedonski într-un text intitulat *Din Grădina lui Akademos,* publicat pentru întîia dată de editorul anterior al *Morţii lui Dante Alighieri,* în ediţia sa *(op. cit.,* II, p. 493—496). Textul, un manuscris de 19 pagini, autograf, la Muzeul literaturii române, nr. 9.782, f. 1 r. — 19 r., de unde îl reproducem.

„Din Grădina lui Akademos

Scriind această tragedie, am voit să reînviez teatrul antic, pe Sophocle şi pe Eschyl. Autorul crede că a reuşit să facă un pas ce nu s-a făcut încă de alţii. Dînsul poate să zică chiar că pentru întîia oară s-a scris o tragedie în înţelesul vechi al acestui termen.

Moartea lui Dante întruneşte unitatea de timp, de loc, de acţiune şi de caractere.

Tema pasională este, ca şi la cei vechi, însăşi personalitatea eroului, fatalitatea din viaţa lui, felul lui de a fi.

Cu privire la unitatea de timp, nu numai că ea s-a obţinut, dar întreaga acţiune se petrece între orele 12 din zi şi 9 seara, în loc ca ea să cuprindă clasicele 24 de ore. Tragedia începe cu eroul, cu protagonistul, şi sfîrşeşte cu el.

O singură concesiune s-a făcut modernismului: nu am scris decît corurile în versuri. încolo m-am servit de proză, dar de o proză al cărei ritm este simţirea interioară ce se desfăşoară în cursul tragediei. Versurile, dealtminteri, pe lîngă că, în general, sunt rău zise aproape în toate ţările, dar sunt şi puţin gustate de publicul de astăzi. Corurile, ce în tragedia antică se înfăţişau desigur bine în raport cu starea dezvoltărei sufleteşti şi artei dramatice de atunci, erau mai greu de introdus. Pentru lumea de astăzi, înfăţişate în acelaşi chip, ele ar fi un nonsens. Nelegitimate de nimic, ar fi adus un zîmbet pe buze.

în *Moartea lui Dante,* boala eroului trebuia în mod firesc să dea naştere la *vedenii,* şi ele nu puteau să fie pentru Dante altele decît *Muzele, Beatrice Portinari,* a cărei dragoste ideală l-a urmărit toată viaţa, *Posteritatea,* întrupată prin secolele ce aveau să treacă de la moartea lui, *Geniul* şi *Simţirea* lui, în chipul a doi îngeri de lumină, *Brunetto Latini,* magistrul său scump, şi, în sfîrşit, *Lucifer* şi *Demonii* de care gîndurile măreţului cîntăreţ urmau negreşit să fie pline.

Ca psiholog, am căutat a mă folosi de aceste împrejurări, şi astfel, corurile nu surprind, îşi pierd caracterul de convenţionalitate şi sunt chiar aproape fireşti.

O altă stîncă primejdioasă era şi starea sufletească a publicului de azi, obicinuit cu operetele, cu comediile-farse, sau cu *cîntecele* de *Cafe Chantant.* Pentru acest cuvînt se cerea, fără doar şi poate, o pregătire înainte-mergătoare a spectatorilor din teatru. Acesta şi este rostul pe care îl are *Pronaosul* ce dă, pentru întîia oară, viaţă literară unei pînze picturale, dealtminteri celebră: *Barca lui Dante* de Delacroix. Zisul *Pronaos,* sau *Prolog,* va mai contribui, după cît cred, să apropie şi pe mulţimi cît mai mult putincios de măreţia vieţei lui Dante şi de geniul lui. De altă parte, atît în *Pronaos* cît şi în corpul tragediei, elementele muzicale şi armonia dicţiunei recitativelor vocale, plasticitatea grupărilor, a cadrului decorativ şi a nălucilor, au acelaşi scop. Credincios idealului meu literar de a da unei opere o viaţă cît mai puternică, mă adresez ochilor, auzului, simţirei şi minţei, şi pentru aceasta — cel puţin aşa socotesc — efectele tragediei sunt surprinzătoare şi dintre cele pe care timpul nu le va slăbi.

Ca reguli desăvîrşite ale desfăşurărei unei lucrări scenice, m-am oprit la cele ale concentrărei întregului interes asupra celui care îi întocmeşte

subiectul, şi a intrărilor şi ieşirilor care sunt, la mine, totdauna mai dinainte vestite, motivate de chiar acţiunea în curs, iar nicidecum *aduse sau trase de păr.*

Urmîndu-se aşa, spectatorul nici nu mai are nevoie de *afiş:* el ştie întotdauna cine se află în scenă.

O grijă de căpetenie a mea a mai fost să redau sufletul lui Dante şi pe al epocei lui, condiţiuni ce nu puteau să fie realizate decît în temeiul unor studii şi cercetări lungi şi amănunţite. E adevărat că am fost ajutat întru aceasta şi de obijduirea ce era în propriul meu suflet cît şi de epoca dantescă a propriei mele ţări, sfîşiată, schingiuită şi stăpînită ca şi Italia uriaşului poet, de cîteva familii care au azvîrlit-o către pieirea de azi. ..

Dezamăgit, pe lîngă aceasta, de mult, asupra valoarei ca *viaţă adevărată* a teatrului sentenţios şi de efect retoric al lui Racine şi Corneille, eroii din *Moartea lui Dante* se înfăţişează pe ei, îşi dezvelesc sufletul lor şi al epocei lor, şi nu vorbesc în, *maxime şi clişeuri filozofice.*

Rigid, ca poet, precum îl arată opera şi viaţa lui, Dante nu-şi îneacă graiul cu epitete şi comparaţiuni, nu vorbeşte pentru spectatori sau cititori, îşi- spune numai — şi o face cu multă simplitate — viaţa şi sufletul lui, simţirea lui. Dante cel pus în scenă este Dante cel adevărat, cel prigonit şi umilit de oamenii timpului său, este Dante hulitul tutulor ticăloşilor şi lăsat aproape pieritor de foame, şi care îşi dă sfîrşitul în anul 1321, şi în ziua de 13— 14 septemvrie — seara — între fiii şi fiica lui, călugăriţă, într-o odaie deschisă asupra mărei, şi pe cînd vîntul echinoxului şuieră pe ţărmii de la Chiassi. . .

Pe acest Dante l-am restituit, aşa cum se înfăţişează el, din epoca lui şi din epoca noastră românească — epocă mai groaznică, poate, decît a lui — şi i-am plămădit sufletul din scrierile lui, peste care am altoit, pe lîngă suferinţele lui, pe ale mele, şi, poate, pe ale altora, multor din noi.

Evocaţiunea unui Dante ca cel care a fost, îmi pare, prin urmare, foarte apropiată de adevăr. De altă parte, cadrul măreţ ce-i înfăţişează epoca şi în care el evoluează, unitatea lui de caracter cît şi a celorlalţi/ nălucile ce se desprind din starea lui psihopatică, toate aceste sunt destinate să dea acţiunei o înrîurire care să farmece şi să robească, şi din care nu se iasă decît ca dintr-un vis, odată cu lăsarea cortinei peste actul din urmă.

între scenele ce aduc în literatură un element nou — cea de amor între Dante şi Beatrice — între omul care trăieşte şi o umbră — umbra celei pe care a iubit-o — va impresiona desigur nu numai pentru ingeniozitatea şi efectul ei teatral, dar şi pentru simţirile pe care le cuprinde.

Interesul întregei tragedii care creşte, cu toată simplitatea mijloacelor întrebuinţate, este cu atît mai de fond cu cît nu se reazemă pe o ţesătură încîlcită, altfel zis, *cusută cu aţă albă.* Fatalitatea singură pluteşte de la început la sfîrşit peste Dante.

De acord în totul cu ce se cunoaşte din viaţa poetului, nu mi-am învoit în această privinţă decît o neînsemnată abatere: cea în care presupun că numai în ziua morţei lui el şi-a scris terţetele finale. De fapt, istoriceşte vorbind, *Divina Comedie* a fost terminată de poet în anul morţei lui, şi cu oarecare bunăvoinţă s-ar putea admite că însuşi adevărul în sine nu e altul, iar la urma urmei, spre a pune capăt oricărei discuţiuni, declar că criticii se pot certa cu Dante, căci dînsul este cel care mi l-a spus pe calea inspirărei..."

O serie de note tipărite şi de însemnări ale poetului ne îngăduie să fixăm data elaborării şi încheierii în manuscris a *Morţii lui Dante Alighieri.* Astfel, într-o notă din *Excelsior,* 1918, p. 13, se precizează: „Această piesă a fost începută în 1915 şi sfîrşită la 27 decembrie 1916. A fost scrisă mai întîi în franţuzeşte si apoi în româneşte. Ea va fi reprezentată probabil îndată după terminarea războiului la Roma, Paris şi Berlin." Textul din *Universulliterar* (XXXVI, 45, 20 noiembrie 1921, p. 4) consemnează: „Această scriere a fost terminată în româneşte în luna iulie, iar în franţuzeşte în luna septembrie 1916 şi amîndouă au fost revăzute definitiv în luna decembrie* ziua 28-a, anul 1916, în Bucureşti". O însemnare, în acelaşi sens, şi în. jurnalul poetului, *Războiul ţărei* (manuscris în posesia noastră, publicat de noi sub titlul: *Jurnalul lui Macedonski,* în *Steaua,* XVI, 3, martie 1965, p. 79): „26 august 1916. Ora 11 1/4 seara: Aş începe scrierea în limba franceză a *Morţei lui Dante Alighieri,* dar n-am hîrtie şi nici cerneală. Cît despre bani, deloc. Acest ziar al stării de asediu îl scriu pe petece găsite prin hîrtiile mele şi cu cerneală sporită prin apă". O confesiune dezvoltată, într-un interviu (D. Karr, *„Moartea lui Dante Alighieri", Poetul Al. Macedonski dă preţioase lămuriri asupra noii sale lucrări dramatice,* în *Masca,* I, 2, 14 august 1916, p. 2 — 3):

„Zvonindu-se că marele poet Al. Macedonski a citit într-un cerc select de amici şi admiratori o nouă lucrare dramatică, *Moartea lui Dante Alighieri,* operă de artă pură în stil mare, am cerut maestrului cîteva lămuriri asupra ultimei sale opere.

Maestrul urmînd cu ochii, cînd visători, cînd scînteietori de energie, curba albastră şi himerică a fumului de ţigare, ne-a însăilat pe un fir de mătase următoarele lămuriri:

« Da, este adevărat că am terminat o tragedie clasică, unica' ce s-a scris pînă acum după modelurile curat antice. Ea este intitulată: *Moartea*

lui Dante Alighieri, în trei acte, proză şi versuri, precedate de un *Pronaos* şi de — să zic deocamdată — de un *Epilog* ».

« Dar cum de nu s-a ştiut nimic pînă azi de opera la care lucrai?. .. »

«Fiindcă nu voiam să fiu înrîurit în această privinţă cît de puţin de intimii mei. Dealtminteri nici nu eram sigur că îmi voi duce această operă la bun sfîrşit. Am studiat ani mulţi sufletul lui Dante din opera sa, din cele cari s-au spus de comentatori despre această operă, din ce era timpul lui şi din prea puţinele date sigure asupra evenimentelor vieţei lui. Cu toate aceste, poate nu aş fi ajuns să mă identific — cum cred că am reuşit — nici •cu sufletul acestui mare poet, nici cu epoca lui, dacă o lumină nu s-ar *îi* făcut în mine: cea că situaţiunea României de azi e foarte apropiată de a Florenţei de odinioară, pe rînd guelfă şi gibelină, şi în care cîteva familii singure se bucurau de întregul avut al Toscanei — disputîndu-şi-1.

în Ion Heliade Rădulescu, în D. Bolintineanu, în C A . Rosetti — •acesta din urmă fugind în 1848 pe jos din Bucureşti cu soţia, tîrîndu-şi •după ea pe copiii mici şi ţinînd în braţe pe unul pe care îl lăpta — în N. Băl- •cescu, murind în exil — în mine însumi, poate, silit să-mi părăsesc de două ori ţara din cauza prigonirilor şi în unii ani neavînd nici pîine pe care s-o dau copiilor — cît şi în mulţi alţii — în Nicoleanu, tăindu-şi gîtul din cauza mizeriei şi înnebunind apoi — am văzut tot atîtea suflete danteşti şi am înţeles atunci cu desăvîrşire viaţa, simţirile, epoca lui întreagă — nepieritoarea lui operă. »

« Dar, în sfîrşit, întrerupsei pe maestrul, moartea lui Dante a fost simplă, cum ai găsit în ea elemente tragice, scenice ? »

« In această simplitate chiar — nimic nu mişcă mai mult decît naturalul şi adevărul — lipsa de lovituri scenice sforăitoare. Acesta este secretul clasicilor. Era uşor de descoperit, dar mie mi-a trebuit evoluţiunea unei vieţi.

Regulă generală dar: nimic ce este trăit şi exprimat fără a se alerga cu intenţiune după podoabe şi numai ce este o destăinuire *desâvîrşită* a simţirei tale lăuntrice este, în artă şi în literatură, *frumosul absolut, frumosul etern».*

« Şi pe cînd să sperăm că ne va fi dat să vedem *Moartea lui Dante* ? »

«Ştiu eu? Mai întîi încă nu sunt hotărît s-o dau. Scriind-o, am voit numai să realizez poema ce purtam în suflet şi în minte. Apoi muzica ei nu e încă gata ».

«Va fi dar şi muzică ? »

«Negreşit, de vreme ce în ea am coruri».

« Şi cine e cel care o face ? »

« însuşi Cuclin. Mai mult nu adaug. Cine se ocupă cu muzica, fie numai în treacăt, nu trebuie să ignoreze cine e Cuclin. »

« Negreşit. Cu atît mai mult că e şi premiatul lui Enescu. Dar, scumpe maestre, urmai, n-ai putea să ne dai o idee generală a tragediei? »

« O voi face, însă nu astăzi — ora mea de lucru se apropie şi — o ştii — eu nu lucrez la întîmplare, ci după fantezie. »

« Ne vei încredinţa cel puţin care ţi-este preocuparea literară a momentului? »

« Cu multă plăcere, dar n-o spune: traduc *Moartea lui Dante* în limba, franceză...»

« A! »

«Da: şi amicul meu Domenic, un frumos şi puternic talent de poet, îi va face versiunea în cea germană, după cum a făcut, încă de acum o lună, şi versiunea lui *Le Fou* ».

«Mărturiseşte însă că *Le Fou,* la Berlin, ar fi cel puţin ciudat ».

«Crezi? Eu — nu», răspunse maestrul, şi, el zîmbind, eu cugetător^ ne despărţirăm".

Preocuparea esenţială a acestei perioade — mesianismul şi drama creatorului obsedat de împlinirea operei capitale a vieţii sale — străbate şi în alte mărturii ale poetului. Cf. B. Nemţeanu, *O după-amiazâ cu maestrul Macedonski,* în *Scena,* I, 28, 24 octombrie 1917, p. 1:

„. . . Cu lucrarea asta, ne spune poetul, am reuşit să dau o tragedie unică în literatura mondială. M-am folosit de mijloacele cele mai simple, ca să obţin efectele cele mai grandioase. Am respectat regula celor trei unităţi, pe cari puţine lucrări le întrunesc, şi am găsit un truc fericit ca să legitimez corurile. în cele mai multe tragedii, corurile se potrivesc ca nuca în părete. în opera mea, corurile nu sunt decît ecoul delirului lui Dante,. bolnav de friguri.

Subiectul tragediei? Iată-1. Credinţa mea este că orice om trăieşte atîta cît îi trebuie ca să-şi îndeplinească misiunea pe pămînt. Or, lui Dante, care a scris *Divina Comedie* — misiunea vieţii sale — i-a mai rămas să compună ultimele şase terţete ale operei. Aceste şase terţete pe cari nu le poate scrie, nu-1 lasă să moară. Pe acest pivot fundamental al tragediei se încolăcesc o sumă de peripeţii dramatice, cari toate se rezolvă prin moartea poetului, în clipa cînd muzele îl învrednicesc să aştearnă pe hîrtie ultimul vers al celor şase terţete.

La o întrebare a noastră, dacă pe lîngă literatură, s-a ţinut seamă„ în execuţia piesei, şi de mişcarea scenică, indispensabilă unei piese de teatru, poetul ne răspunde zîmbind:

«Am de toate. *Prologul* sau *Pronaosul* ne duce de-a dreptul în iad. Draci, foc bengal, tot ce poftiţi. Dante al meu va mulţumi şi pe cei de la.

Capul Podului şi pe cei din Popa Nan. Aşa cum e, tragedia asta constituie opera capitală a vieţii mele. Fac şi eu ca Sofocle, care, pe culmea anilor, a dat lucrarea sa cea mai valoroasă! »

Aceste ultime cuvinte, maestrul le sublinie cu hohotele lui de rîs caracteristice, cari nu-s zgomotoase decît în intenţie, nu şi în sunete.

Vorbirăm de război, de lipsa de... alimente şi maestrul ne detalie menu-urile sale extrem de democratice din iarna trecută.

« Ei, dar acum, continuă poetul, cu hohotele lui de rîs caracteristice, am nevoie de o epocă de mare lux, care să-mi răscumpere toate suferinţele. Vreau s-o sfîrşesc în frumuseţe. La asta sper să-mi ajute *Dante.* Piesa mea se va juca, după război, la Paris, Berlin şi Roma. Vă închipuiţi ce impresie o să facă tragedia lui Dante în Italia! Sunt în ţara asta vreo optzeci de teatre, aşa că piesa se poate juca pe patruzeci sau cincizeci de scene într-o seară. Am posibilităţi să fac milioane într-o singură stagiune! »"

Faţă de aceste date, articolul — cu titlu promiţător — al lui AL T. Stamatiad, *Note şi însemnări. „Moartea lui Dante Alighieri" de Alexandru Macedonski,* în *Adevărul literar şi artistic* (XIV, s. II, 760, 30 iunie 1935, p. 8) nu aduce nimic în plus.

Dintr-o altă însemnare, din 20 noiembrie 1919, reprodusă în *Viaţa lui Alexandru Macedonski,* p. 493, rezultă că poetul a avut într-adevăr intenţia să-şi joace piesa în Italia. îşi dorea deci: „Douăsprezece mii lei în monedă italiană, cu care să mă pot duce la Roma pentru reprezentarea tragediei mele *Moartea lui Dante".* O confirmare în acelaşi sens şi într-o carte de vizită, nedatată, probabil din 1919 („Alexandre Macedonski, Rue N.D. de Lorette, 48, Paris; C. Dorobanţi, 23, Bucureşti"), adresată, se pare, unui corespondent al poetului, Ion Bibicescu (George Sorescu, *Macedonski şi „Moartea lui Dante",* în *Ramuri,* II, 11, 15 noiembrie 1965):

„Dînd ca în toţi anii un festival, în urma căruia voi pleca în Italia pentru reprezentarea operei mele dramatice *Moartea lui Dante,* sunt convins că voi avea sprijinul dv. ca să pot contribui la ridicarea prestigiului literaturii noastre în Occident. Pe lîngă aceasta voi fi foarte măgulit să ştiu pe o persoană atît de luminată ca dv. printre auditorii mei.

Alătur un cupon de loje plătibil autorului şi îmi exprim recunoştinţa mea".

Că Macedonski a avut — efectiv — intenţia reprezentării piesei sale, în ţară sau în străinătate, rezultă şi dintr-o serie de „note de regie", păstrate

pentru Actul al II-lea, într-un manuscris autograf, de 15 pagini (Muzeul literaturii române, nr. 9.807, f. I r. – 15 r.), inedit, pe care-l reproducem:

„NOTE

Actul 2-lea

în acest act, ce se desfăşoară tot în decorul Actului I, şi ce urmează ca ŞJ cum cortina nu s-ar fi coborît, se află mai întîi în scenă — din care lipseşte *Dante — Abatele* şi *Ducesa.* Amîndoi îşi arată mulţumirea cu privire la sosirea fiilor şi fiicei poetului, şi mulţumirea că el s-a retras în camera de alături, spre a se odihni. *Abatele* spune în acelaşi timp *Ducesei* că gloria cea mare se apropie pentru poet, căci cei mai străluciţi seniori ai Romei au început, să plătească cu greutatea aurului copii ale *Divinei Comedii,* ale cărei şase terţete finale, ce lipsesc încă, sunt aşteptate de toţi cu înfrigurare...

Ducesa se miră aflînd această lipsă... Ea credea poema încheiată, dar *Abatele* o încunoştiinţează că *Dante,* el însuşi, a scris pe copiile ce i s-au supus spre semnare că dînsele n-au fost încă scrise.

Dar scena e întreruptă de intrarea fiilor care vin din odaia tatălui lor şi unde l-au lăsat dormind liniştit sub privegherea sorei lor. Ei, la început, nu văd nici pe *Abate* şi nici pe *Ducesa,* şi nu-şi dau seama de prezenţa lor pînă ce ea îi întreabă dacă au hotărît pe tatăl lor să-şi amine plecarea. Dînşii răspund că au obţinut de la el numai cu multă greutate să nu plece decît în dimineaţa zilei următoare. Pentru acest cuvînt, spun dînşii, ei se pregătesc să meargă în oraş spre a găsi o lectică şi cai care să-i transporte pe dînşii şi pe tatăl lor la Mantova.

Ducesa le oferă în zadar una din lecticele curţei sale şi caii trebuincioşi. Ei susţin că şi aşa *Ducesa* a făcut prea mult pentru tatăl lor şi salutînd-o respectuos ies din scenă. Dar *Bepo,* care se arată în urma lor, aduce ştirea că oraşul este în mişcare şi că a ales delegaţi care să ceară casei stăpînitoare a Ravennei depărtarea imediată a poetului. Indignarea *Ducesei* e desigur mare. *Abatele* însă o convinge că trebuie să primească pe aleşii mulţimei spre a da timp *Ducelui* să sosească cu escorta sa de soldaţi.. .

Această scenă e condusă cu mult spirit, dibăcie şi fineţă.

Scena următoare e o recufundare în halucinare şi vis.

Muzele şi *Geniul lui Dante* se află de rîndul acesta singurele cu ele însele în scenă, şi iată cum deschide acţiunea *Muza Epopeei,* care este conducătoarea şi interpreta celorlalte:

El doarme — doarme liniştit —
în somn nu este suferinţă,
înalta soartă şi-a-mplinit,

Şi viaţa nu l-a biruit.
Purtat prin slăvi e de credinţă,
Şi doarme — doarme liniştit.

CORUL MUZELOR

înalta soartă şi-a-mplinit
în somn nu este suferinţă.

Dar una din *Muze* nu e de aceeaşi părere. Ea crede că moartea poetului nu trebuie să vie încă, deoarece la opera ce-1 va face nepieritor mai lipsesc şase terţete, şi cele din urmă, pe care el nu le-a scris încă. Astfel, dînsa întîmpină pe surorile ei cu următoarele versuri:

Mai e, surori, o amînare,
Căci zeii astfel o voiesc:
La preaînalta lui cîntare
Terţete şase mai lipsesc.

Poetul *Morţei lui Dante Alighieri* îşi susţine în acest chip admirabila teorie că un om nu moare înainte de a-şi îndeplini misiunea lui. Alex. Macedonski a fost stăpînit, în adevăr, în tot cursul frumoasei deşi tragicei şi dureroasei lui vieţi, că, pe cît cineva mai poate să fie folositor la ceva sau cuiva, el e condamnat să-şi ducă viaţa înainte, şi că nimini nu-şi încheie zilele decît atunci cînd nu mai are în simţire sau în minte nimic. Cu alte cuvinte, oricare ar fi vîrsta celui care moare, moare la timp.

Muza Epopeei, care intervine în acest dialog, recunoaşte, dealtminteri, şi ea că aşa este, dar reclamă pentru dînsa privilegiul de-a inspira ea poetului sfîrşitul uriaşei lui epopei. Dacă n-a făcut-o e că n-a aflat încă momentul prielnic cînd, cu ajutorul *Geniului* lui Dante, să-i strecoare în timpul somnului în minte versurile ce-i vor încheia poema.

După cum se vede, o altă teorie este schiţată aici: cea că fiii zeilor, poeţii, sunt nişte strune ce sunt mişcate de o suflare ce vine de aiurea, şi că, prin aceasta chiar, făptura lor, ce este mai apropiată de divinitate, se osebeşte de a celorlalţi oameni.

Cum însă, prigonitul timpului său doarme de rîndul acesta liniştit, *Muza Epopeei* şopteşte *Geniului poetului* — care se iveşte schinteietor de lumină — *terţetele* ce-i vor încheia poema şi viaţa spre a i le întipări în minte în timpul somnului; acesta primeşte însărcinarea şi. ..

Dar păsuri se aud, sunt copiii lui Dante care se înapoiază din oraş şi vedeniile dispar. Fiii lui Dante îşi arată mulţumirea că *Bepo* i-a îndreptat către un chirigiu de lectică şi de cai cinstit, şi cu toate că preţul pe care s-au învoit nu e mare. ..

«Ah! strălucit lucru e şi banul», esclamă unul din ei. «Cît soare şi cîtă putere se află în el».

Tatăl lor însă, care intră sprijinit pe fiica sa pe o uşă laterală ce se deschide asupra bazei trapezului, a auzit cuvintele din urmă... O scenă foarte mişcătoare ia naştere. Banul nu e nimic — soarele şi puterea sunt în suflet, în tinereţe şi în sănătate — într-un cuget curat.

îşi aduce aminte de tinereţe, dar în curînd cheamă lîngă dînsul pe fii şi pe fiica sa. îi mîngîie pe rînd, le spune cuvinte atingătoare, iar cînd aceştia îşi exprimă teama că se va obosi, le arată că e întremat şi chiar că o şoaptă tainică i-a deşirat în somn versuri pe care le-a uitat, însă ce nu e cu putinţă să nu-i reînvieze în minte, fiindcă tot ce vine de sus trebuie odată şi odată să vorbească cu glas tare oamenilor.

«Căci s-o ştiţi, copiii mei, cîntecul vine de la zei. Ei sunt simţirea şi cugetarea poeţilor».

Apoi, după ce vorbeşte cu o nespusă duioşie de dînşii, luîndu-i pe fiecare în parte şi arătîndu-le cît îi dorea...

«Cît despre muma voastră, despre Gemma Donaţi, adaugă el, aţi făcut bine că aţi iubit-o şi respectat-o»".

în acelaşi sens şi amintirile lui Bogdan Varvara *(Adevărul,* anul 43, 14.323, 5 septembrie 1930, p. 2), care socotea piesa „pierdută":

„încă o piesă pierdută?

... Dar Alexandru Macedonski a mai avut o piesă de teatru. Mi-a fost dat s-o ascult, citită de maestru, într-o seară de septembrie. Ca de obicei, ascultătorii se aflau în salonul mare cu jilţuri la perete. Alexandru Macedonski nu voia să-şi ia locul pe tronul înalt sorocit, de data aceasta, umbrei aceluia pe care-1 evoca în piesă. Citea la o masă rotundă, în mijlocul încăperii, la lumina unei lămpi de petrol. Erau acolo d-nii Victor Eftimiu, Dragoş Protopopescu şi Al. T. Stamatiad.

Alexandru Macedonski citea un *Pronaos* şi trei acte. Piesa se numea *Moartea lui Dante.* Despre ea, poetul spunea că va fi jucată, fără zăbavă, la Roma şi va avea apoi suficient bănet ca să devină mare industriaş sau negustor chiabur de mărunţişuri.

Piesa nu s-a jucat la Roma.

Nu a intrat nici pe scena Teatrului nostru Naţional.

S-a pierdut? A fost distrusă?

Am mai semnalat, cîndva, dispariţia — de data aceea stranie — a unui roman şi a altor manuscrise ale lui loan Slavici.

Să mai înregistrăm o nouă pierdere?

Ar fi păcat !"

Izvorul de bază, după toate indiciile, a fost oferit lui Macedonsk de ediţia: *La Divina Commedia di Dante Alighieri,* con note tratte dai migliori • commenti per cura de Eugenio Camerini, Edizione stereotipa, Milano, Sanzogno, 1890, după care scoate note, transcrise de Ana Macedonski şi citate în *Opera lui Alexandru Macedonski,* Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967, p. 60. Tot aici, capitolul *Dante* (p. 59—66), pentru toate lecturile, citatele şi afinităţile „danteşti" ale poetului; cf. şi studiul: Adrian Marino, *Cînd Macedonski cetea pe Dante...,* în *Viaţa românească,* XVIII, 11, noiembrie 1965, p. 34—37. Unele contribuţii ulterioare: Titus Pîrvulescu şi Dumitru D. Panaitescu, *Dante în România (Studii despre Dante,* Bucureşti, Editura pentru literatură universală, 1965, p. 383—384) nu aduc — la acest capitol — nimic nou.

După toate indiciile, Macedonski este al treilea autor român care încearcă să aducă pe Dante pe scenă, după Veronica Miele, într-o încercare neterminată (Titus Pîrvulescu şi Dumitru D. Panaitescu, *op. cit.,* p. 382) şi Nicolae Iorga, *Moartea lui Dante* (Craiova, 1922). O comparaţie a celor două piese, la Mircea Zaciu, *Al. Macedonski şi N. Iorga,* în *Tribuna,* XI, 16, 20 aprilie 1967, p. 3.

Reproducem întocmai ms. 4.049, cu o singură excepţie: textul privind *„Persoanele* şi înfăţişarea lor" se află în ms. (f. 11 v. — 12 r. v. — 13 r.) după *Pronaos, Dialogul din timpul Pronaosului* şi indicaţiile de scenă pentru Actul I, iar în ediţia de faţă este tipărit după titlu şi înainte de *Pronaos.* Tot în ms., f. 62 r. (ediţia de faţă, p. 239, r. 32), următoarea notă: *„lumei* — cuvinte dintr-o convorbire cu d. Foti, fruntaşul literat şi prieten al meu. A.M."

Variante

247

9 î-tîiul *E:* I-ul *A ; 13* e *E :* este *A ; 20 (care s-a arătat sprijinit pe fiica lui şi a auzit cuvintele din urmă) E: (care a înaintat, ieşind de pe o uşe laterală din stînga fundului scenei, sprijinit pe fiica sa, călugăriţă) A ; 24—32* Nu mai am decît unul din aceste trei bunuri, dar tot am mult. Cu toate aceste, •œ frumos era totul în mine şi împrejurul meu, cînd aveam şi pe celelalte două. Oh! tinereţea! Cum s-a dus! *(Mică pauză.)* Dar sănătatea?... Cum m-a lăsat şi ea! Şi cîte puteri sufleteşti nu mi-au dat, sufleteşti şi trupeşti, şi una şi alta! Dar veniţi mai aproape de mine, trageţi cîte un scaun — aşa! — aşa! *E:* Nu mai am decît unul din aceste trei bunuri, dar tot am mult. Am mult, fiindcă sunt împăcat cu mine. Mi-am făcut datoria în viaţă. Cu toate aceste, ce frumos era totul şi în mine şi împrejurul meu, cînd aveam şi tinereţe şi sănătate. Oh! şi cum s-au dus amîndouă! Şi cîte puteri sufleteşti şi trupeşti nu mi-au dat şi una şi alta. Dar veniţi mai aproape... trageţi fiecare cîte un scaun încoa — aşa! *A.*

248-249

2 *(Sărută) E : (Mîngîie). A ; 3 (Sărută pe fiica sa.) E : (Trece mîna prin părul fiicei sale.) A ; 5* î-tîiul *E :* I-ul *A ; 6* Tată, te oboseşti însă *E :* Tată, te turburi şi te oboseşti *A ; 10* Oricum... cred... *E :* Oricum... *A ; 13* acum *E:* adineaori^ ; *15—36; 1—16* Gîndiţi-vă: trei ore de somn în şir — şi de somn liniştit, dulce — glumă e asta?... legănat de aripi, sărutat de aripi... O! şi într-un vis pe care nu-1 mai ţiu minte, dar a cărui frumuseţe, a cărui lumină îmi umple încă sufletul... Cuvintele pe care le-am auzit apoi — vai! de ce nu le ştiu? Sunetele lor se deşirau de pe o cordea de aur şi cădeau unele după altele ca nişte mărgăritare, iar armonizîndu-se întocmeau ca un cîntec. O! şi ce cîntec? Al însăşi celor şase terţete de pe urmă ale epopeei mele... în sfîrşit... Ce e de făcut? Sunetele vorbelor nu mi-au rămas în simţire... Mi-a rămas numai ca un parfum al lor... Şi cu toate aceste, ceva îmi spune că ele nu pot să fie stinse de veci — căci s-o ştiţi, copiii mei, cîntecul vine de sus, de la zei. Cum mi s-a dezvelit taina, e greu să vă spun, dar tot o să-ncerc... *(Mîngîiepe unul din copii.)* Chipul tău nu s-a schimbat mult... *(Mîngîie pe celali.)* O! nici al tău! *(Mîngîie pe fiica sa.)* Al tău şi mai puţin. *(în vremea aceasta copiii lui Dante s-au lăsat treptat în genuchi împrejurul lui.)* O să-ncerc dar, deşi e mult de atunci. Ştiu eu cîţi ani aveam? Cincisprezece, şaptesprezece? Poate mai puţin, dar peste şaptesprezece, nu — şi... copilărie curată! ... într-o noapte m-am deşteptat din somn în hohote de plîns, iar cînd mi-am reluat firea ştiam doar atît: că-mi vorbiseră glasuri dumnezeieşti şi că numai ciuda că nu ţinusem minte spusele lor îmi smulseseră lacrămile. Ce este însă ciudat de tot e că, tîrziu, foarte tîrziu, la începutul vremei cînd începusem să mă duc din cerc în cerc spre locul chinuiţilor de veci şi cînd terţet după terţet se înşiră cu înlesnire sub pana mea, nu ştiu de ce-mi veni gîndul că nu le scriu eu — care să fie acest mister, copiii mei? şi că vorbele ce izvorau de sub pana mea, şi ca de la sine meşteşugite în versuri, mi-ar fi suflate de altcineva în auz — de un altcineva care nu eram eu, dar care putea prea bine să fie cel din visul meu de odinioară — chiar el — chiar el care mi le înnoia în minte şi că...*E :* Trei ore de somn în şir, de somn liniştit şi dulce — glumă sunt?... sărutat de raze, legănat de aripi! O! şi într-un vis atît de luminos, vis în care se deşirau cuvinte — pietre scumpe mai curînd decît cuvinte — şi ce se rînduiau la urmă spre a întocmi flori de ametistă şi de opal, de rubin înflăcărat, de peruzele de culoarea

cerului în apus, şi ce prindeau toate grai şi ce-mi cîntau toate cele şase terţete de pe urmă ale poemei mele... *(Mică pauză : îşi trece mîna pe frunte.)* Dar unde le este acum înţelesul?... Cum nu-l mai găsesc? Şi cu toate aceste, ceva îmi spune că el îmi va reînvia cîndva în minte. Căci s-o ştiţi, copiii mei, cîntecul vine de sus — de la zei. Dovadă e că de cîte ori am luat condeiul, îmi dau seama că cuvintele pe care le aşterneam pe hîrtie nu pornesc din simţirea şi cugetarea mea, că-mi vin de aiurea... Dar să vorbim de voi...O! întîiul meu născut... *(mîngîindu-l),* parcă timpul n-ar *li* curs pentru tine, atît de puţin te-ai schimbat. *(Privindu-l de aproape.)* Şi cu toate astea, iată o dungă între sprincene pe care nu ţi-o ştiam... Ce vrei? Viaţa! *(Celui de al doilea fiu al său.)* Dar tu? Schimbare mare nu văd nici în tine... Tot vechea încercuire de sub ochi... Mai hotărîtă chiar. Fereşte-te. Prin stradele întunecoase ce pornesc dinspre Arno, primejdia pîndeşte pe cei care umblă prea cu nasul în cutele mantalei şi cu pîsla pălăriei prea înfundată pe ochi... *(Către fiica lui.)* Tu singură eşti aceeaşi — tot sfîntă şi cu seninătatea cerului în ochi. Dar aveai oare nevoie de vestmintele în care te văd?... Taci — nu zici nimic — te ştiu fericită că le-ai îmbrăcat... Fie voia lui Dumnezeu. Cît despre muma voastră, Gemma Donaţi... *A ; 17* ÎNTÎIUL *E :* I-ul *A ; 18* Cum te oboseşti, tată *E :* îţi înrăieşti singur boala *A ; 20—28* Deloc. Dacă vă spun că sunt vindecat. Dar să vorbim de voi — de muma voastră — de Gemma Donaţi pe care aţi făcut bine că aţi iubit-o şi aţi respectat-o. Cele care s-au petrecut între noi nu vă priveau. Gemma a fost o femeie cum sunt puţine: demnă şi de iubire şi de respect. Putea ea însă să mă înţeleagă? Eram însurat cu alta — cu o nălucă... Eu am fost vinovatul. Şi poate nici eu: nimini nu poate să fie decît ce este. Ea, ce-a fost — eu, ce sunt... *E :* Aţi făcut bine că aţi iubit-o şi respectat-o. Cele care s-au petrecut între noi nu vă privesc. Gemma a fost o femeie cum sunt puţine. Demnă şi de iubire şi de respect. Dar putea ea să mă înţeleagă? Eram însurat cu alta — cu o nălucă! Eu am fost vinovatul. Şi poate nici eu. Suntem fiecare ce ne-a născut Dumnezeu să fim... Ea, ce-a fost, eu... *A ; 29—30* FIICA LUI *(mîngîindu-l) E:* FIICA LUI DANTE *A; 32* ÎNTÎIUL *E:* I-iul *A; 34* AL II-lea *E:* AL II-lea FIU *A.*

250

2—30 Bine. Mă liniştesc. Cît despre sănătos — uitaţi-vă la mine... *(Se scoală fără şovăire.)* Iată: slăbiciunea mi s-a dus... Nu mai sunt înfriguratul pe care l-aţi găsit. *(Dante se mişcă în timpul acesta cu siguranţă printre copiii lui. El se duce apoi spre colonada ce dă spre mare.)* Puteţi, prin urmare, să nu mai aveţi teamă. Vedeţi singuri: nevoie n-am de sprijin. Puterile mi s-au întors. *(Se opreşte lîngă coloane uitîndu-se spre mare. Efect de lumină roşie.)* în ce glorie apune! Şi ce frumoasă e marea — viaţa! Şi cum amîndouă au să se ducă odată cu el, să se înece în întunerec, să nu mai fie. Da. Dar şi cum are să renască şi el şi totul — mîine. Aţi auzit, copiii mei — mîine! Căci orice azi are un mîine — îl are, să n-o uitaţi. *(în extaz.)* Marea! Soarele! Viaţa! *(Cu linişte, către copiii lui.)* Ei! vă mai îndoiţi acum că nu sunt bine? Nu m-aţi însănătoşit numai, ci m-aţi întinerit. *(Se plimbă cu păsuri mari.)* ... Ce vreţi mai mult? Şi acum am să vă rog şi eu ceva. *(Se aude un sunet de clopot ce cheamă la masă.)* Tocmai la asta mă gîndeam: clopotul cheamă la masă. O mulţumire, o mare mulţumire faceţi-mi-o... Voi sunteţi obosiţi, veniţi de pe drum, zdruncinaţi de emoţiuni... duceţi-vă fără grijă la masă — fără nici una. Mai e în sfirşit şi altceva şi am să v-o mărturisesc: voi să mă reculeg — să rămîn singur — aşa sunt poeţii, da — duceţi-vă—fără, fără nici o grijă. *(îi duce binişor spre galerie.)* O voiesc — sunt bine — cu totul. *(După ce dispar.)* Singur încă o dată *(ducîndu-se spre colonada din dreapta)* în faţa mărei, a soarelui, a cerului *E:* Dar nu vedeţi că puterile mi s-au întors? *(Se ridică şi umblă cu înlesnire.)* Nu mai am nevoie nici chiar de sprijin. *(Se opreşte lîngă colonada din dreapta, uitîndu-se spre mare. Soarele e în apus. Efect de lumină roşie.)* în ce glorie apune! Şi cît de frumoasă e marea — viaţa! ... Şi cum amîndouă se duc să se înece în întunerec odată cu el. Da — dar şi cum are să renască acest soare mîine, şi împreună cu el, tot... Aţi auzit, copiii mei — mîine — căci fiecare azi are un mîine — îl are — sâ n-o uitaţi. *(în extaz.)* Marea! Soarele! Viaţa! *(Cu linişte, către copiii lui.)* Mai mă credeţi acum bolnav? Voi mi-aţi redat nu numai sănătatea, ci şi tinereţea. *(Vine spre ei cu paşi mari.)* Iată cît sunt de puternic. *(Ascultînd sunete ce nu se aud.)* Nu mă înşel. Am auzit clopotul sunînd pentru masă. N-ar fi cuviincios să nu vă înfăţişaţi Ducesei la prînz... *(îi duce încet spre galerie.)* Duceţi-vă, fără, fără nici o grijă. Voi, în sfîrşit, să mă reculeg. Aşa sunt poeţii. Vedeţi... sunt bine... fără, fără nici o grijă. *(După ce dispar, reîndreptîndu-se spre colonada din dreapta.)* Cu ce ochi priveşte Dumnezeu pămîntul şi cîţi alţi ochi deschide el asupra altor lumi pe care nu le ştim! Şi ce nu se află în privirea lui? Flori, zîmbet, colori, viaţă, tot *A.*

229-230

16 – 25 A putut.... Tu ştii ca şi mine că necuratul stă la pîndă... *(Se închină cu evlavie.)* Dumnezeule! Nu-l mai răbda să ispitească pe oameni... căci — răspunde-mi: Fiinţe sunt acestea, sau păreri?... *(Cu spaimă.)* Umbre? Năluci?Iazme ale vreunei vraje? *(Mişcare a lui Dante.)* Ştiu: eşti dreptcredincios şi dacă Dumnezeu ţi-a dat aşa de grele necazuri, ţi le-a

măsurat după puteri. Puterile însă au margini şi ele au putut să te părăsească în vreo clipă. Apoi, nu eşti tu şi singurul om care s-a coborît în Iad?' *E :* Tu ştii ca şi mine că necuratul stă la pîndă *(se închină cu evlavie)* şi. . . Dar răspunde-mi. Fiinţe sunt acestea, sau păreri? *(Cu spaimă.)* Umbre? Năluci? Iazme ale vreunei vraje? *B; 27—34; 1—37* înţeleg... O! şi nu mă miră că inima omenească, precum ai zis-o singură, e slabă — nu mă. miră că te-au turburat spăimîntătoarele gînduri. . . Dar, Madonă, priveşte-mă în faţă — în numele Tatălui, al Fiului şi al Sfîntului Duh, fac cruce şi spun că dacă vrajă este împrejurul meu, ea este a curăţeniei sufletului meu şi a puterei lui Dumnezeu. El n-a vrut să mă lase niciodată singur. Pribeag, batjocorit, neluat în seamă de marii acestui pămînt — flămînd adesea — da: Madonă! flămînd! — jefuit de avutul meu şi înstrăinat de copiii mei — singur ! — ştii ce va să zică *singur,* Madonă? El a sădit puterea lui în mine şi m-a înfăşurat apoi cu dînsa. Oaste cerească este cea care mă înconjoară. Prin cei care mă înconjoară am pus stavilă Iadului, care se azvîrlea asupră-mi. Gonit dintre oameni, am trăit printre îngeri. Copiii mei, cei cu totul ai mei, închipuirile !—căci au fost zămisliţi numai şi numai din gîndul meu — m-au mîngîiat de lipsa celorlalţi. Şi aceste închipuiri, Madonă! O ! Ele mi-au dat şi putere şi avere.Am trăit şi pe una şi pe alta printr-însele şi le-am văzut aci ticăloşia, aci zădărnicia. în vis şi în cer am trăit, Madonă, iar patria mea poate să-mi ţină porţile închise. Necazurile m-au oţelit şi sufletul meu s-a făcut de diamant. Ce m-ar mai atinge? Pe acestea *(gest arâtînd Nălucile),* pe care mi le-am smuls din suflet — fiinţe pentru mine, năluci pentru cei mulţi — dar pe care — orice ar fi ele — le am totdauna în preajmă, sunt totdauna cu mine, nu mi le poate răpi nimini. Nici moartea. Le voi lua cu mine cînd mă voi duce. Sau nu: ele trăind prin mine, mă vor urma singure... *(Se aşază pe laviţă cu capul în mîini iar peste puţin se ridică din nou şi reia cu înfrigurare.)* ... Căci sunt cel pe care Virgiliu, cînd 1-a văzut singur — Virgiliu şi împreună cu el alţi patru înalţi magistri ai cîntecului şi anume: Omer — poetul rege, Horaţiu, satiricul, Ovidiu, al treilea, şi împreună cu el Lucaniu — l-au luat între dînşii şi l-au primit pe el, al şaselea, în rîndurile lor... Şi deci eu fiind acesta, Madonă, mai au oamenii vreo putere asupră-mi? Şi iar, fiind cel care spusei, ar fi de crezut ca eu singur să fac pasul care să mă prăvălească pe veci de pe dumnezeieştile înălţimi şi să mă arunce ca pe un mîrşav Iadului? Puterea lui Dumnezeu e prin urmare cea care se află împrejurul meu şi poţi s-o spui şi trimisului Florenţei.. . *E :* înţeleg. . . O ! Şi nu mă miră că te-au turburat spăimîntătoarele gînduri. . . Cu toate aceste, Madonă: în numele Tatălui, al Fiului şi al Sfîntului Duh, fac cruce şi spun că dacă vrajă este împrejurul meu, ea este a curăţeniei sufletului meu, iar pentru

aceasta Dumnezeu n-a vrut să mă lase niciodată singur. Pribeag, batjocorit, neluat în seamă de marii acestui pămînt — flămînd adesea — jefuit de avutul meu şi înstrăinat de copiii mei — singur! — ştii tu ce va să zică *singur,* Madonă? — Dumnezeu a sădit puterea lui în mine şi m-a înfăşurat cu dînsa. Oaste cerească este cea care mă înconjoară. Prin cei -care mă înconjoară am pus stavilă Iadului care se azvîrlea asupră-mi: gonit dintre oameni am trăit printre îngeri. Copiii mei, cei cu totul ai mei, închipuirile, căci au fost zămisliţi numai din mine, m-au mîngîiat de lipsa celorlalţi, iar patria mea poate să-mi ţină porţile închise. Pe acestea *(arată spre Năluci),* pe care mi le-am smuls din suflet, fiinţe pentru mine, năluci pentru ceilalţi, dar pe care, orice ar fi ele, le am totdeauna în preajmă, nu mi le poate răpi. Le voi lua cu mine cînd mă voi duce. *(Se lasă cu capul în mîini iar peste puţin se ridică şi urmează cu înfrigurare.)* . . . Căci sunt cel pe care Virgiliu cînd 1-a văzut singur — şi împreună cu el alţi patru magistri ai înaltului cîntec: Omer — poetul rege; Horaţiu — satiricul; Ovidiu, al treilea şi apoi Lucaniu — l-au luat de mînă şi l-au aşezat între dînşii, primindu-1 pe el al şaselea, în rîndurile lor... Puterea lui Dumnezeu e •dar cea dimprejurul meu şi poţi s-o spui şi trimisului Florenţei *B.*

259

13 DANTE, BEATRICE *E :* DANTE, BEATRICE, LUCIFER *C; 16* şi *E :* însă şi *C ; 18 (colonadele) E: (colonada) C; 24 (cu dinţii clănţănitori) E: (cu dinţii clănţănind) C; 30 (din nou) E: omite C; 31—32 (şi pune mîna în formă de straşină deasupra ochilor.) E : (şi îşi pune mîna deasupra 'Ochilor, în formă de straşină.) C.*

260

3—4 (întorcînd ochii spre odaie.) Mi-e frică! .. . *(Alergînd încoa şi încolo.)* Mi-e frică! ... *E: (întoarce capul spre interiorul odăei şi deslipindu-se de Beatrice se îndrepteazâ cu paşi mari spre mijlocul odăei.)* Mi-e frică! *C ; 10* Simt că aripi negre îmi bat umerii. .. *E :* Aripi negre îmi bat pe umeri___ *(Cu groază) C ; 14—15* DANTE *(din nou) E: omite C ; 20* întunerec *E:* întuneric *C; 23 (şi în) E: (în) C; 23—24 (ce formează paravan) E: (ce înlocuieşte paravanul) C; 29 (Zgomote) E: omite C.*

261

5 *(dispar) E: (pier) C ; 6 ([nor]) E: (nor) C ; 6—7 (Scena se umple de o lumină albăstrie şi roză) E : (Efect de lumină albastră şi albă) C ; 10—11 (După un moment aprinde de la luminarea rămasă aprinsă pe celelalte.) E : (După un moment aprinde de la singura luminare ce nu s-a stins pe*

celelalte.) C; *13* O de pe urmă *E:* Cea din urmă *C; 14* şi el s-a răzbunat, reurcînd *E:* şi el se răzbună, urcînd *C; 15* însă atîta tot *E:* însă atîta *C; 19 (Muzică în surdină.) E: omite C.*

262-263

5-35; *1-31*

DANTE

(căutînd să-şi amintească)

Ale luminei?... — Lumina... *(Mergînd spre masă, aşezîndu-se şi reluînd condeiul. Gîndul, sub înfăţişarea unui înger cu aripi luminoase, apare atunci lîngă el — se apleacă la urechea lui. Dante îi ascultă şoaptele cu condeiul în mînă.)*

DANTE

(din nou)

Da...

„Lumină ce..."

Da. Da. *(Scriind.)*

„Lumină ce prin tine eşti lumină"

(arătînd cu degetul în sus)

„Lumină ce eternă eşti prin tine,

De-al tău mister ştiinţă ai deplină".

(Către înger.)

Dar mai departe?... Nu întîrzia... spune-mi. *(îngerul îi şopteşte din nou.)*

DANTE

(din nou)

O ! e chiar astfel. . . *(Scriind iute.)* Şi?. .. *(Scriind din nou — ridicînd peste puţin capul şi rămînînd cu condeiul în mînă.)* Cinci terţete! . . . — Cinci, în sfîrşit! *(Către înger.)* Urmează însă... Vorbele tale sunt soare şi cer... *(îngerul îi mai şopteşte lung.)*

DANTE

(scriind, către în^er)

Ai dreptate. . . După versurile de sus un altul nici nu s-ar potrivi mai bine ca acesta, — şi... *(scriind)* ca acestelalte două... şi... şi... *(Aruncă condeiul, cu exploziune.)* Sfîrşită e poema! *(După un moment.)* Dar. . . Beatrice ! De ce te-ai făcut nevăzută? Dă-mi mîna. .. ajută-mă....

BEATRICE

Sunt aici...

DANTE

(vidicîndu-se cu ajutorul ei)

O slăbiciune... Sfîrşită e poema! . . . Voi să dorm. *(Beatrice îi dă mîna şi vrea să-l ducă spre laviţă.)*

DANTE

(din nou)

Nu; nu în acea parte *(arătînd spre alcovă)* — ci — acolo. Aici e prea întunerec — aşa de întunerec încît — nici nu mai văd deloc.

(Beatrice îl duce spre alcovâ.)

DANTE

(din nou şi urcînd o treaptă)

Bine, Beatrice. Ştiu unde mă duci. Mă urci spre lumină. . . *(Mai urcă o treaptă.)* O, dar cît de greu se urcă spre lumina cea mare — spre culmea •œ le întrece pe toate. Nu e aşa, Beatrice?

BEATRICE

Un pas încă, preaiubitul meu, şi ai atins-o.

DANTE

(urcînd a treia treaptă sprijinit de Beatrice)

îl fac... O! *(Beatrice înlătură perdelele care recad peste ea şi Dante.)*

VOCEA LUI DANTE

Cîtă lumină! *(Se aud două strigăte ale lui şi surparea corpului pe pat.)* — O ! — O ! — *(în acel moment se aprind de la sine luminările de ceară din sfejnicele de la intrarea alcovei cît şi întreaga lumină din teatru.) E:*

DANTE

(căutînd să-şi amintească)

Ale luminei?. . . Lumină... *(Mergînd spre masă, aşezîndu-se şi reluînd «condeiul. Geniul său apare în dreapta şi i se apleacă la ureche. Dante îi ascultă şoaptele cu condeiul în mînă.)* Da... *(Scriind.)* „Lumină ce prin tine eşti lumină". *(Ascultîndu-şi Geniul care urmează a-i şopti.)* Da... Da... *(Scriind.)*

„Lumină ce eternă eşti prin tine,

De-al tău mister ştiinţă ai deplină".

(Dante, Geniului său.)

Dar nu înceta... Urmează...

(După ce Geniul îi şopteşte din nou.)

O! E chiar astfel... *(Scriind iute.)* Cinci terţete... cinci în sfîrşit! *(Către Geniu.)* Al şaselea însă? Al.şaselea. . . *(Geniul îi şopteşte din nou.)* Ai dreptate. Nici nu poate să stea în picioare alt terţet după cele de sus. . . *(Scriind.)* Şi. . . iată-1. . . iată-1 şi pe acesta — pe cel din urmă. *(Trîntind condeiul şi ridicîndu-se din jeţ.)* O! — sfîrşită e poema. *(Dante coprins de slăbiciune şi ţinîndu-se cu mîinile de masă.)* Dar... Beatrice! Unde eşti? Sprijineşte-mă, dă-mi mîna...

BEATRICE

Sunt aici. . .

DANTE

O slăbiciune... nimic... aproape nimic... Sfîrşită e poema. Beatrice, înţelegi?... Voi să dorm. *(Beatrice vrea să-l ducă spre laviţa din dreapta scenei.)* Nu, nu în acea parte. E prea întuneric ! *(Arătînd spre alcovă.)* Acolo. *(Beatrice îl duce spre alcovâ, Dante urcînd o treaptă.)* Ştiu unde mă duci, Beatrice! spre lumină. O! dar cît de greu se urcă spre lumina cea mare.

BEATRICE
(sprijinindu-l)

Un pas — două încă; şi ai atins-o, preaiubite.

DANTE
(urcînd şi celelalte două trepte)

Le-am făcut eu oare ? Nu ştiu...

BEATRICE
(înlâturînd perdelele şi lăsîndu-le să cadă peste'ea şi Dante)

Da. Da.

VOCEA LUI DANTE
(de după draperii şi apoi zgomotul căderei unui corp)

Cîtă lumină ! O ! *(în acel moment se aprind sfejnicile de la intrarea alcovei şi lumina se reface în teatru.}* *C.*

264

2 *(Melopee muzicală)* *C : omite E; 3 (Muzică.) E : omite C ; 17—18* Acolo e lumina, / Sfîrşită e poema *E :* Acolo e lumina, / Sfîrşită e poema. / Acolo e lumina *C.*

247

4 (încetează) E : (înaintează) D ; 13 e *E:* este *C ; 24 (Aşezîndu-se cu greutate pe laviţă.) E: (Aşezîndu-se.) D;* 26'aceste *E :* acestea *D.*

248

26 simţire *E:* minte *D; 34 (genuchi) E: (genunchi) D.*

249

5 ţinusem *E:* ţineam *D ; 6* tîrziu, foarte tîrziu *E:* tîrziu *D* ; 22 şi aţi respectat-o *E : omite D; 27* nimini *E :* nimeni *D; 34* AL II-lea *E :* AL DOILEA FIU *D.*

250

9 *(coloane) E: (coloană) D; 12* întunerec *E:* întuneric *D; 16—19* Ei! vă mai îndoiţi acum că nu sunt bine? Nu m-aţi însănătoşit numai, ci m-aţi întinerit. *(Se plimbă cu păsuri mari.)...* Ce vreţi mai mult? *E: omite D ; 20 (un sunet) E : (sunet) D* ; 25 voi *E :* vroi *D ; 35* cărei *E :* căreia *D.*

251

10 totdauna *E :* totdeauna *D ; 31* poate *E : omite D.*

252

11 Nimini *E :* Nimeni *D ; 12* care să nu moară *E :* care să nu vrea să moară *D; 20 (Meditativ.) E: (Meditaţie.) D; 29* întunerec *E:* întuneric *D.*

253

2 *(sieşi) E : omite D ; 4 (sieşi) E : omite D ; 9* însuşi *E : omite D,*

ÎN LIMBA FRANCEZĂ

(p. 267) LE FOU?

Manuscris autograf, „definitiv", 9.808, f. 1 r. — 205 r., Muzeul literaturii române, în patru caiete: I. *„Le Fou?j* Comedie dramatique / Quatre actes en prose / par / A. Macedonski", f. 1 r.; Acte I-er, f. 1 r.—56 r. — Deuxieme Acte, scene l-ere, f. 57 r. — 79 r. II. Deuxieme Acte, continuare, f. 80 r. - 94 r. III. Acte III-eme, f. 95 r. - 172 r.; la f. 172 r.: „Paris, 1912, 18 mars". IV.. IV-eme Acte, f. 173 r. - 205 r.

Text dactilografiat, cu corectări şi rectificări autografe ale poetului, patru caiete, în posesia lui Adrian Marino. Copertele, cu titlul autograf:

I. „A. Macedonski / I-er Acte / *Le Fou?* / Comedie dramatique / Originale, en quatre actes et / En prose / Paris / 1913" (p. 1—21).

II. „A. Macedonski / II-eme Acte / *Le Fou?* / Comedie dramatique / Originale, quatre actes en / prose / Paris / 1913" (p. 1 — 20).

III. „A. Macedonski / *Le Fou ?* / III-eme Acte / Paris, 1913" (p. 1—29).

IV. „A. Macedonski / *Le Fou ? [* Comedie dramatique / Quatrieme Acte / Paris / 1913" (p. 1— 10).

Actele III şi IV au în creion, de o altă mînă, traducerea unor replici.

Publicată postum în *Opere,* II, *Teatru,* ed. Tudor Vianu, Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1939, p. 331—397.

Reprodusă din manuscrisul definitiv 9.808.

A — ms. 9.808; B — text dactilografiat, cu modificări autografe ale poetului.

Le Fou?, piesă scrisă la Paris, în prima jumătate a anului 1912, reprezintă ultima încercare macedonskiană de cucerire a gloriei europene, în această întreprindere poetul pune pasiune, elan şi un întreg aparat de relaţii. O serie de detalii au fost evocate în *Viaţa lui Alexandru Macedonski* (p. 450, 452). Amintiri ulterioare (dilatate, verbioase, confuze) nu aduc nimic nou (V. G. Paleolog, *Mărturia unei dedicaţii,* în *Ramuri,* VII, 6, 15 iunie 1970). întors în ţară, în prima decadă a lunii iulie 1912, Macedonski revine la Paris, cu energii sporite, în iunie 1913, unde face mari eforturi de „lansare" a piesei: lecturi publice la care invită oameni de litere ai epocii, unii deloc obscuri, cultivaţi de poet: Laurent Tailhade, Alexandre Mercereau, Marc Bresil, Louis de Gonzagues-Frick, corespondenţă întinsă, relaţii cu personalităţile coloniei române (Maria Pillat, Elena Văcărescu etc.), oarecare publicitate în presa pariziană: „. . .Ceux qui en ont entendu quelques fragments que le grand poete a lu recemment dans la garconnerie qu'il occupe pour l'instant, rue Notre-Dame de Sorette, en sont litteralement emerveilles. Cette piece, disent-ils, sera une date — et nous pouvons citer les noms de Mm. Louis de Gonzagues-Frick, Alexandre Mercereau, Marc Bresil etc. A bientot des details *(Echos, Le Fou,* în *Paris-Journal,* 21-e annee (nouvelle sene), no. 2.013, 23 juin 1913).

„M. Macedonski, le grand poete roumain qui est en ce moment â Paris, vient de terminer une comedie dramatique, *Le Fou,* dont on a dit deja la puissante originalite en meme temps que ractualite* toute parisienne. M.A.M. n'est pas au reste un nouveau venu dans la litterature francaise et il y a 15 ans *Le Journal des Debats* a reproduit un de ses sonnets *Avatar,* en faisant de lui le plus grand eloge. On disait de lui â cette occasion que c'etait « un poete en lequel Tecole parnassienne pourrait â juste titre reconnaître un maître et qui forge le vers francais sur une enclume d'or ». Depuis M. Macedonski a publie en 1906, â Paris, une epopee, *Calvaire de Feu,* qui a eu beaucoup de succes et le maître roumain compte parmi les litterateurs francais de nombreux admirateurs et amis. Nul doute que

sa piece ne soit accueillie â Paris, lors de sa representation, avec une ferveur des plus marquee. Ce sera une juste recompense pour un poete, qui a voue toute sa vie â nous faire sortir du banal". *(Echos, Journal des Debats,* 125-e annee, no. 185, 5 juillet 1913, p. 2.)

Speranţele lui Macedonski erau întreţinute în special de Elena Văcărescu, adevărat *manager* monden al poetului (corespondenţă inedită, Biblioteca Centrală de Stat, nr. 15.130, 14.218- 14.228). Cîteva fragmente din această corespondenţă (care continuă şi după întoarcerea definitivă a lui Macedonski în ţară) dau indicaţii precise despre această „regie" nu lipsită de insistenţă. Obiectivul principal: Sarah Bernhardt: „Envoyez la [la piece, n.n.] dans quatre jours â Sarah" (B.C.S., nr. 14.218). Macedonski, fără îndoială, a urmat această sugestie şi este foarte probabil că în vederea acestui scop au fost făcute copii dactilografiate. Rezultatul lecturii? „La piece plait unanimement"... „La piece sera jouee! Quand? Je ne saurais le dire. Patience". (B.C.S., nr. 14.227.) Elena Văcărescu a întîlnit şi ulterior pe Sarah: „La jouera-t-elle?" Fără îndoială, dacă va putea. Ideea poetului de a remite o copie şi lui De Max este excelentă (B.C.S., nr. 14.220, scrisoare din „10.2.14"). „De Max, artiste magnifique, a *compris* la beaute de ce role que seul il est capable de nous rendre en son entiere grandeur" {B.C.S., nr. 14.219, 20 august 1915, ştampila poştei). Proiectul, după cum se ştie, ratează.

în ţară, Macedonski întreţine o activă publicitate, nu lipsită de unele date obiective, deşi hotărîtoare este, ca totdeauna în astfel de ocazii, capacitatea sa de iluzionare, dublată de o inflexibilă tenacitate. Astfel, precum la Paris, el organizează şi la Bucureşti lecturi publice: *Au Cercle des Amis des Annates (La Roumanie,* XV, no. 4.049, 13(26) novembre 1912):

„Hier, â 5 heures, Alexandre Macedonski a fait une conference au « Cercle des Amis des Annales », â Tinstitut Pompilian.

Contrairement â ce qu'on avait annonce, M. Macedonski n'a pas parle de la poesie; il a donne lecture de deux actes de sa piece *Le Fou,* qui sera jouee cet hiver-ci ou l'hiver prochain sur une scene parisienne.

D'apres ce que nous avons pu saisir de cette lecture, les deux actes sont d'une rare puissance dramatique, qui de scene en scene va en s'accentuant, de sorte qu'ă la fin du deuxieme acte Temotion devient poignante. Les dernieres scenes rappellent les divins fortissimo des symphonies de Beethoven".

în programul unui festival, organizat de Macedonski şi Oreste la Teatrul Naţional din Craiova, la 20 aprilie 1914, este cuprinsă şi o scenă din *Le Fou? (Dreptatea,* II, 96, 16 aprilie 1914).

Nu lipsesc nici notițele de presă, inclusiv reproduceri din presa pariziană, Macedonski fiind de fapt precursorul rubricii „Prezențe româneşti" din presa noastră literară actuală.

Foarte activ este ziarul *Viitorul,* prin bunele oficii, fără îndoială, ale lui Ion Pillat. Aceste ecouri urmează la scurt interval după plecarea poetului la Paris, în iunie 1913 *(Viitorul,* nr. 1,940, 5 iulie 1913, p, 2; nr. 1.969, 3 august 1913, p. 2):

„Literații noştri peste hotare

De la Paris ne vine ştirea îmbucurătoare că teatrul Sarah Bernhardt a înscris în viitoarea lui stagiune piesa *Le Fou* pe care d. Alexandru Macedonski a scris-o direct în limba franceză, încurajat, fără îndoială, de succesul obținut cu faimosul său *Calvaire de feu,* cu care pare a-şi fi făcut adevărata intrare triumfală şi în literatura franceză. [...]

Noi, care am aplaudat altădată succesul binemeritat al romanului său *Le Calvaire de feu,* nu aşteptăm decît ocazia fericită de-a repeta gestul şi după reprezentarea acestei piese, care — după cum afirmă înseşi ziarele pariziene — va însemna o dată în istoria teatrului francez.

Pînă atunci este destul să amintim că personalități literare ca Laurent Tailhade, Alexandre Mercereau, Louis de Gonzagues şi alții anticipează cu deplină încredere succesul compatriotului nostru, fapt îndeajuns de măgulitor pentru autor şi mai ales pentru noi, care l-am apreciat totdeauna altfel de cum se obişnuieşte a se aprecia uşuraticii favoriți ai publicului sau mai bine zis efemeridele literare ale zilei.

Paris-Journal consacră d-lui Macedonski un călduros entrefileu în care trebuie să mărturisim că regăsim cu plăcere trecută în revistă toată activitatea literară a d-lui Macedonski în limba franceză, activitate strîns legată de nume ilustre ca Jean Richepin, Sâr Peladan, Jules Bois, Georges Elkhoud etc.

Printre altele, ziarul francez aminteşte că d. Macedonski, aci la Dunăre, este unul dintre cei mai aprigi şampioni ai ideilor şi literaturii franceze.

De asemenea şi marele ziar *Le Journal des Debats,* vorbind despre piesa *Le Fou,* îşi aminteşte cu plăcere că acum 15 ani a publicat de d. Macedonski sonetul *Avatar,* care a fost foarte bine primit de critica literară, pentru care poetul român era considerat ca un adevărat maestru al şcoalei parnasiene. Toate aceste aprecieri, după cum am spus mai sus, ne măgulesc deoarece în parte ele ni se adresează şi nouă. D. Alexandru Macedonski măreşte cu încă un nume de seamă falanga glorioasă a românilor care şi-au cîştigat dreptul încetățenirei în literatura franceză".

Minerva (V, 1.637, din 7 iulie 1913, p. 2) reproduce ,notițele din *Journal des Debats* şi *Paris-Journal:*

„O nouă operă a d-lui Macedonski

Ziarele pariziene sunt pline de elogii pentru noua scriere a d-lui Al. Macedonski, comedia dramatică *Le Fou* (Nebunul).

E păcat că la noi împrejurările sunt aşa de puțin prielnice literaturei, căci operei d-lui Macedonski ar trebui să i se acorde la Bucureşti măcar aceeaşi atenție ce i-a fost acordată la Paris.

Ar fi însă o mare nedreptate pentru reputatul scriitor dacă n-am înregistra măcar o parte din spusele ziarelor pariziene despre acea importantă scriere.

Journal des Debats scrie:

« D. Macedonski, marele poet român care se află în acest moment la Paris, a terminat o comedie dramatică *Le Fou,* despre a cărei puternică originalitate s-a vorbit, ca şi despre actualitatea ei pariziană. Mai la urmă d. Macedonski nu e un nou venit pentru literatura franceză şi sunt 15 ani de cînd *Journal des Debats* a reprodus unul dintre sonetele sale *Avatar,* făcîndu-i cel mai mare elogiu. Se spunea despre d. Macedonski, cu acea ocazie, „că e un poet la care şcoala parnasiană putea pe drept să recunoască un maestru, care făureşte versul francez pe o nicovală de aur".

De atunci d. Macedonski a publicat în 1906, la Paris, o epopee *Calvaire de Feu* (Calvarul de foc), care a avut mult succes şi maestrul român numără printre literații francezi numeroşi admiratori şi amici. Fără îndoială că piesa sa va fi primită la Paris,..cu ocazia reprezentare!, cu o favoare dintre cele mai deosebite. Aceea va fi o dreaptă recompensă pentru un poet care a încercat toată viața sa să ne scoată din banal».

Din *Paris-Journal* aflăm că în noua operă a d-lui Macedonski e vorba de un Napoleon al aurului care voieşte pentru Franța preponderența comercială şi industrială asupra lumei întregi.

Piesa e în proză, în patru acte, scrisă cu mult lirism şi un brio extrar ordinar.

Cînd această scriere va fi publicată, ne vom face datoria şi plăcerea de a reveni pe larg asupra ei".

Tot acestei sfere de relații aparține şi publicitatea revistei *Flacăra (Ecouri, Dl. Macedonski la Paris,* II, 39, 13 iulie 1913, p. *312):*

„Dl. Macedonski a fost la Paris, pentru a prezenta unuia din teatrele capitalei franceze piesa sa *Le Fou.*

Cercurile literare pariziene au făcut poetului o primire din acelea cu care țara sa nu-1 prea obişnuise.

Cu acest prilej, ziare de seamă au publicat articole şi notiţe foarte elogioase la adresa d-lui Macedonski şi a noii sale lucrări, căreia i se prezice de pe acum un succes remarcabil.

Iată, între altele, ce spune marele cotidian francez *Journal des Debats,* despre dl. Macedonski şi *Nebunul* său:

« Dl. Macedonski, marele poet român, care se află acum la Paris, a isprăvit o comedie dramatică, *Nebunul,* despre a cărei puternică originalitate şi actualitate cu totul pariziană se vorbeşte atîta ».

Iar ziarul *Paris-Journal* scrie despre această piesă:

« Foarte modernă şi foarte pariziană, această piesă pare că e chemată la un mare succes teatral. E vorba în ea de imperialism, dacă vreţi, dar un imperialism financiar — un Napoleon al banului care rîvneşte pentru Franţa o preponderenţă comercială şi industrială mondială; are patru acte în proză pline de lirism şi conduse cu un brio extraordinar.

Cei cari au auzit cîteva fragmente pe cari marele poet le-a citit de curînd în garsoniera pe care dînsul o ocupă acum în strada Notre-Dame de Sorette, au rămas cu totul uimiţi ».

Piesa se va juca în stagiunea viitoare la teatrul Sarah Bernhardt".

Macedonski va afirma pînă la capăt — din toate aceste motive — că *Le Fou ?* a fost „primită de teatrul Sarah Bernhardt" *(Zacherlina în continuare,* Bucureşti, 1919, p. *5).*

Socotită „pierdută", lectura piesei în cercul discipolilor este evocată şi de Adrian Maniu, cu unele aproximaţii de datare *(0 piesa pierdută,* în *Adevărul,* 48, 14.311, 22 august 1930, p. 1; cf. şi Bogdan Varvara, *încă o piesă pierdută?,* în *Adevărul,* 43, 14.323, 5 septembrie 1930, p. 2):

„Sunt cincisprezece ani de atunci— poate chiar mai mult. Poetul Alexandru Macedonski se întorsese provizoriu din oraşul lumină — îmbrăcat într-un pardesiu ce plutea peste oase — şi purtînd la gît o cravată de brocard ce se zicea tăiată dintr-o crinolină a doamnei de Pompadour". [...]

Dar nu am să uit că săraca întoarcere provizorie, ce avea să ţie pînă la mormînt, avea totuşi o neobişnuită glorie. Macedonski nu tipărise în franţuzeşte numai un volum de versuri parnasiene, ci avea o piesă admisă de un teatru apusean.

Lucru nu ne mira pe nimeni. Ştiam doar prietenia şi corespondenţa ce îl legau de cîţiva dintre cei mai de seamă scriitori din străinătate — şi mai ştiam mai presus de toate că avea talent. Dar fantezia copleşea realitatea atît de sistematic încît puteai prea bine să crezi tot, sau să nu crezi nimic din plănuirile şi afirmările poetului. Visul sfărîma actualitatea şi o

intenţie cîntărea în ochii lui mai mult decît desăvîrşita înfăptuire. Aşa că s-ar fi putut prea bine ca piesa vestită cu surle şi ţimbale nici să nu fi existat.

Totuşi, într-o seară, am asistat la citirea ei. Bătrînul dădea o viaţă ciudată însufleţind fiecare rol din actele ce suiau cu o tumultuoasă energie — oglindind frînturi din viaţa lui ireală în creaţiile unui bancher ce se arăta un Napoleon al finanţei. Piesei îi zicea *Nebunul* şi discuţiile entuziaste în jurul acestei capodopere nu mai aveau loc decît pentru fixarea distribuţiei.

Era mai mult ca probabil că piesa se va juca pe patru teatre dintr-o dată ne spunea maestrul, scontînd şi împărţind în conversaţie milioanele de franci, deşi nu avea în ajutor cum ar putea să aibă astăzi fantezia valutei a cărei putere de a multiplica cifrele l-ar fi încîntat desigur.

Pe urmă nu s-a mai auzit nimic. Piesa zăcea undeva într-un dulap, vraf de hîrtie legată cu sfoară. Şi victoria literară menită să zguduie Parisul — nu a găsit loc nici măcar pentru o cădere la Teatrul Naţional din Bucureşti.

Unde-o fi piesa aceasta?

Cum de nu se găseşte nici un director nebun care să o joace?"

Pusă în scenă, în versiune românească, abia în septembrie 1945, la Teatrul Naţional Studio din Bucureşti, piesa *Le Fou ?* suferă o cădere, se pare din cauza regiei, dar şi a interpretării (Şerban Cioculescu, *Cronica dramatică, Nebunul,* în *Semnalul,* VIII, 1.028, 21 septembrie 1945, p. 1—2; Jack Berariu, *Premierele,* în *Cortina,* 273, 21 septembrie 1945, p. 4).

Variante

269

1 (La scene represenţe un riche cabinet de banquier.) A : (Lever du rideau sur riche cabinet de banquier.) B ; 3 (batailles napoleoniennes) A : (batailles napoleoniennes qui se renvoient tels des eclairs, les scintillements fauves de leurs ors) B;7—8 (Garniture de bureau style empire. Meubles ă Vavenant.) A : (Meubles empire.) B;9—ll (Ses traits rappellent ceux de Vempereur. Visage completement rase.) A : (Completement rase, son visage rappelle, trait pour trait, celui de Vempereur.) B; 11 — 12 (Dans 1'angle de gauche appareil telephonique.) A : (Telephone dans Vangle de gauche.) B; 17 (ă son bureau) A : (assis devant son bureau) B.

270

21 Diable *A : omite B ; 25—26* Seulement, voilâ A: Seulement *B ; 31* Evidemment *A :* Que non *B ; 32* â dire... Mais... mais *A :* â dire lâ-dessus... Mais *B.*

• ≥ :-..; = t 271 .

4 Saris que, pour cela; elle puisse mater ses emballements *A :* Sans qu'elle puisse mater ses emballements *B; 6* sujet *A :* beaucoup sujet *B; 6—7* Cependant, que fais-tu des nuages? *A :* Que fais-tu, neanmoins, des nuages? *B ;* surgir *A :* survenir *B ; 18* d'un stock en or *A: omite B ;*

23-24 SCENE II

LES M&MES, UN HUISSIER
(Apres avoir frappe, I'huissier entre et se tient respectueusemeni pres de la porte.)

DORVAL

Cest bon — je te vois — mais parleras-tu ?

L'HUISSIER

Monseigneur le due de Bronte vient de s'enquerir par telephone aupres de Monsieur le sous-directeur...

DORVAL
(nerveux)

Pour...

L'HUISSIER

Pour savoir si votre soiree de demain etait prise.

DORVAL

Donnee — archi-donnee — et celle de demain — et celle d'apres-demain... que Bertin reponde — et qu'on me fiche la paix. *(Vhuissier s'incline et sort.)*

JEANTET

Que peut-il encore te vouloir, cet oiseau ?... Pas un sou vaillant avant que tu n'epousasses sa sceur — et — depuis...

DORVAL

Ne comptant plus avec Targent. Mais tu ignores mon beau-frere...

JEANTET

Pourtant...

DORVAL

Du tout. Comme tu ne connais pas ma femme, non plus.

JEANTET

C'est done un tonneau sans fond que cet homme?

DORVAL

Tu n'y es pas. Ce n'est pas de şa qu'il retourne pour le moment. Ne lui ai-je pas fait gagner, rien que derni&rement, plus de dix millions sur les papiers que je lui ai conseille d'acheter?

JEANTET

Diantre! J'ignorais ce nouvel exploit. Alors?

DORVAL

Non, tu rirais trop...

JEANTET

Dis toujours.

DORVAL

Une ancienne chanson *(mouvement de Jeantet)* que tu es â ne pas connaître, c'est certain — que je n'ai jamais prise au serieux, c'est certain aussi — mais dont — voici bientot deux ans, on ne cesse de me rabattre les oreilles...

JEANTET

Et — cette chanson ?.. .

DORVAL

Celle-ci: que ma femme et son frere veulent â toute force faire de mon fils — pressenti deja le garde des sceaux n'y voit nul empechement — devine quoi? je te le donne en miile — ni plus ni moins qu'un due de Bronte-Dorval *(appuyant)*, un *due.*

JEANTET

La belle blague!

DORVAL

Quoi? Ne suis-je pas au fond, un roturier, moi? et ce cher due ne t^-moigne-t-il pas d'une noblesse de caractere sans egale — c'est du moins ce que ma femme dit — que de passer â un... â un Dorval enfin! un nom. „. ah, ma foi! l'^pithete est difficile â trouver.

JEANTET

Ne la trouve pas, c'est de beaucoup mieux. Car — pense un peu — revient-on jamais sur ce qui est un fait accompli, et ton fils ne porte-t-il pas du sang des de Brontd dans les veines?

DORVAL

Oh! ne me le rappelle pas! Je ne le sais que trop. Toutefois, ecoute — et je n'ai fait que le dire et redire â ma femme et â son frere — „Dorval, je suis, Dorval, mon fils restera".

JEANTET

Bien. Et — se donnent-ils pour battus?

DORVAL

Tu veux rire... lis ne s'en acharnent que plus â me poursuivre de leurs instances... surtout depuis que mon fils Georges s'est mis de la pârtie... mais n'en parlons plus, veux-tu ?

JEANTET

C'est 9a — revenons â nos moutons. .. Or, New York, disions-nous, ce me semble, va se trouver bientot aux abois? Plus que 9a *(geste)* d'or monnaye ?

DORVAL

Ne plaisante pas. Cela sera.

JEANTET

Je ne demande pas mieux et mettons que tu ne te fourres pas les doigts dans les yeux... mais, en ce cas meme que fais-tu de la finance europeenne? Oublies-tu qu'elle peut venir au secours des yankees ? *B : lipsă în A; 25—26* Et la haute finance anglaise refusera — â l'instar de la notre — tout concours aux yankees *A :* Naif! Londres et Paris ne bougeront pas. Mes mesures sont prises, et bien prises — et — tu ne me diras rien de Berlin, je l'espere, qui malgre nos cinq milliards... *B ; 27* JEANTET *A :* JEANTET *(narquois et se frottant les mains) B; 28* J'en ai comme la chair de poule *A :* Flambes par consequent, reduits en miettes ces Messieurs du pouff! Brr! j'en ai comme la chair de poule! *B; 30—31; 1—2* C'est lâ-bas qu'on en grincera des dents. Car, une fois notre supremație economique etablie aux Etats-Unis, on verrait un peu â fluidiser les immenses richesses qui en resulteront *A :* Et tu fais bien. Pour eux, ils en seront pour leurs grincements de dents — et — quant â nous, une fois notre supremație economique etablie aux Etats-Unis, on verrait â fluidiser un peu les immenses richesses qui en decouleront *B.*

272

14 des grandes morts *A :* des grandes morts une humanite nouvelle surgirait — et s'en degageant *B ; 14—16* oiseau d'or et d'azur, de ilamme, — l'enthousiasme reprendrait corps, et s'en degageant il s'essorerait *A :* oiseau d'azur et de flamme, d'or, l'enthousiasme qui reprendrait corps se porterait *B ; 19* Amour *A :* justice *B ; 21* La belle tirade, et fichtre! frisant de pres le sublime *A :* Renversante, la tirade et frisant de pres le sublime *B ; 23* Point *A : omite B ;* Oh *A : omite B ; 29* j'entends *A :* j'entends par cette appellation *B ; 30—37* se verrait repeuplee de Fran9ais puisque

le grand souffle de jadis repasserait sur elle, la ferait revivre. Le patriotisme y redeviendrait saint; les envolees, divines. Et, avec la gent avocassiere qu'on ficherait â l'eau, c'est du sentiment seul qu'on demanderait la vraie et la bonne justice — ce qui d'ailleurs seul peut encore nous sauver — sauver la France — le monde *A :* revivrait ses vieilles epopees, puisque le souffle de jadis repasserait sur elle... et avec la gent avocassiere qu'on ficherait â l'eau, c'est au sentiment seul qu'on demanderait la vraie et la bonne justice — ce qui, d'ailleurs, est la seule chance de salut qui nous reste, â nous, et en general, â chaque peuple, au monde *B.*

273

14 aux Indo-Chinois *A:* aux Indo-Chinois — et tout recemment, au Maroc—que nous allons civiliser, mettre â notre taille, doter d'avoues, de notaires, d'avocats — de kiosques d'aisance et de police de mceurs — mais oui — tout cela est de tres haute importance, tres vingtieme siecle en tout cas... *B; 25* repete *A:* conte *B; 30—31* Et, combien n'en as-tu pas gagne? *A:* Et en as-tu gagne! *B; 33* Allons! Allons! *A;* Allons *B.*

274

3—7 Cette promptitude dans les coups â porter? La clairvoyance de tes jugements? — Puis, cette fortune — la tienne — car, sans t'offenser, un sans-le-sou ne l'etais-tu pas ? Tout cela enfin, et d'autres choses encore... *A :* La rapidite foudroyante des coups â porter? Et la clairvoyance de tes jugements? Tout ceci, n'est point de la plaisanterie, certes, non... Mettons ensuite cette fortune — la tienne — car, sans t'offenser, un sans-le-sou, ne l'etais-tu point ? *B ; 9—15* Oh! quant ă 9a, positivement, ce sans-le-sou-lâ, je l'etais et — au bout du compte — tout comme Lui. Pourtant moi, ai-je seulement eu les fameux quatre-vingt-dix centimes qui, â ses heures de detresse, lui constituaient â lui l'ecot de son dîner? Tiens ! Je me rappelle... *(passant la main sur son front)* la rue, — et le trou... *(Avec explosion.)* Comme si c'etait d'hier! *A :* Mais oui, et tout comme lui, tu viens de le dire *B ; 23* Mince du peu *A :* Hum *B ; 24—29* â trois cent millions au bas mot? Suivent, ensuite, tes domaines. Terres de labour par-ci—forets par-lâ... Immenses, paraît-il. Et que dire de tes chateaux, de tes villas, de tes installations de houille blanche? Hein? C'est quelque chose, 9a? *A :* â quelques trois cent millions? C'est un chiffre 9a! Suivent tes domaines et chateaux, villas, installations de houille blanche, forets, richesses minieres, exploitations industrielles en pleine prosperite — le diable sait encore quoi. He! mon cher! penses-y... *B; 34* qu'il peut s'agir *A:* qu'il peut etre question *B.*

275

3—4 decoche son fameux *A :* â juste raison, decoche le fameux *B ; 5* DORVAL *A* : DORVAL *(se passant la main sur le front comme pour se rappeler) B ;6—7* Mais beaucoup plus tard *A :* Mais cela est arrive beaucoup plus tard *B ; 17* Quoi qu'il advienne *A :* Quand meme et quoi qu'il advienne. Bonjour *B ; 22* Peut-etre. *A :* Peut-etre. *(Apres un moment.) B ; 23* la lutte. *A* : la bataille. *B ; 24—25* Oh... et ce n'est pas une lutte, mais bien une bataille *A : omite B ; 25—26* mes forces ont donne en leur entier *A* : mes braves ont presque tous donne *B; 29 — 30* se trouve deja entre nos mains. Est-ce assez formidable ? Qu'en penses-tu ? *A :* Ce qui en est reste le suit de pres. *(Leger rire.)* Voyons?... Est-ce assez bien joue? *B; 32* Que c'est plus que monstrueux *A :* Monstrueux *B.*

277

6—15 Ou sont-elles done passees tes vastes conceptions, et me soutiendras-tu qu'on ne doit croire qu'â l'or et n'honorer que ce metal? Ah! Jeantet! Et, qu'eternellement aussi, l'or ne doit se trouver â suffisance qu'aux mains des pleutres qui le detiennent, et qui n'en forgent avec que les affreuses chaînes de l'esclavage des temps actuels, les chaines que les goujats et les pieds-plats rivent â coups de maillets redoubles aux chevilles des peuples? â celles de tout un avenir en marche? *A :* Et tes theories? cellesdont tu semblais faire tant de cas et qui emplissaient tes livres? — de la fumisterie alors? — Parfait; — fichons-nous de tout... L'or aux mains des pleutres?... Mais oui... Ne leur appartient-il pas de plein droit?... Et quant aux masses?... Peuh ... Â ceux qui souffrent?... Parle-m'en: des faineants! *B; 17—33* Toi? Mais oublies-tu que cet or que je veux faire revivre en le projetant par larges et radieuses coulees â travers toutes les souffrances et toutes les miseres humaines est actuellement la mare croupissante, le mephitique Acheron qui souffle sur les cinq continents la veulerie et le vice, les avilissements, les decheances, toutes? Pauvre, pauvre ami! Et a la France qu'on essaie de reduire â ne plus etre qu'une marchande â la toilette — oui — et â qui on fait vendre au Cambodge des cuillers en aluminium â six sous la piece — ou de la verroterie pour peuples sauvages – â cette France-lâ – â celle qui etait le tabernacle se portant d'elle-meme â Tencontre de Tavenir, pour etre, parmi les tenebres des nuits, colonne rutilante d'eblouissements, et pendant les tristesses des jours d'epreuves, nuee fulgurante d'eclairs — radieuse d'espoirs – â elle — â cette France-lâ, ne penses-tu pas? *A :* Vraiment?... Et, faire revivre Tor — l'or qui n'est plus qu'une croupissante et mephitique mare portant au-dessus des cinq continents les lâchetes et les decheances toutes — le projeter cet or â larges coulees â travers larmes et miseres, en faire un Dieu providentiel et bon, c'est la ce qui t'indigne, toi? — ce qui te fait crier de colere? Pauvre — pauvre ami! Et ă la France, â elle qu'on essaie de ravaler, dont on ne fait plus qu'une marchande â la toilette — oui — vendant en Afrique de la verroterie et au Cambodge des cuillers en aluminium â six sous piece — â cette France qui, jadis, tabernacle tres saint, se portait d'elle-meme â l'encontre de Tavenir — etait — parmi les tenebres des nuits, de detresse, colonne rutilante d'eblouissements et, pendant les tristesses des jours d'epreuves, nuee fulgurante d'eclairs, radieuse d'espoirs — â elle — â notre mere-patrie, ne penses-tu pas? *B.*

278

14 SCENE II-eme *A :* SCENE III *B ; 16 (Vhuissier entre et se tient respectueusemeni â la porte.) A : omite B ; 19* Eh bien? *A :* Encore vous, Jean? *B; 21* Une audience que Mr. le sous-directeur sollicite *A :* Monsieur le sous-directeur demande s'il peut monter? *B ; 23* Ah! mais qu'il entre *A :* Je crois bien. N'y suis-je pas toujours pour Bertin? *B ; 26* SCENE III-eme *A :* SCENE IV *B ; 29* Ma venue est peut-etre *A :* Je vous interromps *B.*

279

5 Je... *A :* Mais... *B.*

280

5 SCENE IV-eme *A :* SCENE V *B ; 6* JEANTET, DORVAL *A : omite B ; 19* SCENE V-eme *A :* SCENE VI *B.*

281

6 DORVAL *A :* DORVAL *(nouvel acces de toux) B* ; 20 Ce n'est pas tout â fait le moment *A :* On ne les trouve pas sous le pas d'un cheval, et ce n'est pas precisement le moment *B*; 29 Vraiment? *A :* Quoi ? *B.*

282

2—3 Vraiment. Ensuite, ce bal qu'il t'a plu de donner jeudi, me semble, pour le moins, deplace *A :* C'est comme 9a, et c'est une preuve du grand interet qu'elles nous portent. Quant â cette fete qu'il t'a plu d'annoncer pour jeudi, si c'est pour te dire la v^rit^, elle me semble pour le moins deplacee *B ; 14—16* II y a, enfin, ma robe — tu n'en as seulement pas l'idee mon tres grand, et Georges seul, notre fils... *A :* II y a enfin ma robe — celle couleur du temps. Tu n'en as pas seulement l'idee, mon tres grand... Â propos, mon frere veut te voir... *B;*

DORVAL

Quant â 9a — c'est vrai: Il s'y commit lui. Alors?...

M-me DORVAL

Alors, merci, mon tres-tres grand. Bonjour, Mr. Jeantet *A :*

DORVAL

On me l'a dit... Ma foi, conseille-lui de ne pas trop s'engager sur les „Rio-Tinto".

M-me DORVAL

Vous ai-je parle de 9a?

DORVAL

Les „La Plata" sont de beaucoup plus solides! Et qu'il se dissipe un peu, ce cher due!... Alors, ta robe?

M-me DORVAL

Tiens! c'est vrai - et tu m'y fais penser. *(Regardant I'heure a sa montre.)* Je vais me mettre en retard pour l'essayage...

DORVAL

Et surtout, n oublie pas ce que je t'ai dit sur les „Rio-Tinto".

M-me DORVAL

Fi! le me'ehant! Mais on verra. A tantot. Bonjour, M. Jeantet *B; 26-28* Oh! ne lesinant guere sur l'argent et rappelant de si pres - devine qui? - au fait, les de Bronte dont elle vient *A:* Oui: ne lâchant jamais prise - et - aussi, ne lesinant jamais sur l'argent. Au fond, rappelant de fort pres - devine qui? *B ; 30 (railleur) A : omite B; 31-33* Eh! ne le sais-je pas? Fr61ent de pres les Tascher de la Pagerie. Aussi, un peu de sang noir, je crois. *(Sonnerie telephonique.) A :* [Ne] lesais-je pas? Les de Bronte ne se rattachent point par certains liens de sang aux Tascher de la Pagerie? *B;*

33-1

DORVAL

Justement et *(effort de memoire)* je crois ne pas me tromper... *(Effort de memoire.)* Plus j'y pense, plus j'en suis sur - oui - Josephine lui ressemblait comme deux gouttes d'eau.

JEANTET

Bigre! heureusement que je suis le seul â l'entendre. *(Sonnerie au telephone.) B: omite A.*

283

31—33 N'en est-ce pas le soleil et — mais... *(Dans la coulisse les voix de Georges Dorval et du Docteur Trefond.) A :* N'en est-ce pas le soleil et — *(arrH brusque il ecoute vers Vantichambre)* mais... *(Ea voix de Georges Dorval dans la coulisse.) B.*

284

4 (se reveillant comme d'un rave) A : (comme revenant de loin) B ; 5 Tiens! C'est. ..*A:* Par exemple! C'est. .. *B ; 10* SCENE VI-eme *A :* SCENE VII *B; 19* Diantre *A : omite B.*

285

8 Fichtre! Aises *A :* Qa va bien — tres bien... hem! Aises *B.*

287

4 JEANTET, TREFOND *A : omite B ; 6* Oui, cher ami; oui, Trefond — voilâ *A:* Mais sans doute, mon cher Trefond *B; 9* La bonne blague! Inquietant? *A : omite B.*

288

3—7 et je suis â me demander depuis pres d'une semaine qui en a pu ebruiter — comment m'exprimerais-je! — sa marotte — enfin — enfin toujours est-il que les racontars ont fait leur chemin, et qu'on en jase joliment *A :* et je suis â me demander si nous ne devons pas y voir un coup monte, les racontars les plus ineptes vont leur train, sur notre pauvre ami. On ne fait que denaturer et tourner en ridicule ses moindres faits et gestes. En un mot, tout Landerneau en jase... *B; 16—25* Assez curieux ce que tu me signales la.Et j'y vois la main desennemis de Dorval. Mais laissons dire: Us en seront pour leur courte honte. Ce ne sont point de pareils bruits qui pourront jamais ebranler un credit comme le sien — lui nuire; et nous, qui savons â quoi nous en tenir sur lui depuis qu'on n'etait que des potaches, fichons-nous-en — et en plein! Sang Dieu! Qu'il fasse done son grand empereur tant qu'il voudra — pourvu que ses caisses se remplissent. C'est le principal — n'est-ce pas? *A :* Je comprends. Et tu en fais cas, toi?... Laissons dire. Au bout du compte, n'est-ce point naturel qu'on en veuille â Dorval? Tres deconcertant, notre ami, he! II ne marche que de victoire en victoire et rien qui ne lui reussisse *B ; 27* Alors? *A :* Ses ennemis le battent neanmoins cette fois-ci rudement en breche et son credit peut en etre atteint. Que ne met-on pas sur son compte? Sa marotte napoleonienne... *B;29—31* Quoi?... Eh ! Eh! Indiscutablement, certains de mes confreres

— et pour ne pas le cacher — presque tous... *A :* [Ne] la connaissons-nous pas depuis qu'on n'etait que des potaches, au lycee et lui a-t-elle nui en quoi que ce soit? Or, qu'il fasse ou ne fasse pas son grand empereur — voilâ qui m'est egal. La question n'est pas la — et pourvu que ses caisses se remplissent *B ; 33* Complete ton idee *A* : Alors? *B ; 35—36* Le tiendraient, parfois, pour un fou, delivreraient en toute paix de conscience le fameux verdict *A :* Alors quoi? — Oui — evidemment... certains de mes confreres — â l'entendre parfois — n'hesiteraient pas — oh! non... Fou ă Her — simplement — clairement — fou — ce qu'il y a de plus fou *B.*

j.

1

!

i

289

4—14 Moi? Fiche-moi la paix. Que veux-tu que je te dise? En sais-je plus que le premier venu? La question n'est pas la: regarde-moi, plutot, cette fortune — la sienne — insensee si tu veux — et demande-toi: est-elle l'oeuvre d'un fou, elle? Et, faut-il, par consequent, que moi, moi qui suis un fou reel, et combien plus que lui — ne fais pas l'etonne — cela est> puisque je crois â la science — faut-il que je te demande ă toi, qui en es un autre — parfaitement — puisque tu crois â la gloire, â l'immortalite: — ou finit la sagesse — ou commence la folie? *A :* Moi? [Ne] te l'ai-je pas dit? Puis, au fond, qu'en sais-je, moi? Et mes confreres — voyons — t'en pourront-ils dire plus?... Regarde-moi plutot cette fortune — la sienne... Insensee, si tu veux, n'est-ee pas? Et, cependant, â bien considerer les ehoses, est-ce la, l'oeuvre d'un fou? Et faut-il que moi qui, au bout du compte, suis un fou reel — et de combien plus que lui — parfaitement: un fou reel puisque je crois â la science, moi! faut-il que je te le demande â toi — qui en es un autre — mais oui, et ne fais pas l'etonne *B ; 27—30* Aucune. Que d'autres aient sa folie. Et qu'ils gagnent de l'argent — beaucoup d'argent — autant que lui. Pour ce qui regarde Dorval — son genie — et il est incontestable — je dirais inoui si... *A:* Je n'en puis formuler aucune. Son etat psychique est ce qu'il est. Mais que d'autres aient sa folie, et qu'ils entassent autant d'or que lui. Son genie, ou, si tu aimes mieux, sa folie *B.*

291

6 qu'il fait *A:* que le sien *B ; 10—11* On le serait â moins, Docteur. On dit, partout, qu'il est en train de perdre sa fortune *A :* On le serait â moins, Docteur. On dit, partout, qu'il est en train de perdre sa fortune. On ne comprend plus rien ace qu'il fait. XJn jeu â la baisse de but en blanc, et qui, sans rime ni raison, lui fait jeter par-dessus borcl les millions par vingt et par trente. Personne qui ne le blame JB ; *13— 14* au moment d'en gagner une autre *A :* au moment de frapper un de ces coups formidables dont il est coutumier *B ; 16—19* Ou de voir passer en buee l'ancienne. Que ne lui donnez-vous de bons conseils? Mais je dois vous quitter. Au revoir, Messieurs... Et... amusez-vous bien a l'attendre *A :* Et qui, cette fois, peut le tuer net. Un desastre arrive si vite. Â Dieu ne plaise que cela soit. Neanmoins, ce n'est pas dans un monde comme le sien qu'il pourrait, en cas de malheur, trouver un appui. Aussi, que n'avons nous fait, mon frere et moi, pour lui dessiller les yeux... Mon fils — le sien — en devenant par exemple un ducde Bronte-Dorval, ne lui eut-il pas donne un tout autre appoint?. .. Mais je dois vous quitter... Au revoir, Messieurs. Amusez-vous bien â l'attendre. Et surtout veuillez ne pas lui toucher un mot â ce sujet. II est trop Dorval pour que lui et moi puissions jamais nous entendre *B ; 23* Charmante *A :* Oh! je ne le mets aucunement en doute *B : 25* Et, de plus, genre! *A :* Moi non plus *B ; 27* D'ailleurs pourrait-ce en etre autrement *B : omite A.*

292

6—7 Si. Ensuite, Dorval ne meTaurait pas laisse ignorer. Au fond, c'est son etat civil â lui que la noble Madame *A :* Eh! Dorval ne me l'eut pas laisse ignorer. Mais retient-on ces billevesees, bien qu'au fond ce soit' son etat civil â lui que la noble Madame... *B ; 9—11* Une jolie epigramme que tu viens de lui decocher. Tres injuste, pourtant. Madame Dorval n'est que la raison sociale de notre ami *A :* Sa raison sociale plutot *B ; 13* Je n'ai pas dit autre chose *A :* Les deux *B ; 15—17* Et ce qu'elle emplit ses roturiers salons de dues et de duchesses — voire meme de princes du sang des dieux *A :* II est pourtant juste de reconnaitre que c'est â elle que les roturiers salons de notre ami doivent les dues et les duchesses qui en sont presque devenus les etres familiers — voire meme les princes issus du sang des dieux *B ; 19* Qu'il tire amplement de la debine *A :* Qu'il a plus d'une fois tire de la debine *B.*

294

14—16 Et, comme l'autre, toujours. Ne sachant qu'interroger, interrogeaht â chaque instant... *(A soi-meme.)* Plus que bizarre *A :* C'est ce que je pensais. De plus, tout comme l'autre, ne sachant qu'interroger, et le faisant â tout propos. *(A soi-meme.)* Bizarre! Plus *B ; 20—22* Rien. On causait. *(Bertin, le sous-directeur, entre. Dorval, mu comme par un ressort, court ă sa rencontre.)* *A :* Rien, on causait *B ;*

23—35 DORVAL

Vous voici, enfin, Bertin. C'est que nous en sommes au tournant perilleux. J'ai donne ordres Bourse — mais, portez-vous, pfutot, en personne, la. ficoutez-ecoutez! Faire vite, et si „Rând", si „Alaskas", si autres papiers de lâ-bas continuent [â] flancher, mettre la main dessus. Ah! Ah! On verra. Oui, on verra car il en est temps encore. Pour un coup de surprise, e'en est un, c'est vrai; seulement, prevu, archi-prevu, pas peur. Cablez New York memes ordres. Surtout, pas d'atermoiements. Râfle. Râfle. Râfle. Mon sort, celui de la Banque Dorval — le sort du monde — entre vos mains, mon ami, mon fils *A :*

SCENE VI

LES M&MES, BERTIN

DORVAL

(courant ă sa rencontre)

Vite, auto, Bertin, et courez Bourse. Toutes mes mesures prises, neanmoins, donnez-y de votre personne. Nous en sommes au tournant perilleux, s'agit mettre main sur tous papiers abordables encore. Et ne pas tergiverser. Acheter d'un coup, par masses. Ah! oui, petit bonhomme vit encore. Ferai face â tout. Cablez aussi New York, Washington, San-Francisco, memes ordres. *(Avec expansion.)* Mon sort, celui de la banque Dorval, entre vos mains, mon ami, mon fils *B.*

295

1 (avec exaltation) B : omite A ; 2—3 (lis se serrent la main avec effusion Bertin sort.) A : (lis se donnent la main. Effusion. Bertin sort.) B.*

296

1 SCENE VI-eme *A :* SCENE VII *B ; 3 (reprenant son aplomb) B : omite A.*

297

22—25 Oui — et surtout maintenant. Au reste, cela se comprend assez — et Ton voit bien que vous etes reellement son pere. Approuvez-le, par consequent — mais, de grace, plus de bal: m'en voici debarrassee *A :* Trop parfois. Vous l'avez voulu par exemple Dorval et rien que Dorval; or, tel il est reste. Done, approuvez-le: il est digne de vous — mais — de grace! plus de bal *B* ; 27—28 Plus de bal? Et d'une autre â present! Mais, pourquoi „plus de bal", s'il vous plait? *A :* Et d'une autre?... Mais pourquoi „plus de bal" s'il te plait? *B ; 30—31* De mieux en mieux. Voudriez-vous, peut-etre, que j'y paraisse nue? *A :* C'est done que vous voulez peut-etre m'y voir paraitre nue? *B.*

298

2—3 Au fait — bien que je n'y voie que du feu — pourquoi pas? M-me Tallien l'a bien fait *A :* Madame Tallien ne s'est pas genee pour si peu *B ; 5 (levant les bras) A : omite B ; 6—8* Toujours le meme! Vous oubliez â qui vous pariez! Et vous voici, de plus, faisant cause commune avec la creature â qui, mon fils, le fruit de vos entrailles... *A :* N'est-ce pas? Mais ce n'est pas d'aujourd'hui que je sais devoir m'attendre â tout de vous... et â vous voir meme faire cause commune avec la creature â qui, votre fils, le fruit de vos entrailles... *B ;*

11—20 M-me DORVAL

Car, vous le savez, c'est lui, lui seul qui etait dans le secret de ma robe; c'est done naturel qu'il l'ait livre â cette... et qu'il m'a ete donne de lui en voir une de presque semblable au corps, et, devinez *on,* je vous prie ? — au Grand-Opera — pas ailleurs — au grrand, grrrand, grrrand-Opera.

DORVAL

Voyons, calme-toi! Ouf! Je commence â m'y reconnaitre *A :*

M-me DORVAL

Car, vous le savez, lui seul etait dans le secret de la nouvelle robe que je me faisais confectionner. . .

DORVAL

Et?...

M-me DORVAL

Cela ne vous suffit done pas, et faut-il que je te le dise carrement: votre fils est un pleutre, et c'est justement la raison pour laquelle je le voulais due...

DORVAL

Naturellement.

M-me DORVAL

Mais oui— car vous le comprenez parfaitement: „noblesse oblige".

DORVAL

A etre un peu plus que ce qu'on est. Enfin! Cette robe?...

M-me DORVAL

Et dont je me promettais de tirer un si grand parti pour ta fete...

DORVAL

Que lui est-il arrive?

M-me DORVAL

Finie, gâchee â tout jamais, morte avant que d'avoir vecu. . . Georges en a livre le secret; positivement, je n'en reviens pas... Et devine â qui?___ Oh! â une... car je lui en ai vue une au dos de presque semblable... Et ou, je te prie? Ni plus, ni moins qu'au Grand-Opera, au grrand, grrand-Opera.

DORVAL

Calme-toi. Ouf! Je commence â m'y reconnaître *B.*

299

1 — 13 M-me DORVAL

Le voudrais-je que cela ne se pourrait pas.

DORVAL

Si. Si. Car voici une idee qui sauverait tout. Sois seulement un peu gentille, et rappelle-toi... N'ai-je point mis dans ta garderobe du chateau de la Breche — ce manoir qui n'est qu'â deux pas de Paris — et â l'occasion •d'un bal costume que nous faillîmes y donner — la toilette meme que Marie-Louise — l'altiere imperatrice — porta le jour de son couronnement?

M-me DORVAL

Eh! bien? Et c'est â une de Bronte que tu la proposes ta defroque? *A ;*

M-me DORVAL

Vos affaires vont-elles done si mal?

DORVAL

Madame Dorval!

M-me DORVAL

II n'y a pas de Madame qui tienne. J'ai dit non, c'est non.

DORVAL

Et pourquoi cela ne s'arrangerait-il pas?

M-me DORVAL

Je voudrais bien savoir comment?

DORVAL

(radoucissant sa voix)

C'est tout simple et [ne] te rappelles-tu pas que j'ai mis dans ta garde-robe du chateau de la Breche — ce manoir que nous avons â deux pas de Paris — et â l'occasion d'un grand bal costume que nous faillîmes y donner — une toilette vraiment hors pair, celle-la meme que Marie-Louise, l'altiere imperatrice, porta le jour de son couronnement?

M-me DORVAL

Lourde et sotte cette robe! Et c'est â une de Bronte que tu proposes la defroque ? *B ;*

14—25 DORVAL

Comment ?... Mais e'en est justement la raison!

M-me DORVAL

Je ne comprends pas.

JEANTET

Ce serait meme sensationnel, chere Madame, que d'y paraître ainsi*

DORVAL

Sans doute. Puis, une defroque de deux cent mille francs!

M-me DORVAL

Mais, vous, Docteur, qu'en dites-vous? *A :*

DORVAL

Que j'âi bel et bien couverte de deux cent mille francs!

JEANTET

Et la princesse de Gentilly en faisait joliment cas, â ce qu'on disait,. lors de la vente qu'en firent les Neuperg.

M-me DORVAL

(quittant le ton rogue)

En effet... je crois me rappeler... *(Â Trefond.)* Et vous, Docteur,, qu'en dites-vous? *B;*

30—31; 1—3 M-me DORVAL

Ah! Mais c'est qu'alors elle m'irait. *(A Dorval.)* Aussi — mon grand —~ mon tres grand — je l'accepte ta robe — et je t'en remercie meme. Ton idee est simplement magnifique. Je cours prendre mes dispositions. *(Elle-salue et sort.) A :*

M-me DORVAL

C'est vrai. Au fait, pourquoi ne m'irait-elle pas? *(A Dorval.)* Le Docteur a raison, et tu vois, je l'accepte, ta robe... Je t'en remercie meme. Ou avais-je done la tete? C'est la princesse de Gentilly qui ne sera pas;

contente... Est-elle pretentieuse cetteperruche! Quoi? Une robe d'imperatrice pour elle et encore celle du sacre? *(Riant.)* Ah! Ah! [Ne] sait-elle done pas que ses ancetres n'ont ete que les hommes-lie des Berth-Colons?... Et quant â ce que furent les Trevekerdrek par rapport aux Gentilly, n'en parlons plutot pas. *(Â Dorval.)* Au revoir. *(Jeantet et Trefond.)* Bonjour, Messieurs. Je cours prendre mes dispositions. Le grand Worms l'aura demain et quelques simples retouches... bon, c'est son affaire. Bonjour. *(Elle sort.)* *B ; 26* SCENE VII-eme *A :* SCENE VIII *B.*

304

1 SCENE VIII-eme *A :* SCENE IX *B.*

305

2 *(Mime decor.)* *A : omite B ; 7—9* On le vilipende partout, et point de grand financier qui ne hausse les epaules des qu'on vient â le nommer. *A :* On le vilipende partout. *B ; 11 — 14* Mais, quant â moi, je vous dirai franchement que ce qui m'interesse surtout c'est votre opinion â vous qui, paraît-il, quittez cercles et sport pour passer *A :* Mais, ce qui m'interesse moi, c'est simplement votre opinion. Puis, est-ce reellement vrai, et quittez-vous pour de bon cercles et sport pour passer *B; 16—19* Ecoutez! En toute sincerite je vous l'affirme, je ne m'en suis forme aucune de bien precise. La question est d'une complexite, d'une delicatesse extremes *A :* En toute sincerite, je ne m'en suis forme aucune de bien precise *B; 20 — 21; 1—3* Ce qui est neanmoins reel, et ce que personne ne conteste—pas meme lui — ce sont ses pertes. On les porte â des centaines de millions, et notez que je ne parle pas de celles des autres, qui atteindraient au milliard, paraît-il *A :* Ce qui est neanmoins vrai ce sont ses pertes. On les porte â des centaines de millions. Je ne parle pas de celles des autres. Celles-lâ iraient au milliard, paraît-il *B.*

306

8—11 Quoi qu'il en soit, la presque totalite des fonds de la Banque Dorval y a passe, — et — si vous me voyez aujourd'hui brulant turf et plaisirs — c'est que, vous le savez bien, necessite ne connaît point de loi *A :* La presque totalite des fonds de la Banque Dorval vient, helas, d'y passer en tout cas — et si vous me voyez aujourd'hui brulant turf et plaisirs, c'est que „necessite oblige" *B ; 17—18* D'ailleurs, en ce qui me concerne, vous savez le cas que je fais de l'argent... *A :* De plus, le cas que je fais, moi, de l'argent! *B ; 20 (persifleur) A : omite B ; 21* Mais parfaitement... *A :* C'est vrai. Le cas que vous en faites *B ;23—24* N'est-ce pas?... Seulement voilâ: Ma mere ne l'entend pas de cette oreille *A :* Parfaitement. Le mal est que ma mere ne l'entend pas de la meme oreille *B ; 30* C'est 9a *A :* Tout â fait *B.*

307

2— 8 Dame! Et, mal ou bien entendus, ses interets — les miens, soutient-elle — son entourage aussi: amies, medecins qui la soignent — tous et tout enfin — la poussent — est-ce assez ennuyeux, dites? — la poussent ... Oh! mais je ne completerai pas encore que mon pere ait besoin de quelque repos... — Puis, que voulez-vous ?... *A:* Dame! Tres regrettable, certes, la fa9on dont elle comprend ses interets — les miens, affirme-t-elle, mais que voulez-vous? Je n'y puis d'ailleurs rien. Son entourage, amies qui ne font qu'aller et venir autour d'elle; medecins qui la soignent ceux-ci principalement; tous et tout, en un mot, la poussent, est-ce assez ennuyeux, pour moi! la poussent. Oh! mais je ne completerai pas, encore que mon pere — vous le savez je pense aussi bien que moi — ait besoin de quelque repos. .. II s'est trop fouette les nerfs... Puis, vous comprenez *B; 21 — 23* Et la fortune immobiliere de votre pere, qu'en faites-vous? Intacte, et dans les cent millions, semble-t-il *A :* Et sa fortune immobiliere, l'avez-vous oubliee? Dans les cent millions, et intacte â ce que je sais *B ; 27* et â celui de son pretendu imperialisme financier... *A : omite B.*

308

10 Permettez — permettez *A :* Par exemple *B ; 19 (le pli) A : (l'enveloppe) B ; 20 (les ramasse) A : (les releve) B ; 23 — 24 (adosse â la cheminee et parcourant la lettre apres avoir depose les coupures sur le dessus en marbre) A : (adosse a la cheminee et apres avoir lu sa lettre) B ; 25—26* c'en est un, â coup sur. *(Â Georges.) A :* c'en est un! *B ; 27* surprendre *A :* etonner *B ; 27—28 (Se saisissant d'une coupure et deposant la lettre.) A: (Se saisissant de la coupure.) B ; în continuare (p. 309—319) versiunea textului din B prezintă deosebiri mari față de cea cuprinsă în A şi o reproducem în întregime :*

JEANTET

Puisque tel est votre deşir... *(Lisant.)* „Monsieur Georges Dorval fils est un clubman accompli".

GEORGES

II s'en rend au moins compte, ce Monsieur!

JEANTET
(continuant la lecture)

„Un sportsman des plus distingues..."

GEORGES

Et voiiâ ce que ce cher Mr. Bertin voulait cacher â mon pere!

JEANTET

(lisant toujours)

„et nous l'affirmons aussi, un parfait honnete homme. Mais de la jusqu'a vouloir pourfendre ceux que certaines combinaisons financieres encore que louches, font s'esclaffer de rire, il y a un abime. Mr. Dorval fils eil pense autrement: tant pis pour lui et pour son papa".

JEANTET

(froisse la coupure et la jette avec degovtt)

Pouah! *(Poussant la coupure du pied dans le foyer de la cheminee.)* Je £age que mon ami, s'il vient jamais â en prendre connaissance...

GEORGES

Oui: la patience n'est pas la vertu dominante de mon pere. Vous feriez bien, neanmoins, de lui deconseiller tout esclandre. Sa situation ne s'en trouverait qu'aggravee. N'etes-vous pas son ami?

JEANTET

[Ne] l'ai-je pas ete toujours?

GEORGES

Oui. Comment vous expliquer pourtant cela? Ma mere — oh! elle vous tient en une haute estime...

JEANTET

Je suis toute oreille. Votre mere, disiez-vous?...

GEORGES

Vous en veut quelque peu. La grande affection que vous portez â mon pere, pretend-elle, vous induit â lui cacher le desastre vers lequel il court â pas de geant.

JEANTET

(hypocritement doucereux)

Euh! Qui sait! La clairvoyance n'est point, au bout du compte, mon fait, et la raison peut tout aussi bien etre de son cote. Or, que la voilâ bonne mere et que vous voilâ bon fils!

GEORGES

Vous raillez?

JEANTET

Que Dieu m'en garde. C'est simplement ma pensee que je vous dis, et en le faisant, c'est encore vous prouver les sentiments que je vous porte.

GEORGES

Oh! Mr. Jeantet! toutes questions d'ordre materiel â part, nos motifs d'inquietude, ama mere et â moi, sont plus graves que vous ne le croyez. *(Baissant la voix.)* Les medecins qui la soignent par exemple — et ce sont des sommites — amenes avec prudence â etudier quelques-uns de ces phenomenes, que vous autres nommez en litterature des etats d'âme — pronostiquent et â bref delai, la pire des calamites: comment nommerai-je ca? certains ecarts d'imagination, predispositions raisonnantes â vetir de possibilite des chimeres tellement extraordinaires que le resultat final ne peut etre douteux.

JEANTET

En d'autres termes votre pere serait...

GEORGES

Oh! restons-en la, de grace! Ma conviction n'est pas la leur. Chercheurs de midi â quatorze heures, ces Messieurs! XJn peu de surmenage, mon Dieu. Oui! et c'est ce qui se voit tous les jours, mais c'est tout. Du repos? Evidemment. Et pourquoi pas? Du moins, un peu... N'est-ce pas? N'est-ce pas?

SCENE III-eme

LES MJ&MES, MADAME DORVAL

M-me DORVAL

Bonjour, Georges. *(Leger salut a Jeantet.)* Mr. Jeantet... En conference?

JEANTET

Pas tout â fait.

M-me DORVAL

Tant pis. Mon fils a du vous dire tout de meme mes transes.

JEANTET

Oui, tout en ne me parlant pas des grandes et genereuses intentions de votre fr&re.

M-me DORVAL

Et il a bien fait. Mon fils est d'ailleurs assez grand garson pour ne prendre conseil de personne dans des questions qui ne l'interessent que seul. II ne s'agit done que de mon pauvre mari qui, vous le savez, derape terriblement. Les medecins le croient fortement atteint et...

JEANTET

Mais sans doute, mon ami s'est un tant soit peu emballe dans les derniers temps. Seulement il est homme â se ressaisir. Avec de l'habilete et de la patience on revient de plus loin.

M-me DORVAL

De la patience? Ah! Monsieur! J'admire, et comme il convient, la religion que vous avez pour lui, et que cela soit dit une fois pour toutes mais moi, je ne veux plus de votre patience pour panacee, et j'en ai pardessus la tâte de ce qu'il nomme ses campagnes et ses batailles.

Que la chance l'ait souvent favorise, cela est. Qui pourrait le nier? Mais de son raisonnement ? — que pensez-vous de lui ? Et ses faits et gestes ? les admettez-vous? Puis, que dites-vous de sa recente degringolade? et en vit-on de plus foudroyante? Quoi? Avoir presque ete le roi de l'or en Europe, et tout â coup, prendre les millions par liasses de billets de mille et les jeter sur la voie publique â qui en veut, comment appelez-vous şa, s'il vous plait, Monsieur? Tres napoleonien, peut-etre. He! oui... Tres... qu'en dites-vous?

JEANTET

Mais...

M-me DORVAL

Vous hesitez? cela se comprend... Les medecins, eux, sont moins embarrasses que vous d'appeler chaque chose par son veritable nom...

GEORGES

Ma mere...

M-me DORVAL

Que cela soit un malheur, je le reconnais, un grand malheur. Qu'y pouvons-nous, pourtant? Le deplorer? Je ne fais que şa. Me debattre?... Je le fais encore. Pour le reste, c'est leur affaire.

JEANTET
(indigne)

Ah!

GEORGES

Ma mere! Enfin, mes felicitations. C'est de la bonne besogne que vous faites.

M-me DORVAL
(d Georges)

Et dire que tu es sur le point de devenir un de Bronte, toi! *(Changeant de ton.)* Mon Dieu ! Ne comprends-tu pas que Mr. Jeantet me connaît depuis vingt-cinq ans? II sait le calvaire qu'a ete ma vie depuis l'heure ou j'ai epouse ton pere. Encore si je ne l'avais pas pris pauvre !

JEANTET

Oh ! quant â şa, c'est positif. Vous n'aviez pas un sou de dot, chere Madame, et votre frere s'en etait justement alle par desespoir faire l'Afrique.

M-me DORVAL

Une dot? Et n'etait-ce rien le nom que je portais? Rien aussi le sens des affaires, des realites de la vie, Monsieur, cher Monsieur, et dont il n'avait pas la moindre notion? Et les chimeres que je tuais en lui, et que, de ce temps-lâ meme, il ne se faisait pas faute de chevaucher?

JEANTET

II en est cependant quelques-unes qu'il garde encore bien vivantes en lui: La foi dans votre amour et dans Taffection de son fils, par exemple.

GEORGES

Monsieur!

M-me DORVAL

Tais-toi. [Ne] Tai-je point merit^e cette foi, et n'ai-je pas fait de ton pere ce qu'il est convenu d'appeler un grand homme?

JEANTET

II est certain que c'est a vous seule que j'ai toujours attribue les inconcevables et brusques changements que j'ai souvent remarques en lui.

M-me DORVAL
(ă Georges)

Que te disais-je? *(Â Jeantet.)* Nous voici reconcilies. Je me suis d'ailleurs continuellement dit que vous vous aviez au moins du bon sens, beaucoup de bon sens

JEANTET
(ironiquement galant)

Vous me comblez, Madame.

M-me DORVAL

Tandis que lui... Tenez: du genie, peut-etre, mettons-en meme tant que vous voudrez. Mais de sens commun? pas 9a... *(Geste.)*

JEANTET

Superieurement raisonne. Les hommes de genie en sont, en effet, totalement depourvus.

GEORGES

Helas! Et le sens commun est le seul qui devrait presider â tous nos actes.

M-me DORVAL
(a Georges)

Bien parle, mon fils. *(A Jeantet.)* Le genie est, neanmoins, lui aussi tres interessant, et—vous l'avouerai-je ? —c'est plus d'une fois qu'âle voir faire son Napoleon, j'ai ete bel et bien empoignee, mais la! completement. De fait, la voix du formidable Corse ne pouvait etre autre que la sienne â de certains moments. Rien que d'y penser je me sens toute chose.

JEANTET

Je vous crois.

M-me DORVAL

Maintenant, la question est celle-ci: Etait-ce le genie ou la folie qui parlait en mon pauvre mari? Decide qui voudra. Toujours est-il que ce n'est qu'â la veille de quelqu'une de ses miserables manigances de Bourse qu'on le voyait partir... Et ce que cet homme etait alors en meme temps que Bonaparte, Napoleon. Ah! nul ne sait ce qu'il m'a fallu payer de ma personne quand ses crises Tenvertiginaient pour l'empecher de faire des betises... C'est des heures durant que je ne me donnais pas de cesse pour arriver â le rendre le lendemain souple et mou comme un gant. Vous m'objecterez que ses operations devaient en souffrir? He! Oui: tres assagies le lendemain. Mais ou etait le mal?

JEANTET

En d'autres termes, c'est son bon genie que vous auriez ete, Madame ?

GEORGES

Ma mere ? Oh! Elle ?... XJne maîtresse femme !

M-me DORVAL

Faible, trop faible — pour mon malheur ! car *(geste circulaire)* regardez: ne nous met-il pas sur la paille?

JEANTET

Vous concederez, pourtant...

M-me DORVAL

Inutile: je vous vois venir, mon pauvre Louis n'est pas fautif sans doute, mais moi non plus, et les medecins qui... enfin...

JEANTET

C'est 9a... et puisqu'on joue cartes sur table, soit. Dorval est fou. Est-ce assez clair? Enfermez-le, et vite.

M-me DORVAL

Fi! les vilaines paroles!... Pour qui me prenez-vous? II ne s'agit que d'un temps de repos... les chers et bons savants l'ont dit. Et toute une villa â sa disposition... Eaux courantes, hautes futaies, de nombreux domestiques, table royale—que pourrait-on souhaiter de plus? Et pour compagnie? Des hommes tout ce qu'il y a de mieux et de plus eminent; puis, point rebarbatifs, au contraire: tres amusants meme, et voilâ.

JEANTET

Eh! mais ! c'est tres bien.

M-me DORVAL

Quant au regime, â peine marque. Un peu d'hydrotherapie notamment.

JEANTET

Douches, pour sur?

M-me DORVAL

Non. Simples lotions d'eau froide. Elles suffiront. Us l'ont dit.

JEANTET

Qui? Les savants amusants?

M-me DORVAL

Vous y etes.

JEANTET

Tres bien. *(A Georges.)* Et vous, Mr. ... qu'en pensez-vous?

GEORGES

Ma mere se serait-elle mal expliquee?

JEANTET

Trop bien. Or, voici ce que je vais vous dire, moi: Fils et mere — vous et elle — vous etes tous deux dignes l'un de l'autre.

M-me DORVAL

(voix de tSte)

Que signifie ce ton? Et avec moi?

JEANTET

Oh! Je vais en prendre un autre. Et voici: Que Dorval soit un fou, vous avez ete la seule â vous en persuader si tard. Car, en quel temps et en quel lieu, je vous prie, vit-on un homme au raisonnement solidement assis — ou — comme vous le dites, un homme de sens commun, jeter depuis vingt-cinq ans Pelion sur Ossa, j'entends des montagnes dor sur des montagnes dor — et pour qui, dites-le moi? cherchez, trouvez, cela ne vous sera pas difficile, â vous surtout, puisque les premieres annees de votre mariage vous ne pouvez les avoir oubliees...

Et, tenez: jetez les yeux autour de vous... S'y retrouvent-ils, le lit en sapin, le paillasson, le fourneau â gaz, les quatre chaises boîteuses et, pendu au mur, le miroir ebre'che — votre grand luxe d'alors — car, pour Jolie, vous Tetiez et vous le saviez bien.

M-me DORVAL

Georges !... Viens. Notre place n'est plus ici.

GEORGES

Monsieur!... Vous manquez, je crois, â ma mere.

JEANTET

Non pas. Je ne fais que la louer, et j'irai jusqu'â dire que votre mere et:ait belle. Elle possedait de plus — de ces temps — et c'est toujours â sa louange que je le rappelle, les simples mais saines vertus bourgeoises. Les circonstances qui l'avaient voulue pauvre...

M-me DORVAL

Monsieur! Monsieur!

JEANTET

Les desastreux evenements de 1870 avaient ete tin coup de foudre pour la fortune deja ebranlee des de Bronte... Orpheline peu de temps apres cette date, et restee seule par le depart de son frere, elle avait du celer son nom et vivre de cachets pour lecons de dessin.

M-me DORVAL

Ah! e'en est trop.

GEORGES

(crispant les poings)

Trop, en verite.

JEANTET

Du tout. La pauvrete est-elle offensante, Madame? Je continue: elles n'avaient pas influe ces circonstances sur ses heureuses dispositions naturelles... Tout ce qu'il y a de meilleure menagere la noble descendante des preux! Sont-ce lâ des mensonges, Madame? Cinq sous debeurre, huit de pommes â l'huile, six de harengs, un plat quelconque — nouilles ou lentilles — suffisaient d'habitude â entretenir le feu sacre de la vie.

M-me DORVAL

(hautaine ă son fils)

Le bras. *(lis vont pour sortir. Jeantet les devance et se place devant la porte.)*

JEANTET

Deux mots encore: Beau temps que Trefond et moi sommes au courant de vos faits et gestes. Vous nous les confirmez. Et, sur ce, c'est â moi de me retirer. Votre mari est fou, Madame. Votre pere est fou, Monsieur. Et les fous 9a gene... lis empechent surtout de devenir dues ou princes et de danser en rond. Mais que 9a soit bien etabli: Nous avons veille, nous, ceux qui sommes les amis de Dorval — et il n'habitera pas la belle villa! et quant â sa fortune, il continuera d'en faire ce qu'il voudra, car elle est bien â lui, persuadez-vous-en et que cela soit dit, voilâ. *(II sort violemment.)*

SCENE IV-eme

GEORGES

Je l'avais prevu. C'est dans de beaux draps que vous nous mettez, ma mere. Vous etes allee trop vite en besogne, quoi?

M-me DORVAL

Alors, tu le crois sain d'esprit, toi, ton pere? Quelques jours encore, et tu verras: tout y aura passe. Ah! que n'ai-je pris des mesures encore plus â temps? Cette bonne Madame Duruf, la femme du grand financier, me Ta pourtant bien conseille depuis plus de six mois... Mon Dieu ! Mon Dieu ! Mais nous, nous en tirerons tout de meme, va !

GEORGES

Quant â moi, je pense...

M-me DORVAL

Pense ce que tu veux. Au demeurant, moi, je m'en lave les mains. Qu'ai-je â voir lâ-dedans? Suis-je la Faculte? Celle qui a parle, c'est elle.

GEORGES

Et si on allait faire long feu ?...

320

8 (masquant de mepris sa colere) A : (avec hauteur et designant Jeantet) B ; 9 Avec. Monsieur?... *A :* Avec? *B ; 11* Mais^4 : Pourtant *B ; 13* Mais qu'il veuille *A :* Que ce Monsieur veuille *B ; 17 — 18* Charmant — et ce n'est que trop juste, car c'est âmoi de sortiră : Alors c'est â moi de sortir *B ; 24* Que non *A :* Laisse *B ; 29* He! mon vieux *A : omite B ; 32 (Elle sort violemment.) A : (Sortie par le cote oppose.) B ; în continuare (p. 321, r. 9—26, p. 322—331) textul din B oferă o versiune deosebită față de redactarea din A şi îl reproducem integral:*

JEANTET

Tu crois? A tout?

DORVAL

Fichtre! Est-ce pour me faire peur que tu me demandes 9a?

JEANTET

Peur â toi? Non. Mais...

DORVAL

Eh bien! parle alors... Dis-moi de qui est arrive? Et surtout ne me cache rien.

JEANTET

Je voudrais ne pas le faire que cela ne se pourrait pas. Mon devoir m'y oblige. Puis, je faime trop... *(lui prenant les mains)* mon ami, mon tres cher ami...

DORVAL

Voilâ que tu t'emeus maintenant. Ressaisis-toi et attends-moi ici. Je suis â toi dans un instant. Tu comprends — une femme est tout de meme une femme et je cours d'abord essayer de calmer la mienne... Au fond elle n'est pas mauvaise...

JEANTET

Ah!

DORVAL

Et tâcher de la ramener â des sentiments plus en rapport avec sa dignite.

JEANTET

Fais-le, oui. Les convenances seront du moins sauvegardees.

DORVAL

A tantot done.

JEANTET

Oui.

(Dorval sort.)

SCENE VII-eme

JEANTET, TRâFOND

TREFOND

ţa tombe bien que tu sois ici... Oh 1 tu ne sais combien... Les nouvelles?

JEANTET

Pas bonnes. Aussi mauvaises que possible.

TREFOND

Je n'en apporte pas de meilleures.

JEANTET

C'est que les choses ont marche rondement.

TREFOND

Â qui le dis-tu?

JEANTET

Et que...

TREFOND

Le danger est imminent.

JEANTET

Oui, et danger comme de mort pour notre ami... Nous ne nous trompions pas, tu vois?

TREFOND

Je sais: tout un complot, et que les sacres cancres de cette sale boîte qu'est la Banque des Cinq-Continents, ont ourdi de longue main autour de notre pauvre Dorval; sourdement, d'abord, puis de plus en plus audacieuses leurs menees ont si bien embobine cette charmante et toute belle M-me Dorval que...

JEANTET

Elle sort justement d'ici.

TREFOND

La peste soit d'elle.

JEANTET

Oh I

TREFOND

Ecoute plutot. Trioux, tu sais?, le celebre imbecile qui a si pitoyablement verse dans les maladies nerveuses, et qui, pour le moment, se donne l'apparence de soigner M-me Dorval, sonde habilement par moi, s'est laisse* tirer les besides du nez. Memoire, conclusions, tout est pret: paralysie generate congenitale â progres lents, folie raisonnante, acces de megalomanie h&roîque, militarisme de chambre... Doit etre soigne*. Fou, archifou que Dorval.

JEANTET

Sij'ignorais ces details, du moins en sais-je d'autres, notamment ceux-ci: mere et fils se sont donne la main.

Je te Tai dit: ils sortent d'ici, et le „factum" est signe ... Villa, lieues de parc, les etcaetera avec, tout est pret. Et point de douches. Non. Simples lotions d'eau froide. Elles suffiront amplement.

TREFOND

(colere)

Mille bombes I Us ont done compte sans moi?

JEANTET

Point de scandale. Cela ne servirait â rien. Ferait peut-etre meme tort...

TREFOND

Me diras-tu en ce cas, quels sont les moyens auxquels tu t'es arrete* pour le tirer d'affaire?

JEANTET

Je n'en vois aucun, si ce n'est celui qui consisterait en une de ces disparitions, d'autant plus faite pour d^concerter qu'elle a 6*te plus subite et plus inopinee. Se mettre â couvert est d'ailleurs dans de semblables circonstances le premier des devoirs et le premier des moyens auxquels on puisse recourir. Le principal n'est-il point de gagner du temps?

TRfiFOND

Ce serait done la fuite que tu conseillerais? Ma foi! Pas mauvais du tout l'avis. Mais le suivra-t-il? Le tout est lâ — et, quant a moi, je doute fort que ton ascendant sur Dorval puisse...

JEANTET

Laisse-moi faire. Je me charge d'y arriver... Et tiens au bruit de ces portes qui s'ouvrent et se referment avec violence, je crois que c'est lui.

SCfeNE VIII-eme

LES M&MES et DORVAL

DORVAL

(n'apercevant d'abord que Jeantet)

Impossible de reussir â forcer la consigne: enferme*e dans son boudoir. Crises de nerfs. Femmes et medecins autour d'elle. Trioux, enfin, venan â moi, m'arretant aux abords de ses appartements, l'imbe*cilel et me conjurant de me calmer, de dompter ma colere... Vois-tu 9a d'ici?...

D'un comique acheve, car en colere, je ne l'etais pas du tout... Nom d'un chien! que se passe-t-il pourtant, et qui me le dira? Quelque temps deja, depuis que l'inepte ne me parle que premier Empire, batailles, avatars de l'etre humain. Ah! 9a! Que ne va-t-il â ses drogues? *(Court temps d'arrSt.)*

Et autre chose encore... Ecoute. Toi, du moins, pourras-tu me dire pourquoi, dans l'entourage de ma femme, par exemple, et depuis ma miserable gaffe de la Bourse surtout, personne qui ne m'approche qu'avec une sorte de respect exage*re, voire meme, d'effroi? Puis, dis-je noir, c'est noir—blanc, c'est blanc. Franchement, je ne sais plus quoi penser... Aurai-Je par hasard et sans que je le sache *6t6* atteint par quelque brusque transport au cerveau, afflux de sang, qui pendant ces derniers jours d'epreuve m'aura pour un moment mis â pied, ou, plus grave encore, ai-je peut-etre *6t6* fou? Le suis-je? Qu'ya-t-il enfin? Par pitiel dis-le moi, sois rdellement, mon ami... Ne vois-tu pas? je n'en puis plus?...

JEANTET

Ne deraisonne done pas, mon cher pauvre Dorval. Fou? Tu ne Tas jamais ete", tu ne Tes pas... Et ce que j'ai â te dire est pourtant de beaucoup plus cruel...

TREFOND

Ohl de beaucoup.

DORVAL

Quoi? Toi aussi? Tu e*tais lâ? Bien. Mais que tardez-vous alors de me la dire cette verite"? J'attends.

JEANTET

La voici done, puisque tu le veux, et voici ce que tu as ete... Fou? non, pas une seconde, ou si tel a ete ton cas, cette folie t'as porte aux plus hautes cîmes — plus loin encore — dans des regions ou n'ascendent que les ultra-divins. Et tout comme eux, tu as ferme les yeux aux materialites de ce monde pour ne les tenir ouverts que sur les eblouissantes chimeres qui furent ta vie. Helas! et tu n'as fait que monter et devant et derriere toi les abîmes ont ete bes, noirs. Mais ton pied etait sur, ta vue d'aigle, et...

DORVAL

Que dis-tu lâ, Jeantet, et suis-je mort pour que tu fasses mon pan£girique?

JEANTET

Oui, tu as *6t6* tout cela.

DORVAL

Ne le suis-je done plus?

JEANTET

Tu peux le redevenir.

TREFOND

Pour Tinstant rentre dans les realites, tu ne l'es plus.

DORVAL

De tout ce que vous me dites je ne comprends qu'une chose: c'est qu'â vous deux vous vous etes donne la main pour m'accabler.

JEANTET

Nous nous la sommes donnee pour te sauver.

TREFOND

Et nous te sauverons.

JEANTET

Car il faut bien te pdn^trer de ceci: tu n'es plus qu'un vaincu. Hier, le gouffre etait devant et derrjere toi. Aujourd'hui, il se creuse sous tes pieds et rien ne t'y peut soustraire si ce n'est qu'un formidable bond de cote. Ce qui te reste â faire, c'est, en un mot, de fuir, de quitter Paris, d'abandonner tes affaires, et tout, et cela, â Tinstant meme.

DORVAL

Jeantet, Trefond, elles sont vraies vos paroles et je ne reve pas?

JEANTET

Ce n'est pas un reve.

TREFOND

Jeantet ne t'a dit que la verite.

DORVAL

Et de ma femme, de mon fils, de ma situation, que ferai-je?

JEANTET

Les colosses qui s'effondrent n'ont plus ni femme, ni enfants, ni situation.

TREFOND

Et tout ce qui est trop grand doit crouler.

JEANTET

Aussi, prends garde. Le temps presse. Ce n'est pas la bataille d'Austerlitz que tu as livree comme tu l'as cru dans les commencements...

DORVAL

Mais j'en puis donner d'autres et les gagner.

JEANTET

Tu ne le peux plus.

TREFOND

Plus.

DORVAL

Ah! (Ja! Oubliez-vous que je suis encore Dorval, et que mon immobilier est intact?

JEANTET

Tu n'ignores qu'une chose, helas I que si tu demeures un jour de plus ici, dans ta maison, â Paris seulement, e'en est fait de toi.

TREFOND

Et tu ne seras plus qu'un homme raye* du nombre des vivants... un fou enfin!

JEANTET

Sans Tetre.

DORVAL

(voix saccadee, rauque)

Moi?... Et Ton oserait 9a?

JEANTET

Ta femme pourrait te le dire.

DORVAL

Elle? Ma femme? Mais dites que ce n'est pas vrai.

JEANTET

Ne serait-ce point continuer â te tromper?

(Dorval recule de quelques pas et chancelle, atterre.)

TREFOND

Et quoi? Voilâ que tu te laisses aller, â present? [Ne] sommes-nous pas lâ?

DORVAL

(titubant et bras tendus et chercheurs)

La? — Ou? — je ne vois pas. Approchez-vous. Votre main. Â tous deux. C'est 9a. Vous voici done â ma gauche. Jeantet? Et vous â ma droite, Treiond? Ah! ce rouge! II m'empeche de voir, ce rouge! Et, ce silence soudain? *(Egare et reculant tout en entraînant ses deux amis.)* Ce silence? de quoi est-il fait?

JEANTET

Dorval! Dorval! Reprends tes sens. Nous te sauverons. Sois sur. *(lis Vasseoient avec peine, dans un fauteuil. Trefond lui ouvre le col de la chemise.)*

DORVAL

Me sauver?... De qui? De quoi? De l'effroyable rouge? probablement, oui... mais le voici qui passe, se dissipe, n'est plus. Seulement, horreur! c'est â present le noir, et j'y tombe et tout y tombe avec moi. Tout — et je n'y vois plus. Rien. Rien. Et de nouveau ce silence soudain. Je n'entends plus. Dieul je comprends. II est fait ce silence de nuitet de mort. *(Dorval qui essaie de se relever, retombe dans le fauteuil et se couvre les yeux de ses mains.)*

JEANTET

(ă mi-voix)

TreTond, mais pourquoi ne le secourez-vous pas?

TREFOND

Tais-toi, j'attends tout de la reaction qui ne peut tarder de se produire... Vois, plutât...

DORVAL

(se ddcouvrant le visage et tendant le cou, regardant de tous les câtes et portant aux oreilles ses mains comme pour mieux entendre)

Hein?... Ces sons?... TJne maree? Et cette lueur? Qu'est-elle? Sont-ils ces sons des grincements de canons ou des?... des? Oh! c'etaient des paroles. Mais ou suis-je? *(II se Uve.)* Et cette lueur? est-elle le jour? *(II fait un pas, puis deux, et finit par se vafermir.)*

TREFOND

(a Jeantet qui veut le soutenir)

Laisse.

DORVAL

(ă lui-meme)

Des parolesl... je ne me trompais pas, et c'e*tait aussi le jour — *(a Jeantet et ă Trefond)* le jour, et vous deux. Et qu'y a-t-il eu pourtant? Quoi? Oh! je me rappelle. Mais plus un mot â ce sujet. Done ce n'etait pas la bataille d'Austerlitz celle que j'ai livree et ce que je reconnais en elle â present, c'est bien Moscou, sa retrăite, la Beresina... Et savez-vous ou nous en sommes en ce moment? Non? Â Fontainebleau, lâ.

JEANTET

(avec empressement)

Justement.

TR&FOND

Et ce qui doit venir se laisse entrevoir assez, ce me semble ? L'île d 'Elbe n'a-t-elle point *6t6* la consequence de ce premier desastre?

DORVAL

Pour sur. Mais ce que je n. puis me pardonner, c'est de l'avoir dementi, Lui, un instant, par ma faiblesse.

' TR&FOND

Tu n'as qu'â te reprendre â temps.

DORVAL

Je le ferai.

JEANTET

En ce cas, tout sera pour le mieux.

TREFOND

C'est done â Fontainebleau que nous en sommes.

JEANTET

Et il est clair qu'il faut partir.

DORVAL

Je partirai.

JEANTET

Quand?

DORVAL

Aujourd'hui meme, de suite,

TREFOND

Bravo! Je le retrouve entier dans la promptitude de ta decision.

JEANTET

Nous te suivrons.

DORVAL

Je ne le permets pas.

TREFOND

Oublies-tu que c'est dans l'ordre?

DORVAL

Pourquoi?

JEANTET

L'autre est-il parti seul?

DORVAL

C'est encore vrai. *(Riveur.)* Ceux dont le devouement restera â jamai glorieux Pont aceompagne'â l'île d'Elbe. *(II va ă son bureau et agite une sonnette.)*

SCEN'E IX-eme

LES M&MES, UN HUISSIER

L'HUISSIER

Monsieur m'a sonne?

DORVAL

Oui. Qu'on pare ma limousine, la 70 chevaux; dans cinq minutes je la veux au bas du perron. Et faites monter Mr. Bertin. *(L'huissier sort.)*

TREFOND

Mais quel sera notre itineraire?

DORVAL

Marseille d'abord.

JEANTET

Ensuite?

DORVAL

On s'embarque. Une excursion en filer serait-elle pour vous deplaire? Mon £îe d'Elbe, â moi, que la Corse! N'y ai-je point, en effet, ce gigantesque et royal chateau dont la presse a tant celebre les merveilles?... *(court arrit)* — un moment! *(II passe ă son bureau et y trace quelques lignes hâtives.)*

DORVAL
(le papier a la main)

(Plaisant.) Mon abdication. *(Lisant.)* „J'institue mon fils Georges pendant toute la duree de mon absence Directeur^general de la Banque Dorval. Neanmoins, mon fils n'etant pas au courant des affaires, toutes les operations de haute Banque et autres seront conduites par Mr. Bertin qui, seul, aura qualite de signer en mon nom".

TR£FOND

Et bourn! Admirablement fou que l'ami Dorval.

334

10—11 et que j'ai deja communique au patron... *A:* Le patron d'ailleurs en a recu communication en Corse meme, comme il adu vous le dire, je pense, et par courrier special. C'est ce qui a decide, au surplus, sa rentree â Paris *B; 13—16* Eh! Je le sais. Au bout du compte, est-ce aussi ce qui nous a decide de prendre sans desemparer la mer et [de] faire notre rentree en coup de tonnerre de... — de l'île d'Elbe, allais-je dire *A :* Trop juste — et voici notre île d'Elbe loin derriere nous *B; 18—21* Vous ne l'avez pas fait heureusement, et ce n'est que de Corse que vous rectrez. Vous conterai-je la joie que j'ai eprouvee en recevant hier soir votre telegramme de Marseille? *A :* Oh! vous ne revenez heureusement que de Corse, et je ne vous conterai pas la joie que j'ai eprouvee en recevant hier votre telegramme de Marseille *B.*

335

2 Diable! Et si elle avait retarde? *A :* Qu'entendez-vous par îâ? *B ; 4—6* A quoi bon parler de 9a! Qu'il vous suffise de savoir que des bruits de plus en plus consistants circulaient de tous cotes *A :* Pourquoi vous le cacherai-je ? Des bruits de plus en plus consistants circulaient *B.*

336

2 C'est vrai *A :* Oui: il avait hâte de reprendre contact avec la place *B;* 5 je ne demande pas mieux *A :* Parfaitement *B ; 9* defendant *A :* defendant, veuillez le croire *B ; 20* et vous m'en faites accroire... *A :* et vous ne me persuaderez jamais que ce soit arrive *B;* 22—26 Mais non. Des ecarts comme ceux-lâ, s'ils n'arrivent point tous les jours, se produisent quand meme — en de certaines circonstances.. . — Et tenez — regardez comme les „Oklawa-railways" se sont, elles aussi, comportees! *A :* Les choses se sont pourtant passees ainsi. De semblables ecarts ne se produisent point, il est vrai, tous les jours. Quoi qu'il en soit, voyez comme des „Oklawa-railways" se sont â leur tour comportees *B ; 29—34* De semblables bonds ?... — Inoui — en effet ! — Seulement, si ces chiffres sont, pour l'heure, vrais et tres vrais — et ils le sont — 375 millions tombes comme des cieux — tout aussi bien les memes peuvent-ils etre demain remplaces par d'autres — et de combien modestes ceux-lâ *A:* Effarants ces bonds! Ces 375 millions tombes comme des nues dans les caisses de la Banque Dorval, ne sont toutefois que des chiffres, et qui, du jour au lendemain, peuvent tout aussi bien etre remplaces par d'autres et de combien plus modestes ceux-lâ. Jonglerie de Bourse, n'est-ce pas et â qui on ne doit point attaches une trop grande importance *B.*

337

2—5 Point — puisqu'ainsi que je l'ai communique â Mr. Dorval par lettre —. je me suis deja defait des dites valeurs et ce n'est plus que des rentes sur l'Etat fran9ais que nous avons en caisse *A :* Mais pas du tout, et M. Dorval le sait fort bien puisque je le lui ai deja communique... C'est presque de suite que par des operations habilement menees, je me suis defait des dites valeurs et ce ne sont plus que de bonnes et solides rentes sur l'Etat francais que nous avons depuis une dizaine de jours entre nos mains *B ; 8—9* Sauvee en ce cas la Banque Dorval, mon cher Bertin, et nous avons bien fait de revenir! Sauvee, et par vous! *A :* Graces vous soient rendues en ce cas, mon cher Bertin, tiree d'affaire la Banque Dorval, et tiree d"affaire par vous *B ; 12* Mais non *A :* Ne dites pas 9a *B ; 22 (Legers grattements a la porte.) A : omite B ; 27 (ă l'huissier) A : omite B ; 28* Qu'arrive-t-il *A : Qu'y* a-t-il *B ; 32* cabinet *A :* bureau *B.*

338

2 *(â Bertin) A : omite B ; 6* faites monter *A :* faites simplement monter *B; 8* Le tableau se trouve deja dans l'antichambre *A :* Oh je n'ai pas attendu et la toile se trouve dans l'antichambre *B ; 17—18 (dans un coin) A : (dans un coin contre la muraille) B ; 30* Si on lui donnait un peu d'air â ce tableau? *A :* Lui donnerons-nous pas un peu d'air â cette machine? *B.*

339

16—17 Demande-le plutot â ceux de tes clients qui se trouvent etre parfois de mes lecteurs. C'est â eux de decider *A :* Je ne saurais te repondre. Demande-le plutot â ceux de tes clients qui par hasard se trouveraient etre aussi les lecteurs de mes livres. C'est â eux de formuler *B ; 21* signee *A :* conclue et signee *B; 24* C'est... un tableau — probablement *A :* [Ne] le devines-tu pas ?... TJn tableau — paraît-il *B; 28 (la toile) A : (le tableau) B.*

340

6 Vraiment pour rien *A : omite B ; 15—18* Me suis pas trop bien rendu compte... Paru — vu — enleve. Bataille, crois, que sais-je? Mieux, voir... *(Nerveux, coupe I'etoffe, avec un canif qu'il prend sur le bureau et Venleve) A :* Sais pas trop. Bataille, crois. Des qu'aper9u me suis jete dessus et enleve haut la main apres encheres mouvementees. Vaut mieux voir. *(Nerveux, coupe la serge avec un canif qu'il prend sur son bureau et decouvre le tableau) B ;* 22 C'est... *A :* Serait-ce?... oh! oh! *B.*

341

25—29 II y a qu'on n'a pas su ta retrăite mais qu'â present que te voici de retour *A :* Ne comprends-tu pas? On l'aurait fait avant — mais on n'a pas su ou te prendre — voilâ *B.*

342

8 De quel droit? *A :* Mais... De quel droit, s'il vous plait? *B ; 10* Et vous duquel? *A :* Et vous? Duquel pretendez-vous y apporter opposition? *B.*

343

4 Je... *A :* Je vous dirai d'abord que... *B ; 6* Que voulez-vous *A :* Non ne dites rien d'abord. Soyez clair et bref. En d'autres termes, que voulez-vous? *B ; 11* semblable *A :* pareille *B ; 13* — 16 Cela ne sera pas — et sortez bien vite: Vous etes en presence du dr. Trefond — doyen de la Faculte de Medecine, senateur, Grand-croix de la legion d'honneur *A :* Elle n'aura pas lieu — tranquillisez-vous. *(Au commissaire.)* Monsieur! c'est en presence du docteur Trefond, doyen.de la Faculte de Medecine de Paris, officier de la legion d'honneur et membre de 1'Institut de France que vous avez Thonneur de vous trouver *B ; 19—20* Requis â donner mon concours â ces Messieurs. *(Geste.)* Je ne puis que faire mon devoir *A :* Requis en vertu d'un arrete par voie de justice â donner mon concours â ces Messieurs *(geste)* je ne puis — bien qu'â mon Jgrand regret — que faire mon devoir *B ; 28 (aux employes) B : omite A ; 29* Ici — ici *A :* Avancez — ici — je vous prie *B ; 30; 1—2* Les ennemis de Mr. Dorval ont circonvenu sa femme et son fils et veulent frapper le grand homme de mort civile *A :* Oui — comme şa — bien. iEcoutez maintenant... Les ennemis de votre patron ont circonvenu M-me Dorval et son fils et veulent frapper le cher et noble grand homme en le faisant passer pour fou *B.*

344

*3 (Mouvements d'indignation dans les groupes.) A : (Murmures; houle d*indignation dans les groupes qui entourent Dorval et dependent son approche.) B ;7—8 (II veut s'avancer sur Dorval — Ugere rixe.) A: (II veut avancer sur Dorval; remous de poussees qui I'empSchent; Dorval est entraîne pendant ce temps par ses employes vers la porte du fond par laquelle il se retire suivi de ceux-ci.) B ;*

9—18 UN EMPLOYE

(refoulant le commissaire)

Si encore c'etait la justice...

LE COMMISSAIRE

(cherchant a bousculer Trefond, Jeantet et Bertin)

Place â la loi! *(Dorval se retire par la porte du fond entraîne par ses employes qui le suivent en bon ordre.)*

TREFOND

(bousculant le commissaire)

Ah! mais non: Merde! *A:*

LE COMMISSAIRE

(voulantfoncer avec les deux infirmiers sur le groupe en retrăite bouscule Trefond, Jeantet et Bertin qui leur tiennent tUe)

Place — place â la loi!

TREFOND

(bousculant ă son tour le commissaire)

Si c'etait encore la justice.

LE COMMISSAIRE

Laisser passer la loi.

TREFOND

Merde! *B.*

(P- 345) LA MORT DU DANTE

Textul autograf în manuscrisul 4.049, *„La Mort du Dante* /Tragedie originale / Trois actes: vers et prose / Precedee d'un / Pronaos / en vers / par / Mr. Alexandre Macedonski", f. 111 r. — 212 v., Bibi. Acad. Republicii Socialiste România, în trei caiete: I. Actel-er, „revăzut", f. 111 r. — 165 v II. Acte II, „revăzut", f. 167 r. - 189 v. III. Acte III, „revăzut", f. 190 r. - 212 v. La f. 212 v.: „Fin, 1916, 21 octobre".

La Muzeul literaturii române, în manuscrisul 9.788, f. Ir. – 203 r., constituit din două caiete, se află două copii cu unele corecturi ale poetului-

I. „1916 / Alexandre Macedonski / *La Mort du Dante* / Tragedie ori* ginale / Trois actes / Vers et prose / Pre'ce'de'e d'un / Pronaos / en vers" f. Ir.; Pronaos / de / La Tragedie: *La Mort du Dante,* f. 2 r.; Decor et indications, f. 3 r. – 4 r.; Le Dialogue du Pronaos, pînă la „IH-e Damne",

f. *5* r. — 10 r., manuscris autograf, apoi copie de o altă mînă, pînă la sfîrşit, f. 10 r. — 70 v.; la f. 14 r.: „I-er Acte de la tragedie *j La Mort du Dante /* unite du temps, du lieu / de Taction, des caracteres"; la f. 42 r.: „30 minutes â la lecture"; la f. 70 v.: „1916, 21 octobre".

II. „ 1916 / Alexandre Macedonski / *La Mort du Dante* \ Tragedie / Trois actes / Vers et prose / Precedee d'un / Pronaos / en vers", f. 71 r.; *Au Jardin d'Academosyi.* 72 r. — 80 r., copie; „1916 / Alexandre Macedonski / *La Mort du Dante* / Tragedie / Trois actes / Vers et prose / Precedee d'un / Pronaos / en vers / unite du temps, du lieu, de Taction, des caracteres", f. 81 r., titlu autograf; copia textului de o altă mînă, pînă la sfîrşit, f. 82 r. - 203 r.; la f. 203 r.: „1916, 21 octobre".

O altă copie, caiet tip şcolar, nenumerotat, [f. 1 r. — 69 v.], manuscris corectat de poet, în posesia lui Adrian Marino: „ 1916, Bucarest / *La Mort du Dante* / Tragedie originale par Mr. / Alexandre Macedonski / Trois actes: vers et prose / Precedee d'un / Pronaos / en vers / Unite du temps, du lieu, de / Taction, des caracteres".

Nu s-a publicat niciodată. Reproducem textul din manuscrisul 4.049.

Ca şi versiunea românească, *La Mort du Dante* este „introdusă" printr-un comentariu explicativ (inedit): *Au Jardin d'Academus,* păstrat în trei texte:

1) ms. 11.270, f. 82 r. - 95 r.; „Alexandre Macedonski / 1916 / 30 decembre / Bucarest", Biblioteca Centrală de Stat, de unde-1 reproducem;

2) ms. 4.049, f. 102 r. — 110 r.; „Alexandre Macedonski / 30 decembre 1916", copie de o altă mînă, Bibi. Acad. Republicii Socialiste România;

3) ms. 9.788, f. 72 r. - 80 r.; „Alexandre Macedonski / 1916, 30 decembre. Bucarest", copie, Muzeul literaturii române.

„Au Jardin d'Academus

L'auteur de *La Mort du Dante,* ceuvre qu'il tient pour une de ses plus considerables, a eu pour but, en l'ecrivant, de faire revivre la tragedie antique, Eschyle et Sophocle.

II ne lui appartient pas de dire qu'il y a reussi, mais il croit avoir ete le premier â ouvrir dans ce sens une voie nouvelle â la litterature europeenne contemporaine. A l'absolue unite de temps, de lieu et d'action, celle des caracteres est venue, comme d'elle-meme, s'ajouter et greffer Tinflexible fatalite de ses lignes sur la beaute de la vie et de la mort du Dante.

Â Tinstar des classiques, le theme passionnel| est chez lui la personnalite" de son heros, le malheur inebranlablement instaure dans une vie et que le temperament doit ineiuctablement maintenir jusqu'au dernier souffle del'homme. Dante est peut-etre briseet ill'est en effet, mais ilne rbmpra

point d'un pas devant son destin, pour aussi insinuantes que soient les tentatrices voix... Tel est, d'ailleurs, le caractere des heros antiques dont les âmes etaient plus pres, qu'elles ne le sont de nos jours, de leur point de depart.

Pour ce qui est de l'unite de temps, l'auteur en a pousse si loin le respect — Taction etant censee ne cornmencer que sur l'heure de midi, ou â peu pres, et finissant â peine le soir venu — que *La Mort du Dante* qui suit sans interruption d'un acte â l'autre, et qui en reduit â quelques neuf heures les classiques vingt-quatre — pourrait etre jouee â rideau leve.

Elle commence de plus, cette tragedie, avec le protagoniste et finit avec lui.

Une concession a ete faite, neanmoins, au modernisme: les cheeurs seuls ont ete ecrits en vers; quant â la tragedie en elle-meme, ce n'est qu'en prose, mais en une prose qu'harmonise et berce le rythme interieur de son sentiment, qu'elle avance et se developpe.

On n'en fera, certes, point un crime â l'auteur. II n'a voulu porter â la scene que de la vie — et de la vie vraie — et nullement l'artificialite ^ngoncee dont on a tant abuse sous pretexte de classicisme.

D'autre part, les vers sont si mal dits de nos jours, et cela un peu dans tous les pays, et le monde nouveau les aime si peu, qu'ils pouvaient parfaitement etre mis de cote.

Plus difficile â resoudre etait la question des cheeurs; Racine, et bien d'autres encore, l'ont evidemment devance dans cette voie en legitimant leur raison d'etre.

La Mort du Dante ne comportait pas, toutefois, les memes situations dramatiques.

Les Grecs, il est vrai, ne s'embarrassaient pas pour si peu. Leurs cheeurs entraient, sortaient, revenaient sur le theatre, ou aceompagnaient le heros ou l'heroine, attaches â leurs proies en ne les lâchant point d'un pas. Mais ce procede, tres positivement en rapport avec l'etat d'âme de ces temps recules, et le developpement de l'art scenique dont revolution etait encore â ses debuts, ferait sourire le public d'aujourd'hui, etamenerait l'irremediable chute d'une ceuvre pour aussi grand que soit son merite.

L'auteur pense s'etre tire â son avantage de cette difficulte en accordant aux hallucinations du Dante, qu'enfievre la malaria, l'importance qu'ils ont dans la piece et en leur donnant le role des cheeurs antiques.

Or, ces hallucinations ne peuvent etre autres que celles dont le sentiment et l'esprit du Dante sont animes et nommement: *Les Muses, Virgile, Beatrice Portinari, La Posterite* — siecles âvenir, et dans lesquels il met son espoir, son *Genie* et son *Sentiment,* et, enfin, *Brunetto Latini,* comme aussi des ressouvenirs vivaces de son Enfer.

Tels sont done les chceurs de cette tragedie, et en tant qu'eeuvres de psychopathie vraie, ils se presentent logiques, voire meme inseparable* du sujet de la piece.

Un autre eoueil, et non des moindres, etait l'actuel etat d'âine du public... Aussi a-t-il *et6* cherche â y porter remede â l'aide du *Pronaos,* et a-t-on tâche de creer en quelque sorțe a cette ceuvre une atmosphere dans laquelle elle puisse respirer, se mouvoir et vivre.

L'essai que l'auteur a fait int&ressera quoiqu'il en soit par Tingeniosite d'avoir lui; le premier, mis â la scene une ceuvre de peinture, et notamment une de celles qui jouit â juste titre d'une celebrite universelle: *La Barque du Dante,* de Delacroix.

Il est â croire encore, que ce *Pronaos* contribuera le plus possible â mettre les- masses du public en etroite et intime communion de sentiments avec les ceuvres d'art et la grandeur de la vie et du genie,du poete.

C'est d'ailleurs, dans ce but que la musique instrumentale et vocale, la plasticity des groupements, la feerie des *Apparitions,* ont ete appelees â graviter autour du heros et â en rendre plus puissante l'emprise.

Fidele â son ideal litteraire, l'auteur s'est adresse* aux yeux, al'ouiej â 1'intelligence et au sentiment. Le fait d'avoir concentre sur Dante 1'interet de Taction en cours n'est point non plus pour enlever â cette piece de sa valeur, et les entrees et les sorties, etant toujours annoncees et motivees, aideront â lui donner une puissance de realite encore plus remarquable. Cette prise de contact absolument naturelle des spectateurs avec les personnages en scene, dont les noms ne seront plus pour eux une surprise, et qu'ils n'auront plus â rechercher sur l'affiche, n'est point d'hier, il est vrai, mais est toujours la bienvenue chaque fois qu'on la realise.

Cependant, ce qui surtout fixerajj probablement l'attention des esprits cultives et impartiaux, c'est l'âme meme du Dante, et celle de sonsiecle, qui vibrent en leur entier, du commencement â la fin, et qui sortent l. spectateur et le lecteur de l'epoque presente.

On ne trouvera sans doute pas dans cette ceuvre le vain echafaudage d'une intrigue, qu'on suit presque toujours peniblement, ni ces rimes tintinnabulantes, pretentieuses autant que sentencieuses et familieres â certains repertoires, mais toute une intensite de vie, qui encore que transposee sur la scene, en garde intacte l'energie des vibrations.

Les h^rcs de *La Mort du Dante* ne sont point des homm es de nos jours, deguises en costumes venitiens ou florentins, et proj etes de but en blanc au XIH-eme siecle, tels des gentilshommes d 'un quelconque roi de France, et dont on n'he*siterait pas â faire des Mithridates empeses et "ampoules des Pompee, des Marc-Antoine, des Titus, et autres.

Le Dante n'est pas fait de maximes redondantes et do cliches philosophiques. Rigide comme poete, ainsi que nous le montre sa vie et son ceuvre, Dante ne charge pas son ver.be d'epithetes et de comparaisons. Î1 ne parle pas en vue des spectateurs ou des lecteurs. II conte simplement sonjeceur et se devoile tel qu'il est.

Apres le Dante qui n'est plus, c'est done un vrai Dante qui reparait: celui-lâ meme qui se meurt en l'an 1321, le soir du 13 ou i4 septembre, dans une piece ouverte sur la mer — entre ses fils et sa fille, une sainte sceur en Dieu et tandis que le vent de 1 equinoxe soufflait sur les rives de Chiassi...

Parmi les scenes qui apportent dans la litterature un element nouveau, Tineffable duo d'amour entre un homme reel et une ombre, est appele — on peut dans une certaine mesure le presumer — â eveiller un frisson demotion sincere.

Pour la fin, un peccavi pourtant: L'auteur s'est permis — semblable en ceci â un bon nombre de ses devanciers — deux legers accrocs â l'histoire: Dante d'abord n'est point mort seulement entre ses fils et sa fille, mais aussi en presence du Prince, et *La Divine Comedie* etait depuis longtemps achevee avânt la derniere heure du poete. La verite pourrait, cependant, tout aussi bien etre autre, et l'auteur ne va-t-il pas jusqu'â soutenir que c'est Dante lui-meme qui [la] lui a reveiee telle, et par voie d'inspiration".

In contradicție oarecum cu însemnările din manuscrise privitoare la încheierea ambelor versiuni ale piesei, o însemnare ulterioară: „tragedia *Moartea lui Dante,* sfîrşită în româneşte şi în franțuzeşte la 26 decembrie 1916 şi scrisă în perioada groaznică a bombardărei Bucureştilor de aeroplane" *(Zacherlina în continuare,* Bucureşti, 1919, p. 5—6). Concilierea acestor date devine posibilă dacă admitem că Macedonski avea în vedere revizuirea definitivă a ambelor manuscrise.

Reproducem întocmai ms. 4.049, cu o singură excepție: indicațiile privind *Les Personnages de la tragedie* se allă în ms. (f. 130 r.v. — 131 r.v.) - după *Pronaos, Le Dialogue du Pronaos;* I-er Acte: Decor, iar în ediția de față sînt tipărite după titlu şi înainte de *Pronaos.*

TRADUCERI

(p. ^19) **ROMEO ŞI JULIETA**

(După Shakespeare)

Publicată: Actul I, [tabloul I], scenele I—VI, în *Literatorul,* II, 5, mai 1881, p. 760-776; Actul I, tabloul al II-lea, scenele VII-VIII, în *Literatorul, 6,* 15 iunie 1881, p. 837-843 ; Actul I, tabloul al II-lea, scena a VIII-a

urmare, scenele IX—XI, Actul al II-lea, tablourile I-II, în *Literatorul,* 7, 15 iulie 1881, p. 15—37; Actul al treilea, Actul al IV-lea, Actul al cincilea, tabloul I, scena I, în *Literatorul,* 8, august 1881, p. 95—128; Actul al cincilea, scena a II-a, tabloul al II-lea, scena a III-a, scena ultimă, în *Literatorul,* 9, septembrie 1881, p. 138-146, datată „1881, mai 6".

Republicată în *Albvim literar,* 15 martie 1886, Societatea studenţilor universitari „Unirea", p. 30—32, sub titlul *Fragment din „Romeo şi Julieta"* (tabloul al treilea)[1].

Reprodusă din *Literatorul.*

Textul este precedat de o *Introducere (Literatorul,* II, 5, mai 1881, p. 758—760), sub forma unei scrisori adresată redactorilor revistei:

„Domni Redactori,

Cedînd la dorinţa pe care mi-aţi exprimat-o de a citi şi publica românizarea în versuri a celebrei tragedii *Romeo şi Julieta,* am onoare a vă anexa primul tablou: voi continua treptat, cu publicarea ei, în fiecare număr.

Scopul acestei scrisori, iubiţi colegi, este de a vă atrage atenţiunea asupra următoarelor puncte:

I. Prelucrarea acestei tragedii, deşi făcuta după originalul englez, nu-l urmează însă nici *mot a mot,* nici în acel mod servil care constituie o rea traducere.

II. Pentru scenă, spre a se înlesni reprezintarea ei, m-am condus de prescurtările adoptate în repertoriul dramatic al d-lui Ernesto Rossi.

III. Licenţele ce mi-am permis sunt foarte restrînse. Am căutat să respectez limba şi să întocmesc versurile conform regulilor ce am stabilit, şi după care, parte din d-voastră mi-aţi făcut onoare a vă conduce, în ceea ce priveşte dar acele licenţe, ele constau aproape din următoarele:

a) *Accentuări în două moduri asupra aceluiaşi cuvînt: Romeo* şi *Romeo.*

b) *Contracţiuni de vocale din corpul numelor proprii:*

Montechio în loc de *Montechio; Benvolio* în loc de *Benvolio.* In alte părţi, veţi găsi tot într-o vreme numele *Montechio* cu *i* neprescurtat. De asemenea şi pentru *Benvolio.*

c) *Prescurtări de nume proprii:*

Tibald în loc de *Tibaldo.* Cu toate aceste, am uzat de licenţa de a pune şi *Tibald* şi *Tibaldo.*

[1] Cf. M. Eminescu, *Opere,* III, ed. Perpessicius, Bucureşti, 1944, p. 302; volumul, extrem de rar, ne-a fost inaccesibil.

d) *Modificări de nume proprii:*

Menţinerea italienescului *Paride* în loc de *Paris.* Preschimbarea lui *Capuleti* în *Capolet* şi *Capoleti.* Această din urmă modificare de nume este precugetată. Mi s-a părut ridicol a zice în româneşte *Capulet* sau *Capuleti.*

Pe cît îmi aduc aminte, iată mai toate licenţele de cari mi-am permis a uza în tragedia clasicului Shakespeare.

Vă mai atrag încă atenţiunea şi asupra faptului că am uzat de vers de la început şi pînă la sfîrşit, cu toate că, în original, este şi vers şi proză.

Am căutat, în tot cazul, să fiu conştiincios în ceea ce am pus pe hîrtie şi, cu toate că nu este frumos să te lauzi singur, cred a nu fi nici parţial, nici indulgent, exprimînd convingerea mea intimă că o asemenea interpretare a tragedianului englez iese din rîndul încercărilor de pînă acum.

O voi supune dar, la timp, onor. Comitet teatral, şi piesa, primindu-se, va fi reprezintată, afară numai dacă d. Dumitru Ioan Ghica nu-mi va fi luat înainte prezintînd interpretarea cu care s-a ocupat şi d-sa asupra aceleiaşi piese.

Chiar în acest caz însă, sunt în drept a crede că d. Ghica, care a rămas cu desăvîrşire credincios textului, interpretînd-o mai mult ca o poemă decît întocmind-o pentru scenă, în însuşi interesul teatrului va binevoi a ceda loc unei interpretări într-adins întocmită după repertoriul unui artist ce s-a silit a-i face posibilă reprezintarea cu. succesul relativ ce pot sa aibă lucrări de o natură atît de deosebită de spiritul melodramatico-feeric al epocei în care trăim.

Terminînd, nu-mi mai rămîne decît să vă rog s-o citiţi şi s-o publicaţi, fără însă a-i mai adăoga nici un fel de laudă, căci laudele mă impresionează şi mai puţin decît nelaudele, socotindu-mă destul de imparţial pentru a-mi vedea şi defectele şi calităţile şi pentru a avea curagiul şi francheţa de a spune că un lucru este bun, atuncea cînd îl cred. bun. Sunt, în adevăr, nouă ani de cînd am debutat pentru întîia oară [sic!] în ingrata carieră a literilor şi mulţi au luat drept lipsă de modestie şi îngîmfare aceea ce nu era decît lipsă de ipocrizie, căci este natural că oricîte aş spune şi eu ca alţii, trebuie să mă cred înzestrat cu oarecare talent, din momentul ce nu mă rabdă inima să nu scriu şi să nu public.

Primiţi ,vă rog, şi cu această ocaziune, încredinţarea despre afectuoasele sentimente cu care semnez.

Al d-voastră amic şi coleg,

Al. A. Macedonski"

în acelaşi sens şi o notă la *Palatul fermecat,* capit. II, *Salonaşul,* unde citarea a două versuri celebre:

„... A! Nu-mi jura pe lună,
Că ea îşi schimbă faţa la fiecare lună!"

cu următoarea trimitere:

„Din *Romeo şi Julieta,* tragedie în 5 acte şi în versuri de Shakespeare, prelucrată după textul englez, după versiunea franceză şi după textul italienesc întocmit într-adins pentru scenă de d. Ernesto Rossi, Această prelucrare formează, pentru moment, ocupaţiunea favorită a d-lui Macedonski. Nota redacţiunii". *(Literatorul,* II, 3, 15 martie 1881, p. 639; în ediţia de faţă, vol. VI, p. 553.)

Intrarea în repertoriu a piesei este anunţată de *Familia (Literatură şi arte,* XVII, 73, 27 sept./9 oct. 1881, p. 469) şi de *Gazeta Transilvaniei* (111, 30 septembrie/12 octobre 1881, p. IV). Presa anticipase rezultatul cererii poetului (inedită), datata „1881, august 20, Bucureşti", adresată „D-sale d-lui Director general al Teatrelor, Ion Ghica":

„Domnule Director,

Am onoare a depune traducţiunea mea din Shakespeare asupra piesei *Romeo şi Julieta.*

Sunt convins că, chiar de s-ar afla o altă traducţie asupra aceleiaşi piese, a mea se va lua în dezbatere, conform dreptului ce are oricine de a concura, şi astfel onorabilul Comitet va admite pe cea mai bună comparativ.

în acelaşi timp depun tragedia mea originală într-un act *3 Decembrie,* rugîndu-vă a se lua de asemenea în cercetare, spre a se reprezenta dimpreună cu *Romeo* în stagiunea aceasta.

Condiţiunile cu care depun aceste două piese sunt, domnule Director, de a mi se rezerva drepturile de autor conform regulamentului sau uzului şi de a se da 3 reprezintări continue a fiecărei piese, căci o piesă nouă, chiar pentru ca să cadă, are nevoie de a se juca de trei ori consecutiv. Primiţi, vă rog, d-le Director, încredinţarea înaltei mele consideraţiuni. Alexandru Al. Macedonski". (Arhivele Statului Bucureşti, fond Teatrul Naţional Bucureşti, no. 600/1881, p. 81.)

Rezoluţia lui C. Stăncescu este aproape ilizibilă. Se poate descifra totuşi: „Piesa *3 Decembrie* se va trimite d-lui G. Ventura". Mai jos: „Am primit piesa spre lectură. G. Ventura".

Ulterior un *Proces-verbal* al Comitetului Teatrului Naţional consemnează că piesa *Romeo şi Julieta,* o „tragedie în 5 acte", „întrunind condiţiunile cerute, se primeşte a face parte din repertoriul Teatrului". (Arhivele Statului Bucureşti, fond Teatrul Naţional Bucureşti, Dosar no. 644/1882, p. 106.)

Totuşi, deşi acceptată, versiunea lui Alexandru Macedonski nu vede lumina rampei, deoarece — tocmai în această perioadă Dimitrie Ghica, fiul lui Ion Ghica, era pe punctul de a termina, sau tipări, propria sa versiune, care avea toate şansele să fie preferată. în orice caz, V. Alecsandri patrona şi stimula energic această traducere „concurentă"; în noiembrie 1879, el scria lui Ion Ghica: „Sînt încîntat că *Despot* a stîrnit ambiţiile autorilor dramatici, dar ţin înainte de toate ca fiul tău Dimitrie să termine traducerea lui *Romeo şi Julieta.* Va face un dar preţios ţării sale traducînd în întregime pe Shakespeare" (V. Alecsandri, *Corespondenţă,* ediţie îngrijită şi note de Marta Anineanu, Bucureşti, Editura de stat pentru literatură şi artă, 1960, p. 90). La 12/24 noiembrie 1882 (deci chiar în perioada demersurilor poetului către Comitetul Teatrului Naţional), V. Alecsandri scrie aceluiaşi Ion Ghica: „Demetre imprime sa traduction de *Romeo et Juliette;* j'en suis enchante" (V. Alecsandri, *Scrisori; însemnări,* ediţie îngrijită, note şi indici de Marta Anineanu, Bucureşti, Editura pentru literatură, 1964, p. 52). Traducerea, într-adevăr, apare *(Romeo şi Julieta,* dramă în 5 acte, traducţie de Dimitrie Ion Ghica, Bucureşti, 1882), şi cum înscrierea în repertoriu întîrzie — *et pour cause !* — Macedonski, convins de superioritatea versiunii sale, pune cîteva fragmente din textele în competiţie (actul III, scena VIII, şi „alte extrate": actul III, scenele VI, VII) pe două coloane (Cenzor: *Romeo şi Julieta, Două traduceri,* în *Literatorul,* III, 10, 1882, p. 623—629). Partida era însă pierdută, de unde — speranţele fiind pierdute — mobilizarea polemică a discipolilor (Th. M. Stoenescu, *Teatru,* în *Cimpoiul,* III, 155, 14 octombrie 1884, p. 525):

„Li s-a prezentat o traducere în versuri artistice, întocmită pentru scenă după repertoriul lui Rossi de d. ALA. Macedonski pe care au primit-o şi se preferă acesteia o răpciugă ce încă are nevoie de corecturi".

Presa, desigur la inspiraţia poetului, continuă să se ocupe de această „afacere" *(România,* 243, 4 noiembrie 1885). Un an mai tîrziu, Macedonski trece la ostilităţi directe trimiţînd o somaţie judiciară („Primit 13/25 martie 1886"), rămasă — ca şi cealaltă — fără efect (Arhivele Statului Bucureşti, fond Teatrul Naţional Bucureşti, Dosar no. 825/1886, p. 1). Un timp, aceste tribulaţii încetează. Apoi, dintr-o dată, în 1895, o ştire de presă: „Dl. Al. Macedonski va publica în « Biblioteca pentru toţi»tragedia *Romeo şi Julieta* a lui Shakespeare, tradusă în versuri" *(Familia,* XXXI, 45, 9/17 novembre 1895, p. 538). Ştirea nu se confirmă, dar poetul, tenace, lansează la 2 octombrie 1898 o nouă cerere (inedită, ca şi toate documentele de arhivă citate anterior):

„Domnule Director general,

Am onoarea cu aceasta a depune din nou tragedia *Romeo şi Julieta*

românizată de mine, în Versuri, dupe Shakespeare, păstrînd scenariul Garick şi Rossi. Această tragedie a mai fost primită acum 17 ani de on. Comitet teatral, dar totuşi lăsată în cartoane pînă azi, cu toate protestările mele. Traducerea ce s-a jucat, a d-lui D.I. Ghica, a fost respinsă, însâ s-a reprezintat, iar a meu, *primită,* a fost pusă la dosar. Azi, faţă cu noua schimbare din Teatru, depun piesa din nou, nevoind nici chiar să beneficiez de primirea ei în trecut, ci supunînd-o din nou la aprecierea dv. şi în concurs cu orice altă traducere similară, rugîndu-vă să-mi fixaţi o zi spre a-i da citire spre a fi jucată în cursul acestei stagiuni. Supunînd piesa în cestiune dv., primesc ca arbitrii pe toţi oamenii de litere români, chiar pe duşmanii mei, şi iau angajamentul să mă supun dinainte verdictului dv. şi al lor. Cu totul devotat, A. Macedonski". (Arhivele Statului Bucureşti, fondul Teatrului Naţional Bucureşti, Dosar no. 1.265/1898, p. 113—114.)

Se pune, fireşte, o rezoluţie: „Dl.D. Ollănescu este rugat să citească traducerea tragediei. *Romeo şi Julieta* şi să-şi dea părerea". Ss. indescifrabil (p. 113). Se întocmeşte şi o adresă (no. 868, din 7 octombrie 1898) către acelaşi D. Ollănescu (la p. 114, conceptul adresei): „Sînteţi rugat să binevoiţi a o citi şi a o înapoia deodată cu opinia domniei-voastre". Nu cunoaştem conţinutul acestui referat. Se păstrează în schimb conceptul adresei de răspuns (no. 1.121, 1898, noiembrie 23):

„Domnului Al. Macedonski, strada Frumoasă, no. 42

Am onoarea a vă răspunde că piesa *Romeo şi Julieta* nu se poate reprezenta în stagiunea actuală, prin urmare nu avem a ne pronunţa acum asupra valorii uneia sau alteia traducţiuni. . ." (Arhivele Statului Bucureşti, fond Teatrul Naţional Bucureşti, Dosar no. 1.265/1898, p. 162.)

Această polemică birocratică străbate şi în presă *(Adevărul,* 3.317, 10 octombrie 1898).

Rezultatele sînt, cum era şi de prevăzut, negative. Dar cu prilejul noilor demersuri privitoare la *Iadeş* şi *Unchiaşul Sărăcie,* poetul insistă într-o scrisoare către C. Nottara, din 26 august 1899: „să se limpezească situaţiunea cu *Romeo,* primit de 18 ani şi nereprezintat". în locul versiunii sale s-a jucat o traducere străină. Ameninţă din nou, cu acţiune în justiţie (Biblioteca Academiei R.Ş. România, fondul Macedonski, S 43(2)/XXX.

Macedonski revine şi în 1902 (15 februarie), în conferinţa *[Teatrul şi literatura]:* „în teatru nu are nici o valoare meritul adevărat, ci influenţa şi favoritismul. însumi am fost chemat de împrejurări să mă conving că e astfel. O traducere a mea din Shakespeare, *Romeo şi Julieta,* primita în unanimitate de Comitet în contra traducerei aceleiaşi piese făcută de d. D. loan Ghica, n-a fost nici pînă astăzi pusă în scenă. Din contra, piesa respinsă, fiindcă era a fiului lui loan Ghica, este cea care a fost reprezentată de numeroase ori. *Saul,* tragedie ce a produs încasări serioase, şi a avut şi un deplin succes moral, a fost scoasă după afiş şi de nouă ani nu s-a mai reprezentat, deoarece se decisese, în oarecari cercuri, că *Pygmalion* a d-lui general Dabija Bengescu să fie menţinută cu iormula că e singura tragedie clasică, pe cînd, în realitate, ea sforăie ca o melodramă şi şchioapătă în versuri ca un Pegas ce ar merge numai pe trei picioare. Retrăgîndu-mi repertoriul, „din această cauză, şi din cauza tinerei la dosar a tuturor scrierilor mele dramatice, d. Scarlat loan Ghica, director în acel timp, mi-1 ceru cu insistenţă înapoi, rugîndu-mă să-i consemnez toate pretenţiunele mele şi încunoştinţîndu-mă că le va socoti ca bune, de mai înainte. Cînd Ii scrisei că una din aceste pretenţiuni era şi cea de a mi se reprezenta. *Romeo şi Julieta* tradus de mine, în locul traducerii respinsă a fratelui d-sale, d. loan Ghica, mindrul director, mînios de asemenea îndrăzneală, luă un creion roşu şi şterse cu dînsul întregul meu repertoriu numai pentru faptul că am urmărit buna mea dreptate şi că l-am crezut destul de superior ca să pună mai presus de legătura de sînge dintre d-sa şi fratele său deciziunea Comitetului teatral cu privire la traducerea mea şi la cea a fratelui d-sale. La acest gest eroic al d-lui director al teatrelor Scarlat loan Ghica, făcui să-i parvină credinţa ce aveam că ori cu cîtă uşurinţă ar fi putut să treacă cu creionul roş peste operile mele dramatice, cu o mai mare uşurinţă va trece posteritatea cu creion negru peste numele său". (Ms. 9.182, f. 64 r. — 72 r., Muzeul literaturii române; *Manuscriptum,* VI, 4, 1975, p. 37 — 38.)

O încercare în 1908, fără efect, de a-şi publica traducerea într-o „broşură" (ofertă lui M. Dragomirescu, 9 octomvrie 1908, ediţia de faţă, voi. VI, p. 577):

„Mai am onoare să vă ofer... traducerea mea, sau prelucrarea sau românizarea, cum veţi voi s-o numiţi, a lui *Romeo şi Julieta":*

în anul următor, o nouă ofertă din 9 septembrie 1909 lui Al. Davilla, contra 500 fr. „reţinuţi gradat" din „7%" din onorar (Biblioteca Acade-. miei R.S. România, fondul Macedonski, inedită, S 40/XXX). Nici acest proiect nu reuşeşte şi nici ultimul, cînd o trupă se pregătea, în 1912, sa-i joace — în sfîrşit — această versiune din Shakespeare *(Romeo şi Julieta,* in *Rampa,* I, 264, 7 septembrie 1912).

Necunoscînd încă textul versiunii lui Ernesto Rossi de la care a plecat Macedonski, orice evaluare a „licenţelor" (pe care însuşi poetul şi le recunoaşte) este riscantă. Este probabil totuşi că modificarea finalului, unde Julieta se deşteaptă înainte de moartea lui Romeo şi nu după, ca în textul original, prilej de despărţire patetică melodramatică, se datoreşte aceste variante. Bibliografia traducerilor româneşti din Shakespeare, departe

de a ii completă (cf. şi Adrian MaiuxO, *Shakespeare şi clasicii noştri,* în *Steaua,* XV, nr. 9/1964; Alexandru Duţu, *Shakespeare in Rumania, A Bibliographical Essay,* Bucureşti, Meridiane Publishing House, 1964; Dan Grigorescu, *Shakespeare în cultura română modernă,* Bucureşti, Minerva, 1971), apreciază că este „prima traducere poetică din Shakespeare" (Petre Grimm, *Traduceri şi imitaţiuni după literatura engleză,* în *Dacoromania,* III, 1922—1923, p. 332). Poetul a văzut, desigur, spectacolul lui Ernesto Rossi, care — se pare — l-a entuziasmat, cu prilejul turneului de la Bucureşti, din ianuarie-lebruarie 1878, cînd tragedianul italian a dat 14 spectacole cu *Romeo şi Julieta, Othello, Hamlet, Lear, Richard al III-lea, Macbeth* (Gh. Bogdan-Duică, *Eminescu. şi Rossi,* în *Fât-Frumos,* XIV, 5—6, 1939, p. 117). Macedonski şi-a procurat după toate indiciile versiunea italiană cu acest prilej. Despre lecturile, ecourile, vocaţia şi afinităţile „shakespeariene" ale poetului: Adrian Marino, *Opera lui Alexandru Macedonski,* 1967, p. 55-59.

(p.537) FRAGMENT DIN „MEDEA"

(După Legouve)

Publicat în *Literatorul,* V, 3, 1884, p. 161—171. Republicat în *Excelsior,* Bucureşti, 1895, p. 210-228.

Reprodus din *Excelsior.*

Publicarea în *Literatorul* (p. 161) este însoţită de următoarea notă: „Traducere după Legouve, făcută pentru repertoriul Conservatorului, clasa de declamaţie.'Acest fragment va fi zis pentru întîia oară de domnişoara F. Vermont, la examenul general al anului curent".

Calitatea dramatică şi declamatorie, de recital, a acestui fragment face posibilă reluarea sa în cadrul mai multor festivaluri teatrale. *Teatru şi muzică (în Familia,* XXVI/4, 28 ianuarie/9 februarie 1890, p. 47):

„O *serată literară* interesantă s-a anunţat pe vinerea trecută la Bucureşti, în beneficiul tînărului artist Mihail N. Belador; s-a compus din următoarele bucăţi literare... fragment tradus din Corneille[1] de dl. Al. Macedonski".

Literatură-arte-ştiinţâ (în *Naţionalul,* IV, 8, 19 decembrie 1893):

„Astăzi, sîmbătă, 18 decembrie, va avea loc în sala Ateneului o mare reprezentaţie dată în beneficiul d-nei Mia Th. Mărculescu, cu graţiosul

[1] Confuzie cu tragedia cu acelaşi titlu de Pierre Corneille.

concurs al d-nei Aristizza Romanescu şi al d-rei Dora Gănescu, E. Griiber, E. Conduratu şi . Ach. Georgescu.

Intre alte puncte din program este şi scena din *Medea,* tragedie, tradusă de d-nul A. Macedonski, jucată de d-na Mia Mărculescu şi d-ra Dora Gănescu".

După toate probabilităţile, Alexandru Macedonski a folosit textul: *Medce,* tragedie en trois actes en vers par Ernest Legouve, traduction italienne de Joseph Montanelli, Paris, Michel Levy (1854, 1856).

Un ecou întîrziat al prezenţei lui Legouve, în conştiinţa literară a epocii, în necrologul lui D. Karr *(Observatorul,* I, 98, 7 martie 1903).

Circulaţia acestei teme literare poate fi urmărită la Elisabeth Frenzel, *Stoffc der Weltliteratur,* Stuttgart, Alfred Kroner Verlag, 1970, p. 475—479 (cu bibliografie).

ADDENDA

(P.555) GEMENII

Publicată în *Stindardul,* I, 6, 31 martie 1876, p. .1—2.

Republicată în *Vestea,* I, 78, 22 iunie 1877, p. 2—3 (scenele I, II, III) şi I, 79, 23 iunie 1877, p. 2-3 (scena III — urmare, IV, V). (La Bibi. Acad. Republicii Socialiste România, colecţia incompletă.)

Reprodusă din *Stindardul.*

Intenţia lui Alexandru Macedonski de a publica *Gemenii* în 1876, în *Revista contemporană,* unde colaborează intermitent, întîmpinăo refuz. De unde izbucnirea unei polemici în care este atras şi discipolul său Bonifaciu Florescu (Adrian Marino, *Viaţa lui Alexandru Macedonski,* p. 171): Myller, *D-lor Laerţiu (Al. Lăzărescu) şi Pantazi Ghica, amicii d-lui Al. A. Macedonski,* în *Telegraful,* VI, 1.150, din 6 februarie 1876; Bonifaciu Florescu, *Drepturile criticei,* în *Românul,* XX, din 22 februarie 1876; ALA. Macedonski, *Scrisoare,* în *Telegraful,* VI, 1.167, din 26 februarie 1876.

(P-569) DIALOGULMORŢILOR

Publicat în *Tarara, ziar satiric,* 13, 30 martie 1880, p. 196—199, de unde îl reproducem.

(p.575) 3 DECEMBRIE

Publicată în *Literatorul,* II, 8, august 1881, p. 68—89, cu titlul *3 Decembre,* dedicată: „Doamnei *E. Popescu",* datată final „Bucureşti, 13 iulie 1881".

Reprodusă din *Literatorul.*

Intr-o *înştiinţare* (p. 69) care precede textul din *Literatorul* citim următoarele:

„Intîmplarea din această piesă este reală, am citit-o, negreşit nu precum am înscenat-o, acum cîţiva ani, în mai multe ziare. Erau cîteva rînduri puse subt rubrica « Diverselor ». (A se vedea ziarele politice *Românul, Telegraful* etc., cu cinci ani în urmă.)"

Urmează:

„Definiţiunea tragediei

Tragedia este o acţiune teatrală ce tinde la un deznodămînt teribil şi în care mai multe personagii o pregătesc, o înnoadă şi o deznoadă. Ea se desfăşură mai întotdauna în cinci acte, şi prin excepţiune, în trei şi •chiar într-unui. Cea mai de căpetenie condiţiune a tragediei este de a concentra interesul auditorului asupra uneia şi aceleiaşi intrigi, şi asupra unuia şi aceluiaşi deznodămînt. Toate persoanele trebuie să graviteze împrejurul aceluiaşi scop. O tragedie, vorbind în mod clasic, trebuie să-şi limiteze acţiunea într-un spaţiu, de 24 de ore, de exemplu; unitatea timpului şi a locului este pretinsă şi numărul persoanelor trebuie să fie foarte restrîns. (Vezi *Tratat asupra genurilor dram.[aticei,* Paris, 1852.)"

Reprezentată o singură dată pe scena Teatrului Naţional, la 14 iulie 1881 !, în următoarea distribuţie:

„Persoanele		Artiştii
Andrei (31 ani)	—	D-nu Stoenescu
Sandu (21 ani)	—	„ T.C. Manolescu
loan (18 ani)	—	„ G. Caracostea
Catrina (muma lor)	—	D-na Eufrosina Popescu
Stan	—	D-nu D.T. Penciulescu
Un subcomisar	—	„ D. Popovici
Un jandarm		

ˡ Cf. Tudor Vianu, *Opere,* II, *Teatru,* Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1939, p. 496, fără indicarea precisă a izvorului, pe care nici noi nu-1 cunoaştem. Preluarea informaţiei de către loan Massoff, *Stagiunea 1881—1882,* în voi. *Teatrul românesc,* III, Bucureşti, 1969, p. 119, are probabil ca origine referinţa aceleiaşi ediţii.

Notă: Rolul Catrinei a fost într-adins creat pentru doamna E. Popescu^ iar piesa întreagă pentru elevii Conservatorului de declamaţiune'* (p. 68).

Rolul principal fiind deţinut de actriţa Eufrosina Popescu, poetul îi adresează următoarea *Scrisoare-Dedicaţie* (p. 69):

„Doamnă,

Aţi binevoit a interpreta rolul Catrinei din această piesă şi aţi creat un cap-de-operă.

Cunoaşteţi că pentru dv. l-am scris şi de aceea vă rog să primiţi dedicaţiunea tragediei mele. Ea vă revine de drept. Prin trecutul dv. artistic aţi ilustrat în ţară şi în streinătate numele de român, şi prin interpretarea rolului din urmă aţi ţinut o sală întreagă, compusă din tot ce e inteligenţă^ subt palpitul celei mai colosale emoţiuni. Au plîns toţi în sală, doamnă; au plîns bătrîni, au plîns femei, au plîns tineri şi numele dumitale zbura pe orice buze însoţit de numele doamnei Ristori.

No voi uita niciodată imensul succes ce piesa mea a obţinut şi prin urmare imaginea d-voastră va fi întotdauna neştearsă din memoria mea, căci acel succes d-tale îl datoresc, doamnă. Ce era piesa mea fără marea artistă care i-a dat suflul de viaţă?. . . Vocea, gesturile, atitudinea, figura dumitale, au făcut în sală impresiunea pe care o face vîntul arzător al deşertului, simunul, care trece, furtunos şi arzător, oprimînd plămînii şi fâcîndu-i abia să respire. Auditoriul întreg era ca subt impresiunea acelui suflu.

Emoţiune, lacrămi, respiraţiuni oprimate, din ele, la reprezintarea tragediei *3 Decembrie,* era formată coroana d-tale: permiteţi-mi să v-a depun pe frunte.

în ceea ce priveşte piesa, ea, după cum ştiţi, este scrisă asupra unei. intîmplări reale despre care au vorbit în « Diversele » lor toate ziarele timpului, şi meritul dv. este cu atît mai mare, cu cît, realitatea, cu desăvîrşire de bine aţi interpretat-o.

Al dv. devotat

Al. A, Macedonski"

Din diferite informaţii de presă rezultă că 3 *Decembrie* s-a mai jucat de două ori, tot în 1881, şi la sala „Orfeu" *(Literatură şi arte,* în *Familia^* XVII, 74, 4/16 octombrie 1881, p. 484).

Din *Cronica zilei (România liberă,* V, 1.254, 19 august 1881) rezultă •că „Reprezentaţiunea dată in sala « Orfeu » în beneficiul revistei literare *Literatorul* a lăsat cea mai bună impresiune asupra publicului. Aplauzele sincere ce au răsunat, credem că-1 vor încuraja pe d. Macedonski în lupta întreprinsă contra indiferentismului pentru literatură". în *Familia (Literatură şi arte,* XVII, 73, 27 sept./9 oct. 1881, p. 469): „La Teatrul Naţional din Bucureşti pare că va începe o mişcare mai cu consideraţiune faţă de productele originale. Aflăm că s-au şi depus pentru cercetare mai multe piese originale, dintre aceste: *3 Decembrie,* tragedie de dl. ALA. Macedonski, se «va juca curînd".

O reluare, la 29 mai 1884, la o „serată", tot în sala „Orfeu" (Arhivele Statului Bucureşti, fond Teatrul Naţional Bucureşti, Dosar no. 737/1884, p. 40), în sfîrşit, la Craiova, tot în 1884, sau înainte de 15 februarie 1885 (Adrian Marino, *op. cit.,* p. 204, 547).

. Conform obiceiului său, poetul colectează într-un dosar *Opiniunea presei asupra lui „3 Decembrie",* pe care-1 şi publică *(Literatorul,* II, 9, septembrie 1881, p. 160-165). Se reproduc note şi.cronici dramatice din: *Războiul,* 18 august 18-81; *România liberă,* V, 1.254, 19 august 1881 şi 27 septembrie 1881; *Binele public,* 202, 20 august 1881; *L'independance Roumaine,* din 11/23 septembre 1881. Intrarea în repertoriu este anunţata şi peste munţi de *Gazeta Transilvaniei,* 111, 30 septembrie/12 octombrie 1881. Spectacolul din 1884 se bucură de o menţiune elogioasă: Const. Galu *Curierul săptămînei (Peleşiul,* I, 14, 23 aprilie 1884, p. 112), reluată imediat — şi supralicitată — sub pseudonim, de Macedonski (Amic, Ego, *Domnule Redactor,* în *Peleşiul,* I, 15, 30 aprilie 1884, p. 117-118). Reproducem pasajul respectiv: „.. .Fiindcă vorbesc de *Curierul săptămînei* ca prieten aţ d-lui Macedonski, lămuresc o cestiune. *Galu* zice că d-nu Macedonski, care a avut atît de mare succes în *3 Decembrie,* a mai scris *Iadeş, Romeo şi Julieta, Unchiaşul Sărăcie,* şi s-a lăsat de teatru odată aceste succese obţinute.

Altfel e adevărul. D-nu Macedonski nu mai scrie pentru că Teatrul i-a închis porţile. Piesele sale cu tot succesul unanim ce au obţinut au fost repede puse la dosar.

Cum s-a făcut aceasta ? întrebaţi pe cei de la Teatru; a lor e răspunderea. Cine în adevăr va putea să justifice punerea la dosar a lui *3 Decembrie,* această piesă ce a dat naştere la atît entuziasm? Cum s-a scamotat *Iadeşul,* această comedie socială ale cărei versuri şi a cărei ţesătură a meritat d-lui Macedonski, ca piesa sa să fie pusă de toată ziaristica şi de tot publicul inteligent în rîndul capetelor-de-operă ?

Să răspundă tot Teatrul. D-nu Macedonski nu mai scrie pentru Teatru şi face bine. Este revoltătoare o astfel de procedare către autorii şi poeţii noştri".

Tot „publicităţii" poate fi atribuită şi intenţia de lectură a acestei piese la „Junimea", într-o fază cînd Alexandru Macedonski cultiva cu intensitate pe Titu Maiorescu (ediţia de faţă, vol. I, p. 402 — 403). Poetul solicită, într-o scrisoare, o întrevedere şi o „consultaţie" literară:

„Stimabile domnule Maiorescu,

Am onoarea a vă ruga să binevoiţi a-mi face distinsa favoare, acordîndu-mi un moment de întrevedere.

Aş voi să pot să vă consult asupra unei mici tragedii ce am scris, *3 Decembrie,* şi pe care am depus-o la Teatrul Naţional. în acelaşi timp m-aş pune la dispoziţiunea dv. pentru a vă citi traducerea mea în versuri a lui *Romeo şi Julieta.*

Dacă veţi binevoi a-mi acorda această favoare vă rog a-mi defige ziua şi ora cînd vă pot găsi.

Primiţi, vă rog, încredinţarea distinsei mele stime şi consideraţiuni. Al dv. devotat, A, A. Macedonski".

Răspunsul este destul de rece, dar politicos:

„Domnul meu,

Mîine, miercuri, pe la 8 1/2 seara, se adună la mine cîţiva amici literari. Dacă vă convine ora, vă rog să aduceţi tragedia *3 Decembrie,* despre care îmi scrieţi, şi să ne-o citiţi. Poate vă rămîne timp şi pentru un act din *Romeo şi Julieta.* Cu deosebită considerare, T. Maiorescu. Marţi seara".

3 Decembrie s-a jucat *înainte* de a fi fost acceptată *oficial* de Comitetul Teatrului Naţional? Este sigur că *Procesul-verbal,* no. 18, datează din 9/21 octombrie 1881:

„Astăzi, 9/21 octombrie 1881, Comitetul Teatrelor întrunindu-se sub prezedinţia d-lui Director general şi citind piesa *3 Decembrie* a d-lui Al.A. Macedonski,

Comitetul văzînd că această piesă întruneşte condiţiunile cerute a decis a se primi şi a face parte din repertoriul Teatrului Naţional.

Dispoziţiunele acestui *Proces-verbal* rugăm pe domnul Director general a face să se aducă la îndeplinire. Cornescu, C. Stăncescu, Sion, G. Steriadi, Ed. Wachmann, Gr. Ventura". (Arhivele Statului Bucureşti, fond Teatrul Naţional Bucureşti, Dosar no. 600/1881, p. 78, inedit.)

Adresa oficială de acceptare datează tot din octombrie 1881 (concept inedit):

„1881, oct. 17. No. 490

D-lui A.A. Macedonski

Piesa d-voastră intitulată *3 Decembrie,* punînd-o în deliberarea Comitetului Teatrelor, Comitetul, prin *Procesul-verbal* încheiat în şedinţa de la 9/21 ale curentei, văzînd că întruneşte condiţiunele cerute, a decis a se primi şi a face parte din repertoriul Teatrului Naţional.

Acestea, domnule, am onoare a vi le comunica spre ştiinţă". (Arhivele Statului Bucureşti, fond Teatrul Naţional Bucureşti, Dosar no. 600/1881, p. 82.)

Pornind de la indicaţiile lui Macedonski reproduse mai sus („întîmplarea din această piesă este reală, am citit-o... acum cîţiva ani, în mai multe ziare..."), Şt. Cazimir a arătat *(Trei documente macedonskiene,* în *România literara,* nr. 45, 5 noiembrie 1970) că într-adevăr în ziarul *Românul,* din 6, 7 aprilie 1874, sub titlul *O crima oribilă,* apăruse relatarea unei întîmplări extrem de asemănătoare cu aceea care oferă materia piesei *3 Decembrie:* „Cu data de 3(15) martiu, anul curinte, *La Turquie* publică următorul fapt într-o corespondinţă trămisă de la Rusciuk: toată atenţiunea provinciei se-ndreaptă spre districtul Şiştov, în a cărui reşedinţă s-a-ntîmplat o crimă din cele mai atroce şi care a-mprăştiat dezolaţiunea-n toţi locuitorii oraşului. Romanţiarii, oricari le-ar fi invenţiunile dramatice, vor fi totdeauna întrecuţi de realitate". Urmează povestirea amănunţită a faptelor: un tînăr bulgar, întors între ai săi după cîţiva ani de absenţă, întîrzie a-şi declina identitatea în faţa părinţilor, iar aceştia îl ucid cu intenţia de a-1 jefui.

Notiţa din *Familia* (XVII, 74, 4/16 octombrie 1881, p. 484) localizează aceeaşi întîmplare în Ungaria, dovadă de circulaţie „folclorică":

„... Autorul a prelucrat un fapt real, care s-a petrecut înainte cu doi ani în Ungaria. Atunci, precum s-a scris prin ziare, o femeie (birtăşiţă) â omorît pe un călător bogat, care vini spre noapte în birtul ei, dar din ziua următoare se adeveri că acela a fost fiul ei dispărut mai demult. Numele tragediei derivă din împrejurarea curioasă că toate evenimentele acestei tragedii se petrecura în 3 decembrie. Autorul a reuşit a concentra într-un act o acţiune atît de mare şi piesa a fost bine gustată".

în cronica din *România liberă* (V, 1.286, 27 septembrie 1881), ţara tragediei este Austria:

„*3 Decembrie*

Tragedie originală în 1 act şi proză de Al. Macedonski.

Sunt vro cinci sau şase ani de cînd s-a întîmplat în Austria una din cele mai rare şi mai tragice scene familiare: o mumă omoară pe un fiu al ei care dispăruse şi, după un timp îndelungat, se reîntoarce bogat la săraca sa mamă. D-o parte mizeria, de alta ocaziunea ce i-o oferea avuţia *străinului călător,* armă mîna nefericitei mame, spre a omorî pe fiul său adevărat.

DL ALA. Macedonski a prelucrat această întîmplare reală într-o tragedie. Numirea tragediei derivă din următoarele circumstanţe: într-o zi de 3. XII. dispare fiul, într-o zi de 3. XII. se întîmplă desăvîrşita ruină a casei, într-o zi de 3. XII. un frate al dispărutului fiu e înrolat în armata ungurească, în care « va deveni unealta ungurilor contra fraţilor săi români», cum exclamă plină de durere mama fiilor, într-o zi de 3. XII. ameninţă un bancrot total, în fine, tot într-o zi de 3. XII. mama omoară pe propriul său ini pentru 1.000.000 de lei.

Meritul autorului-1 vedem în reuşita d-a fi compus tragedia sa numai într-un act, pe cînd ar fi putut-o compune în 5 sau 3 acte. Cînd am văzut-o reprezentîndu-se în sala « Orfeu » cu mulţumire ne-am convins că în cele 13 scene apariţiunea fiecărei persoane e motivată, începînd de la servitori şi pînă la jandarmi cari constată crima. Tragedia a fost reprezentată de două ori şi, dacă publicul a rămas emoţionat, căci toţi erau cu ochii scăldaţi în lacrămi, desigur că un aşa frumos succes nu s-a putut determina decît prin concentrarea acţiunei şi prin scenele d-un puternic efect tragic. Felicitînd pe autorul, vom spune publicului că tragediei *3 Decembrie* i s-a dat viaţă prin concursul elevilor Conservatorului şi cu deosebire prin distinsa noastră tragediană Eufrosina Popescu. Publicul cel mare va avea ocaziune să vadă reprezentată această bună tragedie şi pe scena Teatrului Naţional, în al cărui repertoriu aflăm că s-a primit".

A folosit poetul şi un izvor literar, cum crede Tudor Vianu *(Opere,* II, *Teatru,'* p. XV—XVII), în speţă o „Schicksalstragodien" *Der 24 Februar* (1815) a dramaturgului elveţian de limbă germană Zacharias Werner? Coincidenţele sînt reale şi semnificative. Dar tot atît de adevărat este şi faptul că Zacharias Werner dramatizase el însuşi o temă tradiţională, a cărei *Stoffgeschichte* poate fi urmărită încă din secolul al XVII-lea. Am dat anterior cîteva indicaţii: *Histoire admirable et prodigieuse d'un Pere et d'une Mere qui ont assassine leur propre fils sans le cognoîstre* (1618),

The Fatal Curiosity (1736) de George Lillo. Tema circulă şi in literatura actuală, la Heimite von Doderer: *Zwei Lugen, oder Eine antikische Tragodie auf dem Dorfe,* la Albert Camus: *Le Malentendu,* dar şi în *L'Etranger* (Adrian Marino, *Opera lui Alexandru Macedonski,* Bucureşti, Editura pentru literatură, 1967, p. 322, 556). Unde începe „originalitatea" şi „imitaţia" în astfel de situaţii?

(p.609) ÎNTRE STATUI

Textul autograf în ms. 3.409, f.29r.~36 r., Bibi. Acad. Republicii Socialiste România, de unde îl reproducem. Nu s-a publicat niciodată.

Document tardiv al mentalităţii paşoptiste a poetului, reactualizat de evenimentul Unirii, adevărat fir roşu al ideologiei macedonskiene (Adrian Marino, *Opera lui Alexandru Macedonski,* p. 5, 674). Despre admiraţia poetului pentru Heliade Rădulescu *(Idem, op. cit.,* p. 6—7).

(p.619) " NEBUNUL

S-au publicat fragmente sub titlul *Schiţa lui Dorval — eroul piesei d-lui Al. Macedonski „Nebunul",* în *Flacăra,* II, 41, 27 iulie 1913, p. 323; textul apărut în *Flacăra* (27 iulie 1913) este republicat în *Viitorul,* 1.969, 3 august 1913, p. 2; un alt fragment sub titlul *„Nebunul". Piesă în 4 acte de dl. Al. Macedonski,* Actul II, scena VIII, în *Flacăra,* II, 43, 10 august 1913, p. 340—341. Un manuscris inedit, *„Nebunul* / Comedie eroică în proză / 4 acte / de Alexandru Macedonski / în româneşte de (pe copertă: fiul său) Nikita Macedonski", caiet tip şcolar, nenumerotat, [f. 1 r. — 98r.], se află în posesia lui Adrian Marino. Manuscrisul pare o copie deoarece are foarte puţine ştersături.

Reprodusă după acest manuscris inedit. .

Traducerea luiNikita Macedonski urmează, cu unele deosebiri, versiunea franceză a piesei *Le Fou?* prezentă în textul dactilografiat, cu corectări autografe ale poetului (cf. ediţia de faţă, p.737).

Este evident că Macedonski a scris şi o versiune românească proprie a lui *Le Fou ?.* Dovadă fragmentele din *Schiţa lui Dorval — eroul piesei d-lui Al. Macedonski „Nebunul" (Flacăra,* II, 41, 27 iulie 1913, p. 323), care diferă de traducerea lui Nikita Macedonski:

„Iată în rezumat sinteza comediei dramatice *Le Fou?* a d-lui Alex. Macedonski, ce este de pe acum celebră în Paris şi de care au vorbit mai

toate ziarele mari de acolo. Această piesă se va juca la teatrul Sarah Bernhardt în cursul stagiunei viitoare. *Le Fou* este un bancher cu avere de sute de milioane şi care ambiţionează pentru Franţa preponderenţa comercială şi industrială în lumea întreagă. Dar el, care este un rege al^urului, este turburat de nişte fenomene nervoase ce, din copilărie, l-au făcut să creadă că într-însul retrăieşte Napoleon cel Mare şi, printr-o coincidenţă ciudată, toate evenimentele însemnate din viaţa lui Napoleon se reproduc într-a lui.

Aceasta este teza generală a piesei d-lui Macedonski, ce este condusă cu o extraordinară cunoştinţă teatrală, după cum afirmă presa franceză, al cărei interes nu slăbeşte un moment şi care la sfîrşit atinge culmea.

Ca să dăm o idee a sufletului bancherului pus în scenă, înainte de a publica marea scenă finală din Actul al II-lea, pe care dl. Macedonski a binevoit s-o puie la dispoziţiunea *Flacărei,* vom reproduce, pe sărite, cîteva pasagii din Actul I-iu:

«Odată pentru totdeauna, zice *Dorval,* bancherul din piesa d-lui Macedonski, aceste adevăruri trebuiau spuse. Rîzi, dacă vrei, bate-ţi joc de mine. Nu este mai puţin adevărat că ce omoară astăzi Europa este regimul banului, care este regimul social al fiecărei ţări. într-un cuvînt Europa moare de *americanism... »*

«Vrei să ştii ce sunt statele actuale?.... Nimic mai mult decît nişte firme industriale şi comerciale. Vrei să afli politica pe care o face Franţa?... Nici una decît cea de a găsi putinţa să-şi scurgă în alte ţări luminările de spermanţet, săpunurile, cutiile cu muzicuţe mecanice şi felurite alte nimicuri pe cari guvernul nostru le impune turcilor, şahului Persiei, Cambodgelui şi Anamului, indo-chinezilor, iar mai de curînd, Marocului, pe care să-1 civilizăm — da — să-1 reducem la aceeaşi înălţime ca a noastră, să-1 înzestrăm cu notari judecătoreşti, cu advocaţi, cu chioşcuri de necesităţi publice şi cu poliţie de moravuri... Nu te revolta, te rog, toate aceste lucruri sunt de o mare însemnătate, foarte demne de secolul al XX-lea, în tot cazul... »

«Vai, prietenul meu! plîng adesea de durere şi mă revolt de ruşine Franţa, glorioasa noastră Frânţi, nu mai este astăzi, de la un capăt al ei la celalt, decît o largă prăvălie de mărunţişuri, decît o băcănie uriaşă. Altfel zis, Franţa nu mai este reprezintată astăzi decît prin magazinele de la Pont-Neuf sau prin cele ale lui Felix Potin. »

Mai departe, psihologia lui Dorval este complectată astfel:

« Ce-mi spui nu este demn de tine. Gîndeşte-te mai bine la ţara noastră, la ce-a fost ea şi la ce trebuie să ajungă a fi Parisul nostru. Căci nu-1 vezi pe acest Paris pe care cei de astăzi vor să-1 comercializeze în mod

definitiv şi nerozesc schimbîndu-1 într-un port de mare, nu-1 vezi tu profilîndu-se în viitor pe azur ca un port al cerurilor şi deschizîndu-se deodată la tot ce vine de sus şi la tot ce poate să urce spre el de jos? »"

Reproducem şi celălalt fragment, de asemenea cu deosebiri faţă de traducerea lui Nikita Macedonski, publicat în *Flacăra,* II, 43, 10 august 1913, p. 340-341:

„NEBUNUL

Piesă în 4 acte de dl. Al. Macedonski

Actul II, scena VIII

DORVAL, JEANTET

DORVAL: Iată-ne în sfîrşit singuri. O! Dumnezeule! *(Se lasă să cadă pe un fotoliu.)*

JEANTET: Viaţa este grea, desigur. Nu-ţi voi spune că ţi-ai îngreunat-o prin greşeala ta. Viaţa este pentru fiecare ce poate să fie pentru fiecare şi nimeni nu poate să-i dea un alt curs decît cel pe care dînsa îl apucă în mod firesc. Dînsa are să fie ce o va determina temperamentul fiecăruia d-a fi, şi n-avem putinţa să ne alegem la naştere un temperament după placul nostru. în sfîrşit, acest determinism originar mai este la urmă întărit şi de împrejurări ce par a se grupa numai într-una şi aceeaşi direcţiune, astfel, viaţa se dezvoltă fără putinţă de a fi alta decît cea care a fost mai dinainte hotărîtă să fie.

DORVAL: Să zic că este aşa. Ea este însă pentru mine o ispăşire. Căci Jeantet, ţie, care eşti cel mai bun prieten al meu, ţi-o pot spune: sunt cîteodată ispitit să cred că nu sunt în toată firea. Şi poate că, în adevăr, nici nu sunt altceva decît un nebun.

Dar, cu toate aceste, nu am nici această fericire, căci sunt om ca toţi oamenii, de vreme ce simt, cuget şi sufăr.

Şi iar, cînd stau şi mă gîndesc, nu mă aflu la fel cu ceilalţi. Căci ascultă: eu, în care se zbat două personalităţi cu totul osebite una de alta, mă simt cu totul osebit de ceilalţi. Şi personalitatea acestuia *(arată spre bustul lui Napoleon),* da, a lui, a titanului spăimîntător ce-şi doarme moartea sub doma Invalizilor, nu mă urmăreşte şi nu mă chinuieşte oare în fiece clipă? Oh! şi iată cum sunt şi înţelept şi nebun. înţelept, fiindcă sunt un bancher care ştie să cîştige bani, şi aceasta este suprema înţelepciune a zilei de azi; şi nebun, fiindcă port în mine pe omul din Consiliul celor cinci sute — pe omul care a sfărîmat Republica, dar nu fară a se fi servit de trunchiurile ei ca de nişte măciuci trăsnitoare spre a izbi cu ele pe monstrul monarhic, cu o sută de capete rînjitoare şi a rechema astfel la lumina şi la bunătatea libertăţii sutele de popoare pe care el le ţinea îngenuncheate sub dînsul.

JEANTET: Ce spui e nostim.

DORVAL: Acesta este adevărul. *(Intrînd în rolul lui Napoleon I.)* Atunci cînd am apărut, semizeii Atenei şi Romei, cari renăscuseră printre noi, cei al căror entuziasm şi a căror virtute n-au avut margini, încetaseră de a fi.

Nişte ticăloşi scamatori de cuvinte, nişte păcătoşi satrapi, ale căror suflete nu erau nici ale claselor de jos, nici ale claselor de sus — burghezi nedemni, ca şi cei cari au domnit mai tîrziu peste Franţa — înlocuiseră pe cei mari, pe cei nemuritori, Girondinii şi Jacobinii, şi pînă şi pe nedreptul hulit Marat. . .

JEANTET: Şi cu toate acestea, cîte capete a făcut să cadă acest om.

DORVAL *(cu un gest înfăşurâtor)* : El a lăsat încă prea multe pe umeri,

JEANTET: Dar tu ai ajuns să justifici regimul Teroarei.

DORVAL: El a scăpat Franţa.

JEANTET: Vorbeşte-mi însă şi despre cel care pretinzi că ai fost. Ce-a fost, ce-a făcut el?

DORVAL: A! Ce-a fost şi ce-a făcut el? A împrumutat vocea izbucnitoare a lui Danton tunurilor sale, pentru ca să arunce, cu ajutorul lor, marile sale vorbe în faţa regilor, ale căror tronuri au început să şovăiască şi să nu mai fie decît nişte şubrede luntri bătute încoa şi încolo de valuri.

A! Ce-a făcut acel om? El a pus tăişul unor săbii schinteietoare în mîinile soldaţilor săi, pentru a deschide cu vîrfurile lor arterele popoarelor pe care o cangrenă de 1.800 de ani le coborîse la rangul de bestii.

Puternica lui suflare a trecut pe deasupra Europei şi a înfăşurat-o cu un vîrtej ameţitor. Vulturilor săi, acvile ale Franţei, el a ştiut să le dea un aşa avînt, încît să-şi poată lua zborul pe deasupra stepelor îngheţate ale Rusiei şi să apară deasupra Kremlinului, pe ale cărui coperişuri s-au aşezat şi au bătut din aripi.

în Italia, în Egipt, la Viena şi la Potsdam, în Spania şi în Olanda, dintr-un capăt al continentului la celălalt, el a fost ce nu va mai fi nimeni. A fost arhanghelul vieţii şi al morţii, stăpînul supremei înţelepciuni.

Legile pe cari el le-a decretat au rămas neştirbite. Sufletul ce-a fost al său se află încă în cei tineri, în cei de jos, în orice umilit al zilei de astăzi, cu alte cuvinte, în inima poporului francez.

Răsunetul numelui său înfiorează încă pe duşmanii noştri; şi noaptea mormîntului, ea însăşi este neputincioasă să înăbuşească strălucirile gloriei sale.

Mai întreabă-mă acum cine a fost şi ce-a făcut el; întreabă-mă cu toată insula Elba şi cu toată insula Sf. Elena; cu toate că coroana ce-a pus-o pe cap i-a însîngerat fruntea şi cu toate că sceptrul ce a strîns în mînă i-a ars degetele.

JEANTET *(emoţionat)* : E aşa... ai dreptate, dar revino-ţi în fire, reintră în realităţi.

DORVAL: Şi fii sigur că nici nu fac altceva — căci acum — o, nu mă crede nebun — acum el nu mai este decît un om ca toţi ceilalţi, mai puţin decît atît: el nu mai este»decît un bancher! Auzi tu? un bancher care se numeşte Dorval şi care are un fiu căruia i se zice George, un fiu ce este o secătură, un om de cluburi şi care ar vrea să se scape de numele tatălui său*.. Nu protesta, căci îl iubesc aşa cum este, ci ascultă mai bine.

Acest bancher mai are şi o femeie care coboară dintr-o naştere înaltă, şi pe care o cunoşti de asemeni. O! nu protesta nici pentru aceasta, căci o iubesc şi pe dînsa, şi ascultă-mă iar: ce zici tu despre acest Dorval care a locuit odinioară Luvrul sub un alt nume şi care nu mai este astăzi decît un necunoscut în palatul în care a domnit? Dar, de fapt, cine ar mai putea să-1 ştie? Cei cari au fost mareşalii săi, generalii săi, cei cari îl numiseră « Micul lor caporal », toţi, toţi au murit. Pe lîngă aceasta, corpul său, el însuşi, nu se află oare apăsat de sutele de kilograme de marmoră şi bronz ce au fost grămădite peste dînsul? Şi dacă într-o zi, căci orice se poate întîmpla, nu e aşa? acest om, acest Dorval, acest burghez oarecare, s-ar apuca să strige: « încoa ! în ajutor! Sunt împăratul! Iureş în duşmani... Să răzbunăm Franţa, să-i redăm vechea glorie, să-i refacem steagul să plutească deasupra popoarelor, deasupra lumei. . . » ei bine, amicul meu, ştii ce-ar fi? s-ar ridica numai din umeri, sau mai rău încă: s-ar rîde cu hohot, aşa cum ştiu să rîdă burghezii cînd sunt nerozi, iar la urmă, o! aproape nimic, s-ar zice doar atît: «Un nebun! un nebun! » Şi n-ar fi aceasta, recunoaşte-o, ispăşirea deplină? Un nebun! *(îşi acoperă faţa cu mîinile şi s-aud suspine înăbuşite.)*

JEANTET: Linişteşte-te... Te cred şi te înţeleg acum pentru prima oară poate, şi fie că ai fost împăratul, fie că numai îţi închipuieşti aceasta, credinţa ta ajunge pentru ca să suferi îngrozitor.

DORVAL *(sculîndu-se cu mînie)* : Nu zice aceasta, Jeantet, n-o zice, pentru numele lui Dumnezeu..."

I

TABLA ILUSTRAŢIILOR

CUPRINS

TEATRU

ÎN LIMBA FRANCEZĂ

TRADUCERI

ADDENDA